

TÜRK İDARE DERGİSİ

YIL: 60

ARALIK1988

SAYI: 381

İÇİNDEKİLER

ATA'NIN ANISINA

Mehmet ALDAN	: Ölümünün 50. Yılında Atatürk	1
Turgut KILIÇER	: Atatürk İlkeleri ve Mahalli İdareler	9
İsmail SARIĞA	: Atatürk'ün Ekonomi ile İlgili Düşünceleri, Türkiye İktisat Kongresi ve Sanayii Planları	23
Ayşe ŞEN	: Atatürk'ün Devlet, Devlet Yönetimi ve Yöneticilerle İlgili Düşünceleri	61
Ziya ÇÖKER	: Kırsal Alanda Yerel Yönetim Sorunları ve Çözüm Yolları	69
Orhan PİRLER	: İmar Kanununun Mülki İdare Amirlerine ve İdare Kurullarına Verdiği Görevler ve Yetkiler	101
Ahmet ÖZER	: Valilik Sisteminde Ülkemizde ve Fransa'da Son Durum ve Sorunlarımız	121
Ertuğrul TAYLAN	: Mülki İdare Bölümleri Arasındaki Sınır Anlaşmazlıkları Üzerine Bir İnceleme	151
Ramazan SODAN	: Avrupa Toplulukları Hukuku ile Anayasa Hukukumuzun Uyum Sorunu	169
Yrd. Doç. Dr.Zerrin TOPRAK:	Kent Yönetiminde Ekonomik Kararların Etkinliği	189
Tuncer ÖZYER	: Cumhuriyet Hükümetleri Programlarında İç	201
İrfan PAÇACI	: Avrupa Topluluğu'nun Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi	257

MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR

Mehmet ALDAN..	: Ahmet Reşit Rey	303
----------------	-------------------	-----

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA DÜZENLENEN KURS VE SEMİNER ÇALIŞMALARI

Müşerref NEHROZOĞLU	: İl Planlama ve Koordinasyon Müdürleri, İl Uzmanları ve APK Uzmanları Semineri	313
---------------------	--	-----

HABERLER

Zerrin ÖZDEMİR	: Haberler	325
----------------	------------	-----

MEVZUAT

Haydar ÖZTÜRKÇÜ	: 1 Eylül - 31 Aralık 1989 Tarihleri Arasında Resmi Gazetede Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri ile İlgili Mevzuat	361
-----------------	---	-----

MEVZUAT METİNLERİ

Berrin UYANIK	: Türk İdare Dergisi'nin 378 - 381 inci Sayılarında Yayımlanan Yazılara İlişkin Fihrist	369
---------------	--	-----

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

ATA'NIN
ANISINA

OKURLARIMIZA

Bilindiği üzere, Cumhuriyetimizin kurucusu ulu önder Atatürk'ün 50. ölüm yıldönümünde; ilkeleri ve inkılaplarındaki amaçlar doğrultusunda, yas havası dışında, günlük hayatın akışını bozmadan, dehasına paylaşmayı sağlayan ve sağlayacak faaliyetleri kapsayan çalışmalarla 7 -14 Kasım 1988 tarihleri arasında anma programları gerçekleşmiş bulunmaktadır.

Türk İdare Dergisi olarak da, 10 Kasım 1988 tarihine en yakın sayı olan elinizdeki bu sayıda bir bölüm açılarak yazarlarımızın Ulu Önder hakkında düşüncelerine ve Ulu Önderin Türk İdaresine ilişkin görüşlerine yer vermeyi milli bir görev saydık. Önceki sayılarımızda da belirtmeye gayret ettiğimiz gibi, Cumhuriyetimizin ilanından dört buçuk yıl sonra yayın hayatına başlamış bulunan Türk İdare Dergisinin geçen 60 yıllık süre içinde, Büyük Kurtarıcının başlattığı inkılapların yurt sathına fikri açıdan yayılmasındaki katkısı büyük olmuştur. Dergimiz bu katkısını taşra yönetiminde Devletin ve Hükümetin temsilcileri durumundaki Valilerimizi, Kaymakamlarımızı, Bucak Müdürlerimizi ve İçişleri Bakanlığının diğer mensuplarım, büyük bir inançla arkasından gittikleri büyük kurtarıcı ve modern Devlet kurucusunun inkılaplarını yurt düzeyinde yerleştirirken, kendilerini yazıları ile fikri yönden destekleyerek yerine getirmiştir ve bugün bunun mutluluğu içindedir.

TÜRK İDARE DERGİSİ

● İDARECİLER,

BANA İÇTEN SEVGİLERİNİ HAYKIRANLAR;
YARIM ASIRDAN BERİ BÜYÜK TÜRK
ULUSUNUN TAM ANLAMIYLA MİLLET
OLMASINA ÇALIŞAN, ONUNLA EN MODERN BİR
TÜRK DEVLETİ KURMAK İÇİN İNSANLIK
FEDAKÂRLIKLARININ HİÇBİRİNİ
ESİRGEMEYEN KÜLTÜR, İDARE, İNTİZAM VE
DEVLET ANLAMLARINI EN SON İLMÎ
TELÂKKİLERE GÖRE TEBELLÜR ETTİRMEYE
ÇALIŞMIŞ VE ÇALIŞAN YÜKSEK DEĞERDE AR-
K AD AŞLAR İMDİR.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

OLUMUNUN 50. YILINDA

ATATÜRK

Mehmet ALDAN

Atatürk, yurtseverlikleri söz götürmeyen nice kişilerin I. Dünya Savaşı sonunda, karamsarlığa kapıldıkları, Amerikan Mandasına sarıldıkları bir dönemde, Ulusal Egemenlik bayrağını açmış; Misak-ı Milli (Millî Ant) ile çizilen sınırlar içinde yeni Türk Devletini kurmuş ve sağlam temellere oturtmuştur.

Bu temeller, her biri bir insanı ölümsüz kılan toplum, kültür ve hukuk alanlarında gerçekleştirdiği inkılaplar, devrimlerdir.

Atatürk'ün büyüklüğü, zekâsı, dehası ve yaptıkları üzerine, yurt içinde ve dışında, çok yazılmış, çok söylenmiştir. Değerlendirmeler yapılmıştır.

Kanımcı, Atatürk üzerine en iyi değerlendirmeyi Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu UNESCO yapmıştır.

Atatürk'ün doğumunun 100. yılı dolayısıyla, 1981 yılının "Atatürk Yılı" olarak kutlanmasına karar verilmesinden sonra, UNESCO Genel Kurulu toplantısında, Atatürk'ün insanlığa ettiği hizmetler belirtilmiş, bu yılda yapılacak etkinliklere katılma kararı alınmıştır. UNESCO'nun tarihi karan şöyledir:

“UNESCO Genel Konferansı: Uluslararası anlayış, işbirliği ve barış yolunda çaba göstermiş üstün kişilerin gelecek kuşaklar için örnek olacakları inancı ile Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün doğumunun 100. Yıldönümünün 1981 yılında anlayacağını hatırlayarak, UNESCO'nun üzerinde çalıştığı tüm alanlarda olağanüstü bir devrimci olduğunu göz önünde tutarak, özellikle sömürgecilik ve emperyalizme karşı inancıyla, dünya uluslar arası karşılıklı anlayışın, sürekli barışın değerli öncülüğünü yapmış olduğunu; tüm yaşamı boyunca insanlar arasında hiçbir renk, din, ırk ayrımı gözetmeyen bir uyum ve işbirliği çağının doğacağına inancım unutmadan; Genel Konferans, eylemi her zaman barış, uluslararası anlayış ve insan haklarına saygı yönünde gerçekleşen Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Atatürk'ün kişiliğini ve eserinin çeşitli yanlarını belirtmek amacıyla, giderleri Türk Hükümetince karşılanmak üzere, 1980 yılında düzenlenecek uluslar ara-

sı bilimsel toplantı konusunda düşünsel ve teknik planda UNESCO'nun işbirliği etmesine karar verir.

Bu kararın uygulanması için gereken tüm düzenlemelerin gerçekleştirilmesini Genel Direktörden rica eder.”

Bu karar, Atatürk'ün büyük bir komutan, devlet kurucusu ve yürekli bir inkılâpçı olma kişilikleri yanında, evrensel yönünü belirleyen en değerli bir belge olmuştur. O'nun evrenselliği, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" özdeyişinde en güzel ifadesini bulmuştur.

Atatürk'e göre dış politika, iç politikanın bir aynasıdır. Kendi deyiimi ile :

“Haricî siyasetin en çok alâkadardır olduğu ve istinat ettiği husus, devletin dâhilî teşkilâtıdır. Haricî siyaset, dâhilî teşkilâtla mütenasip olmak lâzımdır.”

Atatürk başka bir konuşmasında, dış politika ile iç politika arasındaki yakın ilişkiyi şöyle belirtmiştir :

“Haricî siyaset bir heyeti içtimaiyenin teşekkülü dâhilîyesi ile sıkı surette alâkadardır. Çünkü teşekkülü dâhilîyeye istinat etmeyen haricî siyasetler daima mahkûm kalırlar. Bir heyeti içtimaiyenin teşekkülü dâhilîyesi ne kadar kuvvetli olursa haricîyesi de o nispette kavi ve raşin olur.”

Atatürk bu sözleriyle devlet teşkilâtına ve yönetimine ne derece önem verdiğini göstermiş bulunmaktadır. O, kamu görevleri arasında emniyet ve asayiş hizmetlerine tanıdığı yeri de şu sözlerle belirlemiştir:

“Hükümetin varlığının sebebi, memleket asayişini, milletin huzur ve rahatını temin eylemektir. Bütün memlekette gerçek bir asayiş hâkim olmalıdır. Millet büyük bir huzur ve emniyet içinde müsterih bulunmalıdır. Memleketimizin herhangi bir köşesinde halkın emniyetini, devletin bütünlük ve asayişini bozmaya kalkışanlar, devletin bütün kuvvetlerini karşılarında bulmalıdırlar.”

Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisini yıllık açış konuşmalarında genel güvenlik konularına öncelikle değinmiştir. 1 Mart 1924 tarihinde yaptığı açış konuşmasında şunları söylemiştir :

“Geçen sene zarfında, memleketin asayişinde ciddi semereler husule getirilmiştir. Emniyet ve asayişin muhafaza ve tarsini (sağlamlaştırılması) nokta nazarı; o derece mühimdir ki, ahvali hazırda (şimdiki durum) cidden şayanı memnuniyet olmakla beraber bu hususta mütemadi alâka (sürekli ilgi) ve takibatta asla müsamahakâr (ihmalci) olamayız Bunu beyan etmeyi zait (fazla) addediyorum.”

Atatürk, ülkede asayişin ve kalkınmanın sağlanmasında kendilerine birinci derecede görev düşen mülki idare âmirlerine, her zaman yakın bir ilgi ve güven duymuştur. Bunda, Kurtuluş Savaşı sırasında, kendisini içtenlikle destekleyenler arasında Vali, Mutasarrıf ve Kaymakamların bulunmasının da payı büyüktür. Amasya toplantısına katılan İzmit eski Mutasarrıfı İbrahim Süreyya (Yiğit), Canik (Samsun) Mutasarrıfı Hamit Bey, Erzurum Kongresi'ne katılan Beyrut eski Valisi Bekir Sami Bey ve Erzurum'dan itibaren Atatürk'ün yanından ayrılmayan Bitlis eski Valisi Mazhar Müfit (Kansu) bu arada sayılabilir.

*

* *

Atatürk'ün Vilâyet ve Valilerle ilgili görüşleri şöyle özetlenebilir:

— illerin farklı büyüklükte ve çok oluşları, coğrafi, siyasi ve ekonomik durumu bir olan yan yana mıntikalarda ayrı idare fikirleri yaratıyor. Bu sebeple illerin sayısı mümkün olduğu kadar azaltılmalı, aralarındaki büyüklük farkı asgariye indirilmelidir.

— Valiler merkez ilçesi işlerini görür olmaktan kurtarılmalıdır.

— Valiler, ordudan başka bütün devlet teşkilâtının başı olmalıdır.

— Valilerin yetkileri artırılmalıdır. Ancak Bakanlıkların kendi teşkilâtların üzerindeki yetkileri de yok edilmemeli, uygun bir denge sağlanmalıdır.

— Valinin, Adliye Bakanın da temsilcisi olduğu unutulmamalıdır. Mahkemelerin ve Hakimlerin bağımsızlığı dikkate alınmalıdır.

— Valiler, bütün madun makamlar üzerinde ceza hakkı kullanabilmelidir.

— Valilerin inhasının, içişleri Bakanlığınca yapılması uygun olmakla beraber, başarısız bir Valinin merkeze alınması için diğer Bakanlar da Bakanlar Kuruluna gerekçeli olarak öneride bulunabilmelidir.

Atatürk, genel idareden ve yerel yönetimlerden beklediklerini şöyle ifade etmiştir.

“İleri hükümetçi ligin şiarı (parolası), halkı kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin, en geniş ölçüde inkişafına ehemmiyet vermek çok yerinde olur.

Hususi İdareler ve Belediyeler, büyük kalkınma mücadelemizde muvaffakiyeti artıracak vazifeler almalı ve hususiyle hayat ucuzluğunu te

min edecek, yerine göre tedbirler bulmalı ve salahiyetlerini tam kullan•malıdır

Atatürk, memleket yönetimine talip olanlara şu önemli hatırlamayı yapmaktadır:

“Bu memlekette çalışmak isteyenler, bu memleketi idare etme isteyenler memleketin içine girmeli, bu milletle aynı şartlar içinde yaşamalı ki, ne yapmak lazım geleceğini ciddi surette hissedebilsinler.”

*

* *

Atatürk, devleti temsil eden üst düzey kamu görevlilerinin atamaları ile yakından ilgilenmiş; Valilerin ve Büyükelçilerin atanmalarında önceden görüşü ve onayı alınmıştır.

Boşalan Valilik kadrolarına, mülkî idare mesleğinden yetişenlerin atanmalarına özen gösterilmiş; bu esasa, Kurtuluş Savaşı yıllarında da uyulmuştur. Nitekim Atatürk, Sivas Kongresi sürerken 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşaya gönderdiği 9 Eylül 1919 günlü emrinde: 4’Millî, mukaddes emellere aykırı hareketlerinden dolayı azledilecek memurini mülkiye yerine yine memurun mülkiyeden” atamalar yapılmasını istemiştir.

Atatürk, Türk idarecisine verdiği değeri, yakından tanıma fırsatı bulduğu ve takdir ettiği Valilere Soyadı vermek suretiyle de göstermiş bulunmaktadır. Trakya Genel Müfettişi Dr. İbrahim Tali Öngörene, son görevi Doğu İlleri 3. Genel Müfettişliği olan Tahsin Üzere, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'a, İzmir Valisi General Kâzım Dirik'e, Trabzon Valisi Yahya Sezai Uzay'a ve Yozgat Valisi Bekir Sami Baran'a soyadları Atatürk tarafından verilmiştir.

*

* *

Atatürk Mülkî İdare ye kaynaklık eden Mülkiye Mektebinin 76. kuruluş yıldönümü dolayısıyla, 11 Aralık 1935 günü Ankara Palas'ta toplanan Mülkiyelilerin kendisine sundukları saygı ve bağlılık telgrafına verdiği karşılıktta, Mülkiyelileri, dolayısıyla Türk İdarecisini onurlandırmaktan geri kalmamıştır.

Mülkiyelilerin, Başvekil İsmet İnönü imzasıyla sunulan telgrafına Atatürk'ün verdiği içten cevabın bir pasajı şöyledir:

“Bana içten sevgilerini haykıranlar, yarım asırdan beri büyük Türk Ulusunun tam anlamıyla millet olmasına çalışan, onunla en modern bir Türk Devleti kurmak için insanlık fedakârlıklarının hiç birini esirgemeyen kültür, idare, intizam ve devlet anlamlarım en son İlmi telâkkilere

göre tebellür ettirmeye çalışmış ve çalışan yüksek değerde arkadaşlarıdır.”

*

* *

Atatürk, idarenin saygınlığına büyük önem vermiş; tek parti ileri gelenlerinin, İdare Âmirlerini etkileme çabalarını iyi karşılamamıştır. Özellikle Valilerin devlet temsilciliği sıfatına gölge düşürülmesini istememiş, bu konudaki duyarlılığını birçok olayda göstermiştir. Burada bunlardan ikisine değinmekle yetiniyoruz:

Atatürk İzmir'dedir. Bir akşam yemeğinde yanında Vali Kâzım Dirik (Paşa), Onun yanında, Cumhuriyet Halk Partisi Müfettişi ve Balıkesir Milletvekili Hacim Muhittin Çarıklı oturmaktadır. Bir ara Atatürk'ün sesi yükselir. Bu seste kırgınlık ve kızgınlık vardır:

“Paşa Hazretleri burada Vali, yani devletin temsilcisidir. Koskoca Vali-i Alişan... Burada ben bile, O'nun kararlarına göre hareket etmek mecburiyetindeyim. Bana bugün sokağa çıkma diyebilir ve ben buna uyarım, uymak zorundayım. Çünkü buranın asayişinden, her şeyinden O sorumludur...”

Atatürk'ün böyle konuşmasının nedeni, Hacim Muhittin Çarıklının, Milletvekilliğine ve Parti Müfettişliğine dayanarak Valiyi etkileme girişimlerinde bulunduğunu daha önce duymuş, şimdi de sofrada yerini beğenmediğini gözlemiş olmasıdır.

Öteki olay da Kâzım Dirik'le ilgilidir. O, bu kez Trakya Genel Müfettişidir. Müfettişlik bölgesine giren köylerin altyapı hizmetlerine kavuşturulması, kültürel ve ekonomik yönlerden kalkındırılması için Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması yöntemlerini uygulayarak başarılı çalışmalar yapmaktadır. Fakat C.H.P.'nin Umumi Kâtibi (Genel Sekreteri) Recep Peker, Genel Müfettişin Köy Kanunu'na göre, halktan gücünün üstünde para ve hizmet istediği kanısındadır. Durumu Atatürk'e de duyurmuştur.

Atatürk Recep Peker'e, varsa, bu konudaki bilgi ve belgelerle birlikte ilgili Bakanlığa başvurmasını söylemiştir. Ancak bununla yetinmemiş, İstanbul'da bulunduğu bir sırada verdiği ani bir kararla Trakya'ya giderek bizzat incelemelerde bulunmuş ve Genel Müfettiş Kâzım Dirik'in çalışmaları hakkında olumlu izlenimlerle dönmüştür.

Parti yetkililerinin idareyi etkileme eğilimleri ve yer yer ortaya çıkan sürtüşmelerdir ki, bir süre, C.H.P. Genel Sekreterliği'nin İçişleri Ba

kanına ve Parti İl Başkanlıklarının Valilere verilmesi sonucunu doğurmuştur.

*

* *

Atatürk'te İdare'ye saygınlık ve etkinlik sağlama endişesi, özellikle İl gezilerinde belirgin olarak gözlenmiştir. Ziyaretlerine Valilik Makamından başlamış, ilin ihtiyaçlarını genellikle orada saptamış; beğenisini kazanan Vali ve Kaymakamların, sözlü ve yazılı olarak ödüllendirilmelerine özen göstermiştir.

Yine aynı endişe iledir ki, ziyaret ettiği illerde, kendisini temsil eden Valilerin Makamlarına oturmamıştır...

Atatürk'ün deprem dolayısıyla gittiği Kars İlinde, Vali Ethem (Aykut) ile yaptığı bir konuşmayı da, Onun, medenî cesaret sahibi bir yöneticiye gösterdiği hoşgörünün bir örneği olarak burada kaydetmek istiyoruz.

1924 yılında Kars İlinde ve dolaylarında şiddetli bir deprem olmuştur. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, hemen Kars'a gider. Akşam yemeğinde deprem hakkında konuşulurken Vali'den, deprem bölgesini görüp görmediğini, mevcut bilgileri nasıl topladığını sorar. Vali, her tarafı dolaşmadığını, sunduğu bilgilerin, tayinleri yüksek iradelerinden geçmiş bulunan sorumlu memurlardan derlediğini arz eder. Cumhurbaşkanı sitemli bir şekilde hoşnutsuzluğunu belirtince, buna çok üzülen Vali şu cevabı verir:

"Zât-ı Devletlerine bir Devlet Başkam ve bunun üstünde büyük kurtarıcı bulunmanız dolayısıyla benim de derin hürmetim ve bağlılığım vardır. Aldığım tedbirleri yeterli görmeyebilir, beni Valilikten uzaklaştırırsınız. Ama beni, Devleti ve sizi temsil ettiğim şu anda ve burada küçük düşüremezsiniz!"

Sofradan soğuk bir hava içinde kalkılır. Yemekte hazır bulunan Valinin eşi Hacer Hanım; "Aferin Ethem! Çamaşır yıkar geçimimizi sağları, üzölme..." der.

Atatürk, Valinin bu tepkisini kendine özgü büyük bir anlayış ve takdirle karşılar. İbrahim Ethem Bey'in sonraki yıllarda daha önemli görevlere getirilmiş olmasıyla da bu takdirin somut kanıtları görülür.

*

* *

Atatürk, her alanda olduğu gibi, ülke yönetiminde de en iyinin yollarını göstermiş; her türlü etkiden uzak, halktan yana, çağdaş bir yöne

timin kurulması için çaba sarf etmiştir. Ulusumuzun kalkınmasında ve Batı uygarlık düzeyine erişmesinde Türk yöneticisinden büyük hizmetler beklemiştir.

Bundan yarım yüzyıl önce kaybettiğimiz Atatürk'ün yüceliğini; fikirleri, ilkeleri ve bir bütünü oluşturan İnkılâpları (Devrimleri) ile Türk toplumu için vazgeçilmez hayat şartı olduğunu her geçen gün daha iyi kavramaktayız.

Ölümünün ellinci yılında, bizden beklenenlerin bilinci içinde, Atatürk'ü, engin saygılarımızı ve sonsuz şükranlarımızı tazeleyerek anıyoruz. .

ATATÜRK İLKELERİ VE MAHALLİ İDARELERİMİZ

Turgut KILIÇER

Emekli Vali

Büyük Kurtarıcımız, Cumhuriyetimizin Kurucusu, Büyük Devlet Adamı, Türk ve Dünya tarihinin akışına inkılapları ile yön veren Atatürk'ün dehasını oluşturan askerliği, devlet adamlığı, inkılapçılığı ve dinamizminin ışığı altında mahalli idarelerimizle ilgili görüş ve direktiflerini araştırmak, toplamak ve değerlendirmek; kamu yönetiminiz ve mahalli idarelerimizin geleceği için bir zorunluluk olmuştur kanısındayım. Konuyu bir kaç sahife içinde sığdırmak oldukça zordur. Ancak, derin ve etraflı bir araştırmaya genel ölçüde dahi olsa, bir katkıda bulunmağı yararlı buldum.

Atatürk ilkeleri ve mahalli idareler ilişkisinin ayrıntılarına girmeden önce, Cumhuriyetimizin ilânından sonra, girilen mahalli idareler reformlarına da egemen olan, mührünü basan Atatürk ilkelerinin bir özetini tekrarlamak isabetli olacaktır. Zira, bu ilkeler, diğer inkılaplarda olduğu gibi, mahalli idarelerle olan gelişme ve uygulamaları da felsefesi ve dinamizmi içine almış ve sonuçlandırmıştır. Atatürk ihtilalinin ve Milli Mücadelenin bütün inkılaplardaki esprisini mahalli idareler kurum ve kuruluşlarında da bütün canlılığı ile izlemek mümkündür.

Atatürkçülüğün tanımını şöyle belirtebiliriz; 'Türk Milletinin tam bağımsızlığı, barış ve mutluluğa sahip olması, Devletin egemenliği, akim ve ilmin önderliğinde Türk kültürünün çağdaş uygarlık düzeyi üzerine çıkarılması amacı ile Atatürk tarafından tespit olunan ilkelere ve fikirlere Atatürkçülük denmektedir. Görülüyor ki, Atatürkçülüğün temel esasları, bağımsız, halkçı, laik, demokratik, milliyetçi, sosyal, barışçı, müspet ilme dayalı, özgür ve dinamik karakterde temellere dayanmaktadır. Atatürk'ün koyduğu ilkeler, belli bir kalıba sokulmağa ve dondurulmağa tabi tutulmadan hayat gerçeğinden alınmış ve zamanın koşullarına göre, yine inkılapçı bir anlayışla, kendi yönlerinde gerçekleştirilmesi gereken prensiplerdir. Bu ilkelerden konumuzla ilgili olan birkaçının üzerinde durmak isterim.

Atatürkçülük emperyalist güçlere karşı, ilk kez başarıya ulaşan İstiklal savaşlarından sonra tam bağımsız ve milli Cumhuriyet olarak dün-

yadaki mazlum milletlere örnek olmuştur. O, tam bağımsızlığı koruyabilmek için sosyo -ekonomik altyapıda da halkın yararına değişiklikler yapmağı amaç sayar.

Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek için, sadece siyasal düzeyde ve üst yapıda kalmayarak, sosyal ve ekonomik altyapıya yönelme ve bu yapıda halkı, halk için ve halk gücü ile kalkındırmağı amaçlar. Bunu gerçekleştirmek için, Devletin yapıcı, planlayıcı, düzenleyici ve emredici rolünü ön planda tutar.

Atatürkçülük, devlet yönetiminde, sanat ve bilim dallarında, bu yurdun gerçeklerine ve ihtiyaçlarına göre yaratıcı gücü harekete geçirir. Atatürk bu ilkeyi 22 Eylül 1924'te Samsun'da öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmada şöyle açıklar:

“Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız fennin ve ilmin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip etmek şarttır.”

Atatürkçülükle Halkçılık Demokrasi ile eş anlamlıdır. Atatürk:

“Demokrasi (Halkçılık) esasına dayalı hükümetlerde, egemenlik halka, halkın çoğunluğuna aittir. Demokrasi prensibi, egemenliğin millette olduğunu, başka yerde olamayacağını gerektirir.” diyerek demokrasinin halkçılığın bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. O'na göre, halkçılık anlayışı eşitliği öngörür ve çalışmağa değer verir. Keza, halkçılıkta sosyal düzen, kişilerin düşünür olmasını öngörür. Atatürk çalışan halkın devletine 'Halk Devleti' der. Atatürk'ün bu konudaki sözleri şöyledir:

“İşe köyden ve mahalle halkından, yani kişiden başlıyoruz. Kendini kurtarabilmek için her kişinin geleceğı ile bizzat ilgilenmesi lazımdır. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen böyle bir kurum elbette sağlam olur.”

“Halkla beraber, halk için çalışan bir halk hükümetinin doğal özelliğı, halka karşı üstün dikkat ve özen göstermek, tam güven ve inan vermektir.” diyen Atatürk, bütün görevlilerin halkla temaslarında bu hususun geliştirilmesine özen göstermeleri zorunludur, sözünü ekleyerek, icraya bağlı teşkillerin hedeflerinin, halka huzur ve güven vermek olduğunu açıklamıştır.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sonunda kazanılan askeri ve siyasi başarıdan sonra, ekonomik, teknik ve kültürel işlerinde de bu önderlik görevini yürütmek azminde dir. Atatürk, kalkınma işinde, eğitimin en etki-

li araçlardan birisi olduğunu görmüştür. O, bu konuda, 22.9.1924 tarihli konuşmasında şöyle der:

"... en mühim en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanslı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefaletle terk eder."

Atatürk, eğitim konusuna, meslekten bir eğitimci ve ciddi bir eğitim düşünürü gibi derinliğine ilgi duymuştur. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı sonunda bir soruya verdiği cevabı çok ilginçtir.

— "İşte memleketi kurtardınız, şimdi ne yapmak istiyorsunuz? Sorusuna Atatürk:

— "Maarif Vekili olarak milli irfanı yükseltmeğe çalışmak en büyük emelimdir", cevabını verir. Atatürk'ün eğitime duyduğu ilgi şu iki önemli noktada toplanır: Eğitimin kalkınmadaki önemi ve Cumhuriyetin koruyucusu yeni nesillerin yetiştirilmesi zorunluluğu. Atanın bu ilgisi daha Kurtuluş Savaşı devam ederken başlar. 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara'da, izlenecek yeni politikanın esaslarını tespit etmek üzere bir 'MAARİF Kongresi'ni toplamış olması bunu açıkça göstermektedir.

Başlangıçta da ifade ettiğim gibi, burada Atatürk inkılap ve ilkelerinin bütünü ve ayrıntılarını incelemek iddiasında değilim. Genel hatları ile sadece Atatürk'ün ilme, eğitime, halkçılığa ve genel olarak inkılapçılığa verdiği önemi belirtmek istedik. Zira, bütün inkılapların, girişimlerin dayandığı 'insan gücü' dür. Atatürk'te mücadelelerini, inkılaplarını Türk insanındaki karaktere, inanca ve morale güvenerek gerçekleştirmiştir.

Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından 1934 yılının sonuna kadar ki dönem içinde bütün inkılaplar yapılmış ve Islahat tedbirlerinin yasal yönleri genellikle tamamlanmış olarak 1935 yılına girdiğimiz zaman 1 Mart 1935'te toplanan T.B.M.M. de, seçme ve seçilme hakkına kavuşmuş Türk kadınlarının 19 temsilcisi de Parlamentomuzda kendilerini bekliyen şerefli yerlerini almış bulunuyordu.

İstiklal Savaşı ve Öncesi Türkiye'nin Genel Görünümü

Birbirini izleyen Balkan, I. Dünya ve İstiklal savaşlarından sonra Türkiye harap ve Türk Milleti bitkin ve yorgundur. Osmanlı toplumun da halk, her geçen yıl daha fakirleşmekteydi. XX. yüzyılın başında Anadolu, köyleri ve kentleri ile tam bir umutsuzluğun içine düşmüşlerdir. Ulaşım olanaklarının çok sınırlı oluşu, köy ve kasabaların dünya ile iliş

kilerini kesmişti. Bu durum yerleşme birimlerinin, kendi içlerine kapanık, çevreleri ile bağlantıları kesilmiş yoksul beldeler haline gelmelerine sebep oluyordu. Osmanlı toplumsal dengesinin ekonomik, kültürel ve politik çarkları artık işlemez hale gelmişti. İstiklal Savaşı öncesi Anadolu'da, köy ekonomisi kendi içine kapalıdır. Köylü yalnız kendi ihtiyacı için üretim yaptığından herhangi bir yeniliği düşünmemektedir. Devlet köylü ilişkileri, çoğu kez vergi toplamak ve asker almak işlemlerine tekel kalmaktadır. Devlet kaynakları son derecede kısır ve kısıtlı olduğu için yol, su, okul, sağlık kuruluşları ve elektrik gibi kamu hizmet ve tesislerinin köye ulaşması söz konusu bile değildir. Zaten bu gibi yatırımlar, şehirlere bile ulaştırılamamıştır. Uzun süren askerlik hizmeti ve son savaşlar adeta bir 'köylü ve aydın kırımı' halini almıştı.

İzmir, İstanbul gibi birkaç kentin dışında kalan illerimizde de durum, köylerden fazla farklı değildi. Şehirlerin hemen çoğu, su, elektrik, kanalizasyon, havagazı, şehir içi yolları gibi hizmetlerden yoksundu. Böylece, yıkılan Osmanlı İmparatorluğundan Türk Ulusuna kalan mirasın perişan ekonomik ve sosyal yönü buydu.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE MAHALLİ İDARELERİMİZ

Cumhuriyet Döneminde Köylerimiz

Cumhuriyetin ilanını izleyen yıllarda köye büyük önem verilmeğe başlanarak yeni ve büyük bir atılım atmosferinin doğduğunu görmekteyiz. Cumhuriyetten bir yıl önce Büyük Atatürk'ün 1 Mart 1922 tarihinde T.B.M.Meclisinin üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşma, o tarihten bu yana köye ve köylüye yapılacak hizmetlerin güç kaynağı olagelmıştır. Atatürk bu konuşmasında:

"Efendiler, heyeti celilinizden ve bütün cihandan bir sual sormama müsaade buyurunuz.

Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını derhal birlikte verelim. Türkiye'nin sahibi hakikisi ve efendisi, hakiki müstahsil olan köylüdür. O halde herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak, el yak olan köylüdür. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin siyaseti iktisadiyesi bu gayesi asliyeyi istihsale matuftur.

Efendiler, diyebilirim ki, bugünkü felaket ve sefaletin yegâne sebebi bu hakikatin gafili bulunması olmamızdır. Filhakika, yedi asırdan beri, cihanın muhtelif kıtalarına sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezli ile mu

kabul ettiğimiz bu sahibi aslinin huzurunda bugün kemali hicap ve ihtiramla vaz'ı hakikimizi alalım..."

Atatürk'ün bu direktifinden kaynaklanarak, Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra (18 Mart 1924 gün ve 442 sayı ile) kabul olunan KÖY KANUNU, ilk kez ciddi ve köklü bir köycülük çılgır açmıştır. Bu kanun, Cumhuriyet rejiminin daha başında köye verdiği önemin en büyük ve canlı bir örneği olmuştur. Cumhuriyetin ikinci yılında, yurdumuzda o zaman daha hiç bir alanda yeni bir atılım başlamamışken bu kanunun kabulü, Türk köy hayatında büyük bir tarihi girişim olmuştur. Köy Kanunu müzakerelerinde T.B.M.Meclisindeki heyecan ve gurur dolu konuşma ve tartışmalar, kanun gerekçe metni köye verilen değeri göstermektedir. Kanun Öz Türkçesi ile demokratik yapısı, köyümüz geleneklerine uygunluğu ile bu güne kadar canlılığını korumuştur.

Köy Kanunu dışında gene Atatürk'ün talimatı ile Türkiye'de köye yönelik ciddi bazı atılımlardan özetle işaret etmek icap eder.

1923 tarihinde İzmir'de toplanan İktisat Kongresinde köyün ve köylünün sorunları, tarımsal gelişme konuları ile birlikte tartışılmış karara bağlanmıştır. Kongredeki konular arasında eğitim, sağlık, köyde üretim ve toprak dağılımı ve kredi konuları incelenmiştir. Bu dönemde Aşarın kaldırılması, Cumhuriyet döneminin köylü için en önemli kararlarından biri sayılmaktadır. Halk kitlelerinin eğitiminde ULUS Okulları (1928), Halk Evleri (1931), Köy Enstitüleri ve Birinci Köy ve Ziraat Kongresi (1938), Atatürk'ün köy kalkınmasındaki ilkelerinin uygulamaları arasındadır.

Köy Kanununun kabulünden günümüze kadar geçen 65 yıllık dönemlerde, köyün sosyal, ekonomik ve yapısal durumunda büyük gelişmeler olagelmıştır.

Tarımın toplam ulusal gelirdeki payının gittikçe azalması, toprakların aileler arasındaki dağılışının adaletsiz oluşu, tarımsal kredi ve kooperatifçiliğin güçsüz oluşu, diğer taraftan kentlerin sosyal ve ekonomik yönleri ile köy nüfusunu çekmesi sonucu hızlı kentleşme, köy hizmetlerini ve Köy Kanununu yeni bir aşamaya götürmüştür. Böylece, köy hizmetlerinin çoğunluğu merkezi otoritelerin mali ve idari sorumluluğuna intikal etmiştir.

21. yüzyıla yaklaşırken, Türkiye'de köy ve köylü sorunları, kamuoyunu, bilimsel kurum ve kuruluşları, Parlamento ve hükümetleri büyük ölçüde ilgilendirmektedir. Bu sorunları yapılan araştırmalar, danışma kurullarının önerileri, beş yıllık kalkınma planlarının önerilerinin ışığı altında şu başlıklarda özetleyebiliriz:

1. Köy yönetimi artık, belediyeler gibi, kendi çaplarında, bir bütçe ve plan uygulamasına girmek ihtiyacını duymaktadır. Yeniden düzenlenecek köy gelirleri ile devlet yardımlarının bir köy bütçesi içinde programlanması istenmektedir.

2. Köy yaşamının ekonomik, sosyal, politik ve örgütsel bütün yönlerini kapsayacak geniş ve çok yönlü bir 'kırsal planlama' yapılmalıdır.

3. Köy Kanununun bugünkü hükümleri tarihi görevini tamamlamıştır. Yeni bir köy kanunu ile köy dinamizmi sağlanmalıdır. Yeni bir köy kanununa gidilmesi, Hükümet programlarında devamlı olarak yıllardan beri belirtilmesine rağmen bu, gerçekleşmemektedir.

4. Beş yıllık kalkınma planları da köy sorunlarına öneriler getirmektedir. Köye yönelik politikalar olarak; etkili bir toprak reformu, demokratik kooperatifleşme, köylüye dönük devlet düzenlemesi ve desteği, yeni bir üretim düzeni, kırsal alanda entegre kalkınma projeleri geliştirilmesi bu öneriler arasında yer almaktadır.

Cumhuriyet Döneminde Belediyelerimiz

Cumhuriyetin ilk yıllarında mahalli idarelerin ağırlıklı görevi; Kurtuluş Savaşının yıkımını onarıp temel hizmetleri verir hale gelmek ve ülkenin sağlık sorununun çözülmesinde katkıda bulunmaktır. Köy ve Belediye mevzuatının ilk yıllarda ele alınmasının gerekçesi budur. Atatürk'ün mahalli idare hizmetlerine ışık tutan ve bu gün de canlılığını koruyan görüşü şudur; Atatürk T.B.M.Meclisinin V. Dönem I. Toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada şöyle demiştir : (1 Kasım 1935)

"Türk ülkesi içinde köylere varıncaya kadar küçük, büyük bütün şehirlerimizin birer genlik ve bayındırlık yöresi olması önde tuttuğumuz amaçlardandır.

Türk'e ev, bark olan her yer; sağlığın, temizliğin, güzelliğin ve modern kültürün örneği olacaktır.

Devlet kurumları yanında, doğrudan doğruya bu işlerle ilgili olan urayların bu görüş ve düşüncelerle çalışmalarını istiyorum.."

İçinde bulunduğumuz yüzyıl, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde şehirleşmeyi günün en önemli, ekonomik ve sosyal sorunları arasına koymuş bulunmaktadır. Hızlı şehirleşme, günümüzde, azgelişmiş ülkeleri karakterize etmekte olan ölçüler arasında yer alıyor. Gerçekte, şehirleşme, toplumun ekonomik ve sosyal yapısındaki değişimlerden doğmaktadır. Prof. Ernest Reuter (1946), Ömer Celal Sarç (1948) m yap

miş oldukları çalışmalarda 1945 - 1950 yılları arasında Türkiye’de güçlü şehirleşme hareketleri bulunmadığı görüşünde birleşmişlerdir. Oysa 1955 yılından sonraki araştırmalarda Prof. Fehmi Yavuz (1957), Prof. Ruşen Keleş (1961), durumun değişmiş olduğu ve Türkiye’nin özellikle 1950’den sonra hızlı bir şehirleşme süreci içine girmiş olduğu görülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğundan devrolunan belediye kuruluşları görevlerin üstesinden gelecek durumda değillerdi. Bu koşullarda 1930 yılında 1580 sayılı Belediyeler Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla tüm belediyeler, genelde, ölçekleri düşünülmezsizin eşit kabul edilmişler ve örgüt yapıları buna göre aynı tip olarak belirlenmiştir. Tek tek sayılan görevler gruplandırılmış ve her belediyenin gelir düzeyine göre zorunlu veya isteğe bağlı hizmetler bütüleştirilmiştir. Bu arada, ilk defa 1934 mahalli idare seçimlerinde kadınlara seçme - seçilme imkânı tanınmıştır.

Belediye Kanunu, zamanla bir takım değişikliklere uğramış ise de, temeldaki mantığı ve örgütlenme biçimi, 1924, 1961, 1982 Anayasalarında hemen aynı kalmıştır. Bilindiği üzere, 1580 sayılı Kanunun temel prensibi, belediyeleri merkezi hükümetin bir uzantısı olarak kabul etmesidir. Çok partili hayata girildikten sonra, (1950), belediye meclisleri önceleri iki dereceli seçim sistemi içinde iken, bu kere meclislerin tek dereceli seçim sistemi ile oluşması ve seçimlerin yargı teminatı altında yapılması esası benimsenmiştir.

1961 Anayasası, mahalli idareler yönünden bir ‘reform’ olarak nitelendirilmesi gereken olumlu adımlar atmıştır. Bu Anayasa, halk tarafından seçilen mahalli idareler karar organlarının bu sıfatlarının kaldırılmasını ve kazanmalarını yargı organına bağlamıştır. 1963 yılında da 307 sayılı Kanun; belediye başkanlarının seçiminin belde halkı tarafından tek dereceli olarak yapılmasını kabul etmiştir.

1982 Anayasası (Mad. 127) 1961 Anayasasına göre büyük değişiklikler getirmemiş, yalnız mahalli seçimlerin dört yıl yerine beş yılda bir, yapılmasını öngörmüş, idari vesayet konusu daha açık bir şekilde belirlenmiş, büyük yerleşme merkezleri için özel yönetim biçimlerinin getirilmesine imkân sağlamıştır. Bu hükümden, 6 Kasım 1983 genel seçimlerinden sonra görev alan Özal Hükümeti yararlanarak 1984 yılında çıkarılan kanunla Ankara, İstanbul ve İzmir kentlerinde ‘büyük şehir belediyeleri’ kurulmuştur.

Türkiye’de kentsel nüfus, 1980’li yıllarda toplam nüfusun (50 %) ni oluşturmaktadır. Bu oranın, hızlı kentleşme ve sanayileşme sonucu, 1996’ da (70 %) i bulacağı hesaplanmaktadır. 1930’lardan kalma Belediye Ka

nunu ile bugünkü ve gelecekteki dinamiklere cevap bulmak imkânsızdır. Yeni bir Belediye Kanununa olan ihtiyaç, başta Parlamento olmak üzere Hükümet, bilimsel kuruluşlar mahalli idareler dernek ve birliklerince görüşülmekte ve tartışılmaktadır.

Hızlı kentleşme özellikle İstanbul ve Ankara'da bütün sonuçları ve sorunları ile görünmektedir. Bir Dünya şehri olan İstanbul ile Başkent olan Ankara'nın sosyal, kentsel ve ekonomik sorunları üzerinde önemle durulmaktadır.

Cumhuriyetimizin Kurucusu Atatürk, yeni Cumhuriyetin Hükümet ve Devlet merkezi olarak Ankara'yı seçmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Ankara'nın imarı Hükümetlerce ele alınmıştır.

Atatürk, T.B.M.Meclisinin 1 Kasım 1924 tarihindeki toplantısında yaptığı açış konuşmasında Ankara için şöyle demiştir:

"Hiç şüphe etmemelidir ki, Anadolu ortasında süratle vücuda getirilecek asri ve mamur bir Ankara, asırlarca mühmel kalan Türk vatani için başlı başına bir medeniyet merkezi, Türk Devleti için pek mühim bir müftteki olacaktır.."

Atatürk, gene, T.B.M.Meclisinin 1 Mart 1924 tarihli ikinci dönem toplantısını açış konuşmasında:

"Cumhuriyetin makamı olan Ankara'nın süratle imarı lazımedendir. Yeni ve asri bir Devletin mesaisinde intizam ve semere; bir mâmure-i medeniyet içinde kabili tatbiktir. Memleketin mevcudiyeti halen ve ati- yen Ankara'nın merkezi idare olmasını nasıl katiyen istilzam ettiyse, Cumhuriyet makamının süratle inkişaf ve imarını da o derecede zaruri kılmıştır. Gerçi merkezi idarenin muhtaç olduğu emlakini resmîye ve umumiyeyi birden temin etmek mümkün değildir. Bu emlakini senelere taksim ederek, fakat mütemediye ihdas ve inşa etmek, hem ihtiyacı ameli olarak ikmale, hem de birden büyük menüü hasrından tevakkîye medar olacaktır..."

1 Kasım 1928 tarihinde T.B.M.M. açış konuşmasında ise:

"Şehir işlerimizin idaresini düzeltip nizama koyacak Kanun layihası, bu sene takdim olunacaktır.

Devletimizin merkezi olan Ankara'nın imarı için kabul buyurduğunuz kanunun talep ettiği hazırlıklarla iştilgal olunacaktır..." diyerek Ankara'nın imarında Atatürk özellikle kişisel ilgi ve titizliğini ifade etmiştir.

Cumhuriyetimizin üçüncü Hükümeti olan Fethi Okyar Hükümeti (22.11.1924-4.3.1925) programında Ankara için:

“Devletimizin makamı idaresi olan Ankara şehrinin halen iltiyacı âcileyi ve âtiyen medeni ihtiyacı tatmin edecek bir memuriyete isal i için yapılacak mali fedakârlıkların bihakkın mahalline masruf ve Türk Cumhuriyetinin, Türk Milletinin şerefi ile mütenasip olacağı kanaatindeyiz...” hükmü ve kararı yer almıştır.

Atatürk, İstanbul şehri için T.B.M.Meclisinin 1 Mart 1922 tarihindeki açılışında yaptığı konuşmasında:

“Efendiler, İstanbul şehri Milletimizin namütenahi mesai ve fedakârlığı muhassalasının tecelligahıdır. Milletimizin maddi ve manevi varlığını ilan eden aîdat ve müessesat ve asar-ı medeniyet İstanbul'da tekâsûf ettirilmiştir.

Milletimiz, memleketin heyeti umumiyesi zararına olarak bütün varı, yoğunu, en büyük gayret ve himmetlerini kalbi gâh telakki ettiği bu şehre ibzal ve hatta israf eylemiştir. Binaenaleyh İstanbul bizce çok kıymetlidir, çok ehemmiyetlidir. Bunun içindir ki, İstanbul şehrinin emniyetini her türlü haleden masun bulundurmak umdei asliyesi, Misak-ı Milliymizin dördüncü maddesinde en kuvvetli prensiplerimizden birini teşkil etmektedir..”

Ankara ve İstanbul için Atatürk'ün ve Cumhuriyetin ilk Hükümetinin izhar ettikleri önem ve ilgiye işaret ettikten sonra, kısaca, Belediye gelirleri konusundan söz etmek yararlı olacaktır.

Belediye gelirlerinin devlet gelirlerine oranı, kesin hesap sonuçları ile, 1926'da % 13 iken, 1978'de % 5'e kadar düşmüştür. 1929 Dünya ekonomik buhranına rastlayan yıllarda ve daha sonra II. Dünya Savaşı döneminde belediye gelirlerinde önemli düşmeler görülmüştür. 1948 yılından 1980 yılına kadar gelip geçen çeşitli iktidarlar, belediyelerin mali yetersizlik içinde çırpınmalarına rağmen bu konuda radikal bir atılım yapamamışlardır. 1980 yılını izleyen yıllarda 2380 ve onu değiştiren 3004 sayılı kanunlar, mahalli idarelerimizin mali sorunlarını büyük ölçüde rahatlığa kavuşturmuş bulunmaktadır.

Bu gün bütün demokratik parlamenter rejimlerde önemle tartışılan bir konu, merkezi idare ile mahalli idareler arasındaki görev ve kaynak bölüşümüdür. 1961 ve 1982 Anayasaları, mahalli idarelere görevleri orantısında kaynak sağlanmasını emretmiş ise de, görev bölüşümü sorunu henüz kesin bir çözüme bağlanamamıştır.

Mahalli idarelerimizin mali sorunun çözümünün verimlilik için yeterli olmadığı açıktır. Gerçektir ki, kamu yönetimin dayanağı yetenekli eğitilmiş insan gücüdür. Eğitime harcanan paralar, çağımızda artık bir yatırım olarak kabul edilmektedir. Yurdumuzda kamu personeli için

düzenlenen eğitim program ve planlarında mahalli idareler personeli genellikle ikinci planda yer almıştır. Mahalli idareler personelinin eğitim düzeyi devlet personel düzeyinin altındadır. Bu konudaki bilimsel çalışmaların ve uygulamaya dönük çabaların süratle sonuçlandırılmaları zorunludur.

Cumhuriyet Döneminde İl Özel İdaresi

Köyler ve belediyeler hizmet verdikleri halkın oturduğu, yaşadığı yerleşim yerlerinde kurulan 'komünal' birer mahalli idaredir. Buna karşılık il özel idaresi, hem kırsal, hem de kentsel alanları içeren il sınırları içinde etkinlik gösteren bölgesel bir mahalli idare birimidir. Sınırları aynı zamanda, merkezi idarenin taşra birimi olan il sınırları ile aynıdır. İl özel idaresinin temelleri 1864 Vilayet Nizamnamesi ile atılmış ve 1913'te çıkarılan geçici bir yasa ile tüzelkişiliğe kavuşmuştur. (idarei Hususiyei Vilayet Kanunu Muvakkati 1913)

Atatürk'ün T.B.M.Meclisi'nin yıllık toplantılarındaki tarihi konuşmaları yanında özel idarelere de değindiğini ve bu idareye de aynı ilgiyi gösterdiğini izlemek mümkündür. Atatürk özel idarelerin çalışmalarını yakından takip etmektedir. Bu konuda bir iki örnek vermek yararlı olacaktır.

Atatürk'ün 1 Mart 1923 T.B.M.M açış konuşmasından:

"1922 senesinde özel idarelerce ifa edilen mahalli hizmetler olarak 5 erkek, 1 kız muallim ve 5 erkek, 3 kız idadi ve 134 erkek, 30 kız ilkokul, 10 sanayi ve 2 ırac okulu açılmıştır."

1 Mart 1924 açış konuşmalarından:

"Memlekette maarif nurunun yayılmasına ve en derin köşelere kadar nüfuz etmesine bilhassa nazar ediyoruz.

Diğer taraftan hususi idarelerden ve memleketin çeşitli kaynaklarından maarife ayrılan çalışmaların merkezden ilgi ile izlenmesinin ve bu suretle genel çalışmaların hedefe ulaşmasının tesadüflere bırakılmamasını önemle istiyoruz.."

1 Kasım 1937 T.B.M.M.'deki açış konuşmalarından:

"Hususi idarelerin geçen yılki faaliyetleri verimli olmuştur. Ancak, hususi idareler ve belediyeler, büyük kalkınma savaşımızda başarı hasılasını artıracak vazifeler almalı ve hususiyle hayat ucuzluğunu temin edecek tedbirler bulmalı ve salahiyetlerini kullanmalıdırlar."

1 Kasım 1938 T.B.M.M. Atatürk'ün bu konuşması O'nun adına Başvekil Celâl Bayar tarafından okunmuştur:

“Hususi idare ve belediyelerin bu yılki faaliyetleri geçen senelerden fazla ve daha verimli olmuştur.”

1913 yılından beri uygulanan Özel İdare Kanunu muvakkati, 3360 sayı ve 1987 tarihli İl Özel İdaresi Kanunu ile bir çok maddeleri değiştirilerek uygulamaya konulmuştur. Dileğimiz eski geçici kanunun bütünü ile terkedilerek il özel idarelerinin bugünkü ve gelecekteki koşullarına ve dinamizmine uygun yeni ve daha dinamik ve gerçekçi bir yasa getirilmesiydi. Uygulamalar ve koşullar kanunun verimliliğini gösterecektir.

Merkezi İdare ve Mahalli İdare İlişkileri

Bilindiği üzere, mahalli idare kuruluşlarının gözetim altında tutulması ve geliştirilmesi, merkezi idare düzeyinde titiz ve uzmanlık bilgilerine dayanan çalışmaları gerektirmektedir. Bu amaçla bir merkezi teşkilata ihtiyaç zorunludur. Mahalli idarelerden merkez düzeyinde sorumlu olacak kuruluşun iki temel fonksiyonu olacaktır: 1. Mahalli idare kuruluşları ile ilişkileri olan çeşitli bakanlıklar nezdinde mahalli idarelerin sözcülüğünü yapmak, 2. Mahalli idare kuruluşları arasında eşgüdüm sağlamak, ortaya çıkan sorunlarda çözüm yolu bulmak için rehberlik yapmak, mahalli idare alanında her tür çalışmaya ilişkin deneyim ve bilgileri toplayarak bunları mahalli idarelerin yararlanmasına sunmak. Yurdumuzda gerçekten tek tek bakanlıkların mahalli idare kuruluşlarına karşı tutumları, bu kuruluşlarla var olan hizmet ilişkilerinin türüne göre farklılıklar göstermektedir. Halbuki sorumlu tek bir otorite bu kuruluşların ihtiyaçlarını çok iyi bileceği için, farklı görüşler ve hizmet politikaları arasında eşgüdüm ve denge sağlamak açısından çok yararlı olacaktır. Aynı zamanda çeşitli bakanlıkların kendi konularında mahalli idareler üzerinde diledikleri gibi tasarrufta bulunmaları da önlenmiş olacaktır. Bu tür merkezi teşkilatı çeşitli ülkeler uygulamalarında izlemektediriz.

Bu konu Atatürk'ün konuşmaları arasında bize ışıktutacak bir direktife de rastlamaktayız. Atatürk 1 Kasım 1937 T.B.M.M. açış konuşmasında:

“Şehircilik işlerinde de teknik ve planlı esaslar dâhilinde çalışmak lazımdır. Bunun için belediyelerimizi türel bir şekilde aydınlatmak, kılavuz lama işiyle uğraşacak, merkezde teknik bir büro kurulmasını tavsiye ederim.”

1 Kasım 1938 açış konuşması metninde ise:

“İmar işlerinde belediyeleri türel surette aydınlatmak, kılavuzlamak ve faaliyetlerini takip ve murakabe etmek üzere merkezde teknik

bir büro teşkili, yol ve yapı konusundaki işlerin ve istimlak muamelelerinin süratle yürütmesini temin edecek tadilat yapılması, Belediyeler Bankasının işlerinde yardımını genişletmesi, çiftçi mallarının emniyetini korumak ve zirai suçluları süratle meydana çıkarıp suçluların cezalandırılması için Yüksek Komutaya sunulmak üzere birer kanun layihası hazırlanmıştır."

Zamanın koşullarına ve ihtiyacına göre bir merkezi otoritenin varlığı zorunluluğunu Atatürk bu konuşmalarında Büyük Meclise ve sorumlulara bildirmiştir.

BELEDİYELER VE İLLER BANKASI GELİŞMELERİ

Atatürk döneminin Türk mahalli idarelerine belki en büyük armağanı Belediyeler Bankası ve İller Bankası kuruluşlarıdır.

İller Bankasının nüvesini Belediyeler Bankası oluşturmuştur. Balkan, I. Dünya ve İstiklal savaşlarından halkının yorgun ve bitkin, köy ve kasabalarının harap bir durumda çıkan Türkiye'de en önemli konulardan biri de Atatürk'ün işaret ettiği 'yurdun imarı' idi. 1924'te Köy, 1930'da Belediye kanunlarını kabul eden Meclis, 1933'te de Belediyelerin kendi sorununu çözecek Belediyeler Bankası Kanununu yürürlüğe koymuştur.

3.5.1933 tarihinde Başvekil İsmet Paşanın imzasını taşıyan ve T.B.M.M. 'Yüksek Reisliğine' sunulan Belediyeler Bankası kanun layihası (esbabı mucibe) si (gerekçesi) aynen şöyledir:

"Esbabı Mucibe

1580 numaralı Belediye Kanununun 131 inci maddesine göre, belediyelerimiz için bir banka kurulması gerekmektedir. Aynı madde hükmüne nazaran belediyelerimiz 20 sene müddetle bütçelerinin % 5 nispetinde ayıracakları tahsisatları Hükümetçe gösterilecek bir bankaya yatırımağa mecburdurlar. İki buçuk seneden beri tatbik edilmekte olan bu madde ile halen bir buçuk milyon lira kadar bir para toplanmış bulunmaktadır.

Belediyelerimizin muhtelif imar işleri için yapmak mecburiyetinde kaldıkları istikrazları karşılamak veya istikrazlara tavassut etmek üzere bir 'Belediyeler Bankası' kurulması düşünülmüş ve hükmi şahsiyeti haiz olmak ve Ziraat ve Emlak Bankaları gibi milli, müesseselerimizin istifade ettiği haklardan ve imtiyazlardan bu Bankanın da istifadesini temin için bu kanun layihası hazırlanmıştır."

İller Bankası, 1933 yılında 2301 sayılı Kanunla kumlan Belediyeler Bankasının bir devamı olarak 1945 yılında 4759 sayılı Kanunla, belediyelerle birlikte özel idareleri ve köyleri de kapsamına alarak yemden kurulmuştur.

29.7.1944 tarihinde Başvekil Ş. Saraçoğlu imzası ile gerekçeli kanun layihası 'Mahalli İdareler İmar Bankası Kanun Projesi' adını taşıyordu. Sonradan Bütçe Komisyonu Banka adını "Bankaya hem kullanılma ve tanıtılma kolaylığı, hem de dil bakımından daha uygun ve kısa bir isim verilmesi gerekli görülerek 'Mahalli İdareler İmar Bankası' yerine İller Bankası ismi kabul edilmiştir." gerekçesi ile değiştirmiştir. Banka 1945 yılından 1958 yılına kadar İçişleri Bakanlığına bağlı olarak çalışmış, 1958'de İmar İskân Bakanlığına bağlanmıştır.

Dönemi içinde Belediyeler Bankası ve onun devamı olan İller Bankası bugüne kadar mahalli idarelerimiz, özellikle belediyelerimiz hizmetlerinde büyük atılmalar, başarılar kaydetmişlerdir.

Ancak, Köy, Belediye ve Özel İdare kanunları gibi, İller Bankası Kanunu da İller Bankasının dinamizmini, atılmalarını karşılayacak hükümleri ihtiva etmemektedir. Kanunda zaman zaman yapılan değişiklikler hizmet ve teşkilatın temel sorunlarını karşılamaktan uzaktır. Şu noktayı vurgulamak isteriz ki, İller Bankası, uluslararası kuruluşlar arasında emsali olmayan bir kuruluştur. Mevzuatını ve uygulamalarını izlediğimiz yabancı kuruluşlar mahalli idarelerin sadece kredi, finansman sorunları ile meşgul olmaktadır. İller Bankası gibi, finansman, altyapı hizmetleri, teknoloji üretimi, eğitim ve danışmanlık gibi hizmetleri kapsayan bir kuruluşa rastlanamamıştır. Örgütlenme, personel, eğitim, teknik donatım ve mahalli idarelerin katkıları yönleri ile Bankada yapılacak yasal bir düzenlemenin Bankaya kuruluşundaki dinamizme paralel bir verimlilik sağlayacağı kanısındayım.

SONUÇ

Kuşkusuz bir gerçektir ki, Atatürk ilkeleri, görüşleri ve direktifleri, bütün kalkınma hamlelerimizde olduğu gibi, mahalli idarelerimizin gelişmesinde de başlıca kaynak olmuştur. Bin bir zorluk ve yoklukla kurulan Yeni Cumhuriyetimizin temel kanun ve kurumları arasında mahalli idarelerin yer alması; Atatürk'ün daima uzağı gören zekâ ve dehasının bir tezahürü olmuştur. Bu konuda O'na layık olmak ancak, O'nun başlattığı reformları, aynı çağdaşlaşma, aynı dinamizm ve disiplin içinde devam ettirmekle mümkündür.

21. Yüzyıla girerken Türk Demokrasisinin gücü, mahalli idarelerimizin düzeyi ile orantılı olacaktır. Atatürk ilke ve felsefesine bağlı kalmak, onlardan ayrılmamak bizi hedeflerimize ulaştıracak en sağlam yoldur...

İKTİSAT KONGRESİ VE SANAYİ PLANLARI

İsmail SARICA

SUNUŞ

Bu çalışmanın bütününde temel amaç Atatürk'ün ekonomik konulardaki görüş ve düşüncelerini vermeye çaba göstermektir.

Böyle bir çalışma yapılırken, ekonomi tarihimizde önemli yeri olan 1923-1930 ve 1930- 1938 dönemlerinden söz etmenin de gerekli olduğuna inanıyoruz. Ancak, bunu yaparken, temel amacın dışına taşmamaya özen gösterme gereğini duyuyoruz.

Çalışmanın sonunda yararlanılan kaynaklar bulunmakla birlikte burada, yararlandığımız bazı kaynakları özellikle belirtmeyi görev sayıyoruz. Söz konusu bu eserler Prof. Dr. Afet İnanın “Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933” ve “Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936” adlı çalışmaları ile Arı İnan tarafından yayma hazırlanan “Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir - İzmit Konuşmaları” adlı eserdir.

1. Atatürk’ün Ekonomik Konulardaki Görüşleri

Bir subay ve ayrıca ömrünün önemli bölümünü savaş alanlarında yaşamış olan Atatürk’ün iktisadi konulara verdiği değere söylev ve demeçlerinde sık sık tanık olunur. Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasına yol açan nedenleri görmesi ve giderek yaşaması, iktisadi konulara ilgisini artırmış ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında üzerinde sık sık durduğu konulardan olmuştur.

Sonlarını yaşadığımız Yirminci Yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu Libya (Trablusgarp), Suriye, Irak, Suudi Arabistan (Hicaz), Yemen, Lübnan, Filistin, Ürdün ve Rumeli’deki geniş toprakları yitirmiştir. Bir başka anlatımla Cumhuriyet, İmparatorluğun önemli iktisadi değerler taşıyan yörelerinden yoksun kalan bir mirası devralmak durumunda kalmıştır.

Diğer taraftan İmparatorluğun sağlam bir sanayileşme politikası olmaması, kuruluş olarak çok az sayıda ve iki - üç kentle sınırlı bir yapı-

mn devralırım asma da neden olmuştur. Osmanlı ülkesinde, zamanın Avrupa'sında görülen bir sanayiden söz etmek mümkün değildi. Enver Ziya Karaim bir araştırmasına göre, Batılı anlamda fabrika denilebilecek 60 tane işyeri vardı. Tarım ve madencilik alanında da durum hiç iç açıcı değildi. Ayrıca madenler yabancı şirketler tarafından işletiliyordu.

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışında ekonomik nedenlerin ön planda yer aldığı bilinen bir gerçektir.

Kapitülasyonlar, XIX. yüzyılda gelişen Avrupa sanayisi için Osmanlı İmparatorluğunun pazar durumuna gelmesini sağlamıştı. Maliye bütçesini ancak borçlanarak dizinleyebiliyor, yabancı sermaye Türk Ekonomisi için elverişli olmayan koşullarla ülkeye yerleşiyor, ekonominin yapısı kökünden sarsılıyordu. Sevr Anlaşmasındaki hükümlerle, siyasal bağımsızlık yanında ekonomik bağımsızlık da kaldırılmak isteniyordu.

Atatürk İstiklâl Savaşını teşkilatlandırırken bu savaşın amacını "Tam İstiklâl" formülü ile ifade etmiştir. Tam istiklâli şöyle açıklamıştır:

"İstiklâli tam denildiği zaman bittabi siyasi, mali, iktisadi, adli ve askeri ila... Her hususta istiklâli tam ve serbesti tam demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, millet ve memleketin manayı hakikisiyle bütün istiklâlden mahrumiyeti demektir."

İstiklâl Savaşının başlarında bir bölüm aydın tam bağımsızlık düşüncesine uygulama şansı tanımıyor, bir bölüm aydın ise "savaş para ile olur" diyordu. Atatürk böyle düşünenlerle yaptığı bir konuşmayı anlatırken:

"Ben ilk defa bu işe başladığım zaman en akil ve mütefekkir yaşayan birtakım zatlar bana sordular:

Paramız var mıdır? Silahımız var mıdır?

Yoktur dedim.

O zaman; "O halde ne yapacaksınız?" dediler.

Para olacak, ordu olacak ve bu millet istiklâlini kurtaracak dedim,"

Bu kısa açıklama gösteriyor ki, Atatürk'ün Yeni Türkiye Devletinin ekonomi siyasetinde ilk başarısı bağımsız ve milli bir ekonomi düşüncesini benimsemiş olması ve bu düşüncüyü ülkede yaymış bulunmasıdır.

Atatürk iktisadi zaferin kazanılması için milletle yeni bir iktisat görüşünün doğmasından başka, Devletin elinde sağlam bir iktisat planının bulunmasını da gerekli görüyordu. Bu yüzdendir ki, daha savaş sürüyorken 1 Mart 1922'de Büyük Millet Meclisi'ndeki bir söylevde çözülmeye

sini gerekli bulduğu başlıca iktisadi sorunları özet olarak şöyle anlatmıştı:

1 — Avrupa rekabeti yüzünden mahvolmuş ve ihmal edilmiş olan sanayii, ziraiyeyi ihya ve asri vesait ile teşhiz etmek.

2 — Ormanlarımızı iyi halde bulundurmak ve azami istifade temin etmek.

3 — Menafi umum iyeiyi doğrudan doğruya alakadar eden müessesat ve teşebbüsati iktisadiyeyi kudretimiz nispetinde devletleştirmek.

4 — Madenlerimizi işletmek ve bu hususta çalışmak isteyen sermayeyi, kanun nispetinde müsaade ve himaye etmek.

5 — Memleketin iktisadi temelleri, ziraat ve sanayi-i ziraiye olmakla beraber, memlekette öteden beri mevcut, mesela sanayi-inesiye (dokuma) gibi sanayiın himaye ve ihyasını temin ve bazı mıntikalarda yeniden tesis edilecek diğer sanayinin her suretle himayesini nazarı ehemmiyette tutmak.

6 — Devletin istiklali malisini temin etmek.... Bunun için de her şeyden önce bütçeyi bünyeyi iktisadiye ile mütenasip ve mütevazı bulundurmak.

Kısacası, Atatürk'e göre siyasal bağımsızlık yetmez, ekonomik bağımsızlık şarttır.

T.B.M.Meclisi birinci dönem birinci toplanma yılı açış konuşmasını yaptığı 9 Mayıs 1920'den başlamak üzere, açış konuşmalarından ve çeşitli söylev ve demeçlerinden, konumuzla ilgili bölümler gözden geçirildiği zaman, iktisadi bağımsızlık konusundaki düşünceleri de bütün açıklığı ile ortaya çıkacaktır.

2. Atatürk'ün T.B.M.M. Konuşmalarında Ekonomik Konulardaki Görüşleri, Düşünceleri ve Değerlendirmeleri

.....

Mali işlerdeki politikamızda dahi hedefimiz, Milli Mücadelemizde, düşmanlarımızın saldırganca düşüncesine karşı, halkımızın refah ve saadetine uygun bir şekilde, memleketin ekonomik durumunu kuvvetlendirmek olacaktır. Memleketimizin menfaatleri temel esas olmak üzere, gerçek dostluğunu fiilen ispat edecek devletlerle ekonomik ilişkiler kurmaya taraftarız.”

(9 Mayıs 1920)

“

.....Mütarekeden sonra yabancılar, gelir kaynaklarımıza tamamen el koyma tedbirlerini derhal almak istediler. İstanbul'daki işgal kuvvetlerinin hakimiyetinden yararlanarak maden araştırmaları için gerekli ruhsatnamenin verilmesini engellediler. Biz, memleketin bütün servet kaynaklarına sahip olarak ithalat ve ihracat arasında denge sağlamak ve gelirlerin çıkış yerlerine ulaşmasını temin edecek yolları düzenlemek için bütün imkânlarımızı kullanma yolunu tuttuk. Maarif, genel sağlık, nüfus ve kalkınma yönünden, pek göze görünür sonuçlar henüz alınamadı. Ancak, bu konularda yapılmış olan işlerin görünür sonuçlarının derlenmesi için uygun zaman, araç ve çok paraya ihtiyaç olduğu kabul edilmelidir. Bunlarla beraber, memleket ve milletin büyük çapta ihtiyaçlarının sağlanması çarelerini incelemekte ve konu üzerinde çalışmakta, yakın bir gelecekte memnuniyet verici sonuçlar yaratabilecek düzeye çıkabilme işleriyle uğraşılmaktadır.

"Efendiler!

Milletimizin üstün yetenekleri vardır. Bu yeteneklerin gelişmesi ve yararlı bir şekilde ortaya çıkması, şüphesiz parlak sonuçlara ulaşacaktır. Ancak, tarihin bazı korkunç olaylarını, aydın ve olgun bir anlayışla hatırlatmayı faydalı buluyorum. Arkadaşlar, bir millette, özellikle bir milletin idaresinden sorumlu bulunan yöneticilerin, kişisel çekişme ve ihtirasları, milli ve vatani görevlerinin gerektirdiği yüksek duygular seviyesinin üstüne çıkmış ise, o memleketlerin, dağılma ve batmaktan sakınma imkânı yoktur."

(1 Mart 1921)

Efendiler; her şeyden önce milli amacımız olan bağımsızlığımızı sağlamaya ulaşmaktan başka bir şey düşünemeyiz. Bu nedenle, bizce önemli olan mali gücümüzün bu sonucu sağlamaya yeterli olup olmayacağıdır. 1920- 1921 yıllarının yaşanmış denemelerinden alınan olumlu sonuçlara dayanarak, bugünkü iç işlerimiz ve ekonomimizin durumu, geçen iki yıla oranla kıyas kabul etmeyecek derecede iyi bir halde bulunmasından elde edilen kesin ümitlere dayanarak söyleyebilirim ki, memleketimizin gelir kaynakları, milli davamızın güvenle sonuçlandırılmasına yeterlidir. Mali gücümüz, bugüne kadar olduğu gibi, dış devletlerden borç dahi almadan, fakirane olmakla beraber, memleketi yönetecek ve amacına ulaştırabilecektir."

(1 Mart 1922)

“.....

Arkadaşlar;

Sulh devresinde yapmak zorunda olduğumuz işler pek çoktur. Sulhun ilk günlerinden başlamak üzere, ciddi bir programa dayanarak millet ve memleketin kalkındırılması, zenginleşmesi, uygar ve bilgili olarak yetişmesi, sağlık içinde yaşaması için, bütün milletin çalışmasında uyum sağlamak başta gelen görev olacaktır.”

(1 Mart 1923)

“.....

Efendiler! Uygar devletlerin genel yönetiminde özellikle göz önünde bulundurulmakta olan mali durum, Cumhuriyet devrinde belirli bir gelişme göstermiştir. Mâliyemiz; düzenli, doğru ve güven verici uygulamayı, başarıyla izlemiştir. Yeniden borç alma ihtiyacı duyulmaksızın, iç borçlarımızı düzenli bir şekilde ödemekteyiz. Dış borçlarımıza gelince; aradaki anlaşmalara dayanan yükümlülüklerimizin (taahhütlerimizin) tabii olarak yerine getirilmesi yönünde, eskiden yapılmakta olan işleme bugün de devam edilmektedir.

“.....

Demiryolu ve karayolu ihtiyacı, kendisini, memleketin bütün ihtiyaçlarının o kadar başında hissettirmektedir ki, hiç bir hayal ve varsayım peşinde aldanmadan, memleketin bütün öz kaynakları ve evlatlarının gücü ile işe devam etmek kesin olarak lazımdır. Memleket çocuklarının ortak düşüncesinin de böyle olduğunu, şahsen ve yakinen öğrenmiş bulunuyorum. Milletimizin uygarlık yolunda ilerlemesi için, devletin bütün iş bölümlerinde almış olduğumuz maddi, manevi bütün tedbirler, ancak demiryolu ve karayolları çalışmalarının verimli sonuçları ile gerçekleşebilir.

Uygarlığın bugünkü araçlarını, hatta bugünkü düşünce yapısını yayabilmek, demiryolu olmaksızın düşünülemez. Demiryolu, refah ve kalkınma yoludur....”

(1 Kasım 1924)

“.....

Cumhuriyetin, iş sahiplerine sağladığı huzur ve güven, vatandaşların sağlık durumunu korumak için başlanan mücadelenin sonuçları; köylümüz ve tarım ürünlerimiz üzerindeki aşarın kaldırılmasıyla yaratılan ferahlık; milletin, daha çok üretmek, daha rahat yaşamak için çalışma arzularını, sevinç duyulacak derecede kuvvetlendirmiştir.

“.....

Tarım ürünlerindeki zararları ortadan kaldırmak ve yeni tarım araçlarının kullanılmasının bütün yurda yayılmasını sağlama yolundaki çalışmalarımız, verimli etkisini göstermektedir.

“.....

Muhterem Efendiler! Memleketin ekonomik gelişmesine engel olan mali işlemlerdeki aksaklıkların giderilerek, vergilerin isabet ve adaletle dağıtılması yolundaki, mâliyenin düzenlenmesi çalışmalarına devam etmek zorunludur. Diğer yandan, şimdiye kadar sözünü ettiğim, devletin genel yararına olan her türlü imkânın sağlanması gerekir. Vatanın imar edilerek, kalkındırılması yolundaki düşünceler, devletin içinde bulunduğu durum nedeniyle, elbette vatandaşlara bir takım fedakârlıklar ve görevler yüklemektedir. Memleketimizin ve milletimizin ekonomik sorunları, sosyal seviyesi, devletin korunması, vatandaşın refah ve saadetine sağlanması yolunda, daha fazla imkân ayırma yeteneğimiz teknik olarak vardır. Bu gerçeklerden güç alan Yüce Meclisin, maddi kaynaklarımızın neler olduğunu araştırarak, elde edeceği sonuca göre gerekenleri yapacağına şüphem yoktur."

(1 Kasım 1925)

“.....

Muhterem Efendiler! Genel olarak ekonomimizde verimli bir gelişme görülmektedir. Milli Bankalarımızla, ticari ve sınai şirketlerin, sayıları ve sermayelerinin, devamlı olarak artmakta olması; halkımızın ekonomik konuda çalışma dileği ve uyanışına, delil sayılabilir.

Kabotajın, bu yıl içinde, tamamen Türk bayrağı tekeline alınması gerçekleştirilmiştir. Bu olayı, iftiharla anmak isterim.

Bu olay, yüzyıllarca süren engellemelere karşı, ancak milli idarenin elde edebildiği başarılarıdır."

(1 Kasım 1926)

“.....

Efendiler; Özellikle tarım memleketlerinde duyulan, dünya çapında bir ekonomik buhran vardır. Bu buhran, tabiatıyla bizim memleketimizi de etkilemiş ve ağırlığını duyurmuştur. Bu sıkıntı karşısında eşi görülmemiş yıkıntıdan ve darlık getiren kurak yıllardan sonra, vatanımızın gösterdiği canlılık ve dayanıklılık, ancak Türk milletinin bünyesindeki güç ve Büyük Millet Meclisinin aldığı yerinde kararlarla açıklanabilir.

“.....

Osmanlı borçlarının, memleketin hayat ve gelişmesini baltalamayan, adaletli ve işleyebilir bir ödeme şekline bağlanması için, Cumhuriyet hükümetinin iyi niyete dayanan çalışmalar yapması tabiidir.

“.....

Efendiler; geçen yılın önemli olaylarından biri de demiryolunun Sivas'a varmış olmasıdır. Bu kadar güçlük içinde, vatani bir kat daha genişletmeğe ve kuvvetlendirmeye yardımcı olacak bu eserin gelecekteki Türk nesilleri tarafından teşekkürle anılacağına inanıyorum."

(1 Kasım 1930)

Milletin öz varlığına dayanan kudretine inanç; hükümette ve politikada kararlı olmak; tutumluluk ve fedakârlıkta sarsılmaz bir ölçü ile devletin iç ve dışta, güven ve sükûnet içinde olması yolunda çalışmak, bugünün başlıca tedbirleridir. Esasen bizde var olan bu şartların, büyük bir olgunluk içinde ve gereğince uygulanması, güçlüklerin giderilmesinde güvenilir ve etkili olacaktır."

(1 Kasım 1931)

“.....

Biz, ekonomik genişliğin temelini de, ancak her milletin, refahla yaşamağa ve ilerlemeye hakkı olduğunu kabul eden bir anlayışla, bütün milletlerin birlikte çalışmaları yolunun bulunmasında görüyoruz.

Uluslararası ekonomi güçlüklerine karşı, günün gereğine göre koruma, denge ve gelişme tedbirlerini almaktayız. Karşısında bulunduğumuz her imkânı genişlik ve kolaylık yolunda uygulamaya çalışıyoruz. Milli ekonominin ve paranın gösterdiği güç ve istikrar; alman tedbirlerin yerinde olduğu inancını verecek niteliktedir."

(1 Kasım 1932)

“.....

..... Endüstri programımızı durmadan yürütmekteyiz.

Tasarlanan fabrikaların çoğunun temelleri atılmıştır; hepsinin kurulup işletilmesi için, teknik olarak ve mali yönden gerekenler de sağlanmıştır.

Ülkenin, en belirli eksikliğini giderecek olan bu fabrikaları, çok geçmeden kurup işletmek, hükümetin en önde gelen işlerinden olacaktır."

(1 Kasım 1934)

“.....

"Doğu illerimizin belli başlı ihtiyacı, orta ve batı illerimize demiryollarla bağlanmaktır. Doğuya ilerleyen iki ana demiryolunun, hızla bitirilmesini ve bunları birbirine bağlayacak yollara şimdiden başlanmasını gerekli görüyoruz.

“.....

Türk'e ev ve bark olan her yer; sağlığın, temizliğin, güzelliğin, modern kültürün örneği olacaktır.”

(1 Kasım 1935)

Geçen yıl, Türk milleti huzur ve sükûn içinde, milli ve insani ülküye, aşk ile koşan kuvvetli ve çalışkan bir varlık gösteriyordu.

Ekonominin her alanında ve memleketin her tarafında, Türkler kendilerine ve devletlerine tam bir güven içinde çalışıyorlardı.

Cumhuriyet yeni ve sağlam esaslarıyla, Türk milletini, güvenilir ve dayanıklı bir gelecek yoluna koyduğu kadar, asıl düşüncelerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibarıyla, büsbütün yeni bir yaşantının sevindiren öncüsü olmuştur.

Yıllar geçtikçe, milli ideal verimleri, güvenle çalışmada, ilerleme hevesinde, milli birlik ve milli irade şeklinde daha iyi gözlere çarpmaktadır. Bu bizim için çok önemlidir; çünkü, biz, esasen milli varlığımızın temelini, milli bilinç ve milli birlikte görmekteyiz.

Halk ile Hükümet arasındaki yakınlık ve beraber çalışma çabası, ayrıca memnuniyet verici bir düzeydedir.....

Yönetimle ilgili ve ekonomik tedbirlerin iyi uygulanması ve bu uygulama sonuçlarının iyi anlaşılması için, halkın hükümete yardım etmek isteği, öğrenülecek bir belirtidir. Bu ruhsal durum, Türk milletini ilerletmek ve Türk vatanını imar etmek için, çok verimli ve çok köklü bir etkidir.

Devleti ve Hükümeti kendi malı ve koruyucusu olarak tanımak, bir millet için büyük nimet ve mutluluktur. Türk Milleti bu sonuca Cumhuriyette varmış ve her yıl bunun artan faydalarını görmüş ve göstermiştir. Milletimizin maddi ve manevi huzuruna, her şeyden fazla önem verişimizin ne kadar yerinde olduğu anlaşılıyor.

“.....

.....Vergi usullerinin düzenleme çarelerinin aranmasına da önemle devam olunmalıdır. İyi usul ve iyi uygulamanın olumlu sonuçlarını vatandaş, hiç bir işte vergi konusu kadar hassasiyetle durmaz.

Diğer yandan vatandaşa, hazineye karşı yükümlülüklerinin en önemli görevi olduğunu anlatmak için, yorulmamak gerekir. Şüphe yoktur ki, özellikle devletçi ve halkçı olan bir yönetim ve ekonomi hayatında, hazinenin gücü ve düzeni başlıca dayanaktır. Cumhuriyetin kudreti de her sahada ve milli savunma alanında ihtiyaçlarını karşılayan hazinesinin düzenindedir ”

(1 Kasım 1936)

“.....

.....Ben, ekonomik hayat denince; tarım, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün bayındırlık işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir bütün sayarım. Bu neden ile şunu da hatırlatmalıyım ki, bir millete bağımsız hüviyet ve değer veren siyasi varlık makinasında, devlet, fikir ve ekonomik hayat mekanizmaları, birbirlerine bağlı ve birbirleri ile uyumludurlar; o kadar ki, bu organlar birbirine uyarak aynı uyum içinde çalıştırılmazsa, hükümet makinasının motor gücü boşa harcanmış olur, ondan beklenen tam verim, elde edilemez. Onun içindir ki, bir milletin kültür seviyesi üç alanda; devlet, fikir ve ekonomi alanlarındaki başarılarının verimli sonuçları ile ölçülür.

Memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle bölünmez bir nitelik almasıdır. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri toprak genişliğini, arazinin bulunduğu memleket bölgelerinin nüfus yoğunluğu ve toprağın verim derecesine göre, sınırlamak gerekir.

“.....

Memleketi; iklim, su ve toprak verimi bakımından, tarım bölgelerine ayırmak gerekir. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin, gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları, verimli, modern, pratik tarım merkezleri kurmak gerekir.

Bugün, devlet tarafından yönetilen çiftliklerin ve bunların içindeki türlü tarım - endüstri kurumları m m bir kısmı; tarımsal hayat ve çalışmaların bütün alanlarında, her türlü teknik ve modern denemelerini tamamlamış olarak, bulundukları bölgelerde, en yararlı tarım usul ve endüstrisini yaymaya hazır bulunmaktadır. Bu, Bakanlık için büyük ko

laylıklar sağlayacaktır. Ancak, gerek mevcut olan ve gerek bütün memleket tarım bölgeleri için yeniden kurulacak tarım merkezlerinin, hiçbir engelle uğramadan, tam verimli faaliyetlerini; şimdiye kadar olduğu gibi, devlet bütçesine ağırlık vermeksizin, kendi gelirleriyle, kendi kendilerini yönetmelerinin devamı ve gelişmesinin sağlanması için, bütün bu kurumlar birleştirilerek, geniş bir işletme kurumu yapılmalıdır.

“.....

Endüstrileşmek en büyük milli davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit endüstriyi kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan savunması olmak üzere, ürünlerimizi değerlendirmek ve en kısa yoldan en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için, bu bir zorunluktur.

Bu kanaatle, beş yıllık ilk sanayi planının geri kalan bütün hazırlıkları bitirilmiş olan bir kaç fabrikasını da, süratle başarmak ve yeni plan için hazırlamak gerekir.

Endüstrileşme karar ve hareketimize paralel olarak, bugünkü kanunlarımızda düşünülecek değiştirmeler ve eklenecek bazı yeni hükümler vardır. Bunların başlıcalarını şöyle özetleyebiliriz:

Sermayesinin tamamı veya büyük kısmı devlete ait ticari sanayi kurumların mali kontrol şeklini; bu kurumların bünyelerine ve kendilerinden istediğimiz ve isteyeceğimiz ticari usul ve anlayışla çalışma gereklerine göre süratle düzenlemek Bu gibi kurumların bugünkü usullerle çalışabilmelerine ve gelişmelerine imkân yoktur.

“.....

En güzel coğrafi durumda bulunan, üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye; endüstrisi, ticareti ve sporu ile en ileri denizci millet yetiştirmek yeteneğindedir. Bu yetenekten yararlanmayı bilmeliyiz; Denizciliği, Türk'ün büyük milli ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız.

Ekonomik kalkınma; Bağımsız ve Egemen Türkiye'nin daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin, belkemiğidir. Türkiye, bu kalkınmada, iki büyük kuvvet serisine dayanmaktadır:

Toprağının iklimleri, zenginlikleri ve başlı başına bir servet olan coğrafi durumu; bir de, Türk milletinin silah kadar, makina da tutmaya yaraşan kudretli eli ve milli olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda,, tarihin akışını değiştirir bir güçle beliren yüksek sosyal benlik duygusu...

“.....

Büyük davamız, en uygar ve en kalkınmış millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu, yalnız kuramlarında değil, düşüncelerinde köklü bir inkılap yapmış olan büyük Türk Milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek zorundayız. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu nedenle, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısını istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kuramları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda sağlamak, Kültür Bakanlığının üzerine aldığı büyük ve ağır bir zorunluktur.

İşaret ettiğim umdeleri, Türk gençliğinin beyin yapısında ve Türk milletinin bilincinde daima canlı bir halde tutmak, üniversitemize ve yüksekokullarımıza düşen başlıca görevdir.

Silahlanma ve donatını programımızın uygulanması' başarıyla ilerliyor. Bunları memleketimizde yapmak emelimiz gerçekleşme yolundadır. Harp endüstrisi kuruluşlarımızı daha çok geliştirmek ve genişletmek için alman tedbirlere devam edilmeli ve endüstrileşme çalışmalarımızda da ordu ihtiyacı ayrıca göz önünde tutulmalıdır.

Bu yıl içinde denizaltı gemilerini yurdumuzda yapmaya başladık.

Hava kuvvetlerimiz için yapılmış olan üç yıllık program, büyük milletimizin yakın ve bilinçli ilgisi ile şimdiden başarılmış sayılabilir.

Bundan sonrası için, bütün uçaklarımızın ve motorlarının memleketimizde yapılması ve harp hava endüstrimizin de bu esasa göre geliştirilmesi zorunludur. Hava Kuvvetlerinin aldığı önemi göz önünde tutarak bu çalışmayı planlaştırmak ve bu konuyu layık olduğu önemle milletin gözünde canlı tutmak gereklidir.

Büyük ulusal disiplin okulu olan ordunun; ekonomik, kültürel ve sosyal savaşlarımızda bize aynı zamanda en gerekli elemanları da yetiştiren, büyük bir okul haline getirilmesine, ayrıca özen gösterilip yardımcı olunacağına şüphem yoktur.”

(1 Kasım 1937)

3. İzmir İktisat Kongresi Öncesi Atatürk'ün Büyük Yurt Gezisi

Gazi Mustafa Kemal 14 Ocak 1923 günü bir aydan çok sürecek Batı Anadolu gezisine çıkmıştır. İlk durağı 15 Ocak 1923'te Eskişehir'dir. Yol

culuk 17 Şubat 1923'te İzmir'de İzmir İktisat Kongresi'ndeki söylevi ile noktalanır.

Bu yolculuk sırasında Eskişehir'den başlayarak Arifiye, İzmit (Gazetecilerle), İzmit (Halk ile), Bursa (Halk ile), Alaşehir (Halk ile), Salihli İstasyonunda, Turgutlu, Manisa, İzmir (Hükümet Konağı'nda yemekte halk temsilcilerine), İzmir'de çeşitli konuşmalar, gezisini sürdürerek Akhisar ve Balıkesir'de ve son olarak ta İzmir'de İktisat Kongresini açmak üzere konuşmalar yapmıştır.

Türk Tarih Kurumu'nca yayınlanan (Yayma Hazırlayan Arı İnân) Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir - İzmit Konuşmaları adlı çok değerli eserde konumuz açısından önemli bölümler yer almaktadır. Bu bölümleri, Atatürk'ün yanında götürdüğü 3 zabıt kâtibince konulan başlıklarla birlikte sunuyoruz:

İktisadiyatımızın Esbabı Tedennisi

Her noktayı kısa bir tarzda birer birer ifade edeceğim. Çiftçilik: milletimizin en mühim kısmı, ekseriyeti çiftçidir, çobandır. Bu zavallı çiftçiler ve çobanlar malik oldukları tarlalarda çalışmak için ve çalıştıklarından azamî istifade edebilmek için de hiç bir vasıftan mahrum değildirlir. Çalışkandırlar, müteşebbistirler, gayurdurlar. Her türlü mihnete mütehammildirler. Yalnız çiftçi bütün bu evsafi güzidesini tarlasında çalışmakla mahsul haline koyamamıştır. Çünkü men edilmiştir. Çiftçiler tarlasıyla, sabanıyla öküzüyle iki buçuk koyunuyla iktigalden men edilmiştir. Ordular halinde fütuhata sevk edilmiştir. Mütemadi bir surette bugüne kadar devam etmekte olan harpler çiftçiliğimizi maatteessüf çok geri bırakmıştır. Bundan sonra sakat hareketlerden içtinap ederek, çiftçilerimizi faaliyete getirmek mecburiyetinde olduğumuzu düşüneceğiz, çiftçiler, halk, millet yalnız bir şey için silaha sarılmalıdır. Hu- dut- ı milliyesi dâhilinde hayatı, istiklâli, hâkimiyeti için... Yani bizim siyaset-i askeriyemiz tedafüi bir siyaset olmalıdır.

Cihangirlik sevdasında, fütuhat sevdasında bulunmamalıyız. O zihniyetin takibinden hasıl olan hataların en ağır cezalarını çekmekteyiz. Çok tenakus etmiş olan nüfusumuzu teksir etmek lâzımdır. Nüfusun teksiri için bittabi sıhhi, içtimai, İktisadî tedâbiri fenniyyeye tevessül edilmelidir. Fakat aynı zamanda evlâdı memleketi uzun zamanlar silahaltında bulundurmamak suretiyle memlekette çalışmaktan, ailesi içinde çalışmaktan men etmemeliyiz.

Hizmet-i Askeriye Müddeti

Eğer bundan sonra hizmet-i askeriyeyi mümkün olabildiği kadar taklit edersek ve hatta bu kalil müddet zarfında dahi efradı millete, as

kerlere, zaman zaman evine, köyüne, ailesine gitmek fırsatını verirken ve askerlik mesleğini ve sanatını yalnız bir noktaya inhisar ettirmeyip, yani yalnız tüfeng istimaline hasretmeyip, evinde, ailesinde, tarlasında çalıştığı zaman kendisi ve muluri için nâfi olabilecek şeyler de öğretebilecek bir hale getirilirse çok naif bir iş yapılmış olur. Fakat bu tedâbir semere-i hakikiye verebilmek için yani emekçilerin erbabı sayın adedini tezyit edebilmek için çok zaman lâzım. Halbuki Efendiler, bizim memleketimiz çok vâsidir. Arazimiz çoktur. Almanya'nın iki mislidir. Almanya'da 50 milyon insan vardır. Bizde ise onun altıda biri kadar.

Makina, Yollar, Şimendiferler

Şu halde bu vâsi ve bu feyyaz memleketi işletmek ve onun cevherlerini milletin saadetini temin edecek servet haline koymak lâzımdır. Bu cihetle nüfusun azlığını başka bir vasıta ile telâfi etmek mecburiyetindeyiz. O da makinedir.

Artık asırlardan beri anane olarak istimal edilmekte olan bugünkü sabanlarla bu memleketin hazaini serveti inkişaf edemez. O halde hemen yapılması lâzım gelen şey bütün çiftçilerimizin makine sahibi olması, makine kullanmasını bilmesi ve makine yapmağa mahsus müesses ata malik olması olacaktır. Fakat bu faaliyetin mahsulünü tarlada çürümeğe, köyde ve harmanda çürümeğe mahkûm edersek halkın çalışması bîsûd bir yorgunluğa müncer olur. Lâzımdır ki bu mahsulât servete inkılap edebilecek yerlere gidebilsin. Bunun için de Efendiler, yollar lâzımdır. Şimendiferler lâzımdır. Otomobiller lâzımdır ve bunların hepsinin faaliyete geçmesi lâzımdır. Ne hazindir Efendiler, Konya, Eskişehir, şurası ve burası ve memleketimizin herhangi bir tarafı bugün bir hazinedir. Buğday vardır, her türlü mahsulât vardır ve bunlar memleketin ihtiyaç atına tekabül ettikten maada harice de çıkar. Fakat maatteessüf bir livadan diğer bir livaya nakledemiyoruz. Çünkü yol yoktur, çünkü vasıta-i medeniye yoktur.”

Efendiler, yolsuzluk ve vesâitsizlik en mühim noksanımızdır. Bunların temini elzem ve mübrem ihtiyaçlardandır. Fakat memleketin ki, bilenlerce malûm, ben de birçok yerlerini bizzat gördüm. Hakikaten yol yoktur. Hakikaten kağı arabasıyla deveden ve merkepten başka besâiti yoktur. (Elektriğin inkıtaı üzerine 5 dakika teneffüs yapılmıştır.)

Memleketi yolsuzluktan ve vesâitin cinslerinden bahsetmiştim. Mevcut demiryollarının nerelerde ve ne kadar mahdud olduğunu söylemeğe hacet yoktur. Bütün bu işlerden tabii Meclisin ve hükümetin uhdesine terettüd eden çok vâsi' ve mühim vazifeler vardır.

Ziraat Bankası

Efendiler, mühim ve müessir zannettiğimiz tedbirlerden biri doğrudan doğruya köylüye nakden muavenet etmektir. Bunun için de Ziraat Bankaları lâzımdır. Vakıa mevcut olan Ziraat Bankaları mümkün olduğu kadar ihya edilmektedir. Fakat bu kâfi değildir. Bunları çok tevsi' etmek lâzımdır. Bu hususta daha şimdiden hükümetten ziyade halkça yapılacak şeyler vardır. Meselâ 5 bin liralık, 15 bin liralık ufak sermayeleri birleştirerek, bir takım mevzii küçük bankalar ve bir takım kasalar yapılmalıdır. Ta! köye kadar temas ederek, köylüye muaveneti temine çalışmalıdır. Sonra efendiler, ziraatın kıymetini, ehemmiyetini köylüye anlatmak ve hakikaten azami istifadeyi temin edecek faaliyete sevk etmek için ona ilim vermek, ona öğretmek lâzımdır. Bunun için mektep, ziraat mektepleri ister. Vakıa mevcut olan mekteplerden başka Bursa'da, Balıkesir'de, İzmir'de, Adana'da ve Erzinan'da olmak üzere mektepler küşadına başlanmıştır. Temenni ederim ki, bunlar tezyit olunsun.

Hayranâtın Islahı

Efendiler, demiştim ki, ahali çiftçi ve çobandır. Çobandır yani bizim memleketimizde hayvan yetişir, hayvan yetiştirilir ve bu çok feyizli bir şeydir. Fakat maatteessüf birçok hadısın taht-ı tesirinde memleketimizdeki hayvan mevcudu çok tenakus etmiş zayıf, alil bir unsur haline düşürülmüştür. Binâenaleyh bu hususta da yapılacak ilk şey hayvanatımızı ıslah etmek ve adedini teksir eylemektir.

Zanaat

Efendiler, ziraatın yanında zanaat da vardır. Bir millet zanaatsiz yaşayamaz. Mazide —belki büyük fabrikalar halinde değil fakat— her evde bir tezgâh ve müteaddit tezgâhlar mevcut idi. Milletimizin gayet nefis sanatları vardı. Bugün maatteessüf o da bitmiştir. Çünkü deminki izahatımda gördünüz ki, ecnebilere verilen imtiyazât ile bu küçük tezgâhlar mübareze edemezdi. İmtiyazlı ithalât neticesinde sanayimiz sönmüş, mahvolmuştur.

Sanayimizin ihyası lâzımdır. Artık yeni hükümette imtiyazâtı hariciye mevzuubahis değil, fakat küçük tezgâhların mahsulatıyla milleti geçindirmek, milletin ihtiyacını tatmin etmek de mümkün değildir. Bir taraftan büyük müessesatı sınaie vücuda getirmeğe, fabrikalara ihtiyacımız vardır. Ancak fabrikaları yapmakla ve fabrikaların mahsulâtını serin almakla hem milletin ihtiyacını tatmin edeceğiz, hem de asar-ı sı-

naiyemizi harice dahi sevk edebileceğiz. Müstefit olacağız. Millete servet gelmiş olacak.

Ticaret

Efendiler, millet çiftçilikte, hayvancılıkta ve zanaatta tezyit-i gayret edebilmek için mahsulâtından hakikaten müstefit olabilmelidir. Halbuki bu istifade mahsulâtın faydalı bir surette mübadelesini temin etmekle mümkün olabilir. Bu mübadelenin temini ise, ticaret demektir. Binâenaleyh, tüccarlarımızın hal-i faaliyete gelebilmesi ve getirilmesi lâzımdır. Bunun esbabına tevessül eylemek icap eder.

Sermaye

Efendiler, yollarımızı, şimendiferlerimizi yapmak için limanlar vücuda getirebilmek için ve gemiler inşa edebilmek için ne kadar para ve ne kadar ihtisas lâzımdır. Biran düşünürsek ve bütün bunların bizde olmadığını tahattur edersek, ne kadar hüznü duyuyoruz değil mi? Hakikaten mucibi teessür ve tekellümdür. Bununla beraber asla nümde olmak lâzım gelmez. Biz bu kadar vâsi, kıymetli ve namütenahi hazini mütenevviye malik olan bu memleketin sahibi olduğça ve milletimiz gayet, kıskanç bir surette hâkimiyeti milliyesini elinde tutarak, mukadderatını bizzat idareye devam ettikçe sermayede, müessesâtta, ihtisas da bulur! Her şey budur.. (Alkışlar)

Hayat-ı İktisadiye Esastır

Kardeşler, çalışacağız ve az zamanda biz de halimizi en medenî bir hale ifrağ edeceğiz. (Alkışlar). İktisadî ihtiyacımız ve buna tekabül eden tedbirler benim burada iki dakikada söylediğim kadar değildir. Daha çoktur. Bunu anlayabilmek için yalnız çok kitap okumak kâfi değildir. Bütün mesai ve sanayi erbabıyla doğrudan doğruya görüşmek muvafıktır. İşte bu maksatla İzmir'de Şubatın 15'inde bir kongre yapmağı düşündük. Kongreye köylü gelecektir, çoban gelecektir, her türlü erbabı sanayi ve tüccarlar gelecektir. Efendiler, hayat demek iktisadiyat demektir. Yaşayabilmek için mutlaka muktessit olmalı. Biz şimdiye kadar, bu millet şimdiye kadar imparatorluklar kurmuştur, cihangirler yetiştirmiştir. Fakat bir devlet-i İktisâdiye olmamıştır. Hatta bazı devirler olmuştur ki, iktisadiyatla işigale tenezzül bile etmemiştir. Onu çok basit ve adi bir şey telâkki etmiştir. Ve öyle telakki ettiği içindir ki, sanatla, ticaretle işigalatı daima anasır-ı sâireye ve ecânibe terk etmiştir. Bunun neticesi olarak bürgün, o anasır-ı sâire, o ecânib bu unsur-ı aslinin efendisi olmuştur. Bütün memleketimizi müstemleke telakki etmiş, sa

ha-i istismar telakki etmiştir... Hem nasıl müstemleke? Kendi evladiyla ve kendi parasıyla idare olunur bir müstemleke! Mahsulâtında azamî menafi harice! Kendisine bir şey yoktur. Binâenaleyh yaşamak için kuvvetli bir devlet ve her şeyi teşkil edebilmek için esas, iktisadiyat olunca bütün nokta-i nazarlarımızı, bütün mesaimizi bunda behemehâl muvaffak olmakta temerküz ettirmeliyiz. Her şube-i mesaiyi bu nokta-i aslîye-ye istinat ettirmeliyiz. Meselâ Maarif Programımız ne olacaktır? Maarif programımız bu olacaktır ki, onu takip eden insanlar güzel çiftçi, kunduracı, fabrikacı, tüccar olacak, güzel ameli adam, naif adam, müsmir adam olacak bunları öğreten programların, bunları öğreten memleketlerin ve müessesâtın heyet-i umûmiyesi Maarif olacaktır! Efendiler, bu seyahatim esnasında görüştüğüm 20 - 30 senelik bir maarif müdürü — memleketin muhtelif yerlerini dolaşmış— kendisinin verdiği izahata göre birçok ve yekdiğerine mütebakin programlar alıyor, tatbik ediyor ve ettiriyor, çünkü mevki-i iktidara geçen her nazır kendine göre bir program yapıyor, onu tamim ediyor. Tatbik-i icâbatına çalışıyor. Bir müddet sonra bir nazır geliyor onu beğenmiyor, başka bir program tatbik ediyordu. Fakat bütün bu programlar ve tatbikat ne verebiliyordu? Çökbilmiş, çok okumuş bir takım insanlar. Ama neyi bilmiş efendiler bir takımı nazariyatı bilmiş! Ve neyi bilmemiş Efendiler? Kendini bilmemiş. Hayatını, ihtiyacatını bilmemiş! Yaşamak için lazım olan her şeyi bilmemiş ve aç kalmıştır! İşte bu tarz tahsilin netice-i meşûmesi olmak üzere denilebilir ki, memlekette münevver olmak demek, okumuş olmak demek, çokbilmiş olmak demek sefalet ve fakra mahkûm olmak demektir! Binâenaleyh bir defa heyet-i ictimâiyemizi umumi olarak sari ve müstevli cehilden, gafletten kurtaralım. Lâzımdır ki artık tevali eden ve tevali ettikçe kendisini mahveden bir takım batıla inanmasın. Şunun ve bunun asi u esası olmayan, hakikat olmayan telakkiyâtına aldanmasın.

4. İzmir İktisat Kongresi'nin Tarihsel Önemi

Türkiye İktisat Kongresi adıyla düzenlenen bu kongrenin genel olarak "İzmir İktisat Kongresi" adıyla anıldığı görülmektedir.

Bu kongre Türkiye'de ilk iktisat kongresidir. Gazi Mustafa Kemal'in kongreyi açış konuşması ise, Atatürk'ün ekonomik ve sosyal konularda görüşlerini yansıtmaları bakımından özel bir önem taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş yıllarındaki başlıca konulardan biri, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumdur. Bununla birlikte 1920 - 22 yıllarında Türkiye, Kurtuluş Savaşı içinde bulunduğundan, T.B.M.M. Hükümetinin bu dönemdeki başlıca amacı, yurdu düşman istilasından kurtarmak olmuştur. Son yüzyıllarda, yıllarca süren

savaşlar sonunda ülke harap olmuş, millet yorgun düşmüştür. Ekonomik hayatın savaş durumuna göre düzenlenmiş olması, başkaca yatırımlara imkân tanımamaktadır.

Ekonomik bağımsızlık, Lozan Konferansında çetin tartışma konularından biri olmuştur. Ekonomik bağımsızlık için yeniden savaşa girmek bile göze alınmıştır.

İktisat Kongresine delege seçimlerinde "kaza" birimi esas alınmıştır. Kongre yönetmeliğinde her kazadan sekiz kişinin gönderilmesi benimsenmiş, böylece 3000 kadar delegenin katılması beklenmiş ancak bu sayı 1135 olarak gerçekleşmiştir.

Bunun başlıca nedeni, iktisaden geri kalmış birçok kazada, yönetmelik uyarınca istenilen toplumsal kesim temsilcilerinin henüz oluşmamış olması, ulaşım güçlüğü ve delegelerin yol paralarının kendilerince ödenecek olmasıdır.

On altı gün süren konuşma ve çalışmalar sonunda, kongrede temsil olunan gruplarca alınan kararlar, T.B.M.M. Başkanlığı ile Başbakanlığa sunulmuştur.

İzmir iktisat Kongresi, ülkenin o yıllarda içinde bulunduğu koşullara uyan çözüm yolları getirmeyi amaçlamıştır. Kongre kararları, hükümetlerin izleyecekleri ekonomi politikalarına yol gösterici olmuş, bundan sonra yapılan işlerde bu kararların izleri görülmüştür.

İzmir iktisat Kongresi, üzerinde çok durulan konulardan biri olmuştur. Kongrenin ekonomik görüşler ve toplumsal kesimlerle olan ilgisini vurgulamak konumuz dışında kalmaktadır.

5. Misak-ı İktisadi

İzmir iktisat Kongresinde, her grubun önerilerinin oylanmasında gruplar kendi çıkarlarını göz önüne alarak oylarını kullanmışlardır. Kongrenin oybirliği ile kabul ettiği "Misak-ı iktisadi" 12 maddeden oluşmaktadır:

Bütün Türkiye'nin ziraat, sanayi, ticaret ve işçi zümrelerinden münthahip 1135 Murahhasın iştirakiyle İzmir'de inikat eden ilk Türkiye iktisat Kongresi'nin müttefikan tespit ve kabul ettiği Misak-ı İktisadi esaslarıdır:

Madde 1 — Türkiye, millî hudutları dâhilinde, lekesiz bir istiklâl ile dünyanın sulh ve terakki unsurlarından biridir.

Madde 2 — Türkiye halkı millî hâkimiyetini, kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, hiç bir şeye feda etmez ve millî hâkimiyete müstenit olan Meclis ve Hükümetine daima zahirdir.

Madde 3 — Türkiye halkı, tahribat yapmaz; imar eder. Bütün mesaisi iktisaden memleketi yükseltmek gayesine matuftur.

Madde 4 — Türkiye halkı, sarf ettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir. Çok çalışır: Vakitte, servette ve ithalâtta israftan kaçır. Millî istihsali temin için icabında geceli gündüzlü çalışmak şiarıdır.

Madde 5 — Türkiye halkı, servet itibariyle bir altın hazinesi üzerinde oturduğuna vâkıftır. Ormanlarını evlâdı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapır; yeniden orman yetiştirir. Madenlerini kendi millî istihsali için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımağa çalışır.

Madde 6 — Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımız; taassuptan uzak dindarane bir salâbet her şeyde esasımızdır. Her zaman faydalı yenilikleri severek alırız. Türkiye halkı mukaddesatına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman fesat ve propagandalarından nefret eder ve daima bunlarla mücadeleyle bir vazife bilir.

Madde 7 — Türkler, irfan ve marifet aşığıdır. Türk her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir, fakat her şeyden evvel memleketinin malıdır. Maarife verdiği kutsiyet dolayısıyla (Mevlid-i Şerif) Kandil gününü, aynı zamanda bir kitap bayramı olarak tesit eder.

Madde 8 — Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlalaşması ile beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk, mikroptan, pis havadan, salgından ve pislikten çekinir, bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever. Ecdat mirası olan binicilik, nişancılık, avcılık, denizcilik gibi bedenî terbiyenin yapılmasına çalışır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve himmeti göstermekle beraber cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.

Madde 9 — Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve müessesatına düşman olmayan milletlere daima dosttur; ecnebi sermayesine aleyhtar değildir. Ancak kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz. Türk, ilim ve sanat yeniliklerini nereden olursa olsun, doğrudan doğruya alır ve her türlü münasebette fazla mutavassıt istemez.

Madde 10 — Türk, açık alın ile serbestçe çalışmayı sever; işlerde inhisar istemez.

Madde 11 — Türkler hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Meslek, zümre itibarıyla el ele vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak, anlamak için seyahatler ve birleşmeler yaparlar.

Madde 12 — Türk kadını ve hocası, çocukları İktisadî Misaka göre yetiştirir.

6. Atatürk'ün Türkiye İktisat Kongresini Açış Konuşması

17 Şubat 1923

Efendiler;

Aziz Türkiye'mizin, ekonomik yönden gelişme ve yükselmesi, gerekenleri aramak ve bulmak gibi vatani, hayati, milli ve kutsal bir amaç için, bugün burada toplanmış olan sizlerin, Sayın Halk Temsilcilerinin huzurunda bulunmakla çok mutlu ve bahtıyırım.

Efendiler;

Uzun gafletler ve derin umursamazlıklar ile geçen yüzyılların, ekonomik yapımızda açtığı ağır yaraları, onarmak ve çarelerini aramak, memleketi topyekûn imara; milleti refah ve saadete eriştirme yollarını bulmak için yapacağınız çalışmanın, başarı ile sonuçlanmasını dilerim.

Arkadaşlar;

Sizler, doğrudan doğruya milletimizi temsil eden, halkın meslek sınıflarının içinden ve onlar tarafından seçilmiş olarak geliyorsunuz. Bu nedenle, memleketimizin halini, ihtiyacını, milletimizim elemelerini ve emellerini yakından ve herkesten daha iyi biliyorsunuz. Sizin söyleyeceğiniz sözler, alınması gereğini belirteceğiniz tedbirler, halkın diliyle söylenmiş sayılır ve en büyük gerçekleri belirtecek nitelikteki yolu gösterir. Çünkü halkın sesi, Hakkın sesidir.

Efendiler;

Tarih, milletimizin, gerileme ve yıkılma sebeplerini araştırırken; birçok politik, askeri ve sosyal nedenler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yoktur ki, bütün bu nedenler, sosyal gerçekler olarak toplum üzerinde etkilidirler.

Bir milletin, doğrudan doğruya yaşantısı ile ilgili olan, o milletin ekonomik durumudur. Tarihin ve tecrübenin süzgecinden arta kalan bu hakikat, bizim milli yaşantımızda milli tarihimizde tamamen kendisini

göstermiştir. Gerçekten de Türk tarihi incelenecek olursa, gerileme ve yıkılma nedenlerinin, ekonomik problemlerden başka bir şey olmadığı derhal anlaşılır.

Efendiler;

Tarihimizi dolduran zaferler ve başarısızlıkların tümü, ekonomik durumumuzla yakinen ilgilidir. Yeni Türkiye'mizi, layık olduğu uygarlık seviyesine erdirmek için, her ne olursa olsun, ekonomimizi birinci planda tutarak, en çok bu konuya önem vermek zorundayız.

Çağımız tamamen bir ekonomi devrinden başka bir şey değildir. Bir milletin hayat seviyesinin yüksekliğini, refah ve saadetini sağlayan, ekonomiye dayamaması ve buna bağılı saymaması dikkate değer bir durum gösterir.

Önemle açıklamaya zorunlu olduğumuz bir husus da şudur : Bugüne kadar, ekonomimize gereken önemi verememiş bulunuyoruz. Bir milletin yaşantısını sağlayan bu neden ile ilgilenememiş veya ilgilenememiş olması, o milletin yaşadığı devirler ve bu devirleri tespit eden tarihsel gelişme ile son derece ilgilidir. Bütün bunların nedenlerini, geçtiğimiz devirlerde ve özellikle tarihteki yaşantımızda arayabiliriz.

Şimdiye kadar, gerçek anlamda, milli bir devir yaşamadık. Bu nedenle de, milli bir tarihe sahip olamadık.

Bu noktayı biraz açıklayabilmek amacıyla, Osmanlı tarihini hatırlayalım, Osmanlı tarihinde, bütün çabalar ve bütün çalışmalar milletin arzusu, emelleri ve gerçek ihtiyaçları göz önünde bulundurularak değil, şunun bunun kişisel hırslarını, emellerini yerine getirme yönünde yapılmıştır.

Mesela Fatih : İstanbul'u aldıktan sonra; yani Selçukluların saltanatı ile Doğu Roma İmparatorluğunun varisi olduktan sonra, Batı Roma İmparatorluğuna da konmak istedi. Bunun için de, bütün milleti bu hedefe yöneltti.

Mesela Yavuz Selim; Fatih'in açtığı batı cephesini koruyarak sabit tutarken, bu blokla Rusya İmparatorluğunu birleştirerek, büyük bir İslam birliği yaratmak istedi.

Kanunî Süleyman; her iki cepheyi genişletip, bütün Akdeniz'i bir Osmanlı gölü haline getirerek, Hindistan üzerinde baskı kurabilmek gibi, üstün bir politika izledi ve tabii bunu sağlamak için de, toplumun temeli olan milleti kullandı.

Arkadaşlar;

Bütün bu davranışlar ve hareketler incelenecek olursa görülür ki; bu güçlü ve azametli Padişahlar, dışişlerinde izledikleri politikayı, kendi emelleri, arzuları ve hırslarını temel alarak kurmuşlardır. İç politikada, iç kuruluşların yönetimindeki uygulamayı; yine bu hudutsuz hırsa dayanan, dış politika anlayışına göre düzenlemek zorunludur. Aksi halde, duyulacak sonsuz acı ve felaket, kaçınılmaz bir gerçektir. Hakikaten de Osmanlı Hakanları, esas yapılması gereken bu işi unuttular. Bütün davranış ve hareketlerini, emellerine uygun, hayalleri üzerine kurdular. İçişlerinde izlenecek yolu, dış politikalarına uydurmak zorunluğu karşısında kalınca, zapt etmiş oldukları topraklardaki toplumun yaşantılarını olduğu gibi bırakarak, bunların, tümünü koruma durumuna düşmenin dışında, onlara, ayrı bir özellik tanıyarak imtiyazlar verdiler.

Diğer yandan, toplumun temel elemanlarını uzun süren savaşlarda, fetih alanlarında dolaştırdılar. Bu suretle, kendi öz benliklerini bozmuş oldular.

Bu nedenle millet, yani temel eleman, kendi evinde, kendi yurdunda, yaşantısı için gerekli üretimi sağlayacak çalışmadan yoksun bir duruma düştü. Bu taç sahibi Sultanlar, milleti böyle diyar diyar dolaştırmakla kalmadılar; belki fethettileri memleket halkını memnun etmek, yabancılara memnun etmek için, büyük bir gurur ve benlik duygusu içinde, milletin haklarından ve memleketin ekonomik kaynaklarından sağladıkları birçok şeyi onlara armağan ederek imtiyazlar tanıdılar.

Mesela Fatih devrinde, Cenevizlilere verilen imtiyazlar buna örnektir. Nitekim bu imtiyazlarla açılan yol, kendisinden sonraki yıllarda, daha da genişletilmiş bulunuyordu. Bu imtiyazlar, Devletin en kuvvetli zamanında ve ancak (ihsan-ı şahane) padişah armağanı olmak üzere veriliyordu.

Kanunî zamanında, Venediklilerle bir ticaret anlaşması yapılmak istenmişti. Padişah bunu şerefine aykırı buldu. Çünkü ona göre, anlaşma, eşit devletler arasında aksedilebilirdi. O zaman Venedikliler, bir bende durumunda idiler. Böyle olmakla beraber ona, ticari konularda bir takım “Müsaadeler” tanıdı. İşte, hakların tanınmasına sebep olan “Müsaade” kelimesi, daha sonraki yıllarda, “kapitülasyon” olarak tercüme edilmiştir. Bu söz, bir kale içinde kuşatılmış olan kimselerin, karşılarındaki düşmana, her şeylerini sunmaları anlamında kullanılan bir kelimedir.

Millet, evi barkı ile ilgilenme ve hayat şartlarını geliştirme imkânlarından yoksun olarak diyar diyar dolaştırılıyorken; bu dış ülkeler hal

kı birçok imtiyazlara sahip bir şekilde, kendiışlerinde çalışıyor; yani fatihler, temel eleman olan milleti arkalarına alarak, kılıçla yeni fetihler yaparken, işgal altındaki ülkeler halkı, kazandıkları imtiyazlar ve zerkliklerle sabanlarına yapışıyorlar ve kendi topraklarını işliyorlardı. Fakat Efendiler, kılıçla fetih yapanlar, sabanla fetihler yapanlara yenilmeēe ve sonunda yerlerini terletmeye mahkmdurlar.

Bu yle bir gerçektir ki, tarihin her devrinde aynen tekrarlanmıştır. Mesela Fransızlar Kanada'da kılıç sallarken, oraya İngiliz iftisi girmişti. Bir müddet kılıçla saban birbirleriyle çarpıştılar ve sonunda, saban galip geldiēinden, İngilizler, Kanada'ya sahip oldular.

Efendiler;

Kılıç kullanan kol yorulur; fakat saban kullanan kol, her gün daha çok kuvvetlenir ve her gün daha çok topraēa sahip olur.

Efendiler;

Osmanlı fatihleri, hakanları, saldırganları, temel eleman ile birlikte sabanın önünde yenik düşüp, geri çekilmeye başladıktan sonra, asıl felaketlerin byē, o zaman ortaya ıktı. Daha nceki yıllarda, padişah hediyesi olarak, büyük bir onur ve benlik duygusu içinde, yabancı ülkelere tanınan haklar ve memleket içindeki Müslüman olmayan azınlıēa verilen her şey, sanki onların doēal hakları imiş gibi kabul olundu. Fakat yabancı devletler bununla da yetinmediler; her fırsatta bu hakları genişletmek ve geliştirmek için yollar aradılar ve buldular.

İçeride yaşamakta olan azınlık, korumayı başardıkları kazanılmış haklara dayanarak ve dışarının planlama ve yardımına sıēınmak suretiyle, politik bir varlık kazanmak için çalışmaktan geri durmadılar. Bir yandan içerideki azınlıēı kışkırtmakta olan yabancılar, diēer yandan baskı ile devlet ve millete karşı, yeni imtiyazlar alıyorlardı. Bu sürekli baskı altında, zaten kötü duruma düşmüş olan anayurtta, millet, devlete verebilecek parayı güçlükle saēlayabiliyordu. Fakat ta sahipleri, saraylar ve Devlet adamlarının, bu debdebeyi sürdürebilmek için, paraya ihtiyaçları vardı. Bu nedenle, bunu saēlama yollarına sapmışlardı. Bunu saēlamanın yolları da, dış ülkelerden borç para almak üzere yapılan anlaşmalar oluyordu.

Fakat dışardan alınacak borcun, şartlarını o kadar fena hazırlıyorlardı ki, bazılarını ödemek mümkün olmamaēa başladı. Ve nihayet bir gün devletler, Osmanlı Devletin'in iflasına karar vererek, dış borçlar (dyunu umumiye) belasını başımıza ktrdler.

Efendiler;

Milletin başına gelen bu üzücü durum ve bundan doğan yoksulluğun nedenlerini arayacak olursak, bunu doğrudan doğruya, o zamanki devlet anlayışında buluruz.

Biliyorsunuz ki Osmanlı Devleti, kişisel sultanlık ve en son beş on sene içinde de, Meşrutiyet saltanatına dayanan hükümetle yönetiliyordu. Kişisel sultanlıklarda, her konuda yalnız taç sahiplerinin istek, emel ve buyrukları başta gelir.

Milletlerin istek, emel, irade ve ihtiyaçları bahis konusu olmaktan uzaktır. Millet irade ve emellerinden bütünüyle el çektirilmiştir. Taç sahipleri, kendilerini, Allah tarafından gönderilmiş, Tanrısal bir kişi saymaktadırlar. Sultanların etrafını sarmış olan çıkarıcılar, padişahın isteklerini ve düşüncesini Kur'an'ın emirleri gibi, gökten inmiş Tanrısal buyruklar şeklinde niteleyerek, bu buyrukları herkese aşırlardı. Bu telkinlerin etkisi altında, bir gün bütün halk, bu istek ve buyrukların, gökten inmiş kutsal emirler olduğuna hiç düşünmeksizin inanmağa başladı. Böyle bir inanç içine girerek, düşünce ve benliğinin elinden alınması karşısında susan bir milletin sonu, felaket ve sıkıntıdır.

Arkadaşlar;

Son olarak anlattığım nitelikleri nedeniyle, Osmanlı Devleti, egemenliğinden gerçek olarak yoksun bir duruma getirilmişti. Bir devlet ki, kendi uyruğundaki halka koyduğu vergiyi, yabancılara uygulayamaz; bir devlet ki, kendi gümrük resimleri ve her türlü vergi işlemlerini düzenleme hakkından alıkonulur; bir devlet ki, kendi kanunlarına göre yargı hakkını yabancılara uygulayabilmekten yoksundur; O devlete, bağımsız denilemez.

Devletin ve milletin yaşantısına yapılan karışmalar, bundan daha da fazladır. Milletin ekonomik ihtiyaçlarından olan, mesela demiryolu inşaatı, mesela fabrika yapmak gibi konularda devlet serbest değildi. Böyle bir şeye başlamak istendiğinde, her ne olursa olsun, yabancılar işe karışarlardı.

Yaşantısını sağlama yeteneğinden yoksun olan bir devlet, bağımsız olabilir mi?

Osmanlı ülkesi, yabancılardan sömürgeci başka bir şey değildi. Osmanlı halkı, Türk Milleti esir durumuna düşürülmüştü. Bu sonuç, bilginize sunduğum gibi, milletin kendi düşünce özgürlüğü ile egemenliğine sahip bulunamamasından, şunun bunun elinde oyuncak edilmesinden doğmuştur.

O halde, diyebiliriz ki, milli bir devir yaşamıyorduk. Milli tarihe sahip bulunmuyorduk. Osmanlı tarihi, padişahların, hakanların, bir grup kişinin kahramanlık destanı niteliğinde idi. Geçmişin tarihçiye uzattığı kitabın kapsamı bundan ibarettir.

Arkadaşlar;

Milletin egemenliğine sahip olamaması yüzünden, katıldığımız Dünya Savaşından ve bu Dünya Savaşında, kıymetli evlatlarımızdan oluşan kahraman ordularımızın Galiçya, Romanya, Makedonya, Kafkaslarda, Türi Sina çöllerinde uğradığı ağır sıkıntıları hatırlatacak kadar çok zaman geçmedi ve en son olarak, bu Dünya Savaşının, uğursuz sonucu da bilinmektedir. Özellikle Mondros Mütarekesiyle açılan devrin görüntüsünü bir an düşünmek isteyecek olursanız, baştan aşağı kadar, bir çöküntü manzarasından başka bir şey olmadığını anlarsınız.

Devletler, her türlü insan haklarından sıyrılarak, memleketimin en kıymetli ve en verimli yerlerini çiğnediler.

İzmir, Bursa, Eskişehir, Sakarya, Adana, Trakya, İstanbul ve diğerleri gibi, en kutsal yerlerimizi çiğnediler. Fakat düşmanların bu davranışlarından daha elim bir nokta daha vardır; o da, bu memleketin yüzyıllarca başında bulunan insanların dahi, düşman saflarına geçmiş bulunmasıdır.

Arkadaşlar;

Biliyorsunuz ki, bu içindeki düşmanlar, dış düşmanların gücünün yetmeyeceği kadar yürekler acısı ve alçakça eylemleri yapmakta, tereddüt göstermemişlerdir.

Dış düşman kuvvetleri, saydığım kutsal vatan topraklarında bulunurken, padişahın buyrukları ve yayınlattığı fetvalar ve hilafet ordular ile bu masum millet, şurada burada küçümseniyor ve aldatılarak baştan çıkartılıyordu. Ve kendi varlığına karşı, farkında olmayarak, silah kullanıyordu. Sonunda hep bildiğimiz gibi, Osmanlı Devleti, her bakımdan ve tamamen çökmüştür.

Fakat düşmanlarımız, Osmanlı devletiyle beraber Türk Milletinin de, aynı anda ortadan kalktığını zannetti. İşte bunda çok aldanıyordu. Osmanlı Devleti gibi çok devletler kurmuş olan Türk milleti, yok olamazdı ve yok olmamıştı. Aksine olarak hayatına vurulan darbelerden, dış ve iç düşmanların acı darbelerinden birden bire, bütün duygularında, aylarak, en dikkatli ve uyanık durumunu takındı; hayatını ve ömrünü kurtarmak için, büyük bir olgunlukla başını kaldırdı ve hep beraber, övünülecek bir dayanışmayla ortaya atıldı.

İşte milletimiz o dakikadan itibaren, milli bir devre girdi; bir halk devresinin başlangıcını kurdu. Milletini, bu ilk noktadan işe başladığı gün, kendisini amacına götüreceği yolların, ne kadar yoğun karanlıklar içinde bulunduğunu hatırlarız. Bu hâl milleti karamsarlığa düşürmedi. Büyük bir olgunlukla, amaca doğru, kararlı adımlarla yürümeğe başladı.

Efendiler;

Milletimiz, kesin ve gerçek kurtuluşa ulaşabilmek için, iki prensibe dayanmanın gerekli olduğunu anladı. Onlardan birincisi “Misak-ı Millinin” ifade ettiği ruh ve anlam.

İkincisi, Anayasamızın tespit ettiği, değiştirilmesi asla mümkün olmayan, haklar.

Misak-ı Milli, milletin tam bağımsızlığını sağlayan ve ekonomik gelişmesine engel olan bütün nedenleri, bir daha geri getirmemek üzere, ortadan kaldıran bir genel kuraldır. Anayasa ise, Osmanlı İmparatorluğunun tarih sayfaları içine gömüldüğünü belirterek, onun yerine, Türkiye Devletinin kuruluş olduğunu ilan eden bir kanundur.

Bu Devletin hayatının da, egemenliğinin de kayıtsız şartsız milletin elinde kalacağını belirten bir kanundur. Bu kanun; egemenliğin milletin sorumluluğunda kalabilmesi için, halkın kendi kendisini yönetmesinin şart olduğunu sağlayan bir kanundur.

Artık, Türkiye halkı için yegâne temsilci, yasama ve yürütme yetkilerine sahip olan, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetidir, diyen bir kanundur. (Babı Ali) Osmanlı Hükümeti yerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetini koyan bir kanundur.

Efendiler;

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetinin, millettan aldığı direktife uygun olan görevi, tam bir bağımsızlık ve milli egemenlik ilkelerine dayanarak milleti zengin, memleketi imar etmekten ibarettir.

Efendiler;

Bu ilkenin gereği olarak bütün dünya bilmelidir ki, artık Türkiye halkı; egemenliğini hiç bir şahıs ve makama veremez. Egemenlik demek, şeref demek, namus demek, onur demektir. Bir millettan, yapısındaki bu medeni ve insani nitelikleri bırakmasını istemek, o milleti insanlıktan çıkarmak demektir.

Efendiler;

Milletimiz bu iki esasa dayanır. Çalışmağa başladığı günden bugüne kadar, geçen zaman çok değil, üç buçuk, dört yıl kadardır. Fakat milletimizin kazandığı başarılar ve zaferler, bu yıllara sığamayacak kadar çoktur, taşkındır; yüksektir ve kuvvetlidir.

Gerçekten de, Halife buyruğu ile harekete geçen Hilafet Ordusu ve iç isyanların tamamı bastırılmıştır. Milletimiz tüfeksiz, topsuz, parasız bulunduğu bir zamanda, yeniden, dünyanın en güçlü, en büyük ordusunu kurma kudretini göstermiştir. Orada, daha kuruluş halinde iken, Birinci, İkinci İnönü ve Sakarya savaşlarını yapmış ve Dünya milletlerini şaşkınlık içinde bırakan en son zaferini de büyük bir hız ve şiddetle kazanarak, düşman ordularını tek kişisine kadar yok etmiştir.

Efendiler;

Türkiye Ekonomi Kongresi, ilk olarak tarih sayfalarındaki yüce yerine erişecek bir kongredir. Ve sizler bu memleketin ihtiyacını, milletin ihtiyacını, milletin yeteneklerini ve bunun karşısında, dünyada mevcut olan çok kuvvetli ekonomi kuruluşlarını göz önünde tutarak, alınması gerekli kararları; tartışarak, büyük bir açıklıkla ve kesin bir şekilde, tespit etmelisiniz. Bu kararlar uygulandıkça, memleketimiz aydınlığa ve üstün bir verime kavuşsun.

Arkadaşlar;

Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetiniz, tabii milletin emellerine uygun olacak, bütün yenilik ve gelişmelerden yanadır. Bunun için, Vatan ve millet yararına önereceğiniz tedbirleri, sevinçle dikkate alacak göz önünde tutacaktır.

Efendiler; Ekonomik alanda düşünür ve konuşurken, sanılması! ki dış sermayeye karşıyız; hayır, bizim memleketimiz geniştir. Çok enek ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza uymak şartıyla, dış sermayelere gerekli olan teminatı vermeğe her zaman hazırız. Yabancı sermaye, çalışmalarımıza eklensin ve bizim ile onlar için, yararlı sonuçlar ^ersin.

Geçmişte, Tanzimat devrinden sonra yabancı sermaye, üstün harları olan bir yere sahipti. Devlet ve hükümet, dış yatırımların jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Her yeni millet gibi Türkiye bunu uygun bulamaz. Burasını esir ülkesi yaptırmayız.

Arkadaşlar; Son söz olarak demiştim ki; memleketimizi artık tesir ülkesi yaptırmayız. Sizlerin de dikkatini çekmiş olan, konferansın son

konuşmaları bu nokta ile ilgilidir. Lozan Konferansının, geri bırakılması, aynı sorun ve noktalardan ileri gelmektedir. Ordularımız en büyük bir zaferi kazanmışlar ve bu başarılı zaferi durdurabilecek hiç bir engel yoktu. Böyle bir zamanda, İtîlaf Devletleri, meşru ve tabii olan haklarımızı, ancak konuşarak verebileceklerini, bu görüşmelerle sonuca varabileceklerini söylediler ve bizi konferansa davet ettiler.

Millet, Meclis ve Hükümetimiz, içtenlikle barıştan yana olduğu için; zafer kazanmış ordularımızı durdurarak, temsilci heyetimizi Lozan'a gönderdik. Konuşma ve tartışmalar aylarca sürdü. Karşımızdakiler haklarımızı tasdik etmiş olmadı.

Konferanstaki muhataplarımız bizimle üç - dört yıllık değil, üç yüz - dört yüz yıldan bu yana süregelen problemlerin hesabını araştırıyorlar ve hâlâ Osmanlı Devletinin tarihe karıştığını ve bugün, yeni Türkiye'nin varlığını; bunu kuran milletin çok azimli, imanlı ve ne kadar kahraman olduğunu; tam bağımsızlık ve milli egemenliğinden zerre kadar fedakârlık yapamayacağını hâlâ anlayamamışlardır. Bu yüzden İtîlaf Devletleri kararsızlığa düştü. İstedikleri kadar tereddüt edebilirler. Bu millet artık kararını vermiştir. Bu millet için artık kararsızlık devri çöktan geçmiştir.

Tam bağımsızlık için şu prensip vardır: Milli Egemenlik, Ekonomik Egemenlik ile pekiştirilmelidir. Bu kadar büyük amaçlar, bu kadar kutsal ve ulu hedeflere, kâğıtlar üzerinde yazılı genel kurallarla, istek ve hırslara dayanan buyruklarla varılmaz. Bunların, bütün olarak gerçekleşmesini sağlamak için, tek kuvvet, en kuvvetli temel: Ekonomik güçtür.

Siyasi ve askeri zaferler, ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa, kazanılacak başarılar yaşayamaz, az zamanda söner. Bu kuvvetli ve parlak zaferimizi de taçlandıracak olan bayındırlık yolunda sonuç alabilmek için, ekonomik egemenliğimizin sağlanması ve güçlendirilmesi gerekir.

Bu kadar verimli, bu kadar güçlü olan yeni hükümetimizin, düşmansız kalacağını sanmak, doğru değildir. Bunun için kundaklar koyarak, onu bozguna uğratmağa çalışacak ve suikast teşebbüs edecek, çok kimseler bulunacaktır. Bütün bunlara karşı silahımız: ekonomik hayatımızdaki güç, sağlamlık ve başarılarımız olacaktır.

Efendiler;

İçinde bulunduğumuz halk devrinin, milli tarihini de yazabilmek için kalemler, sabanlar olacaktır. Bence halk devri, ekonomi devri kavramı ile anlam kazanır. Öyle bir ekonomi devri ki, memleketimiz imar

edilmiş; milletimiz sıkıntısız ve zengin olsun. Bu noktada bir felsefeyi hatırlayınız, o da:

“Kanaat Tükenmez Hazinedir.”

Bu felsefeyi yanlış anlamlandırma yüzünden, bu millete büyük fenalıklar edilmiştir. Allah, yarattığı iyilik ve güzellikleri, insanların faydalanması için yaratmıştır. Allah, zekâ ve aklı insanlara bunun için vermiştir.

Eğer vatan, kupkuru dağ ve taşlardan, viran köy, kasaba ve şehirlerden ibaret olsaydı, onun zindandan farkı kalmazdı. Bu felsefenin sahipleri, memleketi zindan ve cehennemden başka bir şey yapmamıştı. Bu Vatan, çocuklarımız ve gelecek nesiller için cennet yapmağa layıktır. Bu ekonomik çalışma ile sağlanabilir.

Öyle bir ekonomi devri ki, artık milletimiz, insanca yaşamasını bilsin ve o nedenleri bilerek, gerekli tedbirleri alma yolunu tutsun.

İsteğimiz şudur: Bu memleketin halkı ellerinde örnekleriyle; tarım, ticaret, sanat, emek ve sabanın temsilcisi olsun. Artık bu memleket fakir, millet değersiz değildir. Memleketimiz zenginler memleketidir. Bu yeni Türkiye'nin adına “Çalışkanlar diyarı” denir. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor; kongreniz böyle bir devri yaratacak ve tarihini de yazacaktır. Bu tarih kitabında, en büyük makam çalışanlara ait olacaktır.

Devletlerin temsilcilerimize verdikleri son proje tabii olarak, uygun görülmedi. Ve diğer delegeler gibi bizimkiler de, durumu Hükümet ve gerekirse Meclise açıklamak üzere, yurda dönüyorlar. Tabii bu konuda açıklama yapılacaktır.

En sonunda bugün dünya bilsin ki, bu millet, bağımsızlığının tamamen sağlandığını görmedikçe, yürümeğe başladığı yoldan biran bile geri dönmeyecektir.

Biz, kimseden fazla bir şey istemiyoruz. Her medeni milletin sahip olduğu şeylerden yoksun bırakılmamalıyız. Haklarımız tabiidir, meşrudur, bizim için gereklidir. Ne kadar haklı isek, bu haklarımızı savunmak için, memleket ve milletimizin yetenekleri ve gücü o kadardır.

Efendiler;

Görülüyor ki, bu kadar kesin, yüksek ve başarılı bir askeri zaferden sonra dahi, bizi sulha kavuşmaktan alıkoyan neden, doğrudan doğruya ekonomik sebeplerdir, ekonomik anlayıştır. Çünkü bu Devlet, ekonomik egemenliğini sağlayacak olursa; o kadar kuvvetli bir temel üze

rinde yerleşmiş ve yükselmeğe başlamış olacaktır ki, artık bunu yerinden kımıldatmak mümkün olmayacaktır. İşte düşmanlarımızın, hakiki düşmanlarımızın olur diyemedikleri, bir türlü kabul edemedikleri budur.

Efendiler;

Bu olay gerçekten olmuştur. Sulh denilen şeyin sağlanması için yabancıların bu gerçeği itiraf etmemekteki kararsızlıklarına mantıklı bir anlam vermek mümkün değildir. Çok arzu edilir ki, pek yakın bir zamanda onlar da bu gerçeği açıkça söyleyerek, bütün dünya uygarlığının pek büyük bir heyecan ve özlemle beklemekte olduğu, sulhun sağlanmasına engel olmak sorumluluğundan kaçınırlar. Şimdiden yaşantımız için gerekenleri sağlamağa başlamış bulunuyoruz. Tabii olarak, sultite daha büyük gelişme olacaktır. Fakat başarılı olmak için çok çalışmak gerektiğini bilmeliyiz.

Ekonomi, ekonomi diyoruz. Fakat arkadaşlar, ekonomi demek herşey demektir. Yaşamak için, mesut olmak için, insanlığın var olması için ne gerekiyorsa, bunların tümü demektir. Ziraat demektir, ticaret demektir, emek demektir, her şey demektir. Bütün bu konularda, bugün, memleket ve milletimizin ne durumda olduğunu, sizler çok iyi bilirsiniz. Bunu ayrıca açıklamak istemiyorum. Ancak, memleketimizin genişliği ve nüfusumuzun bu genişlikle ne kadar oransız olduğunu da hatırlayınız. Bu geniş ve verimli toprakları işleyebilmek, işletebilmek için eksik olan el emeğini, her ne olursa olsun, teknik araçlarla tamamlamak zorundayız. Memleketimizi bundan başka demiryolları ile üzerinde otomobiller çalışır karayolları ile örerek, birbirine bağlamak zorundayız. Çünkü batının ve dünyanın kullandığı araçlar bunlar oldukça, demiryolları oldukça, bunlara karşı merkezler ve kağı ile ve doğal yollar üzerinde yarışmaya çıkışmanın imkânı yoktur. Yurdumuz bir tarım ülkesidir. Bu nedenle halkımızın çoğunluğu çiftçidir, çobandır. Bundan dolayı en büyük kuvveti, gücü bu alanda gösterebiliriz. Bu konuda, önemli yarışma alanlarına atılabiliriz. Fakat aynı zamanda sanatımızı da güzelleştirerek geliştirmek zorundayız.

Eğer sanat konusunda yine hoş görür olursak, endüstri ürünleri yönünden, yine dış ülkelere haraç vermek durumunda kalırız. Tarım ve fabrika ürünlerimizin paraya dönüştürülmesi için ticarete ihtiyacımız vardır. Ticaretimizin yabancı elinde kalması memleketimizin varlığından gereği kadar yararlanamamıza sebep olur. Fakat bütün bunlar söylendiği kadar basit ve kolay olmayan şeylerdir. Bunda başarılı olabilmek için, memleketin gerçeklerine uygun bir program üzerinde, bütün milletin birlik halinde ve aynı uygunluk içinde, çalışması gerekir.

Yüce kurulunuz, bu gerçeklerin en önemlilerini bulup, inşallah ortaya koyacaktır.

Arkadaşlar; bence yeni Devletimizin, yeni Hükümetimizin bütün esasları, bütün programları ekonomi programından çıkmalıdır. Çünkü biraz önce söylediğim gibi, her şey bunun içinde toplu halde bulunmaktadır. Bundan dolayı çocuklarımızı o şekilde eğitip, öğretmeliyiz. Onlara, o şekilde bir eğitim vermeliyiz ki ticaret, tarım ve sanat dünyasında ve bütün bunların çalışma alanlarında yararlı olsunlar, etkili olsunlar, çalışkan olsunlar, yaratıcı birer organ olsunlar. Bu nedenle eğitim programımızda, gerek ilk tahsilde, gerek orta öğretimde; verilecek bütün bilgiler, bu görüşe uygun olmalıdır. Maarif programlarımız böyle düzenlenince, devletin diğer şubeleri için düşünülecek programlar da ekonomi programına dayanmaktan kendilerini kurtaramazlar. Esaslı bir program yaparak, bunun üzerinde, bütün milleti aynı uygunluk içinde yetiştirmek ve eğitmek gerekmektedir.

Bizim halkımızın çıkarları birbirinden ayrılır sınıflar halinde değil; aksine, varlıkları ve çalışmalarının ürünleri ile birbirleri için gerekli olan meslek sınıflarından oluşmuştur. Bu dakikadaki dinleyicilerim de çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır ve işçilerdir. Bunların hangisi bir diğerine karşı olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye ve çiftçinin tüccara ve bunların hepsinin birbirine ve işçiye muhtaç olduğunu kim inkâr edebilir?

Bugünkü mevcut fabrikalarımızda ve daha da artmasını dilediğimiz fabrikalarımızda, kendi işçimiz çalışmalıdır. Refah içinde ve memnun olarak çalışmalıdır ve bütün bu saydığımız meslek sınıfları, aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın gerçek tadını duyabilmelidir ki çalışmak için güç ve kuvvet bulabilsin. Bundan dolayı programdan söz edildiği zaman, adeta denilebilir ki; bütün halk için bir milli emek yemini mahiyetinde olan bir program etrafında toplanmaktan meydana gelecek siyasi şekil, olağan bir parti durumunda düşünülmemelidir. Sulhun sağlanmasından sonra gerçekleştirilecek böyle bir siyasi şeklin, şimdiye kadar olduğu gibi, milletin büyük istek ve inancına dayanan, birlik ve beraberlik duygusu içinde birbirlerine yardımcı olmak suretiyle başarıya ulaşacağı konusundaki kanaatim, kuvvetli ve tamdır.

Efendiler; Yüce Kurulumuzla bugün başlamış olan Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir. Çok tarihidir. Nasıl ki Erzurum Kongresi, felaket noktasına gelmiş olan bu milleti kurtarma konusunda, Misak-ı Milli'nin ve Anayasanın ilk temel taşlarını sağlamada neden olmuş, etken olmuş, öncü olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, milli tarihimizde en önemli ve en yüksek hatırayı yaratmış ise; kongreniz de, milletin ve

memleketin yaşantısını sağlayarak, gerçek kurtuluşuna yardımcı olacak kanunun temel taşlarını ve esaslarını ortaya koymak suretiyle, tarihte çok büyük bir ad ve çok kıymetli bir yer almış olacaktır.

Bu kadar önemli ve tarihi kongrenizi açmak şerefini bana vermiş olmanızdan dolayı teşekkür ederim. Ve böyle bir kongreyi yapanlar sizlersiniz. Bundan dolayı sizleri tebrik ederim. Kongre açılmıştır.

7. Devletçilik Uygulaması

Türk iktisat tarihinde 1923 - 1930 yılları liberal ekonomi dönemi, 1930-1938 (veya 1930- 1940) dönemi ise "devletçilik" dönemi olarak yer almaktadır.

Bir yandan 1923 - 1930 arası için umulanların gerçekleşmemesi, diğer yandan 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının tarımsal fiyatlarda neden olduğu düşüşün Türkiye'de de sıkıntılara yol açması, yönetici kadroya 1923'ten beri izlenen iktisat politikasını değiştirmek gereğini duyurmuştur. Devletçilik politikasına karşı olan düşünceler de sürekli olarak zamanın basınında yer almakla birlikte, Devleti yöneten kadronun hemen hepsi o günlerde Devletçilikten yanadır. Devletin ekonomide daha aktif olarak bulunması, sıkıntılardan kurtulmanın da gereği olarak değerlendiriliyordu. Tek parti olan Cumhuriyet Halk Partisinin ve hükümetin programına "devletçilik" ilkesi almıyor ve böylece ülke kalkınmasının devlet eliyle yürütüleceği belgeleniyordu.

"Devletçilik" de üzerinde çok yazılmış ve söylenmiş konulardan biridir. Bu uygulamanın temel özelliklerini dile getirmek devletçiliğin ayrıntılı bir tanımı da olabilir.

Devletçilik ilkesi uyarınca yapılan uygulamalar şunlardır:

1 — Başlıca sınai mallarda ithalata bağılıktan kurtulmak için, özel girişimin kuramadığı modern sanayi tesisleri devletçe kurulmuştur.

2 — Tekellerin kişilere kapattığı alanlara yenileri eklenmiştir. Özellikle Türk limanları arasında düzenli seferler yapılması 1932'de, Devlete ait gemicilik işletmesine tahsis edilmiştir. Kaldı ki sanayinin demir - çelik ve kâğıt imali gibi bazı kollarında Devlet tek üretici durumunda ve fiili bir tekele sahiptir.

3 — Özel faaliyetler sıkı bir biçimde denetlenmiştir. Bu denetimin yasal dayanakları 1930'lu yıllarda çıkarılan çeşitli kanun ve tüzüklerdir.

4 — Bütün yabancı imtiyazlı şirketler (demiryolları, madenler, tramvay, su, telefon vb. işletmeler), bedelleri genellikle taksitlere bağlanarak, millileştirilmiştir. Böylece devletçilik iktisadi milliyetçilik olarak da kendini göstermiştir.

5 — Dış ticaret politikası da değişmiş, gümrük siyasetinde hareket özgürlüğünü elde eden hükümet, yasaklama ve kontenjanlarla ithalatı kısıtlamış ve ithalat ve ihracat ikili anlaşmalara göre yürütülmüştür.

6 — Maliye ve para politikasında "denk bütçe" ve "sağlam para" ilkelerine bağlı kalınmaya devam edilmiş, tedavül pek az artırılmış, bütçe açıklarından kaçınılmış, bazı istisnalar dışında dış borç da yapılmamıştır.

7 — Dış ticarete denge sağlanmış, fiyat düzeyi, dışarda yaşanan depresyonun etkisiyle istikrar halinde kalmış, giderek gerileme eğilimi göstermiştir.

8 — Tarım için alınan önlemler arasında kredi kooperatifleri yaygınlaştırılmış ve 1932'de buğday fiyatlarının Ziraat Bankası aracılığı ile desteklenmesi uygulamasına başlanmıştır.

Ülke kalkınmasının planlı çalışma ile sağlanabileceğine inanan Atatürk, ekonomiye devletçe yön verilmeye çalışılırken işlerin belli bir plan ve program içinde yürütülmesine de özel önem vermiştir.

Atatürk, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933'te hazırlanıp hükümetçe ele alındığı zaman, getirilen dokümanları ayrı ayrı incelemiş, bunlar üzerinde işaretler yapmış, notlar koymuş, Başbakan ve Bakanlarla sorunları tartışmıştır.

Hazırlanan sanayi alanlarından birincisi Atatürk zamanında uygulanmış, kurulan ve günümüzde de üretimde bulunan bazı fabrikaların ülke kalkınmasında büyük etkileri görülmüştür.

8. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının esasları şunlardır:

1. Esas ham maddeleri ülkede yetişen veya şimdilik yetişmemekle beraber kısa bir zamanda içerde temini mümkün görülen sanayi kolları ele alınmıştır.

2. Bunlar büyük sermaye ve teknik güce ihtiyaç gösteren sanayiler olduklarından, kuruluşları Devlete veya milli müesseselere bırakılmıştır.

3. Kurulmasına karar verilen sanayimiz üretim kapasitesi ülke ihtiyaç ve tüketimiyle orantılıdır.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında yer alan sanayiler ve kuruluş yerleri şunlardır:

- 1 — Kimya Sanayii
 - a) Suni İpek (Gemlik)
 - b) Sömikok (Zonguldak)
 - c) Gülyağı (Isparta)
 - d) Hamızı kibrit (İzmit)
 - e) Süper fosfat (İzmit)
 - f) Klor ve süt kostik (İzmit)
- 2 — Toprak Sanayi
 - a) Seramik
 - b) Cam ve şişe (Paşabahçe - İstanbul)
 - c) Çimento
- 3 — Demir sanayii (Karabük)
- 4 — Kâğıt ve selüloz sanayii (İzmit)
- 5 — Kükürt sanayii (Keçiözümlü)
- 6 — Süngercilik (Bodrum)
- 7 — Pamuklu mensucat sanayii (Bakırköy, Kayseri, Ereğli, Nazilli ve Malatya'da iplik ve dokuma; Iğdır'da iplik)
- 8 — Kamgar sanayii "merinos" (Bursa)
- 9 — Kendir sanayii (Kastamonu)

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planına alman ana sanayi dalları beş büyük grupta toplanmıştır.

- 1 — Mensucat sanayii (Pamuk, kendir, yün)
- 2 — Maadin sanayii (Demir, sömükok, kömür, kömür müştekatı, bakır, kükürt)
- 3 — Selüloz sanayii (Seliloz, kâğıt ve karton, sun'î ipek)
- 4 — Seramik sanayii (Şişe, cam ve porselen)
- 5 — Kimya sanayii (Zağ yağ, klor, süt kostik, süper fosfat)

9. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı

Ekonomi Bakanlığı tarafından hazırlanan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı projeleri, 1936'da Ankara'da toplanan Endüstri Kongresinde belirlenen esaslara göre Başbakanlığa sunulmuştur.

1938 - 1943 dönemi için hazırlanan bu plan, savaş yılları nedeniyle uygulanamamış ve yatırımlar gerilemiştir. 1938 - 1945 yıllarında mevcut durumun korunmasına çaba gösterilmiştir. Savaşın yarattığı güçlükler dolayısıyla kalkınma çabaları sürdürülmemiştir. Savaşın zorunlu kıldığı, yani seferberlik durumu devlet masraflarını kabartmıştır.

İkinci planın konuları, ülkede uyandıracağı sosyal ve ekonomik hareketler bakımından birincisinden çok daha geniş ve ayrıntılıdır. Her iki planda da, daha çok Devletçilik ilkesine göre, hükümetin koyacağı büyük sermaye ve güçlü tekniğe önem verilmiştir. Bu planlar özel girişimler için özendirici niteliktedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde 30.6.1938 günü yaptığı konuşmada Başbakan Celal Bayar Birinci ve İkinci Beş Yıllık planlar için şöyle diyordu. "Bütçede verdiğiniz tahsisatla yürütmek istediğimiz işleri planlaştırdık. Birinci Beş Senelik Sanayi Programına ait olan kısım, son bir iki fabrikanın da inşası başlanmış olduğu için, bitmiştir denilebilir.

Cumhuriyet Hükümetiniz, size hemen şimdiden, Birinci Beş Senelik Sanayi Programımı muvaffakiyetle tatbik ettim diyebilir.

Elde ettiğimiz tecrübelerle ve mali imkânlarla İkincisine başlamış bulunuyoruz. Şimdiye kadar ilan edilmemiş olmasının tek sebebi, işi, mali imkânlarımızla telif etmek içindir. Bu yaz tatilinde, bununla meşgul olacağız ve ümit ediyorum ki hepimizin takdirini mucip olacak ve milli ekonomi hayatında memlekete yeniden feyiz verecek eserler meydana getireceğiz."

Ekonomi tarihimizin önemli belgelerinden olan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planının da çalışma kapsamında yer almasının yararlı olacağına inanıyoruz.

Önsözünde de belirtildiği gibi İkinci Beş Yıllık Sanayi Planının kapsamında yer alan işler arasında;

1 — Birinci Planda olduğu gibi, bu planda da iktisadi bünye ve şartlarımıza uygun olup büyük sermayeye ve teknik güce gerek gösteren ve ham maddesi tamamiyle ülkede yetişen sanayinin ele alınması,

2 — İçerde sürümü az, fakat dışta büyük bir tüketim sahası olan madenlerimizin gerek ham, gerekse yarı mamul olarak ihracata elverişli bir hale getirilmesi ve böylece hem bu ihracat mallarımızın değerlendirilmesi, hem de yeni ihracat kaynakları yaratılması,

3 — Deniz, göl ve ırmaklarımızdaki bereketli su ürünleri ve geniş topraklarımızdaki büyük hayvan varlığımızla ülkenin her yanında bol

bol yetişen meyvelerimizin iç ve dıştaki sürümünü temin ederek büyük halk kitlelerine önemli kazançlar sağlanması,

4 — Kömür havzalarımızda üretimin geliştirilmesi ve rasyonalize edilmesi, milli savunmanın ihtiyacı olan mayi karbürün ile birlikte ev mahrakatı sorununun organizasyonu esasları,

5 — Ülkenin enerji ihtiyaçlarının geniş ölçüde karşılanması için iki büyük elektrik santralı kurularak ülkenin batısındaki büyük şehirlerimizle buralarda kurulacak sanayie elektrik verilmesi ve böylece ülkede milli savunma ve iktisat bakımından elverişli sanayi merkezleri yaratılması,

6 — Makine sanayiine bir başlangıç olmak üzere, Birinci Plan'a göre kurulmakta olan Karabük Demir ve Çelik Fabrikalarının yarı mamul maddelerini işleyecek fabrikalar kurulması, yer almaktadır.

İkinci Sanayi Planı dokuz ana bölümden oluşmaktadır. Bu ana bölümler ve alt bölümleri şunlardır:

I. Madencilik

1. Şark kromları

- a) Guleman krom madeni
- b) Guleman civarındaki ihtiyat krom yatakları

2.Ferrakrom sanayii

3.Ergani bakır madeni

4. Kvarshan ve Murgul bakır madenleri

5.

- a) Kvarshan bakır madeni
- b) Murgul - Cansul bakır madeni

6.Krom ve bakırdan başka metal madenler

- a)Simli kurşun ve çinko kompleks cevherleri
- b) Tali cevherler (Antimuan, molibden, civa ve magnezit gibi)
- c)Demir cevherleri

Bu fasıldaki madenlere toplu bir bakış.

II. Maden Kömürü İşletmeleri

7.Ereğli taş kömürü havzası işletmesi

8.Kütahya linyit havzası işletmesi

- III. Mıntıka Elektrik Santralları
 - 9. Zonguldak mıntıka elektrik santralı
 - 10. Kütahya mıntıka elektrik santralı
- IV. Ev Mahrukâtı Sanayi ve Ticareti
 - 11. Ev mahrukâtı sanayi ve ticareti
- V. Toprak Sanayii
 - 12. Curuf çimentosu sanayii
 - 13. Şamot (Ateşe dayanır malzeme) sanayii
- VI. Gıda Maddeleri Sanayi ve Ticareti
 - 14. Ekmek ve un sanayi ve ticareti
 - 15. Zeytinyağı rafinerisi
 - 16. Yaş ve kuru meyve sanayi ve ticareti
 - 17. Et sanayii
- VII. Kimya Sanayii
 - 18. Soda sanayii
 - 19. Reçine sanayii
 - 20. Afyon (Morfin) sanayii
 - 21. Gülyacı sanayii
 - 22. Gliserin, yağ, hamızları ve sabun sanayii
 - 23. Petrol rafinerisi
 - 24. Sentetik benzin sanayii
 - 25. Azot sanayii
- VIII. Mihaniki Sanayi
 - 26. Makine ve madeni eşya sanayii
 - 27. Ölçü sanayii ve ticareti
 - 28. Boru sanayii
 - 29. Kalay, galvanizli sac, teneke) sanayii
- IX. Denizcilik
 - 30. Deniz sanayi ve ticareti
 - 31. Su mahsulleri sanayi ve ticareti

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Prof. Dr. Afetinan, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyetinin Birinci Sanayi Planı 1933, T.T.K. Yayın, Ankara 1972.
2. Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936 (Önsöz: Prof. Dr. Afetinan) •T.T.K. Yayını, Ankara 1975.
3. Akil Aksan, Atatürk Der Ki, Kültür Bakanlığı Yayını: Atatürk Dizisi: 8, Ankara, Mayıs 1981.
4. Atatürk, 1000 Temel Eser, M.E.B. Devlet Kitapları, İstanbul 1970.
5. Arı İnan, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir - İzmit konuşmaları, Türk Tarih Kurumu yayınları XVI. Dizi - Sa. 44, Ankara 1982.
6. Prof. Dr. Cahit Tanyol, Atatürk ve Halkçılık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981.
7. Prof. Dr. Suna Kili, Türk Devrim Tarihi, Tekin Yayınevi, İstanbul 1982.
8. Lord Kinross, Atatürk: Bir Milletın Yeniden Doğuşu, Sander Yayınlan, İstanbul 1978.
- 9.2. Türkiye İktisat Kongresi, Cilt 1, Kalkınma Politikası Komisyonu Tebliğleri.
10. Zerrin Bayraktar - Cem Alpar - ÜLKÜ, Seçmeler, A.İ.T.İ.A. Yayın No: 190 Ankara 1982.
11. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, Cilt: 4-6.

ATATÜRK'ÜN DEVLET, DEVLET YÖNETİMİ VE YÖNETİCİLERLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

Ayşe ŞEN

APK Uzmanı

Ölümünün 50 nci yılında başka bir anlayışla andığımız Atatürk hemen her konuda düşünmüş, konuşmuş ve tasarılarının çoğunluğunu uygulamaya koymuş bir liderdir. Onun gerek Mecliste gerekse çeşitli toplantılarda yaptığı konuşmaları ait oldukları konularda ulus için doğru yönde aydınlatıcı olmuştur. Bu konuşmalar pek çok kuruluş ve kişiler tarafından yayınlanmıştır.

Doğaldır ki Osmanlı Devletinin zayıfladığı bir dönemde bu devletin nasıl güçlendirileceği sorusu birçok Osmanlı devlet adamım da düşündürmüştür.

Atatürk için ise devletin güçlendirilmesi Osmanlının yıkılışı ve Cumhuriyet Türkiye'sinin kurulup gelişmesiyle mümkündür.

Atatürk bir döneme çizgi çekip yeni Türkiye Cumhuriyetini yalatmaya çalışırken "...geçmiş sistemlere takılanlar ve ananelerinden sıyrılmayanlar hiçbir zaman modern bir devlet bina edemezler" düşüncesinden hareketle Osmanlı devlet yönetimi ve yönetim geleneğinden sıyrılmak gereğini vurgulamıştır.

17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresini açarken yaptığı konuşmada bu yönetim geleneğinin "saltanat-ı şahsiye" yani kişisellik boyutuna işaret ederek şöyle diyor:

"Osmanlı tarihinde bütün gayretler, bütün mesai, milletin arzusu, amali ve ihtiyacatı hakikiyyesi nokta-i nazarından değil, belki şunun bunun amali mahsulatın, ihtirasâtını tatmin nokta-i nazarından vuku bulmuştur... Bütün bu edvar ve harekât, tahkik olunursa, görülür ki bu azametli kudretli padişahlar takip ettikleri siyaset-i hariciyede kendi emelleri, hırsları ve arzularına istinat etmişlerdir. Saltanatı şahsiyete her hususa tâcidarların arzusu, iradesi ve emeli hâkimdir... Bir de tâcidarların etrafını alan menfaatperestin vardır. Onlar da padişahların zihniyetleri ile zihniyetlenirler ve padişahın bu zihniyetini, bu arzusunu bir lâzime-i semaviye ve lâzime-i Kurabiye gibi herkese telkin ederlerdi".

Bu yönetim şeklini Atatürk şöyle tarif ediyor :

"Hükümdarlık (Monarşi). Hakimiyet, (Kral, imparator, şah, padişah, prens, emir) gibi, muhtelif unvanlar alabilen (hükümdar) yalnız bir şahsa münhasırdır. Hakimiyeti tatbik eden, devletin bütün memurları, yalnız bir adamın namına hareket ederler.

Devletin son iradesini, yalnız hükümdar izhar eder.

Hükümdar, yalnız basma, devleti sevk ve idare eder ve her şeyi o emrederse, öyle bir devletin hükümetine, hükümet-i mutlaka denir. Böyle bir devlette hükümdar (devlet benim) der; muharebe ilan eder, sulh akdeder, kanunlar yapar, vergiler koyar, memleketin varidatını istediği gibi sarf eder, hülasa, memleket onun malikânesidir."

"Hükümdarlar, kendilerini mevhum bir kuvvetin mümessili tanırırlar ve bundan zevk alırlar."

1923

"Sinir gevşetici sözlerle, telkinlere ehemmiyet ve iltifat affolunmamalıdır. Osman'ın tarzı idare ve siyasetin yarattığı bu nevi zihniyetler merbut görülmelidir."

1922

Atatürk bir daha Osmanlı İmparatorluğunun durumuna düşülmemesi için ülkenin özel çıkarlar doğrultusunda yönetilmemesi gereğine inanıyor, yeni kurulacak devletin halkın devleti olmasına özen gösteriyordu. Bakanlar Kurulunun görev ve yetkilerini belirleyen yasa tasarısı konusunda 1 Aralık 1921'de yaptığı konuşmada şöyle diyordu:

"..... iki kuvvet vardır. Biri irade-i asliye-i milliye, diğeri kuvve-i

kahire ve müstebide bütün bu mücadele, Kuvayı asliyenin sahibi-i

aslisi olan heyet-i içtimaiyenin saadet-i hakikiyesine müteveccih olan bir sayın, bir kuvve-i müstebide ile mücadelesidir".

Saltanatın yıkıldığına dair verilen karar dolayısıyla Atatürk 1 Kasım 1922'de yaptığı konuşmada ise kurulan devletin kimin devleti olduğunu bir kez daha vurguluyordu:

"Millet, şahısların hırs-ı saltanat, hırs-ı tahakküm, hırs-ı istilâdan başlayarak temin-i menfaat ve rahat ve tevsi-i sefahat ve rezalet ve ibzal ve israfât gibi hasis maksatlar için vasıta ve kuvvet olmak yüzünden kendi benliğini unutacak mertebede geçirdiği gafletten netayici elemesini derhal halâs edebilecek rûst ve kemalde idi. Artık milletin en mâkul ve meşru ve en İnsanî salahiyetini istimal etmek zamanı geldiğinde tereddüdü kalmamıştı... Türk milleti bu defa doğrudan doğruya ken

di nam ve sıfatında bir devlet tesis ederek bütün felâketlerin karşısında meftun olduğu kabiliyet ve kudretle ahzi mevki etti”.

13 Ağustos 1923'de TBMM dönem toplantısını açarken;

"Yeni Türk devleti, bir halk devletidir, halkın Devleti'dir. Müessesatı mâziye ise bir şahıs devleti idi, eşhasın devleti idi”.

Atatürk'ün Yönetim, Yöneticiler ve Huzur ve Asayiş Konularında

Düşünceleri

"Biz keyfi hareket etmeyiz. Müstebit asla değiliz. Hayatımız, bütün faaliyetimiz memleket işlerinde keyfî ve müstebidâne hareket edenlere karşı mücadele ile geçmiştir.

Bizim akıl, mantık, zekâ ile hareket etmek şîarımızdır. Bütün hayatımızı dolduran vakalar bu hakikatin delilidirler. Memleket ve millet işlerinde şahıslarıyla, fiilleriyle, fikirleriyle muzir olmak vaziyetine düşenlere karşı zaman zaman mütevellit olduğumuz vakidir. Milleti hakiki salah yolunda yürütmekten men'e çalışmak isteyenlere şedit ve bîaman olmak istidamdayız. Nizam-ı İçtimaiimizi, bilerek veya bilmeyerek ihlâl edici kimselere müsaade kâr olamayız.”

5 Ocak 1925

"Büyük işler mühim teşebbüsler ancak müşterek mesai ile kabil-i temindir.”

1925

"Muvaffakiyetlerde gururu yenmek, felâketlerde ümitsizliğe mukavemet etmek lâzımdır”.

1930

"Bozgunluk gününde firar eden adam reis değildir”.

21-24 Mart 1930

"Önderlerin görevi, yaşamı sevinç ve istekle karşılamak yönünde uluslarına yol göstermektir”.

1937

"İnsanlar daima yüksek, necip ve mukaddes hedeflere yürümelidirler. Bu tarz-ı harekettir ki, insan olanın vicdanını, dimağını ve bütün mefhum-i İnsanîsini tatmin eder. Bu tarzda yürüyenler, ne kadar büyük fedakârlık yaparlarsa yükselirler ve bu tarz-ı hareket mutlaka açık olur.

Çünkü nâsiyesi açık, dimağı açık, kalp ve vicdanı açık insanlar tarafından idare olunabilen heyet-i içtimaiyeler ancak bu manada hareketlerin muakkibi olabilirler. Efkâr, hissiyat ve teşebbüsâtın gizli tu

tanlar, gizli vesâit tatbikine müteşebbis olanlar mutlaka ar ve hicabı mucip, akıl ve mantığın haricinde hareket edenler olabilirler. Bu gibi müteşebbislerin akıbeti evvel ve ahir hüsrandır.”

27.6.1926

"Bu memlekette çalışmak isteyenler, bu memleketi idare etmek isteyenler memleketin içine girmeli, bu milletle aynı şartlar içinde yaşamalı ki ne yapmak lâzım geleceğini ciddi surette hissedebilsinler.”

1923

"İleri hükümetçiliğin şîârı, halkı, kudretine olduğu kadar şefkatine de samimiyetle inandırabilmesidir. Büyük, küçük bütün Cumhuriyet memurlarında bu zihniyetin en geniş ölçüde inkişafına önem vermek çok yerinde olur...”

Hususi idareler ve belediyeler, büyük kalkınma savaşımızda başarı hasılatını arttıracak vazifeler almalı ve hususiyle hayat ucuzluğunu temin edecek yerine göre tedbirler bulmalı ve salahiyetlerini tam kullanmalıdır.”

1937

"Memleket behemehal asrı, medenî ve müteceddid (yenileştirici) olacaktır. Bizim için bu hayat davasıdır. Bütün fedakârlığımızın semere vermesi buna mütevakkıftır. Türkiye, ya yeni fikirle mücehhez (donatılmış) namuslu bir idare olacaktır veyahut olmayacaktır.”

"Devlet dahilde ve hariçte millet işlerini gördürecek yüksek yetenekli vatandaşlara muhtaçtır. Devlet, bütün vatandaşların devletin yasalarını anlayıp onlara riayet gerektiğini takdir etmelerini memleketin asayışı ve savunması için önemli görür. Devlet bütün vatandaşların, herhangi zanaat ve meslekte yaşadığımız çağın gerektirdiği derecede başarılı olmasıyla ilgilidir. Bu sebeptendir ki, vatandaşların öğrenimi, eğitimi, sağlığıyla ilgilenmek zorundadır.”

"Bir millette, özellikle bir milletin yönetiminden sorumlu bulunan yöneticilerin kişisel ihtirasları, kişisel münakaşaları milli ve vatani görevlerin gerektirdiği yüce duygulara galebe çalacak dereceye varmış olan memleketlerin, dağılmaktan ve batmaktan sakınabilmesi mümkün değildir.”

1921

"Memleket idaresinde bîperva serdettikleri müşevveş mütalâalarla ne yapmak istediklerini bilmeyenlere halkın aklı-ı selimine müracaat, tavsiye etmelidir.”

"Memleket ve millet hizmetlerinde pısta olmak isteyenlerin ilham membaı milletin hakiki hissiyat ve amalidir. Bizim zikre şayan bir hareketimiz varsa o da milletin hissiyat ve temayülâtına, varlığına temas etmekten ibarettir."

1924

"Bir nokta-i vahdette tevazün edemeyen Kuvayı devletin ahengi mesaisini idâmeye imkân yoktur.

"Birlik noktasında dengelenemeyen devlet gücünün çalışma düzenini sürdürmek olanağı yoktur."

"Herhangi bir makama Kuvayı devlet ve milleti tevhit ve tevin salâhiyetini bahşederek o makamı gayri mesul tanımak mucib-i felakettir".

1920

"Bir milletin siyâsî mukadderatında mevki sahibi olabilmek için onun ihtiyacını müşahede ve onun kudretini takdirde ehliyet sahibi olmak birinci şarttır."

1927

"...Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve zevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir."

1937

"Her ne surette olursa olsun, hizmet edenler milletten büyük mükâfatlar bekliorsa katiyen doğru bir harekette bulunmuş olamazlar. Milletten çok şey talep etmemeliyiz. Hizmet edenler, namus vazifelerini yerine getirmiş olmaktan başka bir şey yapmamışlardır."

1923

"Verdiğiniz emrin yapılmasından emin olmak istiyorsanız, ta en son gerçekleşme ucuna kadar kendiniz onun başında bulunmalısınız."

"Ben askerî deha filân bilmiyorum. Herhangi bir zorluk önünde kaldığım zaman benim yaptığım iş şudur: Vaziyeti iyice tespit etmek. Sonra bu vaziyet karşısında alınacak tedbirin ne olduğuna karar vermek. Bu kararı bir kere verdikten sonra, artık acaba yapayım mı? Yapmayayım mı? Diye tereddüt etmemek. Tereddütsüz kararı tatbik etmek ve muvaffak olacağına inanarak tatbik etmek."

"Büyük kararlar vermek kâfi değildir. Bu kararları cesaret ve kesinlikle tatbik etmek lâzımdır."

"Memleket işlerinde, millet işlerinde, hakiki işlerde duygulara, hatıra ve dostluğa bakılmaz."

"Bir insan memleket ve millete nâfi bir iş yaparken nazardan bir an uzak bulundurmamağa mecbur olduğu düstur milletin hakiki temayülüdür."

Mülkiye'nin 76. kuruluş yıldönümü dolayısıyla Atatürk'ün Mülkiye ve Mülkiyeliler hakkındaki düşünceleri:

"Bana içten sevgilerini haykıranlar; yarım asırdan beri büyük Türk Ulusunun tam anlamıyla millet olmasına çalışan, onunla en modern bir Türk Devleti kurmak için insanlık fedakârlıklarının hiçbirini esirgemeyen kültür, idare, intizam ve devlet anlamlarını en son ilmi telakkilere göre tebellür ettirmeye çalışmış ve çalışan yüksek değerde arkadaşlarımda. Tatbik eden, icra eden, karar verenden daima daha kuvvetlidir."

1935

Atatürk'ün Emniyet ve Asayişle İlgili Birkaç Sözü

"Hükümetin varlığının sebebi, memleketin asayişini, milletin huzur ve rahatını temin eylemektir. Bütün memlekette gerçek bir asayiş hakim olmalıdır. Millet büyük bir huzur ve emniyet içinde müsterih bulunmalıdır. Memleketimizin herhangi bir köşesinde halkın emniyetini, devletin bütünlük ve asayişini bozmaya kalkışanlar devletin bütün kuvvetlerini karşılarında bulmalıdırlar."

1923

"Emniyet ve asayişin muhafaza ve tarsini nokta-i nazarı; o derece mühimdir ki ahval-i hazıra şayan-ı memnuniyet olmakla beraber bu hususta mütemadi alâka ve tatbikatta asla müsamahakâr olamayız."

1924

"Her saadetin, her faaliyetin ve bilhassa İktisadî ve ticarî inkişafâtın ilk şartı, huzur ve sükûn ile emniyet ve asayişin gayrı kabil-i ihlâl bir emniyette bulunmasıyla kaimdir."

1925

"Yurdun dirlik ve düzenliği ulusun kurtuluş umudu noktasında birlik ve dayanışma sağlanmadıkça bir dış düşman akının durdurmaya çalışmak ne olanaklıdır ve ne de bundan temelli bir yarar ve sonuç beklenir."

"Vatanın bir köşesinde amme huzurunu ihlâl eden hadisenin yalnız oradaki vatandaşları değil, en uzak yerlerdeki vatandaşların rahatını, saadetini ve çalışma hayatını ve iktisadiyat ve istihsalâtın (üretimini) müteessir ve mutazarrır ettiği sabittir. Dolayısıyla her saadetin ve her faaliyetin ve bilhassa İktisadî ve ticarî inkişafların ilk şartı, huzur ve sükûn ile emniyet ve asayişin, ihlâl edilemez bir emniyet ve kuvvette

bulunmasıyla kabildir. Bu sebeple de, Cumhuriyet polis ve jandarmasının ve Cumhuriyet Ordusunun şeref ve itibarı her mülâhazanın fevkindedir (her düşüncenin üstündedir). Bu şeref ve itibara riayet için vatandaşların teyakkuz (dikkat) ve intibahını (uyanıklığını) talep ederim. Bu münasebetle kemali fahri ile beyana müsavat eylerim ki, vatanın her tarafındaki hassasiyet ve tezahürat, kahraman milletimizin, Cumhuriyeti, sükûnu ve asayîşi behemehal muhafaza için kavi ve metin idaresini bir daha tecelli ettirmiştir. Rüesayi memurinin ve mazisi şan ve zafer ile mali (dolu) olan Cumhuriyet Ordusu mensuplarının, vatanın dahili ve harici tamamıyeti (bütünlüğü) için, hissi fedakârilerine ve yüksek vazife hislerine intizar eylerim.

METİN İÇİNDE GEÇEN OSMANLICA SÖZCÜKLER

Etvâr = tavırlar, hal ve hareketler

Semavî = Allâhtan olan, İlâhi

Merhum = kuruntuya dayanan

Merdûd = reddolunmuş

Sa'y = çalışma, gayret

Tevsî = genişletme

İbzâl = esirgemeyip bol bol harcama

Halas = kurtuluş

Muzır = zararlı

Mtitecellid = kahramanlık, yiğitlik gösteren

Muakkib = takipçi, arkasından gelen

Şiâr = alâmet, işaret

Müşevveş = belirsiz, karışık, düzensiz

Pîşvâ = reis, başkan

Nokta-i vahdet = birlik noktası

Tevazün etmek = dengelenmek

Tevhid = birleştirme

Tevzîn = dengede tutma

Nâfî = yararlı

Müsterih = rahat

Mâlî = dolu

Kemal-i fahr ile beyana müsaraat eylemek = Son derece övünçle açıklamak.

KIRSAL ALANDA YEREL YÖNETİM SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI

Ziya ÇÖKER

Emekli Vali

GİRİŞ

Bugün Türkiye’de üç türlü yerel yönetim birimi vardır. Bunlar:

1) Belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri, 2) İl Özel İdareleri, 3) Köylendir.

Belediyelerle Büyükşehir Belediyelerini, kentsel yerel yönetimler; İl Özel İdareleri ve Köyleri de kırsal yerel yönetimler olarak gruplandırabiliriz.

Bugün, özellikle büyükşehir belediyeleri de kurulduktan sonra kentsel yerel yönetimlerin önemli yapısal sorunları kalmamıştır denilebilir. Kentsel yerel yönetimlerde daha çok mali kaynaklar, iç organizasyon, görev ve yetki dağılımı, vesayet ve eğitim gibi konularda bazı sorunlar olduğu kuşkusuzdur. Ama genel yapı aşağı yukarı tamamlanmıştır.

Buna karşılık kırsal yerel yönetimlerin kentsel yerel yönetimler için yukarda sözü edilen sorunlar dışında, özellikle bugünkü yapısal çerçeveden doğan çok daha önemli sorunları bulunmaktadır.

Kırsal yerel yönetimlerin bugün içinde bulunduğu durumu ve sorunlarını inceleyeceğimiz bu yazıda, biz adı belediye olmakla beraber, kırsal yerel yönetim niteliği çok daha ağır basan tüm kasaba belediyelerini de bu grup içinde düşünecek ve mevcut durumu ve bundan kaynaklanan temel sorunları aynı olan kasaba belediyeleri dahil, tüm kırsal yerel yönetimler için yeni yapısal değişiklikler önermeye çalışacağız.

I — Kırsal Alanda Yerel Yönetim Sorunları

Bugün kırsal alanda hizmet üreten yerel yönetimler İl Özel İdareleri ve Köylendir. Nüfusu genellikle 3000’den aşağı olan kasaba belediyeleri de daha çok kırsal nitelikli olduğu için biz kırsal alanda yerel yönetim sorunlarını 3 grup halinde incelemek istiyoruz.

A — İl Özel İdaresi

Türkiye mülki idare bölümü olarak 67 ile ayrılmıştır. Her il, aynı zamanda bir yerel yönetim birimidir ve 1913 yılında çıkarılan ve en son 16.5.1987 gün, 3360 sayılı Kanunla, diğer değişikliklerle birlikte adı da İl Özel İdaresi Kanunu haline çevrilen İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkatinin İdare-i Hususiye-i Vilayet bölümünde belirlenen esaslara göre çalışmalarını sürdürmektedir.

Yerel yönetimler aslında halkın en yakınında, onun günlük yaşantısıyla ilgili sorunlarına çözüm arayan, yerel halkın oylarıyla kurulan kamu tüzelkişilikleridir. Bu nitelikleriyle halkın çok yakından tanıdığı idareler olması gerekir. Örneğin belediyeler böyledir. Halk belediyelerin nerede olduğunu, ne yaptığını bilir ve pek çok sorununu, gider belediyede halleder. Ancak, il halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan bir yerel yönetim birimi olarak il özel idaresini halkın aynı şekilde tanıdığını söylemek mümkün değildir. Hatta, il özel idaresi adında bir yerel yönetim biriminin varlığından halkın çok büyük bir kısmının haberdar olmadığını söylemek pek de abartma olmaz.

Kuşkusuz il özel idarelerinin içinde bulunduğu sorunlar bu sonucu doğurmuştur. Bu sorunların başlıcaları, 3360 sayılı Kanunun gerekçesinde çok güzel özetlenmiş, ancak yasa maddeleri bu sorunların çözümünü sağlamamıştır.

Özel idarelerin 3365 sayılı Kanunla da çözüme bağlanamayan temel sorunları şunlardır:

1913 yılında il özel idarelerine verilen görevlerin büyük bir bölümü kuruluş kanunlarıyla bakanlıklara verilmiş, bu görevler bakanlıklara verilirken il özel idarelerinden de alınmadığı için, bu hizmetlerle ilgili olarak kimin, neyi, ne ölçüde yerine getireceği belli olmamıştır.

Gerçekten de il özel idarelerinin yıllar içinde fonksiyonunu yitirmiş görünmesinin en önemli sebebi, esasen belirgin olmayan görevlerinin merkezi yönetim birimlerinde üstlenilmesi ve bu durumun il özel idarelerini, neyi, ne ölçüde yapabileceği konusunda kuşku bırakmasıdır. Yıllar yılı mali gücü de önemli ölçüde gerileyen özel idareler, artık hiçbir fonksiyonu olmayan bir yönetim birimi durumuna düşmüştür. Bu bakımdan, yeni çıkarılacak kanundan, il özel idarelerinin amaç ve görevlerinin çok açık bir biçimde belirtilmesi beklenirdi. Yeni kanun ise görevleri çok genel bir biçimde (bayındırlık, sağlık, eğitim vb. gibi) saydıktan sonra, bu görevlerin kapsam ve sınırının Bakanlar Kurulunca tespit olunacağını hükme bağlamıştır.

İl Özel İdarelerine verilen görevlerin belirsiz olması ve bunların kapsam ve sınırının Bakanlar Kurulunca tespit edilmesi, kanaatimizce şu olumsuz sonuçları beraberinde getirecektir.

— İl Özel İdareleri, yerinden yönetim ilkesinin ağır bastığı bir yerel yönetim birimi olmaktan uzaklaşmakta, merkezi yönetime yaklaşmaktadır.

— Görevlerinin belirsiz ve değişken olması nedeniyle il özel idareleri il teşkilatını kurmakta güçlüklerle karşılaşacaktır.

— Mali gücünün her yıl bütçeden ayrılacak, miktarı belirsiz yardımlarla oluşturulması nedeniyle il genel meclisleri yıllık program ve uzun vadeli plan yapmakta zorluk çekeceklerdir.

Ayrı ayrı zamanlarda ve ayrı kanunlarla yapılan ek ve değişiklikler bir sistem ve ilke esas alınarak düzenlenmediğinden, özel idarelerin statülerinde, özellikle görev ve yetkilerinde, karışıklıklar meydana gelmiştir.

Gerçekten de gerekçeyi hazırlayanlar çok doğru bir teşhiste bulunmuşlardır. 1913 Tarihli Kanun üzerinde yetmiş beş yıllık dönem içinde on dört ayrı kanunla değişiklik yapılmış, 8 maddesi kaldırılmış, 25 maddesi yeniden düzenlenmiş ve kanuna on altı madde eklenmiştir. Bu değişiklikler gerçekten bir sistem ve ilkeden yoksun olduğu, günlük ihtiyaçların karşılanması amaçlandığı için de kanun bir yamalı bohçaya benzemiştir.

Bu durumda yapılacak iş, gerekçenin de anlatmak istediği gibi, Anayasada belirlenen yerinden yönetim ilkeleri doğrultusunda yepyeni bir kanunla il özel idarelerini düzenlemek idi. Gerekçe ile kanunun birbirine ters düşmesi pahasına bu sistemli ve anayasal ilkelere bağlı düzenleme yapılmamış, buna karşılık çıkarılan 3360 sayılı Kanunla, yetmiş beş yıl evvelki yetmiş beş maddelik kanunun on altı maddesinde yeni düzenleme yapılmış, beş madde eklenmiş ve altı maddesi de yürürlükten kaldırılmıştır.

Adı "İl Özel İdaresi Kanunu" olarak değiştirilen ve eski kanundaki yedi deyiimi Türkçeleştirilen 1913 tarihli Kanun, 3360 sayılı Kanundan sonra da otuz sekiz madde, Osmanlı İmparatorluğu döneminden bugüne, dili ve sistemiyle aynen yürürlükte kalmıştır.

Bu koşullarda yeni adıyla "İl Özel İdaresi Kanunu ne dili ne de yapısı yönünden, "bir sistem ve ilke esas alınarak" düzenlenmiş kabul etmek mümkün değildir.

Kanun tasarısının gerekçesinde açıklanan diğer haklı bir tespit ve eleştiri de, teşkilatlanma ile ilgilidir. 11 özel idarelerinin icracı birimlere sahip olmaması ve temel kanunda yalnızca saymanlık teşkilatının düşünülmüş olması eleştirilmekte ve il özel idarelerinin kendi hizmetlerini yapmak üzere yürütücü birimler kuramaması nedeniyle, "bu görevleri yürüten merkezi idare kuruluşlarının özel idare hizmetlerini ikinci planda ele aldığı belirtilmektedir.

Bu gerekçe ile tasarıda il özel idarelerinin kendi teşkilatını kurmasına imkân verecek hükümler getirilmiştir. Ancak görevleri yasada açıkça belli edilmeyen ve hangi görevlerden sorumlu olacağı Bakanlar Kurulunun her zaman değiştirilmesi mümkün olan kararlarıyla tespit edilen bir yerel yönetim teşkilatının nasıl kurulacağı, kadroların neye göre tespit edileceği, verilen görevler Bakanlar Kurulunun sonraki kararlarıyla değiştiği takdirde, önceki görevlere göre kurulan teşkilatın yeni görevlere nasıl uyum sağlayabileceği gibi konularda ortaya bir takım duraksamalar çıkmış olmalı ki, 3360 sayılı Kanunda teşkilatlanma ile ilgili hiçbir hüküm yer almamıştır. Böylece görevleri açıkça belli olmayan bir kurumda teşkilat kurma gibi bir çelişki ortadan kaldırılmışsa da, gerekçedeki eleştiri geçerliliğini korumakta teşkilatı olmayan bir kurum çelişkisi devam etmektedir.

Görüldüğü gibi il özel idaresi, ne herkesin kolaylıkla anlayabileceği tutarlı bir yasaya sahiptir; ne görevleri açıkça belli edilmiştir; ne de bu görevleri uygulayacak bir teşkilat vardır. Ortada merkezi idarenin temsilcisi olan bir Vali ile yine merkezi idarenin elemanları olan Milli Eğitim Müdürü, Bayındırlık Müdürü, Sağlık Müdürü, Köy Hizmetleri İl Müdürü, Tarım Müdürü ve Veteriner Müdürü gözükmektedir. Bunların uyguladığı il özel idaresiyle ilgili hizmetler bakımından yatırım ödeneklerinin özel idare bütçesinden çıkması ve Valinin Yasada aynı zamanda il yerel yönetiminin de temsilcisi olduğunun belirtilmesi, yukarda belirtilen sorunlar nedeniyle, il özel idaresinin gerçek bir yerel yönetim olduğunu göstermeye yetmemektedir.

Bırakınız il yollarını, köy yollarını bile Ankara'dan idare etmeye çalışan merkeziyetçi görüş, il özel idarelerine halkın günlük yaşantısıyla ilgili yerel nitelikli tüm görevleri devretmedikçe, bunları uygulayacak bir yerel teşkilat kurulmadıkça ve yeterli mali kaynaklar ayrılmadıkça il özel idaresini bir yerel yönetim olarak tanımlamak mümkün olamaz.

B — Köy İdaresi

1924 tarihli Köy Kanunumuz, köylerimizi küçük bir belediye kabul etmiş ve tüm görev ve teşkilatı ile kendine yeterli olmasını öngörmüş

tür. Bu nedenle, komün idaresi bakımından Köy Kanunumuza mükemmel denebilir. Ancak kanaatimizce burada unutulmuş tek nokta, köye verilen görevlerin, bu görevlerin gerektirdiği teşkilat, kaynaklar ve mali güç olmadan nasıl yürütülebileceği noktasıdır. Ayrıca mali güç sağlansa bile, 300 - 500 nüfuslu bir köyde, teşkilat ve kaynaklar nasıl verimli bir biçimde kullanılacaktır? Nitekim Köy Kanununun 63 yıllık uygulaması, herkes tarafından bilinmektedir ki, köylerimizde hemen hemen hiçbir olumlu değişme sağlayamamıştır. Bu, köye ve köy tüzelkişiliğine altından kalkamayacağı derecede ağır yük ve sorumluluk yüklemenin bir sonucudur. Kabul edilmelidir ki 300 - 500 hatta 1000 nüfuslu bir köy, çok yerel 3 - 5 konu dışında hizmet üretmeye elverişli ve yeterli bir kapasiteye sahip olamaz.

Şimdi bu temel sorunları biraz daha açalım.

1) Köylerin Sayısı ve Nüfus Durumu

Türkiye’de 67 İl Özel İdaresi ve 1894 Belediye olmasına karşın köylerin sayısı bunların çok üstünde bulunmaktadır. 1985 yılı sayım sonuçlarına göre 36.022 köy bulunmakta ve bu köylerde 23.798.701 kişi yaşamaktadır.¹ Bir köye ortalama 660 kişi düşmektedir.

Köylerin sayısını gösteren 36.022 rakamı içinde kasaba belediyeleri de bulunmaktadır. Bunu göz önünde tuttuğumuz takdirde köy muhtarlığı (köy idaresi) sayısını 35.000 olarak kabul edebiliriz. Ancak bu belediyelerin, aşağıda da belirteceğimiz gibi kırsal alan kavramı içinde kabul edilmesi ve ilerde belirteceğimiz gibi kırsal yerel yönetim düşüncesi içinde yapılaşması bize daha doğru geldiği için biz de köy idaresi sayısını 36.022 olarak kabul edeceğiz.

Görüldüğü gibi sayı çok büyüktür. Türkiye’de uygar yaşam biçimine ilişkin faaliyet ve çalışmaların köylerimize doğru dürüst girememesinin en önemli sebebi, birbirinden uzak yerleşim yerlerinin çokluğudur. Ortalama nüfusu 660 olan 36.022 köyün her birine her türlü ekonomik ve sosyal kalkınma araçlarını sokmak âdeta imkânsızdır. Kaldı ki bu köylerin büyük bir çoğunluğunda nüfus 500 un de altında bulunmaktadır.

Nüfus gruplarına göre köy ve bu gruplar içindeki nüfus sayıları aşağıdaki cetvelde görülmektedir.

¹ DİE, İl ve ilçe merkezleri dışında kalan tüm yerleşim yerlerini köy olarak kabul etmektedir. Bu bakımdan kasaba belediyeleri de bu sayının içinde bulunmaktadır. Bu, bizim kırsal alan anlayışımıza da uygun düşmektedir.

Nüfus Gruplarına Göre Köy Sayılan²

Nüfus Grubu	Köy Sayısı	Nüfus	Kümülatif Köy Sayısı	Kümülatif Nüfus
0— 100	1608	107.685	1.608	107.385
101— 200	4641	713.073	6.241	820.758
201— 300	5351	1.338.389	11.600	2.159.147
301— 400	4808	1.680.461	16.408	3.839.608
401— 500	3863	1.733.543	20.271	5.573.151
501— 750	6479	3.964.359	26.750	9.537.510
751 —1000	3588	3.097.200	30.338	12.634.710
1001 — 1500	2992	3.599.059	33.330	16.233.769
1501 — 2000	1088	1.865.282	34.418	18.099.051
2001 — 3000	902	2.139.908	35.320	20.238.959
3001 — +	702	3.559.742	36.022	23.798.701
	36.022	23.798.701		

Bu cetvelde de görüleceği gibi köylerimizin % 56,27'sinde (20.271 köyde) nüfus 500'den, % 45,54'inde (16.408 köyde) nüfus 400'den ve % 32,20'sinde de (11.600 köyde) nüfus 300'den az bulunmaktadır. Azımsanmayacak sayıda (6241) köyde de nüfus 200 u bile bulamamaktadır. Bu son rakam tüm belediyelerimizin 3,2 katıdır. Nüfusu 1000'in üstünde 5684 köy vardır ve bunların tüm köy sayısına oranı sadece % 15,77' dir.

Biz, nüfusu bu derece az olan yerleşim yerlerimiz için, Anayasamızda da belirtildiği gibi mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, mükemmel bir komün idaresi kanunu hazırlamışız ve köyü kendi kendine yeterli olması için bu kanunla baş başa bırakmışız. Ancak köye biçtiğimiz elbise ona o kadar bol gelmiş ki, bugüne kadar giymesi mümkün olamamış.

Zira köy, bu nüfus ve dağılık yerleşim yapısıyla, verimli ve rasyonel bir hizmet üretimi için yeterli büyüklükte bir birim değildir. Bu sonuca varmanın diğer gerekçeleri aşağıda da açıklanacaktır.

2) Elverişsiz ve Dağılık Yerleşme Durumu

Köylerimizin çoğunluğu, kuruluş zamanının güvenlik ve sağlık şartlarına uygun olarak, günümüzün teknolojik ve ekonomik şartlarına elverişli olmayan yerlerde kurulmuştur.

Nitekim köylerimizin sadece % 19,4 u düzlüklerde, % 80,6'sı ise dağ eteklerinde, yamaç veya sırtlarda bulunmaktadır.³

² DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, 1987.

³ 1968 Yılı Programı - DPT - Sf: 87, Tablo - 43.

Öte yandan, köylerimizin % 71,9 unun toplu yerleşmesine karşılık % 18,1'i dağınık bir yerleşim içindedir. Buralarda evler veya ev grupları arasında 3 - 5 km'lik mesafeler mevcuttur.⁴

Arızalı ve dik yerlerde kurulmuş ve bir kısmı dağınık yerleşmiş köylerimizde çeşitli bayındırlık, eğitim, sağlık ve tarım hizmetlerinin yerine getirilmesinde köy idarelerinin çok büyük zorluklarla karşılaşması tabiidir.

3) Köy İdarelerine Verilen Görevler ve Bunların Uygulanma Şansı

Çoğunluğu 442 sayılı Köy Kanunu ile olmak üzere çeşitli kanun ve yönetmeliklerle köy idaresine 115 ayrı görev verilmiştir.⁵

Köylerde oturan 23 milyondan fazla vatandaşın sağlık ve esenliklerinin korunması, kişisel güvenliklerinin sağlanması, yol ve çeşitli bayındırlık tesislerinin yapılması, kültür ve eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi, ekonomik girişimlerinin sağlanması, çevre sağlığının korunması, bitki ve hayvanların çeşitli hastalıklarıyla savaşılması gibi çeşitli konulara ilişkin olan bu 115 görevi şöylece gruplandırabiliriz.

	Sağlık ve sosyal yardımla ilgili görevler;		
1)	— Çevre sağlığı ile ilgili	20	görev
	— Sosyal yardımla ilgili	7	»
	Bayındırlıkla ilgili görevler		
2)	— Yol ve inşaatla ilgili	8	»
3)	Köy esenliği ile ilgili görevler	11	»
4)	Kültür ve eğitimle ilgili görevler	7	»
	Tarım ve hayvancılıkla ilgili görevler;		
5)	— Genel tarımla ilgili	30	»
	— Hayvancılıkla ilgili	6	»
	— Ağaçlama ve ormanla ilgili	7	»
6)	Ekonomiyle ilgili görevler	14	»
	Çeşitli işlerle ilgili görevler	5	»

Bu 115 görevin dışında köy muhtarına, merkezi idarenin köydeki temsilcisi olarak adalet, askerlik, kolluk, nüfus, sivil savunma, gümrük -

⁴ Fehmi Yavuz, Türk Mahalli İdarelerinin Yeniden Düzenlenmesi Üzerinde Bir Araştırma, Ankara -1966.

⁵ İÇ-DÜZEN Yayınları, Köyler, Yayın No: 7, 1972, İçişleri Bakanlığı.

tekel, tarım, hayvancılık, orman, toprak, harita, tapu kadastro, imar ve iskân, sağlık ve sosyal yardım, kültür ve eğitim ve vakıflar konularında yüzlerce görev verilmiştir.

Bu görevlerin çok büyük ölçüde yapılamadığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bunun sebepleri aşağıda biraz daha ayrıntılı açıklanacaktır.

Yapılamayan ya da çok yetersiz biçimde yapılmaya çalışılan görevlerden, köyün sağlık, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasıyla ilgili olan bazı önemli komün hizmetleri şunlardır:

- (1) Umumi helâ yapmak,
- (2) Köyün temizlik işlerini sağlamak,
- (3) Yol, meydan yapmak,
- (4) Köy arklarını yapmak,
- (5) Köy korusu yapmak,
- (6) Köy namına boğa, aygır, teke, koç satın almak ve yararlanmayı sağlamak,
- (7) Pazar ve çarşı yerleri yapmak,
- (8) Okuma odası yapmak, kitap sağlamak,
- (9) Çamaşırlık ve hamam yapmak,
- (10) Köy ve konuk odası yapmak.

Köyde mutlaka yapılması gereken bu en az düzeydeki görevlerin bile yapılamamasının nedenini bugünkü köy bütçeleri çok açık bir biçimde göstermektedir.⁶

Köy bütçeleri Türkiye toplamı 1984'te 16.025, 1985'te 30.336 ve 1986'da 41.632 milyon TL'dir. 1984- 1986 arası artış 2,5 kat olarak gerçekleşmiştir.

Aynı dönemde belediye gelirleri 1984'te 267.926, 1985'te 554.723 ve 1986'da 1.233.611 milyon TL'dir. Belediye gelirleri aynı dönemde 4,6 kat artmıştır.

Yukardaki rakamlara göre, belediyelerin 1986 yılı toplam geliri 1700 belediyeye bölündüğü zaman her bir belediye için ortalama 725 milyon TL. Düşmektedir. Diğer yandan 1986 yılı itibariyle 35.000 köyden her birinin ortalama geliri sadece 1,1 milyon TL'dir.

⁶ DİE Yayını - Belediye, Özel İdare ve Köy Bütçeleri, Yıl: 1984, 1985 ve 1986 basımları.

Köylerin 1986 yılı harcamaları, bütçe bölümleri itibarıyla, Türkiye toplamı ve köy ortalaması olarak aşağıdaki cetvelde görülmektedir.

1986 Yılı Köy Bütçeleri Harcama Bölümleri

Bütçe Bölümü (Gider Bölümleri)	Türkiye Toplamı (milyon TL.)	Köy Ortalaması (TL.)
Toplam Giderler	41.632	1.189.000,—
İdari İşler	6.197	177.000,—
Ziraat Ekonomi	2.571	73.000,—
Kültür	3.381	96.000,—
Sağlık ve Sosyal Yar.	5.228	149.000 —
Bayındırlık	16.160	461.000,—
Diğer İşler	7.901	225.000,—
Muhtaç Asker Ailesi Yardımı	191	5.000,—
		1.189.000,—

Köy bütçelerinin bu durumu, bütün görevleri köye vermekle bu görevlerin yapılabileceğini sanmanın ne derece yanlış olduğunu ortaya sermektedir.

Bazı yöneticilerimiz zaman zaman köylerimizin mali açıdan takviye edileceğini söylemektedirler. Rakamlar açıktır, Belediyelere ortalama 725 milyon, köylere ise ortalama 1 milyon TL. Düşmektedir. Diyelim ki 41 milyonu 10 kat artırarak 410 milyon TL.na çıkardınız. Bundan her köye, yıllık bütçe toplamı olarak, ortalama 11,7 milyon TL. İsalet edecektir. Bu paradan idari işlere onda bir oranında bir pay (1.170 bin TL.) düşecek ve bu 1986 yılı şartları içinde bile köy miktarı ile korucunun maaşlarını karşılayamayacaktır.

Aslında sorun yalnızca bir para sorunu da değildir. Köyün, hizmeti verimli ve ekonomik biçimde üretecek uygun ölçekte bir birim olmaması görevlerin yapılamamasının en büyük nedenidir. Kaldı ki 35.000 köye yerel hizmetlerini yürütecek yeterlikte mali kaynak ayrılabilceğini söylemek de gerçekçi olamaz.

Bugün en gelişmiş bir köy idaresinde bile, idarenin yürütücü başı olan muhtara yardımcı olarak, çoğu kere diğer 5 - 6 köye de bakan bir köy kâtibi ile bir korucudan başka personel mevcut değildir.

Çoğu teknik karakterli olan yukardaki görevleri bu kadroların başarmasını beklemek, kendimizi aldatmak olur. Kaldı ki mali güç yeterli olsa ve görevlerle ilgili bir kaç teknik personel atanması yapılırsa bile köyde bu personeli tam gün olarak meşgul edecek iş hacmi bulmak mümkün değildir.

C — Küçük Belediyelerimizin Sorunları

1 — Mali Sorunlar

Küçük belediyelerimizin sorunlarının temel niteliğini küçük bir bütçe analizi ortaya çıkaracaktır.

1983 ve 1984 yılları kesin hesaplarını⁷ incelemek üzere, Doğu, Orta ve Batı Anadolu'nun her birinden üçer olmak üzere 9 kasaba belediyesi seçtik. Bu belediyelerin isimleri, nüfusları ve 1983 ve 1984 yılları gelirleri aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

İnceleme Yapılan 9 Kasaba Belediyesi İle İlgili Bilgiler

Kasaba Belediyesinin Adı — Bağlı Olduğu İl	Nüfusu		Kesin Hesaba Göre Geliri	
	1980	1985	1983 (1000 TL.)	1984 (1000 TL.)
Başmakçı (Afyon)	6058	9571	24.219	38.053
Gürpınar (Denizli)	3391	3942	18.688	27.503
Dalama (Aydın)	2205	2425	22.825	25.554
Korgun (Çankırı)	5061	5651	24.160	34.356
Kaynaşlı (Bolu)	4225	5186	19.141	20.782
Güce (Giresun)	2672	3192	8.163	16.328
Üzümlü (Erzincan)	6183	9955	40.769	72.174
Murgul (Artvin)	3583	4251	25.160	33.578
Yedisu (Bingöl)	2412	2385	5.635	13.564
Toplam	35.790	46.558	188.761	281.892
Ortalama	3.976	5.173	20.973	31.321
Nüfus başına gelir (1980 nüfusuna göre)			5.274	7.877
Nüfus başına gelir (1985 nüfusuna göre)			4.054	6.054

9 kasaba belediyesinin, 1983 ve 1984 yılları kesin hesaplarından yararlanarak 9 belediye ve 2 yıl ortalamaları alınmak suretiyle aşağıdaki cetvel düzenlenmiştir.

Ortalama Bir Kasaba Belediyesi İle İlgili Rakamlar

Bütçeden Gelir			Gelir		Gelir			
	Gelir öpl.	Aynlan Pay	Topl. Oranı	Personel Gideri	Topl. Oranı	Yatırım Gideri	Topl. Oranı	Kişi Başına
Nüfus	3in TL)	(Bin TL)	(0/0)	(Bin TL)	(0/o)	(Bin TL)	(0/0)	Düşen
4574	26.147	11.628	44,47	7.597	29,05	5.854	22,38	5.716

1983 - 1984 yılı kesin hesap ortalaması olarak, 4574 nüfuslu bir kasaba belediyesinin ortalama yıllık geliri 26 milyon TL. Olmuştur, yılarnıı verelim.

⁷ Sağlanabilen en son kesin hesaplar.

Bu örnek acaba kaç belediyeyi kapsamaktadır? Bunu anlamak için de 1988 yılı başında mevcut 1894 belediyenin nüfus gruplarına göre sayılarını verelim.

Nüfus Dilimlerine Göre Belediye Sayıları ve Dilimlerine Oram

Nüfus Dilimleri	Belediye Adedi	Tüm Belde Adedine Oram %	Kümülatif Toplam	Kümülatif Oran %
— 999	5	0,26	5	0,26
1.000 — 2.000	120	6,33	125	6,59
2.000 — 3.000	554	29,25	679	35,85
3.000 — 4.000	312	16,47	991	52,32
4.000 — 5.000	183	9,66	1174	61,98
5.000 — 10.000	315	16,63	1489	78,61
10.000 — 20.000	200	10,55	1689	89,17
20.000 — 50.000	111	5,86	1800	95,03
50.000 — 100.000	45	2,37	1845	97,41
100.000- 250.000	27	1,42	1872	98,83
250.000- +	22	1,16	1894	100,00

Bu cetveldende de görülebileceği gibi, 1894 belediyenin % 61,98'inin (1174 belediyenin) nüfusu 5000'den azdır. Buna göre, yukarıda verilen 4574 nüfuslu belediye örneği belediyelerimizin en az % 75'inin proton tipi sayılabilir.

Şu halde 1400 kasaba belediyesinin içinde bulunduğu durum, 1983 ve 1984 yılları kesin hesap ortalaması olarak şudur:

a) Bu belediyelerin ortalama geliri 26.147 bin TL'dir. Bu rakam, aynı yıllar ortalaması olarak, ortalama belediye geliri olan 125 milyon TL'nin dörtte birinden de az bulunmaktadır.

b) 26 milyonluk belediye gelirinin % 44,47'si (11.628 bin TL.) Devlet Bütçesinden ayrılan belediye paylarından oluşmaktadır.

c) Bu gelirin üçte biri personel harcamalarına gitmektedir. Diğer bir deyimle gelirin % 77,62'si personel ve diğer cari harcamalardır. Yatırıma gelirin beşte birinden biraz daha fazla (% 22,38) pay ayrılabilir.

d) Bu prototip belediyede, 1983 ve 1984 yılı ortalaması olarak, tüm yatırımlar için sadece 5.854 bin TL'si harcanabilmiştir.

1988 yılı şartları içinde bu rakam 5 kat artmış olsa bile, bugünkü fiyatlarla 30 milyon TL'si ile (küçük bir apartman dairesi fiyatı), 5000 nüfuslu bir kasabanın yatırım ihtiyacının nasıl karşılanabileceği gerçekten sorulmaya değer.

e) Bu tip belediyelerde kişi başına harcama, yine 1983 - 84 yılları ortalaması olarak 5716 TL. olmaktadır. Buna göre, tüm belediyelerimizin % 35,85'ini oluşturan, 3000'den az nüfuslu 679 belediyede yıllık tüm belediye geliri en fazla 17.148 bin TL. olmaktadır. Bu arada nüfusu 2000' den az 130 belediye olduğu da unutulmamalıdır. 2000 nüfuslu bir kasaba belediyesinin tüm yıllık harcaması da sadece 11 milyon dolaylarındadır.

2 — Küçük Belediyelerin Diğer Sorunları

Küçük belediyelerin temel sorunlarının, yukarda verilen mali tablonun tüm açıklığına rağmen, yalnızca mali güçsüzlükten kaynaklandığını söylemek kanımızca yanlış olur. Aslında temel sorun nüfus azlığıdır. 5000 nüfuslu bir kasabanın tüm beldesel hizmetleri için yeterli bir örgüt kurması, mali güç sağlansa bile ekonomik olmaz. Kaldı ki böyle bir mali gücü sağlamak Türkiye için daha uzun yıllar mümkün görülmemektedir.

Nüfusu 5000'e kadar olan bir yerleşim yerinde de belediye, "bayındırlık ve imar hizmetlerini yürütecek bir mühendis, mimar ya da teknisyen, çevre sağlığı hizmetleri için doktor ya da sağlık memuru, et kesimini ve besinlerin denetimini yapacak veteriner ya da hayvan sağlık memuru, yangın söndürme işlerinden sorumlu uzman itfaiye personeli"⁸ atamak zorundadır. Tabii belediye personeli bunlardan da ibaret değildir. Belediyelerin çok yönlü hizmetleri için gerekli ihtisası yapmış çeşitli uzman personele ihtiyaç vardır.

Küçük bir belediye ne bu kadar uzman personeli bulabilir, ne istihdam edebilir, ne de bu personeli bulup atayabilse bile, bunları ekonomik ve verimli çalıştırabilir. Buna en büyük engel küçük belediyelerdeki nüfus boyutudur. "Görev bölüşümündeki tutarsızlıklar, iç örgütlenme aksaklıkları, eğitim noksanlığı gibi sorunlar, belde nüfusu azaldıkça daha da belirginleşmektedir.⁸

Belediyelerimizdeki personel niteliği ile ilgili bugünkü durum ise şudur:

1987 yılında 1705 belediye arasında yapılan bir araştırmaya göre⁹ bu belediyelerin % 24,8'inde (423 belediyede) hiçbir teknik eleman bulunmamaktadır. Geriye kalan belediyelerin % 56'sında (722 belediyede) ise tek bir teknik eleman vardır. 407 belediyede ise teknik eleman sayısı 2 - 5 arasındadır.

⁸ Selçuk Yalçındağ - İlçe Özel Yönetimi, TODAİE Yayınları No: 157 - Ankara, 1977.

⁹ Bayındırlık ve İşkân Bakanlığı Bülteni.

3—Belediyelerin Görevleri ve Küçük Belediyelerde Bunların Uygulanma Şansı

Hizmet götürülmesi gereken nüfusu, mali gücü ve personel durumu yukarda kısaca özetlenen küçük belediyelerin (diğer belediyeler gibi) sorumlu bulunduğu görev ve hizmetler ise pek çoktur. Mali güç ve personel niteliği ile karşılaştırılmak üzere bu görevleri kısaca ve özetle belirtmek istiyorum.

Yapılan bir araştırmaya göre¹⁰ Belediyelerimize, mali ve idari görevler dışında, çoğu Belediye Kanunu ile olmak üzere, çeşitli yasalarla 202 ayrı görev verilmiştir. Bugün bu görevlerin sayısında bazı değişiklikler olsa bile genel niteliğinde fazla bir değişiklik olmamıştır.

Bu bakımdan Belediyelerin temel görevlerini şöylece gruplandırabiliriz.

a) Sağlık ve Sosyal yardımla ilgili görevler:

— Çevre sağlığı ile ilgili	20	Görev
— Sağlık kurumları kurmakla ilgili	9	»
— Sosyal yardımla ilgili	13	»

b) Bayındırlıkla ilgili görevler:

— İmar ve Planlama ile ilgili	11	Görev
— Yol ve inşaat ile ilgili	6	»
— Yapı kontrolü ile ilgili	5	»
— Kamulaştırma ile ilgili	2	»
— Emlak ile ilgili	5	»
— Teknik kontrol ile ilgili	3	»

c) Belde esenliği ile ilgili görevler:

— Zabıta ile ilgili	48	Görev
— İtfaiye ile ilgili	4	»

d) Kültür ve Eğitimle ilgili görevler:

15 »

d) Tarımsal görevler:

— Park ve bahçelerle ilgili	5	Görev
— Tarımla ilgili	3	»
— Veterinerlikle ilgili	12	»

¹⁰ İÇ-DÜZEN, İçişleri Bakanlığı, Belediyeler, Yayın No: 5, 1972.

f) Ulaştırma ile ilgili görevler:		
— Ulaştırma araçlarını işletmekle ilgili	3	Görev
— Ulaştırma araçlarını kontrolle görevli	3	»
g) Ekonomi ile ilgili görevler:		
— Ekonomik hayatın kontrolü ile ilgili	10	Görev
— Ekonomik işletmeler kurmak ve işletmekle ilgili	19	»
h) Çeşitli işlerle ilgili görevler	6	»

Listede açıkça görüldüğü gibi, nüfusu ne olursa olsun her türlü belediyede bu görevlerin yapılması zorunludur. Bu görevler her beldede yaşayan insanların sağlığı, günlük yaşamı, gelişmesi ve eğitimi için gereklidir. Diğer yandan görevlerin çeşitliliği ve her birisi için ne tür uzman personelin gerektiği de görev listesinin tetkikinden hemen anlaşılmaktadır.

Şimdi, bir, bu görevlerin etkili bir biçimde uygulanması için gerekli organizasyon şemasını düşünelim. Bir de, küçük belediyelerimizin mali gücünü, personelini ve hizmet götürülmesi gereken nüfusu bunun yanına koyalım.

Sonuçta bu mali güçle ve organizasyonla bu görevlerin yapılamayacağı ortaya çıkmaktadır. Ancak şurası da kesindir ki mali gücü faraza 100 misli artırsak ve gerekli organizasyonu tam olarak kursak bile, bu, hizmetin çok üstünde bir savurganlık olacaktır. Kaldı ki Türkiye bu kadar zengin değildir.

Bu gün yukarda sayılan görevlerden:

a) Dezenfeksiyon, koruyucu aşı, haşaratla mücadele, gıda kontrolü, çalışanların kontrolü, konutların ve umumi yerlerin sağlık kontrolü gibi çevre sağlığı hizmetleri,

b) Cadde ve sokakların temizlenmesi, evlerden çöplerin toplanması ve imhası gibi temizlik hizmetleri,

c) Halihazır haritayı, imar ve kanalizasyon veya yol istikamet planlarını, dört yıllık imar programını yapmak, bunları uygulamaya koymak ve uygulamasını kontrol etmek gibi imar ve plan uygulaması hizmetleri,

ç) Beldenin Sokak ve meydanlarını yapmak, düzenlemek ve iyi halde bulundurmak gibi bayındırlık hizmetleri,

d) Okuma odası, meslek dersane ve kursları açmak gibi kültür ve eğitim hizmetleri,

e) Yangın önleyici tedbirleri almak ve yangın söndürme teşkilatı kurmak gibi itfaiye hizmetleri,

f) Et kesimini ve hayvani menşeli gıdaları kontrol etmek ve düzenlemek gibi veterinerlik hizmetleri,

g) Satışları ve fiyatları denetlemek, narh ve tarifeler düzenlemek ve tanzim satışı yapmak gibi ticari ve iktisadi hayatın kontrolü ile ilgili görevler.

ya hiç yapılamamakta, ya da çok yetersiz biçimde yapılabilmektedir.

D — Kırsal Alanda Bulunan Yerel Yönetimlerle İlgili Genel Değerlendirme

Yukarda da değindiğimiz gibi, kırsal alan, esas itibariyle belde sınırları dışındaki alanları ve köyleri kapsamakta ise de nüfusu çoğunlukla 3 - 5 bin civarında bulunan kasaba belediyeleri de, yönetsel sorunları ve ihtiyaçları itibariyle kırsal alandan farklı bulunmamaktadır. Bu bakımdan biz nüfusu 5000'in altında bulunan 1174 belediyeyi ve tüm kasaba belediyelerini de kırsal yerel yönetimler kategorisi içinde düşünüyoruz. Ancak bunlardan, ilçe merkezinde kurulmuş belediyeleri, nüfusu ne olursa olsun, kentsel belediye grubuna dahil edebiliriz. Zira ilçe merkezi olmanın verdiği kentsel gelişme ihtiyacını kabul etmek zorundayız.

Kırsal yerel yönetimlerin, yani il özel idareleri, küçük belediyeler ve köylerin görevleri ile bu görevleri yerine getirmek için sahip oldukları mali güç ve personeli hakkında yukarda genel bilgi verilmiş ve içinde bulundukları olumsuz şartlar rakamlara dayalı olarak açıklanmıştır.

Genel durumu kısaca şöyle özetleyebiliriz:

a) İl Özel idareleri merkezi idarenin taşra yönetimi ile tam bir iç içelik göstermektedir. Görevleri belirgin değildir. Bunların önemli bir kısmını aynı zamanda merkezi idare kuruluşları yapmaktadır. Merkezi idarenin il kuruluşları, aynı zamanda il özel idaresinin de yürütme organı durumundadır. Belirgin bir mali gücü yoktur. Bu mali güç, her yıl Bakanlar Kurulu kararıyla kendisine devredilen görevlerin sayısına ve niteliğine göre artıp eksilmektedir. İl özel idaresinin tek demokratik organı olan İl Genel Meclisinin yetkileri, idare ve hizmetler üzerinde etkinlik gösterecek derecede değildir.

Genel olarak, bu niteliklere sahip bir idareyi yerel yönetim olarak tanımlamanın güç olduğu kanısındayız.

b) Küçük kasaba belediyelerinde "halkın yerel ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla" bir organizasyon kurulmuş ve bazı mali yardımlar sağlanmıştır. Ancak, küçük yerleşim yerlerinde, tüm kentsel hizmetleri yerine getirecek bir belediye organizasyonu kurmak fevkalade pahalı olmaktadır. Ayrıca kasaba belediyelerinde mevcut nüfus boyutu içinde böyle bir organizasyonun ekonomik ve verimli çalışması da mümkün değildir. Kaldı ki Türkiye tüm kasaba belediyelerinde (aşağı yukarı 1400 belediyede) bu teşkilatı kuracak kadar zengin de değildir. Netice olarak, temel sorun olarak gözüken nüfus boyutunun, kasabalarda da rasyonel, ekonomik ve verimli bir hizmet üretimi için uygun olmadığını söyleyebiliriz.

c) Sorun, köylerimizde de kasaba belediyelerimizin sorunlarına benzer niteliktedir. 36.000 köyümüzün her birisi, birbirinden kilometrelerce uzaklıkta apayrı yerleşim yerleridir. Bu yerleşim yerlerinin her birinde, kendine has bayındırlık, kültür ve eğitim, sağlık, tarım ve hayvancılık konularında ortak yerel sorunlar vardır. Bu sorunları çözmek için 36.000 köye gerekli teşkilatı kurmak, uygun personel bulmak ve bunun için gerekli mali gücü sağlamak mümkün müdür?

Hele köylerimizin üçte birinin 300'den az, yarısının 400'den az ve üçte ikisinin 500'den az nüfuslu olduğu düşünülürse, her birisi için gerekli çok çeşitli hizmetleri uygulayacak bir teşkilat yapısı ve mali güç düşünülmesi gerçekçi olabilir mi?

Kırsal alanda mevcut yerel yönetimlerden il özel idaresi, görevleri, teşkilatı, personeli ve mali gücü ile tam bir demokratik yerel yönetim haline getirilemediği; köyler ve küçük belediyeler de nüfus boyutu itibarıyla rasyonel, verimli ve ekonomik hizmet üretimine elverişli ölçekte bulunmadığı için, orta ve büyük belediyeler dışında yaşayan en az 25 milyon insanın yerel ortak ihtiyaçları, yukarda tüm ayrıntılarıyla açıklandığı gibi, ya hiç karşılanamamakta, ya da bu hizmetler çok yetersiz kalmaktadır.

Burada önemli bir çelişkiye de işaret etmek istiyorum.

Bugüne kadarki genel eğilim, 2 - 3 bin nüfuslu köyleri gittikçe artan sayıda, belediye yapmak, onları tüm organlarıyla tam bir demokratik yapıya kavuşturmak şeklinde gelişmektedir. Bunun sonucu olarak bugün, yapısı gerçekten demokratik olmakla birlikte etkisizliği kaçınılmaz olan ve hizmet üretmesi mümkün olmayan 5000'den az nüfuslu 1174 belediye ortaya çıkmıştır. 3 - 5 bin nüfuslu belde halkına tanıdığımız bu demokratik yerel yönetim biçimini biz 67 il halkının kendi ortak yerel ihtiyaçlarının karşılanmasında tanımiyoruz. Burada hemen ilave edelim

ki, gerekçelerini aşağıda biraz daha ayrıntılı ifade edeceğimiz gibi, valinin il genel meclisi başkanı olması demokratik yerel yönetim fikriyle pekâlâ bağdaşabilir. Burada asıl önemli olan il genel meclisine, il halkının yerel ortak ihtiyaçlarının giderilmesinde tam yetki verilmesi, il yerel yönetimine görevlerini yerine getirebilecek teşkilatı kurabilme hakkı tanınması ve görevleriyle orantılı mali güç sağlanmasıdır.

E — Kırsal Alanda Yaşayanların Yerel Ortak İhtiyaçları ve Bunların Karşılanması

Köyde ve küçük beldelerde oturan insanların da en azından diğer beldelerde yaşayanların sahip olduğu oranda yerel ortak ihtiyaçlarının karşılanmasını istemek hakkını kabul etmek gerekir. Onların da, kanalizasyon, temiz su, yol, çöp toplama, yangından korunma, temiz helâ, pazar ve çarşı yerleri, okuma odası, çamaşırlık, hamam gibi ihtiyaçları vardır. Onlar da köy ve kasabalarının planlı biçimde gelişmesini, sağlığı bozan çevre şartlarının düzeltilmesini, başka köy ve şehirlerde ulaşım imkânlarının sağlanmasını, hasta olduğu zaman tedavi edilmeyi, kendilerini okutacak ve manen geliştirecek eğitim ve kültür etkinliklerinin olmasını, dinlenecekleri ve eğlenecekleri park ve oyun alanlarının yapılmasını ve benzeri yerel ortak ihtiyaçlarının karşılanmasını isterler.

Bunları sağlamak Devletin temel görevidir. T.C. Anayasasının 5'nci maddesinde Devletin temel amaç ve görevleri arasında "kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak" da yer almaktadır. Yukarda belirtilen temel ihtiyaçların karşılanmadığı bir ortamda, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğundan söz edilebilir mi?

Bugüne kadar, bu yerel ihtiyaçların karşılanması köy idaresinden beklenmiş, bunların mali güçleri kısmen kuvvetlendirilmeye çalışılmış, bundan bir sonuç çıkmayınca, 2 - 3 bin nüfuslu yerleşim birimlerinde belediye sayıları gittikçe artırılmış, bunlara, köylere nazaran çok daha fazla mali yardım yapılmış ve sonuç, üzülererek söylemek gerekir ki yukarda anlatıldığı gibi olumsuz olmuştur.

Küçük yerleşim yerlerinde yaşayanların yukarda sayılan yerel nitelikli ortak ihtiyaçlarının karşılanmasında, köy ve küçük belediye idarelerinin başarılı olamaması karşısında akla gelen çare şudur.

Etkisiz ve pahalı olan ekonomik ve verimli olmayan az nüfuslu yerel yönetim tiplerini bırakmak ve daha büyük alan ve nüfus boyutunda, kurulacak teşkilattan daha fazla verim sağlanabilecek, daha birleşik ve toplu bir mali güçle ekonomik hizmet üretecek yeni bir yerel yönetim tipi yaratmak.

Böyle bir yerel yönetim tipi ne olabilir?

II— Yeni Bir Yerel Yönetim Anlayışı

A — Dış Ülkelerde Eğilim

Yerel yönetimlerin daha az parayla daha etkili, yani daha ekonomik ve verimli olabilmesi için çok küçük boyutlu hizmet alanlarının bırakıldığı, nüfus ve alan itibarıyla daha büyük boyutta yeni yerel yönetim tipleri yaratıldığı birçok dış ülke uygulamalarında görülmektedir.

Biz burada Danimarka, Belçika, Hollanda ve İngiltere'den kısa örnekler vermeye çalışacağız.¹¹

1 — Danimarka

1970 yılına kadar Danimarka'da 22 il ve 1000 kadar Belediye vardı. 1970 yılında yerel yönetimleri daha güçlendirmek için önemli bir reform yapıldı ve bir yandan il 14'e ve belediye 275'e indirilirken, diğer yandan da il yerel yönetimi ile belediyelere, o zamana kadar Devletin sorumluluğunda olan pek çok görev aktarıldı. Yerel yönetimlerin görev ve yetkileri artırıldı.

Toplam yüzölçümü 43.080 km² ve nüfusu 5.109 bin olan Danimarka'da ortalama bir ilin yüzölçümü, 1958 km²'den 3077 km²'ye; ortalama bir belediyenin alanı da 43 km²'den 156 km²'ye Çıkarıldı. Yine ortalama bir ilin nüfusu 232.227'den 364.928'e; ortalama bir belediyenin nüfusu da 5.109'dan 18.578'e çıkarılmış oldu.

Danimarka'da köy idaresi yoktur ve her belediye alanı içinde 6 - 7 yerleşim yeri (bizdeki anlamıyla köy) bulunmaktadır ve bunların tümü tek bir belediye tarafından yönetilmektedir.

Ortalama 19 belediyeden oluşan il yerel yönetimi de, aynı belde alanları üzerinde, daha büyük boyutta yönetimi daha ekonomik olan bazı sağlık, eğitim, sosyal refah ve kültür hizmetlerinden sorumlu bulunmaktadır.

2 — Belçika

Toplam yüzölçümü 30.519 km² ve nüfusu 9.859 bin olan Belçika'da 9 il yerel yönetimi vardır. Belçika'da da, Danimarka'da olduğu gibi il alanının tümü belediyelere bölünmüştür ve köy kademesi yoktur.

¹¹ Bak. Ziya Çöker, Türk İdare Dergisi, 1988, Sayı: 378, Shf: 249 Danimarka, Hollanda ve Belçika'da Mahalli İdare Sistemleri ve Türkiye ile Karşılaştırılması.

Belçika'da daha evvel 2000 civarında olan belediye sayısı bugün 589' dur. Yani belediyelerin yüzölçümü ortalama 15 km²'den 51 km²'ye ve ortalama nüfusu 4.929'dan 16.738'e çıkarılmıştır.

Buna karşılık il yerel yönetimi, ortalama 3.391 km²'lik alanda yaşayan ortalama 1.095.444 kişiye yerel hizmetler sunmaktadır.

3 — Hollanda

Hollanda'nın yüzölçümü 41.508 km² ve nüfusu 14.472 bindir. Bu ülkede 12 il yerel yönetimi ve 775 belediye bulunmaktadır. Köy yönetimi bu ülkede de yoktur. Tüm ülke alanı, 12 İl'e dağılan 775 belediyeye bölünmüştür.

Hollanda'da ortalama bir ilin alanı 3459 km² ve ortalama bir belediye alanı da 53 km²'dir. İl nüfusu ortalaması 1.206.000 ve belediye nüfusu ortalaması da 18.673'dür.

Her belediye alanı içinde birbirinden ayrı 8-10 yerleşim yeri mevcuttur. Bunlar tek bir belediye yönetimi altında toplanmışlardır.

4 — İngiltere

İngiltere ve Galler'de 1972- 1974 yıllarında gerçekleştirilen yerel yönetim reformundan önce 61 il yerel yönetimi (county) ile 83 büyük Kent belediyesi, 318 diğer belediye, 564 şehirselsel bölge belediyesi ve 474 kırsal bölge belediyesi mevcut idi.

Yapılan reform sonunda 61 il 54'e ve 1439 çeşitli isimler altındaki belediye de, 6 metropoliten belediyeye dahil bölge belediyeleri de içinde olarak 402 belediyeye indirilmiştir.

İngiltere ve Galler, Kuzey İrlanda ve İskoçya hariç, 152.786 km² alana ve 49.754 bin nüfusa sahiptir. Buna göre İngiltere ve Galler'de ortalama bir il alanı 2504 km²den 2829 km²'ye ve nüfusu 815 bin 'den 921 bine çıkmıştır.

Asıl ilginç rakamlar belediyelerde kendini göstermektedir. Reformdan evvel ortalama belediye alanı 106 km² ve ortalama nüfus 34.000 iken, reformdan sonra alan 380 km ye ve nüfus 123.000'e çıkmıştır.

İngiltere'de 10.000 kadar köy vardır. Bunlar belediye sınırları içinde kalmıştır. Köylerin yerel konularda düşüncelerini bildirmek gibi çok sınırlı yetkileri vardır. Hemen hemen tüm yerel hizmetler, içinde bulundukları belediyeler tarafından sağlanmaktadır.¹²

¹² Dr. Zerrin Toprak - Türk İdare Dergisi, 1988, Sayı: 378, Shf: 362 Büyük Kent Belediyesi Yönetim Sistemi - Londra Uygulaması.

5 — Dört Dış Ülke Uygulamasının Değerlendirilmesi

Son 15-20 yıl içinde yerel yönetim reformu uygulamış 4 ülkede yapılan değişikliklerde şu ilginç noktalar göze çarpmaktadır.

a) Bu dört ülke de, yerel yönetim birimlerini, alan ve nüfus bakımından büyümüşlerdir. Belediye yüzölçümleri, Danimarka'da 3,6 kat, Belçika'da 3,4 kat, İngiltere'de 3,5 kat büyümüştür. Belediye sınırları içindeki nüfus ise, Danimarka'da 3,6 kat, Belçika'da 3,3 kat, İngiltere'de 3,6 kat artmış bulunmaktadır. Ortalama belediye nüfusu Danimarka'da 18.578, Belçika'da 16.738, Hollanda'da 18.673 ve İngiltere'de 123.000'dir.

Türkiye'de ise ortalama belediye nüfusu 14.000'dir. Danimarka, Hollanda ve Belçika, Türkiye ile karşılaştırılırken nüfuslarının çok az ve ülke alanlarının çok küçük olduğu hesaba katılmalıdır. Buna karşılık 49 milyonluk İngiltere ve Galler Bölgesinde ortalama belde nüfusu (123.000) ile 50 milyonluk Türkiye'de ortalama belde nüfusu (14.000) karşılaştırıldığı zaman sonuç daha iyi ortaya çıkmaktadır.

Bu ülkelerin tümü de, belediyelerini, kendi şartları içinde ekonomik ve verimli hizmet alabilecekleri bir büyüklüğe çıkarmışlardır.

b) Her dört ülkede de, daha büyük alanda uygulanması daha ucuz, ekonomik ve verimli olabilecek hizmetler için il yerel yönetimleri kurulmuştur ve bunlar da aynı alana hizmet vermektedirler. Yani bir beldede oturan kişiler için bir kısım yerel hizmetler belediye, diğer bir kısım hizmetler de il yerel yönetimi tarafından sağlanmaktadır.

c) Bu dört ülkeden üçünde köy diye bir idare şekli yoktur. Küçük yerleşim yerleri birleştirilmiş ve kırsal alanları da kapsar biçimde tek belediye yönetimi içine alınmışlardır.

İngiltere'de ise köy yönetimi varlığını sürdürmekte ise de bunların fonksiyonları tamamen semboliktir. Bunlar bir hizmet birimi olarak kabul edilmemiştir.

B — Türkiye'nin Kırsal Alanda Yerel Yönetim Hedefi

Türkiye'de küçük belediyelerin ve köylerin, birer yerel yönetim birimi olarak temel sorunu, yukarıdan beri gerekçelerini sıraladığımız gibi, nüfus ve alan bakımından küçük boyutluluktur. Bu boyutta bir yerel yönetim birimi, hep tekrarladığımız gibi, ekonomik bir hizmet ölçeği oluşturamamaktadır.

Dış ülkeler de aynı sorunla karşılaşmış ve hizmet maliyetini düşürebilmek için hizmet alanını ve hizmetten yararlanacakların sayısını, kendi şartları içinde, 3 - 4 kat büyümüşlerdir.

Türkiye’de de küçük belediyelerle köyler birleştirilerek “Kırsal Belediye” adı altında yeni bir yerel yönetim tipi geliştirmek, kanaatimizce sorunu çözecek en gerçekçi yoldur.

Sorunun bu biçimde çözümlenmesinde, birleştirilecek köy ve kasaba belediyelerinin hangi alan ve nüfus boyutunda bir kırsal belediye haline getirilmesi gerektiği sorunu ortaya çıkmaktadır.

1 — Kırsal Belediye ve İlçelerimiz

a) İlçe Köylere Yerel Nitelikli Hizmet Götüren Bir Yönetim

Birimidir

X

Kırsal Belediye için Türkiye’de bu hizmete fevkalade uygun bir yönetim kalıbı vardır. Esasında merkezi idare hizmetleri için düşünülmüş bir idari bölüm olan ilçe yönetimi bugüne kadar, kendisine bağlı köylerin çevre sağlığı, hastalıktan korunma ve tedavi, hayvancılığın geliştirilmesi, tarım, eğitim, spor ve beden terbiyesi gibi hizmetlerini doğrudan doğruya ilçede mevcut uzman personelle; bayındırlık, köy yolları, köy imarı ve köy içme suları gibi hizmetleri de ildeki merkezi idare ve özel idare teşkilat ve imkânlarından yararlanarak yürüte gelmiştir. Küçük belediyelerin ve köylerin görevleri ile bu görevler arasında çok büyük bir benzerlik, hatta aynılık vardır. Bu gün ilçede ve ilde köylere dönük olarak yürütülen hizmetlerin çok büyük bir kısmı aslında yerel nitelikli hizmetlerdir. Şu halde ilçe yönetimi esasen yerel hizmetlerden sorumlu bir görev anlayışı ve uygulaması içindedir.

b) İlçenin Alan ve Nüfus Özellikleri

Türkiye’de bir ilçenin ortalama alanı 1150 km²’dir. Bir ilçeye ortalama 50 köy bağlıdır ve ortalama köy nüfusu 640 olduğuna göre, bu köylerin toplam nüfusu 32.000 olmaktadır. İlçe merkezinin nüfusu ile birlikte bir ilçenin ortalama nüfusu ise 75.000 kişiyi bulmaktadır.

“Bu ölçütler, köy düzeyinin üstündeki basamakta kırsal yörelere teknik hizmetleri götürmekle görevli olacak demokratik yerel yönetim temel hizmet biriminde, hem yönetsel etkinliği ve gerekli kaynakları sağlamaya, hem de demokratik amaçları gerçekleştirmeye elverişli ölçütler olarak kabul edilmektedir.”¹³

¹³ Dr. Selçuk Yalçındağ - İlçe Özel Yönetimi TODAİE Yayınları, No: 157, Ankara, 1977, Shf: 63.

c) İlçede Kaymakam Faktörü

Bugün her ilçede bir kaymakam ve ona bağlı Devlet kuruluşları vardır. Kaymakam ilçe genel idaresinin başı ve mercii ve hükümetin ilçedeki temsilcisidir. İlçenin genel idaresinden sorumlu olan kaymakam, ilçenin tabii lideridir.

Osmanlı İmparatorluğu Devlet Teşkilatında Vali, mutasarrıf, sancak beyi gibi mülki idare amirleri kaymakamlığa nazaran çok daha eski yıllarda var olmasına mukabil, kaymakamlık da, tazimattan sonra idare tarihinde yerini almaya başlamış ve kaymakamlar en azından 135 yıldan beri tüm yerel hizmetler için halkın müracaat kapısı olmuştur.¹⁴ Bu sebeple de kaymakamın ilçe halkı üzerinde tarihi ve geleneksel bir ağırlığı vardır. Ayrıca ilçenin bugünkü yapısı içinde de, aslında bir yerel yönetim çalışması olan, toplum kalkınması hizmetlerini yürütmeye kaymakamların gösterdiği başarı onların tabii liderliğini büsbütün pekiştirmiştir. Halka en yakın ve etkin bir müessese olan kaymakamlığı, demokratik bir yerel yönetim birimi olarak kurulması öngörülen ilçe kırsal belediyesinde de yürütmenin başı olarak korumak, kanımızca, alışılan bir sistemi, yeni bir düzenlemenin itici gücü olarak kullanmak gibi bir yarar sağlayacaktır.

Valilerin, bugünkü sistemde, il genel meclisinin ve özel idarenin yürütme organının başkanlığını yapmasının demokratik açıdan tartışma konusu yapıldığını biliyoruz. Yerel yönetimlerle ilgili birçok yazar ve kişi ve özellikle teorisyenler, il özel idarelerini geliştirmenin ve demokratikleştirmenin birinci şartı olarak valinin bu idarenin başından ayrılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Biz bu düşünceye katılmıyoruz.

Bir kere Anayasamız, yerel yönetimlerin karar organlarının seçmenler tarafından seçilerek oluşturulmasını yeterli görmüş, icra organı ile ilgili herhangi bir kayıt getirmemiştir. Şu halde valinin bugünkü durumu Anayasaya aykırı değildir.

Bundan da önemlisi, demokrasi ile idare edildiğinde hiç kuşku bulunmayan, hatta demokrasinin beşiği sayılabilecek Belçika ve Hollanda gibi bazı ülkelerde seçimle gelen yerel meclislerin başkanlığını atama ile gelen idarecilerin yapmakta oldukları gerçeğidir.¹⁵

Hollanda'da, il meclisi il yerel yönetiminin en yetkili organıdır. Üyeleri doğrudan doğruya halk tarafından seçilmektedir. İl yerel yönetiminin başında kraliçe tarafından atanan bir yönetici bulunmaktadır.

¹⁴ Vecihi Tönük, Türkiye'de İdare Teşkilatı, İçişleri Bakanlığı, Ankara, 1945.

¹⁵ Bak. Ziya Çöker, Türk İdare Dergisi, 1988, Sayı: 378, Shf: 249 Danimarka, Hollanda ve Belçika'da Mahalli İdare Sistemleri.

Yine Hollanda'da belediye başkanları, 6 yıllık bir süre için kraliçe tarafından atanmaktadır. Ayda bir toplanan şehir meclisine de bu başkan başkanlık etmektedir. Kraliçe, gerekli gördüğü zaman belediye başkanlarını başka belediyelere de naklen atayabilmektedir.

Belçika'da il yerel yönetiminin başında kral tarafından atanan il valisi bulunmaktadır. İl meclisine vali başkanlık etmektedir.

Yine Belçika'da Belediye Başkanı belediye yönetiminin başı ve merkezi hükümetin o beldedeki temsilcisidir. Belediye Başkanı hükümet tarafından atanmaktadır. Bu atama, herhangi bir şarta bağlı olmaksızın hükümetin kesin yetkisi içinde olmakla beraber son yıllarda uygulama, belediye başkanın, çoğunluk partisinin önerisine göre meclis üyeleri arasından seçme şeklinde olmaktadır.

Bu örnekler valinin il özel idaresinde, (kaymakamın da kurulması öngörülen ilçe kırsal belediyesinde) yönetimin başkanı olarak bulunmasının demokratik prensipleri pek de zedelediğini ortaya koymaktadır.

Önemli olan, tam yetkili meclisiyle, görevleri ve teşkilatıyla, özerkliği zedelemeyecek vesayet ilişkileriyle iyi işler bir yerel yönetim kurmaktır.

Tamamen demokratik usuller içinde seçilen, gerçekten yetkili bir il meclisi için vali ve ilçe meclisi için de kaymakam bu idarelere daha büyük etkinlik kazandıracaktır. Ayrıca bu yöneticilerin yerel yönetimler içindeki varlıkları, merkezi idare kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin kırsal bölgeye yaptıkları hizmetler arasında etkin bir koordinasyon sağlamada ve dış kaynakları yerel kalkınma amacına kullanmada da büyük yararlar sağlayacaktır.

İlçe kırsal belediyesi de kaymakamın bu etkinliğinden yoksun kalmamalıdır.

d) İlçelerin Diğer Özellikleri

İlçenin kırsal belediye şeklinde bir yerel yönetim biçimine sahip olmasını kolaylaştırıcı pek çok özellik vardır. Bunların bir kısmını şöylece özetleyebiliriz.

— Mevcut belediye, köy muhtarlıkları ve il genel meclisine ilçeden üye seçilmesi gibi nedenlerle ilçe halkı kendi kendini yönetme alışkanlığına sahiptir.

— İlçe, etrafındaki köylerle bir bütün teşkil etmektedir. İlçe merkezi çevresindeki köyler için pazarı, çarşısı, okulları, sağlık merkezleri ve eğlence yerleriyle ekonomik, sosyal ve kültürel bir cazibe merkezidir.

— İlçeden yürütülen merkezi idare hizmetleri özellikle kaymakamların büyük çabalarıyla halktan sağladıkları katkı nedeniyle, daha büyük bir alana yayılmakta, etkinliği artmaktadır. İlçenin, kaymakamın, belediye başkanlarının ve köy muhtarlarının ortak çabalarıyla ortaya çıkan katkı sağlayıcı özelliği, yerel yönetim olarak başarı kazanma şansını da artırmaktadır.

— İlçenin alanı, köy adedi ve nüfusu, kırsal belediye yöneticilerinin tanıyabileceği ve her birisiyle teker teker meşgul olabileceği büyüklüktedir. Bugün kaymakamın ve diğer yöneticilerin ilçelerdeki uygulamaları bunu doğrulamaktadır.

e) İlçe Yerel Yönetimi İle İlgili Tartışmalar

İlçelerde kırsal alana yönelik bir yerel yönetim birimi kurulması düşüncesi en azından yirmi yıldan beri tartışılmaktadır. Konu sistematik biçimde ilk defa Amme İdaresi Dergisinde ortaya atılmış, ilçe düzeyinde mahalli idare birimi kurulmalı mıdır? Sorusuna gelen cevaplar bu derginin Haziran 1969, Cilt: 2, Sayı: 2 nüshasında yayınlanmaya başlamıştır.

1971 yılında Bakanlar Kurulu tarafından görevlendirilen İdari Reform Danışma Kurulu, aynı yıl hazırlanan ve 1972 yılında TODAİE tarafından bastırılan raporunda, il sisteminin korunması ve aksayan yönlerinin düzeltilmesi önerilirken, temel hizmet birimi olarak ilçenin güçlendirilmesi, bu amaçla ilçe düzeyinde deneme niteliğinde bir demokratik yerel yönetim birimi kurulması salık verilmektedir.

İlçe özel yönetimi ile ilgili en önemli araştırma TODAİE öğretim üyelerinden Sayın Dr. Selçuk Yalçındağ tarafından yapılmıştır.¹⁶ Bu çalışmada kırsal yöreler için demokratik yerel yönetim birimi kurulmasıyla ilgili olarak konu her yönüyle ve tüm ayrıntılarıyla incelenmiş, önem ve sonuçlar ortaya serilmiştir. Konu ile ilgilenenlerin bu eseri mutlaka okumaları gerekmektedir.

Görüldüğü gibi konu, birdenbire ortaya atılmamış, en azından 20 yıldır tartışılarak geliştirilmiştir.

2 — İlçede Kırsal Belediye Kurmanın Yararları

İlçelerde, ilçeye bağlı tüm köylere ve küçük belediyelere hizmet götürecek demokratik bir yerel yönetim birimi olarak ilçe kırsal belediyesi kurulması özetle şu yararları sağlayacaktır:

¹⁶ Dr. Selçuk Yalçındağ, ilçe Özel Yönetimi, TODAİE, Yayın No: 157, Ankara, 1977, 181. sayfa.

a) Bugün yapılamadığı açıkça belli olan ve alan ve nüfus boyutu bakımından yapılamayacağı da anlaşılan köy ve küçük belediye hizmetleri, bunları daha ekonomik ve verimli bir biçimde yapabilecek bir idareye kavuşacaktır.

b) Ortalama 50 kişi ve küçük belediyenin birleşmesinden doğan ve buna ilçe merkezi idare kuruluşlarından eklenen güçle, tüm yerel hizmet konularında uzman personel bulunması ve ilçe kırsal yöresinin tüm ihtiyacını karşılayabilecek bir teşkilat kurulması mümkün olabilecektir.

c) Hizmetin planlanması, önceliklerin tespiti ve uygulanması, halka en yakın bir birimde uzman personelin katkıları ve halk temsilcilerinin kararı ile yapılacağı için, bu, bir yandan yönetimin demokratikleşmesini, diğer yandan da hizmet bütünlüğünü sağlayacaktır.

d) Bütçe yapma ve uygulama imkânına kavuşacak olan ilçe, köylerin ve köylülerin, küçük ve maddi yönden önemsiz ve fakat etkileri ve bıraktığı moral çöküntüsü sebebiyle çok önemli olan pek çok ihtiyaçlarını anında giderme imkânına kavuşacaktır.

e) Devlet Kuruluşları, hizmetten sorumlu belli yetkileri, kaynakları ve bütçesi olan ilçe kırsal belediye meclisi etrafında daha etkili bir koordinasyon düzeni içinde toplanabilecekleri için, merkezi idare kuruluşlarının hizmet verimi de artacaktır.

f) İlçe düzeyinde belli hizmetler için yapılacak şartlı, şartsız Devlet ve il yardımları, hizmetlerden sorumlu ve onlara sahip tek bir muhatap bulacak, uygulamanın düzenli ve planlı bir şekilde yapılması sağlanacaktır.

g) Toplum kalkınması çalışmaları, yetkisiz ve yapay kurullar eliyle ve başarısız biçimde yürütülmekten kurtulacak, hizmetin belli olan yetkili, sorumlu ve kaynaklara sahip sahibi etrafında, Devlet, il, ilçe ve halk işbirliği kolayca gerçekleşecek, halk katkıları artırılabilir.

h) Son olarak, ilçelerin ve bağlı köylerin kalkınma ve gelişmesinde, bütün olumsuz faktörlere rağmen büyük bir itici ve yaratıcı güç olan kaymakamlarımız bu sistemde çok daha rahat ve başarılı çalışmalar yapabileceklerdir. Çünkü artık ilçenin ihtiyaçları tespit edecek, planlayacak, önceliklere göre kaynak ayırıp, bunları uygulayacak bir yerel meclisi olacak ve kaymakam diğer uzman personelle bu çalışmalara en büyük katkıyı verebilecektir.

3 — İlçe Kırsal Belediye Başkanlığı Yönetimi

Buraya kadar, ilçelerde köylere ve küçük belediyelere, yani kırsal yörelere yönelik demokratik bir yerel yönetim birimi kurulmasını gerektiren nedenleri sıralamış bulunuyoruz.

Şimdi de bu kuruluşun temel esaslarını belirtmeye çalışalım.

a) Adı

İlçede, tüm ilçe köylerini ve küçük belediyeleri kapsar biçimde kurulması öngörülen yerel yönetimin adı “İLÇE KIRSAL BELEDİYE BAŞKANLIĞI” olmalıdır. Bu ad, bize, köylerimizi kentleştirme yaklaşımını getirmektedir. Gerçekten de bu yerel yönetim birimi kırsal yörenin yerel ihtiyaçlarını karşılama, yani nüfusu ve alanı ne olursa olsun her yerleşim yerinde insan yaşamının gerektirdiği sağlıklı ortamın kurulması amacına yöneliktir. Bu sebeple adında "Belediye" tabiri bulunmalıdır. "Kırsal" terimi ise görev alanının niteliğini vurgulamakta ve diğer belediyelerden ayrımını sağlamaktadır.

b) Amaç ve Görevleri

İlçe Kırsal Belediye Başkanlığının kuruluş amacı, ilçe alanı içinde bulunan yerleşim yerlerine yönelik olarak:

- (1) Köy ve küçük belediyeler eliyle yürütülemeyen komün hizmetlerini,
- (2) Bugün merkezi idare tarafından yürütülen çevre, sağlık, tarım ve hayvancılık gibi bir kısım hizmetleri, (devir alarak)
- (3) Toplum kalkınması hizmetlerini yürütmektir.

Bu amacı gerçekleştirebilmek için ilçe kırsal belediyesi;

(1) Hizmet ihtiyaçlarının tespiti ile önem ve öncelik sırasının tayininde hizmetin planlanmasında ve uygulanmasında karar almaya ve tasarruflarda bulunmaya yetkili,

(2) Hizmetin yürütülüşü için gerekli teşkilatı kurabilecek ve ayrıca kendi hizmetlerinin yürütümünde diğer Devlet Kuruluşlarından da yararlanabilecek,

(3) Halkın idareye ve hizmetlere katkısını sağlayabilecek,

(4) Hizmeti yürütebilecek kaynaklarla teçhiz edilmiş,

(5) ilçe, il ve ülke çapında hizmet bütünlüğünü bozmayacak şekilde görev ve yetki yönünden üst makamlarla ilişkileri demokratik anlayış içinde düzenlenmiş,

Bir yapı içinde, özel bütçeli bir tüzelkişilik olarak kurulmalıdır.

Bu amaç doğrultusunda yapması gereken görevler bu yazının çeşitli bölümlerinde bulunduğu için ayrıca tekrar edilmeyecektir. Buna kısa

ca, Köy Kanunu ile Belediye Kanununda bulunan görevlerin karışımı ve buna halen merkezi idare kuruluşları tarafından yürütülen köye yönelik bazı görevlerin eklenmesi, diyebiliriz.

c) Organları

Kırsal Belediyenin en önemli karar organı Kırsal Belediye Meclisidir.

Bilindiği gibi ilçe alanı içinde üç türlü seçilmiş insan bulunmaktadır. Bunlar, köy halkının seçtiği köy muhtarları, belde halkının seçtiği Belediye Başkanı ve tüm ilçe halkının seçtiği İl Genel Meclisi Üyeleridir. Bu seçilmiş üyeler ilçe kırsal belediye yönetimi ile doğrudan doğruya ilgili bulunduklarına göre, kırsal belediye meclisi için ayrıca üye seçimi düşünmek kanaatimizce yersiz olur.

Kırsal Belediye Meclisine, ilçedeki köy sayısının yarısından fazla ve 10'dan aşağı olmamak üzere köy muhtarları ile ilçe belediye başkanı ve il genel meclisi üyeleri doğrudan doğruya asil üye olarak katılmalıdır.

Kırsal Belediye Meclisine katılacak köy muhtarlarını, o ilçedeki tüm köy muhtarları kendi aralarından seçmelidir.

Kırsal Belediye Meclisinin ikinci derecede, uygulamaya dönük karar organı kırsal belediye encümenidir ve bunun üyeleri meclis tarafından seçilecektir.

Meclisin ve encümenin başkanlığını, aynı zamanda yürütmenin başı olan Kaymakam yapacaktır.

Kırsal Belediyenin kuşkusuz, görevlerine paralel bir teşkilatı ve görevleriyle orantılı gelir kaynakları olacaktır.

d) Köy Muhtarlıklarıyla İlişkileri

Köyler bugünkü tüzelkişiliklerini devam ettirmelidirler.

Köyün önemli temel hizmetleri ilçe kırsal belediyesinin sorumluluğuna geçtiğine göre köy muhtarlıklarına basit ve küçük yerel hizmetleri yürütme yanında ilçe kırsal belediyesi ile ilişki kurmak, köyün ihtiyaçlarını bildirmek, kırsal belediyenin köydeki uygulamalarına yardımcı olmak gibi görevler düşecektir.

Burada, büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasındaki görev ve teşkilat ilişkileri uygun bir model oluşturabilir. Kırsal belediye ile köyler arasındaki ilişkiler bu modele uygun biçimde düzenlenmelidir.

e) Küçük Belediyelerin Durumu

Aynı alanda görev yapmak üzere kırsal belediye kurulduktan sonra kasaba belediyelerinin devam etmesine gerek kalmayacaktır. Bunlar köy statüsüne geçecek ve bu hüviyeti ile ilçe kırsal belediyesi içindeki yerini alacaklardır. Böylece, köy muhtarı olarak ilçe kırsal belediyesi ile aralarında organik ve fonksiyonel bir bağ kurulacak, kendi alanına kendisi de hizmet verebileceği gibi, yapamadığı hizmetler için, kendisinin de içinde bulunduğu, maddi ve manevi gücü daha büyük bir yerel yönetim birimini, kırsal belediye başkanlığım hemen yanında bulacaktır.

4 —İl Özel İdaresi

Türkiye'nin bugünkü mülki idare bölümleri modelinde, ilçe temel bir hizmet birimi olmakla beraber il de, büyük ölçek içinde ele alınması daha ekonomik ve verimli olan bir kısım hizmetlerin sorumluluğunu üstlenmek ve ilçeye destek hizmet vermek bakımından önemli bir yerel yönetim birimi özelliklerini taşımaktadır. Esasen yerel yönetim birimi olarak yüzyılı aşkın bir geçmişi vardır.

Ortalama alanı 11.500 km² ve ortalama nüfusu 820.895 olan bir ilde, yine ortalama 537 köy bulunmaktadır. Bu nitelikleri ile İl, İlçe kırsal belediyesinin sorumluluğuna bırakılan hizmetlerle ilgilenemeyecek kadar büyüktür. Bu bakımdan ilçe kırsal belediyesinin yerine geçmesi mümkün olamaz. Ancak bu büyüklük içinde yürütülmesi gereken yine kırsal alana yönelik görevler de vardır. Bunlar fiziki planlama, imar, ulaştırma, il ve köy yolları, bir kısım sağlık, bayındırlık, tarım ve hayvancılık görevleri olarak sayılabilir.

Bu durumda kırsal alanda 3 kademeli bir görev bölüşümü söz konusudur. Çok yerel ve küçük önemde bir kısım hizmetler köy muhtarlığınca, daha geniş bir teşkilat eliyle yürütülmesi gereken temel bir kısım hizmetler, (bunların neler olabileceği yukarda açıklanmıştı) ilçe kırsal belediyesince ve il çapında yürütülmesi daha ekonomik ve verimli olabilecek hizmetler de il yerel yönetimince üstlenilmelidir.

İl Özel İdaresinin bugünkü statüsü içinde bu sistemde yerini alması düşünülemez. Sistemin tümü "Kırsal Belediyeler Kanunu" ile kurulmalıdır. Kuşkusuz, Kanunun isminden de anlaşılacağı gibi, bugüne kadar kendisini bir yerel yönetim olarak tanıtamamış ve gerçekten de yasal boşluklar nedeniyle o niteliği kazanamamış olan "İl Özel İdaresi" adı terkedilmeli ve yukarda anlatılan sisteme uygun olarak il yerel yönetimine "İl Kırsal Belediyesi" adı verilmelidir.

5 — Kırsal Belediyeler ve Anayasa

İlçe düzeyinde kurulacak bir yerel yönetim biriminin Anayasaya aykırı olacağı hakkında duraksama ve kuşku olanlar da bulunmaktadır.¹⁷

T.C. Anayasasının 127'nci maddesinde yapılan "Mahalli İdare" tanı mı şudur:

"Mahalli İdareler, il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan Kamu Tüzelkişileridir."

Görülüyor ki, bu tanım içinde, bugün var olan mahalli idare birimleri olan il özel idareleri, belediyeler ve köy muhtarlıkları söz konusu edilmemişlerdir. Tanımda önemli unsur, "İl, belde veya köy halkının müşterek ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Anayasa bugünkü mahalli idare birimlerini aynen korumak isteseydi, yukardaki genel tanım yerine, bu birimlerin adlarından bahsedirdi. Şu halde, Anayasa bakımından önemli olan, ne bugünkü mahalli idare birimleri, ne de bunların adedidir. İl, belde veya köy halkının müşterek ihtiyaçlarını karşılamak ve genel karar organları halk tarafından seçilmek kaydıyla, nitelikleri ve adları bugünkülerden farklı mahalli idare birimlerinin kurulmasına Anayasamız engel teşkil etmemektedir.

İlçede kurulacak bir mahalli idare biriminin amacı, ilçe içindeki her bir köy halkının müşterek ihtiyaçlarını karşılamaktır. Anayasa "ihtiyaçtan bahsettiğine ve bu ihtiyacı giderecek kuruluşlardan söz açmadığına göre, köyün bir kısım ihtiyaçları "köy muhtarlığı" adındaki bir mahalli idare birimi tarafından karşılanırken, diğer bir kısım ihtiyaçlarını gidermek için de başka bir mahalli idare birimi görevlendirilebilir. Önemli olan, böyle bir ayırım için gerçek sebeplerin mevcut olup olmaması, gerçek şart ve ihtiyaçların bunu zorunlu kılıp kılmamasıdır. T.B.M.M. bu zorunluluğu kabul ettiği takdirde, Anayasa'nın buna engel teşkil edeceğini sanmıyoruz.

Esasen Anayasamız, bütün ruhu ile sosyal gelişmelere açık bulunmaktadır. Sınırlamalar Anayasamızda açıkça belirtilmiştir. Kesin bir sınırlama veya engelin bulunmadığı hallerin T.B.M.M. tarafından doldurulması daima mümkündür.

¹⁷ Amme İdaresi Dergisi - TODAİE, Haziran - 1969, Sayı: 2, Cilt: 2 - İlçe Düzeyinde Mahalli İdare Birimi Kurulmalı mıdır?

Kaldı ki, Anayasanın ismen bir "Belediye" kuruluşundan söz ettiği varsayılsa bile, bu belediyenin alanı hakkında Anayasada hiçbir sınırlama olmadığı bellidir. Nitekim zaman zaman hizmet gereği olarak yapılan uygulamalarla birçok köyler belediye sınırları içine alınmakta ya da 3 - 5 belediye birleştirilerek tek belediye haline sokulmaktadır.

Ayrıca mahalli idarelerin görevlerinin Kanunla tespit edileceğini açıklayan Anayasamız, bu görevlerin niteliği üzerinde de herhangi bir tanım ve sınırlama getirmemiştir.

Önerimiz, her ilçede, görev ve yetkileri o ilçedeki tüm köyleri kapsayan ve o köylerde yaşayan her bir köy halkının yerel ortak ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan bir "Kırsal Belediye" kurulmasıdır.

Anayasa'da beldenin tanımı da bulunmadığına göre, yasa koyucu, 30 - 40 köyü birleştirerek bunu, ihtiyacı bulunan hizmetlerin karşılanabilmesi için gerekli her türlü kaynakların rasyonel kullanımını sağlayacak bir boyut ve ölçekte görebilir ve bu nedenle de o boyutta bir "Kırsal Belediye" kurulabilir. Burada Anayasamızın öngördüğü en önemli şart, kurulacak yerel yönetim biriminde, genel karar organının seçmenler tarafından seçilerek oluşturulmasıdır. Kuşkusuz bunu tanımlayan diğer bir şart da, kuruluşunun, görevlerinin, yetkilerinin, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak, Kanunla düzenlenmesidir.

Kurulacak Kırsal Belediyenin, ne görevlerinin (yerel ortak ihtiyaçlarla ilgili olmak kaydıyla) niteliği, ne görev ve sorumluluk alanı, ne kaç köy üzerinde kurulduğu ne de nüfusu Anayasamızı ilgilendirmemektedir. Bu bakımdan, yukarda belirtilen Anayasal şartlara uyulduktan sonra, nitelikleri bu yazımızda açıklanan "İlçe Kırsal Belediyesi" kurulabilir.

Bu anlayış içinde diyoruz ki;

a) İlçelerde köylere yönelik bir kırsal Belediye kurulması her yönüyle kesin bir zorunluluktur.

b) Genel Karar Organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan ve kuruluşu, görevleri, yetkileri yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenen böyle bir yerel yönetim birimi kurulmasına T.C. Anayasa'sı engel değildir.

6 — Sonuç

Türkiye Yerel Yönetim sisteminde böyle büyük ve önemli bir reform uygulandığı takdirde iki tip yerel yönetim ortaya çıkacaktır.

a) Kentsel Belediyeler: Bunlar Büyükşehir Belediyeleri ile il ve ilçe merkezi belediyeleridir. Bu belediyeler aynı sistemin parçaları olarak, "Kentsel Belediyeler Kanunu" ile düzenlenmelidir. Bu tür bir düzenleme ile bugün adedi 1894 olan ve her geçen gün sayısı artma eğilimi gösteren belediyeler il ve ilçe sayısı ile sınırlı kalacak ve aşağı yukarı 750'ye inecektir.

b) Kırsal Belediyeler: Bunlar da, köy muhtarlığı, ilçe kırsal belediyesi ve il kırsal belediyesidir. Köy muhtarlığı bu sistemde, hizmet üreten bir yerel yönetim birimi olmaktan çıkmakta ve ilçe kırsal belediyesinin bir parçası olarak hizmetlerin kırsal belediye tarafından köye getirilişinde yardımcı bir rol üstlenmektedir. Bu durumda 36.022 köy ve kasaba belediyesi de, ilçe adedi ile sınırlı olarak yeni bir yerel yönetim tipi içinde, ilçe kırsal belediyesinde birleşmiş olacaktır.

Bu yerel yönetim reformu ile birbirinden kopuk, küçük; para, malzeme ve personel yönünden güçsüz köy ve kasaba belediyeleri bir arada toplanarak (ortalama 50'si bir kırsal belediyeyi oluşturacaktır.) güçlerini birleştirmiş ve daha ekonomik, daha çok ve daha verimli hizmet üretebilir duruma girmiş olacaklardır. Ayrıca bunun sonucu olarak yerel yönetim birimleri arasında daha gerçekçi bir hizmet, yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşırılması yapılabilecek, özellikle kırsal alanda hizmetlerin götürülmediği bir alan kalmayacak, her hizmetin her alan içinde yetkili ve sorumlu, güçlü bir sahibi bulunacak ve böylece her alanda, o alanın özelliklerine ve yapacağı hizmet çeşidine göre en uygun bir idare kurulacaktır.

İMAR KANUNUNUN MÜLKİ AMİRLERE VE İDARE KURULLARINA VERDİĞİ GÖREVLER VE YETKİLER

Orhan PİRLER

Vali

GİRİŞ

Çağımızda imar düzenlemeleri ekonomik, sosyal ve kültürel bir olgu olarak karşımıza çıkar. Her ülkede yerleşim alanlarının planlı ve düzenli olması ve gelişmesi sosyal, ekonomik ve kültürel hayatın icaplarındandır.

Osmanlı İmparatorluğunda, 1848 yılında “Ebniye Nizamnamesi” çıkarılıncaya kadar, yerleşim alanları konusunda bir hukuki düzenlemeye rastlanmamaktadır. 1848 yılında ilk olarak İstanbul ve bilâdı selâsedeki (Üsküdar, Galata, Eyüp bölgelerine verilen ad) binaların inşa tarzına ve bazı şehircilik prensiplerine yer veren “Ebniye Nizamnamesi” çıkarıldı.

1864 yılında “Turuk ve Ebniye Nizamnamesi” çıkarılarak, “Ebniye Nizamnamesi” ilga olundu.

1882 yılında “Ebniye Kanunu” yürürlüğe girerek, “Tunik ve Ebniye Nizamnamesi” kaldırıldı.

1933 yılında /2290 sayılı “Belediye Yapı ve Yollar Kanunu” yürürlüğe konularak, Ebniye Kanununun bazı maddeleri kaldırıldı, bazı maddeleri yürürlükte kaldı.

1956 yılında 6785 sayılı İmar Kanunu yürürlüğe girerek, 2290 sayılı Kanun yürürlükten kaldırıldı.

6785 sayılı İmar Kanunu 30 yıl uygulanmıştır. Ancak süratli nüfus artışı, köylerden şehirlere akın, bu akının yarattığı düzensiz yerleşme, sağlıksız yapılaşma, düzensiz ve sağlıksız yapılaşmanın doğurduğu sorunlar, yeni bir İmar Kanunu hazırlanmasını gerektirmiştir.

Yeni İmar Kanunu, yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü amaçlamıştır.

Mülga imar kanunları, yerleşim alanlarının düzenlenmesi ve yapılaşma konularında sınırlı alanları kapsıyordu. Yeni İmar Kanunu, bü-

tün Türkiye sathında yapılaşma düzenlenmesini içeren hükümleri taşımaktadır.

Yeni İmar Kanunu, yukarıda sayılan amaca ulaşmak için, sadece belediyelere değil, valiliklere de birçok görevler ve yetkiler vermiştir.

Biz bu yazımızda, İmar Kanununun mülki amirlere ve İl İdare Kurullarına verdiği görevler, tanıdığı yetkiler konusu üzerinde duracağız.

I — İMAR KANUNUNUN MÜLKİ AMİRLERE VERDİĞİ GÖREVLER VE YETKİLER

1 — İmar Kanunu, valiliklere, belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan yerlerin halihazır haritalarını ve imar planlarını hazırlatma görevi vermiştir.

A) Halihazır Haritaların Hazırlanması

Halihazır haritalar, imar planlarının ön hazırlık çalışmalarını kapsar. İmar planlarının yapılması için önce halihazır haritaların yapılması zorunludur.

Halihazır haritalar, yerleşme alanı olarak kullanılacak arazilerin topoğrafik yapısını, üzerindeki bina ve her türlü tesisleri gösterir. Halihazır haritalar, yollar, içme suyu şebekesi, kanalizasyon, elektrik şebekesi, sanayi tesisleri, ticari alanlar gibi altyapı projelerinin hazırlanmasında esas olur.

Belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan ve halihazır haritası bulunmayan yerleşim yerlerinin halihazır haritaları valilikçe yaptırılır.

Hazırlanan halihazır haritalar, valilikçe onanır. Onanan nüshalardan biri Bayındırlık ve İskân Bakanlığına, bir diğeri de ilgili tapu dairesine gönderilir.

B) İmar Planlarının Hazırlanması

Plan, genel olarak, bir amacı gerçekleştirmek için izlenecek yolun, uygulanacak esasların önceden belirlenmesidir.

İmar bakımından plan, yapılacak imar faaliyetlerinde, istenilen amaca ulaşmak için uygulanacak esasları ve izlenecek yolu önceden tespit etmektir.

İmar planları, yerleşme yerlerinin plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlamak amacıyla yapılır. İmar planları şehirlerin, kasabaların, köylerin düzenli bir şekilde oluşmasını ve gelişmesini sağlar.

İmar planları, kapsadıkları alanlar ve amaçlar bakımından;

- Bölge Planları,
- İmar Planları, olarak 2 ye ayrılır.

Bölge planları, sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetleri ve altyapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanır. Bu planları gerekli gördüğü hallerde Devlet Planlama Teşkilatı yapar veya yaptırır. Kanunda bölge planlarının hangi makam tarafından onanacağı belirtilmemiştir.

İmar planları, Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planından meydana gelir.

Nazım İmar Planı; varsa bölge ve çevre düzeni planlarına uygun olarak halihazır haritalar üzerine, yine varsa kadastro durumu işlenmiş olarak çizilen ve arazi parçalarının, genel kullanım biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, gerektiğinde yapı yoğunluğunu, çeşitli yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarına esas olmak üzere düzenlenen, detaylı bir raporla açıklanan bir plandır.

Uygulama İmar Planı; tasdikli halihazır haritalar üzerine varsa kadastro durumu işlenmiş olarak nazım imar planı esaslarına göre çizilen ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren plandır.

Belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan ve imar planı bulunmayan yerleşim yerlerinin imar planları valiliklerce yaptırılır.

Yapılan imar planları, valilikçe onaylanarak yürürlüğe girer.

Valilikçe onaylanan imar planları, onay tarihinden itibaren valilikçe tespit edilen ilan yerinde bir ay süre ile ilan edilir. Bir aylık ilan süresi içinde planlara itiraz edilebilir. İtiraz valiliğe yapılır. Valilik itirazları ve planları 15 gün içinde inceleyerek kesin karara bağlar.

Kesinleşen imar planlarının bir kopyası Bayındırlık ve İskân Bakanlığına gönderilir.

Onaylanan imar planlarında yapılacak değişiklikler de aynı usule tabidir.

Valilerin itiraz üzerine verdiği kararların kesin olduğu belirtilmiştir. Acaba bu kararlara karşı İdari Yargıya itiraz etme hakkı var mıdır?

Anayasanın 125 inci maddesi gereğince, idarenin hiçbir işlemi ve eylemi yargı alanı dışında kalmaz. Bu hükmü göre, valiliklerin itiraz üzerine verdiği kararlara karşı iki ay içinde İdari Yargıya başvurmak mümkündür. Bizim görüşümüz budur.

İmar Planları alenidir. Bu aleniyeti sağlamak için mülki amirlikler imar planlarının tamamını veya bir kısmını kopyalar veya kitapçıklar haline getirerek, tespit edilen ücret karşılığında isteyenlere verirler.

C) İmar Planlarında Bayındırlık ve İskân Bakanlığına Tanınan Yetkiler

İmar Kanununun 9 ncu maddesi, İmar planlarının hazırlanmasında ve değiştirilmesinde, Bayındırlık ve İskân Bakanlığına bazı yetkiler vermiştir.

Maddeye göre, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı gerekli gördüğü hallerde;

- Kamu yapıları,
- Umumi hayata müessir afetler dolayısıyla,
- Toplu konut uygulaması,
- Gecekondu Kanununun uygulanması,
- Birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropoliten,

— İçerisinden veya civarından demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya havayolu veya denizyolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamını veya bir kısmını, ilgili belediyelere veya diğer idarelere bu yolda bilgi vererek ve gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmağa, yaptıрмаğa, değiştirmeye ve resen onaylamağa yetkilidir.

Bir kamu hizmetinin görülmesi maksadı ile resmi bina ve tesisler için imar planlarında yer ayrılması veya bu amaçla değişiklik yapılması gerektiği takdirde, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, valilik kanalı ile ilgili belediyeye talimat verebilir veya gerekirse imar planının resmi bina ve tesislerle ilgili kısmını re'sen yapar ve onaylar.

Bunların dışında gerekli görülen hallerde, 3030 sayılı Kanuna tabi belediyeler dahil; imar planı hususunda belediyelere verilen yetkiler Başbakanın onayı ile geçici olarak Bayındırlık ve İskân Bakanına verilebilir.

Bu durumda bakan; bölge çevre düzeni planları bulunan alanlar dahil, mücavir alan, belediye ve imar hudutları içindeki çevre düzeni nazım ve uygulama imar planları ile revizyonlarını, tamamen veya kısmen plan değişiklikleri dahil ada ve parsel bazına kadar resen yapmağa, yaptırmaya, değiştirmeye ve onaylamaya yetkilidirler.

Belediyeler bu şekilde onanan plan ve değişikliklerine uymak zorunda olup; bunlar üzerinde her türlü revizyon ve değişiklikler de aynı usulle yapılabilir.

Kesinleşen planlar ilgili belediyelere ve valiliklere tebliğ edilir. Bu planların uygulanması mecburidir.

Resen yapılan planlardaki değişiklikler de aynı usule tabidir.

Bayındırlık ve iskân Bakanlığına geniş yetkiler veren bu maddenin vazolunmasındaki gaye, madde gerekçesinde şöyle açıklanmaktadır.

"Ülke çapında önem taşıyan tesislerin yapımına imkân vermek, birden fazla belediyeyi ilgilendiren imar planlarının yapımında ve tasdik aşamasında doğabilecek ihtilafları çözüme bağlamak ve Teşkilat Kanununda öngörülen hizmetleri vermesi amacıyla Bayındırlık ve iskân Bakanlığına resen plan yapmak ve yaptırmak yetkisi tanınması gerekli görülmüştür."

2 — İmar Kanunu, kamuya ait gayrimenkuller üzerinde valilere bazı yetkiler tanımıştır.

Belediye ve mücavir alan sınırları dışında olan, imar planlarında, meydan, yol, park, yeşil saha, otopark, toplu taşıma ve terminal gibi umumi hizmetlere ayrılmış yerlere rastlayan hazineye ait arazi ve arsalar valiliğin teklifi, Maliye ve Gümrük Bakanlığının onayı ile özel idarelere bedelsiz olarak terk edilir. Tapu kaydını özel idare adına terkin edilir.

Ancak, bu yerlerin üzerinde bina bulunduğu takdirde, arsa hariç, yalnız binanın halihazır kıymeti için takdir edilen bedel ödenir.

3 — İmar Kanunu, valilere irtifak hakkı tesisi konusunda yetkiler vermiştir.

Valiler, imar planlarının uygulanması sırasında bir gayrimenkulün tamamını kamulaştırmadan o yerin muayyen saha, yükseklikte ve de

rinliğindeki kısmı üzerinde kamu yararı amacıyla irtifak hakkı tesis edebilir.

Valiler, mümkün olan hal ve yerlerde mal sahibinin muvafakatiyle, bedelsiz irtifak hakkı verme karşılığında, bedelsiz irtifak hakkı tesis edebilirler.

İrtifak hakkı, bir gayrimenkul üzerine diğer bir gayrimenkulün lehine tahmil edilen bir külfettir ki, tahmil edilen gayrimenkulün sahibini irtifak hakkına malik olan kimse tarafından kullanmağa ait bazı tasarruflara rıza göstermeğe veya mülkiyete has olan bazı hakların kullanılmasından içtinap etmeğe mecbur kılar. (M.K. Mad. 703)

İrtifak haklarının, intifa hakkı, sükna hakkı, inşaat hakkı, kaynak hakkı, mürur hakkı gibi çeşitleri bulunmaktadır.

4 — İmar Kanunu, valilere ifraz ve tevhit işlerinde de bazı görevler ve yetkiler vermiştir.

İmar Kanunu ile köy, mezra gibi yerleşim alanlarının ve iskân dışı yerlerin harita ve imar planlarının yapılmasına imkân verilmiştir.

Bu durum ifraz ve tevhit işlerinin önemini arttırmaktadır.

İfraz; (Ayrırma) tapu kütüğünde tek parsel halinde kayıtlı bulunan gayrimenkulün teknik yöntem ve metotlarla düzenlenen haritalarla belli parsellere bölünerek, her parselin tapu kütüğünün ayrı bir sahifesine tescilini gerektiren bir işlemdir.

Tevhit; (Birleştirme) ayırmanın (ifrazın) tersine olarak birden fazla gayrimenkulün bir araya getirilmesi, tapu kütüğünde ayrı ayrı sahifelerde kayıtlı, ayrı hudutla çevrili ve nihayet ayrı yüzölçümü taşıyan parsellere yeniden geometrik bir şekil verilmesi ve böylece tapu kütüğünde yeni bir sahifeye tescil yapılmasını gösteren bir işlemdir.*

Belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan yerlerin imar planlarında, yol, meydan, yeşil saha, park ve otopark gibi umumi hizmetlere ayrılan yerlere rastlayan gayrimenkullerin bu kısımlarının ifrazına veya tevhidine izin verilmez.

İmar parselasyon planı tamamlanmış olan yerlerde yapılacak ifraz veya tevhidin bu plana uygun olması şarttır.

Belediye ve mücavir alan dışında kalan alanların imar planlarına göre ifraz veya tevhidini valiler resen isteme ve yaptırma yetkisini haizdirler.

* Galip Esmer, Mevzuatımızda Gayrimenkul Hükümleri, s. 930.

5 — Valilerin kamulaştırmadan arta kalan kısımları satma veya sattırma yetkileri vardır.

Valiler imar planlarının tatbiki sonucu kamulaştırmadan arta kalan parçalarla, istikameti değiştirilen veya kapanan yol ve meydanlarda hasıl olan sahalardan müstakil inşaata elverişli olmayan parçaları, bitişiğindeki arsa veya bina sahibine bedel takdiri suretiyle satmak, gayrimenkul sahiplerinin yola giden yerlerden dolayı tahakkuk eden istihkaklarını bedel takdiri suretiyle değiştirmek ve komşu gayrimenkul sahibi takdir edilen bedelle satın almaktan imtina ederse, şuyulandırıp satmak suretiyle imar planına uygunluğunu sağlar.

Bunlardan müstakil inşaata elverişli olanları, kamu yararı için, valilikçe yeri alınan şahısların muvafakatleri halinde istihkaklarına karşılık olarak bedel takdiri ve icabında denklik temini suretiyle valilikler değiştirmeye yetkilidir.

Valilikler, şuyulu olan müstakil inşaat yapmağa müsait bulunan arazilerdeki hisselerini parselin diğer hissedarlarına bedel takdiri suretiyle satmağa, ilgililer satın almaktan imtina ederlerse şuyun izalesi suretiyle sattırmağa yetkilidirler.

6 — Valilere, imar planı yapılma safhasında, arsa ve arazileri birleştirme yetkisi verilmiştir. Bu duruma valilerin arazi ve arsaları düzenleme yetkisi de denir. Buna imar hukukunda “Hamur Kaidesi” adı verilir.

Valiler, belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan, imar planı yapılacak olan binalı ve binasız arsa ve arazileri maliklerinin veya diğer hak sahiplerinin muvafakati aranmaksızın, birbirleriyle, yol fazlaları ile kamu kurulularına, belediyelere ait bulunan yerlerle birleştirmeğe, bunları yeniden imar planına uygun ada ve parsellere ayırmağa, müstakil, hisseli veya kat mülkiyeti esaslarına göre, hak sahiplerine dağıtmağa ve resen tescil işlemlerini yaptırmaya yetkilidirler. Yukarıda da belirtildiği gibi buna imar hukuku dilinde “Hamur Kaidesi” denir.

Valilerce düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların dağıtımı sırasında bunların yüzölçümlerinden yeteri kadar saha, düzenleme dolayısıyla meydana gelen değer artışı karşılığında “düzenleme ortaklık payı” olarak düşülebilir. Ancak, alınacak düzenleme ortaklık payları, düzenlemeye tabi tutulan arazi ve arsaların düzenlemeden önceki yüzölçümlerinin % 35'ini geçemez.

Düzenleme ortaklık payları, düzenlemeye tabi tutulan yerlerin ihtiyacı olan yol, meydan, park, otopark, çocuk bahçesi, yeşil saha, cami,

karakol gibi umumi hizmetlerden ve bu hizmetlerle ilgili tesislerden başka maksatlarla kullanılamaz.

Düzenleme ortaklık paylarının toplamı, umumi hizmetler için, yeniden ayrılması gereken yerlerin alanları toplamından az olduğu takdirde eksik kalan miktar, valilikçe kamulaştırma yolu ile tamamlanır.

Herhangi bir parselden bir miktar sahanın kamulaştırılmasının gerekmesi halinde, düzenleme ortaklık payı, kamulaştırmadan arta kalan saha üzerinden ayrılır.

Herhangi bir parselden bir defadan fazla düzenleme ortaklık payı alınamaz. Ancak bu hüküm o parselde imar planı ile yeniden bir düzenleme yapılmasına mani teşkil etmez.

Kamu hizmetlerine ayrılan yerlere rastlayan yapılar, valilikçe kamulaştırılmadıkça yıkılamaz.

Valilikler, ödeyecekleri kamulaştırma bedeli yerine ilgililerin muvafakati halinde kamulaştırılması gereken yerlerine karşılık, plan ve mevzuat hükümlerine göre yapı yapılması mümkün olan özel idareye ait sahalardan yer verebilirler.

7 — Valilikler, belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan alanlarda, yapılan ve il idare kurulunun onayından geçen parselasyon planlarını, bir ay süreyle ilan ettirmek zorundadırlar.

Bu ilan, merkez ilçeye bağlı yerler için doğrudan doğruya valilikçe, diğer ilçelere bağlı yerler için ilgili ilçe kaymakamlığınca yaptırılır.

Yapılan ilanlar mutad vasıtalarla halka duyurulur. Bir aylık ilan sonunda parselasyon planları kesinleşir.

Kesinleşen parselasyon planları tescil edilmek üzere tapu dairesine gönderilir. Tapu daireleri ilgililerin muvafakati aranmaksızın sicilleri planlara göre resen tanzim ve tesis ederler.

Bir parsel üzerinde birden fazla bina ve tesislerin yapımı gerektiğinde (kooperatif evleri, siteler, toplu konut inşaatı gibi) imar parselasyon planları ifraza gerek kalmadan bu ihtiyacı karşılayacak şekilde düzenlenir veya değiştirilir.

8 — Valilerin yapı ruhsatı verme yetkileri bulunmaktadır.

İmar Kanunu kapsamına giren bütün yapılar için, istisnalar hariç, valiliklerden yapı ruhsatı alınması zorunludur. Bu zorunluluk, Belediye ve mücavir alan sınırları, köy ve mezra gibi yerleşim alanları dışında kalan yerlerde yapılacak yapılar içindir.

İmar Kanununa göre yapı; karada ve suda, daimi veya muvakkat, resmi ve hususi yeraltı ve yerüstü inşaatı ile bunların ilâve, değışiklik re tamirlerini içine alan sabit ve müteharrik tesislerdir.

Ruhsat alınmış yapılar da herhangi bir değışiklik yapılması da yeniden ruhsat alınmasına bağıdır.

Yapı ruhsatiyesi almak için, valiliklere dilekçe ile müracaat edilir. Müracaatı yapı sahibi veya kanuni vekilleri yapabilir. Dilekçeye tapu, (istisnai hallerde tapu senedi yerine geçecek belge) mimari proje, statik proje, elektrik ve tesisat projeleri, resim ve hesapları, röperli veya yoksa ebatlı kroki eklenmesi gereklidir.

Valiliklerce, müracaat üzerine, gerekli inceleme yapılar en geç 30 gün içinde yapı ruhsatiyesi verilir.

Müracaat eksik veya yanlış olduğı takdirde, müracaat tarihinden itibaren 15 gün içinde müracaatçıya ilgili bütün eksik ve yanlışlıklar yazı ile bildirilir. Eksik ve yanlışlıklar giderildikten sonra yapılacak müracaattan itibaren 15 gün içinde yapı ruhsatiyesi verilir.

Kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılacak veya yaptırılacak yapılara, imar planlarında o maksada tahsis edilmiş olmak, plan ve mevzuata aykırı olmamak üzere mimari, statik, tesisat ve her türlü fenni mesuliyeti bu kamu kurum ve kuruluşlarınca üstlenilmesi ve mülkiyetin belgelenmesi kaydıyla avan projesine göre ruhsat verilir.

Keza, devletin güvenlik ve emniyeti ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin hareket ve savunması bakımından gizlilik taşıyan yapılara da aynı şartlar dahilinde yapı ruhsatı verilir.

Her türlü sanayi kuruluşuna, varsa bölge planı ve imar planına göre, planı olmayan yerlerde ise, valilikçe verilen ön izne göre ruhsat verilir.

Yapıya başlama müddeti ruhsat tarihinden itibaren iki yıldır. Bu müddet zarfında yapıya başlanmadığı veya yapıya başlanıp ta her ne sebeple olursa olsun, başlama tarihinden itibaren beş yıl içinde bitirilmediğı takdirde verilen ruhsat hükümsüz sayılır. Bu durumda yeniden ruhsat alınması mecburidir.

Kaymakamlara yapı ruhsatı verme yetkisi tanınmamıştır.

9 — Mülki idare amirleri, ruhsat alınması zorunlu olmayan yapılar üzerinde denetleme hakkına sahiptirler.

İmar Kanununun 27 nci maddesine göre, toplam inşaat alanı, bodrum kat hariç, 1000 m2, saçak yüksekliği 6.50 metre ve bir bodrum ile

iki katı aşmayan binalar için valiliklerden yapı ruhsatı alınması zorunlu değildir.

Ayrıca, belediye ve mücavir alan sınırları dışında koy nüfusuna kayıtlı ve köyde sürekli oturanların köy yerleşik alanları ve civarında re mezarlarda yaptıracağı konut, hayvancılık veya tarımsal amaçlı yapılar için inşaat ve iskân ruhsatı aranmaz.

Ruhsat alınması zorunlu olmayan bu yapıların, mevcut bölge ve imar planlarına uygun olup olmadıklarını valiler ve kaymakamlar denetleme hakkına sahiptirler.

10 — Belediye ve mücavir alan sınırları dışında özel inşaat yapan müteahhitlerin sicillerinin tutulması görevi valiliklere verilmiştir.

İmar Kanununun 28/6 ncı maddesine göre, belediye ve mücavir alan sınırları dışında özel inşaat yapan müteahhitlerin sicilleri valiliklerce tutulacaktır.

11 — İmar Kanunu, belediye ve mücavir alan sınırları ile köy ve mezarlar dışındaki alanlarda inşa edilen yapılar için valilere kullanma izni vermesi görevi ve yetkisi vermiştir.

Yapı ruhsatına tabi yapılarla, İmar Kanunu 27 nci maddesi gereğince yapı ruhsatına tabi olmayan yapıların kullanılması için "Yapı Kullanma İzni" alınması zorunludur.

Yapı tamamen bittiği takdirde tamamının, kısmen kullanılması mümkün olduğu takdirde bu kısımlarının kullanılabilmesi için inşaat ruhsatı veren valilikten kullanma izni alınması zorunludur.

İmar Kanununun 30 uncu maddesine göre, 27 nci maddeye göre ruhsata tabi olmayan yapıların tamamen veya kısmen kullanılabilmesi için valilikten izin alınması zorunludur.

Valilikler, mal sahiplerinin müracaatlarını en geç 30 gün içinde neticelendirmek zorundadırlar. Aksi halde bu müddetin sonunda yapının tamamının veya biten kısmının kullanılmasına izin verilmiş sayılır.

İnşaatın bitme günü, kullanma izninin verildiği tarihtir. Kullanma izni verilmeyen ve alınmayan yapılara elektrik, su ve kanalizasyon bağlantısı yapılmaz. Ancak kullanma izni alan bağımsız bölümler bu hizmetlerden istifade ettirilir.

Kaymakamlara kullanma izni verme yetkisi tanınmamıştır.

12 — İmar Kanunu, valilere, ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı yapılan yapılar için, düzeltirme veya yıkma görev ve yetkisi vermiştir.

A) Ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılan yapılar

Valilikler, ruhsat alınmasına tabi olup, ruhsat alınmaksızın başlanan yapılar ile ruhsat ve eklerine aykırı yapılan yapıları o andaki inşaat durumunu tespit ettirerek, derhal durdururlar. Yapıyı mühürletirler. Durdurma, yapı tatil zaptının yapı yerine asılmasıyla yapı sahibine tebliğ edilmiş sayılır. Bu tebligatın bir nüshası muhtara bırakılır.

Durdurma tarihinden itibaren en çok bir ay içerisinde yapı sahibi yapısını ruhsata uygun hale getirerek' veya ruhsat alarak, valilikten mührün kaldırılmasını ister.

Ruhsatsız yapılarda ruhsatın alındığı, ruhsat ve eklerine aykırı yapılarda bu aykırılığın giderildiği anlaşılırsa mühür valilikçe kaldırılır ve inşaatın devamına izin verilir.

Aksi takdirde, ruhsat iptal edilir. Ruhsata aykırı veya ruhsatsız yapılan bina il idare kurulunun yıkma kararından sonra valilikçe yıktırılır. Yıkma masrafı sahibinden tahsil edilir. Ayrıca mal sahibine 500.000 liradan 25.000.000 liraya kadar para cezası verilir.*

B) Ruhsata tabi olmayan yapılar

Ruhsata tabi olmayan yapılar, İmar Kanunun 27 nci maddesinde gösterilmiştir. Ruhsata tabi olmayan yapılar, mevzuata ve imar planlarına aykırı yapıldığı takdirde, valilikler, o andaki inşaat durumunu tespit ettirirler. İnşaatı mühürleterek durdururlar. Durdurma yapı tatil zaptının yapı yerine asılması ile yapı sahibine tebliğ edilmiş sayılır. Bu tarihten itibaren yapı sahibi yapıyı 15 gün içinde mevzuata uygun hale getirmek zorundadır. Yapı mevzuata uygun hale getirilmediği veya mühürlenmiş inşaatı devam edildiği takdirde, il idare kurulu kararı ile yapının mevzuata aykırı kısımları derhal yıktırılır ve masrafı yapı sahibinden tahsil edilir. Ayrıca mal sahibine 500.000 liradan 25.000.000 liraya kadar para cezası verilir.*

İmar Kanununa göre, ruhsatsız veya ruhsata ve eklerine aykırı yapılarda, yapıyı durdurma, mühürletme ıslah ettirme ve yıktırma yetkisi sadece valilere verilmiştir. Merkez ilçe dışında kaymakamların görev yaptığı ilçelerdeki ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı yapıların durdurulması, mühürlenmesi, ıslah ettirilmesi ve yıktırılması konularında kaymakamlara ve ilçe idare kurullarına görev ve yetki verilmemesi büyük bir noksanlıktır. Çünkü valilerin merkez ilçe dışındaki diğer ilçelerdeki inşaatları kontrol ettirmesi olanak dışıdır. Bu durum

* 3506 sayılı kanunla para cezaları 3 misli artırılmıştır.

bürokrasiyi attırıcı mahiyettedir. İlçenin güvenliğinden, ekonomik ve sosyal durumundan, sağlık şartlarından, eğitiminden sorumlu tutulan kaymakamın inşaat konusunda yetkisiz bırakılmasını hukuken ve mantiken izah etmek mümkün değildir.

Ruhsatsız veya ruhsata ve eklerine aykırı inşaat yapılması konularında kaymakamlara düşen görev, karşılaştıkları olayları valiliğe bildirmektir.

13 — İmar Kanunu, yıkılacak derecede tehlikeli yapıların ıslah edilmesi veya yıktırılması konularında da valilere bazı görev ve yetkiler vermiştir.

Bir kısmı veya tamamı yıkılacak derecede tehlikeli olduğu valilik tarafından tespit edilen yapıların sahiplerine, tehlikenin derecesine göre bunun izalesi için, valilikçe 10 gün içinde tebligat yapılır. Yapı sahibinin bulunmaması halinde binanın içindekilere tebligat yapılır. Onlarda bulunmazsa tebligat varakası tebliğ yerine kaim olmak üzere tehlikeli yapıya asılır ve keyfiyet muhtarla birlikte bir zabıta tespit edilir.

Tebligatı müteakip süresi içinde yapı sahibi tarafından tamir edilerek veya yıktırılarak ortadan kaldırılmazsa bu işler valilikçe yapılır ve masrafı % 20 fazlası ile yapı sahibinden tahsil edilir.

Alakalının fakirliği tespit edilirse masraf valilikçe karşılanır. Tehlike durumu o yapı ve civarının boşaltılmasını icap ettiriyorsa mahkeme kararına lüzum kalmadan zabıta marifetiyle derhal tahliye ettirilir.

İlçelerin can ve mal güvenliğinden sorumlu olan kaymakamlara yıkılacak derecede tehlikeli yapıları ıslah ettirmek ve yıktırmak konusunda bir görev ve yetki verilmemiştir. Kaymakamlar yıkılacak derecede tehlikeli yapılarla karşılaştıkları takdirde, İl İdaresi Kanununun verdiği yetkiler gereğinde icabeden tedbirleri alacaklardır. Yıkılacak derecede tehlikeli yapının ıslah ettirilmesi ve yıktırılması konusunu valiliğe teklif edeceklerdir. İlçe hudutları içinde can ve mal güvenliğinden sorumlu olan kaymakamların, bu konuda, yetkili kılınmaları isabetli olurdu.

14 — İmar Kanunu, valilere kamunun selameti için alınması gereken tedbirler konusunda da bazı görev ve yetkiler vermiştir.

Arsalarda, evlerde vesair yerlerde umumun sağlık ve selametini ihlal eden, şehircilik, estetik veya trafik bakımından mahzurlu görülen enkaz veya birikintilerin, gürültü ve duman tevlit eden tesislerin hususi mecra, lağım, çukur, kuyu, mağara ve benzerlerinin mahzurlarının

giderilmesi için ilgililere tebligat yapılır. Tebliğde belirtilen müddet içinde tebliğ riayet edilmediği takdirde valilikçe mahzur giderilir, masrafı % 20 fazlası ile arsa sahibinden alınır veya mahzur tevhit edenlerin faaliyeti durdurulur.

İmar Kanununun 40 ncı maddesinde bu konuda tebligat yapmağa hangi makamın yetkili olduğu belirtilmemiş, sadece tebligata riayet edilmediği takdirde valilikçe mahzurun giderileceği belirtilmiştir.

Yukarıda sayılan konularda, mahzurun giderilmesi için tebliğe vali ve kaymakamların yetkili olacağı görüşündeyim. Çünkü vali ve kaymakamlar İl İdaresi Kanununa göre, mal ve can güvenliği konusunda her türlü tedbiri almağa yetkilidirler. Ancak, tebliğe rağmen arsa veya arazi sahibi mahzurları gidermezse, mahzuru giderme yetkisi valilere verilmiştir. Bu konuda kaymakamlara da yetki verilmelidir.

15 — İmar Kanunu, arsaların yola bakan yüzlerinin kapatılması konusunda, valilere bazı yetkiler vermiştir.

Valilikler, belirli yollar üzerinde mahzurlu bina bulunan veya binasız arsaların yola bakan yüzlerinin tayin edilen tarzda kapatılmasına karar vermeğe yetkilidirler. Bu takdirde gayrimenkul sahipleri valilikçe verilen müddet içinde bu yerleri kapatmağa mecburdurlar. Bu mükellefiyete uyulmaması halinde gereği valilikçe yapılarak masrafı arsa sahibinden tahsil edilir.

Bu konuda da kaymakamlara doğrudan doğruya bir yetki verilmemiştir. Kaymakamlar bu hususta valiler tarafından yerilen emirleri uygulamakla veya tespit ettikleri durumları valiliğe bildirmekle yükümlüdürler.

16 — İmar Kanunu, en büyük mülki amirlere, imar mevzuatına aykırı hareket edenlere para cezası verme yetkisi vermektedir.

Ruhsat almadan veya ruhsat ve eklerine veya imar mevzuatına aykırı olarak yapılan yapının yapı sahibine ve müteahhidine, istisnalar dışında özel parselasyon ile hisse karşılığı belirli bir yer alan ve satana 500.000 liradan 25.000.000 liraya kadar para cezası verilir. Ayrıca fenni mesule bu cezaların 1/5 i uygulanır.*

İmar Kanununun 28, 33, 34, 39 ve 40 ncı maddeleri ile 36 ncı maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen mal sahibine, fenni mesule ve müteahhide 500.000 liradan 10.000.000 liraya kadar para cezası verilir.*

* 3506 sayılı kanunla para cezaları 3 misli artırılmıştır.

Bu cezalar ilgisine göre doğrudan doğruya en büyük mülki amir tarafından verilir.

Bu konuda valiler yanında kaymakamlara da bazı yetkiler verilmiştir.

17 — İmar Kanunu, en büyük mülki amire, kullanma izni alındıktan sonra, otopark yerinin başka maksatlara tahsis edilmesi halinde, bunun eski haline getirilmesini sağlama yetkisi vermektedir.

Kullanma izni alındıktan sonra otopark yeri, plana ve yönetmelik hükümlerine aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemez. Buna aykırı hareket edildiği takdirde, ilgili idarece yapılacak tebligat üzerine en geç üç ay içerisinde bu aykırılık giderilir. Mülk sahibi tebligata rağmen müddeti içerisinde gerekli düzeltmeyi yapmazsa, ilk idare kurulu kararı ile bu hizmet ilgili idarece yapılır ve masrafı mal sahibinden tahsil edilir.

Bu konularda ilçe idare kurullarına görev ve yetki verilmemesi büyük bir noksanlıktır. Burada kaymakamlara düşen görev bu durumları tespit ettiğinde durumu gereği yapılmak üzere valiliklere bildirmektir.

18 — (Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliğinin 5 nci maddesine göre, bu yönetmelikte yer almayan hususlarda, lüzum ve ihtiyaca, civarın karakterine göre, uygulanacak şekli takdire valiler yetkilidir.

19 — Belediye ve mücavir alan sınırları dışındaki plansız alanlarda yapılacak her türlü sanayi tesislerine valilikçe ön izin belgesi verilir.

Ön izin belgesi almadan, bu yerlerde sanayi tesisi yapmak mümkün değildir.

Bu konuda kaymakamlar ancak denetim görevini yerine getirirler. Böyle bir durumla karşılaşmaları halinde, durumu valiliğe bildirirler. Valiliğin vereceği emre göre hareket ederler.

II — İMAR KANUNUNUN İL İDARE KURULLARINA VERDİĞİ GÖREV VE YETKİLER

1 — Belediye ve mücavir alan sınırları dışındaki gayrimenkullerin tevhit ve ifrazı ve üzerlerinde irtifak hakkı tesisi il idare kurullarınca onanır.

İmar Kanunu ile köy, mezra gibi yerleşim alanlarının ve iskân dışı kırsal alanların harita ve imar planlarının yapılmasına imkân verilmiştir.

Belediye ve mücavir alan sınırları dışındaki gayrimenkullerin resen veya müracaat üzerine tevhit ve ifrazı, bunlar üzerinde irtifak hakkı tesisi veya bu hakların terkinini, İmar Kanununa ve İmar Yönetmeliklerine uygunluğu il idare kurullarınca onanır.

Onaylama işlemi, müracaatın Valiliklere intikalinden itibaren 30 gün içinde sonuçlandırılır. Terkin veya tescili için 15 gün içinde tapuya bildirilir.

İmar planlarına göre, yol, meydan, yeşil alan, park, otopark gibi umumi hizmetlere ayrılan yerlere rastlayan gayrimenkullerin bu kısımlarının ifrazına veya tevhidine izin verilmez. İmar Parselasyon Planı tamamlanmış olan yerlerde yapılacak ifraz veya tevhidin bu planlara uygun olması şarttır.

Köy ve mezraların yerleşme alanları içinde yapılacak ifraz işlemlerinde, parsel genişlikleri 10 metreden, parsel derinlikleri de 20 metreden az olamaz.

İfraz suretiyle yeniden ihdas edilecek parsellerin kamuya ait bir yola cephesi bulunması şarttır. Çıkma sokaklarda cephesi olan parseller ifraz edilemez, ifraz suretiyle çıkma sokak ihdas edilemez. İfraz suretiyle meydana gelecek yol, otopark, yeşil alan gibi yerler düzenleme ortaklık payı olarak köy tüzelkişiliği adına bedelsiz terkedilir. Bu oran parselin % 35 inden fazla olamaz.

Belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan yerlerin imar planlarında, yol, meydan, yeşil saha, park gibi genel hizmetlere ayrılan yerlere rastlayan gayrimenkullerin, bu kısımlarının ifrazına ve tevhidine izin verilmez.

İmar planı ve yerleşik alan sınırları dışında kalan alanlarda yapılacak ifrazlardan sonra elde edilecek her parsel 5.000 m2 den küçük olamaz. Bu parsellerin tapu kadastro veya tapulama haritasında bulunan veya var olan bir yola, yapılan ifrazdan sonra en az 25 metre cephesi bulunması zorunludur.

İfraz ve tevhit konularında ilçe idare kurullarına herhangi bir yetki tanınmamış, bütün yetkiler il idare kurullarında toplanmıştır. İlçe ve köy belediye encümenlerine, ifraz ve tevhit konularında yetki verilip, ilçe idare kurullarına bu konularda yetki verilmemesini, makul bir şekilde izah etmek mümkün değildir. İfraz ve tevhit konularındaki yetkinin il idare kurullarında toplanması, kırtasiyeyi artırıcı ve işlerin uzamasını sağlayıcı mahiyettedir.

2 — Belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan arazi ve arsaların imar planlarına göre hazırlanan parselasyon planları il idare kurulunca onaylanır.

Parselasyon planları, imar planlarının araziye uygulanmasından sonra yapılacak röleve ölçülerine göre boyut değiştirmeyen paftalar üzerine çizilen, kesin parselasyon durumunu gösteren ve tapuya tescil işlemlerine esas olan plandır.

İmar planlarına göre yapılan parselasyon planları, il idare kurulunun onayından geçtikten sonra yürürlüğe girer. Bu planlar bir ay süre ile ilan edilir. İlan edildiği mutad vasıtalarla duyurulur.

Parselasyon planlarının onaylanması konusunda, ilçe idare kurullarına herhangi bir yetki verilmemiştir. Bu konularda ilgili ilçe idare kurullarına yetki verilmesi, hem kırtasiyeyi önler, hem işlerin süratle yapılmasını sağlar.

3 — İmar Kanunu, imar mevzuatına aykırı yapılan yapılar hakkında, il idare kurullarına yıkma kararı verme yetkisi tanımıştır.

A) Ruhsata tabi olmayan yapılarda

Ruhsata tabi olmayan yapılar, İmar Kanununun 27 nci maddesinde gösterilmiştir. Ruhsata tabi olmayan yapılar, imar mevzuatına ve imar planlarına aykırı yapıldığı takdirde, valilikler, o andaki inşaat durumunu tespit ettirerek ve inşaatı mühürleterek durdururlar. Durdurma tarihinden itibaren yapı sahibi yapıyı 15 gün içinde mevzuata uygun hale getirmezse veya mühre rağmen inşaatı devam ederse il idare kumlu yapının mevzuata aykırı yapılan kısımlarının yıkılmasına karar verir.

B) Ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı olarak yapılan yapılarda

Valilikler, ruhsat alınmasına tabi olup, ruhsat alınmaksızın başlanan yapılar ile masat ve eklerine aykırı yapılan yapıları, o andaki inşaat durumunu tespit ettirerek, derhal durdururlar, yapıyı mühürletirler. Durdurma tarihinden itibaren, yapı sahibi, ruhsatsız ise ruhsat almak, ruhsat ve eklerine aykırı ise, bunu düzeltmek mecburiyetindedir. Bu mecburiyet bir aylık süre içerisinde yerine getirilecektir.

Bu mecburiyet bir aylık süre içerisinde yerine getirilmediği takdirde ruhsat ve eklerine aykırı veya ruhsatsız yapılan yapılar hakkında il idare kumlu yıkma kararı verir.

Bu konularda, ilçe hudutları içerisinde olacak olaylarda kaymakamlara ve ilçe idare kuruluna görev ve yetkiler verilmemiştir. İlçe kaymakamlarının görev ve yetki alanlarına giren hususlarda, kaymakamları devre dışı bırakıp, doğrudan doğruya valiliklere görev ve yetki verilmesi büyük bir noksanlıktır. Böyle olmasına rağmen, ilçe kaymakamları ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı yapılan yapılarla karşılaşmaları halinde durumu valiliğe bildireceklerdir. Bu konularda ilgili ilçe kaymakamlarına ve ilçe idare kurullarına görev ve yetkiler vermek, işlerin süratle görülmesi, denetimlerin etkili olması bakımından faydalıdır.

4 — Belediye ve mücavir alan sınırları dışında kalan ve genel hizmetlere ayrılan yerlerde muvakkat inşaat II idare Kurullarınca karar verilir.

imar Planlarında bulunup da müracaat gününde beş yıllık imar programına dahil olmayan yerlerde, plana göre kapanması gereken yol ve çıkmaz sokak üzerinde bulunan veya düzenleme yapılmadan yapı izni verilmeyen, veya genel hizmetlere ayrılan yerlerde, sahiplerinin müracaatı üzerine il idare kurulu kararıyla, imar planı tatbikatına kadar muvakkat inşaat ve tesisata müsaade edilir.

Bu gibi hallerde verilecek müddet on yılı aşamaz. Bu konudaki il idare kurulu kararı tapuya gönderilir ve tapu kayıtlarına şerh verilir. Muvakkatlik müddeti tapu kaydına şerh verildiği günden başlar.

Burada kadastro parsel de bir imar planı gibi kabul olunur.

5 — Binalarda, kullanma izni alındıktan sonra otopark yeri, plana ve yönetmeliklere aykırı olarak başka maksatlara tahsis edilemez. Bu duruma aykırı hareket edildiği takdirde, ilgili idarece yapılacak tebligat üzerine en geç üç ay içerisinde bu aykırılığın giderilmesi zorunludur. Mülk sahibi bu tebligata rağmen müddeti içerisinde gerekli düzeltmeyi yapmaz ise, il idare kurulu kararı üzerine düzeltme ilgili idarece yapılır ve masrafı mal sahibinden tahsil edilir.

Bu konularda ilçe idare kurullarına görev ve yetki verilmemesi büyük bir noksanlıktır. Bu durum işlerin uzamasını ve denetimsiz kalmasını sağlar.

6 — Köy ve mezraların yerleşik alanları il idare kurulunca karara bağlanarak tespit edilir.

Belediye mücavir alan sınırları dışında kalan köy ve mezraların yerleşik alanı, köy ve mezraların toplu olarak bulunduğu yerlerde mev

cut binaların en dışta olanlarının dış kenarlarının 100 metre dışından geçirilecek bir çizginin içinde kalan yerlerdir. Bu sınırlar il idare kurulu kararı ile belirlenir.

Esas kaymakamlıkları ve ilçe idare kurullarını ilgilendiren bu konularda, kaymakamların ve ilçe idare kurullarının devre dışı bırakılmasının nedenini izah etmek mümkün değildir. Bunu idari yapıyı tanınamakla izah etmek mümkün olur.

Köyleri ve mezarları kapsayan bu konularda, kaymakamları ve ilçe idare kurullarını görevlendirmek, hizmetlerin süratle görülmesini sağlar. Bu konulardaki bütün görev ve yetkilerin valilere ve il idare kurullarına verilmesi, işlerin ağır yürütmesi, kırtasiyenin artması sonucunu doğurur.

SONUÇ

3194 sayılı İmar Kanunu 9 Kasım 1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Her İmar Kanunu yerleşim yerlerindeki yapılaşmaların plan, fen, sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü amaçlar.

Yeni idari Kanunu birçok yenilikler getirmiştir. En önemli yeniliği bütün Türkiye sathında yapılaşma düzenlenmesini içeren hükümleri kapsamıdır. Bu husus çok önemli bir gelişmedir.

Yeni İmar Kanunu, Türkiye sathının planlı bir şekilde gelişmesini sağlamak için valiliklere ve belediyelere birçok görevler vermiştir. Valilikler ve belediyeler, Kanunu ne kadar vukufu uygularlarsa, planlı bir şekilde gelişme o kadar muntazam olur. Zira şehirlerin ve diğer yerleşim alanlarının düzenli olması, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yaşantısının aynasıdır.

İmar Kanununda mülki amirler yönünden noksan gördüğümüz hususlar şunlardır:

İmar Kanununun uygulanmasında bütün yetkiler, belediyeler hariç, valiliklerde toplanmıştır. Kaymakamlar adeta devre dışı bırakılmıştır.

Örneğin, ifraz ve tevhit, parselasyon planı, yapı ve kullanma ruhsatı verme, ruhsatsız veya ruhsata ve eklerine aykırı yapılar, yıkılacak derecede tehlikeli yapılar, çirkin görünüm arz etme konularında görev ve yetkiler valilerde toplanmıştır. Tamamen mahalli mahiyette olan bu hizmetlerde kaymakamlara görev ve yetki vermek çok faydalı olur. Böylece İmar Kanununun ulaşmak istediği amaca daha kolaylıkla eri

şilir. Çünkü valilerin merkez ilçe dışındaki diğer ilçelerde bu işleri takip etmesi, denetlemesi mümkün değildir. Ayrıca bu durum bürokrasiyi arttırıcı, işleri uzatıcı mahiyettedir.

İlçenin güvenliğinden, ekonomik ve sosyal durumundan, sağlık şartlarından sorumlu olan kaymakamın imar ve inşaat konularında yetkisiz bırakılması görev anlayışına ve mantığa aykırı düşer.

İmar Kanununda (Valiler) veya (valilikler) terimlerinin geçtiği yerlerde, bu terimler yerine (en büyük mülki amir) deyimini kullanmak bu işi kökünden halleder.

Keza, ifraz ve tevhit, parselasyon planı, ruhsatsız veya ruhsat ve eklerine aykırı yapıların yıkılması, köy ve mezra yerleşim alanlarının tespiti, geçici inşaata izin verme konularında bütün yetkiler il idare kurullarına verilmiştir. İlçe ve köy belediye encümenlerine bu konularda yetki verilip, ilçe idare kurullarına yetki verilmemesini makul bir şekilde izah etmek mümkün değildir. Bu konularda ilçe idare kurullarına yetki vermek, işlerin süratle yapılması sonucunu doğurur.

Türkiye sathında, planlı ve düzenli yerleşmeyi sağlamak, İmar Kanununun tam uygulanmasıyla mümkündür. Bunda da en önemli görevler mahalli mülki amirlere ve belediyelere düşer.

VALİLİK SİSTEMİNDE ÜLKEMİZDE VE FRANSA'DA SON DURUM

VE SORUNLARIMIZ

Ahmet ÖZER
Vali

GİRİŞ

Ülkemizde İdarî yapı, uzun bir durgunluk döneminden sonra yeni bir arayış içindedir. Nitekim 1949 tarihli İl İdaresi Kanunu aradan geçen kırk yıl içinde pek önemli bir değişikliğe uğramamış ise de, İl İdaresi Kanunu, çeşitli Bakanlık ve Kuruluşların teşkilât, görev ve yetkilerini düzenleyen kanunlarla ve diğer hukukî metinlerle bilerek veya bilmeyerek geniş ölçüde zaafa uğratılmıştır.

İçişleri Bakanlığında yıllardan beri bu olumsuz gelişmeleri önlemek ve il sistemini yeni bir esasa bağlamak için uzun araştırmalar ve incelemeler yapılmış; “Mehtap Raporu” ve “İç - Düzen Projesi” sonuçları göz önünde bulundurularak, zaman içinde, birçok kanun tasarıları hazırlanmış ise de, bu güne kadar bir sonuca ulaşılamamıştır.

Zira il sisteminde, yeni müdahalelerin birçok sorunlar yaratacağı, bugünkü sistemin de gerisinde kalınacağı, 1949 Tarihli İl idaresi Kanununda yer alan ilkelerin muhafaza ve geliştirilmesi şöyle dursun, birçoğunun dahi ortadan kaldırılma tehlikesinin mevcut olduğu ileri sürülmüştür. Gerçekten de, 1949 tarihinde bugün yürürlükte bulunan İl İdaresi Kanunu büyük mücadeleler sonunda meclisten geçirilebilmiştir. İşte bu kaygılarla son yıllarda konu ile ilgili görülen bazı düzenlemeler, (27.6.1984 gün ve 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun, 16.5.1987 gün ve 3360 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 14.7.1987 gün ve KHK/285 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname) dışında, İl İdaresi Kanununda yeni bir değişikliğe lüzum görülmemiştir.

Ancak, gelişen ve değişen şartlar içinde mevcut sistemin bugünkü hali ile muhafazasında artık toplum yararı değil; tam tersine, ulusal zarar söz konusudur ve akıp giden zaman içinde, kaynakların gelişti

rilmesi, Türk ulusunun daha da mutlu kılınması ve refah yolunun daha etkin biçimde açılması imkânları giderek yok olmaktadır.

Valilik sistemindeki dağınıklığın ve 11 sistemindeki bozukluğun sancıları yanında, mevcut yetişmiş insan gücünün geniş ölçüde israf edilmesi konuyu iyice güncelleştirmiş ve daha fazla geciktirmeden bu ulusal soruna bir çözüm yolu bulmanın zamanı gelmiş ve geçmiştir bile...

İşte bu olgu karşısında, konuyu Türk İdare Dergisinin kapsamı içinde irdelemek ve elde edilen verileri uygulayıcıların değerlendirmesine sunmak istedim. Konuya ışık tutar ümidi ile idari yapımızın temelini oluşturan Fransız sistemindeki son gelişmelerin bazılarını da aktarmakta yarar gördüm.

Kısmen mukayeseli bir etüt söz konusu idi. Ancak, zaman ve mekân darlığı yazının kapsamını hayli daralttı. Bu arada beni bu incelemeye teşvik eden A.P.K. Kurulu Başkanı Sayın Ali Pıtırılı'ya teşekkür ederim.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. HUKUKİ DURUM

Ülkemizde konuya ilişkin düzenlemeler özetle aşağıda belirtilmiştir;

— Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir. (T.C. Anayasası Md. 8)

— Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından coğrafi durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır.

filerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.

Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilâtın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir (T.C. Anayasası Md. 126.). Mahalli İdareler; il, belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyacını karşılamak üzere, kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunla gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir. (T.C. Anayasası Md. 127/1)

— İdare kuruluş ve görevleri ile bir bütündür ve kanunla düzenlenir. İdarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır. (T.C. Anayasası Md. 123/1,2)

İllerde genel teşkilâtı il, ilçe ve bucak bölümlerine uygun olarak. Düzenlenir.

Belli kanun hizmetlerinin görülmesi amacı ile birden çok ili içine alan çevrede, bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir. (5442/3)

— İl genel idaresinin başı ve mercii validir. Bakanlıkların kuruluş kanunlarına göre illerde lüzumu kadar teşkilât bulunur. Bu teşkilâtın her birinin başında bulunanlar il idare şube başkanlarıdır. Bunların emri altında çalışanlar ilin ikinci derecede memurlarıdır.

Bu teşkilât valinin emri altındadır.

Hâkimler Kanunu ile İcra ve İflas Kanununda yazılı yargıç C. Savcısı ve yargıç sınıfından bulunanlarla bu kanunlarda yazılı adalet memurları, askerî birlikler, askeri fabrika ve müesseseler, askerlik daire ve şubeleri bu madde hükmünden müstesnadır. (5442/4)

— “İllerde valilerin, tayin ve tespit ettiği işlerde yardımcılığını ve valinin bulunmadığı zamanlarda vekilliklerini yapmak üzere vali muavinleri bulunur. Valiliğin yazı işlerinin düzenlenmesinden de vah' muavinleri sorumludur.

Vali muavini en az 6 yıl kaymakamlıkta bulunmuş ve bu hizmetin iki yılını doğuda geçirmiş olanlardan tayin edilir. (5442/5)

— “Valiler, içişleri Bakanının inhası, Bakanlar Kurulunun kararı ve Cumhurbaşkanının tasdiki ile tayin olunur.

Valiler, lüzumunda tayinlerindeki usule göre kadro aylığı ile merkez emrine alınarak içişleri Bakanının tensip edeceği işlerde görevlen dirilebilirler. (5442/6)

— “Vali, ilde Devletin ve Hükümetin temsilcisi ve ayrı ayrı her Bakanın mümessili ve bunların İdarî veya siyasî yürütme vasıtasıdır.

Valiler, ilin genel idaresinden her Bakana karşı ayrı ayrı sorumludurlar. Bakanlar bakanlıklarına ait işleri için valilere resen emir ve talimat verirler. Bakanlar, valiler hakkında Bakanlar Kuruluna taltif ve tecziye teklifinde bulunabilirler. (5442/9-1, 9-B)

Fransa'daki düzenleme:

— Cumhuriyetin idari bölümleri iller, komünler ve deniz aşırı ülkelerdir. Diğer idari teşkilât kanunla kurulur.

Bu idareler, seçimle oluşan organları ile kanunda belirtilen şartlar içinde kendilerini serbestçe yönetirler.

İllerde ve topluluğa dâhil ülkelerde, Hükümeti temsil eden kişi milli menfaatleri korur, kanunlara itaati sağlar ve idareyi denetler. (Fransa Anayasası Md. 72)

— İlde Devletin temsilcisi “Cumhuriyet Komiseri” unvanını alır. Devletin otoritesi ilde kendisine emanet edilmiştir. Hükümetin temsilcisi sıfatıyla, doğrudan doğruya Başbakan ve ayrı ayrı her Bakanın adına hareket eder. Bu Kararname hükümleri çerçevesinde, tüm idari hizmetlerin yürütücüsüdür. O, milli menfaatleri korur, kamu düzenini ve yasalara itaati sağlar, yönetmelikleri ve Hükümet kararlarını uygular. Daha önce il valilerine verilen görevlerin tümü “Cumhuriyet Komiseri” tarafından yerine getirilir. (10 Mayıs 1982 gün ve 82 - 389 sayılı Kararname Md. 1)

— Bölgede Devletin temsilcisi “Cumhuriyet Komiseri” unvanını alır. O, bölgenin merkezinin bulunduğu yerin Cumhuriyet Komiseridir.

Hükümet adına yetkili kişi olarak O, Başbakanı ve ayrı ayrı her Bakanı bölge kademesinde de temsil eder ve onlara ait yetkileri kullanır.

Bu Kararname hükümleri çerçevesinde bölgedeki kamu kuruluşları bölge Cumhuriyet Komiserinin emri altında görev yaparlar. İl Cumhuriyet komiserinin yetkileri saklı kalmak üzere O, milli menfaatleri korur ve kanunlara itaati sağlar ve daha önce "Bölge Valisine" verilen görevleri yerine getirir. (10 Mayıs 1982 gün ve 82 - 390 sayılı Kararname.)

Ülkemizde ve Fransa'daki düzenlemeleri bir arada incelersek şu hususları ortaya çıkarmış oluyoruz:

a — Ülkemizde Vali, Devletin ve Hükümetin temsilcisi sıfatıyla Cumhurbaşkanını, Başbakanı ve ayrı ayrı Bakanların her birini temsil eden bir kişi iken; Fransa'da da vali, Devletin (Cumhurbaşkanının, Hükümetin, Başbakanın ve Bakanların) temsilcisi durumundadır. Bizden farklı olarak, Başbakanı temsil yetkisi ayrıca belirtilmiştir.

b — Ülkemizde merkezi ve mahalli idareler “İdarenin kuruluşu” başlığı altında, Anayasamızda iki ayrı maddeden (Mad. 126 ve 127) yer aldığı halde, Fransız Anayasası “Cumhuriyetin idari bölümlerini” bir

madde halinde düzenlemeye tabi tutmuş (Anayasa Mad. 72/1) ve iller ile komünleri idari bölümlerin ayrı ayrı unsurları olarak saymıştır.

Fransa denizaşırı ülkelerden bazıları üzerinde egemenlik haklarına sahip olduğundan, bu durumu da idari bölümleri arasında düzenlemeye tabi tutmuştur. Böyle bir durum ülkemiz için söz konusu değildir.

c — Ülkemizde, geçici olarak kurulan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği dikkate alınmazsa, sadece İl Valiliği sistemi yürürlükte iken; Fransa' da il Valileri dışında, “Bölge Valiliği” sistemi mevcuttur: Bölge Valisi, bölge merkezinin bulunduğu ilin aynı zamanda “İl Valisi” durumundadır.

— Bizde buna mukabil Anayasamız 126/2 maddesinde:

“Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir” hükmüyle fonksiyonel bir teşkilatlanmaya yer vermiş ve bölge kuruluşları il sisteminin dışında, birer hizmet yönünden ademi merkezîyet kuruluşları halinde örgütlenmiştir ve “İl İdaresi - Bölge İdaresi” sürüşmesi sürüp gitmiştir. Bu sancılı duruma hâlâ kesin çözüm bulunamamıştır.

d — Fransa'da gerek Anayasa'da gerekse kararnamelerde il ve bölge valilerinin temel fonksiyonları son derece çarpıcı bir biçimde üç temel görev vurgulanarak yer almış iken, bizim mevzuatımızda bu önemli görevler açıklıkla belirtilmemiştir. Bunları Fransız mevzuatı;

- Milli menfaatin korunması,
- Kamu düzeninin ve kanunlara itaatin sağlanması,
- İdarenin denetlenmesi, olarak ortaya koymaktadır.

Gerçekten de bütün idari görev, yetki ve sorumlular bu üç ana görevden türemektedir ve tümünün kaynağı bu üç temel ilkedir.

Bu fonksiyonların yeni düzenlemelerde gözden uzak tutulmadan aynen bizim yöneticilerimizin şuurlarına iyice yerleştirilmesi bakımından aynen mevzuatımıza aktarılması isabetli olacaktır.

B — ÜLKEMİZDE İL İDARESİ KANUNUNA GÖRE VALİNİN GÖREV VE YETKİLERİ

a) İl İdare Şube Başkanlarının atanması İl İdaresi Kanununun 4 üncü maddesi uyarınca; Bakanlıkların kuruluş kanunlarına göre, il

lerde lüzumu kadar örgüt bulunur. Bu örgütün her birinin başında bulunanlar il idaresi Şube Başkanlarıdır. Aynı Kanunun 7 nci maddesi uyarınca il idare şube başkanları, Valilerin görüşü alınarak, bakanlık ya da tüzel kişilikli genel müdürlüklerce kendi kuruluş kanunlarındaki hükümlere göre atamalar Vali Yardımcıları ile Hukuk İşleri Müdürleri bulunan yerlerde il ve bölge muhakemat müdürleri ve hazine avukatları da aynı biçimde atanmaktadırlar. Valilerin bu kabil memurlarının atanmasındaki rolleri sadece atanması istenen memur hakkında "görüş" bildirmekten ibarettir.

b) İlçe İdare Şube Başkanları ve İlin İkinci Derece Memurlarının

Atanması

İl İdaresi Kanununun 8 inci maddesi uyarınca "geliştirme ve ikmal kaynakları Bakanlıklar veya tüzelkişiliği haiz genel müdürlüklere bağlı olup il genel teşkilatı içinde birden fazla istihdam kadrolarına dahil görevlerden:

İlçe İdare Şube Başkanı sıfatını haiz olanlarla il merkezinde Devlet gelir giderlerinin ve mallarının tahakkuk, tahsil, ödeme ve kontrol memurları, nakit muhasipleriyle, lise, orta ve o derecedeki okul müdür ve öğretmenleri, hastahaneler mütehasıs hekimleri, Bakanlıklar veya tüzelkişiliği haiz genel müdürlükler tarafından tayin edilirler.

Bunun dışında kalan bütün memurlar Bakanlıklar veya tüzelkişiliği haiz genel müdürlükler tarafından valilik emrine tayin edilerek, İl İdare Şube Başkanının inhası üzerine valiler tarafından istihdam yerleri tespit olunur.

c) İlçe İdare Şube Başkanlarının ve İlin İkinci Derece Memurlarının Yer ve Görevlerinin Değiştirilmesi

Valilerin ilçe idare şube başkanları ve ilin ikinci derece memurlarının yer ve görevlerini değiştirme (nakil ve tahvil) yetkilerinin ana hukuki dayanağı 5442 sayılı Kanunun 8 inci maddesidir. Yukarıda (A ve B) fıkralarında yazılı bütün memurların lüzumu halinde il içinde nakil ve tahvilleri mensup olduğu il idare şube başkanlarının inhası üzerine valiler tarafından icra edilmekle beraber, mensup oldukları Bakanlıklar veya genel müdürlüklere sebepleriyle bildirilir.

Yukarıda (A ve B) fıkraları dışında kalan il merkez teşkilatına bağlı memurlar, ilgili idare şube başkanın inhası ve Valiler tarafından tayin, nakil tahvil olunurlar.

Tayin, nakil ve tahviller için gereken yolluk ödemeler bütçe yılı başında ilgili bakanlık veya genel müdürlüklerce valiler emrine gönderilir.

d) İl ve İlçe İdare Şube Başkanlarının ve Diğer Memurlarının Tezkiyesi, Terfi Takdiri

5442 sayılı Kanunun 18 nci maddesi uyarınca; Valiler, Vali yardımcılarını ile kaymakamların, il idaresi şube başkanlarının ve il ve ilçe muhakemat müdürlerini, genel ve özel kolluk amirlerinin birinci derecede sicil âmiridirler.

e) İl idare şube başkanları ve diğer memurların, görevlerindeki başarılarından dolayı takdirleriyle ilgili hükümler 5442 sayılı Kanunun 20 nci ve 31 inci maddeleriyle 657 sayılı Kanunun 122 nci maddelerinde yer almış bulunmaktadır. Bu hükümlere göre "valiler, gereken hallerde il mensuplarına takdirname verirler. Tayinleri merkeze ait olanlar hakkındaki takdir ve tezkiye muamelelerini ilgili makamlara bildirirler."

f) Disiplin İşleri

Valilerin disiplin cezası verme yetkileri genel olarak, 5442 sayılı Kanunla düzenlenmiştir. Ayrıca 657 sayılı Kanunla da yeni düzenlemeler yapılmıştır.

"Vali, (dördüncü maddenin son fıkrasında belirtilen adli ve askeri daireler hariç) bakanlıklar ve tüzelkişiliği haiz genel müdürlüklerin il teşkilatında çalışan bütün memur ve müstahdemlerin en büyük âmiridir."

Bu sıfatla:

— Memur ve müstahdemlerin çalışmalarına nezaret eder.

— Teşkilatın işlemlerini denetler.

— Memurun Kanunundaki usule göre savunmasını aldıktan sonra, uyarı, kınama ve bir günlüğüne kadar aylıktan kesme cezalarını vererek uygular. Daha ağır disiplin cezaları verilmesi için özel kanun hükümlerine göre teklif ve taleplerde bulunabilir.

Yetkili disiplin mercileri valinin teklif ve talebini inceleyerek bir karara bağlamaya mecburdur.

Valilerce verilen cezalar kesindir bu cezalar tebliğ tarihinden itibaren sicile geçer. (5442/13)

— Valiler, genel ve özel kolluk mensuplarının mülki ödevlerine dokunan ve disiplin cezası uygulamasını gerektiren hallerini görür ve öğrenirlerse, 13 üncü maddenin (c) fıkrasındaki cezaları resen uygulayabilecekleri gibi, gerekirse özel kanunlarında yazılı diğer disiplin cezala

rının uygulanmasını da illerindeki genel ve özel kolluk kuvvetleri âmirlerine emrederler. Kolluk âmirleri, özel kanun ve tüzüklerine göre, gerekli disiplin cezasını uygulayarak valiye bilgi verirler. (5442/19)

g) İzin

Tayinleri merkeze ait ilk memurlarının yıllık mezuniyetleri, valiliğin işarı üzerine mensup oldukları Bakanlık veya tüzelkişiliği haiz genel müdürlükçe verilir. Bu memurlara acele hallerde valilerce 15 güne kadar mezuniyet verilir ve ilgili makamlara bildirilir. (5442/13-ç)

h) Şikâyetlerin İncelenmesi

— Valiler, emir ve denetimi altında bulunan teşkilatın aldığı kararla yaptığı muamelelerden şikâyet edenlerin müracaatlarını tetkik eder; memurun haksız veya kanunsuz muamelelerini görürse kanuni muameleye başvurur.

İnceleme neticesinde vardığı sonuca göre alacağı kararı derhal tetkik ettirir ve ilgiliye bildirir. (5442/13-D)

i) Kamu Davası Açılması

— Memurlar hakkındaki ihbar ve şikâyetler, garaz veya mücerret hakaret için uydurma bir suç isnadı suretiyle yapıldığı ve tahkikatın tabi olduğu kanuni muamele mucibince neticesi de sabit olmadığı takdirde vali, CMUK'nun 148 nci maddesine göre isnatta bulunanlar hakkında amme davası açılmasını mahalli C. Savcılığından isteyebilir. (5442/14)

2 — Mevzuatın Uygulanması

— Vali, kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet Kararlarının neşir ve ilanını ve uygulanmasını sağlamak ve Bakanlıkların talimatı ve emirlerini yürütmekle ödevlidir. Bu işlerin gerçekleştirilmesi için gereken bütün tedbirleri almaya yetkilidir. (5442/9-C)

— Kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararlarının verdiği yetkiyi kullanmak ve bunların yüklediği ödevleri yerine getirmek için valiler genel emirler çıkarabilirler ve bunları ilan ederler. (5442/9-Ç)

3 — Hizmetlerin Sahipsiz Kalmasını Önleme

— Vali, ilde teşkilat veya görevli memuru bulunmayan işlerin yürütülmesini, bu işlerin yürütülmesiyle yakın ilgili bulunan herhangi bir

idare şube veya daire başkanından isteyebilir. Bu suretle verilen işlerin yapılması mecburidir. (5442/9-F)

— Vali, il içindeki idare ve müesseselerde çalışan uzman veya fen kollarına dahil memur ve müstahdemlerden asli vazifelerine halel getirmemek şartıyla ilin genel ve mahalli hizmetlerine müteallik işlerin görülmesini isteyebilir. Bu memurlar verilen işleri yapmakla ödevlidirler. Vali keyfiyetten ilgili Bakanlığı ve tüzelkişiliği haiz genel müdürlüğe bilgi verir. (5442/9-G)

4 — Devlet Mâliyesi

— Vali, Devlet gelirlerinin tahakkuk ve tahsilleri ve ödeme işlerinin muntazam bir şekilde yapılmasını ve gelir kaynaklarının gelişmesini sağlamak için tedbirler alır ve uygular, lüzumunda bu maksatla ilgili bakanlıklara ve genel müdürlüklere tekliflerde bulunur. (5442/9-H)

— Vali, il, ilçe ve bucak merkezlerinde ve çevrelerinde kiralı, kirasız binalarda vazife gören bütün Devlet dairelerini mahalli hizmet şartlarına ve Hazine menfaatlerine en uygun şekilde bir veya birkaç binada toplamak üzere gereken tedbirleri aldırır ve uygulanmasını denetler. (5442/9-J)

5 — Adalet Daireleri İle İlişkiler

— Vali, adalet dairelerinde görülmekte olan işlerin geciktiğini haber aldığı vakit gecikme sebeplerini Cumhuriyet Savcılıklarından yazılı olarak sorabilir. Cumhuriyet Savcıları bu sebepleri vereceği cevapta açıklar.

Vali, alacağı cevaba göre mütalaasıyla birlikte işi Adalet Bakanlığına yazar. (5442/10-A)

— Vali ceza ve tevkif evlerinin muhafazasını ve Cumhuriyet savcısı ile birlikte hükümlü ve tutukluların sağlık şartlarını gözetim ve denetimi altında bulundurur. (5442/ 10-B)

— Valilerce, talep vukuunda adli sicile geçen kayıtlarının neticeleri Cumhuriyet Savcılarıncı valilere verilir. (5442/10-C)

— Vali, ilin düzen ve güveni ile ilgili işlerde amme davası açılıncaya karar geçecek safhalar hakkında Cumhuriyet Savcılarından yazılı olarak bilgi isteyebilir.

Cumhuriyet Savcıları gereken bilgileri vermekle ödevlidir. (5442/ 1-0-D)

— Vali lüzumu halinde, CMMK.nun 156 ncı maddesinde yazılı yetkilerini kullanmaları hususunda adli kolluk üst ve astlarına emirler verebilir. (5442/10-E)

6 — Askerlik Daireleri İle İlişkiler

— Valiler, halkın askerlik muameleleri hakkındaki müracaat ve şikâyetlerini kabul ederler. Askerlik şubelerine ve dairelerine yazarlar. Cevabı kâfi görmedikleri takdirde, askerlik şubelerinin bağlı bulunduğu bölge, tümen veya komutanlıklarına ve Milli Savunma Bakanlığına müracaat ederler. Bu makamlar tarafından lazım gelen soruşturma yapılarak kanuni gereği ifa edilir ve sonucundan valilere bilgi verilir. (5442/11-F)

7 — Konsolosluklarla İlişkiler

— Valiler, Devletler genel ve özel hukuku hükümlerine ve ikamet, seyahat, konsolosluk, ticaret ve seyrüseferin mukavelelerine göre yabancıların hukuki durumlarını ve deniz, kara ve hava ticaretini ilgilendiren işlerde konsolosluklarla muhabere ve bunların müracaat ve ziyaretlerini kabul ederler. (5442/12)

8 — Emniyet ve Asayiş İşleri

— Vali, il sınırları içinde bulunan genel ve özel bütün kolluk kuvvetler ve teşkilatının âmiridir. Suç işlenmesini önlemek, kamu düzen ve güvenliğini korumak için gereken tedbirleri alır. Bu maksatla Devletin, genel ve özel kolluk kuvvetlerini istihdam eder, bu teşkilat amir ve memurları Vali tarafından verilen emirleri derhal yerine getirmekle yükümlüdür. (5442/11-A)

— Vali, memleketin sınır ve kıyı emniyetini ve sınır ve kıyı emniyetiyle ilgili bütün işleri, yürürlükte bulunan hükümlere göre sağlar ve yürütür. (5442/11-B)

— İl sınırları içinde huzur ve güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, tasarrufa müteallik emniyetin, kamu egemenliğinin sağlanması ve önleyici kolluk yetkisi valinin ödev ve görevlerindendir.

Bunları sağlamak için vali gereken karar ve tedbirleri alır. Bu karar ve tedbirlere uymayanlar hakkında 66 ncı madde hükmü uygulanır. (5442/11-C)

— Jandarma, polis, gümrük muhafaza ve diğer özel kolluk kuvvetlerinin bütün ast ve üstlerinin il içine münhasır olmak üzere geçici ve

ya sürekli olarak Vali tarafından yerleri değiştirilebilir ve bundan hemen İçişleri, Gümrük ve Tekel Bakanlıklarına (Maliye ve Gümrük Bakanlığı) bilgi verilir. (5442/Ç)

— Vali, il içinde çıkabilecek toplumsal olayların emrindeki kolluk kuvvetleriyle önlenmesine olanak bulunamayacağı kararma varır veya kolluk kuvvetleriyle bastırılmayacak ani ve olağanüstü olayların cereyanı karşısında kalırsa, en yakın askeri (kara, deniz, hava) kuvvet komutanından yardım gönderilmesini ister. İvedi durumlarda sözlü olarak yapılmış istem sonradan yazılı biçime dönüştürülür. İstek başvurular komutanlıkça gecikmesiz yerine getirilerek, muhtemel olaylar için istenen kuvvet valinin görüşü alınarak olaylara hızla el koymaya uygun yerde, cereyan eden olaylar için istenen kuvvet ise olay yerinde hazır bulundurulur.

Çıkabilecek toplumsal olaylar için istem üzerine gönderilen kuvvet olayların kolluk kuvvetlerinde önlenemeyecek ölçüde gelişmesi halinde, ani ve olağanüstü olaylar için istenen kuvvet de derhal, Vali tarafından verilen görevleri kendi komutasının sorumluluğu altında, onun emir ve direktiflerine göre ve İç Hizmet Kanununda belirtilen yetkiler ile kolluk kuvvetlerinin genel güvenliği sağlamada sahip olduğu yetkileri kullanarak yerine getirir.

Kolluk kuvvetiyle yardıma gelen askeri kuvvet arasındaki işbirliği ve koordinasyon vali tarafından sağlanır. Ancak kolluk kuvvetleriyle yardıma gelen askeri birliğin belirli görevleri birlikte yapmaları halinde sevk ve idare, görev verilen askeri birliğin en kıdemli komutanı tarafından yapılır. (5442/11-D)

İl İdare Şube Başkanları İle İlişkiler

— İl İdare Şube Başkanları, kendi şubelerince taallük eden işlerin yürütülmesinden ve şubelerin memur ve müstahdemlerinin kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet Kararlarıyla belirtilen ödev ve görevlerinin sürat ve intizamla yapmalarından valiye karşı sorumludurlar.

İl idare şube başkanlarının her biri kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet Kararlarının verdiği ödev ve görevleri ve valinin emirlerini yürüterek aldıkları işler üzerinde gereken incelemeleri yaparak bilgi ve düşüncelerini zamanında bildirmek ve valinin istediği her türlü malûmatı vermekle ödevlidir. (5442/21)

— İl idare şube başkanları ve kaymakamlar, kanun, tüzük, yönetmelik, Hükümet Kararları ve emirlerini uygulama sırasında istizana

muhtaç gördükleri cihetleri validen sorarlar, vali o meseleyi ait olduğu şube başkanıyla görüşüp inceledikten sonra bir sonuca varamadığı takdirde, keyfiyeti merciinden sorar ve alacağı cevaba göre gereğini yapar. (5442/22)

— İl idare şube başkanları ve kaymakamlar vali tarafından resen verilen emirleri kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet Kararlarına uygun olmadığı içtihadında bulundukları takdirde, keyfiyeti valiye yazarlar. Vali emrin mevzuata uygun bulunduğu ısrar ederse yazılı olarak emir verir ve aynı zamanda işi ilgili mercie yazar. Cevap gelinceye kadar valinin verdiği emir kendi sorumluluğu altında uygulanır. (5442/ 23)

7 — Teftiş ve Denetim Görevleri

— Vali, dördüncü maddenin son fıkrasında belirtilen adli ve askeri teşkilat dışında kalan bütün Devlet daire, müessese ve işletmelerini, özel iş yerlerini, özel idare, belediye, köy idareleri ile bunlara bağlı tekml müesseselerini denetler, teftiş eder.

Bu denetleme ve teftiş bakanlık veya genel müdürlük müfettişleriyle veya bu dairelerin âmir ve memurlarıyla da yaptırabilir. (5442/9-D)

— İlin her yönden idare ve genel gidişini düzenlemekten ve denetlemekten sorumludur. (5442/9-E)

— Vali, Devlet, il, belediye, köy ve diğer kamu tüzelkişiliklerine ait genel ve özel mülklerin yangın ve benzeri tehlikelere karşı korunmasını, iyi halde tutulmasını, değerlendirilmesini ve iyi halde idaresini sağlayacak tedbirlerin uygulanmasını ilgililerden ister ve denetler. (5442/9-İ)

— Vali ceza ve tevkif evlerinin muhafazasını ve cumhuriyet savcısıyla birlikte hükümlü ve tutukluların sağlık şartlarını gözetim ve denetim altında bulundurur. (5442/ 10-B)

— Devlete, özel idareye, belediye ve köylere ait olan veya bunlara bağlı bulunan veya bunların gözetim ve denetimi altında iş gören daire ve müesseselerle diğer bütün gerçek ve tüzelkişiler tarafından işletilen mali, ticari, sınai ve iktisadi müesseseler, işletmeler, ambarlar, depolar ve sair uzman, fen adamı, teknisyen işçi gibi personel bulunduran yerler Devlet ve memleket emniyet ve asayiş ve iş hayatının düzenlenmesi bakımından valinin gözetim ve denetimi altındadır. (5442/11-E)

— Vali, (dördüncü maddenin son fıkrasında belirtilen adli ve askeri daireler hariç) Bakanlıklar ve tüzelkişiliği haiz genel müdürlüklerin il teşkilatında çalışan memur ve müstahdemlerin en büyük âmiridir.

Bu sıfatla :

A) Memur ve müstahdemlerin çalışmalarına nezaret eder.

B) Teşkilatın işlerini denetler. (5442/13)

— Valiler, birkaç ile şamil memuriyetlerin kendi illerindeki işlerinde gözetim ve denetime yetkilidirler. (5442/15)

— Valiler, her yıl münasip gün ve zamanlarda ilin bütün ilçe ve bucaklarını ve sırasıyla programa alman köylerini ve il içindeki teşkilatı teftiş ederler. Halkın dilek ve ihtiyaçlarını yerli yerinde gözden geçirerek gereğini yaparlar.

İlin idari, mali, ekonomik, sosyal, kültürel, sağlık ve sosyal yardım durumu ve Hükümetçe alınmış bulunan karar ve tedbirlerin sonuçları ve bunların halk üzerindeki etkileri hakkında yılsonunda veya lüzum gördükleri sair zamanlarda ilgili Bakanlıklara rapor verirler. (5442/26)

8 — Planlama ve Koordinasyon Görevleri

—Vali, yılda dört defadan az olmamak üzere, lüzum gördüğü zamanlarda, idarede birliğin sağlanması, işlerin gözden geçirilerek düzenletilmesi, teşkilatın ahenkli çalışması için gereken tedbirlerin alınmasını görüşmek ve kararlaştırmak amacıyla idare şube başkanlarını heyet halinde toplar. Bu toplantıda alınan kararların yürütülmesi bütün idare şubeleri için mecburidir.

Bu görüşmelerde istihsalin artırılması, ticaret ve ulaştırma işlerinin kolaylaştırılması ve geliştirilmesi, çiftçinin kalkındırılması, umumi refahın sağlanması gibi konular üzerinde gerekli tedbirler planlaştırılır.

Bu toplantılara kaymakamlar ve belediye ve ticaret ve ziraat odası başkanlarıyla diğer memur ve ilgililer çağrılabilir. (5442/24)

— Valiler, ilin yönetim, ekonomik, sağlık ve sosyal yardım, kültür ve bayındırlık işleriyle ilgili hizmetlerin ahenkli olarak yürütülmesi için alınması gereken en uygun tedbirleri görüşmek üzere kaymakamları yılda bir defa toplantıya çağırır.

İşler, önemlerine ve eldeki imkânlarla göre sıralanarak programlanır ve ilçeye düşen vazifeler ayrılır ve bir yıl önceki programın uygulama neticeleri gözden geçirilir. (5442/25)

9 — Yazışmalara Aracılık Etme Görevleri

Bir örgüt içinde emir ve haberlerin yazılı ya da sözlü olarak ulaşması haberleşme yoluyla sağlanır. İdarenin en uygun, karar ve tedbir

leri için gerekli bilgileri toplaması, mülki âmirin ve birim üstlerinin örgüt içinde olup bitenlerden, şikâyet, dilek ve tavsiyelerden, haberdar olması, bir bütün olarak Devlet kuruluşlarının koordinasyon ve işbirliği içinde faaliyette bulunması ancak haberleşme ile olur. Yazışma, Devlet kuruluşlarında haberleşmenin belli başlı belirtilerinden biridir.

İl genel yönetiminde haberleşme yöntemi 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ile düzenlenmiştir.

Madde 9 — Vali ilde Devletin ve Hükümetin temsilcisi ve ayrı ayrı her Bakanın mümessili ve bunların idari ve siyasi yürütme vasıtasıdır.

Bu sıfatla :

B — Bakanlıklar ve tüzelkişiliği haiz genel müdürlükler, il genel idare teşkilatına ait bütün işleri doğrudan doğruya valilere yazarlar. Valiler de illere ait bütün işler için ilgili bakanlık veya tüzelkişiliği haiz genel müdürlüklerle doğrudan doğruya muhaberede bulunurlar. Ancak, valiler, hesaba ve teknik hususlara ait işlerde idare şube başkanlarına vali adına imza yetkisi verebilirler.

10 — Törenlere Başkanlık Etme

— Vali, Cumhuriyet Bayramında İl'de yapılacak resmi törenlere başkanlık yapar ve tebrikleri kabul eder. (5442/9-K)

C — FRANSA'DA İL VALİSİNİN GÖREV VE YETKİLERİ

— İl valisi, komünlerle il özel idaresinin ve bunlara bağlı kuruluşların denetimini yapar. 7 nci madde hükümleri saklı kalmak kaydıyla il sınırları içinde faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşlarının denetimi, keza il valisine aittir. (10 Mayıs 1982 gün ve 82-389 sayılı Kararname Md. 2)

— Bir kamu kuruluşunun faaliyeti ilin hudutları dışına uzanıyorsa ve bu hizmet, kısmen veya tamamen, iller arası bir nitelik taşıyorsa, kararname ile öngörülen bir engel olmadıkça bu hizmetin il sınırları içinde kalan kısmı il valisinin gözetim ve denetimi altındadır. (Kararname Md. 3)

— Bir genel sekreter (Vali yardımcısı) il idare şube başkanları ve kaymakamlar, valiye görevlerinin ifasında yardımcı olurlar. Kayma

¹ 10 Mayıs 1982 gün ve 82-389 sayılı Kararnamede "il valisi" yerine "Cumhuriyet komiseri" terimi kullanılmakta ise de, biz alıştığımız "il valisi" terimini kullanmaya devam edeceğiz.

kamlar il valisinin emri altında, ilçelerde kanun ve yönetmeliklerle kendilerine verilen görevleri yerine getirirler ve ilçelerde kamu kuruluşlarının koordinasyonunu sağlarlar.

İl Valisinin keza bir özel kalem müdürü ve duruma göre bir veya daha çok özel görevli memurları bulunur. (Kararname Md. 4)

— Listesi kararname ile tespit edilen illerde İl Valisine emniyet hizmetleri için görevlendirilmiş bir vali yardımcısı olur. (Kararname Md. 5)

İl valisi il düzeyinde uygulanan sivil idarenin görev alanına giren konularda gerekli kararları alır. İlde ilgili her Bakanlığa ait kuruluşlar İl valisinin yönetimi altındadır. Yaptıkları görevler ne olursa olsun her kuruluşun başında bulunan âmirler ve görevliler doğrudan doğruya il valisine bağlıdır. (Kararname Md. 6)

— İlde Devlet kuruluşlarına ait yatırımlar konusunda il valisine düşen görevler saklı kalmak üzere;

— Eğitim işlerinin teşkilatlanma ve muhtevasına yönelik hizmetleri ifasında,

— Personel idaresi ve ona yardım eden kuramların idaresinde,

— İş mevzuatının teftiş ve denetim hizmetlerinde,

— Devlet gelirlerinin ve vergilerin matrahın tespitinde ve tahsilinde,

— Devlete ait malların değerlendirilmesinde,

— Devlete ait malların devri ve idaresi işlemlerinin mali şartlarının tespitinde,

— İstatistik hizmetlerinde,

6 ncı madde hükümleri uygulanmaz (Kararname Md. 7)

Haberleşme ve posta hizmetleri yüksek konseyinin görüşü alındıktan sonra, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlıklarınca müşterek hazırlanacak bir rapora uygun olarak çıkarılacak bir kararname, icabı hale göre, Ulaştırma Bakanlığının yetki alanına giren kuruluşlara, (bu kuruluşların özel durumları da göz önünde bulundurularak) iş bu kararnamenin uygulama şartlarını belirler. (Kararname Md. 48)

— Bu kararname hükümleri Devlet muhasebesi ve yatırımlar konusunda İl Valisine düşen görevler saklı kalmak üzere;

— Yargısal nitelikli hizmet ve kuruluşlara,

— Hesapların denetimi ile yükümlü kuruluşlara,

— Adalet Bakanlığının görev alanına giren kuruluşlara uygulanmaz. (Kararname Md. 9)

İl Valisi, Devlet adına il özel idareleri veya birden çok belediye, belediye birlikleri ve onlara bağlı kurumlarla her türlü sözleşme yapmaya yetkilidir. (Kararname Md. 10)

— İl valisi, savunmanın teşkilatlanmasına yönelik kanun ve yönetmeliklerce tespit edilen şartlar içinde, askeri nitelikte olmayan savunma tedbirlerinin hazırlık ve uygulanmasından sorumludur.

— İlde özel önemi haiz olabilecek bütün olaylar hakkında il valisine askeri makamlar gerekli bilgileri vermek zorundadırlar. (Kararname Md. 11)

— Yönetmelikler, faaliyetleri il sınırları içinde kalan ve Devletin mali yardımlarından istifade eden şirketler, teşebbüsler ve kanunlar nezdinde Devletin temsilini öngördüğü takdirde, bu temsil görevini il valisi veya görevlendireceği kişi yerine getirir. (Kararname Md. 12)

— İl valisi ildeki Devlet kuruluşlarını ilgilendiren bütün idari komisyonların hukuken başkandır. Adli kuruluşlarla diğer bazı özel komisyon başkanlıkları bu hükmün dışındadır. (Kararname Md. 13)

— İl kademesinde Hükümeti temsil ve Hükümet adına karar alma yetkisi münhasıran il valisine aittir. (Kararname Md. 14)

— İl valisi idari bütün kamu kuruluşlarının yegâne ikinci derecede ita âmiridir.

— İl valisi, ilde her bakanlığa ait taşınır ve taşınmaz malların idaresinden sorumludur. (Kararname Md. 15)

— İl valisi, her yıl ilde görevli il idare şube başkanlarıyla ilgili tezkiye varakalarını tayine yetkili makamlara gönderir. Kesinleşen tezkiye evrakını kabul eder. Servis şeflerinin tayin ve yer değiştirme işlemleri hakkında önce il valisine bilgi verilir. (Kararname Md. 16)

— İl valisi aşağıda belirtilen kişilere imza yetkisi verebilir:

Genel Sekretere,

İl idare şube başkanlarına,

Kaymakamlara,

Özel Kalem müdürlerine,

(Kararname Md. 17)

— Bakanlıklar ve bölge valisi il genel idaresine ait bütün işleri doğrudan doğruya il valisine yazarlar (Kararname Md. 18)

— İl idare şube başkanları bölge valisi ve merkezle yazışmalarını il valisi aracılığıyla yaparlar. (Kararname Md. 19)

— İl’de görevli tüm kurum ve kuruluşların sorumlu kişileri özel önemi haiz her konuda il valisine bilgi vermekle yükümlüdürler. (Kararname Md. 21)

— Bölge valisine verilen görevler saklı kalmak üzere, il valisi ekonomik ve sosyal kalkınma milli planı çerçevesinde ve alan düzenlemesi (aménagement du territoire) konusunda Hükümetçe alınan tedbirleri, ilde uygulamaya koyar. (Kararname Md. 22)

— İlde bulunan tesislerle ilgili olarak bir teşebbüsün yeniden yapılması ve geliştirilmesi veya yatırım işlemlerinin kolaylaştırılmasına yönelik ve Devlet kuruluşlarınca yapılan tüm yardım istekleri hususunda il valisi görüşünün alınması zorunludur. (Kararname Md. 23)

— Durumları mahalli istihdam piyasasını etkileyecek nitelikte olan vergilerin affı konusunda, Devlet adına alınacak her türlü idari kararlarda il valisinin görüşü alınır. (Kararname Md. 24)

— İdarenin çeşitli kademelerinde teşkilatlanması ve bu konuda Hükümet politikasının oluşturulması hususunda müzakerelerde bulunmak ve kararlar almak üzere, bir bakanlıklar arası genel idare komitesi kurulmuştur.

Bakanlıklar arası komite bu sıfatla:

1 — Bakanlıkların kullandığı yetkilerin, il valisi lehine taşraya aktarılması hususunda tekliflerde bulunur.

2 — İl valisinin görev alanına giren tüm Devlet kamu kuruluşlarının listesini düzenler.

3 — Devletin il düzeyinde teşkilatlanması konusunda görüş, bildirir.

4 — Bakanlıkların, il kuruluşlarının il düzeyinde ahenkli çalışmalarını gözetimi altında bulundurur.

5 — İdari teşkilatın il düzeyinde kuruluşunu sadeleştirmek üzere her türlü tedbiri önerir. (Kararname Md. 25)

— Genel İdare Bakanlıklar arası Komitesi Başkanının başkanlığında, İçişleri, Maliye idari reformla görevli bakanın iştirakiyle oluşur. İhtiyaç halinde, diğer Hükümet üyeleri de komiteye dahil olurlar.

Komite ihtiyaç olduğunda her zaman ve en azından yılda iki defa toplanır.

Sekreteryaya hizmetini Başbakanlık müsteşarı yerine getirir. (Kararname Md. 26)

D — FRANSA'DA BÖLGE VALİSİNE VERİLEN GÖREVLER²

— Bölge valisi, bölge merkezi olan ilin aynı zamanda il valisi olduğu için yukarıda il valisine verilen görevlerin aynısı kendisi için de geçerlidir.

10 Mayıs 1982 gün ve 82-390 sayılı Kararnamede bölge valisinin il valisi ve bölge valisi sıfatıyla üstlendiği görevler bir arada düzenlemeye tabi tutulmuştur. Tekrara yer vermemek için biz burada bölge valisi sıfatıyla onun ana görevlerinden bazılarını belirtmekle yetineceğiz:

— Bölge valisi, ulusal planın hazırlanması için, bölgesine dahil sahada gerekli bilgileri toplar ve tekliflerini hazırlar. (Kararname Md. 21)

— Bu amaçla, bölge valisi, ekonomik ve sosyal kurulum ve bölge meclisinin görüş ve düşüncelerini alır; 32 nci maddede öngörülen bölge idare konferansının da görüşünü aldıktan sonra, tekliflerini ilgili Bakanlıklara ve planlamadan sorumlu Bakanlığa gönderir.

Bölge valisi, bölgesinde ulusal planın uygulanmasını izler ve her sene bölge valiliğinin yıllık faaliyetlerine ilişkin bir raporu Başbakana gönderir. (Kararname Md. 22)

— Bölge valisi, planın hazırlanması ve uygulanması için Devlet adına her türlü sözleşmeyi imzalar. Ulusal plan ile bölgesel plan arasındaki uyumu sağlamak ve gözetmek bölge valisinin görevidir. (Kararname Md. 23)

— Bölge valisine çalışmalarında "Bölge idare Konferansı" yardımcı olur. Bu konferans bölge valisinin başkanlığında:

- İl Valisi,
- Bölge merkezinin bulunduğu ilin vali yardımcısı,
- Bölge idaresi defterdarı,
- Bölge idaresi kuruluşlarının birinci derecede yetkili temsilcilerinden oluşur.

² 10 Mayıs 1982 gün ve 82-390 sayılı Kararname ile bölge valisi terimi "bölge Cumhuriyet komiseri" olarak değiştirilmiş ise de biz dilimizde yer alan terim olarak "Bölge Valisi" deyimini kullanacağız.

Bölge valisi toplantılara uygun gördüğü herkesi görüş bildirmek üzere davet edebilir. (Kararname Md. 32)

— Bölge idare konferansında, bölgedeki ekonomik ve sosyal hayata ilişkin kamu yatırımlarına ait olaylar değerlendirilir.

Konferans, görevine ilişkin olarak aldığı önlemlerin uygulanmasından muntazam surette haberdar edilir. (Kararname Md. 33)

E — TÜRKİYE'DE VE FRANSA'DA VALİLERİN ATANMA VE İSTİHDAM YERLERİ

TÜRKİYE'DE

— Valiler, İçişleri Bakanının inhası, Bakanlar Kurulunun kararı ve Cumhurbaşkanının tasdiki ile tayin olurlar.

Valiler, lüzumunda tayinlerindeki usule göre kadro aylığı ile merkez emrine alınarak İçişleri Bakanının tasvip edeceği işlerde görevlendirilebilirler. (5442 sayılı İl İd. K. Md. 6)

— 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 59 uncu maddesine göre valilik istisnai memuriyetler arasındadır.

İstisnai memuriyetler için 657 sayılı Yasanın;

— Atanmaya ilişkin hükümleri uygulanmaz.

— 68 inci maddesi uygulanmaz. Yani valiler hizmet sürelerine bakılmadan üst derecelere atanabilirler.

Diğer taraftan, istisnai memuriyetler için özel yasalarda yönetmeliklerinde herhangi bir hüküm yoksa öğretim zorunluluğu da aranmaz.

— 14.2.1985 gün ve 3152 sayılı İçişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 37 nci maddesinde Merkezde görevlendirilen valilerin istisnai yerleri sayılmaktadır.

Bu maddeye göre, Valiler, atanmalarındaki usule göre, Valilik kadro ve unvanlarını muhafaza etmek suretiyle merkezde görevlendirilebilirler. Merkezde görevlendirilen Valiler, Bakan tarafından:

- İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı,
- Müsteşar Yardımcılığı,
- Genel Müdürlük,
- Kurul Başkanlığı,
- Bakanlık 1. Hukuk Müşavirliği veya:

İnceleme, araştırma, soruşturma ve eğitim işlerinde;

Başbakanlığın talebi üzerine, Başbakanlık ve diğer Bakanlıkların Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Genel Müdürlük ve bu görevlere eşdeğer durumda olan diğer üst kademe yöneticiliklerinde;

Unvan ve özlük hakları saklı kalmak kaydı ile görevlendirilebilirler.

Valilik sıfatı ve unvanı kazanmış olanlar, valilik dışında atandıkları görevlerde bu unvanlarını kullanabilirler.

İllerde fiilen valilik yapmamış olanlar vali olarak merkezde görevlendirilemezler.

FRANSA'DAKİ UYGULAMA

aa) Yasal Düzenleme

— 23 Aralık 1982 gün ve 82-1101 sayılı Kararname ile değişik 29 Temmuz 1964 gün ve 64-805 sayılı Kararnamenin 1 inci maddesinde valilerin tayin usulü düzenlenmiştir. Buna göre valiler, İçişleri Bakanının önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun kararı ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanırlar. İl ve bölge valiliklerine, valilerin işgal ettiği diğer kadrolara, valilere tahsis edilen ve mevcut kadronun % 5'ini geçmeyen üst düzey istihdam yerlerine vali unvanıyla atamalarda da aynı atama usulü uygulanır.

1. Kategoride iki yıldan beri görevde kalan ya da iki yıl kaymakamlık hizmeti bulunan kaymakamlar vali olarak atanabilirler. Ülke dışında bir görevde (Fransa'ya bağlı deniz aşırı ülkelerde) çalışanlar ise en az 10 yıl kaymakamlık yaptığını doğrulamak zorundadır. Asil kaymakamlar, Valiliğe atanır atanmaz, valiliğe atanmış olurlar.

Halen kaymakam olmayan Yöneticiler, en az beş yıl kaymakamlık yaptıklarını doğrulayabilirlerse asaleten valiliğe atanabilirler. (Kararname Md. 2)

Halen kaymakam olmayan kişilerin valiliğe atanması halinde bunların mevcudu, mevcut vali kadrosunun beşte birini geçemez. (Kararname Md. 6)

— Valiler normal sınıf (Classe normale) ve sınıf dışı (hors classe) olmak üzere iki gruba ayrılır (Md. 7)

. — Normal sınıftaki valiler 7 kademeye ayrılırlar. Kademe ilerlemeleri İçişleri Bakanı kararı ile olur.

Birinci ve beşinci kademeler arasında olduğu gibi altıncı kademedен yedinci kademeye kadar terfiler, bir önceki kademeye atamadan bir yıl sonra yapılır.

Beşinci kademedен altıncı kademeye geçmek için beşinci kademede iki yılın geçmesi ve en az dört yıl vali olarak hizmetin bulunması gerekir.

Merkezdeki Müdürlükler ile polis teşkilatında fiilen çalışan müdürler arasından atanan valiler, kendi maaşlarına denk bir kademeye atanırlar. Böyle bir eşitlik yoksa daha üst bir kademeye atanabilirler. (Kararname Md. 8)

— Sınıf dışında (Hors classe) tek bir kademe vardır. Bu sınıfa atanacak valilerin görevlendirileceği yerler, valilik dışında ülke düzeyinde belli makamlar olup bu görevlerin listesi yıl kararname ile tespit edilir. Normal sınıftan (Classe normal) sınıf dışına (Hors classe) tayin olan vali, tekrar valiliğe döndüğünde sınıf dışında geçen süre valilik kademesinin belirlenmesinde nazarı itibar alınır. (Kararname Md. 9)

— İçişleri Bakanlığı bütçesinde miktar belirtilmek üzere valiler Devlet kadrolarında kendilerine verilen görevleri ifa etmek üzere istihdam edilirler. (Hors cadre) (Kararname Md. 10)

— En az iki yıl asaleten valilik kadrosunda çalışan bir vali, valilik dışında başka bir göreve atanabilir (detachement) (Kararname Md. 11)

— Valilik kadrosundan başka görevlere atananların sayısı 50'vi geçemez. (Kararname Md. 14)

bb) Fransız İdare Hukukunda Valilik Sistemi Üzerinde Yorumlar³

Valilik üzerinde en önemli reform, 29 Temmuz 1964 tarihli Kararname ile yapılmıştır.

Vali tam anlamı ile siyasi bir şahıs mıdır, yoksa diğer kamu görevlileri gibi bir devlet memuru mudur? Valilik müessesesi bu ikisinin bir arada uzlaştırıldığı bir görev olup Hükümete bağlılık en belirgin yönüdür. Valiler Bakanlar Kurulu Kararı ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanırlar.

Valiler, Kaymakamlar ile beş yıl kaymakamlık görevinde bulunan idareciler arasından seçilirler.

Hükümetin takdirine bağlı olarak, mevcut vali kadrosunun beşte biri nispetinde hiç bir özel şarta bağlı olmadan memurlarla, memur ol

³ Droit Administratif - George Vedel, Pierre Delvolve - Presses Universitaires de France 9° edition mise à jour: 1984, octobre page. 899.

mayanlar arasında da valiliğe atama yapılabilir. Bu durumda valiliğe atananlar ancak üç sene hizmet ettikten sonra asil vali unvanını kazanırlar.

Valilik kariyeri üç kategoriye ayrılır:

- Normal valilik sınıfı (classe normale)
- Sınıf dışı (hors classe)
- İstisnai sınıf (Classe exceptionnelle)

Bu sınıfların her biri kademelere ayrılırlar:

Valilerin statüsü diğer memuriyetlerden farklıdır. Hükümete tam bir sadakat içindedirler. Bu bağlılık onların iktidar partisinin bir mensubu olmalarını gerektirmez. Ama Hükümetle açık ve samimi bir işbirliği içinde olmaları asildir.

Bundan çıkan sonuç şudur ki; Hükümet valilerin siyasi davranışlarını ve siyasi görüşlerini göz önünde bulundurma hakkına sahiptir.

Valiler sendikalara üye olmazlar, grev yapamazlar. Disiplin rejimleri özellik taşıır: Bir ceza söz konusu olduğunda valilere ait dosyaların disiplin komisyonuna tevdiinde memurlar hakkında uygulanan disiplin tedbirlerinden olan açığa alma işlemi (disponibilite) valiler için mesleğin normal bir tatbikatı olarak düşünülmektedir.

Nihayet "Özel izin" durumu, bazı gerekli hallerde kadronun boşaltılması için kullanılmakta ise de, bu uygulama kısa bir süre için yapılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE VALİLİK SİSTEMİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

İl İdaresi Kanununa Göre Valilerin Belirgin Nitelikleri

— Vali merkezi idarenin yürütme vasıtasıdır. Her bakanlıkla doğrudan temas ve yazışma halindedir. Yürütme ile ilgili konularda valiye müracaat edilir. Muhtelif bakanlıklara mensup memurların yazıları ve kararları bir hazırlık mahiyetindedir. Valinin kararı ve onun onaması ile icra olunur.

— Vali Devletin ve Hükümetin temsilcisidir.

Hükümetin ve yürütmenin temsilcisi olmak itibarıyla valinin haiz olduğu yetki, yetki genişliği ilkesinin tabi bir sonucudur. Vali sadece

Hükümetin emirlerini icrai kararlarını tatbik ve icra ile mükellef bir organ değildir. Vali; bazı memurların tayini, ildeki kamu hizmetlerinin düzenlenmesi ve idaresi, hâkimler ve askeri daireler hariç idari şubelerin denetim ve gözetiminden sorumludur.

— Vali sadece kanun, tüzük ve yönetmeliklerin verdiği yetkiyi kullanmakla kalmamakta, amme kudretini kullanma hakkına sahip olduğu için, doğrudan doğruya "genel emirler ve direktifler" de çıkarmak yetkisine de sahip bulunmaktadır.

— Vali, il içinde genel emniyet ve asayiş sağlamaya yükümlü ve görevlidir. Devletin Anayasa ile üstlendiği "koruma görevinin" tabii bir sonucu olarak valinin can, mal ve ırz emniyetini sağlamak için İl İdaresi Kanunu ile üstlendiği görev vazgeçilemez, ertelenemez temel görevlerinin başında gelmektedir.

— Vali, mahalli idareler üzerinde Anayasanın 127. maddesinde ifadesini bulan idari vesayet yetkisine de sahip bulunmaktadır. İdari vesayet, kaynağını Anayasanın 123. maddesinde yer alan "idare kuruluş ve görevleri ile bir bütündür" ilkesinden ve kanunlardan almaktadır.

İlde Devlet kudretini kullanan Vali, mahalli idarelerin organları, işlemleri üzerinde Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, toplumun yararına ve kamu düzenine aykırı düşen ne kadar tasarruf varsa bunları kanunda belirtilen yetkiler çerçevesinde kontrol eder. Bunların hukuk alanı içine çeker, ulusal çıkarları yerel çıkarlar karşısında korur.

— 1982 Anayasasının 126. maddesinde hizmet yönünden oluşturulan bölgesel kuruluşlarla ilişkilere gelince; genel yönetimin taşrada teşkilatlanması açısından il esaslı kabul edilmiş, bunun dışındaki kademelerin meydana getirilmesinde kanun koyucuya düzenleme alanı bırakılmıştır.

İhtiyaçların zorlaması sonucu bazı kamu hizmetlerinde bölgesel teşkilatlanmalara gidildiği bilinmektedir. Ancak bu uygulama belli ilkelere bağlı kalarak düzenli biçimde gelişmediği gibi, valilerle uyumlu bir ilişki sürdürebildikleri söylenemez. Bu nedenlerle Valilerle bölge kuruluşları arasındaki ilişkilerin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulabilmesi için bu kuramların kanunla düzenlenmesi gerekmektedir.

Bu arada önemli bir konuya kısaca değinmek isteriz. Türkiye kaynaklarını geliştirmeye, onları en verimli şekilde kullanmaya ve büyük kaynak israfına yol açan uygulamaları bir zapt altına almaya mec

bur bir ülkedir. Bu nedenle bizde de Fransa'daki gibi sırf ekonomik ve sosyal kalkınmada etkinliği ve verimi artırmak üzere, hiyerarşik bir kademeye gidilmeden bölgesel kuruluşlar bir şemsiye altına alacak bölge valiliği sisteminin tartışılmasında yarar vardır diyoruz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VALİLERİN STATÜSÜ VE GÖREVLERİ BAKIMINDAN

TÜRK VE FRANSIZ MEVZUATININ KISACA MUKAYESESİ

1 — Fransa ve Türkiye üniter birer Devlet olarak Federal yapıya sahip ülkelere nazaran Valilik sistemini Devlet yönetiminde çok üstün bir konumda değerlendirmişlerdir. Gerçekten de Valiler her iki ülkede, bürokrasinin il düzeyinde en mümtaz mevkiini işgal etmekte, Devleti ve Hükümeti temsil etmek suretiyle Devletin işleyişinde en yetkili ve itici gücü oluşturmaktadırlar.

Bu genel yaklaşıma karşın her iki ülkede valilerin statüsü, görev ve yetkileri açısından bazı farklar gözden kaçmamaktadır:

1 — Fransa'da il valilerinin dışında birkaç ili içine alan bölge valilikleri mevcuttur. 97 il ve 22 bölge içinde gruplandırılmıştır. Bölge valisi bölge merkezi olan ilin aynı zamanda il Valisi görevini de ifa etmektedir. Bölge valisi diğer il valileri üzerinde bir üst hiyerarşik kademe oluşturmamakta, sadece ekonomik ve sosyal kalkınmanın planlama ve koordinasyonunda aracı olmaktadır. Bölgesine dahil illerin valileri ile birlikte bölge düzeyinde planlamaya esas bilgileri toplamakta, önerileri oluşturmakta ve Merkeze aktarmaktadır. Ulusal planın Bölge düzeyinde uygulanması, izlenmesi ve bölgenin planı ile ulusal plan arasında uyumu sağlamaktadır.

Bizde böyle bir uygulama yoktur. Sadece emniyet ve asayiş yönünden Olağanüstü Hal Bölge Valiliği oluşturulmuştur. 14 Temmuz 1987 gün ve 19517 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre Olağanüstü Hal Bölge Valisi bölgedeki iller arasında koordinasyonu ve işbirliğini sağlar.

Bakanlar Kurulunca Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaldırılabilir veya sınırları değiştirilebilir. (Kararname Md. 2)

2 — Fransa'da Valilerin temsil yetkisi belirlenirken valinin "Başbakanı" temsil ettiği açıkça belirtildikten sonra diğer Bakanları ayrı ayrı temsil ettiğinden söz edilmiştir.

Bizde ise "Başbakan" ve "Bakan" ayrımı yapılmadan, valilerin doğrudan doğruya "Hükümeti" temsil ettiği belirtilmekle yetinilmiştir. 1961

Anayasasındaki Hükümet modeline göre 5442 sayılı İl İdaresi Kanunundaki düzenleme yeterlidir. Ancak, 1982 Anayasası ile Hükümetin yapısı Başbakanın hayli güçlendirilmesi yönünde değişikliğe uğradığından, Valilerin bizde de Fransa'da olduğu gibi "Başbakan" ve ayrı ayrı her "Bakam" temsil ettiğinin belirtilmesi isabetli olacaktır.

3 — Fransa'da Valilerin "Devleti" temsil ettiği hususu bizde olduğu gibi sarahatle belirtilmemiştir. Bu yönü ile bizde valilerin Devletin temsilcisi olduğu açık ve seçik olarak belirtilmek suretiyle Fransız mevzuatına nazaran onları daha güçlü bir konumda gördüğünü kabul etmek gerekir.

4 — Dikkati çeken bir başka husus şudur: Bizde İl İdaresi Kanunu, son derece ayrıntılı bir düzenlemeye gitmiş iken, Fransa'da Valilerin statüsü ve görevleriyle ilgili yukarıda sözü edilen kararnamelerin aksine hayli kısa, ayrıntılardan uzak ve temel ilkeleri belirtmekle yetinen bir düzenlemeden ibaret olduklarını görüyoruz.

Gerçekten de bir yönetmelik anlayışı içinde İl İdaresi Kanunumuzun, Devlet Memurları Kanununun, Emniyet ve Asayişe Yönelik Mevzuatın ve Bakanlıkların Teşkilat Kanunlarının kapsamına giren pek çok konuyu kapsamına alması çok büyük sakıncalar doğurmuş ve 1949 yılından günümüze kadar İl İdaresi Kanunundaki düzenlemeleri hiç göz önünde bulundurmayan çok çeşitli kanun, tüzük ve yönetmeliklerle il sistemi alt üst olmuş ve İl İdaresi Kanunu bütünlüğünü geniş ölçüde kaybetmiştir. İç-Düzen projesinde il sistemini bozan düzenlemelerden ayrıntılı olarak söz edilmiştir. Ne var ki, son yıllarda Bakanlıkların Teşkilat Kanunları ve personel rejimindeki düzenlemelerle İl İdaresi Kanunu daha da hırpalanmış ve yeni bir düzenlemeye gitmek zarureti ortaya çıkmıştır kanaatindeyiz. Buna örnek olarak 57. maddeden söz etmek istiyorum:

İl İdare Kurulu üyeleri arasında Tarım ve Veteriner Müdürünü de sayan 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 57. maddesi, 6.3.1985. gün ve 3161 sayılı Tarım Orman ve Köy işleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 27. maddesi ile bütünlüğünü kaybetmiştir. Zira bu maddede "İl İdare kurullarında "Bakanlık İl Müdürleri ve İlçe İdare Kurullarında Bakanlık İlçe Müdürlerinin Bakanlık temsil edecekleri belirtilmiştir. İl İdaresi Kanunundaki hüküm buna göre yeniden düzenlenmelidir.

— Burada önemle vurgulamak istediğimiz konulardan biri de valilerin istihdam şekilleriyle ilgili olanıdır.

Bir ülkenin en değerli varlığı yetişmiş, eğitilmiş, insan gücüdür. Hele hele vali olarak atanmış ve illerde bir süre hizmet yapmış deneyimli kimselerin hiç bir haklı neden olmadan her siyasi iktidar değişikliğinde büyük bir kısmının devre dışı bırakılması çok önemli bir kaynak israfıdır ve ülke yararına değildir. Fransa'da dikkatimizi çeken bir gerçek var: Orada Valilerden her zaman ve her yerde yararlanılmakta, bir saat dahi Devlet Hizmetinden uzaklaştırılması kimsenin aklına gelmemektedir.

Yukarıda dilimize aktardığımız Fransız mevzuatında açıkça görüldüğü üzere Valilerin istihdamı büyük bir dikkatle ve ihtimamla objektif kurallara bağlanmıştır. Siyasi iktidarlar bu yetişmiş, değerli insanlardan yararlanmak üzere çeşitli alternatifler karşısında bırakılmış, ama hiç bir zaman görevsiz bırakılmalarına fırsat ve imkân verilmemiştir. İlde Vali olarak çalışması uygun görülmeyenlere Devletin her kesiminde görev bulunmuş ve unvanları, özlük hakları ve onurları titizlikle korunmuştur.

Bizdeki uygulama ise son derece düşündürücüdür. Burada benim de dahil bulunduğum bir inceleme grubunca 1986'da hazırlanan bir rapordan, Merkezde görevlendirilen valilerle ilgili kısmı aynen aktarmak istiyorum:

"Bilindiği gibi 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, İçişleri Bakanlığının inhası, Bakanlar Kurulunun kararı ve Cumhurbaşkanının onayı ile tayin edilen valilerin, lüzumunda, tayinlerdeki usule göre kadro aylıkları ile merkez emrine alınarak İçişleri Bakanının tensip edeceği işlerde görevlendirilebilecekleri hükmünü getirmiştir.

İl İdaresi Kanununun yürürlüğe girdiği 1949 yılından itibaren pek çok vali, çoğu kez olumsuz tutum ve davranışlardan kaynaklanmayan veya hizmette kusurlu sayılma gibi objektif nedenlere dayanmayan tasarruflarla merkez emrine alınmıştır. Bunlara, sınır anlaşmazlıkları mevzuat çalışmaları, kurs ve seminerlere sınırlı katılma gibi çok kısıtlı hizmetler dışında, statülerine uygun görevler verilmemiştir.

İllerde Devlet ve Hükümet temsilciliği ve her bakanın ayrı ayrı mümessili ve siyasi yürütme vasıtası olma gibi ağır bir görevin sorumluluğunu taşıyan, günün 24 saatinde kamu hizmetlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi için yoğun çalışmalarda bulunan, geniş tecrübe ve bilgi

birikimine sahip valilerin fonksiyonsuz ve görevsiz bırakılmaları kamu hizmetleri açısından önemli bir kaynak israfına neden olmaktadır.

Valilere merkezde verilecek görevler konusunda, hiçbir yasal yönlendirme ve sınırlama getirilmeksizin sadece Bakanın takdirine yer veren İl İdaresi Kanununun bu hükmünün uygulanmasından kaynaklanan sakıncalar, aradan geçen 36 yıllık süre içinde ciddi bir sorun haline gelmiştir.

Bu sorunları çözmek amacıyla kanun koyucu 1985 yılında 3152 sayılı Kanunla, görevlendirmenin kapsam ve sınırını aşağıdaki şekilde açıkça belirlemiştir.

Madde 37 — "Valiler, atanmalarındaki usule göre, valilik kadro ve unvanlarını muhafaza etmek suretiyle merkezde görevlendirilebilirler. Merkezde görevlendirilen valiler, Bakan tarafından İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı, Müsteşar Yardımcılığı, Genel Müdürlük, Kurul Başkanlığı, Bakanlık Birinci Hukuk Müşavirliğinde veya inceleme, araştırma, soruşturma ve eğitim işlerinde; Başbakanlığın talebi üzerine, Başbakanlık ve diğer bakanlıkların, Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Genel Müdürlük ve bu görevlere eşdeğer durumda olan diğer üst kademe yöneticiliklerinde; unvan ve özlük hakları saklı kalmak kaydı ile görevlendirilebilirler.

Valilik sıfatı ve unvanını kazanmış olanlar, valilik dışında atandıkları görevlerde de bu unvanlarını kullanabilirler.

İllerde fiilen valilik yapmamış olanlar, vali olarak merkezde görevlendirilemezler."

Bu düzenleme ile merkezde görevli valilerin statüleri güvenceye kavuşturulmuş, görev sorununa belli bir açıklık getirilmiştir. Ancak yasanın yürürlüğe girdiği 1985 yılından beri merkezdeki valilerin görevlendirilmeleri konusunda, İçişleri Bakanlığının uygulamasında bile, hiçbir değişiklik meydana gelmediği izlenmektedir.

Bu hal merkezde görevli valilerde Bakanlıkça kendilerine güvenilmediği ve bunun sonucu olarak yeterince ilgi gösterilmediği, bilgi ve tecrübelerine önem verilmediği şeklinde duyguların doğmasına, Bakanlık makamında da merkezdeki valilere statülerine uygun görev verememenin yarattığına inandığımız sıkıntının devamına yol açmaktadır.

Sonuç olarak, karşılıklı güvensizlik yoğunlaşarak sürüp gitmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yukarıda üç bölüm halinde ortaya konulan ve Ülkemizde Fransa' da uygulanmakta olan Valilik sistemiyle ilgili düzenlemeler ve değerlendirmelerden çıkan bazı önemli sonuçları ve önerilerimizi şöylece konuya ilgi duyanlara sunmak istiyorum:

1 — Ülkemizde valilik sistemini düzenleyen 1949 tarihli İl İdaresi Kanunu o zamandan bu yana gelişen ve değişen şartlar içinde yapılan pek çok düzenleme ile her yönden örselenmiş, budanmış ve birçok hükmü işlemez hale gelmiştir.

2 — Ekonomik ve sosyal kalkınmada bölgesel kuruluşların sebep olduğu keyfilığe, dağınıklığa ve kaynak israfına son vermek için, Fransa'dakine benzer biçimde, sadece ekonomik ve sosyal planlamada il ile merkez arasında aracılık rolü üstlenen ve hiç bir zaman hiyerarşik bir kademe olarak düşünülmeyen bir bölge valiliği sistemi tartışılmalı ve buna gerek görülsün, görülsün her halde yeni İl İdaresi Kanununda ekonomik ve sosyal kalkınmada derli toplu bir düzenlemeye mutlaka ve geniş bir şekilde yer verilmelidir.

3 — Yeni İl İdaresi Kanunu çok ayrıntılı ve çeşitli kanunlarla düzenlenen konuları değil, derli toplu ilke oluşturan temel maddeleri kapsayan bir metin halinde düşünülmeli ve bir “küçük anayasa” zihniyeti içinde hazırlanmalıdır.

4 — İl sisteminde teşkilatlanmada dağınıklığı önlemek ve bir hizmet için birden çok teşkilat kurulması, ya da birçok hizmetin sahipsiz kalması sonucunu doğuran uygulamalara bir son vermek üzere, Fransa' da olduğu gibi, ülkemizde de “Bakanlıklar arası bir Genel İdare Komitesi” oluşturulmalıdır. Bu komite:

— Bakanlıkların kullandığı yetkilerin, il valisi lehine taşraya aktarılması hususunda teklifte bulunmalı,

— Devletin il düzeyinde teşkilatlanmasında görüş bildirmeli,

— Bakanlıkların il kuruluşlarının il düzeyinde ahenkli çalışmasını gözetimi altında bulundurmali,

— İdari teşkilatın il düzeyinde kuruluşunu ve işleyişini sadeleştirmek üzere her türlü tedbiri almalıdır.

Başbakanın başkanlığında, İçişleri, Maliye ve Planlamadan sorumlu Bakanın iştirakiyle kurulacak bu komiteye gerektiğinde konu ile ilgili bakanlar da katılmalıdır.

Bu hüküm yeni İl İdaresi Kanununda yer almalı ve il valilerinin bu konuda önerilerinden de yararlanılmalıdır.

5 — İdarenin temel fonksiyonu, milli menfaatleri korumak, kanunlara itaati sağlamak ve yönetimi denetlemektir. Diğer tüm fonksiyonların temelini oluşturan bu ilkeler, müstakil bir madde halinde yeni İl İdaresi Kanununda yer almalıdır.

6 — Valilerin istihdamı konusu ülkemizde en sancılı sorundur. Siyasi ve idari istikrarın her on yılda bir alt üst olmasının bedelini Türkiye çok ağır ödemektedir. Bu ülkenin en değerli kaynağı, bilgili çalışkan, üstün nitelikli fedakâr evlatlarıdır. Bütün ömrünü bu uğurda üstün hizmet vermek için harcamış, son derece büyük sorumluluk duygusuna sahip, vatan ve millet sevgisi ile dopdolu çalışkan evlatlarının, yıllarca hiç bir haklı neden olmadan bir kenara itilmeleri acıdır; tahammülü güç bir hadisedir.

Daha güçlü ve mutlu bir Türkiye'ye nasıl varılacağı düşünülürken, herhalde, en başta Devletin devamlılığını ve istikrarını sağlamakla görevli olan valilerin seçimi büyük bir dikkat ve ihtimamla yapılmalı, görevlerinde en azından Fransa'daki kadar bir teminata sahip olmalarında ülkenin yararı olduğu kabul edilmelidir. Bu amaçla; ilk yapılacak iş; 3152 sayılı İçişleri Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 37. maddesinin hiç bir kaygıya ve endişeye mahal kalmadan uygulanması ve yeni düzenlemelerle Valilerden iyi biçimde yararlanma yollarının araştırılmasıdır.

Asil ve yüce Milletimiz, kendisine feragatle hizmet eden evlatlarının heder edilmesi sonucunu doğuran uygulamalardan değil; kendisine daha uzun yıllar hizmet edecek en değerli ulusal kaynak olan yetişmiş insanların isabetle ve yerinde kullanılmasına yönelik davranışlardan mutlu olacak ve bu anlayıştaki Devlet adamlarına karşı daha çok güven duygusu içinde olacak ve desteğini onlardan esirgemeyecektir.

MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ ARASINDAKİ SINIR ANLAŞMAZLIKLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ertuğrul TAYLAN

İller İdaresi

Gn. Md. Yardımcısı

I. Sınır Anlaşmazlıklarının Çözümünün Usul ve Esasları

Hemen belirtelim ki 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 2. maddesinin (B) fıkrasında "... İl, ilçe ve bucak sınırlarının" üçlü kararname ile çizileceği hükmü yer almıştır. 1988 tarihli Sınır Anlaşmazlığı, Mülki Ayrılma ve Birleşme ile Köy Kurulması ve Kaldırılması Hakkında Yönetmeliğin 1. maddesinin (C) fıkrasında "Ayrı illere veya aynı İl'in başka ilçelerine ya da aynı ilçenin ayrı bucaklarına bağlı köyler ve belediyeler arasındaki, il, ilçe ve bucak sınırı niteliğindeki sınır anlaşmazlıklarının" bu Yönetmeliğe göre çözümleneceği hükme bağlanmıştır.¹

Belediye Kanununun 6. maddesinde bir ilçeye bağlı belediyeler veya belediyeler ile köyler arasındaki sınır anlaşmazlıklarının İl İdare Kurulunca ve bir İl'in ayrı ilçelerine bağlı köyler ve belediyeler arasındaki sınır anlaşmazlıklarının İl Genel Meclisince tasdik edilerek sonuçlandırılacağına dair hüküm yer almışsa da, yukarıda belirtildiği gibi, il, ilçe ve bucak sınırları 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ve bu konudaki Yönetmelik esaslarına göre çizilmektedir. Nitekim 1979 tarihli Yönetmelikten önce bu konudaki işlemlere dair çıkarılmış olan 1977 tarihli ve İller İdaresi Genel Müdürlüğü 420.204/2809 sayılı genelgede "... köy ve belediyelerin her biri bir Vilayetin muhtelif bucak ve ilçelerine veya muhtelif Vilayetlere bağlı bulundukları takdirde aralarındaki sınır anlaşmazlıkları 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 2. maddesi hükümlerine göre Bakanlığımızca çözümlenmesi gerekmektedir." denilmektedir. Uygulama ve Danıştay kararları da bu yoldadır. Danıştay'ın E. 1966/3537, K. 1967/ 1926 sayılı kararında aynı bucağa bağlı belediye ve köyler arasındaki sınırların Belediye ve Köy Kanunlarına göre çizileceği hükmüne bağlanmıştır.² İncelememize konu olan İl'ler, ilçeler ve bucaklar arası sınır anlaşmazlıkları, 5442 sayılı Kanuna göre üçlü kararname ile çizilmektedir.

¹ 1988 tarihli anılan Yönetmelikte, 1979 tarihli Yönetmeliğin sınır anlaşmazlıklarının inceleme esasları, ana hatları ile benimsenmiştir.

² Mera, Yayla Davaları, Köy Orta Malları, İdari Sınır Anlaşmazlıkları, Ali Arcaç, Terfîk İmsel, Ankara 1970, Sayfa 290.

Yukarıda anılan 1988 tarihli Yönetmeliğin ikinci bölümünü teşkil ed.ı 4-13. maddelerinde sınırların değışmezliğı esası, başvuru ve ilk inceleme, yetkili kurulların görevleri ve yerinde yapılacak incelemede göz önünde bulundurulacak esaslar ile inceleme sonunda düzenlenecek dosyanın kapsamı, Bakanlığa gönderilecek evraklar ve sınır kararnamesinin uygulanması düzenlenmiştir.

1 — Sınırların Değışmezliğı

Yönetmeliğın sınır anlaşmazlıkları bölümünün “Sınırların Değışmezliğı” başlıklı 4. maddesinde “İl İdaresi Kanununa göre belirlenmiş sınırların değışmezliğinin esas olduğı, mevcut sınırın;

(1) "... sınır noktalarının belirginlik ve değışmezlik niteliklerini

yitirmiş olması” ve (2) “...idari birimlerin sosyal, ekonomik, idari ve coğrafi durumlarında” sınır anlaşmazlığına yol açacak değışiklikler meydana gelmesi halinde değıştirilebileceğı hükme bağlanmıştır. Yönetmeliğın bu maddesinde her ne kadar İl İdaresi Kanununa göre çizilmiş sınırların devamlılığının esas olduğı hükme bağlanmışsa da Danıştay Kararlarında ve bu kararlarda benimsenmiş olan bilirkişi raporlarında vaktiyle Köy veya Belediye Kanununa göre çizilmiş olan sınırların değışmezliğinin esas alındığı anlaşılmaktadır. Bu, idari işlemlerde devamlılık ve istikrarın tabii bir neticesidir.

Zaten Yönetmeliğimizin sınır anlaşmazlıklarında ön araştırma ile ilgili 5. maddesinde ilk inceleme ile anlaşmazlık bölgesinde İl İdaresi Kanununa veya Köy ve Belediye Kanunlarına göre çizilmiş bir sınırın olup olmadığının ve varsa bunun uygulanabilirliğinin araştırılması hükme bağlanmıştır. Yönetmeliğın 9. madde A-B fıkralarında anlaşmazlığın yerinde incelenmesinde vaktiyle çizilmiş olan mevcut sınırın uygulama imkânının olup olmadığının bir kere daha araştırılması öngörülmüştür. 5442 sayılı Kanuna göre çizilmiş olan mevcut sınırın uygulanabilirliğinin anlaşılması ve tarafların sosyal, ekonomik durumlarının sınır değışikliğini gerektirmediğinin tespiti halinde, yeniden sınır çizilmesi talebi reddedilmektedir. Nitekim Danıştay 8. Daire E. 1986/2, K. 1987/217 sayılı kararıyla iki köy ve iki ilçe arasında 1972 yılında çizilen sınırın, köylerin iktisadi ve sosyal durumlarında değışiklik olduğı (dışarıya nüfus göçü, hayvan miktarında değışme gibi) sebebiyle değıştirilme talebinin reddine dair Bakanlık kararının iptali isteğinin Kayseri idare Mahkemesinin E. 1983/243, K. 1985/310 sayılı kararıyla reddine dair kararın iptali isteğı; karar, yasa ve usule uygun olduğundan reddedilmiştir. Bu durumdaki Köy veya Belediye Kanununa göre çizilmiş olan sınır söz konusu ise, mevcut sınır kararname sınırı haline getirilmektedir.

Bu, idari işlemlerde istikrar ilkesinin tabii bir sonucudur. Bu sebeple Yönetmeliğin 4. maddesinin başlığını “Kanuna göre çizilmiş olan sınırların devamlılığının esas olduğu” şeklinde yorumlamak gerekmektedir.

2 — Başvuru ve İlk İnceleme

Valiliğe sınır anlaşmazlığı ile ilgili bir başvuru halinde, ilkin anlaşmazlık bölgesinde İl İdareci Kanununa, Köy Kanununa veya Belediye Kanununa göre çizilmiş bir sınır olup olmadığı araştırılacaktır. Bu ilk inceleme çerçevesinde kararname ile çizilmiş bir sınır olup olmadığı Bakanlıktan da sorulacaktır. Anılan üç Kanuna göre çizilmiş bir sınır varsa, bunun uygulama imkânı araştırılacaktır. Mevcut sınır kararının uygulama imkânı olmadığından yeni bir sınır çizimine gidilecekse, bunun hukuki ve idari nedenleri tespit edilecektir.

İlk inceleme sonunda uyuşmazlığın gerçek nedenlerinin “... orman, mera, yaylak ve otlaktan yararlanma veya su anlaşmazlığı niteliğinde olduğu anlaşıldığında, konunun 5442 sayılı Yasa kapsamı dışında olduğu” ve sorunun ilgili Kanunlara göre halli gerektiği ilgililere bildirilecektir. (Yönetmelik 5. madde)

Yönetmeliğin 5. maddesinin C ve D fıkralarında öngörülen mevcut sınırın uygulama imkânının olup olmadığı, uyuşmazlığın gerçek nedenleri ile yeniden sınır çizimini gerektiren hukuki ve idari sebeplerin araştırılmasının kimler tarafından nasıl, yapılacağına dair Yönetmelikte bir açıklık yoktur. Ama, bu incelemenin sunulan veya elde edilen dilekçe ve belgeler üzerinde yapılacağı, bu konuda gerekirse ilgili dairelerden bilgi istenebileceği veya mahallinde sınırlı şekilde inceleme yapılabileceği açıktır. İlk inceleme idare kurulunun veya ilgili vali yardımcısı başkanlığında idare kurulu büro şefi ile bir harita elemanından teşekkül eden kurulca da yapılabilir. Anlaşmazlığın aynı ilçenin bucakları arasında olması halinde ilk inceleme kurulunun Kaymakam başkanlığında teşekkülü mümkündür. Uyuşmazlık iki il arasında ise iki ilin aynı şekilde teşekkül ettirilen kurulları mahallinde bir araya gelerek inceleme yapabilirler. Bu şekildeki bir ön çalışmayla “orman, mera, otlak ve yaylaktan yararlanma” veya “su uyuşmazlığından” kaynaklanan bir talep, daha uyuşmazlığın başlangıcında, ilgili yasalara göre halledilmesi belirtilerek reddedilebilir. Aynı şekilde, daha önce İl İdareci Kanununa göre çizilmiş olan sınırın uygulanabilirliği mahallinde gösterilerek (tarafaların sosyal, ekonomik, idari durumlarındaki değişikliklerin önemli olmadığı ve sınır değişikliğine gidilmesine mahal bulunmadığının da tespiti halinde) talep reddedilebilir. Böylece bazen yıllarca süren, ilgili köyler ve belediyeler arasında gerginliğin sürüp gitmesine, iki tarafa da

tuzluya mal olan anlaşmazlıklar için başında önlenabilir. Yıllarca, İl'den Bakanlığa kadar, idareyi uğraştırmış müzmin sınır anlaşmazlıklarının temelinde "orman, mera, otlak ve yaylaktan yararlanma yattığını" söyleyebiliriz.

Sınır anlaşmazlığı dosyalarında, çok az da olsa, ilk inceleme örneklerine rastlanmaktadır. Bir İl'in iki ilçesi arasında, iki köy bölgesinde sınır anlaşmazlığı müracaatını, ilkin İl Tarım Müdürü başkanlığında Kadastro Müdürü, İl İdare Kurulu Büro ve Orman Bölge şefinden meydana gelen bir kurul incelemiştir. (Anlaşmazlık alanı ormanlıktır.) İlk inceleme kurulu, mevcut sınırın dört noktasından ikisinin belirgin, ikisinin de belirsiz olduğunu tespit etmiştir. (Kurul, bu iki köy arasında 1970 lerde kararname ile çizilen sınırın bir tarafın tapudaki hudut namesine işlenmiş olduğunu, yani bu bölgede kararname ile çizilmiş bir sınır olduğunu fark edememiştir.) Anlaşmazlığı, bilahare karma kurul ele almıştır. iç Batı Anadolu'da iki il arası sınır anlaşmazlığını mahallinde birlikte inceleyen birer il idare kurulu üyesi müdürün başkanlığındaki il idare kurulu büro şefi ve harita teknisyeninden oluşan kurullar, bölgesinde 1950 lerde çizilmiş olan kararname sınırını uygulanabilir ve tarafların iktisadi ve sosyal durumlarının sınır değişikliğini gerektirmediğini belirlemişlerdir. Bakanlıkça bu illere mevcut sınırın devamının sağlanması istenerek mesele bitirilmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesinde iki il karma kurulu, mahallinde yaptığı incelemede, anlaşmazlığın yayladan faydalanmadan kaynaklandığını, taraf köylerin hemhudut olmadığını tespit etmiştir. Artık, bu bölgede sınır konusunda yapılacak işlem olmadığının taraflara tebliği kalmıştır.

İlk inceleme konusunu, bir noktaya değinilerek toparlayalım: Bazı Vilâyetlerden eski Yönetmeliğin 11. maddesinin ve madde başlığının kötü düzenlenmiş olmasının da neticesinde anlaşmazlık bölgesinde daha önce çizilmiş sınır olup olmadığına dair arşiv bilgisi istenirken "işlemlere başlanmak üzere" Bakanlık görüşü sorulmaktadır. Bu yanlıştır ve büyük çapta 1979 tarihli Yönetmeliğin 11. maddesinin ifadesinin belirsizliğinden kaynaklanmıştır. Bu madde ile murat edilen İl'inde ön araştırma yapıldıktan sonra "... bölgede daha önce kararname ile çizilmiş bir sınırın bulunup bulunmadığının kesin olarak belirlenmesi amacıyla durumun Bakanlık arşivinden incelenmesi" ve neticenin İline bildirilmesidir. Nitekim yeni yönetmeliğin 5. madde (B) fıkrası hükmü bu şekildedir. İl kayıtlarında o bölgede daha önce çizilmiş kararname sınırı olduğunun ön inceleme sonucunda anlaşılmaması halinde durumun Bakanlığa sorulmasına hacet olmadığını izaha gerek yoktur. İlk inceleme sonunda daha önce Kanunla belirlenmiş olan sınırın uygulama imkânının

bulunup bulunmadığının anlaşılması, tarafların sosyal, ekonomik ve idari durumlarında geçen zaman içinde meydana gelen değişikliklerin sınır değişikliğine yol açacak mahiyette bulunmaması veya konunun İl İdaresi Kanunu kapsamı dışında kaldığının anlaşılması halinde talebin Valilikçe reddedilmesinin Yönetmeliğin 4. ve 5. maddelerinin ruhu ve işin mantığı gereği olduğunu tekrarlamakta yarar vardır. Bu konuda Malatya İdare Mahkemesi E. 1984/523, K. 1986/388 sayılı kararı ile aynı bucağa bağlı iki köy arasında 1960 yılında çizilen sınırın değiştirilmesinin talep edilmesi üzerine mahallinde yaptırılan inceleme sonucunda sınırın değiştirilmesini gerektiren mücbir bir sebep olmadığından ve mevcut sınırın devamının uygun olacağı belirlendiğinden, Valilikçe talebin reddedilmesinde mevzuata aykırılık görülmediğinden, bu konudaki iptal talebi reddedilmiştir.

İlk inceleme konusunu bitirirken bir noktaya daha işaret edelim: Bazı illerden bir il veya ilçenin sınırları sorulmaktadır. Bir il veya ilçe kurulurken ilin veya ilçenin sınırının çizilmesi söz konusu olmadığı gibi 5442 sayılı Kanuna göre il, ilçe ve bucak sınırlarının sadece anlaşmazlık çıkan kısımlarında sınır çizilmektedir. Bu sebeple Bakanlığımız arşiv kayıtlarında hiçbir il veya ilçenin sınırının tamamının kaydı yoktur. Durum böyleyken bazı illerden bir köy sınırının olup olmadığı da sorulabilmektedir. Köy sınırlarının, Köy Kanunu gereğince, Tapu Sicil Müdürlüğünde tescil edilmesi gerektiği açıktır.

3 — Sınır Anlaşmazlığının Yerinde İncelenmesi

İlk inceleme sonunda anlaşmazlık bölgesinde mevcut sınırın uygulama imkânının olmadığı veya tarafların iktisadi, sosyal durumlarındaki gelişmelerin bir sınır değişikliğini gerektirdiği anlaşılması halinde, dosya valilikçe gereği için idare kuruluna verilmektedir. İdare kurulu veya görevlendireceği komisyon (anlaşmazlık iki il arasındaysa iki il idare kurulları veya görevlendireceği komisyonlar) anlaşmazlığı Yönetmeliğin 9. maddesine göre yerinde incelemek zorundadır. Bu inceleme sonunda düzenlenen dosya il yetkili kurullarının incelemesinde esas alınır. 4

4 — Yetkili Kurul Kararları

Yönetmeliğin 10. maddesine göre il idare kurulu ve il genel meclisi anlaşmazlığı 8. ve 9. maddelere göre inceleyerek gerekçeli mütalâa kararını verir. İl İdare Kurulu ve il genel meclisinin inceleme dosyasına bağlı olmadığı, icabında yerinde inceleme yaptırarak gerekçeli, sınır teklif edebileceğini açıklamaya gerek yoktur.

5 — Bakanlık Komisyonunun İncelemesi

Yönetmeliğin 47. maddesinde Bakanlığın lüzum görmesi halinde anlaşmazlığı yerinde incelemek üzere komisyon teşkil edilebileceği hükme bağlanmıştır.

6 — Sınır Kararnamesinin Uygulanması

Yönetmeliğin 13. maddesinde kararname ile çizilen sınırın toprak üstü uygulamasının yapılacağı hükme bağlanmıştır. Sınırın iki il sırası olması halinde toprak üstü uygulaması iki il valiliğince müştereken yaptırılacaktır. Toprak üstü uygulamasına bir tarafın gelmemesi, uygulananın yapılmasına engel değildir.

II. SINIR ANLAŞMAZLIĞI DOSYALARINA GÖZATIŞ

1 — 1975 - 1986 Devresinde Çıkarılan Sınır Kararnameleri

İller İdaresi Genel Müdürlüğünde sınır anlaşmazlıkları çalışmalarının yürütüldüğü şube kayıtları üzerinde 1987 yılında yapılan bu incelemede 1975-86 devresinde 304 sınır kararnamesinin yayımlandığı anlaşılmıştır. (Yıllık ortalama 25 sınır kararı) Son 12 yılın sınır kararnamesi çizelgesine bakıldığında (Çizelge 1) her yıl 20 - 30 arasında kararname çıkarılabildiği görülmektedir. 1975 yılında çıkarılan 20 sınır kararnamesinden 11'i için Danıştay'a başvurulduğunu ve bunlardan 3 tanesinin iptal edildiğini belirtelim. 1985 yılındaki 20 kararnameden 7'si Danıştay'a götürülmüş ve Aralık 1987 de bunlardan bir tanesi, talebin reddi şeklinde, sonuca bağlanmıştır. (Çizelge 2) 1975-84 devresinde sınır kararnamelerinin % 37'sinin Danıştay'a götürüldüğü ve bunun % 18'inin iptalle sonuçlandığı anlaşılmaktadır. 1986 yılında karara bağlanan 24 sınır dosyasından 10'u için Danıştay'a başvurulduğunu ve Aralık 1987 de Danıştay'da sonuçlanan dosya olmadığına işaret ederek 1986 yılı dosyalarına biraz daha yakından bakalım.

2 — 1986 Yılında Sonuçlandırılan Sınır Dosyaları

1986 yılında kararnamesi çıkarılan ve Aralık 1987 itibariyle bir tanesinin toprak üstü uygulama neticesi Bakanlığa gelmemiş olan 24 sınır kararı dosyasından 18 tanesinin işlem süresi ve safhasına baktığımızda neler görüyoruz? ilk göze çarpan sınır uyumsuzluğu işlemlerinin müracaat tarihinden ortalama 5-6 yıl sonra sonuçlandırılabilmiştir. (Çizelge 3) İncelenen 18 dosyadan 5'i (0/o 27.7) 11 yıl ve daha fazla süreyle, 3 dosya (% 16.6) bir yıl içinde sonuçlandırılabilmiştir. Gecikmelerin

bir kısmı, kararların Danıştay'ca iptal edilmesinden kaynaklanmaktadır. Sonuçlanması geciken, müzminleşen sınır anlaşmazlıklarının iller arasında olduğu gibi, aynı ilin ilçeleri arasında olduğu da görülmektedir. (Çizelge 3) Dosyanın, uyuşmazlık taraftarı bir İl'den müracaattan 3 - 5 yıl, hatta 8 -10 yıl sonra Bakanlığa gönderilebildiği; benzeri gecikmelerin aynı İl'in ilçeleri arasındaki uyuşmazlıklarda da olabildiği anlaşılmaktadır. (İncelenen 18 anlaşmazlığın 7'si iller, İl'i ilçeler arasındadır) Geciken dosyalar için ilin ortalama 3 - 4 kere tekit edildiği, tekitlerin çoğunun dosyanın gönderilmesini isteme veya usulü noksanlıkların giderilmesine dair olduğu tespit edilmiştir. Bu dosyalardan 8'inin merkez heyetince incelemeye tabi tutulduğu anlaşılmıştır. Bu 18 sınır uyuşmazlığından sadece birinde, iki il arası olduğu halde, karma kurutlar sınır hattında anlaşılabilmiştir. Çizelgeden, sınır kararnamelerinin toprak üstü uygulamalarının da geciktiği anlaşılmaktadır. Bir kararın 1 yıl, bir diğerinin 1,5 yılda (iki ilçe sınırdır) uygulanamamış olmasını kabul etmek mümkün değildir.

3 — 1987 İşlem Dosyalarından 18'inin İncelenmesi

1987 yılında, yılbaşı itibarıyla işlemde olan 70 sınır dosyası içinden rastgele seçilen 20'si üzerinde, yukarıda üzerinde durulan noktalar yönünden inceleme de, benzeri neticeler vermiştir. (Çizelge 4) Çoğu ilçeler arası olan sınır anlaşmazlıklarından önemli bir kısmı, şimdiden, 4 - 5 yıllık süreyi aşmıştır. Bu dosyalarda teklif edilen sınır hatlarında belirsizliklerin fazla olduğu (NOT hanesinden) anlaşılmaktadır. (Çizelge 4) Bunlardan sadece 4 tanesi merkez heyetine verilebilmiştir ki bu 4'ünün kararnamesi 1987 - 1988 kış döneminde hazırlanabilecek demektir.

III. SINIR DOSYALARININ GEÇ SONUÇLANDIRILMASININ BELLİ BAŞLI SEBEPLERİ

Bir yıl içinde dosyalar üzerinde yaptığımız incelemelere göre sınır dosyalarının sonuçlandırılmasında belirgin olan gecikme sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1 — Gereği Gibi Ön İnceleme Yapılmamaktadır.

Sınır, Mülkü Ayrılma - Birleşme ve Köy Kurulması - Kaldırılmasına İlişkin Yönetmeliğin ilgili bölümünün "Sınırların Değişmezliği" başlıklı 4. maddesinde İl İdaresi Kanununa göre çizilmiş sınırların değişmezliğinin esas olduğu, diğer taraftan "anlaşmazlığın gerçek nedenlerinin orman, mera, otlak ve yaylaklardan yararlanma veya su anlaşmazlığı nite

liğinde olduğu anlaşıldığından” talebin reddedileceği hükme bağlanmıştır. O halde Valiliğe bir sınır anlaşmazlığı talebi intikal ettiğinde evrak üzerinde ve gerektiği halde mahallinde bu iki açıdan ciddi bir ön inceleme yapılmalıdır. Yönetmelikte ön araştırma öngörülmesine rağmen, uygulamada ne görüyoruz?

Doğuda iki il arasında bir kasaba ile bir köyün yayla bölgesinde yıllarca sürmüş olan sınır anlaşmazlığının, Merkez Heyetinin de incelemesinden sonra, iki taraf arasında başka köyler olduğu ve iki tarafın arazi irtibatının bulunmadığı, yani konunun yayladan faydalanmadan kaynaklandığı anlaşılmış ve dosya bu sebeple Bakanlıkça işlem den kaldırılmıştır. Başlangıçta paftalar üzerinde yapılacak ciddi bir inceleme ve o bölgeyi iyi bilen ziraatçı veya veterinerlerin bilgisine başvurularak bu durum kolayca tespit edilebilirdi.

Doğu Karadeniz’de iki il arası sınır anlaşmazlığının karma kurulca mahallinde incelenmesinden sonra bir ilden “bizim köyümüzle diğer köyler arasında arazi irtibatı yoktur, bu bölgede sınır anlaşmazlığı söz konusu olamaz” şeklinde yazı gelince, paftalar üzerinde yapılan incelemede bu görüşün doğruluğu görülmekle birlikte, durumun bu açıdan tekrar incelenmesi istenmiştir. Bir Kıyı İlimizden gelen Kasım 1987 tarihli yazıda “Adı geçen köylerin her ne kadar... İli ile sınır irtibatı yoksa da... Yaylasından tamamen istifade ettikleri anlaşılmıştır. Yayla ihtilafı mevcut sınırın toprak üstü tatbikatı yapılması halinde... Yaylasının haklı durumu ortaya çıkacağı gerekçesi ile sınır tespiti kurulumuzda yapılmıştır.” diye ısrar edildiği görülmüştür.

2 — Karma Kurulların İncelemesinin Yetersizliği³

Yönetmeliğin 12 -16 ncı maddelerine göre karma kurul (uyuşmazlık iki il arasında ise iki ilin karma kurulları) anlaşmazlığı mahallinde

³ Sınır dosyaları üzerindeki bu inceleme 1987 yılında yapıldığı için değerlendirmeler, 1979 tarihli Sınır, Mülki Ayrılma - Birleşme ve Köy Kurulması - Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik hükümlerine göre yapılmıştır. Yazımızın başında da işaret edildiği gibi, sınır anlaşmazlıklarının incelenmesi esasları, kanunla çizilmiş olan sınırların değişmezliği, kurul kararlarının gerekçeli olması hususunda iki Yönetmelik arasında fark yoktur. Yeni Yönetmelikte mahallindeki sınır incelemesinin karma kurul yerine il idare kurulu veya görevlendireceği komisyonca yapılması, Merkez Heyeti yerine gerek görülecek hallerde Bakanlık adına bir komisyonun inceleme yapması, krokilerin Bayındırlık Müdürlüğünden bir yetkili tarafından onaylanabilmesi şeklinde işi hızlandırabilecek değişiklikler yapılmıştır. Burada karma kurul incelemesinde tespit edilmiş olan noksanlıkların mevcut Yönetmeliğe göre ilgili kurul veya komisyonun yerinde yapacağı incelemeler için de söz konusu olabileceği açıktır.

ve 13. madde de ayrıntılı şekilde düzenlenmiş esaslara göre inceleme yapmak ve "... Yetkili kurulların mütalâa kararlarına dayanak olmak üzere önerdiği sınır çizgisini içeren gerekçeli rapor" düzenlemekle görevlidir. Raporda 15. maddenin (A) bendinde öngörüldüğü şekilde "... Anlaşmazlık bölgesinde bulunan köylerin coğrafi durumu, köylerin ve beldelerin nüfusu, arazi durumları, varsa sanayii kuruluşları, maden ve taş ocakları ve hayvan sayısı belirlenerek bunların sınır üzerindeki etkileri" tartışılacaktır. Yönetmeliğin bu açık ve kesin hükümlerine rağmen karma kurul incelemelerinin bir kısmının bu esaslara göre yapılmadığını, yarım sayfalık inceleme raporları olduğunu, teklif edilen sınıra açıklık getirecek hususlara rastlanmadığını belirtmek zorundayız. Raporda, "bölgenin coğrafi durumunu, ekonomik koşullarını ve kamu hizmetlerinin gereklerini" ayrıntılı bir şekilde inceleyip değerlendirebilmeyi bir yana bırakalım, taraf idari birimlerin nüfusu, arazi durumu ve hayvan miktarları bile yer almamaktadır. Raporların bir kısmında mevcut sınır varsa bunun uygulanabilirliğinin araştırıldığını ve yeni sınır teklif ediliyorsa bunun gerekçelerini aramak boşunadır. Bazı sınır tekliflerinde Yönetmeliğin 13. maddesinin ilgili bentlerinde sıralanan esasların göz önüne alınmadığını, hatta bazı karma kurul başkanlarının bu Yönetmeliğin ilgili bölümünü ciddi şekilde okuduğunu kabul ettirecek dikkat ve itinaı göremediğimizi de belirtelim. "Tarafların arasında anlaşma sağlanamamıştır. Bu anlaşmazlığı Bakanlık çözsün" şeklinde raporlara bile rastlanmaktadır.

3 — Yetkili Kurul Kararlarının Durumu

Yönetmeliğin 17. ve 18. maddeleri, ilk idare kurulları ve il genel meclislerinin; karma kurul raporunu, inceleme tutanağını ve krokisini inceleyerek "... tarafların coğrafi, ekonomik, sosyal durumları ile kamu hizmetlerinin gereklerini açıklar biçimde gerekçeli" sınır teklifinde bulunmasını öngörmüştür. Bu esaslara göre verilmiş yetkili kurul kararlarına, incelediğimiz sınır anlaşmazlığı dosyalarından çok azında rastlayabildiğimiz! Belirtmek zorundayız. Karma kurul kararlarından farklı sınır teklifine rağmen, bunun gerekçesi bulunmayan kararların veya birbirinden farklı sınır teklifleri getiren yetkili kurulların olduğunu sık sık görüyoruz. Tabii bu durumda işin (iller arası anlaşmazlıklarda olağan olan) Merkez Kuruluna verilmesi zarureti doğmakta ve bu da kararların en az bir yıl gecikmesine yol açmaktadır.

Burada yapılan bir yanlışlığı da işaret edelim: Bazı illerden sınır anlaşmazlığı ile ilgili olarak il genel meclisi yerine il daimi encümeni kararı gönderilmektedir. Bilindiği gibi il daimi encümeninin görevleri

nin sayıldığı İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanununun 144. madde 6. fıkrasında, acele hallerde, il genel meclisinin ilk toplantısında arz edilmek şartıyla genel meclis yetkisi dâhilindeki kararlar daimi encümenin alabileceği hükmü yer almıştır. Ancak, sınır anlaşmazlıklarıyla ilgili olarak 5442 sayılı Kanunun 2. maddesinde il idare kurulu ve il genel meclisinin mütalâa kararı vereceğine dair özel hüküm vardır. Aynı maddenin (D) fıkrasının ikinci bendinde il daimi encümeninin bu madde ile ilgili olarak hangi hallerde il genel meclisi yerine karar verileceği belirtilmiştir. Bu sebeple sınır anlaşmazlıklarında il genel meclisi yerine il daimi encümenince mütalâa verilmesi mümkün değildir.

4 — Krokilerin Usulüne Göre Çizilip Tasdiklenmesi

Krokilerin, Yönetmeliğin 16. maddesine göre düzenlenerek, tarafların talep ettiği ve yetkili kurulların teklif ettiği sınırların ayrı ayrı renklerle işlenerek gösterilmesi ve Bayındırlık Müdürlüğünce onaylanması ihmal edilmektedir. Krokilerde koordinatların gösterilmesi, istenilen veya teklif edilen sınır hatlarının ayrı ayrı renklerle işaretlenmemesi ve hele Bayındırlık Müdür yerine Bayındırlık Müdür Yardımcısının tasdik edilerek gönderilmesi boşuna zaman kaybına yol açmaktadır. Krokilerin Bayındırlık Müdürünce tasdiklenmesi Yönetmeliğin açık ve kesin emir hükmü gereğidir. Bu sebeple müdür yardımcısının imzalamış olması kabul edilemez bir usul noksanlığıdır.⁴

5 — Sınır anlaşmazlığı dosyasında Yönetmeliğin 21. maddesinde sayılan 6 maddelik evraktan birinin eksik olması, yazışmalara ve zaman kaybına yol açmaktadır.

IV. SONUÇ

Halli uzun yıllar sürmüş iki il arası bir sınır anlaşmazlığının (Bu konuda iki kere Danıştay iptal kararı çıkmıştır) sonuna doğru bir ilin karma kurulu "sözde köy menfaati ileri sürülerek zengin orman varlığına sahiplenmek amacıyla köyler arasında sun'î bir hudut ihtilâfı yaratıldığı" şeklinde günah çıkartmıştır. Bu anlaşmazlık bölgesindeki geniş bir orman alanında 15 yıl kadar kesim yapılmamasından, Tarım ve Orman Bakanlığının Bakan imzalı bir yazısında "ihtilâf konusu yıllarca süregelmiş... Meydana gelen ve gelecek olan Devlet zararına seyirci kalmayacağı gibi mülkî sınırlara dayandırılarak üretim işlerinin engel

⁴ Yeni Yönetmelikte kroki onayının Bayındırlık Müdürünce yapılması kaydı kaldırılmıştır.

lenmesi, 6831 sayılı Orman Kanununun 40. maddesine de aykırı düşmektedir." denilmektedir. Bu iki cümle, sınır anlaşmazlıklarının önemini ve esaslı bir sebebini açıklamaktadır. İlgili Yönetmeliğin 5. maddesinde "Anlaşmazlığın gerçek nedenlerinin orman, mera, otlak ve yaylaktan yararlanma veya su anlaşmazlığı niteliğinde olduğu anlaşıldığında, konunun 5442 sayılı Yasa kapsamı dışında olduğu" hükmüne rağmen, sınır anlaşmazlıklarının temelinde çoğu kere orman, mera, yayla veya su kaynaklarından yararlanma yattığı söylenebilir. Hâl böyle olunca mesele, bazen, basit bir iddia olmaktan çıkmakta, "köyün, kasabanın namusu" ve bir numaralı sorunu haline gelmektedir. Bu, sınır anlaşmazlığının çok önemli bir asayiş sorunu olması demektir.

Yazımızın Başvuru ve İlk İnceleme kısmında belirttiğimiz gibi, il ve ilçeler kurulurken sınır çizimi söz konusu değildir. İl ve ilçenin sınırını bu mülkî bölümlere bağlanmış olan köylerin ve belediyelerin vaktiyle Köy veya Belediye Kanununa göre çizilmiş olan sınırları teşkil etmektedir. Esas olarak köy ihtiyar kurullarının mutabakatı ile belirlenmiş olan bu sınırlarda belirsizlikler veya zamanla bazı noktalarında değişiklikler olacağı tabidir. Sınır anlaşmazlıklarının önemli bir sebebi de budur. Böylece, mülkî sınırların idari ve adli görev ve yetki alanlarını belirlediğine de işaret ederek, mülkî sınır anlaşmazlıklarının İl İdaresi Kanunu ve ilgili Yönetmelik gereğince, Bakanlığımızca çözülmesinin Önemini belirtmiş oluyoruz.

Bu yazımızda, mülkî idare bölümleri arasındaki sınır anlaşmazlıklarının çözümü ve gecikme sebepleri, ilgili Yönetmelik esas alınarak, açıklanmaya çalışılmıştır, tilerdeki ilgili arkadaşlarımıza bu konuda faydalı olabilirsem mutlu olacağım.

**SINIR KARARNAMELERİ, DANIŞTAYA İPTAL İÇİN
BAŞVURULAR VE NETİCELERİ
ÇİZELGE: 1**

	YILI												
	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	
Çıkarılan Sınır Kararnamesi Sayısı	20	40	27	25	31	14	29	7	34	33	20	24	304
İptal Davası Açılan Kararname Sayısı	11	21	13	12	14	7	2	1	7	9	7	10	114
İptal Edilen Kararname Sayısı	3	3	5	1	—	—	—	—	—	5	Belli Değil	Belli Değil	17
İptal Talebi Reddedilen Kararname Sayısı	8	1	8	11	14	7	2	1	7	4	Belli Değil	Belli Değil	80

1985 YILINDA DANIŞTAY'LIK OLAN SINIR DOSYALARI

ÇİZELGE: 2

	Kararın Gerekçesi	Dosyanın Durumu
	—	Dava devam etmektedir.
	—	Dava devam etmektedir.
	—	Dava devam etmektedir.
	1986 da dava reddedilmiştir.	
	—	Dava devam etmektedir.
	—	Dava devam etmektedir.
	—	Dava devam etmektedir.

1986 YILINDA SONUÇLANMIŞ SINIR DOSYALARININ DURUMU

ÇİZELGE: 3

Sıra No.	Müracaat Tarihi	Dosyanın Bakanlığa Ta.	İller Arası	İlçeler Arası	Tekit Sayısı	Tekit Sebebi		Dosya Merk. Heyetinden Ş Ta.	Danıştaylık	Kararname Tarihi
						Esasla İlgili	Usuli Eksik			
	1981	1983 1985	İki İl		4	2	2			20.02.1986
	1980	1981 1984	İki İl		4		4	1985		27.06.1986
	1981	1983 1985	İki İl		3		3	1985		04.06.1986
	1980	1984 1984	İki İl					1985		28.01.1986
	1983	1984	-	1 İlçe 2 Buca	4	2	2	-	—	20.02.1986
	1985	1985	-	2 İlçe	-	-	-	-	-	20.02.1986
	1985	1986	-	2 İlçe	-	-	-	-	-	27.06.1986
	1984	1986	-	1 İlçe	2	-	2	-	-	20.08.1986
	1962	1968 1984 1971 1983	İki İl	3	—	—	3	1985	—	20.02.1986
0	1983	1984 1985	İki İl					1985		04.02.1986

1986 YILINDA SONUÇLANMIŞ SINIR DOSYALARININ DURUMU
ÇİZELGE: 3

Sıra No:	Müracaat Tarihi	Dosyanın Bakanlığa Geliş Tarihi	İller Arası	İlçeler Arası	Tezkereler Sayısı	Teknik Sebebi		Dosya Merk. Heyetinden Dönüş Tar.	Danıştaylık	Kararname Tarihi
						Esasla İlgili	Usulî Eksiklik			
11	1973	1985	—	2 İlçe	—	—	—	—	Dava Devam etmektedir.	12.05.1986
12	1969	1975 1984	—	1 İlçe	6	1	5	—	Dava Devam etmektedir.	02.06.1986
13	1985	1986	—	2 İlçe	—	—	—	1986	Dava Devam etmektedir.	20.08.1986
14	1978	1980 1986	—	2 İlçe	7	4	3	—	—	04.11.1986
15	1977	1979 1986	—	2 İlçe	3	1	2	—	Dava Devam etmektedir.	20.08.1986
16	1983	1984 1984	İki İl	—	1	—	1	1986	—	20.08.1986
17	1973	1976 1985	—	2 İlçe	10	4	6	—	—	20.8.1986
18	1975	1982 1985	—	2 İlçe	7	1	6	1986	—	27.06.1986
19	—	—	—	—	—	—	—	—	7.04.1977 Tar. Hukuk Müş. Gönderilmiştir.	—
20	—	—	—	—	—	—	—	—	17.11.1986 Tar. Huk. Müş. Gönderilmiştir.	—

1986 YILINDA SONUÇLANMIŞ SINIR DOSYALARININ DURUMU
ÇİZELGE: 3

Sıra No	Müracaat Tarihi	Dosyanın Bakanlığa Geliş Ta.	İller Arası	İlçe ler Arası	Tekit Sayısı	Tekit Sebebi		Dosya Merk. Heyetinde n Dönüş Ta.	Danışaylık	Kararnam e Tarihi
						Esasla ilgili	Usul i Eksik			
21									2.04.1987	
22									18.03.1987	
23									12.11.1987	
24									23.03.1987	

HALEN İŞLEMDE OLAN SINIR DOSYALARININ DURUMU

ÇİZELGE : 4

Sıra No:	Müracaat Tarihi	Dosyanın Bakanlığa Geliş Ta.	İller Arası	İlçe-ler arası	Tekit Sayısı	Tekit Sebebi		Dosyanın Merk. Hey. Aynılış Tar.	İlne Yazılış Tarihi
						Esasla İlgili	Usuli Eksik		
1	1982	1986	İki İl	—	1	—	1	—	10.12.1986
2	1986	1986	—	2 İlçe	—	—	—	—	30.03.1987
3	1983	1986	İki İl	—	—	—	—	—	15.01.1987
4	1984	1985 1987	—	2 İlçe	—	—	—	—	23.03.1987
5	1985	1987	—	2 İlçe	1	—	1	—	31.03.1987
6	1982	1984 1986	—	2 İlçe	4	3	1	—	11.03.1987
7	1982	1984 1986	—	1 İlçe 2 Bucak	2	1	1	—	18.04.1987
8	1981	1983 1986	—	2 İlçe	5	1	4	—	10.12.1987
9	1977	1982	—	1 İlçe 2 Bucak	11	—	11	—	27.11.1986
10	1978	1982 1984	—	2 İlçe	4	1	3	—	05.02.1987

HALEN İŞLEMDE OLAN SINIR DOSYALARININ DURUMU

ÇİZELGE : 4

Sıra No:	Müracaat Tarihi	Dosyanın Bakanlığa Geliş Ta.	İller Arası	İlçe-ler Arası	Tekit Sayısı	Tekit Sebebi		Dosyanın Merk. Hey. Ayrılış Tar.	İlne Yazılış Tarihi
						Esasla İlgili	Usuli Eksik		
11	1971	1976 1986	—	1 İlçe 2 Bucak	11	4	7	—	23.12.1986
12	1973	1975 1983	—	2 İlçe	9	4	5	—	20.05.1986
13	1984	1986 1987	—	1 İlçe 2 Bucak	—	—	—	—	14.04.1987
14	1980	1982 1986	—	2 İlçe	3	1	2	—	08.04.1987
15	1983	1986	—	2 İlçe	3	—	3	—	02.02.1987
16	1986	1986 1986	İki İl	—	2	—	2	03.04.1987	—
17	1985	1986	—	2 İlçe	—	—	—	20.01.1987	—
18	1985	1985 1986	İki İl	—	1	—	1	20.12.1986	—
19	1985	1986	—	1 İlçe 2 Bucak	1	—	1	18.03.1987	07.04.1986
20	1984	1986	—	2 İlçe	—	—	—	—	17.02.1987

**Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Tam Üyeliği Halinde;
AVRUPA TOPLULUKLAR HUKUKU
İLE
ANAYASA HUKUKU MUZUN
UYUMU SORUNU**

**Ramazan SODAN
İçişleri Bakanlığı
Mahalli İdareler Gen. Müd.
Bütçe ve Mali Akımlar
Daire Başkanı**

Türkiye'nin AET'ye tam üye olmak amacıyla 14 Nisan 1988 de başvurması ile daha da güncel hale gelen topluluk hukukunun, milli hukukumuzu nasıl etkileyeceği, doğuracağı sakıncaları bu kısa çalışmamızda özetlemeye çalışacağız.

AET ile Türkiye arasında 12.9.1963 tarihinde Ankara Antlaşması ve 23.11.1970 tarihinde Katma Protokol imzalanarak bir ortaklık ilişkisi kurulmuştur. Katma Protokol Ortaklığın geçiş dönemine ilişkin düzenlemelere yer vermiştir. Türkiye Nisan 1987'de de Avrupa Topluluğunu tam üyelik için başvurmuştur.

25 Mart 1957 tarihli AET antlaşmasının (Roma Antlaşması) 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmesi ile üye devletlerarasında oluşan, ekonomik bütünleşmeye paralel olarak amaçları doğrultusunda bir de topluluk hukuku doğmuştur. Topluluk hukuku kendine has özellikleri olan muhtar bir huktur. Tam üyelik için başvuruda bulunan Türkiye'nin tam üyeliği durumunda bir taraftan ekonomisini diğer taraftan da hukuki yapısını topluluk koşullarına uydurması gerekecektir.

Daha açık ifadeyle özet olarak diyebiliriz ki; Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğuna "Tam Üye" olarak katılması durumunda anayasal sorunlar yanında hukuk sisteminde de önemli değişiklikler yapması gerekecektir. Çünkü Topluluğa üye devletler ulusal egemenlik yetkilerinden önemli ölçüde topluluk yararına vazgeçmişlerdir. Kurucu ve katılma anlaşmaları ile adalet divanı kararlarından da anlaşılacağı gibi üye devletler "Klasik Egemenlik" haklarının bir kısmından vazgeçerek

"ulus üstü bir hukuk süjesi" meydana getirmişler ve egemen haklar devretmişlerdir. Bu sayede topluluk organları üye devletlerin tümü için zorlayıcı, devletlerin iç hukukunda doğrudan uygulanan hukuk normları ortaya koymuşlardır. Bu nedenledir ki üye devletler kendi anayasalarında yer alan "Egemenlik Ulusundur" şeklindeki katı ve klasik kuraldan vazgeçerek anayasalarını bu yönde değiştirmişlerdir.

Bu kısa incelememizde Topluluk hukukunun temel özellikleri ve milli hukukumuzun topluluk hukukuna uyumu muhtemel yapılması zorunlu değişiklikler üzerinde durmaya çalıştım. Konunun güncel olması nedeniyle meslektaşlarıma yararlı olacağı inancındayım. Çünkü ülkemizin AET'ye üyeliği halinde, hem hukuki yapısında hem de ekonomik ve sosyal yapısında önemli meselelerle karşı karşıya gelecektir. Bu kısa girişimizden sonra şimdi geçelim konumuza.

TOPLULUKLAR HUKUKU NUN ÖZELLİKLERİ

Dünyada, bugün, ortak amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren devletleri, bu çerçevede bir araya getiren birçok uluslararası kuruluşu rastlamak mümkündür. Ama Avrupa Toplulukları bu milletlerarası kuruluşlardan farklı bir teşkilatlanma örneği meydana getirmektedir. Bu farklılığın ortaya çıktığı açılardan birisi, toplulukların yönetim ve faaliyetlerinin alışılagelen bir hükümetler arası biçim ya da nitelik göstermemesidir.¹

Çünkü uluslararası örgütlerden farklı olarak Topluluk Adalet Divanının yargısal kararlarının AET'ye üye devletlerin iç hukuklarında, zorunlu biçimde uygulanmaları ve uygulanmaması halinde "zor yaptırım gücüne sahip olmaları" Topluluk Hukukunun "Ulus Üstü" niteliğini ortaya çıkarmaktadır.

Avrupa Topluluklarının hukuki değerlendirilmesinde Kurucu anlaşmalarla birlikte ekleri, protokolleri ve tamamlayıcı anlaşmaları esas alınmaktadır.

Topluluk anlaşmaları her şeyden önce üye devletlerin karşılıklı yükümlülüklerini, ikinci olarak toplulukların kuruluş belgesini, üçüncü olarak da Topluluk anlaşmalarında üye devletlerin bazı alanlarda topluluk lehine yetkilerinden feragat etmesi öngörülmüştür.

Kurucu anlaşmaların yürürlüğe girmesi ile Topluluklar Devlet Hukuki süjesi olarak ortaya çıkmıştır.

¹ Doç. Dr. Tuğrul ARAT, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Ders Notları

Topluluk anlaşmalarının değişik yönlerinin birbirinden bağımsız olarak ele alınması mümkün değildir. Kurucu anlaşmalar bu sebeple Tüzük, Anayasa, statü özelliklerine birarada sahip olan anlaşmalardır.²

1 — Topluluk Hukukunun Varlığı

Hem ulusal hukuk hem de Devletler hukuku özelliklerini ihtiva eden Topluluk Hukuku bu iki hukuk arasında, onlardan da farklı özelliğe sahiptir. Topluluk Hukukunun basit olarak,

- a) Topluluk kurucu anlaşmaları,
- b) Bu anlaşmaların çizdiği çerçevede Topluluk organları tarafından ihdas edilen hukuk normlarından oluştuğunu söyleyebiliriz.

Kurucu anlaşmalar üyelere uyulması gerekli kuralları, topluluk organları da Konsey, Komisyon, Adalet Divanı yaptırımı sağlamaktadır.

2 — Topluluk Hukukunun Ulus üstü (Supranational) Niteliği

Avrupa Toplulukları, kuruluş anlaşmaları organları ile aynı bir hukuk düzeni oluşturmuşlardır. Bu durum da Avrupa topluluklarının "Ulus Üstü" örgütler olmasından kaynaklanmıştır.

Topluluğu Kuran Roma Antlaşmasının 171 inci maddesine göre Ortak Pazarı oluşturan Devletler, AET'nin yargısal denetim organı olan Topluluk Adalet Divanının yargısal nitelikteki tüm kararlarını kendi iç hukuklarında doğrudan doğruya uygulamak zorundadırlar. Bu kararlar, en üst düzeyde bir ulusal yargı organından çıkmış kararlar gibi hukuksal sonuçlar doğurur. Öte yandan bu kararlar üye devletlerde zor yaptırım (Cebri icra) konusu olurlar. Ayrıca söz konusu kararlar kesindir bozulmaları için herhangi bir üst yargı organına başvurulamaz.

İşte Roma Antlaşması ve Adalet Divanı kararları ile oluşan AET hukuku, kendisini oluşturan üye devletler hukukundan bağımsız, bu devletlerde zorunlu biçimde uygulanan bir hukuftur. Öteki uluslararası örgütlerde rastlanmayacak biçimde yeni ve değişik bir karaktere sahip olan bu hukuk sistemine Devletler Hukuku Doktrini "Uluslar Üstü Hukuk" adını vermektedir.³

Bir Örgütün ulus üstü niteliğe sahip olabilmesi için en az aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekmektedir:

² Doç. Dr. Ayşe Füren ARSAVA, Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar, (s. 5).

³ Y. Doç. Dr. Haluk GÜNGÖR, Türkiye'nin AET'ye Tam Üyeliği ve Anayasa Hukukumuz Bakımından Doğuracağı Sorunlar, (s. 158).

1 — Uluslararası örgütün devletlerin yetkilerine sahip olması,

2 — Uluslararası örgütün bir kısım kararlarının üye devletleri ve yurttaşlarını doğrudan bağlanması ve üye devletlere de doğrudan uygulanabilmesi,

3 — Uluslararası örgütün üye devletler temsilcilerinden oluşan organlarında karar için her zaman oybirliği gerekmemesi yanında, üye devletler temsilcilerinden oluşmayan organlarında kararların alınmasına katılması/

Avrupa topluluklarından Euratom, A.E.T. ve A.K.C.T. bu özelliklere sahiptir.

Üye devletler, bu üç topluluğa kuruluş anlaşmalarında çeşitli yetkiler aktarmışlardır.

Yukarıdaki açıklamalarımızdan da anlaşılacağı gibi Topluluk hukuku üye devletlerde doğrudan uygulanmakta, iç hukuk (milli hukuk) ile çatışması durumunda iç hukuka üstün tutulmaktadır.

Durum böyle olmakla birlikte, Topluluk hukukunun ayrı kendine has bir hukuk düzeni olmasına ve muhtar olmasına rağmen, anlaşmaların yoruma uygulanması bakımından devletler hukuku prensiplerine uyulmaktadır. Örneğin T.A.D. topluluk anlaşmalarının yorumunda Devletler hukukunun yorum prensiplerinden doğan sorunlar yahut kurucu anlaşmalar konusuna giden alanlarda çıkar uyumsuzlukları Devletler Hukuku prensiplerine istinaden çözülür.⁴Şimdi de kısaca Topluluk kararlarının hukuksal niteliği üzerinde duralım.

TOPLULUK TASARRUFLARININ HUKUKSAL NİTELİĞİ

Roma anlaşmasıyla Toplulukların karar organı olan ve gene topluluklar için hukuksal tasarrufta bulunan Konsey'de üye devletlerin belli ağırlıkta oy hakkı vardır.

Saptanan Topluluk hukuku normlarına göre Topluluk Konsey'i karar alabilmekte ve bir hukuki norm saptayabilmektedir.

Topluluğun hukuki tasarruflarının, değişik adları olmasına rağmen şöylece özetleyebiliriz.⁵

⁴ Pr. Dr. Hüseyin PAZARCI, Avrupa Hukukunun Temel Özellikleri (Hizmete Özel, Ankara Üniversitesi, Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayım) .

⁵ A. F. ARSAYA, a.g.e, (s. 16).

Yönetmelik veya Tüzük (Röglements) :

Tüm yönleriyle bağlayıcıdır ve her üye devlette doğrudan doğruya uygulanır. Bu tür kararlar iç hukuktaki yasalar gibidir.

Yönergeler veya Direktif (Directives) :

Şekil ve usuller bakımından ilgili devletler uygun görecekleli yöntemlerde serbest fakat yöneldiği devleti ya da kurumlan öngördüğü sonuç bakımından bağlamaktadır.

Kararlar (Decisions) :

Yöneltildiği üye devlet ve kişiler için tüm yönleriyle bağlayıcıdır.

Tavsiye ve Görüşler (Recommanditions) :

Bağlayıcı olmayan, yol gösterme amacı güden kararlardır.

Görüldüğü gibi Avrupa Topluluğu tasarruflarından tüzükler, üye devletlerin parlamentosundan çıkmış yasalar gibi, üye devletlerin iç hukukunda sonuçlar doğuracaktır. Topluluk oy çokluğu ile karar alarak herhangi bir devlet karşı çıksa bile karşı çıktığı bir tüzüğü, yönergeyi uygulamak zorunda kalacaktır.

Topluluğun, kendisini oluşturan üye devletlerin üstünde bir hukuksal kişiliğe sahip olduğu Topluluk Adalet Divanının birçok kararında vurgulanmıştır.⁶

Topluluk hukukunun üye devletler hukukundan üstün olduğu yolunda yazılı Topluluk Hukukun da bir hüküm olmamasına rağmen, Adalet Divanı Topluluk Hukukunun, ulusal hukuka üstün olduğu, ulusal hukuktan önce geldiği prensibini birçok kararında göstermiştir.

Şimdi de Topluluk Organlarının Roma Anlaşmasından kaynaklanan hukuk normları koyma yetkisini inceledikten sonra AET'nin yargısal denetim ve kontrol organı olan Adalet Divanı kararlarının hukuksal yönünü inceleyelim.

Adalet Divanı da Topluluğun bir iç organıdır. Konsey ve Komisyonun görüş ve tavsiye dışındaki hukuk normlarının yasadığının yargısal denetimini yapar. (Roma Antlaşması - Md. 173)

Topluluğu kuran Roma anlaşmasının 171 inci maddesine göre, Ortak Pazarı oluşturan üye devletler, AET'nin yargısal denetim organı olan Topluluk Adalet Divanının yargısal nitelikteki tüm kararlarını kendi iç hukuklarında doğrudan doğruya uygulamak zorundadırlar. Bu kararlar

⁶ H. GÜNUĞUR, a.g.e., (s. 157).

en üst düzeyde bir ulusal yargı organından çıkmış kararlar gibi hukuksal sonuçlar doğurur. Öte yandan bu kararlar üye Devletlerde zor yaptırım (cebri icra) konusu olurlar. Ayrıca söz konusu kararlar kesindir bozulmaları için herhangi bir üst yargı organına başvurulmaz.

Bir üye Devletin, Roma Antlaşması ile üstlendiği yükümlülüklerinden birini yerine getirmeyerek Topluluk Mevzuatını ihlâl ettiği, Divan tarafından bir yargısal karar ile hüküm altına alınırsa, söz konusu Devlet, bu "yargının gerektiği tüm önlemleri almak zorundadır. Burada bir ayırım yapmak gerekir. Topluluk Mevzuatını ihlâl bir iç yasa ile veya bir idari tasarrufla olabilir. İhlâl Roma Antlaşmasına aykırı bir iç yasa çıkartılarak yapılmışsa, Divan bu yasanın Roma Antlaşmasıyla "bağdaşmazlığına" hükmedebilir. Bu durumdaki Devletin yasama organı, Antlaşmayla bağdaşmayan iç yasayı yürürlükten kaldırmak ya da değiştirmek zorundadır. Söz konusu yasanın doğrudan doğruya Topluluk Adalet Divanı kararı ile yürürlükten kaldırılması tezi ise, AET mevzuatında kabul edilmemiştir. Bazılarına göre "böyle önde giden bir uygulama olurdu."

İhlâl bir idari tasarruf ile örneğin bir hükümet kararnamesi ile olmuş ve Divan, bu tasarrufun Topluluk Mevzuatına ters düştüğüne hükmetmişse, yapılacak şey ya tasarrufun doğrudan doğruya ortadan kaldırılması ya da yerine bu mevzuatla bağdaşan yeni idari bir tasarrufun konulmasıdır. "Bu yeni düzenleme yapılmamışsa, Divan Kararıyla birlikte, idari tasarruf sonucu zarar gören taraf, bu tasarrufun Roma Antlaşmasının 171. maddesi çerçevesinde iç hukuk normlarına göre değiştirilmemesi veya kaldırılmaması nedeniyle artık bu tasarrufla bağlı olmayacağını kendi Devletin idari yargı organı önünde ileri sürebilir."

Hükümsüzlüğüne karar verilen tasarrufta bulunan ya da çekimsiz kalmakla Antlaşmaya aykırı davrandığı kabul edilen kuruluş, Adalet Divanı Yargısının uygulanmasını gerektiren önlemleri almak zorundadır. Roma Antlaşmasının 176. maddesinde yer alan bu hüküm de Divan Kararlarının üye Devletler iç hukuklarında uygulanması zorunluluğunu gösteren bir başka örnektir.

Divan kararlarına uyulmasının zorunlu olduğu AET Mevzuatı dışında öteki hiçbir uluslararası kuruluşta ya da yargı organında böyle bir zorunluk yoktur. Birleşmiş Milletler Şartının 94/1. maddesinde, Devletlerin, taraf oldukları bütün uyuşmazlıklarda Divanın kararlarına uymayı taahhüt ettikleri hükme bağlanmıştır. Aynı maddenin 2. fıkrasında şöyle denilmektedir : "Bir uyuşmazlığa taraf olan Devletlerden biri, Divan Hükümüne göre kendisine düşen yükümlülükleri yerine getirmese,

karşı taraf Güvenlik Konseyine başvurabilir. Konsey gerekli gördüğü zaman hükmün yerine getirilmesi için önerilerde bulunabilir ya da alınacak önlemleri kararlaştırabilir.” Bu hüküm Dumbarton Oaks önerilerinde bulunmuyordu, hüküm Antlaşmaya San Francisco konferansında konulmuştur. Görüleceği gibi B.M. Antlaşmasına göre Konseyin Divan kararlarını yürütme yetkisi bulunmamakta ancak öneride bulunma yetkisi söz konusu olabilmektedir. Divan kararlarının uygulanmaması uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder, bozar ya da fiili bir saldırı ortaya çıkarsa zorlama önlemlerine başvurulabilir. Bu durumda B.M. Güvenlik Konseyinin girişimi, Adalet Divanı Kararının yerine getirilmesi için değil, uluslararası barışın yeniden sağlanması içindir.⁷

Öteki tüm uluslararası örgütlerden farklı olarak Topluluk Adalet Divanının yargısal kararlarının AET’ye üye Devletlerin iç hukuklarında zorunlu biçimde uygulanmaları ve uygulanmama halinde “zor yaptırım” gücüne sahip olmaları, Topluluk Hukukunun "uluslar üstü” niteliğini belirgin biçimde ortaya çıkarmaktadır.

Şimdi de sırasıyla Konsey’den başlayarak, Topluluk Organlarının görevleri ile tasarruflarını inceleyelim.

Topluluk; Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Komisyon, Adalet Divanı, Ekonomik ve Sosyal Komite ile Danışma Komitesinden oluşur.

Bakanlar Konseyi’nin başlıca görevleri, üye ülkelerin genel ekonomik politikalarının koordinasyonunu sağlamak ve Topluluk Politikasını ilgilendiren kararlar almaktır. Bakanlar Konseyi, Topluluğa ilişkin belli başlı kararları alan organ olup, hükmünü kendisine Komisyon tarafından getirilen önerilere göre verir.

Konsey’de her üye ülke, Dışişleri Bakanı tarafından temsil edilir. Ancak özel konuları görüşmek için diğer bakanlar arasında da toplantılar yapılır. Bunlara Tarım Konseyi, Ulaştırma Konseyi gibi adlar verilmektedir. Konsey Başkanlığı, her üye ülkeye altı ay için tanınır.

Avrupa Parlamentosu ise bir yasama organından çok, Topluluk sorunlarının ele alındığı bir danışma organı özelliğindedir. Kuruluş, Topluluğun faaliyetleri üzerinde belli ölçüde demokratik denetime sahiptir.

Pratikte Parlamento’nun esas rolü, Komisyon’un tüm önerilerini, Bakanlar Konseyi’nde ele alınmadan önce inceleyerek görüş oluşturmak

⁷ M. GÖNLÜBOL. “Milletlerarası Siyasî Teşkilatlanma” SBF. N. 236, Ankara 1975. (s. 138).

tır. Avrupa Parlamentosu, Topluluk Politikasının bütün sorunlarını tartışır ve üyeler, yazılı ya da sözlü olarak cevaplanmak üzere Komisyon'a ve Konsey'e, politika ve yönetime ilişkin sorular da yöneltirler. Görüşleri Konseyi hiçbir şekilde bağlamaz, ama Konsey, uyumu bozmamak düşüncesiyle Parlamentosunun görüşlerini dikkate alır. Komisyon ise Parlamento'ya danıştıktan sonra öneriler üzerinde değişiklik yapabilir. Gerçekte, Parlamento'nun önerdiği dört değişiklikten üçü Komisyon önerileri içinde yer alan hususlardır.

Komisyon'un görevleri ise, AET'yi yaratan Anlaşmanın bekçisi ve Anlaşmanın hedeflerine ulaşmasındaki itici güçtür. Bakanlar Konseyinde öneride bulunabilir. Bakanlar Konsey'ince alınan kararlar uygulanır ve tüm üye ülkelerin söz konusu kararlara uymasını sağlar. Dış ticaret gibi konularda Topluluk adına müzakerelere katılabilir.

Adalet Divanı:

Merkezi Lüksemburg'da olan Adalet Divanı, Topluluğun diğer kuruluşlarından tamamen bağımsızdır. Divan; Bakanlar Konseyi, üye hükümetler, komisyon ve diğer organların davranışlarının, Topluluğu ilgilendiren çeşitli Anlaşmalara uygun olup olmadığına karar verir. Ayrıca Anlaşmaların ve bunlara dayanan kural ve yönetmeliklerin yorumundan kaynaklanan uzlaşmazlıkları çözüme kavuşturur. Çeşitli kuruluşlar, üye ülkeler, şirketler ya da bireyler Adalet Divanı'na başvuruda bulunabilirler.

Divan'ın ceza verme yetkisi vardır. Ayrıca Divan kararlarının uygulanmaması durumunda tazminat ödenmesi ve yaptırım uygulanması söz konusu olabilmektedir. Adalet Divanın hükümleri ulusal mahkemelerde bağlayıcıdır ve temyiz edilemez. Divan, Topluluk Hukukunun yorumuna ilişkin temel kuralları da koyarak, Topluluğun yasama organının çeşitli kararlarının aynı biçimde uygulanmasını sağlar. Topluluk hukuku, ulusal hukuklar karşısında öncelik taşır.

İncelememizin başından beri açıkladığımız gibi, Avrupa Topluluğu, diğer milletlerarası örgütlerden ayrı bir yapı, biçim ve nitelik göstermektedir.

Avrupa Topluluğu hem kapsamı, hem de vardığı sonuçlar açısından oldukça farklıdır.⁸

Başta Topluluğu oluşturan üye devletleri politik, ekonomik sosyal, kültürel ve hukuksal yapılarını giderek daha etkin biçimde entegre

⁸ Avrupa Topluluğu Kurumları s. 10 (Avrupa Toplulukları Komisyon Basın ve Enformasyon Bürosu).

ederek, Avrupa Birliği yaratmak amacıyla, ulus üstü yapısı ile tüm Topluluk Vatandaşlarının ortak çıkarlarına hizmet vermeye yönelik yetkileri ve karar vermeye yetkili kurumlar ile Topluluk Vatandaşlarına uygulanabilen kanun kuvvetinde önlemler alarak, amaç ve hedefleri doğrultusunda gelişmesini sürdürmektedir.

Topluluğun başlıca hedef ve politikaları, üyeler arasında gümrük birliği kurmak, malların, sermayenin, kişilerin, hizmetlerin serbest dolaşımını sağlamak, ticarete bütün engel ve kotaları kaldırmaktır. Ayrıca kuruluş anlaşmaları ile genel politikalar ile ziraat, ulaşım, rekabet, sosyal politika, dış ticaret ve kanunların uyumlaştırılması alanlarında politikalar üretmektedir.⁹

Bu amaçların başarısı için, topluluk sisteminin kendine özgü bir hukuk temeline oturtulması gerekirdi. Çünkü bu hedefler ne milli hukukla ne de klasik uluslararası hukuk ile sağlanabilirdi. Bu nedenle Topluluk hukuku üye devletlerin hukuklarından ayrı, kendi bütünlüğünde muhtar, ulus üstü üyeleri bağlayıcı bir şekilde kurumsal bir yapıya ulaşmıştır.

Avrupa Topluluğu üç ayrı topluluktan ibarettir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğudur.

Kömür ve Çelik Topluluğu 6 ülke tarafından 1952 yılında kuruldu. Paris Antlaşmasıyla, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Roma anlaşmasıyla 1957 de ve Euratom diğer bir Roma anlaşmasıyla 1957 yılında kuruldu.¹⁰

Topluluğun başarıları ile bugün üye sayısı 12 olmuştur.

İşte Topluluğun sürekli gelişebilmesi Avrupa Birliğinin sağlanması için, milli devletlerin değişken, çıkarıcı davranışlarının bertaraf edilmesi amacıyla Avrupa Topluluğu kendi özel yapısı içinde ve özel surette yetkilendirilmiş kurumlar vasıtasıyla işleyen bir sisteme sahip olmuştur.

Bu düşünceler, Toplulukların kurucu anlaşmalarında yer verilen hükümlerle eylem alanına geçirilirken, Topluluk Hukukunun bütünlüğünü koruyabilmesi için, herkese göre değişen biçimde yorumlanıp uygulanmasını engelleyecek bir hakem sistemine ihtiyaç duyulmuştur.

İşte, bu ihtiyacın giderilmesinde görevli kurum ATAD'dır. Topluluk Adalet Divanı, Topluluk Hukukunun yorumlanmasında ve uygulanma

⁹ Monica MEYER, Steps to European Unity s. 18 (European Documentation Series).

¹⁰ M. ALÍ - EL ABGRAA, International Economic Integration 1982. (s. 44).

sındaki yüklendiği rol ile Topluluğun amaçları doğrultusunda, bütünlüğü bozulmaksızın gelişmesini sağlamaktadır. Bugüne kadar da oynadığı rolle başarılı olduğu, Topluluk ilkelerini savunma da çok özenli davrandığı, kararlarıyla da bilinmektedir.

AVRUPA TOPLULUKLAR HUKUKU VE ANAYASA HUKUKUMUZUN UYUMU SORUNU

Topluluk Hukukunun üye devletlerce iç hukukta uygulanması, geçerli olması bir takım anayasal sorunlar doğurmaktadır. Çünkü Topluluk anlaşmalarının geçerli olması, onların üye devletlerin anayasalarına uygun olarak onaylanması şartına bağlıdır. (AET and. md. 247). Bu durumda üye devletlerin mutlak egemenlik haklarından vazgeçerek, egemenlik haklarının muayyen şartlarla devrini kabul etmişlerdir. Anayasalarını bu yolda değiştirmişlerdir. Kendi Anayasa hukukumuzda geçmeden önce kısaca üye devletler anayasalarında yapılan değişiklikleri de zikretmekte fayda vardır.

Federal Almanya Anayasasının 24. maddesi : "Federasyon, Devletlerarası kurumlara egemen haklar devredebileceğini düzenlemiştir."

Fransız Anayasasının 55 inci maddesinde Devletler Hukuku anlaşmalarının karşılıklı olmak kaydı ile ulusal hukuka nazaran önceliği kabul edilmektedir.

İtalya Anayasasının 11. maddesi : "İtalya, öteki Devletlerle karşılıklılık koşulu içinde, Devletlerarasında barış ve adaleti sağlayan bir düzen için gerekli olan egemenlik kısıtlamalarını kabul eder." hükmünü getirmektedir.

Belçika Anayasasının 25/bis maddesine göre : "Belli yetkilerin kullanılması bir anlaşma ya da yasa ile Devletler Hukuku kurumlarına bırakılabilir."

Danimarka ve İrlanda'da Anayasalar bu sebeple egemenlik haklarının uluslararası kuruluşlara devrini mümkün kılacak, uygulama önceliğini temin edecek değişiklikler yapmışlardır.

Yazılı bir Anayasası olmayan İngiltere ise katılmaya ilişkin İcra Kanununu düzenleyerek bu konuyu açıkça düzenlemiştir.

Benelux devletlerinden Hollanda ve Lüksemburg Anayasalarında, uluslararası kuruluşlara egemenliğin devrini sağlayan ve Devletler Hukuku anlaşmalarına ulusal normlara nazaran öncelik tanıyan yeni maddeler eklenmiştir.

Hollanda Anayasasının 63. maddesi: "Uluslararası hukuk düzeninin gelişmesi gerekli kıldığı takdirde, antlaşma ile anayasa hükümlerinden ayrılabilir. Ancak bu halde antlaşmanın uygun bulma kararının, her iki yasama meclisinde de 2/3 çoğunlukla alınması gerekir."

Yunanistan ise önceden düzenlemede bulunmuş. 9.5.1975 tarihli Yunan Anayasası madde 28'e göre Devletler Hukukunun genel hukuk prensiplerini ve onaylanarak yürürlüğe giren uluslararası anlaşmalar Yunan Ulusal Hukukunun bir parçası olup, kendilerine ters düşen kanun hükümlerine nazaran önceliğe sahiptir hükmü yer almıştır.

Görüleceği gibi Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan üye devletlerin Anayasalarında Topluluğa üye olmak için değişiklikler yapmışlardır. Türkiye'nin durumu da burada önem kazanmaktadır. Türkiye'nin bu hazırlık döneminde sadece ekonomik yapısını değil, hukuki yapısının da Topluluk koşullarına uyumu gerekmektedir

1982 Anayasamız Devletler hukukunun Türk hukuk düzeninin bir parçası olduğu hakkında herhangi bir hükme rastlanmamaktadır. Anayasanın sadece 15, 16, 42 ve 92. maddeleri muayyen konularda Devletler hukuku kurallarının Türk Hukuk düzeninde doğrudan hüküm doğurmasına olanak verir gözükmektedir.¹¹

Uluslararası anlaşmaların uygun bulunması ile ilgili 1961 Anayasamızda da mevcut olan 90 inci maddesinin son fıkrasına göre "usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir." hükmünü öngörmektedir.

Usulüne uygun yürürlüğe konulmayan Türkiye bakımından geçerli olamayacaktır.

Ancak, Topluluk hukuki düzenin Türk Anayasa düzeniyle kaynaşması ya da Avrupa Ekonomik Toplulukları hukuk düzeninin Türkiye'ye uygulanması anlamını taşıyan "Türkiye'nin Avrupa Topluluklarına üye olması" bu hukuk düzeninin yapısı ve niteliği göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin bir bölümünü Topluluk Kurumlarına süresiz olarak aktarması, devretmesi anlamını taşımaktadır. Paris ve Roma antlaşmalarının incelediğimiz hükümlerinden sonra gördük ki, Avrupa Toplulukları hukuk düzeni "yeni bir Milletlerarası Hukuk düzenidir." ve bu düzen üye Devletlerin egemenlik yetkilerinin bir bölümünü süresiz olarak Topluluk Kurumları lehine devretmeleri yahut icrasından vazgeçmeleri sonunda meydana gelmiş bir hukuk düzenidir. Binaenaleyh Türkiye de bu "yeni Milletlerarası 11

¹¹ H. PAZARCI, Uluslararası Hukuk Dersleri, (s. 22).

Hukuk düzenine katılmak” ya da bu hukuk düzeniyle kendi hukuk düzeninin kaynaşmasını isterse, kaçınılmaz olarak diğer üye Devletlerin yaptıkları gibi, egemenlik yetkilerinin bir bölümünü Topluluk Kurumlanma süresiz olarak devretmek zorundadır. Böylece de “Türkiye’nin Ortak Pazara üye olması” ya da “Türk Anayasa düzeninin AET hukuk düzeniyle kaynaşması” sorunu Türkiye’nin egemenlik yetkilerinin bir bölümünden uluslar üstü nitelikteki Avrupa Toplulukları Kurumları lehine feragat etmesi sorununa dönüşmektedir.

Anayasamızın 6 ncı maddesinde “Egemenlik” özü itibariyle millete ait olmakla birlikte, kullanılması Anayasanın gösterdiği organlar eliyle olacaktır. Bu da yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin kullanılması ile olacaktır. Anayasamızın 7 ncı maddesinde yasama yetkisinin devrini lafzen yasaklamıştır. Yargı yetkisi ve yürütme yetkisi de belli edilen organlarca yerine getirilecektir. Devri mümkün değildir. Ancak yetkilerin devri için Anayasa da açık bir hüküm bulunacak veya topyekûn milletin rıza göstermesi gerekecektir.

Kanımızca Anayasamızda açıkça düzenlenmediği takdirde egemenlik alanında Topluluk Organlarının, Ulusal egemenlik alanında tasarrufta bulunması mümkün olmayacaktır.

Türk Anayasası ve Egemenlik Yetkisinin Devri Sorunu;

Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan üye Devletlerin Anayasalarına ve Topluluğa üye olabilmek için bu Anayasalarda “egemenlik kavramı açısından yapılan değişikliklere değindikten sonra, 1982 tarihli yeni Anayasamızın konuya ilişkin hükümlerini ele almak gerekir. Yeni Anayasamızın 6. maddesi “egemenlik” kavramını düzenlemektedir. Söz konusu madde aynen şu hükmü getirmektedir:

“Egemenlik, Kayıtsız şartsız Milletindir.

Türk Milleti, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organları eliyle kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almaya bir Devlet yetkisini kullanamaz.”

Bu maddenin ilk fıkrasında iki unsur yer almaktadır. 1 — Egemenliğin aidiyeti, 2 — Egemenliğin sınırsızlığı, gerçekten egemenlik, bu maddeye göre sadece Millete ait değil, aynı zamanda herhangi bir sınırlamaya ya da koşula da tabi değildir.

Egemenlik Millet adına üç şekilde kullanılır. Ya yasama şeklindedir, bunun asli organı T.B.M.M.’dir, o kullanabilir. Ya yürütmedir, bu

nun asli organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kuruludur. Ya da yargıdır, bunun da asli organı bağımsız mahkemelerdir. Bu asli organlar dışında Anayasada ismi geçen kuruluşların, Türk Milleti adına egemenliği kullanması söz konusu değildir.

Öte yandan, 1982 Anayasasının 7. maddesi T.B.M.M.'ne ait olan ve Türk Milleti adına kullanılan "yasama yetkisinin devredilemeyeceğini" hükmüne bağlamış bulunmaktadır.¹²

Uluslararası antlaşmaların uygun bulunması ile ilgili yeni Anayasamızın 90. maddesine göre:

"Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı Devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

Türk kanunlarında değişiklik getiren her türlü antlaşmanın yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamaz."

Diğer bir ifade ile egemenlik yetkilerinin ulusal organlar arasında dahi devredilmesini kabul etmeyen bir Anayasa muvacehesinde Anayasamızın 90. maddesine istinaden uluslararası kuruluşlara egemenlik haklarının devrini öngören antlaşmaların onaylanması imkânsızdır. Anayasamızın 90. madde ve 104. maddesi, Anayasamızın kurduğu bu sistemin bir istisnasını teşkil etmemektedir. Egemenlik, Anayasamızın öngördüğü sisteme göre millete aittir. Egemenliği sadece kullanma yetkisine haiz olan TBMM'si Anayasada açık bir düzenleme yapmaksızın, egemenlik yetkilerinden feragat edilmesini yahut onların devredilmesini gerektiren Devletler Hukuku antlaşmalarının onaylanmasını bir kanunla uygun bulamaz.¹³

1961 tarihli eski Anayasamızın 65. maddesinde yer alan bu hüküm yeni Anayasamızda da aynen korunmuştur. Yeni Anayasamızın 90. maddesinin gerekçesinde, "Antlaşmalarının uygun bulunmasıyla ilgili bu madde uygulamada iyi işlediği ve ihtiyaca cevap verdiği için aynen kabul edilmesi uygun görülmüştür.", denilmektedir. Aynı maddenin gerekçesinde daha sonra şu görüşler yer almaktadır: Maddenin 4. fıkrası ise;

¹² I. DOĞAN, AET, Hukuk Düzeni ve Türk Anayasa Düzeni, s. 130. (İktisadi, Kalkınma Vakfı Yayını).

¹³ K. DAL, "Türk Anayasa Teşkilât Hukuku", Ankara 1984, s. 144.

"Her nevi anlaşmaların, Türk kanunlarına değişiklik getiren hükümler ihtiva ettiği takdirde, teşriî organın peşin tasvibine sunulmasını mecburi kılmaktadır. Bu hüküm kanun yapmak yetkisinin teşriî organa ait olmasının tabii bir neticesidir. Maddenin son fıkrasında ise, milletlerarası antlaşmaların Anayasaya uygunluğunun murakabesi konusunda, kanunlarla ilgili murakabeye nazaran farklı bir usul getirilmektedir. Gerçekten, bir antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Anayasaya aykırılığı nedeniyle iptalinin, devletin milletlerarası sorumluluğunu doğurmaması için, bu murakabenin teşriî organın tasvibinden geçmeden önce tahkik edilmesi ve sonuçlandırılması zaruridir."

İşte sorunun özü burada yatmaktadır. Anayasamızda bu durum nasıl düzenlenecektir. Türkiye egemenlik yetkilerinin bir bölümünden, Avrupa Toplulukları lehine feragat etmesinin sınırı ne olacaktır.

D.P.T. bünyesinde teşekkül ettirilen AET Özel İhtisas Kurulu Raporunda da "Anayasamızın egemenliği düzenleyen 6. maddesine" egemenliğin uluslararası kuruluşlara kısmen devredilebileceğini "öngören bir fıkra eklenebilir." önerisinde bulunulmuştur.

Kanımızca bu sorun Avrupa toplulukları üye ülkelerin Anayasalarında yapmış oldukları değişikliklere benzer şekilde "karşılıklılık olmak kaydıyla, Uluslararası hukuk düzeninin gerekli kıldığı durumlarda" Egemenlik kısıtlamalarını kabul eder veya Topluluk hukukunun, ulusal hukuka nazaran önceliği kabul edilir gibi bir hükmün Anayasamıza konması ile halledilebilir.

Çünkü 1961 Anayasasında olduğu gibi 1982 Anayasasında egemenliğin devri ile ilgili bir hüküm yoktur. Sadece dış ilişkilerde yetkilerin kullanılması 90 ve 104 ncü maddelerde düzenlenmiş, Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletler arası kuruluşlarla yapılacak anlaşmaların onaylanmasını, T.B.M.M.'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlamıştır. Bu durum da egemenlik yetkilerinin kullanılmasını düzenleyen 6, 7, 8, 9. maddelerle birlikte düşünüldüğünde, egemenlik devri olarak düşünülemez.¹⁴

Şimdi de bu açıklamalarımızdan sonra kısaca yasama, yargı ve yürütme yetkisinin devri üzerinde duralım.

Yasama Yetkisinin Kullanılmasının Devri

Yasama yetkisi Anayasanın 7 nci maddesinde millet adına T.B.M.M.' dir. Bu yetki devredilemez. Topluluğa tam üyelik durumunda, Avrupa

¹⁴ A.F. ARSAYA, a.g.e., (s. 438).

Topluluklarını kuran anlaşmaların iç hukukta doğrudan etkilerini doğuran hükümlerin onaylanması ile Türkiye yasama yetkisinin kullanılmasından Topluluk Kurumları lehine feragat ederek, bu yetkilerinin kullanılmasını sınırlandıracaktır. Diğer bir deyişle T.B.M.M. yasama yetkisini Topluluk Hukukunun gereklerine göre kullanması gerekecek, Topluluk Hukukunun önceliği ve üstünlüğü ilkesine göre Konsey'in yasama görevi icra ettiği alanda, düzenleme yapamayacaktır.

Yürütme Yetkisinin Kullanılmasının Devri

Yürütme yetkisi Anayasanın 8 inci maddesinde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasa ve Kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir. Topluluğu kuran anlaşmalar gereği ve anlaşmaların komisyona verdiği yetkiler gereği olarak Topluluk Hukukunun üye devletlerce uygulanması gerekecektir. Zaten bu yükümlülük Roma Anlaşmasının 11 inci maddesiyle de, düzenlenmiş, üye devletleri yürütme organlarına gerekli yetkileri sağlamakla yükümlü kılmıştır.

Bilhassa Konsey'in üretimden, tüketime, serbest rekabete kadar, yetkili olduğu alanlarda, yürütme organının bazen Konsey lehine feragat edeceğini kabul etmek ve Anayasanın 8 inci maddesinin de bu yönde düzenlenmesine ihtiyaç vardır.

Yargı Yetkisinin Kullanımının Devri

Anayasanın 9 uncu maddesinde Yargı Yetkisi Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

Hâlbuki ATAD Topluluk Hukukunun yorumlanmasında ve uygulanmasında yetkili ve görevlidir. Kararlar AET anlaşması 169 uncu maddesine göre üye devletler için bağlayıcıdır. Bu nedenle ulusal mahkemeler anayasa mahkemesine başvurmadan, Topluluk Hukukunun kararlarını uygulamakla yükümlü olmaktadır. Bu durum ise bizim Anayasa sistemimize aykırıdır. Anayasanın 148 inci maddesi ile kanunların Anayasaya uygunluğunun denetimi Anayasa Mahkemesine aittir. Yine AET anlaşmasının 177 inci maddesine göre ATAD'nın verdiği karara ulusal yargı organları uymak zorundadır. Bu alanda da Anayasada, Topluluk Hukuku ile uyumlu hale getirilecek değişikliklere ihtiyaç vardır.

Anayasanızın Diğer Hükümleri ve Avrupa Toplulukları Hukuku

Türkiye, Topluluk ile 1963 tarihinden beri ortaklık ilişkisi içindedir. 14 Nisan 1987'de de tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu nedenle tam üyelik halinde Türkiye'nin Anayasal yapısını Topluluk Hu

kukunun önceliği prensibi ışığında, topluluk tasarruflarına gerek eski tarihli ulusal kanunlara nazaran gerekse sonraki tarihli ulusal kanunlara öncelik verilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda yeni ihdas edilecek kanunların da Topluluk Anlaşmaları muvacehesinde düzenlenerek AET antlaşmasının 5 ve 100 üncü maddesine uyum sağlanması lazımdır.

Ayrıca Türkiye'nin AET ile tam üyelik anlaşması yapması durumunda hemen belirtelim ki, Türkiye'nin AT hukuk düzenine katılması halinde anayasa düzeni ile bu yeni Topluluk düzeni arasında uyumların sağlanması gereken Anayasa hükümleri bu “Temel” hükümlerden ibaret değildir. AT hukuk düzenine katılmakla bazı özel hükümler de etkilenecek, kısıtlanacaktır. Şimdi bunları görelim.

Temel Haklar Konusunda ise vatandaşlar arasında ayırım yapılmasını mümkün kılan hükümlerde değişiklik yapılması gerekecektir. AET antlaşması 5, 7. maddesi Topluluk Vatandaşları arasında ayrı bir muameleyi yasaklamaktadır. Bu durumda Anayasamızın 16 ncı maddesinin Topluluk vatandaşlarının istisna edilerek yeniden düzenlenmesi gerektirecektir.

Kişî hakları da özellikle seyahat yerleşme hürriyeti, çalışma hakkı ve ödevi, çalışma şartları ve dinlenme hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, ücretle adalet sağlanmasına ilişkin haklar konusunda Topluluk Organları karar ya da direktif düzenleyebileceğinden daha önce ifade edildiği gibi bu tasarrufların da Anayasa da dahil, iç hukuk tasarruflarının üstünde yer alacakları ve ATAD'ın AET'nin sosyal politikasına ilişkin 48 ve 52 nci maddelerinin üye devlet iç hukuklarında doğrudan doğruya etkilerini doğurduklarına karar verdiğine ve anlaşmaların bu tür hükümlerinin öncelikle uygulanacağına göre bu alan da da Topluluk düzenlemeleri ve ulusal düzenlemeler arasında uyum sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır.

Yine Anayasamızın “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümünde düzenlenen Kamulaştırma ve Devletleştirme hükümleri, “Kamu yararı” amacıyla yerine getirilirken, “Topluluğun yararına” da aykırı olamayacaktır. Yani bu haklar kamu yararı amacı ile kullanılırken, üyelik durumunda AT hukukunun getirdiği prensiplerle de bağlı kalınacaktır.

Yine siyasi haklar ve ödevler bölümünde düzenlenen, “Vergi” konusu Topluluk alanında koordine edilmesi öngörülen bir konudur. Roma Anlaşmasının 95 ve onu izleyen hükümleri Devletlerin vergi koyma yetkilerini sınırladığı gibi, üye devletlerarasındaki ithalat ve ihracatta da her türlü vergi resim ya da benzer tedbir uygulanmasını ya

saklamıştır. Bu durumda Anayasamızın 73 üncü maddesinin “vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir veya kaldırılır.” hükmü ile Roma Anlaşmasının doğrudan geçerliliğe haiz 95 inci maddesinde yer alan hükümlere ve Topluluk direktiflerine göre değişikliğe uğramasını gerektirecektir.

Yine Ekonomik hükümler bölümü “Planlama” başlığını taşıyan anayasamızın 166 ncı maddesi iktisadi politikaların planlanmasında ve kalkınma planları yaparken, Topluluk hukuku ile uyum sağlamak için bu yönde ekonomi politikasının değiştirilmesi gerekecektir. Çünkü AET anlaşmasının 2 nci maddesinde göre üye devletler ekonomi politikaları arasında uyum sağlamakla yükümlüdür. Esasen bu yükümlülüğü Türkiye AET ile imzaladığı 1964 Ankara Antlaşmasının 4 üncü maddesinin 3 üncü fıkrasında “ortaklığın iyi işlenmesini sağlamak için Türkiye'nin ekonomi politikasını Topluluğunkine yaklaştırmasını” bir mükellefiyet olarak kabul etmiştir. Bu nedenle tam üyelik durumunda Türkiye'nin ekonomi politikasını Topluluğun amaçları ile çatışmayacak şekilde, diğer üye devletlerle uyum içinde planlaması gerekecektir.

SONUÇ

Yukarıda ayrıntılarıyla açıkladığımız, Topluluk Hukuku'nun muhtar ulus üstü niteliğinden dolayı, milli hukuklar ile Topluluk Hukukunun çelişmemesi için, üye devletler Anayasalarında gerekli değişiklikler yapmışlardır. Bizim 1982 Anayasamızda bu konuda son derece kesin hükümler içermektedir. Yeni Anayasamızın 6 ncı maddesine göre “Egemenlik Kayıtsız, Şartsız Türk Milletininidir.” 7 nci maddesine göre Yasama Yetkisi Türk Milleti adına T.B.M.M. tarafından kullanılır, devredilemez. 8 inci madde de Yargı yetkisi bağımsız mahkemelerce kullanılır. Dolayısıyla millete ait olduğu kesin bir dille belirtilen egemenlik yetkilerinin devredilmesi mümkün görülmemektedir. Bu hukuksal yapımız ile Topluluğun uluslar üstü niteliği çatışma halindedir. Çünkü Anayasamız uyulması zorunlu normları ve hangi organlar eliyle yerine getirileceğini açıkça göstermiştir. Oysa, Türkiye, AET'ye tam üye olarak katıldığında, Topluluklar Konseyinde ulusal çıkarlarına ters düştüğü için veto ettiği bir tüzüğü iç hukukunda doğrudan doğruya uygulamak zorunda kalacaktır. Öte yandan, Türkiye, Topluluk Komisyonu tarafından Adalet Divanı önüne götürülebilecek ve belki de belirli hukuksal yaptırımlara mahkûm edilebilecektir. Bu yaptırımların gereklerini de Türkiye iç hukukunda yerine getirmek zorunda kalacaktır. Bu hukuksal durumların hepsine Türk Hukuku yabancıdır. DPT, AET Özel İhtisas

Komisyonu Raporunda da bu konuda şöyle denilmektedir: "... AET'ye katılmamızın zorunlu kıldığı, egemenliğin kullanılmasının kısmen AET organlarına bırakılması keyfiyeti ile Anayasamızın yasama yetkisinin devredilemeyeceğine ve egemenliğin kullanılmasının hiçbir kimseye bırakılamayacağına dair hükümleri arasında bir çelişki meydana gelecektir. Bu çelişkinin giderilmesi ve ileride AET'ye katılma gerçekleştiği takdirde yasama, yürütme ve yargı organları yönünden doğabilecek kaygı ve tartışmaların bertaraf edilebilmesi, Türkiye'nin uluslararası sorumluluğunun doğmaması için Anayasamıza açıklık getirmek zorunluğu vardır.

Bu açıklığın ne şekilde getirilmesi gerektiği konusunda kendi önerimize ve Özel İhtisas Komisyonu önerilerine değinmeden önce Türkiye'nin herhangi bir Anayasa değişikliği yapmaksızın AET hukukuna taraf olamayacağını ya da şeklen olsa bile ileride hukuksal açıdan çok büyük sorunlar ortaya çıkabileceğini şimdiden düşünmemiz gerekir.

Belki denilebilir ki, Türkiye'nin AET'ye katılması, Topluluk ile yapılacak bir "Katılma Antlaşması" ile olacaktır. Bu antlaşmanın daha sonra üye Devletlerle, Türk parlamentosu tarafından onaylanması uygun bulunacaktır. T.B.M.M.'nin antlaşmanın onaylanmasını bir yasa ile uygun bulması, AET hukuk düzenini bütünüyle kabul etmek anlamına gelir. Dolayısıyla ortada bir sorun kalmaz.

Ancak, hemen söylemek gerekir ki Türkiye'yi Roma Antlaşmasının yarattığı "Uluslar üstü hukuk" düzenini kabule götürecek antlaşma Anayasamızın 90. maddesi hükmüne göre onaylandıktan sonra iç hukukumuzda sadece bir "yasa" hükmünde olacaktır. Oysa getireceği kurumlar ve hükümler Anayasamızın klâsik egemenlik kavramını fiilen ortadan kaldıracaktır. Bu ise hukuksal açıdan mümkün değildir. Çünkü hukuk normları hiyerarşisi içinde "yasa" düzeyindeki bir hukuk normunun, "Anayasa" düzeyindeki bir hukuk normunu ortadan kaldırması ya da değiştirmesi söz konusu olamaz.

Fakat başta bilim adamlarımız ve hükümet yetkilileri de dahil olmak üzere, hemen hemen herkes Topluluk hukuku ile Anayasamızın çeliştiği, Anayasada egemenlik yetkisinin yeniden düzenlenmesi gerektiği, değişiklik yapılmaksızın, Topluluk hukukuna taraf olunamayacağı konusunda hemfikirdir.

Bu incelemelerimiz sonucunda da biz de aynı fikri paylaşıyoruz. Yukarıda da etraflıca açıkladığımız gibi, Topluluk Hukuku kendine has özellikleri, kuramsal yapısı ve organları olan, ulus üstü muhtar bir hukuftur. Bu sayede Topluluk üye devletlerin tümü için zorlayıcı, dev-

letlerin iç hukukunda doğrudan hukuk normları ortaya koyabilmektedir. Nitekim üye devletlerde ulusal egemenlik yetkilerinden önemli ölçüde feragat ederek, Anayasalarında değişiklik yapmışlardır.

Türkiye'nin tam üyeliği durumunda da Anayasamızda değişiklik yapılması gerekecektir.

Biz de üye devletlerin yaptıkları değişikliklere benzer bir Anayasa değişikliğine benzer şekilde; "Karşılıklılık olmak kaydıyla, uluslararası hukuk düzeninin gerekli kıldığı durumlarda" egemenlik kısıtlamalarını kabul eder ve Topluluk Hukukunun, ulusal hukuka nazaran önceliği kabul edilir gibi bir hükmün Anayasamıza konması ile bu sorunu halledebiliriz.

DPT, AET Özel İhtisas Komisyonu Raporunda da Anayasanın 6 ncı maddesine "Egemenliğin uluslararası kuruluşlara kısmen devredilebileceğini" öngören bir fıkra eklenmesi önerisinde bulunmuştur.

Aslında, tüm olarak Topluluk Hukuku Anayasal Sistemimizi etkileyebilecektir. Oldukça karmaşık ve zor olan bu hususta sonuç olarak Anayasa da yapılacak bir değişiklikle, egemenlik yetkilerinin uluslararası kuruluşlar ya da bir devlet lehine (karşılıklılık kaydıyla) devrine izin verilmesi ile sorunun çözümleneceği kanaatindeyim. Tabii ki bu değişikliğin, Anayasanın 175 inci maddesine uygun olarak 3/2 çoğunlukla veya halkoyuna sunularak yapılması gereklidir.

KENT YÖNETİMİNDE EKONOMİK KARARLARIN ETKİNLİĞİ

Yrd. Doç. Dr. Zerrin TOPRAK
Dokuz Eylül Üniversitesi,
İk. İd. Bil. Fakültesi
Öğretim Üyesi

Kentleşme hareketleri, yeni yerleşimlerin ortaya çıkmasına ve mevcut kentlerin büyümesine neden olmaktadır. Bu gelişme ve değişimler devlet yönetimi ve politikasının genel amacını da etkilemiş, aynı zamanda kentsel yapının gözden geçirilmesi sonucunu doğurmuştur. Devletin günlük hayatın sorunlarını çözmesi beklenmekte, ancak Onun yaptığı çalışmaların en iyisi bile “elverişsiz” olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca kişiler, gerek vergi yükünün günden güne daha da ağırlaştırılmasından, gerekse bürokrasinin (kırtasiyecilik) artan egemenliğinden bıkmaktadır.

Kamusal harcamaların hızla artmasına rağmen hizmetlerden memnun olmama kamu yatırımlarında denge politikasında “yerindelik” düşüncesini tartışma alanına tekrar sokmuştur. Bu arada kamu hizmetlerinin arkasındaki gerçeğin de fark edilmesi gerekmektedir. Refah devletinin hızlı büyümesinin olumsuz dışsallıklara yol açabileceği bilinmektedir. Büyüme kontrol zorluklarının yanı sıra etkinlikle yerine getirememeye sakıncaları doğurabilmektedir. Buna bağlı olarak etkin bir yönetim için özel girişimin önemsenmesi ve piyasa ekonomisi içinde devletin müdahalesinin mümkün olabildiğince azaltılması konuları idealize edilerek desteklenmektedir.

Devlet, ekonomik - politik sistem içinde gelişmektedir. Bu sistemde; partiler, baskı grupları ve yönetim ¹ önemli rol oynamaktadır. Esa

¹ idare Hukukunda “idare” çoğu zaman iç içe ele alınmalarına rağmen, yürütmenin başı olan hükümetten ayrı düşünülmektedir. İdare Hukukunu ilgilendirdiği anlamda idare, kamu görevlerini yürüten devlet organları ile bu organların faaliyetleridir. Buna göre idare; biri kamu hizmetlerini amaçlarına göre yürütmek, yani “faaliyet”, öteki de bu faaliyetleri yürüten kamu kuruluşu, yani “teşkilât” anlamı ile bir bütün teşkil etmektedir. Lütfi DURAN, İdare Hukuku Ders Notları İ.Ü.H.F.Y., 648, İstanbul, 1982, s. 2-3; Çalışmada bu genel anlamıyla “idare”, dil birliği için “yönetim” anlatımıyla kullanılmıştır.

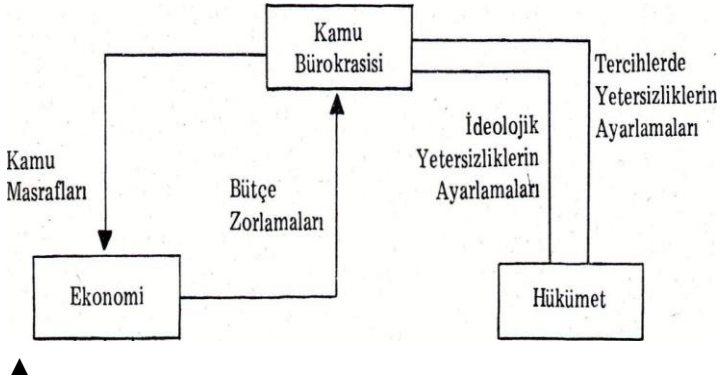
sen başarılı bir ekonomi politikasının ancak ekonomik ve politik faaliyetlerin uyumluluğu halinde gerçekleşebileceği bilinmektedir.

Bu çalışmamızda ekonomik yapı ve yönetim ilişkileri kısaca değerlendirilerek, kent yönetim sistem arayışlarında Hükümetin gücün kontrolü için kullandığı ekonomik araçlara değinilmiştir.

I, EKONOMİ VE YÖNETİM YAPISI

Demokratik usullerle seçilmiş hükümet, çalışmalarında kârlı ve etkin olmak durumundadır. Bilindiği gibi seçmenler "unutkandır. Buna bağlı olarak geçmişte yapılanlardan çok bugünkü ve yakın gelecekteki "icraat" önem kazanmaktadır. Ayrıca hükümet, politikasını sadece kendisine oy kullananlar için değil, gelecekte (uzun dönemde) kullanacaklarda dikkate alarak gerçekleştirmek durumundadır. Bu durumda seçmenlerin desteklerini almak ve isteklerinin yönünü değerlendirmek önem kazanmaktadır. Aşağıdaki şekilde, ekonomi ve yönetim arasındaki ilişkiyi gösteren "politik faaliyetlerde devinin" modeli incelenmiştir.

ŞEKİL. Ekonomi ve Yönetim İlişkileri

KAYNAK: Bruno S. FREY; Democratic Economic Policy, s. 11.

Birleşik Krallık ve A.B.D.'nin birçok yerleşimlerinde denenilen bu model, ekonomi ve yönetimin gelir dağılımı, hizmetler ve bütçe gibi konulardaki karşılıklı ilişkilerine dayandırılmıştır.

Şekilde de görüldüğü gibi, ekonomik sistemin gelir artışı, işsizlik ve enflasyon gibi göstergeleri, hükümetin desteklene bilirliliği ve yeniden seçilme şansını ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle Şeklin. A. kısmında gösterilen ekonomik sistemden hükümete olan devinim, seçmen için, hükümetin görevini ne kadar iyi yaptığının anlatımıdır. Buna bağlı olarak, ekonomik değişmelerin etkileri ile yönetimden hoşnutluk arasındaki ilişki, “destek fonksiyonu” şeklinde nitelendirilmiştir.

Şeklin. B. kısmında gösterilen devinim ise, politik kesimin, topluluğun ekonomik yönünü etkileme biçimini ele almaktadır. Nitekim geleceğini garanti altına almak isteyen hükümet, kendisine yönlendirilen desteğe göre, ideolojik yetersizliklerini ve hizmet tercihlerini ayarlayarak yönlendirmeyi kamu masrafları yoluyla gerçekleştirmektedir. Bu ilişki ise “uygulama fonksiyonu” olarak nitelendirilmiştir. Hükümet ideolojisini her şeye rağmen uygulayabilir. Başka bir ifadeyle rağbet/destek görmese de, bir “fikir” yönetimin tekrar seçilme şansı yüksekse ancak o zaman uygulamaya konabilir. Desteğin minimum seviyeden aşağı inmesi halinde hükümetin tekrar seçilememe endişesinden dolayı işsizlik faktörünün etkilerini azaltmak için kamu harcamalarını artırma yoluna gidebileceğini² söylemek mümkündür.

Kamusal harcamaların vatandaş tarafından en fazla ilgilenilen yönü, özellikle yaşadığı mekânda elde ettiği/edebildiği hizmetlerin derecesidir. Çeşitli kentlerin ihtiyaç belirlemeleri onların yönetsel yapılarını oluşturmaktadır. Eğer bu gerçekten seçim ise, toplumların politik gelenekleri ve kuramların karmaşık yapısı ile oluşmaktadır. Dünyanın birçok yerinde (yerel) ihtiyaçları karşılamak üzere, yerel yönetimler, merkezi yönetim tarafından kurulur ve onun ajansı görünümündedir. Merkezin katı gözetimi altında yerel hizmetler yürütülmektedir ve yerel sorumluluk veya katılım az da olsa desteklenmektedir. Bu durumda hizmetlerin etkinliği ve yerindeliği hedeflerinin belirlenmesinde yerel yönetim dağıtım arası görünümündedir.³ Öte yandan gelişmiş ülkelerde kentlerin büyümesi yavaştır ve yerel demokrasinin gelenekselleşmesi uzun mesafe kat etmiştir. Hizmetlerin dağıtımına ilave olarak katılım da vurgulanmaktadır.

² Bruna S. FREY, *Democratic Economic Policy*, St. Martin's Press, New York, 1983, s. 10-12.

³ Zerrin TOPRAK; “Türkiye’de Kentleşme ve Yerel Yönetime Katılmada Halkın Rolü”, Dokuz Eylül Üniversitesi, İkt. İd. Bil. Fak. Dergisi, Cilt. 1, No: 1, Yıl. 1986, s. 83-87; TOPRAK; “Yerel Yönetime Katılmada Halkın Rolü - İzmir Metropoliten Alan Büyük Kent Bütününde Yapılan Anket Çalışması” Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı. 2, İzmir, 1988, s. 180-187.

Ekonomik, politik ve coğrafi faktörler gelişmiş yerleşimlerin sanayileşmiş topluluklarında "işletmecilik" görüşünü kuvvetlendirmiştir. İşletmenin biçimi ve uygulanmasında küçük veya büyük yerleşim ayırımının önemi görülmemektedir. Ancak burada hangi kentin organize olduğu ve sorunlarını belirlediği önemlidir. Şüphesiz hızlı büyüme ise özellikle büyük kentlerde dikkati çeker hale gelen sorunların bir an evvel çözülmesi isteğine yol açmaktadır. Gerek gelişmekte gerekse gelişmiş ülkelerin birçoğunda büyük kent yönetimlerinin oluşturulmasında özel bir güç ve statü belirlemesine gidilmektedir. Bazen büyük kent aynı zamanda ülkenin başkenti de olabilmektedir. Bu durumda büyük alanlarda yerel yönetimin hizmet paylaşımını düzenlemek hükümetin daha çok ilgilendiği konular arasında yer almaktadır.

Büyük kent yönetiminin kurumsal biçimi incelendiğinde gücün asıl sahipliği, yerel yönetimin mali bağımlılığı, merkezi yönetimin yer alması yönetim üzerindeki kontrollü çalışmaları üzerinde durmak gerekir. Büyük kent yönetimlerinin başarısı için, işlerlik kazanmış kuramların daha da geliştirilmesinin yanı sıra, hizmet sorumluluğu ve diğer kamusal fonksiyonların yönetim kademeleri arasındaki akılcı paylaşımı da esas alınmaktadır. Bu düşünceden hareketle kent yönetimlerinde tek veya kademeli yönetsel yapı 4 uygulamalarına yönelmemektedir. Özel amaçlı kuruluşlar ve yerel yönetimin gönüllü kuruluşları da ayrıca sistemleri desteklemektedir.

Kent yönetimi en basit bir anlatımla, kamusal mal ve hizmetlerin dağıtımıdır. Bu nedenle de çokça ileriye yöneliktir. Esasen teolojik imkanlar ve ulaşım kolaylıkları nedeniyle, bir kentin ekonomik yapısı dünyanın diğer yarısındakileri de etkilemektedir. Kent yöneticisi yerel, ülke ve ülkelerarası ilişkilerden haberdar olmak durumundadır. Bu durumda kaynakların iyi kullanımı ve maliyet etkinliğinin gerçekleşmesi önem kazanmaktadır. Bununla beraber geleneksel kamu yönelimi, "bütçeden daha fazla "bürokrasi" ile ilgilidir. Oysa günümüzde ızcilikle büyük kent alanlarında yöneticiler kaynaklar ve yatırım kararlarında oldukça aktif role sahiptir. Şüphesiz bu faaliyetler mali kaynaklara bağlıdır,^{4 5} ancak sınırlarının genişliği yerinde kararlar ile biçimlenmektedir.

⁴ Zerrin TOPRAK, Kent Yönetimi ve Politikası, İzmir, 1988, s. 125-127; bu kamudaki düzenlemeler için bkz: Metropolen Yönetim: Dünyada ve Türkiye'de Sdt, Selâhattin Yıldırım, İstanbul - 1987.

⁵ "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve ödevler konusunda, Devlete (yerel yönetimler) "aktif" bir görev verilmiştir. Bu görev ekonominin gerekleri ve mali güce bağlı olarak yerine getirilmektedir. Öte yandan ekonomik sürekliliği gözeme-

Hükümetlerin kent yönetim sistemlerini kendi güçlerini artırmak için düzenlerken, aynı zamanda ekonomi politikası yoluyla yönlendirerek model "arayan" diğer ülkeleri de etkilemesi mümkündür. Birleşik Krallıkta Londra için yapılan düzenlemeler, kanaatimizce en "ilginç" olanıdır. Ülkemizdeki sistem arayışlarına bağlı olarak,⁶ tek kademeli yönetsel yapıya dönme tartışmaları da dikkate alınarak aşağıda bu konu incelenmiştir.

II. BİRLEŞİK KRALLIK TA YEREL YÖNETİM HİZMETLERİ

Birleşik Krallıkta merkezi yönetim son yıllarda kamu masraflarının azaltılması politikasının bir parçası olarak büyümeyi kontrol etmektedir. Bakanlık hizmet standartlarında birliği sağlamayı ve kontrol etmeyi üstlenmekle beraber, statü sınırlandırması içinde takdir hakkı yerel yönetimlerin sorumluluğundadır. Bakanlıkların çeşitli yerel yönetim işlevleri olmakla beraber, yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasındaki ana bağlantı; İngiltere’de "the Department of the Environment", İskoçya’da "the Scottish Office", Galler’de "Welsh Office" ve Kuzey İrlanda’da "the Department of the Environment for Northern Ireland" tarafından yerine getirilmektedir. Aşağıda kentsel hizmetlerin yerel düzeyde kurumsal paylaşımı ve nedenleri üzerinde durulmuştur.

A. Kentsel Hizmetlerin Kurumsal Paylaşımı

Kentsel kademelenmenin 1986 Nisanından önceki durumunda,⁷ Büyük Londra (Greater London), dışında İngiltere ve Galler 53 il e (county) bölünmüştü ve 369 bölge (district) bulunmaktaydı.⁸ İl (countv) yönetimleri, büyük ölçekli genel yerel hizmetleri, bölge (district) ise daha küçük (yerel) hizmetleri yürütmekteydi ve bu sistem etkinlik için en uygunu olarak değerlendirilmişti.

1986 Nisana kadar gerek Büyük Londra Belediye Meclisi (Greater London Council) ve gerekse metropoliten iller (metropol i tan county) kendi meclislerine sahipken, 1985 Yerel Yönetim Yasası ile "ilga" edil

mek ve malî kaynakları (aşmak), uzun vade de tüm kamusal yaşamı etkileyen bunalımlara neden olabilir. Bu durumda “değil sosyal ve ekonomik hakların sağlanması olağan kamu hizmetlerinin görülmesinin bile aksayacağını” İl Han ÖZAY, Devlet İdari Rejim ve Yargısal Korunma, İstanbul, 1986, s. 24. belirtmek yerinde olacaktır.

⁶ Zerrin TOPRAK, "Büyük Kent Belediyesi Yönetim Sistemi, Londra Kenti Uygu laması ve İzmir İçin Bir Yaklaşım", Türk İdare Dergisi, Yıl: 60, Mart 1988,Sayı: 378, s. 373-393.

diler. Böylece yerel yönetim daha etkin ve ekonomik olarak düşünülen tek kademeye (a tier) indirildi. Londra Büyük Kent'i, 1.580 km² alan ve 7 milyon nüfus ile 32 Londra Belediyesi (London Borough) ve Londra Kent Birliği (Corporation of London) ni kapsamaktadır. Ayrıca metropoliten alanlar da değerlendirildiğinde, Londra Büyük Kent Yönetiminin de içinde bulunduğu 7 metropoliten il (metropolitan county) ve 36 bölge meclisi (district council) bulunmaktadır. Bu düzenlemeye bağlı olarak Büyük Londra Belediye Meclisi (Greater London Council) ve Metropoliten İl Meclisleri (metropolitan county council) tarafından yapılan hizmetlerin çoğu Londra Belediyeleri ve Metropoliten Bölge Meclislerine (Metropolitan District Council) devredilmiştir.⁷

^{8 9}

Belirtilen yeni düzenlemede hizmetlerin çoğu "Londra ve metropoliten illerde itfaiye, sivil savunma, atıkların —belli alanlarda— düzenlenmesi, sanat ve eğlence faaliyetleri ve bütün metropoliten illerde kamu ulaşımı belediye (borcugh) ve bölge (district) meclislerince aday gösterilerek seçilmiş üyeler (councillor) tarafından oluşturulan ortak kurullarca (joint authorities)/ yürütülmektedir. Eğitim Hizmetleri eskiden olduğu gibi, ancak yeni statüsü özerk ve doğrudan seçimle oluşturulan iç Londra (Inner London) tarafından yerine getirilmektedir. Büyük Londra Belediyeleri ve Londra Kent Birliği, planlama gibi hizmetleri yürütmektedir. Londra içinde yolcu ulaşımı ise, Londra Bölgesel Ulaşım Kuruluşuna aittir.

Metropoliten alanlarda bölge meclisleri (district council) ve metropoliten olmayan alanlarda il meclislerinin (county council) işlevleri, kişisel sosyal hizmetler, eğitim ve kütüphanelerdir. Bütün bölge meclislerinin (district council) alanlarında çevre, sağlığı, konut ve planlama kararları yürütülmektedir. Bazı hizmetler de müze, sanat galerileri, parklar gibi bölge ve il yönetimlerinin kendi aralarındaki anlaşmaya bağlı olarak yerine getirilmektedir.

Yukarıda belirtilen yönetsel yapıdaki değişiklik için merkezi yönetim, "belde halkına en yakın olması gereken bir kuruluş durumundaki yerel yönetimlerin halkın istediği etkinlikle ve ekonomik bir şekilde hizmetleri sunması gerektiğini belirterek", Londra'da uygulanan iki kademeli yönetsel yapının bu amacı başaramadığı¹⁰ doğrultusunda açıklama yapmıştır. Ayrıca Büyük Londra Belediye Meclisinin 92 meclis

7 Zerrin TOPRAK, "Büyük Kent Belediyesi Yönetim Sistemi" a.g.m., s. 361-373.
8 a.g.m., s. 367, tablo. 2.

9 Britain 1988, Central Office of Information, (official Book), London, 1988.

10 "After the G.L.C." Local Government Reorganisation Government Explained; Department of the Environment, London, 1986, (çoğaltma).

üyesi ve 20.000'den fazla çalışanı ile gerçekten çok az sorumluluk taşıdığı, 1965 yılından bu yana da sürekli görevlerini devrettiği vergi ödeyenlerin yükünü artırdığı da "bilimsel" olarak ortaya konmuştur. Yine Hükümet, Büyük Londra Belediye Meclisinin sorumluluklarının 32 belediye (borough) ve Londra Kent Birliği (Corporation of London) tarafından gayet iyi yürütüldüğünü belirtmektedir.

Kısaca değerlendirmek gerekirse, yönetsel yapıdaki bu değişikliğin beklenen sonucu yılda 100 milyon pound değerinde tasarrufa gidileceğidir. Öte yandan, tek kademeli yönetsel yapıya dönerken yerel yönetim hizmetlerinde özelleştirme faaliyetleri de şüphesiz hesaba katılmıştır. Ancak bu değişiklikte ekonomik etkinliğin tek başına yeterli olmadığı da bilinmektedir. Buna bağlı olarak konunun politik yönüne değinmek yerinde olacaktır.

B. Hükümetin Politik Tercihleri

Yerel yönetimlerin yeniden yapılanmasında, tek kademe veya iki kademeli yönetsel yapıyı savunmanın aslında partilerin politik kontrolüne bağlı olduğu söylenebilir. Bilindiği gibi geleneksel olarak, İşçi Partisi (Labour Party), gücünü (oy) kentsel alanlardan, buna karşılık Muhafazakâr Parti (Conservative Party) kırsal alanlar ve kent çevrelerinden (suburb) almaktadır. Bu nedenle İşçi Partisi ister il (countv), ister metropoliten alanlar olsun kent yönetimlerinin korunması gerektiğinin farkındadır. Nitekim Labour Hükümeti, 1979 yılında il belediyeleri (county borough) için kendi yapılanma taleplerine uygun "organik değişiklik" teklif etmişler, ancak daima illeri (county) koruyan ve büyük kent yönetimlerine şüpheyile bakarak harcamalarını eleştiren Conser- vativeler kendilerine uygun gelmeyen bu "organik değişiklik" teklifini reddetmişlerdir.

1980'li yıllarda yerel yönetim yapısında değişiklik ortaya çıkmıştır. Muhafazakarlar, geniş alanlarda iki kademeli yönetim yapısını ortaya koyarak, Büyük Londra ve 6 metropoliten İl'de uygulama imkânı yaratmışlar ancak, "her yerde iki kademe" yeniliklerinde umduklarını bulamamışlardır. Sonraki yıllarda bazı Büyük Londra Meclisi (GLC) ve metropoliten il (metropolitan county) hizmetleri Londra belediyeleri ve metropoliten bölgelere tahsis edilerek, yavaş yavaş tek kademeli yönetsel yapıya dönüş için zemin hazırlamış,¹¹ ve bu sistem 1985 Yerel Yönetim Yasası ile GLC ve metropoliten alanlarda ortadan kaldırılmıştır.

¹¹ VVilliam HAMPTON, Local Government and Urban Politics, Nevv York, 1987, s. 54-55.

Belirtilen bu tasarruflardaki politik manevra ise, kentsel alanlarda Labour kontrolündeki meclislerin Conservative başkanlarıyla oluşturulmuş ortaklıkta (meclisler) sık sık hücumla geçerek Conservative hükümetin ekonomi politikasına dikkat çekmeye özen göstermişlerdir. Tek kademe, iki kademe tartışmaları bu atmosfer içinde yönelmiş ve parti veya yerel menfaat beklentileri ile demokrasi ve etkinlik uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Yeniden yapılanma çalışmalarının bu temel nedenlerden ötürü ileride de devam edeceğini söylemek mümkündür.

C. Hükümetin Ekonomik Tercihleri

Kamu harcamalarının hızla artması ve bütçe zorlamaları, Hükümeti yeni arayışlara yöneltmiştir. Başbakan Thatcher, 1980 yılında Parlamentoda yaptığı konuşmada Hükümetin hizmetleri Bakanlıkların dışına taşıma politikasının uygun bir yönetim ile vergi ödeyenlerin parasını iyi bir şekilde değerlendirme,¹²olarak tanımlamıştır. Ayrıca Adam Smith Enstitüsü, Muhafazakâr Partinin düşüncesi doğrultusunda —adını aldığı ünlü ekonomistin “görünmez el teorisine bağlılık önem kazanmış olabilir—. 1983 yılında Muhafazakâr Partinin konferansı arifesinde bastırdığı broşürlerde ve bütün çalışmalarında, yerel yönetim hizmetlerinin sözleşmeye konu olabileceğini, hatta bu hizmetlerin düzenlenmesinin bile özelleştirilebileceğini savunmaktadır.

Yerel yönetim hizmetlerinde özelleştirme faaliyetlerinin genelde desteklendiğini söylemek mümkündür. Bilindiği gibi, “yerel yönetim birimleri, bir başka makamın tekeline bırakılmamış veya yerel yönetimin yetki alanının özellikle dışında tutulmamış bulunan her alanda inisiyatif kullanma konusunda genel bir hakka sahip”¹³ görülmektedir. Bu yöndeki uygulamalar kent hizmeti ve kamu kurumların sayısının azaltılması ile bütçe yetersizliğine bağlı olarak özel sektör tartışmalarını desteklemiştir. Nitekim, 1980-1985 dönemi artan kamusal hizmetlerin özel sektöre temininin ¹⁴ Birleşik Krallık politik takviminde en çok tartışıldığı bir dönemdir.

¹² Kate ASBER; *Politics of Privatisation*, London, 1987, s. 43.

¹³ Yerel Yönetimler Evrensel Bildirgesi, Rio de Janeiro, 25 Eylül 1985, IULA Dünya Kongresi. Md. 3/II.

¹⁴ Özelleştirme şemsiye bir kavram olup, genel olarak, “özel sektörün artan rolünün hükümet tarafından desteklenmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Aslında bu tanım Thatcher Hükümetinin kullandığı anlamı vermektedir. Başbakan Thatcher özellikle vurguladığı, rekabeti artırmak ve aynı zamanda kamusal masrafları kısarak etkinliğin teşvik edilmesidir. Yönetimin dar “özelleştirme” izahına rağmen diğer bütün faaliyetler özel sektörün tanıttığı “etkinlik” ve “rekabet” anlayışı ile değerlendirilmiştir: Asher; a.g.e., s. 4; özelleştirme çe-

Bakanlıklara ait hizmetler, ihale metodu ve özelleştirme hareketleri ile Hükümetin kamu hizmetlerinde insan gücünden tasarruf etme politikası arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Öncelikle 2000'e yakın Ulusal Sağlık Hizmetlerinde "National Health Service" yalnızca 3 özel hizmet için başlatılan program daha sonra gerek merkezi, gerekse yerel yönetim kararlarıyla daha da genişletilmiştir. Buna bağlı olarak Muhafazakâr Hükümet, ihale (contracting out) metoduyla hizmet temini * ¹⁵ görüşlerini savunmayı sürdürmüştür.

Ulusal ve yerel yönetim hizmetlerinde Hükümetin ve taraftarlarının savundukları "yeni haklar", gruplar ve özel sözleşmeye dayanan hizmet firmalarının desteklenmiş, birçoğu da kamu sektörü piyasasına açıktan açığa karşı koymuştur. Nitekim "Hizmet temini ve fiyatlandırma" konulu 1981 yılında bastırılan bir yayma göre "yerel yönetimler, hizmet sorunlarına uygun çözümler bulabilmek için sık sık ekonomik hayata müdahale etmektedir. Tatminkâr olmayan maliyet ve fiyatlandırma yaklaşımlarına dayanarak yaptığı tavsiye ve fikirlerini bir yana bırakmalıdır" ¹⁶ denilmektedir. Öte yandan hükümetin politikasına karşı işçi sendikaları, "hizmetlerimizi koruyalım" kampanyasını destekleme yoluna gittiler ve bu teşvik ise esas itibarıyla İşçi Partisinden geldi. Aslında ihale sistemine karşı olanların "olaya" bakış ve inançlarında birlik yoktu ve prensipte ihale yöntemine karşı değildiler ancak merkezi yönetimin, "yönetim" faaliyetlerinden hoşnutsuzluklarını göstermek için bu iyi bir fırsat olarak değerlendirildi.

Her şeye rağmen Hükümet, 1980 yılından başlamak üzere kamu hizmetlerinde 630.000 çalışan işgücünde yüzde 10 tutarında bir indirimi hedef olarak belirlemiş ve bu oran 1984'lerin başında gerçekleştirilmiş

şitli uygulama biçimleri dikkate alınarak tanımlanmaktadır. Devletin imkan ve araçlarının ve buna bağlı fonksiyonlarının özel sektöre devri anlatımında faaliyetlerin satılması veya kiralınması da yer almaktadır: Zerrin TOPRAK; "Yerel Yönetim Hizmetlerinde Özelleştirme Eğilimleri" İzmir Ticaret Odası Dergisi, Yıl. 61. Sayı. 11. Kasım 1988; ayrıca bkz. Gülin DÜNAL, "Mahalli Hizmetlerin Yerine Getirilmesinde Özelleştirme Eğilimleri", VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Hazırlık Çalışmaları için hazırlanmış rapor. Ankara, 1988, çoğaltma.

¹⁵ Asher, a.g.e., s. 1-3; Yerel yönetimin en fazla, bayındırlık, ulaştırma, sağlık ve bazı güvenlik hizmetleri için "contracting" metodu kullanılmaktadır. Contracting out, bir örgütün diğeri ile belirli bir mal veya hizmet temini için anlaşmasıdır. Anlaşmayı yapanlar belki "arz edenler" olarak düşünülebilir, fakat genelde, üretimin sonucunda satın alma, bireysel gerçekleşmektedir. Şüphesiz ülkenin uygulamasına göre, yönetim bu metotla kendisi için (bina gibi) ya da topluluğa faydası bölünemeyen ya da pazarlanamayan türden hizmet de sunabilir.

¹⁶ Asher, a.g.e., s. 37.

tir. Ancak Hazine, 1988 yılından önce yeni bir yüzde 10'Juk indirim için Bakanlıklara başvurmuştur. Nitekim 1982 Aralık ayında "contracting out" bir bakıma personel sayısının azaltılması anlamını taşımaya başlamıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak, belde hizmetlerinin sözleşmeyle yaptırılmasına ilişkin görüşlerin bir bakıma ekonomide "etkinliğin" ve "rekabetin" sağlanması ile kaimi sektöründe sendikaların kontrolünün zayıflatılması esasına dayandığı söylenebilir.

Özelleştirme hareketlerinin verimli ve kârlı olduğu ileri sürülmekteyse de bazı araştırmalarda durumun abartıldığı ortaya konmuştur. Nitekim 1970-1979 döneminde Ulusal Sağlık Hizmetlerinde özelleştirme uygulanmakla beraber pek az verimli olduğunun görüldüğü,¹⁷ ayrıca rekabet ortamına başlangıç için kaynakların merkezi yönetimin yardımlarıyla sağlandığı belirtilmektedir. Bununla beraber, özelleştirme hareketleri yerel yönetimler için çok Conservative müdahaleden - onların lütfuyla - sıyrılmak olarak da değerlendirilebilir.

İngiltere'de tek kademeli yönetsel yapıya dönüşü kolaylaştırmak için girişilen özelleştirme hareketleri aslında Amerika'da yerel yönetim için çalışanlara "ders vermek" amacına büyük ölçüde dayandırılmıştır.

OL AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNİN ÖZELLEŞTİRME DENEYİMİ

Amerika Birleşik Devletlerinde, yerel hizmetlerin doğrudan teminine alternatif olarak ortaya konan sözleşme yöntemi (contracting out) yıllardan beri uygulanmakla beraber, 1970'li yıllarda en "sıcak" noktaya gelmiş ve çeşitli faktörlerin etkisiyle gelişmiştir. Bu gelişmeler içinde en önemlisi 1960 ve 1970'li yılların başında yerel yönetim personeline yapılan ödemelerdeki artışlardır. Geleneksel olarak, A.B.D.'de yerel yönetim için çalışanların hakları en iyi şekilde düzenlenmiştir ve başka kuruluşlarla yarışmak gereği de duyulmamaktadır. Bununla beraber bu dönemde, çok kalifiye kişiler yerel yönetim hizmetlerine alınmış ve ödemeler de özel sektör ayarında yapılmıştır. Ayrıca işsizlik ödemeleri, sosyal güvenlik ve diğer imkânlar da sendika kanalıyla özel sektör ayarında başarıyla sağlanınca, ücret artışları pahalılık yaratmıştır.

Maliyet artışlarına paralel olarak vatandaşlar arasında vergiden kaçınma başlamış, şüphesiz yeni muhasebe ve bütçe teknikleri ile 1973 petrol krizi de ekonomik sorunları geliştirmiştir. Belde halkı ve çalışanlar arasındaki hizmet ilişkileri kopmuş, birçok yerel yönetim karar

¹⁷ Hampton, agm., s. 188-189.

organları, kendi çalışanlarına karşı tavır almak zorunda kalmıştır. Bütün bu gelişmeler, 1970'lerde hizmet temininin miktar olarak gözden geçirilerek yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak, mevcut hizmetlere göre yeni ücret düzenlemelerinin yapılmasının yanı sıra bir kısım hizmetler için de özel kuruluşlarla işbirliğine gidilmiştir.¹⁸

Özelleştirme A.B.D.lerinde özellikle kentsel hizmetler için uygulanmaktadır. İhale yoluyla özel şirketler mekânın düzenlenmesinin her yönü, araçların tamiri, atıkların toplanması ve başıboş köpeklerin yakalanmasına kadar çeşitli kent hizmetlerini yapmaktadır. Bu metot, devletin masraflarının azaltılması için etkin bir araç olarak değerlendirilmektedir.¹⁹ Buna bağlı olarak A.B.D.lerinde yerel hizmetlerde; yüzde 35 evsel, yüzde 44 sanayi atıklarının toplanması; yüzde 42 araç tamiri ve bakımı; yüzde 80 araçların çekimi ve muhafazası; yüzde 35 günlük hizmetler ve yüzde 30 ise hastahanelerin sevk ve yönetimi sözleşme ile yapılmaktadır. Hatta özel kuruluşlar, mezarlıklar, müzeler, parklar, tenis kortları, yüzme havuzları ile sanat ve kültür merkezlerinin yönetim işlerini üstlenmiştir.²⁰ Ayrıca caddelerin tamiri, trafik kontrolü, ambulans hizmetlerinin temini, itfaiye, güvenlik içki devriye (bekçi), kamusal çalışmaların yönetimi ve kentlerin yönetiminde yönlendirme faaliyetleri bile özel firmalarca gerçekleştirilebilmektedir. Nitekim California'da (nüfusu 40.000) özelleştirme hizmetleri o kadar ileri gitmiştir ki kent sadece 55 kişiyi, hizmetler için istihdam etmekte ve özel firmalar 60 farklı yerel hizmeti temin etmektedir.²¹ Bütün bu uygulamalar, gerek vergi yükünün hafifletilmesi gerekse kentlinin sorumluluk bilincinin geliştirilmesi anlamında değerlendirilmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kentler sözleşme/ihale yolunu, kendi personeliyle ücretlerde uyum sağlanamadığında tercih etmekte, hatta bu yolu kullanacağını belirterek "zorlama" ya da başvurabilmektedir. Nitekim A.B.D.lerinde çeşitli üniversitelerde 1972-1980 döneminde yapılan çalışmalarda hizmetlerin özel sektöre yaptırılmasında büyük bir fiyat farkının ortaya çıkmadığı gibi, 1974 yılında Montana State'de 26

¹⁸ Asher, a.g.e., s. 15.

¹⁹ Privatization, The Proceeding of a Conference Hosted by the National Center for Policy Analysis and Adam Smith Institute; (Edit), John C. Goodman, Dallas, 1985, s. 101.

²⁰ E.S. SAVAS, Privatizing the Public Sector, Chatham House Publisher Inc, New Jersey, 1982, s. 65-66.

²¹ Stuart M. BUTIER; Privatizing Government Services, Economic Impact, 1986/3, s. 21. Privatizing Federal Spending: A Strategy to Eliminate the Deficit, Universe Books, New York 1985) den ayrı bası.

kent için yapılan çalışmalardan özel sektör fiyatlarından kamunun daha ucuza hizmet sunabildiği anlaşılmıştır.²² Ayrıca, küçük ünitelerde kamu tarafından sunulan hizmetlerin daha verimli olduğu belirtilmektedir.

IV. DEĞERLENDİRME

Kentleşme hareketlerine bağlı olarak yerel yönetimlerin işlevlerinin her geçen gün artma eğilimi göstermesi kamu harcamaları tartışmalarını gündeme getirmiştir. Bu tartışmalar da "hangi" hizmetlerin "nasıl" ve "kim" tarafından yerine getirileceği konularında yoğunlaşmaktadır.

Uzunca bir süre, hemen her ülkede, kamu hizmetlerinin çoğunun yerine getirilmesinde en etkili metodun yönetim "eliyle" olduğu düşünülmüştür. Ancak araştırmalar, günümüzde devlet (merkez/yerel) hizmetleri anlayışındaki gelişmelere göre, "sorumluluk" düşüncesinde farklılaşmanın başladığını ortaya koymaktadır. Nitekim kamusal hizmetler yeniden gözden geçirilmiş, bazıları reddedilmiş ve seçmenlerin desteği de sağlanabilmiştir. Bu destek aranırken vergi yükü, hizmet etkinliği, kârlılık ve demokratiklik unsurlarından yararlanılmıştır. Ancak bu değerlere tamamen "dayanmanın"²³ olumsuz etkilerine de zaman zaman dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmamızda, şimdilik, ne kamu hizmeti - özelleştirme tartışmasına girdik ne de ülkemiz açısından değerlendirme yapmaya çalıştık. Ancak, kent yönetim sistemlerinin etkenleş biçimini değişik yönleriyle kısaca da olsa ortaya koymak istedik. Şüphesiz çalışma işleniş biçimi itibarıyla bir çeşit "düşünsel yönlendirme" olarak değerlendirilebilir.

²² Ascher, a.g.e., s. 15.

²³ Nitekim "kârlılık" karmaşık ve şüphe getirebilecek bir sözcük olarak değerlendirilebilir. Firmaları sözleşmelerinin devamı için etkinlikle bir iş yapmaya teşvik ederken, aynı zamanda hizmetin çabuk ve mümkün olduğu kadar ucuz yaması yolundaki istekler, başka bir ifadeyle maliyet ve kârların kısılması rüşvet kapısını ve buna bağlı bir gelişimle kamu yönetimlerinin "bozulmasını" da kolaylaştıracak özellik taşımaktadır. Burada hukukî sistemden gelebilecek olumsuzluklara da ayrıca yer vermek gerekecektir.

CUMHURİYET HÜKÜMETLERİ
PROGRAMLARINDA
İÇ GÜVENLİK *

Tuncer ÖZ YER
Emniyet Müdürü

"Hükümet Programı, kurulan Hükümetin İç ve dış politikada yapmayı tasarladığı faaliyetler ve bu faaliyetlerin ana temel ve istikametlerini belirten bir metindir.

Hükümet Programı tabiri gerek politikacılar ve gerekse ilim adamları ve gazeteciler tarafından oldukça sık kullanılmaktadır. Ancak bu tabirin çok çeşitli şekillerde kullanıldığı görülmektedir. Çeşitli şekillerde kullanma bir bakıma, Hükümet Programı kavramının çeşitli taraflarına bakıldığını da gösterir.

Hükümet Programının gördüğü iş veya vazife konusunda en genel hatlarıyla şu üç esas söylenebilir:

1 — Hükümet Programı Hükümetin sevk ve idare gücünü kuvvetlendirmelidir. Bu husus daha çok hükümet sahasında, birlik içinde ve aynı anlayışı taşıyan bir hükümet politikasının temininde söz konusu olur. Program, bütün devlet planlamasının dayanağı ve bütün faaliyetler arasındaki koordinasyon bağı ve kontrol ölçüsü olacaktır.

2 — Parlamento ve vatandaşlar bakımından, Hükümet Programı devlet organlarının hükümet politikasının tespitine daha çok tesir etme imkânı vermemelidir. Hükümet zaten, seçimlerden evvel ilan ettiği program sebebiyle seçilmiştir. Ayrıca program parlamentoya ve onun arkasındaki topluluğa hükümetin hedefleri ve onun gerçekleşmesi için düşünülen vasıtalar hakkında, muayyen bir zamanla sınırlı olarak, mümkün mertebe geniş şekilde haber vermeli ve böylece, Parlamantonun hükümet ve idare üzerinde kontrolünü kuvvetlendirmelidir.

* Bu yazıda İç Güvenlik konularıyla ilgili Hükümet Programları ele alınmış ancak, yorum katılmadan programlardaki konuya ilişkin bölümler aynen aktarılmış bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle araştırmacılara yardımcı olmak üzere yayınlanması uygun görülmüştür.

3 — Nihayet program, hükümeti teşkil eden partilerin belirtilen istikamete uyması ve böylece müşterek programın gerçekleşmesi beklenir.

Koalisyon hükümetlerinde, Hükümet Programının bazen partilerin anlaşlıkları hususları belirttiği görülmüştür. Memleketimizde Koalisyon ortaklığı için ayrıca ve ismine "Koalisyon Protokolü" denilen bir metin hazırlanmaktadır.

Kısaca Hükümet Programı vatandaşları ve idareyi doğrudan doğruya bağlamaz. Çünkü hukuki kaide ihtiva eden bir metin değildir. Hükümet Programı, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hükümetin takip edeceği iç ve dış politika ile yakın ilgisi olan bir metindir. Ancak ikisinin tam manasıyla aynı olduğu da söylenemez. Aynı şekilde Hükümet Programı ile Bütçe ve Plan da aynı şey değildir.

Hükümet adına Başbakan veya bir bakan bu programı Millet Meclisi'nde okur. Böylece, hükümet neler yapmak istediğini bildirmiş olur. Güvenoyu aldıktan sonra, hükümet bu programda yer alan ve yapacağını, gerçekleştireceğini vadettiği hususları bir plân dahilinde yerine getirmeye çalışır. Diğer taraftan, parlamenterler de, Bakanlar Kurulunu denetleme yollarını kullanırken, hatta sair herhangi bir fırsatta, Hükümet Programında yer alan ana hedef ve hizmetlerin ihmal edildiğini veya çizgisinden saptırıldığını iddia edebilirler. Bu suretle Hükümet en genel hatları ile kendisini Parlamento önünde bu program ile bir nevi bağlamış olmaktadır. Tabii tenkidi mucip olan en azından bu programın gerçekleştirilmemesidir. Yoksa Hükümet Programı Bakanlar Kurulu için bir bağlayıcı esastır, ama bunun dışına taşarak daha fazla hizmetler yapmaması demek değildir. Bu, tersine takdir ve tebriki mucip olmalıdır.

Genellikle Başbakanın Millet Meclisinde okuduğu Hükümet Programı üzerinde görüşmeler başlar. Millet Meclisinde Program üzerinde görüşmelerden sonra güven oylamasına başvurulur. Program üzerindeki görüşmeleri, Parlamenteonun Hükümet üzerindeki bir denetimi olarak kabul ederiz. Çünkü bir taraftan, görüşmelerde ileri sürülen fikirler Başbakan tarafından "dikkate alınmakta", bir taraftan da, yapılan tenkitler ve verilen cevabın neticesinde bir güven oylaması cereyan etmektedir.”¹

Göreve başlarken gereken bu güven belirtme için Anayasalarımızda şu hükümler yer almıştır.

¹ Doç. Dr. Armağan Servet, 1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu, Fakülteler Matbaası, 1978.

1 —1924 Anayasasında;

Hükümet, tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde Meclise bildirir ve ondan güven ister. (Md. 44)

2 — 1961 Anayasasında;

Bakanlar Kurulunun programı, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir Bakan tarafından Meclislerde okunur ve Millet Meclisinde güvenoyuna başvurulur. Güvenoyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır. (Md. 103)

3 — 1982 Anayasasında;

Bakanlar Kurulunun programı, kuruluşundan en geç bir hafta içinde Başbakan veya bir bakan tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisinde okunur ve güvenoyuna başvurulur. Güvenoyu için görüşmeler, programın okunmasından iki tam gün geçtikten sonra başlar ve görüşmelerin bitiminden bir tam gün geçtikten sonra oylama yapılır. (Md. 110)

Cumhuriyetin ilânından bu yana kurulan 46 hükümetten iki hükümetin (2. İnönü Hükümeti ile 2. Gürsel Hükümetinin) programı bulunmamaktadır.

Hükümet Programları üzerindeki bu çalışmada; iç güvenlik konularına ve bilhassa Emniyet Teşkilatının görev alanına giren konulara verilen önem ve ağırlığın belirlenmesi amaçlanmıştır.

Konuları kapsayan paragraflar bütünlüğün bozulmaması için aynen alınmıştır.

Hükümet Programları; sırasıyla, hükümetin adım, sürelerini, programın okunduğu tarihi gösterecek şekilde takdime çalışılmıştır. Program içinde çalışma konumuza verilen satır ağırlıkları ile Hükümetlere ait listeler yazı ekine konulmuştur.

Program metinlerinde kaynak olarak; ilk 43 program için Başbakanlık O ve M Daire Başkanlığınca yayınlanan üç ciltlik "Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri" kitaplarından, diğerleri için Resmi Gazetelerden yararlanılmıştır.

1.Hükümet Programı I. İnönü Hükümeti /29.10.1923-6.3.1924

- Arkadaşlar takip edeceğimiz hareket, hututu esasiyesi itibariyle bütün dünyaca malumdur. Mevkii iktidarda ve mevkii mesuliyette bulunan ekseriyet fıkрасının millete arz ettiği ve milletin tasvip ettiği un-

deler ve Meclisi Âlinin inkişaf ve terakki için, huzur ve müsâlemet için öteden beri musır iltizam ettiği esaslar; Cumhuriyet Hükümetinin hattı hareketi olacaktır. Dâhilde huzur ve emniyeti ve terakki ve inkişafı temin etmek için Cumhuriyet Hükümeti, Kemali Azim ve metanetle Kemali ısrar ve takip ile hareket edecektir.

Cumhuriyet Hükümetinin münasebatı hariciyede üç silikası Türkiye Cumhuriyetinin mevcudiyetini ve tamamıyetini sağlam tutarak menafi hayatiyetini göz önünden ayırmamak esası dâhilinde müsâlemeti huzuru, hüsnü münasebatı mümkün olduğu kadar tevsî ve teyit etmekten ibarettir. (Cilt 1, Sayfa 2)

2. Hükümet Programı II. İnönü Hükümeti / 6.3.1924-22.11.1924

Hükümet Programı Sunulmamıştır.

3. Hükümet Programı Okyar Hükümeti / 22.11.1924-3.3.1925

22 Kasım 1924

- Dahili idarede esasen şayanı memnuniyet bir derecede olan asayişin takviye ve teyidiyle umumi sükûn ve huzurun tarsini, gayemiz olacaktır. (Cilt 1, Sayfa 7)

4. Hükümet Programı III. İnönü Hükümeti / 3.3.1925- 1.11.1927

4Mart 1925 •

- Siyaseti dâhiliyede her şeyden evvel hadisatı ahirinin sûrat ve şiddetle itfası ve memleketin maddeten ve manen ifsattan vikayesi, umumi huzur ve sükûnun muhafazası ve herhalde devlet nüfusunun teyit ve tarsini için seri, müessir tedbiri mahsusa ittihazım iltizam ediyoruz. (Cilt 1, Sayfa 15)

5.Hükümet Programı IV. İnönü Hükümeti / 1.11.1927-27.9.1930

- Ben bugün ancak bazı noktalara temas ederek siyasetimizin basit bir çerçevesini arz etmek niyetindeyim. Biliyorsunuz ki, muhterem efendilerim, dahili siyasette biz her şeyden evvel, vatandaşları, hür rahat ve endişesiz, kendi işlerine bütün tasavvurlarını ve gayretlerini hasretmeğe müsait, bir emniyet ve huzur taraftarıyız. Senelerden beri bu hususta elde ettiğimiz neticeler vatandaşlarımızın memnûnîyet ve menfaatlerini en iyi temin ettiği ümidindeyiz.

Şark vilayetlerimizin bazı mıntıkalarında büyük irticai hareketlerin kati akametinden sonra, bazı meysane şekavetler devam etti. Bu şekavetleri Cumhuriyetin nimet ve ıslahatında hususi menfaatlerini haleldar görenlerin son gayreti addetmekten ve geniş hudutları iltica ve

avdet için istifade edilebilir zannetmekten mütevellit addedebiliriz. Bir taraftan hudutları beynelmilel kavaidin icabeti dahilinde bir taraf için mahalli sükûn olmayacak bir amil haline getirmek için sarf ettiğimiz ciddi ve müstakimine gayretlerin semereler ümit ettirmesi diğer taraftan halkın cumhuriyetin nimetlerini idrak ederek bizzat tahrikâta mukavemet eylemesi ve aynı zamanda cumhuriyetin maddi kuvvetinin maddeten dahi tezelzül ettirilemeyeceğinin mükerrer tecrübelerle anlaşılması şekavetten ümit besleyenlerin bütün akşamı vatandaki huzur ve nizama ram olacıklarına şüphe bırakmamaktadır. İlâve etmeliyim ki; takip için mahalli zabıta kuvvetlerinden ve mahalli garnizonlardan başka kuvvet istimaline mecbur olmadık.

Şark vilayetlerimizin bazı menatıkı dediğimiz zaman bunun vâsi bir mıntika manasında alınmamasını tasrih etmek isterim.

Bu, Genç, Lice, Palu, Hınıs gibi dört beş kazaya münhasır olan bir sahadır. Şark vilâyetlerimizin bütün mamureleri ve bütün sahaları huzur ve asayiş içindedirler. Alelumum memleketimizin huzur ve asayiş için misal olmak üzere derim ki hükümeti bilhassa teçhiz ettiğiniz takrirî sükûn salahiyetini istiklâl mahkemelerini yeniden intihaba lüzum görmediğiniz Mart ayından beri hemen hiç kullanmağa lüzum görmedik (Cilt 1, Sayfa 19,20)

• Kaçakçılık ve her nevi suüstimal ata karşı mücadeleyi son hadde kadar artırmak kararında olan hükümet müzaharetinize mazhar olursa hem bu mücadeleyi başaracağına hem de elde edeceği semerelerin hazineye yeni kudret ve vüsat vereceğine kanidir. (Cilt 1, Sayfa 21)

6.Hükümet Programı V. İnönü Hükümeti /

27.9.1930-4.5.1931

• Hükümetin takip edeceği siyaset umumi ve ana hatları ile senelerden beri takip olunan hatların aynı olacaktır. Dahilde bu umumi siyasetin ifadesi Cumhuriyet icabatının mütemadi bir tekâmül takip etmesi vatandaşın huzur ve emniyetinin, çalışmak ve inkişaf etmek gayelerinin engelden masun bulunması, vatanın ve milletin hars ve içtimai birliğinin muhafaza ve takviye edilmesidir. (Cilt 1, Sayfa 45)

7. Hükümet Programı VI. İnönü Hükümeti /

4.5.1931 - 1.3.1935

4.5.1931

• Hükümetiniz memleketin dahili ve harici bir sulh ve huzur havası içinde yaşamasına birinci derecede ehemmiyet atfeder. Beynelmilel münasebatımızda bize hâkim olan esas fikir budur. Türkiye'nin sulh ve emniyet havası içinde çalışmasını temin ve teshil edecek tedbirleri ve

elimizden geldiği kadar beynelmilel sulh havasının ve imkânlarının takviyesini iltizam ederiz. Harici siyasetimizin dostluklar tesisinde, mukaveleler akdinde, beynelmilel içtimalara ve teşekküllere iştirakinde hattihareketini bu suretle izah eylemek mümkündür.

Dahili siyasette huzur ve emniyetin halelden masuniyeti esas vazifemizdir. Bizce bu gaye şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, Cumhuriyet kanunlarının muhterem ve muta olması herhangi bir tereddüde ve sakat ümide mütehammil olmadığının anlaşılması ve anlatılması ile temin edilmek kabildir. Yalnız Büyük Millet Meclisinin idaresi, Türkiye mukadderatı için kat'i bir hükmü ihtiva ettiğinin sarsılmaz bir kanaat halinde bulunması, Cumhuriyetin serbest ve feyizli idaresinin her türlü inkişafı için temel şartıdır. Anarşik cereyanlardan uzak ve vatandaşların haklarını ve hürriyetlerini temin eden bir hayat tarzı bu suretle idame olunacağı kanaatindeyiz. Kuvvetli Devlet otoritesi, kuvvetli Hükümet mefhumlarını bu suretle anlıyoruz.

Dahili idarede ve adliye cihazında bu maksatları temin eden vesaiti mütemadiyen arttırmak emelimizdir. (Cilt 1, Sayfa 51)

8.Hükümet Programı VII. İnönü Hükümeti / 1.3.1935- 1.11.1937

® Büyük ulusun sayın vekilleri, Hükümet şimdiye kadar olduğu gibi, sade bir program sahibidir. Ancak programı tatbik için sağlam bir azim ve kati bir karar ile çalışmak yolundadır. Biz inkılapların vücuda getirdiği yeni Türk Cemiyetinin içeriden ve dışarıdan sulh ve emniyet içinde çalışıp ilerlemesini ve açılmasını amaç tutuyoruz. Sulhun ve huzurun bulunmadan kalacağına ve icabında ehliyet ve refahın için birinci şart olduğuna inanıyoruz. (Cilt 1, Sayfa 57)

9.Hükümet Programı I. Bay ar Hükümeti / 1.11.1937-11.11.1938

® Emniyetsiz hiçbir şey yapılamaz. Kültürsüz hiçbir şey yaşamaz. Emniyet ve kültür her iyi, her devamlı şeyin ana temelidir.

Dahiliye, işleri itibariyle arkadaşlar;

Cumhuriyet Türkiye'sinde birçok memleketleri kemiren ve hükümetlerin belli başlı meşgalesi halinde olan, iç siyasi davalar yoktur. Türk Hükümetinin ve Türk milletinin müşterek emeli, milli ve ferdi faaliyetlerin her sahada inkıtasız devam etmesi ve semere vermesi için mevcut kati emniyet ve istikrar havasının idamesidir.

Şefin, milletimizin lâıyk olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyacak hiçbir engel düşünmeye yer bırakılmadığı

ve bırakılmayacağı şeklindeki yüksek ifadeleri Türkiye Cumhuriyetindeki eşsiz emniyet ve istikrar havasının en büyük teminatıdır.

Parti programının emrettiği veçhile, bütün neticelerini yurttaşların tam güvenliğini ve ulusal düzeni kanunlarımızla koruyan ve hiçbir hâdise veya amil karşısında sarsılmayan hükümet otoritesini temel sayıyoruz. (Cilt 1, Sayfa 62)

- Polis teşkilatım kazalara kadar teşmil edeceğiz ve şehirlerde belediye zabıtası polisler tarafından temin edilecektir. Polis ve âmirlerinin halkla olan münasebetleri ve halka karşı vazife ve hizmetleri için hususi kurslar tertip edilecektir.

Nüfus yazımı ve jandarma ve polis hakkındaki mesaiye her birine ait plânlar dahilinde devam edilecektir.

Yollarda, kasabalarda seyrüseferin tanzimi ve selâmeti için umumi bir kanun hazırlayacağız.

Hülâsa olarak dahiliye teşkilâtımızın memleket dahilinde, geniş mikyasta ve plânlı bir surette ileri rehberlik vazifesini en iyi bir şekilde yapmak için cari mesaisine dikkat ve itina ile devam olunacaktır. (Cilt 1, Sayfa 63)

- Aynı vekâlete verilmiş olan göçmen işlerinin bugünkü plânlı vaziyetini idame ve yurt dışından gelecek Türklere mali vaziyetimizin imkân verdiği yardım ve kolaylığı göstereceğiz.

® “Yurt emniyeti içinde fertlerin emniyetini de, lâıyk olduğu derecede göz önünde tutarız. Bu emniyet T.C. Kanunlarının ve Türk hâkimlerinin teminatı altında en ileri şekilde mevcuttur.

Emniyet ve hak işleriyle alâkalı usullerde ve kanunlarda kolaylık, çabukluk, açıklık ve kesinlik esas olmalıdır.”

Şefin direktifidir; ve adliye işlerimizde rehberimiz olacaktır. (Cilt 1, Sayfa 64)

10.Hükümet Programı II. Bayar Hükümeti / 11.11.1938-25.1.1939

16.11.1938

- Rejimin kanunları, Türk camiasına dahil olan bilâ istisna her ferdin hukukunu emniyetini ve müsavatını tekeffül etmektedir. Kanunlarımızın tekeffülü bütün vatandaşların seyyal bir surette haklarını gözetmek bizim için en mukaddes bir vazifedir.. (Cilt 1, Sayfa 99)

11.Hükümet Programı I. Saydam Hükümeti / 25.1.1939- 1.4.1939

27.1.1939

• Vatanda geniş mikyasta müstakar bir huzur ve sükûn temin etmek vatandaşları anarşiden ve cebirden uzak bir emniyet havası içinde bulundurmak programımızın başında gelir. İdare makinesinin muntazam ve bilgili bir surette işlemesini temin edecek çareleri dikkatle teemmül edeceğiz. Vazifelerin ehillerine tevdiine ve memurların terfi ve terfiyelerinde adalet ve liyakatin esas tutulmasına dikkat edeceğiz. (Cilt 1, Sayfa 102)

• Anayurda getirilen ırkdaşlarımızın refah ve saadetlerinin temini Hükümetin ehemmiyetle takip edeceği işlerdendir. Mali imkânlar nispetinde bu gayenin tahakkukuna da çalışılacaktır. (Cilt 1, Sayfa 104)

12.Hükümet Programı II. Saydam Hükümeti / 3.4.1939 - 9.7.1942

• Dahilde devamlı bir huzur ve sükûn bulunduğunu ve Türk vatandaşlarının samimi beraberlik ve güven havası içinde yaşadığını emniyetle söyleyebilirim. Cumhuriyet Hükümeti, bu havanın bulunmamasına, huzur içinde faziletli bir aile hayatı geçirmesine ve istikbalinden emin olmasına bütün ve gayretle çalışmakta devam edecektir. (Cilt 1, Sayfa 110)

13. Hükümet Programı I. Saraçoğlu Hükümeti / 9.7.1942 - 9.3.1943

5.8.1942

• Dünyanın her gün daha fenalaşan ve ufuklarında bir ümit ışığı belirmeyen karanlık manzarası içinde Türk Milleti bütün ıstıraplarına rağmen en bahtiyar bir mevcudiyet olarak göze çarpıyor. Bu saadetin sırrı büyük bir Şef'in etrafında yaratılan birliktir. Görmekte olduğumuz dünya faciaları içinde milletin yıkılmalarına sebep olan tefrikalar, ihtilaflar Türk Milletinin bütün faziletlerini nefsinde toplayan İsmet İnönü'nün yarattığı karşılıklı güven sayesinde bu memlekette yer bulmamıştır. İnönü milletine İnönü Türk Milletine Türk Milleti de İnönü'ye çok yaşıyor. Bu güne kadar olduğu gibi yarın da aynı birlik ve beraberlik içinde sıkıntılarda ve sevinçlerde birbirimize dayanarak emniyetle yürüyeceğiz. Böyle bu koruyucu birliğin idamesi Hükümetimiz içinde ilk ve en büyük gayeyi teşkil edecektir. (Cilt 1, Sayfa 115)

14.Hükümet Programı II. Saraçoğlu Hükümeti / 9.3.1943 - 7.8.1946

9.3.1943

• Harp, dahili ve zabıta işlerimizi çok arttırmıştır. Buna rağmen bu işler her giin biraz daha iyi işlemek yolundadır. Bugün memleketi

mizin her yerinde tam bir emniyet ve sükûn havası hâkimdir. Adi zabıta vakalarından ve münferit hadiselerden başka bir şey yoktur. Bu böyle olmakla beraber idare ve zabıta makinelerimizi biraz daha iyi işler bir hale koymak istiyoruz. Bunlar hakkındaki düşüncelerimizi pek yakında ve birer birer tasvibine arz edeceğiz. (Cilt 1; Sayfa 134)

15.Hükümet Programı Peker Hükümeti /

7.8.1946 -10.9.1947

14.8.1946

- Milli partilerin hürriyetçi, inkılâpçı anlayıştaki beraberliğini her-birimiz yayarsak millet bünyesinde kemirecek zayıf noktalar arayan en sağ ve en sol, imhacı unsurların tesirini karşılamak ancak mümkün olabilir.

Sayın arkadaşlar; yeni hükümetiniz demokrasiyi memlekette en üstün siyasi akide olarak kökleştirmek azmindedir. Milletlerarası münasebetlerin ufkunda henüz tam huzur ve emniyet verici yakın bir barışın güneşi doğmamış olmasına rağmen iç idarede bu yola girişimiz ve bu yol üzerinde kalmakta inanarak sebatımız istikbâl Türkiye'sinin iman etmiş olmamızdandır. Sonu Parlak fakat güzergâhı sarp ve çetin olan bu yolda mesafe alırken karşımıza çıkacak sayısız güçlükleri yenmek için elimizdeki kanun vasıtalarını cesaretle kullanacağız. (Cilt 1, Sayfa 138)

Bütün vatandaşların hakkı olan hürriyeti, hürriyet düşmanlarından korumak lâzımdır. Her iyi şeyin suiistimalinden zararlar doğacağı pek belli bir gerçektir. Fakat bir cemiyet için düşünülebilecek nimetlerin en değerlisi olan hürriyetin suiistimalinden doğacak tehlikeler günümüzün şartları içinde hiçbir benzeriyle ölçülemeyecek kadar büyüktür. İdeolojik mefhumların taşışe uğradığı bir zamanda yaşıyoruz. Yurttaşın Anayasada gösterilmiş ve kanunlarla sınırları çizilmiş olan hürriyet hakları yanında bu hürriyetlerle beraber bütün devlet varlığının teminatını teşkil eden meşru ve kanuna dayanan otorite, ekseriya totaliter zihniyetle karıştırılarak çürütölmek isteniyor. Haklarına ve şereflerine hürmet edilen insan kümelerinin rejimi olan demokrasideki hürriyetten bahsolunurken de anarşizm ideolojisinin meşru otorite düşmanlığına varan ve bir cemiyeti nizamlı halde yaşatmanın bütün meşru yollarını tıkayan dağıtıcı ve parçalayıcı telkinler olup sürüyor.

Bilmek lâzımdır ki hürriyet içinde yaşamak vatandaşlar için kıymetli unsur olan huzur ve emniyeti baltalamak değildir. Bilhassa yakın tarih milli hayatında hürriyet ve otorite mefhumlarını yan yana yaşatmanın yolunu bulamayan büyük küçük bedbaht milletlerin kanlı ve deh

şet verici maceraları ile doludur. Bütün bu felâketlerin belli başlı sebebi hürriyet veya otoritenin ifrat ve tefrit yolu ile suiistimal edilmiş olmasıdır. Sade kitap yazılarından değil, hayatın ve etrafımızdaki hâdiselerin önümüze serdiği ibret sahnelerimden gözümüzü ayırmayarak bir taraftan vatandaşları din telakkisinde, vicdan Kanaatlarında, düşündüklerini söyleyip yazmakta, kazanıp çalışmakta, seyahatte ve toplanmalarda tam serbest bırakan ve öte yandan asayişini Büyük Millet Meclisinin otoritesini, vatandaşların zümrelerin ve siyasi partilerin şeref ve haysiyetlerini masun tutan zihniyet, hükümetinize esas olacaktır. Biz, milletimizin mesut yaşamasını sağlayacak demokrasi idaresini, dikkatle ve kıskanç bir uyanıklıkla koruyarak geliştirmeyi bütün vazifelerimizin başında sayacağız. Bizim bahsettiğimiz ve mutlaka hürmet edilmesini isteyeceğimiz otorite, şahısların hakimiyeti değil tatbiki şimdilik bizlere emanet edilen kanunların otoritesidir.

Kanunun durduğu yerde evvelâ sokağa sonra da dağ başlarına şekavetin hakimiyeti başlar Kanunlara aykırı gürültülü istekler ne kadar zorlayıcı gösteriler halinde görünürse gözümüzü kırpmadan vazifemizi yapacağız. Ve ancak mevcut kanunlar devlet nizamını tutmağa yetmezse yeni kanun teklifi ile huzurunuzda geleceğiz. Bu noktadaki vazife duyusunda hafifliğin milli hacimde kayıplara ve telâfi edilmez zararlara sebep olacağı kanaatindeyiz. Şurasını da bir dikkat noktası olarak arz etmek isteriz ki hadiselerin ehemmiyetini ölçmekte vehimlere kapılarak günün işini kolaylaştırır görünen fakat ilerisi için zararlı tepkilere yol açan lüzumsuz sert tedbirlere başvurmaktan dikkatle kaçınacağız. İç emniyet ve huzur üstünde toplanacak dikkatimizin hasılası aynı zamanda devletin dış itibarını da yüksek tutacak, milli savunmayı kolaylaştıracak ve yalnız emniyet toprağında yeşerebilecek olan ekonomi tohumlarının gelişmesine yardım edecektir. (Cilt 1, Sayfa 139)

- Emniyet polis teşkilâtıyla Jandarma ve hudut kıtalarının tek teşkilat halinde birleştirilmesi kararındayız. Önümüzdeki yıl içinde bu konu üzerinde çalışmalara başlayacağız. Zabıta teşkilatının kuvvetlendirilmesi ve zabitanın doğrudan doğruya İçişleri Bakanlığı emrinde olması da bu aradadır.

Vatandaşları bir taraftan diğer tarafa nakle ait kanunların hükümete verdiği yetkiyi kullanmayacağız. Haklarında bu kanun hükümleri tatbik edilen vatandaşlardan yurtlarına dönmeleri mümkün görüleceklerin peyderpey ihtiyarı olarak memleketlerine gitmeleri konusu üzerinde incelemeler yapılacaktır.

İller genel ve özel idare kuruluş ve işleyişlerini yeni kanunlarla tespit etmek ve bilhassa valilerin yetkilerini Anayasanın yetki genişliği

ve görev ayrılığı ruhuna göre artırmak işi önemle ele alınacaktır. (Cilt 1, Sayfa 149)

Üstün vazifede bulunan her idare amirinin emri altındaki kademeler üzerinde, devlet işleri ve halk ihtiyaçların bakımından sık sık teftişler yapmalarına önem verilecektir.

Hükümet memurları ve idare amirleri tarafından güzelleştirme veya herhangi bir maksatla şehir, kasaba ve köylerde iane toplatılması kesin olarak yasaklanacaktır. (Cilt 1, Sayfa 150)

16.Hükümet Programı I. Saka Hükümeti / 10.9.1947 -10.6.1948

13.10.1947

• Bugün olduğu gibi, gelecekte de siyasi huzur ve emniyeti eksiksiz olarak, değişmez bir nizam ve ahlak geleneği şeklinde yerleştirecek unsurları tamamlamaya çalışmak ehemmiyet verdiğimiz bir gayedir. Hükümetiniz, aynı zamanda bütün partilerin her şeyden üstün olarak cumhuriyet müesseselerine hürmet etmelerini demokrasi hayatının kuvvetli mesnedi bilmektedir.

Huzursuzluk ve düzensizlik hareketlerini, keyfi ve cebri muamelelere karşı göstereceği aynı hassasiyetle takip edecek olan hükümetiniz, kanunların suç saydığı bu gibi hareketleri her nerede görürse, suçluları adaletin eline teslim etmekte tereddüt göstermeyecektir. (Cilt 1, Sayfa 159)

• Bu münasebetle şunu da arz edeyim ki, hukukta ve cezada davaların süratle neticelendirilmesini temin etmek suretiyle halkın adalet işlerinde esaslı bir dileğine cevap verilmiş olacaktır.

Feragat ve fedakârlık duyguları içinde, çok defa güç şartlar altında, vazifelerini yapan idare amirlerinin memleket nizam ve asayişini, kanun dairesinde, dikkatle korumaktaki çalışmalarını takviye edeceğiz. Vazife ve mesuliyetleri ile yakından alakalı olacağız.

Şunu da açıkça belirtmeyi vazife biliriz ki, fikir ve kanaat hürriyetine hürmet göstermekte ne derece titiz davranacak isek kanunların yasak ettiği aşırı sağcı ve solcu tahrik ve teşkillere karşı da çok uyanık ve tedbirli olmak azmindeyiz (Cilt 1, Sayfa 160)

Cumhuriyet rejiminin başlıca gayesi idare teşkilatının halk menfaatleri hizmetinde olmasıdır. Bu bakımdan, bütün idare ve emniyet teşkilatımızın, kanunları tatbik ederken, vazifelerini yaparken, bu zihniyetle hareket ederek halka iyi muamelede bulunmaları lüzumunda ısrarla duracağız. (Cilt 1, Sayfa 163)

17. Hükümet Programı II. Saka Hükümeti /10.6.1948- 16.1.1949

8.6.1948

® Bu arada, Basın Kanununu, memleket basınına düşen yüksek görevin değerini takdir ederek, bir taraftan Anayasamızın sağladığı hürriyetlerin sınırı içinde en geniş tenkit hakkını tanıyan, fakat diğer taraftan, en medeni memleketlerde olduğu kadar ferdin şeref ve haysiyetini koruyan bir şekle koymanın lüzumuna inanmış bulunuyoruz.

Anayasamızın teminat altına aldığı rejimimize zarar verecek propaganda ve tahrikatla müessir şekilde mücadele etmek azmindeyiz. (Cilt 1, Sayfa 168)

18. Hükümet ProgramıGünaltay Hükümeti/ 16.1.1949-22.5.1950

24.1.1949

- İçinde bulunduğumuz demokratik hayatın kolaylıkla ve süratle gelişmesi için, icap ettikçe her sahada yeni kanunlar sunmakta ve eskilerin değiştirilmesini arz etmekte tereddüt etmeyeceğiz. Bu cümleden olarak bizden önceki Hükümetin üzerinde durduğu Basın Kanununu biz de ehemmiyetle ele alacağız. Bu konuda basın hürriyetini azami derecede teminat altına alan ve aynı zamanda vatandaş şeref ve haysiyetini kıskançlıkla koruyan Batı Demokrasilerinin mevzuatını örnek tutacağız. Siyasi hürriyetlerle ferdin her türlü hak ve emniyetini tekeffül edecek tedbirlere azami kıymet verirken cemiyetimizin temelini sarsacak ve genç demokrasimizin taze bünyesini kemirecek zararlı cereyanlardan yurdumuzu korumayı vazifelerimizin başında sayacağız.

Türk inkılabının ana prensiplerini titiz bir itina ile savunmakta devam edeceğiz. Bütün diğer hürriyetler gibi vatandaşın vicdan hürriyetini de mukaddes tanırız. Din öğretiminin ihtiyari olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi vermek haklarını kullanmaları için gereken imkânları hazırlayacağız. Fakat lâiklik prensibinden ayrılmamıza asla imkân tasavvur edilmemelidir. Bilhassa din perdesi altında bu milleti asırlar boyunca uyuşturmuş olan hurafelerin yeni baştan belirmesine asla meydan vermeyeceğiz. Dinin siyasete ve şahsi menfaatlere alet edilmesine de müsamaha etmeyeceğiz. Bu konuda alınmasını gerekli sayacağımız tedbirleri yüksek tasvibinize sunmakta tereddüt etmeyeceğiz.

Her türlü vicdan ve düşünce hürriyetinin masuniyeti esastır. Fakat kanaatler ve düşünceler, kanunlarımızın yasak ettiği tahrik ve propaganda mahiyetini aldığı zaman en ağır suç sayılacaktır. Bu husustaki kanunlar da kısa zamanda büyük meclise sunulacaktır. (Cilt 1, Sayfa 174)

- İdare amirlerinin ve emniyet kuvvetlerinin asayiş ve halkın huzurunu sağlamak vazifelerinde her türlü tesirden her nevi endişe ve tereddüitten uzak olarak ve yalnız kanunu kendilerine rehber bilerek cesaretle çalışmalarını yurt içinde huzurun başlıca teminatı sayıyoruz. (Cilt 1, Sayfa 175)

19.Hükümet Programı I. Menderes Hükümeti / 22.5.1950 - 9.3.1951

29.5.1950

- Gene memlekette istikrarı teyit ve vatandaş haklarını teminat altında bulundurmak bakımından, idare cihazının, iktidar değişmesinin tesirlerinden masun ve yalnız kanunun emrinde ve milletin hizmetinde bulundurulmasını zaruri görmekteyiz. Bu maksadın elde edilmesi her şeyden evvel her sınıf memur hak ve haysiyetinin kanunlarla mahfuz bulundurulmasına bağlıdır. Devlet memurları şahıs ve zümrelerin emir veya arzularına tabi olmaktan kurtarılmalrı ashabı üzerinde duracağız. (Cilt 1, Sayfa 13)

Biraz yukarıda millete mal olmuş inkılaplarımızın korunmasından bahsetmiştik. Bu konuda bilhassa üzerinde duracağımız mesele memleketi içinden yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icabeden kanuni tedbirleri almaktadır. İrticai ve ırkçılık gibi ayırıcı cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisini bu maskeler altında gizleyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken bütün kanuni tedbirleri almakta asla tereddüt etmeyeceğiz. Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalaa etmek gafletinde bulunmayacağız. Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanları, mücerret bir fikir ve kanaat sahibi olmaktan ziyade yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çarptırmak için icabeden kıstasları vuzuh ve katiyetle tespit etmek zaruretine inanıyoruz. Ancak bu suretledir ki, mizah veya siyasi tenkit kisvesi altında ayakta tutunmak istenilen ve hakikatte düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir. irticai tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakiki laikliğin manasını biz şöyle anlamaktayız. Programımızda da sarahaten ifade edildiği gibi, hakiki layıklığı dinin devlet siyasetiyle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması şeklinde anlıyoruz. Bu itibarla gerek din dersleri meselesinde gerekse din adamlarını yetiştirecek yüksek müesseselerin faaliyetine

geçmesi hususunda icabeden tedbirleri süratle itiraz etmek kararındayız. (Cilt 1, Sayfa 14)

20. Hükümet Programı II. Menderes Hükümeti / 9.3.1951 - 17.5.1954

30.3.1951

• Yeni iktidarı çürütmek ve yeni idareye mesnet olan prensipleri ve bunların tatbikatını kötölemek gayretleri, memlekette suni olarak bir huzursuzluk ve istikrarsızlık manzarasının mevcut olduğu kanaatini yaymak şeklinde tecelli etmektedir. Bu memleketi her an yeni hadiselerin ve umulmayan değişikliklerin beklenebileceği bir saha olarak göstermek tabiyesi, sistemli ve programlı bir şekilde açık veya gizli yollardan tatbiki konulmuş bulunuyor.

Yeni bir programla huzurunuzla çıkarken memleketin iç durumundaki bu manzaraya işaret suretiyle idare sisteminin her türlü yıkıcı tesirlerden masun bulundurulması hususunda uyanık ve tedbirli bulunacağımızı arz etmek istiyoruz.

Cümlece malumdur ki, asırlarca devam eden ve Devlet hayatında kökleşmiş bulunan kaideler, ananeler, telakkiler 14 Mayıs inkılabıyla ortadan kalkmış veya sarsılmış bulunuyor. Devlet hayatını yeni mesnetlere istinat ettirmek, sarsılmış veya tamamıyla ortadan kalkmış ananelerin yerine yenilerini ikame etmek, hülâsa hürriyet nizamı içinde Devlet hayatında istikrarı temin etmek, kısaca ifade etmek icap ederse kanun ve hukuk devletini en pürüzsüz şekilde tahakkuk ettirmek, Demokrat Hükümetimizin başta gelen kaygısını teşkil edecektir. •

• Kökü dışarda olan teşkilâtın faaliyetini fikir hürriyeti çerçevesi içinde mütalaa etmek ve müsamaha ile karşılamak bizim için mümkün değildir. Bir çete halinde ve gizli teşkilat olarak muhayyel bir istilanın öncülüğü vazifesini görmeye yeltenenlere karşı kanuni tedbirlerimizin daima şiddetli olacaktır. Bu nev'i faaliyetleri biz, fikir hürriyetiyle asla alakalı görmemekteyiz. Bu mücadeleimizde ilk programımızda izah ettiğimiz gibi birinci hedefimiz kanuni kıstaslar elde etmektir. Türk hâkimine bu neviden suçları teşhis edip cezalandırabilmek imkânlarını vermek lâzımdır. Bunun için sarîh tarif kıstaslara dayanan kanun maddelerine ihtiyaç aşîkârdır. Bu ihtiyaca uyarak Hükümetçe hazırlanan kanun tadilleri Yüksek Meclisin komisyonlarında tetkik ve müzakere halindedir. (Cilt 1, Sayfa 20)

Yine bunun gibi vicdan hürriyetiyle telifini mümkün görmediğimiz ve artık geçmişe ait telakki edilmesi icabeden bir takım zaruretlerin itiyat haline getirdiği hareket ve teşebbüslere de kati olarak son ver-

menin icap ettiği kanaatindeyiz. Din ile Dünya işlerini birbirinden ayrı tutmayı ve vicdan hürriyetin baskı altında bulundurmayaı demokrasinin ana prensiplerinden addetmekteyiz. Bu hususta parti programımızla Türk Milletine karşı taahhüt etmiş bulunduğumuz esastan hiçbir tahrik bizi inhiraf ettirmeyecektir. Ne dindarların, ne de kendini dinle alakalı görmeyenlerin birbirini karşılıklı olarak baskı altına almalarına ve bu suretle vatandaşların zümreleşip iki karargâh haline gelmelerine asla müsaade etmemek icap eder.

Gayrimesul şahısların veya zümrelerin, vicdan hürriyeti sahasında kendilerini vazifeli ve bir nev'i vasi telakki ederek harekete geçmelerini ve kanunları ihlal etmelerini yine kanunlara dayanarak mutlak surette önleyeceğiz.

Milletleri yükselten ve medeni fikirleri ve prensipleri destekleyip muzaffer kılmak, iç politikamızda daima göz önünde tutacağımız bir esas olacaktır. (Cilt 1, Sayfa 21)

21. Hükümet Programı III. Menderes Hükümeti / 17.5.1954-9.12.1955

24.5.1954

• Hakikaten, büyük hadiselerin zuhur etmemiş olması ve zararların rakamla ifadesi mümkün halde bulunmaması birçoklarımızca zahir bu haller demokratik idarelerin tabii tecellilerinden fikrinin edinilmesine sebep olabilir. Bu fikrin yayılması ve yer tutması ise önümüzdeki yıllarda aynı bedbaht mücadele usullerinin devamına ve aynı acı ve zararlı tecrübelerin, tekrerrüne yol açar. Hâlbuki büyük hadiseler zuhur etmemiş ve belki elle tutulur nevinden kötülükler ve rakamla ifadesi mümkün zararlar vukua gelmemiş gibi görünebilir. Fakat hakikatte biraz evvel izahına çalıştığımız gibi memleketimizin iç ve dış emniyetini şiddetle alakadar eden hadiseleri atlatmış, çok kıymetli zaman ve mesaimizi israf etmiş ve maddi zararlara uğramış bulunduğumuza şüphe yoktur. Demokratik idarenin fena ananeler üzerine kurulmakta olması, vatandaşlar arasında huzur ve karşılıklı itimat ve muhabbetin tezelzüle uğraması, demokrasinin karşılıklı tahkir ve iftira rejimi gibi gözükerek birçok vatandaşlarca hakiki güzellik ve cazibesini kaybetmeye başlaması gibi manevi zararlarımızı da bunlara ilave etmek lâzım gelir.

• Hürriyet nizamını her türlü sarsıntılardan korumak, memlekette siyasi huzur ve sükunla maddi ve manevi asayiş en mükemmel şekilde tahakkuk ettirmek memleketimizin iç ve dış emniyetini daha da mükemmel hale getirmek ve memleketimizin bir an evvel tam bir refah ve saadete kavuşmasının yollarını bulmak hükümetimizin hattı

hareket ve siyasi noktai nazarının esasını teşkil etmektedir. (Cilt 1, Sayfa 36)

- Esasen vatandaşlarımız, hürriyet nizamını müstakar bir hale getirmek istikrarlı bir idareye sahip olmak huzur ve sükunu içinde asırlık ihtiyaç ve mahrumiyetlerine çare ve tedbirler bulunmasını temin etmek istediğini son seçimlerde izhar ettiği iradesiyle tespit etmiş bulunuyor.

- Manevi cephesinden demokrasi, bir terbiye, nezaket ve müsamaha rejimidir denilebilir. Şereflere, haysiyetlere, insanlık vakarına karşılıklı hürmet göstermek demokratik zihniyetin esasını teşkil eder. Aksine olarak, demagojinin ve şahsiyetin fikir ve münakaşa ve mücadeleleri yerine kaim olması, hakaretin, iftiranın, sövüp saymanın hatta hürriyet nam ve hesabına ayaklanma tahriklerine kadar teşebbüslere girilmesi ve en kötüsü bütün bunların tabii telakki olunması demokrasiyi süratle soysuzlaştıran ve onu yok eden sebeplerin ta kendisidir.

- İktidarı, muhalefeti ve tarafsızlarıyla vatandaşların hiç olmazsa en büyük ekseriyeti bunu böyle anlar, idaresi, adliyesi ve bütün müesseseleriyle Devlet faaliyetlerini bu anlayışa göre tanzim ederse memlekette demokrasinin manevi iklimi yaratılmış ve demokratik idare en kuvvetli teminatına kavuşmuş olur. (Cilt 1, Sayfa 37)

- Şurasını yüksek dikkatinize arz etmek isteriz ki bir memlekette hürriyet fikri ve demokratik nizam aleyhinde artık açıkça konuşmak zararlı ve harekete geçmek ise imkânsız bir hal olacak kadar rejim benimsenmiş olursa o takdirde muvaffakiyet için takip olunacak tek yol benimsenmiş olan prensipleri son derece ifrata götürmek suretiyle rejimi soysuzlaştırmaktan ibaret kalır. Bir zamanlar demokratik rejimin memlekette yerleşmesini türlü politika oyunları, tehdit, cebir ve tazyiklerle, hatta 1949 seçimleri gibi görülmemiş siyasi zorbalık tatbikatıyla önlemeye çalışanların, iktidardan düşer düşmez aşırı ve müfrit hürriyet taraftarı kesilmiş olmalarını başka bir izaha bağhyabilmek imkânsız görünüyor.

- Biraz önce demokrasinin manevi ikliminin yaratılmasının ehemmiyetinden bahsetmiştik. Devlet memurlarımızın bu iklimin yaratılması ve demokrasiimizin tekemmül ettirilip payidar hale getirilmesindeki tesir ve hizmetlerinin büyük olacağına işaret etmek yerinde olur. Bu sebeple, rejimimizin meselelerinden olarak, Devlet memurlarımız hakkında da bazı mütalaalar serdetmemize müsaadelerinizi rica ederim. (Cilt 1, Sayfa 38)

Evvel şurasını arz edelim ki, Devlet Memurlarımızın şu veya bu memuriyette bulunmaları aralarında hiç bir esaslı bir tefrikin zaruretine delalet etmez. Aynı içtimai muhitte yetişen, aynı ilim müesseselerinden feyiz alan memleket evlatlarının devletin farklı faaliyet şubelerinde bulunmalarına rağmen aynı şerefe ve kıymete sahip bulunduklarına kaniiz. Hangi vazifede bulunursa bulunsun Devlet memurlarımızın hususiyle yüksek makamlara gelmiş bulunanların sırasına göre, milyonlarla ifade olunabilecek veya memleketin umumi menfaatlerini ehemmiyetli suretle alakadar edebilecek çok mühim tasarruflarda bulundukları açık bir hakikattir. Memurlarımız ancak bulundukları hizmetlerin hususiyetlerine göre hükümler bir imtiyaz manasına gelmez. Umumiyetle Devlet memurlarımızın en büyük ekseriyeti demokratik rejimimizin inkişafını derin gönül ferahlığı karşıladıklarını ve ona hizmet için ellerinden gelen her gayreti sarf etmekte memnuniyetle ifade etmek isteriz.

- Bugün üniversite muhtariyetinin iktidarımız tarafından zedelendiği haykırılmakta, ve mahkemelerimizin tazyik altında bulunduklarından şikayet olunmaktadır. Eski devrin şimdilik bahsetmiş olduğumuz türlü tazyik ve zulüm hadiseleri cereyan ederken o zaman da muhtar olduğu ilân edilen üniversitelerimizin ilmi istiklal ve muhtariyetlerinin icabı olarak nazari sahada ve talebelerini bile tenvir etmek imkânına sahip olamamışlardır. Bugün ise, bu muhtariyetin hudutları zaman oluyor ki günlük ve fiili politika yapmaya kadar genişletilmiş bulunuyor. (Cilt 1, Sayfa 38-39)

- Çünkü hürriyet bir bütündür. Bütün memleket hürriyetsizliğin çemberi içine alınmışken sen muhtarsın veya sen müstakilsin demekle ve bir biniş giydirmekle ne muhtariyet ne de istiklal gerçekleştirilmiş olur. Bu sözlerimizle Devlet memurlarımızın nerelerden gelip bugüne kadar hepimizin göğüslerini kabartacak bugünkü mükemmel demokratik zihniyete sahip olarak vazife görmekte olduklarına ve bunun en güzel tarafını bir kat daha tebarüz ettirmiş bulunduğumuza kaniiz.

- Siyasi tenkit ve fikir hürriyeti ile sövüp sayma, hakaret ve tezyif, hatta cemiyetin nizamını bozma teşebbüs ve hareketleri arasındaki hudut kolaylıkla teşhis edilebilecek kadar muayyen olmaması veya hürriyetin manasının yanlış anlaşılması neticesi olarak hakaret ve saire memnu fiil ile fikir ve tenkid hürriyetinin birbirinden ayırt edilememesi hal, demokrasimizin soysuzlaşmadan ve garbın örnek tatbikatına uygun olarak geliştirilmesi mevzuunda hususi bir ehemmiyet arz eder.

Bu takdirde fiillerin hududunu daha sarih olarak çizmek ve suç unsurlarını daha kati olarak tarif etmek hürriyet ve haysiyetlerin korun

ması ve nihayet demokratik rejimin selameti bakımından bir zaruret olur. Binaenaleyh tatbikattan ders alarak suç hudut ve unsurlarını kimsenin yanılmayacağı bir katiyetle tespit etmek hususunda Yüksek Heyetimizin kanuni tedbirlerin alınmasına lüzum göreceğine kaniiz.

Vatandaşların politikacıların, siyaset adamlarının şahsi şeref ve haysiyetlerini ayaklar altına almak ve hürriyetlerini daima tehdit altında bulundurmamak bir itiyat haline gelmiş ise buna yüksek müdahalenizle süratle son vermek icap eder. (Cilt 1, Sayfa 40)

- Diğer amme hizmetlerinde olduğu gibi adalet ve idare işlerinde de hizmetleri mümkün mertebe halka yaklaştırmak ve bunların ifasında sürat, intizam, sadelik ve verimlilik sağlamak dört yıldan beri serf ettiğimiz gayretlere istikamet vermiştir. Bundan böylede çalışmalarımıza aynı istikamette devam edeceğiz. (Cilt 1, Sayfa 51)

22. Hükümet Programı IV. Menderes Hükümeti /9.12.1955-25.11.1957

14.12.1955

- Yine bu cümleden olmak üzere umumi hayatımızda her türlü suiistimallerle şiddetle mücadele etmek başlıca vazifemiz olacaktır. (Cilt 1, Sayfa 63)

23. Hükümet Programı V. Menderes Hükümeti / 25.11.1957-27.5.1960

4.12.1957

- Bu itibarla, gaye milletin emniyet ve selameti, refah ve saadeti olduğuna göre siyasi nizam ve müesseselerin, siyasi hareket ve faaliyetlerin bu gayenin tahakkukuna hadim bulunması gerektiğini elbette ki unutamayız. Bu gayeyi birtakım vehimlere ve aldatıcı ifade ve iddialara feda edemeyiz. Aksi halde, gaye ve esası şekle, usule ve vasıtaya feda etmek mevkiine düşülür ki, bundan da memleket, telafisi güç büyük zararlar görmüş olur. (Cilt 1, Sayfa 70)

Milletimizin bütün hayat ve faaliyet sahalarına şamil, bugünkü ve yarınki, sayılamayacak kadar çok ve geniş ihtiyaçlarını karşılayabilmek, bütün vatandaşların fert, fert zümre zümre ve millet olarak emniyet, refah ve saadetini temin eylemek, halkımızı her çeşit ıstırap ve tehlikeden uzak, huzur içinde yaşatmak, hulusa, memleketi maddi ve manevi ileri ve yüksek bir hayat seviyesine kavuşturabilmek icranın vazifesi olarak tecelli etmektedir. (Cilt 1, Sayfa 71)

- Hadiseler ve tecrübeler, amme hizmetlerinin en iyi şekilde ve süratle yürütülmesi ve memleketin lâıyk olduğu maddi ve manevi hayat ve medeniyet seviyesine bir an evvel kavuşturulması için sarf edil-

mekte olan gayretlerin yanında, huzur ve sükûn içinde çalışmayı temin ve bozulmuş bulunan manevi asayiş iade edecek tedbirlerin de alınmasını zaruret haline getirmiş bulunmaktadır.

- Yeni bir seçimden henüz çıkmış bulunuyoruz. Dahili siyaset mücadelelerinden memleket nizam ve istikrarını zedeleyecek ve hatta emniyet ve selametine doğrudan doğruya menfi tesirler icra edecek derecede ölçüsüzlüklerle karşılaşmış bulunulduğu yüksek malumunuzdur.

Bir taraftan bunların tesir ve izlerini izaleye çalışırken, diğer taraftan tekrar vukua gelmemeleri için icabeden tedbirlerin alınmasını zaruri görmekteyiz.

Binaenaleyh, hürriyet nizamının zararını mucip hâdiselerin ve edinilen tecrübelerin, mevzuat ve tatbikat bakımından lüzumlu kıldığı değişiklikleri Yüksek Meclise arz ve teklif etmeyi bir vazife savacağız.

Demokrasilerde matbuat rejimlerinin haiz olduğu ehemmiyeti izahtan müstağni addederek matbuata ait mevzuat ve tatbikatta da bizzat hürriyet nizamını zedeleyecek bazı boşlukların ve eksikliklerin mevcudiyetine işaret etmek lüzumuna kaniiz. Bunların süratle gözden geçirilerek halledilmesini ele alacağız.

Hürriyetlerin suiistimali, sanki fikir ve tenkit hürriyetini tekemmül ettirmek gayesine matuf imiş gibi gösterilerek aşırı iddia ve taleplerde bulunulması ve böylece bir mesuliyetsizlik rejiminin tesisine çalışılması gibi teşebbüslerin memlekete ve rejime büyük zararlar ıka edecek mahiyet taşıdığı artık aşikâr hakikatlerden olmuştur.

Esefle kaydetmek icap eder ki, ölçüsüzlüklerden faydalanarak ve meydana boş zannederek harekete geçmiş olan ve siyaset mücadelelerinde ağırlaştırma ve zehirleme gayreti içinde ve birçok yerlerde barınmak istidadında olan gizli komünistlikle müessir bir mücadeleye girişmek, huzur ve sükunun temininde ve manevi asayişin iadesinde ehemmiyetli bir tedbir olarak telakki edilmek icap eder. (Cilt 1, Sayfa 72)

- Mekteplerden sağlık müesseselerine, toprak tevzinden tapulamaya, emniyet ve asayiş teşkilâtından mahkemelere kadar bilcümle amme hizmetlerinin aziz milletimizin ihtiyaçlarına cevap verebilmek üzere, mali ve maddi her türlü imkânlardan faydalanılarak geliştirilmesine çalışılmıştır. (Cilt 1, Sayfa 76)

24.Hükümet Programı I. Gürsel Hükümeti / 30.5.1960 - 5.1.1961

11.7.1960

- Çeşitli suiistimallere yol açan ve döviz kaçakçılığına prim vermekten ibaret bulunan muvakkat rejime müsterit bedelsiz ithalâta ve

diğer muhtelif adlarla aynı maksadın elde edilmesine imkân veren çeşitli ithalât sistemlerine nihayet verilecek ve sureti katiyete bu kabil tatbikata meydan verilmeyecektir. (Cilt 2, Sayfa 8)

- Vatandaşlarımızın Anayasamızla sahip oldukları din ve vicdan hürriyetlerini hiç bir engelle karşılaşmadan kullanmalarını; yani ibadetlerini tam bir hürriyet içinde yapabilmelerini sağlamak hedefimizdir. Ancak dinin uluhiyetini gölgelendirecek istismardan korunması önemle tutulacaktır. (Cilt 2, Sayfa 11)

25.Hükümet Programı II. Gürsel Hükümeti / 5.1.1961-20.11.1961

Hükümet Programı Sunulmamıştır.

26. Hükümet Programı I. Koalisyon Hükümeti / 20.11.1961-25.6.1962

27.11.1961

- Memleketin iç politikasında karşımızda bulunan mesele, vatandaşlar arasında huzuru ve iyi münasebeti sağlamaktır. Siyasi mücadelelerin yarattığı uzaklık ve çekişmenin karma Hükümet zamanında huzura çevrilmesi için bütün imkânlar mevcuttur. Siyasi ayrılık esas itibarıyla, siyasetin yukarı kademesini işgal eden idareciler ve hususiyle iktidarda bulunanlar tarafından beslenir. Cumhuriyet Senatosunu kesin bir karar ile temin ederiz ki, memleket idaresinde vatandaşın münasebetleri ve hakları, siyasi kanaat ayrılığından dolayı hiçbir fark göstermeyecektir. Jandarma karakolundan ve köy muhtarlarından yüksek idare makamına ve banka kredilerine kadar hiçbir yerde, vatandaş, hiçbir sebeple eşit olmayan muamele görmeyecektir. (Cilt 2, Sayfa 17)

- İç politikada acele olan bir ihtiyacımız asayiş kuvvetlerinin kanun içinde başarılı bir surette çalışacak bir hale getirilmelidir. Geçmiş olayların tesiri altında, asker çekildikten sonra, en ehemmiyetli mesele, polis ve jandarmanın kıymetini ve manevi itibarını vatandaş gözünde sağlamaktadır. Vatandaşın itibarı yanında asayiş kuvvetlerinin nefesine güveni ve vazifesine bağlılığı kuvvetlenecektir. Bu neticeyi elde etmek için hem idare makamlarımızın, hem vatandaşlarımızın salim anlayışı ile mümkün olabilir. (Cilt 2, Sayfa 18)

27. Hükümet Programı II.Koalisyon Hükümeti /25.6.1962 - 25.12.1963

2.7.1962

- Basın Hürriyeti teminat altındadır. Demokratik esaslara uygun bir toplantılar rejimi getirmeyi hedef tutan yeni bir tasarı Yüce Meclistedir.

- Hükümetimiz aşırı sağcılık ve solculuk akımlarına karşı koyacaktır. Karma Hükümet memleketin kaderini demokratik rejimin payidar olmasıyla sıkı sıkıya ilgili görmekte ve Anayasanın mutlak hakimiyetini sağlamayı başta gelen vazifesi saymaktadır. (Cilt 2, Sayfa 34)

Bu görüşümüzün tabi sonucu olarak, demokratik rejimi tehlikeye düşürecek ve Anayasa hâkimiyetini zedeleyecek mahiyetteki hiç bir tahrike müsamaha etmeyeceğiz.

27 Mayıs ihtilâli meşruluğunu kaybetmiş bir idareye karşı Türk Milletinin direnme hakkını kullanmasıdır. Bu hareket amacına ulaşmış ve memlekette demokratik Cumhuriyet nizamının yeniden kurulmasını sağlamıştır.

Hükümetin siyaseti 27 Mayıs devriminin meşruluğunu gölgeleyecek her türlü hareketlerin karşısında bulunacaktır. (Cilt 2, Sayfa 35)

28. Hükümet Programı III.Koalisyon Hükümeti/25.12.1963- 20.2.1965

39.12.1963

- Basın iktidarları ve idareyi tenkit ve denetleme bakımından en geniş hüviyete kavuştu. Basın hürriyeti için artık Türkiye'de Anayasa Düzeninin ve yurttaş onurunun koruyucu sınırlardan başka sınır kalmadı. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri hürriyeti eksiksiz olarak gerçekleşti. Tam bir tarafsızlık anlayışı, herkese eşit davranma alışkanlığı idareye hakim oldu. (Cilt 2, Sayfa 58)

- Vatandaşın Devletle olan münasebetlerinde, mevzuattan, müesseselerden ve bir kısım görevlilerin hizmet anlayışından doğan zaman zaman haklı şikâyetlerle karşılaşmaktadır. Mevzuat ve müesseseden doğan şikâyet konularını devamlı ve ısrarlı takiple ve alınacak tedbirlerle gidermek kararındayız. Vatandaşın devlet teşkilatına her zaman güven ve huzurla başvurabilmesinde bütün idare adamlarının ve görevlilerin gayret göstermelerine önem vereceğiz.

Vatandaşın kanunlar dahilindeki müracaatının en kısa yoldan yerine getirilmesi ve bu münasebetlerde medeni hizmet anlayışının belirtisi olan güler yüz ve karşılıklı saygının hâkim kılınması ilkesinin idareye yerleşmesi için gerekli tedbirleri alacağız.

- Gene vatandaş huzuru için şart olan emniyet ve asayişin tam olarak yerleşmesini sağlamak üzere gerekli bilgi ve araçlarla donatılmış zabıta personeli yetiştirilmesine önem verilecek ve demokratik hürriyet düzeninin ve yeni sosyal oluşların isteklerine uygun olarak batıda başarılı örnekleri bulunan toplum zabıtası konusu da ele alınacaktır. (Cilt 2, Sayfa 68)

29. Hükümet Programı IV.Koalisyon Hükümeti /20.2.1965- 27.10.1965

26.2.1965

- Toplumun güvenlik içinde yaşamasının ancak tarafsız bir idare kurulması ile sağlanabileceğine inanıyoruz.

- Aşırı sol ve aşırı sağ cereyanları; Anayasa düzenimizi temelinden yıkmaya, devletimizin baskısını ve milletimizin huzur ve bütünlüğünü tehlikeye düşürmeye yönelik hareketler saymaktayız. Hükümetimiz; Anayasanın teminatı altında bulunan fikir vicdan ve basın hürriyetlerinin sınırı içinde bu akımlarla tesirli şekilde mücadelele kararlıdır.

- Sosyal adalet ve sosyal güvenliği gerçekleştirmek amacıyla alınmış ve alınacak tedbirlerin tesirli bir şekilde uygulanması halinde topluma daha iyi yaşama imkânları sağlanacağına ve zararlı akımların bu yolla tesirsiz kalacağına inanıyoruz.

Hükümetiniz, hangi alanda olursa olsun her çeşit suiistimalle müessir bir şekilde mücadelele kararlıdır. (Cilt 2, Sayfa 80)

- Ayrıca, karayollarımızda, trafik düzenini sağlamak ve böylece milli servetin heder olmasını ve can kaybını önlemek gayesiyle bir "Kara Nakliyat Kanun Tasarısı" hazırlanacaktır. (Cilt 2, Sayfa 83)

- Ayrıca ulaştırma alanında çalışan kamu iktisadi teşebbüslerinin hukuki, mali, teknik ve idari yönlerden durumlarının ıslahı için gerekli tedbirler alınacaktır.

® Vatandaşların birlik ve beraberlik içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla halka daima eşit bir şekilde muamele edilmesi İçişleri Bakanlığının bütün tasarruflarının objektif ölçüler içinde cereyan etmesi lüzumuna inanıyoruz.

- Yurdumuzda genel emniyeti ve asayiş, üzerinde hassasiyetle durulacak ve vatandaşın bu yönden de huzura kavuşması sağlanacaktır.

- Araç ve eğitim bakımından genel zabıta kuvvetlerimizi daha iyi bir seviyeye çıkarmaya çalışacağız. (Cilt 2, Sayfa 84)

30. Hükümet Programı I. Demirel Hükümeti / 27.10.1965-3.11.1969

3.11.1965

- Devletin başlıca görevinin vatandaşın can ve mal emniyetini seyahat ve çalışma hürriyetini teminat altına almak, yurdun emniyet ve asayişini gereği gibi korumak olduğuna kesin bir inanca sahip bulunan Hükümetimiz, bu konuda gerekli bütün tedbirleri alacaktır.

Emniyet ve asayiş bahsinde halkın idari makamlarla polis ve jandarma ile işbirliği yaparak karşılıklı güven ve yardımlaşma atmosferine girmesi emniyet ve asayişin tesisi bakımından son derece önemlidir. Emniyet Kuvvetlerimizin, polis ve jandarma otoritesini takviye etmek, halkla münasebetlerinde karşılıklı saygı ve güven hislerini kuvvetlendirmek, şehir merkezlerinde ve yurdun ücra bölgelerinde yetersiz olan kadrolarını artırmak gerekmektedir. (Cilt 2, Sayfa 97-98)

- Gümrükler mevzuatını uluslararası ekonomik, ticari, sosyal ve turistik ilişkilerin seyrine paralel olarak ve günün şart ve icaplarını karşılayacak şekilde hemen ıslah etmek zaruretine inanıyoruz. Gümrüklerde mal mevzuu ekonomimizi göz önünde bulundurmamak suretiyle kısa zamanda halledilecektir. 33 senelik tatbikatı olan Kaçakçılığın Men ve Takibi Hakkındaki Kanunun kifayyetli bir hale getirilmesi için vaki çalışmalar hızlandırılacaktır. Ekonomik sosyal ve kültürel sebeplere bağlı olan Kaçakçılığın önlenmesi hususunda gerekli tedbirler alınacaktır. (Cilt 2, Sayfa 120,121)

31.Hükümet Programı II.Demirel Hükümeti /3. 11.1969-6.3.1970

7.11.1969

- Siyasi istikrar yanında vatandaşın her türlü emniyetini gezi ve çalışma hürriyetini teminat altında bulundurmanın lüzum ve ehemmiyeti izahtan varestedir. Adaletin süratli ve adil ölçülerle tevzine duyulan ihtiyaçla birlikte vatandaşın can ve mal güvenliğinin de sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması lüzumunun devlet müessesesine ruh ve hayat veren unsurların başında geldiğine inanıyoruz. Asayişin korunması Hükümetimizin bütün dikkatini üzerinde taksif ettiği bir konu olmakta devam edecektir. (Cilt 2, Sayfa 146)

Birçok memleketlerde görülen toplum hadiselerinin yurdumuzda da tesirini gösterdiği zaman zaman gösteri yürüyüşü ve grev haklarının kanun sınırlarını aşarak kullanıldığı bir takım işgal hareketlerine tevessül olduğu bir vakadır. Esefle söyleyelim ki bu hadiselerle karışan maksatlı tahriklere de rastlanmıştır. Ancak hakların kötü kullanılmasına ve bu yüzden başkalarının zarar görmesine göz yumulması hiç bir zaman mümkün olamaz. Hükümetimiz tecavüzler kimden ve nereden gelirse gelsin bunların kanun yoluyla karşılamaya kararlıdır. Bu maksadı teminin yetkili zabıta kuvvetleri vasıtasıyla kanunlar daima hakim kılınacak vatandaşlarımızın güven içinde ve korkusuz yaşama haklarının zedelenmesine fırsat ve imkân bırakılmayacak emniyet kuvvetlerinin sayısı ihtiyaca cevap verecek şekilde artırılacak cihazları ik

mal olunacak gerektiği şekilde eğitimleri sağlanacak ve bu konu ile ilgili kanuni idari bütün tedbirler tamamlanacaktır.

Suçluların takibi ve cezalandırılması yanında suçların önlenmesi görevini de müessir şekilde yerine getirecek bir seviyede emniyet ve jandarma teşkilatını takviye ve teçhiz etmek karındayız.

Üzücü ve zararlı bir hal alan trafik kazalarını önleyebilmek için bir taraftan seyrüsefer şartlarına artık cevap veremez hale gelen ulaştırma sistemlerinin kapasitesinin artırılmasına devam olunacak diğer taraftan bu teşkilatı bilgi, teknik ve gerekli araçlarla teçhiz ederek kazaların önüne geçilmesi çareleri aranacaktır. (Cilt 2, Sayfa 147)

• Afet vukuunda; emniyet sağlık, iaşe ve geçici barınak gibi tedbirler manzumesi, yurdun en ücra köşelerine kadar ulaşacak tarzda yeniden düzenlenecek, ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanacak ve yardım tedbirleri süratle uygulanacaktır. (Cilt 2, Sayfa 160)

32.Hükümet Programı III. Demirel Hükümeti / 6.3.1970 -12.3.1971

9.3.1970

• Devleti topyekün müessir bir hale getirme ve bu müessiriyeti muhafaza ve idame etmenin, birçok şartlara bağlı olduğu bir gerçektir. Bunların başında, devletin kendi emniyetinin ve kamu düzeninin sağlam bir şekilde korunması gelir. Bir memlekette emniyet ve asayiş meseleleri sağlam ve vatandaşa tam güven verecek şekilde düzenlenmedikçe huzurundan söz etmeğe imkân yoktur. Bunun hemen yanında adalet tevzinde isabet ve süratin sağlanması, aşırı cereyanlarla hukukun içinde kalınarak yeterli bir şekilde mücadele olunması, iyi işleyen bir idare cihazının kurulmuş bulunması gibi konularla karşılaşmaktayız.

Hükümetimiz bu anlayış içinde devlet ve vatandaş emniyetini korumak, asayiş işlerini düzenlemek, birçok eksikliklere rağmen feragatle çalışan adli teşkilatımızı takviye ve teçhiz etmek, aşırı cereyanları, hürriyetleri zedelemekten zararsız hale getirmek suretiyle devletin tüm organlarında işlerin daha çabuk, az masraflı ve verimli bir şekilde yürütülmesine kararlıyız. Bunun içindir ki icranın müessir bir şekilde işleyebilmesini, bir taraftan idari bünyemizi temelden düzenlemekte, diğer taraftan kamu personelinin geçim şartlarını acil bir şekilde ıslah eylemekte görüyoruz. (Cilt 2, Sayfa 189-190)

33.Hükümet Programı I. Erim Hükümeti / 26.3.1971 -11.12.1971

Buraya kadar saydığımız reformların yapılması bunalımı giderecek ve özledığımız hızlı kalkınmayı sağlayacaktır. Ancak bu reformların ger

çekleştirilebilmesi bize huzur ve güven ortamının sağlanması ile mümkündür.

Türk toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine erişmesi ve Türkiye Cumhuriyetinin laiklik niteliğini koruma amacı ile kabul edilmiş bulunan Devrim Kanunları titizlikle uygulanacaktır. (Anayasa Md. 153)

Anayasa ile kurulu devlet ve toplum düzenini yıkmaya yurdumuzun ve ulusumuzun bütünlüğünü parçalamaya yönelmiş ve yer yer sınırlarımız dışında yardım girdiği bilinen yıkıcı faaliyetlere asla müsaade ve müsamaha edilmeyecektir.

Hükümetimiz suç ve yolsuzluğun ortadan kaldırılmasında öncelikle suçu doğuran sosyal ve ekonomik nedenlerin ve bunalımların giderilmesi gerektiği inancındayız. Bununla beraber son zamanlarda sık sık görülen silahlı saldırıları, adam kaçırma ve tedhişçilik olaylarını daha etkili müeyyidelerle bağlamak gerektiğine de inanmaktayız. Bunun için yürürlükteki yasaların önleyici hükümleri titizlikle uygulanmakla beraber mevcut anarşik ortamı ve bir kardeş kavgasına yönelme derecesine varan vahim çatışmaları ortadan kaldırmak vatandaşın huzurunu can ve mal emniyetini sağlamak için kanunların yetersizliğini tespit ettiğimiz takdirde yürütme organının ve bağımsız adaletin yeni yetkilerle güçlendirilmesi için yüce heyetinizin takdirine başvuracağız. Kamu düzenini yakından ilgilendiren ceza davalarının ve geniş bir vatandaş kitlesini huzursuz kılan iş hukuk ve ticaret davalarının daha çabuk sonuçlandırılması için Ceza ve Hukuk Usulü Kanunlarında gerekli değişiklikleri kanunlaşmak üzere yüce meclisimizin tensiplerine arz edeceğiz. Gene bu amaçla adli zabitanın hızla kurulmasına çalışacağız. (Cilt 2, Sayfa 216)

- Ülkenin bozulan güvenlik ve asayişinin, toplum ve yurttaş huzurunu ve devlet itibarını ve güvenlik kuvvetlerine, karşı sarsılan saygıyı bir an önce sağlamak başta gelen görevlerimizdendir.

Devletin varlığını ve ulusal bütünlüğümüzü bozacak davranışlar kesinlikle önlenecek devlet itibarı güçlendirilecek can ve mal güvenliği sağlanacaktır.

Dernekler toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü Grev ve Lokavt ve Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkındaki Kanunlara tam saygı sağlanacak uygulamadaki boşluklar giderilecektir.

Kaçakçılık olaylarıyla özellikle silah kaçakçılığı ile ciddi olarak mücadele edilecektir.

Bütün dünya gençliği için kahredici bir afet haline almış olan afyon kaçakçılığının her şeyden önce insanlık duygularını incittiği inancında olan hükümetimiz bu mesele üzerine önemle eğilecektir. Afyon üreticilerine daha iyi bir geçim alanı gösterilecek ve desteklenecektir.

Genel güvenlik kuvvetleri kuruluşları özellikle toplumsal olaylarda üzerlerine düşen görevleri yapabilecek biçimde güçlendirilecektir. Kadro bakımından yeterli hareket yeteneği üstün modern araç ve gereçlerle donatılmış bir hale getirilecektir. Özellikle toplum polisinin eğitime önem verilecektir.

Güvenlik kuvvetlerinin tarafsızlığı mutlaka sağlanacaktır.

Büyük mal ve can kaybı doğuran trafik kazalarını önlemede etkili bir denetleme sisteminin geliştirilmesi ve kuruluşun araç ve gereç bakımından da güçlendirilmesi sağlanacaktır.

İdarenin tarafsızlığı kesin olarak sağlanacaktır. Her türlü kayırma, partizanlık ve iltimas önlenerek her çeşit yolsuzluklarla ciddi olarak savaşılabilecektir. (Cilt 2, Sayfa 217)

- Halkımız huzur ve sükûn istiyor. Sabahleyin evden çıkan yavrusunun akşama yaralı mı döneceğinin yoksa hiçmi gelemeyeceğinin yürek yakan kuşkusu içinde yaşayan ana ve babaların acılarına mutlaka son verilecektir. Bu uğurda Hükümet gereken her tedbiri parlamentoya sunacaktır. (Cilt 2, Sayfa 223)

Kanunların pervasızca çiğnendiği bir devlete gerçek anlamıyla devlet denemez. Türk Ulusu güçlü ve düzenli devletler kurmasını ve sürdürmesini tarihin her çağında bilmiş ulustur.

Türkiye'yi bölmek isteyenlere fırsat verilmeyecektir. Yurdumuzu Atatürk ülküsünden saptıracak sağ ya da sol bir diktatoryanın ve anarşinin kucağına asla ve asla düşürmemek Hükümetimizin en başta güdeceği amaçtır. (Cilt 2, Sayfa 223-224)

34.Hükümet Programı II. Erim Hükümeti / 11.12.1971-22.5.1972

- Genel Güvenlik Kuruluşları özellikle toplumsal olaylarda üzerine düşen görevleri yapabilecek biçimde güçlendirilecektir. Kadro bakımından yeterli hareket yeteneği üstün modern araç ve gereçlerle donatılmış bir hale getirilecektir. Bilhassa Toplum Polisinin eğitime önem verilecektir. (Cilt 2, Sayfa 234)

Büyük mal ve can kaybına sebep olan trafik kazalarının önlemede etkili bir denetleme sisteminin geliştirilmesi ve trafik polisinin yetki, araç ve gereç bakımından da güçlendirilmesi sağlanacaktır.

Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerimizin iç trafiğini modern yeraltı ve yerüstü ulaştırma araçlarıyla teçhiz etmek için ciddi girişimler yapılacaktır.

Dernekleri sosyal düzenimizde huzursuzluk yaratan faaliyetleri önlenecek Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü, Grev ve Lokavt ile Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkındaki Kanunlara tam saygı sağlanacak uygulamadaki boşluklar giderilecektir.

Kaçakçılık olayları ile özellikle silah kaçakçılığı ile ciddi olarak mücadele edilecektir. (Cilt 2, Sayfa 234-235)

35.Hükümet Programı Melen Hükümeti / 22.5.1972 - 15.4.1973

29.5.1972

- Seçimlere selamete ulaşabilmemiz için her şeyden evvel anarşinin tamamen ortadan kaldırılması ve yurttaki huzur ve asayişin tam olarak tesisi gerekmektedir. Hükümetimiz her türlü anarşik olayları ortadan kalkması yeniden doğmasını önleyecek çok yönlü tedbirlerin alınmasına bağlıdır.

Hükümetimiz bu dönemde yıkıcı faaliyetlere ve özellikle komünizme aşırı sağ ve bölücülüğe karşı mücadeleyi tesirli hale getirilecektir. (Cilt 2, Sayfa 246)

- Türkiye'de anarşiyi yok etmek ve yeniden doğmasını önlemek için çokl'yönlü tedbirlere ihtiyaç olduğuna biraz önce işaret etmiş idim. Bu tedbirlerin başında şüphesiz Devlet güvenlik kuvvetlerini güçlendirmek eğitimlerini tamamlamak gelmektedir. Ayrıca hukuki ve idari tedbirlere de ihtiyaç vardır.

- Komünizm ve her türlü bölücü ve aşırı faaliyetler öncelikle üzerinde duracağımız konular olacaktır.

Türkiye'yi içinden yıkmak parçalamak demokratik rejimi ortadan kaldırmak isteyenler ve bu amaçla silahlı saldırılara girişmiş olanlara karşı bir süreden beri kahraman ordumuzun sıkıyönetiminin ve güvenlik kuvvetlerimizin açtığı mücadele çok başarılı olmuş ve suçluların büyük bir kısmı yakalanarak adalete teslim edilmiştir. Geri kalan kanun kaçakları da sıkı bir şekilde takip edilmektedir. Amaçları Türkiye'yi karanlık bir zulüm rejimine götürmek olan unsurların ve bunların görünen yardımcıların fırsat buldukça meşum emellerini gerçekleştirmek üzere çeşitli yollardan faaliyetlerine devam edeceklerinden şüphe edilmemelidir. Komünizm afetinden milletimizi ve yurdumuzu korumak

için güvenlik tedbirleri yanında başka tedbirlere de ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

Yıkıcı unsurların yuvalanmayı başardıkları kurum ve kuruluşları bunların zararlı faaliyetlerinden kurtarmak lazımdır.

Gençlerimizin körpe dimağlarını tek taraflı propagandanın zararlı etkilerinden kurtarmak lazımdır.

Yurt dışında da fedakâr ve vatansever işçilerimizi yıkıcı akımların tasallutundan korumamız lâzımdır.

Bu hususta devlete ve hükümetlere önemli görevler düştüğüne inanıyoruz. Hükümetimiz bu görevi yerine getirmek üzere devletin bütün gücünü kullanacaktır.

Hükümetimiz anarşinin kanunsuz eylemlerin komünizmin ve her türlü bölücü faaliyetlerin ortadan kaldırılması için iktidarı ve yetkisi içinde olan bütün idari ve kanuni tedbirleri almakla beraber yeni yetki ve müeyyidelere ihtiyaç gördüğü takdirde veya bunlar bir Anayasa değişikliğini zorunlu kıldığı hallerde durumu Yüce Meclisin takdirine sunacaktır. Şuarada özellikle sözü geçen kanunsuz hallerin Sıkıyönetimin nihayete ermesinden sonra da süratle ve etkili bir şekilde kovuşturulmasını ve cezalandırılmasını mümkün kılacak yargı tedbirleri araştırılacaktır. (Cilt 2, Sayfa 247)

- Karayolu taşımacılığını düzenlemek, can mal ve ekonomik kayıpları önlemek amacıyla hazırlanacak bir kanun tasarısı Yüce Meclislere sunulacaktır. (Cilt 2, Sayfa 258)

- Hükümetimizin Anayasal düzenin korunması vatandaşı huzur ve güvenliğin ve yurdumuzda normal bir ortamın en kısa zamanda sağlanması amacıyla diğer sosyal ve ekonomik tedbirler yanında güvenlik kuvvetlerini üstün hareket tabiiyetine sayı ve yetenek yönünden yeterli bir duruma getirecek ve gerekli her türlü araç gereç ve donatıma sahip kılacaktır. Güvenlik personeline hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimi verecek tesislerle ilgili tedbirleri de süratle almak kararındayız.

Güvenlik hizmetlerinde süratin ve etkinliğin artırılabilmesi için bir yandan modern yönetim ilkelerine uygun bir teşkilatlanmaya gidilecek diğer yandan da zabitanın günün ihtiyaç ve koşullarına uygun yetkilere sahip kılınmasına çalışılacaktır.

Milli ekonomimiz için olumsuz etkileri olan kaçakçılıkla ve özellikle anarşik olaylar dahil her türlü suçun işlenmesini kolaylaştıran silah kaçakçılığı ve uyuşturucu maddeler kullanım ve kaçakçılığı ile günün şartlarına uygun yöntemlerle mücadele devam olunacaktır.

Sosyal ve ekonomik kalkınmanın idari bütünlük içinde ele alınarak ahenkli bir biçimde yürütülmesini sağlayacak bir yönetim düzenlenmesi getirilecek ilerde devletin ve Hükümetin temsilcisi olan valilerin yetkileri artırılarak ve tüm kamu kuruluşlarıyla bağlantı ve ilişkileri yeniden tespit edilerek bütün örgütlerin idarenin bütünlüğü içinde ahenkli çalışması sağlanacaktır. (Cilt 2, Sayfa 261)

- Hükümetimiz yurtta huzur ve asayişin bir daha bozulmayacak şekilde tesisini kendisine başlıca görev olarak kabul etmektedir. Bunun için komünizm, faşizm ve teokratik esaslara dayalı devlet düzeni kurmak isteyen yıkıcı akımlar ve bölücülük hareketleri ile etkili bir mücadele şaşmaz amacımız olacaktır. Yurtta huzur ve sükûnun tesisi ve aşırı akımların mücadelede 13 aydır insanüstü bir gayretle çalışan bağımsızlığımızın tek teminatı tüm Silahlı Kuvvetlerimize ve Güvenlik Teşkilatı mensuplarına huzurunuzda şükranlarımızı ifade etmeyi yerine getirilmiş gereken bir borç bilirim.

Sadece güvenlik tedbirleri ile sağlanacak huzur ve asayişin yeterli olamayacağını inancından hareketle bunların arkasında yatan ideolojik akımlarla mücadeleyi mutlaka kafalarda ve gönüllerde de kazanmak lüzumuna kaniiz. (Cilt 2, Sayfa 266)

36.Hükümet Programı Talu Hükümeti /

15.4.1973-26.1.1974

20.4.1973

- Hükümetimizin başlıca amacı milli demokratik laik ve sosyal hukuk devletini daha güçlü hale getirmek için her türlü aşırı sol ve sağ akımları, yıkıcı ve bölücü faaliyetleri yok etmek komünizme karşı cesur ve inançlı bir mücadele vermek ve ekonomik sosyal ve kültürel kalkınmamızı sağlayıcı tedbirler alarak işsizliği ve yoksulluğu ortadan kaldırmak olacaktır.

Hükümetimiz Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş Kanunu ile asayiş ve huzurun devamını sağlayacak diğer mevzuatın kişinin Anayasa teminatı altında bulunan temel hak ve hürriyetlerine dokunulmayacak şekilde düzenlenip yürürlüğe girmesini temini yapılacak çalışmalarını bu görevi tamamlayıcı nitelikte görmektedir.

Anayasal hürriyetlerin kötüye kullanılması suretiyle, Devletin temel düzenine yurt bütünlüğüne laik ve demokratik Cumhuriyete kastedenlere karşı ciddi tedbirler alınmasını öngörmekteyiz.

Anarşik ve yıkıcı faaliyetlere mücadelenin ortaya koyduğu gerçeklerin ışığı altında devletin bekası huzurun asayişin sağlanması için güçlü ve etkili bir iradenin mevcudiyetini zorunlu saymaktayız.

Böylece memleketimizin Sıkıyönetim kaldırıldıktan sonra da huzur ve sükûn içinde yaşamasının sağlanacağı inancındayız. (Cilt 2, Sayfa 271)

- Devletin temel düzenine ve yurt bütünlüğüne karşı girişilen eylemlerin önlenmesi yıkıcı faaliyetlerin tesirsiz hale getirilmesi, kanun hakimiyetinin bağlanması ve reformların ülke yararına uygun olarak gerçekleşmesi amacına yönelmiş olan başlıca tasarılarla Anayasanın süreli olarak çıkarılmasını öngördüğü tasarıların Genel Seçimlerden önce kanunlaşması, Hükümet çalışmalarının mihrverini teşkil edecektir. (Cilt 2, Sayfa 272)

37.Hükümet Programı I. Ecevit Hükümeti / 26.1.1974-17.11.1974

1.2.1974

- İç güvenlik kuvvetleri günün gelişen ve değişen koşullarına uygun biçimde nicelik ve nitelik yönlerinden yeterli duruma getirilmek üzere güçlendirilecek personelin bu amaçla eğitimine büyük önem verilecektir. İç Güvenlik Kuvvetlerimizin asıl amaçlarına yöneltilebilmesi için bu teşkilât gereksiz yüklerden kurtarılacaktır. Adli zabıta kurulması konusu ele alınacaktır.

Ekonomimiz için büyük önem taşıyan kaçakçılığın önlenmesinde etkin ve çok yönlü tedbirler alınacak ve mevzuat günün şartlarına uyacak bir şekilde değiştirilecektir. Güney sınırlarımızdaki mayınlanmış sahaların kaçakçılığı önleyecek sosyal, ekonomik, kültürel ve başka tedbirler getirilecek mayınlardan arınması ve tarım için kullanılması imkânları aranacaktır.

Çok sayıda can ve mal kaybına yol açan trafik kazalarının önlenmesi için etkin tedbirler alınacaktır. (Cilt 2, Sayfa 289)

- Büyük ölçüde can ve mal kaybına sebep olan trafik kazalarının önlenmesi için karayolu taşımacılığı hizmetlerinin tesis yönetim işletme ve trafik kontrolü yönlerinden düzenli hale getirmek üzere kurumsal ve yazılı tedbirler alınacaktır. (Cilt 2, Sayfa 302-303)

38.Hükümet Programı Irmak Hükümeti / 17.11.1974-31.3.1975

24.11.1974

- Yargı görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesini oluşturacak tedbirler arasında düşündüğümüz Usul Kanunları Medeni Kanun, Çocuk Mahkemelerinin Kurulmasını Öngören Kanun, Adli Zabıta Teşkiline Dair Kanun, İş Mahkemeleri Kanunu, Adli Tıp Müessesesi Kanunu Ceza İnfaz Kuramlarının iç ve dış korunmasının tek elden yü

rütülmesine dair Kanun cezalarını infazı sırası ve sonrası hükümlülerin korunmasına dair tasarılar üzerinde çalışmalara devam olunarak bu tasarıların Parlamento'ya sunulmasına gayret edilecektir.

Anayasamızda ifadesini bulan vatandaş temel hak ve hürriyetleri kuşkusuz ve korkusuz kullanılmasının sağlanmasına özel bir dikkat gösterilecektir.

- Ülke bütünlüğünün, milli birliğin ve kamu düzeninin korunması, yurttaşlarımızın can ve mal güvenliklerinin sağlanması, Anayasal özgürlüklerin rahatça kullanılacağı huzurlu bir ortamın yaratılması ve sürdürülmesi başlıca amacımızdır.

Bunun için güvenlik kuvvetlerimizin modern araç ve gereçlerle güçlendirilmeleri eğitim seviyelerinin yükseltilmesi yönünde önceki hükümetlerin başlattığı çabaları arttırarak devam ettirmek kararındayız.

Yurttaşlarımız ile güvenlik kuruluşları arasındaki ilişkilerde sevgi ve saygının egemen kılınmasına önem veriyoruz.

Yönetimin, Atatürk ilkelerine bağlı partiler ve vatandaşlar karşısında tarafsız, yasaların uygulanmasında etkin olması temel prensibimizdir. (Cilt 2, Sayfa 317)

Kaçakçılığın önlenmesinde mevzuatın titizlikle uygulanması yanında ekonomik tedbirlere ve personel eğitimine önem verilecektir. (Cilt 2, Sayfa 325)

39.Hükümet Programı IV. Demirel Hükümeti / 31.3.1975-21.6.1977

1.4.1975

- Hükümetimiz, komünizme, her çeşit anarşiye, Anayasa ve kanun dışı eylemlerle milli bütünlüğü zedeleyici ve Cumhuriyeti tahrir edici her türlü faaliyete karşı devletin Anayasa düzeni içinde kendisini savunmasını ve bu çeşit tehlike ve faaliyetlerle etkili şekilde mücadele edilmesini kesin bir zaruret saymaktadır. İç güvenliği ve kanun hakimiyetini sağlamakta görevli devlet kuruluşlarının ve güvenlik kuvvetlerinin görevlerini tarafsızlıkla azim ve kararlılıkla yerine getirebilmeleri için Hükümet gerekli her türlü ihtimamı gösterecektir.

Ülkemizi her türlü dış ve iç tehlikeye karşı koruyacak tedbirleri almayı başlıca görev saymaktadır.

Hükümetimiz hür ve demokratik rejimin vazgeçilmez gereği olan düşünce ve inanç hürriyetine ve Anayasamızın teminatı altındaki bütün temel hürriyetlere saygılı olacaktır. (Cilt 2, Sayfa 346)

- İç huzur ve barışın sağlanmasına büyük dikkat gösterilecektir. Güvenlik Kuvvetlerine lâîyk oldukları yer ve önem verilecek, bunların vazife onuru korunacak manevi ve maddi bakımdan gerekli güce sahip olmaları sağlanacaktır.

Toplantı ve gösteri yürüyüşleri mevzuatındaki boşluk doldurulacaktır.

Büyük bir dert halini alan trafik kazalarının önlenmesi ve trafik şikâyet konusu olan hususların düzeltilmesi önemle ele alınacaktır (Cilt 2, Sayfa 349)

40.Hükümet Programı II. Ecevit Hükümeti / 21.6.1977-21.7.1977

28.6.1977

- Yasaların herkese, her düşünceye, her eyleme eşitlikle ve etkinlikle uygulanması sağlanacaktır.

- Kimsenin özgürlüğü başkalarının veya tümüyle toplumun özgürlüğünü ve güvenliğini tehlikeye sokamayacaktır.

- Özgürlükler, Devletin ülkenin bütünlüğünü sarsıcı yönde kullanılamayacaktır.

- Bağımsız yargı organlarının etkinliği arttırılacaktır.

- Yöntem kuralları gerçek adaletin ortaya çıkmasını kolaylaştırıp çabuklaştıracak biçimde değiştirilecektir. Bu amaçla adalette yeni kulumsa! düzenlemeler de yapılacaktır.

- İç güvenlik kuvvetlerinin kesin tarafsızlığı ve demokratik hukuk devleti kuralları içinde etkinliği sağlanacaktır.

- Eğitim Kuruluşlarında, öğrenci yurtlarında, kamu kuruluşlarında ve genellikle iş yerlerinde, etkin ve sürekli güvenlik önlemleri hemen uygulanacaktır.

- İç güvenlik kuvvetleri, devlet gücünü, hükümet aracılığıyla olmaktan çok, doğrudan yansıtır duruma getirilecektir. Bunun için gerekli yetkilerle ve güvencelerle donatılacaktır. •

- Demokraside, iç güvenlik kuvvetlerinin başarısı, korkutucu olmadan saygın ve etkin olabilmelerine bağlıdır. İç güvenlik kuvvetlen üyeleri, bu niteliği edinebilecekleri yönde eğitileceklerdir. O arada., ateşli silah kullanma zorunluluğunu büyük ölçüde azaltıcı yöntemlerle kamu düzeninin sağlayabilecek biçimde yetiştirileceklerdir.

- Bunun yanı sıra, yurttaşların da silâh bulundurma ve kullanma yetkisi kesin zorunluk bulunan durumlarla sınırlandırılacaktır.

- Polislik gerek saygınlığıyla gerek maddi olanakları ve çalışma koşullarıyla çekici bir meslek durumuna getirilecektir.

- Devletin haber alma ve değerlendirme örgütüne, demokratik hukuk devletinin ve açık toplumun gereği olan nitelik kazandırılacaktır. Bu örgüt, siyasete dolaylı da olsa karışmayacak propaganda veya yönlendirme çalışmaları yapmayacaktır.

- Hükümetimiz güvenlik ve huzur sağlamak ve adaletin etkinliğini artırmak üzere bu gibi kurullara uyarken, kamu yönetiminde tarafsızlığı ve demokratik etkinliği gerçekleştirmek için de çözüm ve önlemler uygulanacaktır. O arada;

- Kamu görevlileriyle ilgili her türlü işlemleri nesnel ölçütlere bağlanacak ve demokratik kurallara göre oluşturulan yansız kurullarca yapılacaktır. (Cilt 2, Sayfa 375)

- Yetkileri ve sorumlulukları artırılırken ve kesin çizgilerle belirlenirken, kamu görevlileri, yalnız yetkilerini kötüye kullanırlarsa değil, savsaklırlarsa ve gereken etkinlikle kullanmazlarsa da sorumlu olabileceklerdir.

- Ulusal güvenliği ilgilendiren belli konular dışında kendilerini doğrudan doğruya ilgilendiren bütün kamu yönetimi işlemleri yurttaşlara açık olacaktır.

Adalet kamu yönetimi ve iç güvenlik alanlarında uygulanacak bu demokratik ve etkin çözüm ve önlemlerle ülkede barışın, huzurun can güvenliğinin ve öğrenim özgürlüğünün eksiksiz sağlanması kolaylaşacağı gibi, ekonomik yaşama da güven ve işlerlik kazandırılmış olacaktır. Çünkü huzur ortamının gelişmesi, kamu hizmetlerine ve adaletin işleyişine hız kazandırılması, kamu hizmetlerinde yetkilerin ve sorumlulukların iyice belirlenmesi, ekonomik yaşamdaki birçok tikanıklıkları da giderecektir. •

- Ülke yönetimini, iç güvenlik ve huzur bakımından en elverişsiz koşullarla devralan Hükümetimiz, ekonomik yönden de son derece ağır bir miras üstlenmektedir. Fakat Hükümetimiz Türk Milletinin üstün niteliklerine, devletimizin sağlam temellerine dayanarak ülkede huzur ve barış sağlayabileceğine güvendiği gibi, büyük Milletimizin yeteneklerinden güç alarak ve ülkemizin kaynak ve olanaklarını gereğince değerlendirerek, kısa sürede ekonomik sorunlarında üstesinden geleceğine,

hızlı ve sağlıklı bir gelişme sürecini başlatabileceğine inanmaktadır. (Cilt 2, Sayfa 376)

- iki buçuk yıldır ülkemiz, ulusal birliğimizi ve Devletimizi temellerinden sarsan ve can güvenliğini, huzuru, çalışma barışını ortadan kaldıran bir cephecilik anlayışıyla yönetilirken, Cephe Hükümetinin kendi içindeki bölünmeler, engellemeler nedeniyle ve Devlet yönetiminin bazı Hükümet ortakları arasında parsellenmesi dolayısıyla ekonomimiz de büyük zararlar görmüştür. (Cilt 2, Sayfa 377)

41.Hükümet Programı V. Demirel Hükümeti / 21.7.1977-5.1.1978

27.7.1977

- Büyük Atatürk'ün önderliğinde Aziz Milletimizin kurduğu Türkiye Cumhuriyetini, Anayasamızdaki temel nitelikleri ile savunmaya ve her şartta korunmaya kararlıyız.

Komünizm, faşizm ve diğer materyalizme dayalı zihniyetlerle, insanca yaşamak hak, hürriyet ve haysiyetiyle bağdaşmayan ve bütün maddi, manevi değerleri yok eden her türlü zulüm ve tahakküm idarelerine ve dikta heveslerine karşıyız.

Milli, manevi ve tarihi değerlere sahip ve bunlara sadakatle bağlı olmayı mukaddes bir görevin gereği sayıyor, övünüyoruz.

Ülke ve Millet bütünlüğünü, iç barışı, kardeşlik ve huzuru korumaya kesin şekilde kararlıyız.

Hükümet olarak, Devletimizi tahribe yönelen iç ve dış tehdit ve tehlikelere karşı bütün tedbirleri almayı, her türlü kanunsuzlukla hukukun içinde kalarak ve kanun yoluyla mücadele etmeyi, kesin olarak kanun hakimiyetini sağlamayı, milli bir görev kabul ediyoruz.

Türk Devleti ve hürriyetçi demokratik nizam, can ve mal güvenliğini tehdit, okuma ve çalışma hürriyetini ihlâl eden anarşiye karşı, korunmasız değildir.

Devlete ve rejime, huzura ve can güvenliğine yönelen tehditlere karşı, koruyucu ve caydırıcı ilk müessese olarak, kanunların bekçisi Emniyet Kuvvetlerimizi görüyoruz. Günün şartları içinde yeni hüviyet kazanmış suçlara karşı caydırıcı ve önleyici görev yapan güvenlik teşkilâtını, emniyet ve asayiş kuvvetlerini en modern teçhizata kavuşturarak güçlendireceğiz. Bu teşkilatın yetki ve sorumluluklarını günün şartlarına intibak ettireceğiz. Bilhassa eğitimleri üzerinde özel dikkat ve önemle duracağız. (Cilt 2, Sayfa 408)

• Ülkemizde cereyan eden şiddet hareketlerinin ve anarşik olayların arkasında, rejimi yıkmak kavgası vardır. Devletimiz uluslararası komünizmin çeşitli yönlerden gelen saldırısı ile karşı karşıyadır. Anayasanın sağladığı geniş hürriyetleri kötüye kullanarak devleti ve rejimi yıkmak, ülke ve Millet bütünlüğünü parçalamak maksadıyla teşkilatlanmış bazı ideolojik mihraklar, dış kaynaklarla irtibatlı olarak hür demokratik cumhuriyet rejimi yerine bir komünist dikta rejimi kurma arzusu içindedirler. Bütün bu faaliyetlerin yanı sıra, genel asayişle ilgili olarak kanun dışı olaylar, Memleket huzurunu ihlâl etmektedir.

iş güvenlik, asayiş ve kanun hâkimiyeti kesin şekilde sağlanacaktır. Güvenlik kuvvetlerinin, görevlerini tam bir eşitlikle, adaletle ve süratle yerine getirebilmeleri için gereken, gayret ve titizlik gösterilecektir. Bu alandaki bütün hizmetlerin noksatsız yapılması için her türlü imkandan yararlanılmasını ve gereken tedbirlerin alınmasını kaçınılmaz sayıyoruz.

Kanunsuz fiiller, kimden ve nereden gelirse gelsin, kanun tatbikatında, Anayasa'da ifadesini bulan eşit uygulamaya büyük bir dikkat atfedeceğiz. Kanunsuzluğa karşı kanun hâkimiyetini mutlaka sağlayacağız.

Demokratik hukuk devletinde her türlü kanun dışı eylemlerle mücadelenin başlıca dayanağı olarak hukuku görüyoruz. Bu maksatla ihtiyaca cevap verecek kanunlar süratle çıkarılacak ve uygulamaya konulacaktır. (Cilt 2, Sayfa 409)

• Bir milli felâket halini almış bulunan trafik kazalarının azami derecede önlenmesi için her türlü teknik, idari ve kanuni tedbirleri süratle almak kararındayız.

Vatandaş - Devlet münasebetlerinde gereksiz işlemlerin ve bürokratik engellerin ortaya çıkardığı çeşitli şikâyetleri en kısa zamanda gidereceğiz. Hizmetlerin süratle ifasını sağlayacağız. Her alanda imkân ve zaman israfını önlemek için idareye dinamik bir yapı kazandıracağız. (Cilt 2, Sayfa 411)

• Edirne - Giirbulak ve İstanbul - İskenderun sürat yollarını, trafiğin yoğun olduğu kesimlerde, yüksek standartlı geliş - gidiş yollarını, kasaba ve şehirlerimizin çevre yollarını, giriş ve çıkışlarını en kısa zamanda tanzim edip inşa edeceğiz. (Cilt 2, Sayfa 430) •

• Trafiğin yoğun olduğu büyük şehirlerimizin ana yollarıyla metrolarının yapımında Belediyelerle işbirliği yapacağız. (Cilt 2, Sayfa 431)

42.Hükümet Programı III. Ecevit Hükümeti / 5.1.1978 - 12.1 J.1979

- İç güvenlik kuvvetlerinin kesin tarafsızlığı ve demokratik hukuk devleti kuralları içinde etkinliği sağlanacak, o amaçla bu kuvvetler gerekli yetki ve güvencelerle donatılacaktır.

- İç güvenlik kuvvetleri, etkinliğini yurttaşlarda uyandıracak saygı ve güven duygusundan alacak biçimde eğitilecektir.

Yurttaşların kendi güvenliklerini sağlamak için silâh bulundurma ve kullanma gereği duymaları yerine devlete güvenebilmeleri sağlanacaktır.

- Polislik gerek saygınlığıyla, gerek maddi olanakları ve çalışma koşullarıyla çekici bir meslek durumuna getirilecektir. Jandarmanın yeterli düzeyde eğitilmesine ve gerekli olanaklarla bir an önce donatılmasına önem verilecektir.

- Hiç bir gerekçeyle hiç bir kimseye, devlet denetimi ve sorumluluğu dışında kamu görevi yapma, zor kullanma, güvenlik sağlama, kendi kendine hak alma yetkisi ve olanağı tanımayacaktır. Hangi yönden ve nereden gelirse gelsin hukuk devleti kurallarıyla bağdaşmayan bu tür davranışların kaynakları hızla kurutulacaktır. Bunu yaparken bir yandan da haksızlıklar onanacak ve geçmişin yaralarını tedavi yolları aranacaktır. Fakat Hükümetin iyiniyetli davranışına karşı en güçlü; bir direniş olursa gereği tereddütsüz yerine getirilecektir.

- Devletin haber alma ve değerlendirme örgütüne demokratik hukuk devletin ve açık toplumun gereği olan nitelik kazandırılacaktır. Bu örgüt, siyasete dolaylı da olsa karıştırılmayacak, propaganda ve yönlendirme çalışmaları yapmayacaktır. (Cilt 2, Sayfa 443)

- Yasalara olduğu kadar demokratik hukuk devletin temel kurallarına da aykırı olarak yapılan atamalar veya kayırmalar, kamu görevlileri arasındaki, o arada güvenlik kuvvetleri personeli arasındaki ilişkileri de, halkın devlet yönetimine güven ve saygısını da sarsıcı ölçülere varmıştır. Hükümetimiz bu tür uygulamalara derhal son vermek kararındadır.

Hükümetimiz güvenlik ve huzur sağlamak ve adaletin etkinliğini artırmak üzere bu temel kurallara uyarken, kamu yönetiminde tarafsızlığı ve demokratik etkinliği gerçekleştirmek için de çözüm ve ödemler uygulayacaktır. (Cilt 2, Sayfa 444)

- Vatandaşları ve bizzat kamu yönetiminde görev alanları büyük ölçüde huzursuzluktan kurtarıp bir güven ortamına kavuşturmak Hükümetimizin temel amacıdır.

Devlete işlerlik kazandırılarak halkın devlete güvenini sağlamanın temel koşullarından biri de karım yönetiminde tarafsızlığı ve demokratik yöntemler içinde etkinliği gerçekleştirmektir. Bu kamu yönetiminde yetenek, beceri ve tarafsızlığın esas olmasıyla sağlanabilecektir. Hükümetimiz, Bakanlık ve kuruluşların parsellenerek parti militanlarınca işgal edilmesini ve devletin parti militanlarına teslim edilmesini kabul edemez. Devlet kapısı, siyasal inançları ne olursa olsun bütün yurttaşlara güven verecek şekilde açık tutulacaktır. (Cilt 2, Sayfa 445)

- Kamu yönetimi ve iç güvenlik alanlarında uygulanacak demokratik ve etkin çözüm ve önlemlerle, ülkede barışın can güvenliğinin ve öğrenim özgürlüğünün eksiksiz sağlanması kolaylaşacağı gibi, ekonomideki ve karar alınmasındaki tikanıklar da giderilerek ekonomik yaşama güven ve işlerlik kazandırılmış olacaktır. (Cilt 2, Sayfa 446)

43. Hükümet Programı VI. Demirel Hükümeti / 12.11.1979 -12.9.1980

19.11.1979

- Kasım 1979'da, Türkiye'nin genel durumunu tasvir eden tablonun ana hatları şunlardır:

— Vatandaş can derdine düşmüştür.

Can ve mal güvenliğinin, kanun ve nizam hâkimiyetinin, huzur ve sükûnun, vatandaşın korkusuz yaşama hakkının sağlanması, önemli meseleler içinde en başta gelenidir.

Anarşi çok büyük boyutlara ulaşmış cinayetler, yangınlar, sabotaj ve soygunlar birbirini takip etmiş, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş olaylar vuku bulmuştur. Toplumun huzuru olağanüstü bir şekilde bozulmuştur.

Devletin var oluş sebebi olan can ve mal güvenliğinin, korkusuz yaşamanın sağlanması hususu geniş çapta zedelenmiştir. Pek çok olayın faili meçhul kalmıştır.

10 aya yakın bir zamandan beri 19 ilimizde uygulanan Sıkıyönetime rağmen, olaylar durmamış, azalmamış, bölücülük, yıkıcılık, anarşi ve terör milleti derin endişelere sevk etmiştir.

Vatandaş Devleti arar haldedir.

Militan çetelerin ülkenin çeşitli köşelerinde, büyük şehirler etrafında meydana getirdiği "Kurtarılmış Bölgeler" terörün boyutlarını göstermektedir.

Devletten, Belediyelerden, Kooperatiflerden maaş alan kişilerin arasında anarşi ve şiddet olaylarını sevk ve idare edenlerde bulunmaktadır. (Cilt 3, Sayfa 13-14)

Kasım 1979'da, Türkiye huzur, güven, kanun ve nizam hakimiyeti arayan bir ülkedir.

Hükümetimiz, demokratik rejimin vazgeçilmez gereği olan düşünce inanç ve ibadet hürriyetine, Anayasanın teminatı altında bulunan bütün temel hak ve hürriyetlere saygılı olacaktır.

şş»

Hükümetimiz, Anayasa ve kanun dışı eylemlerle Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü zedeleyen, dil, ırk, sınıf, din ve Anayasa'da yer alan Türkiye Cumhuriyetini ortadan kaldırmayı hedef alan faaliyetlerle müessir şekilde mücadele edilmesini kesin bir zaruret saymaktadır. Tedbir alınırken kanunlarımızın yasakladığı her türlü ideolojinin her türlü totaliter rejim arzusunun ve özellikle komünizmin ülkemiz için büyük bir tehlike teşkil ettiğinin hiç bir zaman gözden kaçırılmaması gerektiğine inanıyoruz.

İçinde bulunduğumuz şartların ağırlığını ve bunun gerektirdiği sorumluluğu tamamiyle müdrik bulunan Hükümetimiz ülkenin "fevkalâde hal" olarak vasıflandırdığı durumu muvacehesinde, en başta gelen meselenin can ve mal güvenliğinin, huzur ve sükûnun, kanun ve nizam hâkimiyetinin mutlaka sağlanması olduğu düşüncesindedir.

Can ve mal güvenliği mutlaka sağlanacaktır.

Kanun ve nizam hâkimiyeti mutlaka sağlanacak, özellikle sokakta, okulda, işyerinde, Devlet Dairesinde ve her yerde huzur ve sükunet tesis edilecektir. (Cilt 3, Sayfa 16)

Anarşinin, terörün, bölücülüğün ve yıkıcılığın tesirsiz hale getirilmesi için mevcut kanunlar ve imkânlar en müessir şekilde kullanılacak, Devletin, yargı organlarının, idarenin ve güvenlik kuvvetlerinin kanunları tam hâkim kılacak şekilde çalışabilmesi sağlanacaktır.

Devletin İstihbarat Teşkilâtı mensuplarının ve polisinin rejime ve Devlete sadakat ile, ahenk içerisinde, kanunları tatbik ettiklerinden ve görevlerini yaptıklarından dolayı hiçbir kuşkuyla kapılmaksızın çalışmaları sağlanacaktır.

Huzur ve sükûn yeniden' hissedilir bir şekilde tesis edilinceye kadar, Sıkıyönetime devam edilecektir. Sıkıyönetim, hiçbir müdahale olmaksızın, Anayasa ve kanunlarla verilen yetkilerin hepsini kullanacaktır.

Adaletin yerine getirilmesi ile suçluların teşhis, takip, tespit ve yakalanmasında görev alanlar ve yakınları görev esnasında ve görevden ayrıldıktan sonra dahi, tehdit ve tecavüzlere karşı korunacaktır. Taşıdıkları sıfat ve gördükleri görev sebebi ile adı geçen kişilere karşı suç işleyenlerin fiillerine daha ağır cezalar verecek tedbirler alınacaktır.

Bu görevlerden şehit olanların ailelerine ve çocuklarına Devlet kayda hayat şartı ile bakmayı üstlenecektir. Görev esnasında çalışamaz hale gelenlere de aynı imkân tanınacaktır. (Cilt 3, Sayfa 17)

Cumhuriyetin polisinin ideolojik şartlanmalara ve içinde bölünmelere maruz kalması kesinlikle önlenecektir.

Cumhuriyetin polisi her türlü imkânla teçhiz edilecek, eğitim, disiplin ve moral bakımından fevkalade yüksek bir durumda olması sağlanacaktır.

Devletin azimli ve kararlı gayretlerine, basın ve yayın organlarının Devlet Radyo ve Televizyonunun, kurum ve kuruluşların kanunlar çerçevesinde yardımcı olmaları gerekecektir.

Anayasamızın tarif ettiği, Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına dayalı, milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir. Ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür.

Anayasa hiçbir siyasi partinin ülke bütünlüğünü bozacak faaliyette bulunamayacağını emretmiştir. Siyasi partilere yasaklanmış bulunan faaliyetleri hiçbir dernek, hiçbir sendika, hiçbir meslek teşekkülü ve her ne nam altında olursa olsun, hiçbir kuruluş yürütemez. Anayasanın kapalı olduğu cereyanları gaye alan parti, dernek, sendika meslek kuruluşu olamaz.

Memlekette asayiş ve huzuru bozanların, zora ve silâha dayanan eylemlere başvuranların, Anayasa düzeni yerine totaliter bir düzen getirmek isteyenlerin meşru zeminlerde, Devletin meşru gücü ile ve kanuni yollarla tesirsiz hale getirilmeleri lâzımdır.

Devletin içine sızmış bulunan anarşi mihrakları derhal söndürülecek. Devletin kendi düşmanlarını besler halde bulunmasına son verilecektir.

Siyasi destek ve himaye görmediği sürece, anarşinin her ülkede mutlaka yok edileceğine kaaniyiz. Hükümetimizin anarşi ve teröre bakışı budur.

Devletin güvenliği mutlaka sağlanacaktır.

Devlete demokratik otorite mutlaka kazandırılacak, yıpranmış veya yıpratılmak istenmiş müesseseler, zinde ve itibarlı hale getirilecektir.

Devletin demokratik otoritesini güçlendirmek bakımından, ihtiyaç duyulduğuna inandığımız yeni kanuni tedbirlerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

— Anayasanın 123. maddesi ile getirilen olağanüstü haller ile ilgili tedbirlere ek olarak, bir “Fevkalade Haller Kanunu” çıkarılacaktır.

Bu kanun kamu düzenini ciddi bir şekilde tahribe yönelecek, can ve mal güvenliğini telafisi imkânsız zararlara uğratacak tehlikeler karşısında, idareye fevkalade tedbirler alma imkânını sağlayacaktır.

— Anayasanın 136. maddesi ile kurulması emrolunan Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanunu çıkarılacaktır.

— Ceza ve Usul Kanunları, özellikle toplu suç ve mesuliyet fikrini de öngörecektir, günün ihtiyaç ve şartlarına uyacak, adaletin süratle tecelli etmesini sağlayacak şekilde değiştirilecektir. (Cilt 3, Sayfa 17-18)

— Sendika ve Dernekler Kanunlarında değişiklikler yapılacaktır.

Bu ve benzeri kuruluşların, Anayasanın 29. maddesinde ifadesini bulduğu şekilde “Devletin ülkesi ve milleti ile bütünlüğünün, milli güvenliğin, kamu düzeninin ve genel ahlâkın” tahribine yol açan faaliyetlerde bulunulmasına müsaade olunamaz.

Kanunlarda bu tür suçları gizlemeye, maddi ve manevi destek sağlamaya müsait eksiklikler giderilecektir.

— İl İdaresi Kanunu günün şartlarına göre değiştirilecek, valilerin yetkilerine açıklık getirilecektir. (Cilt 3, Sayfa 18)

- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu yeniden düzenlenecek toplantı ve gösteri hakkının kamu düzenini ihlâl etmesi veya günlük hayatı felce uğratması önlenecektir.

— Emniyet Teşkilat Kanununda polisin eğitim, disiplin ve moral yönünden güçlendirilmesini sağlayacak değişiklikler yapılacaktır.

— Polis Vazife ve Salâhiyet Kanunu, teşkilatlı ve silahlı saldırılar açısından, günün ihtiyaç ve şartlarına uyacak şekilde değiştirilecektir.

— Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, teşkilatlı ve silahlı saldırılar açısından, günün ihtiyaç ve şartlarına uyacak şekilde değiştirilecektir.

- Silâh ve mermi kaçakçılığının kesinlikle önlenmesi için personel, teçhizat, yeniden düzenleme ve işbirliği meselelerin hızla halledilmesi

gibi bazı tedbirleri de Devletin işlerliğini sağlamak bakımından zaruri görüyoruz.

Hükümetimiz hak ve hürriyetlere saygılı olduğu ölçüde, meşru nizamın korunmasında ve kanun hakimiyetinin sağlanmasında da kararlı olacak, kanunların suç saydığı fiillere hiçbir şekilde müsamaha göstermeyecek, kanun dışı eylemlere girişenlere kanunların tam olarak uygulanmasını sağlayacaktır.

Hükümetimiz her şeyden önce can ve mal güvenliği ile var olan Devletin gücünü ve caydırıcılık vasfını vatandaşa hissettirmeye karardır. (Cilt 3, Sayfa 19)

- Yurda giriş ve çıkışlarında gerekli kolaylıklar sağlanacaktır. (Cilt 3, Sayfa 26)

44.Hükümet Programı Ulusu Hükümeti / 20.9.1980 - 12.12.1983

27.9.1980

- Büyük Atatürk'ün bize emanet ettiği, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, son yıllarda, dış ve iç düşmanlarının tertip ve tahripleriyle haince saldırılara uğramış, milli birlik ve bütünlüğümüz tehlikeye düşürülmüştür. Bu durum karşısında girişilen harekâtın amacı, Milli Güvenlik Konseyi'nce; "ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, Devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak" olarak belirtilmiştir. (R.G. Sayfa 1)

- Demokratik düzen tüm kurumları ile birlikte felce uğramaya ve yerini fiili bir anarşi ortamına terk etmeye başlamıştır.

Milli bütünlüğümüzü sağlayan bütün unsurlar yozlaşmaya uğramış, mezhep, dil ve siyasi görüş farklılıkları ideolojik açıdan ve kasıtlı olarak istismar edilerek vatandaşlar düşman kamplara itilmişlerdir.

- Anarşi, terör ve bölücülük hareketleri Türkiye'yi bir iç savaşın eşiğine getirecek boyutlara ulaşmıştır.

- Devlet memurlarının, işçilerin, öğretmenlerin ve polis mensuplarının bir kısmı gruplara ayrılmış; tarafsızlık içinde görevlerini yapmak yerine, ideolojik uçlara alet edilmiş veya alet edilmeye zorlanmışlardır. (R.G. Sayfa 2)

- Tarihimizde görüldüğü gibi başlangıçta ülkenin ve milletin lehine ve daha fazla hürriyet ve adaleti sağlamak için alınan tedbirler ve

yapılan hukuki düzenlemeler, ne kadar iyi niyetle düşünülürse düşünülün, uygulamada gelişen olaylar ve memleketin kendine mahsus şartları sonucu devletin bütünlüğünü güvence altına almada ve yurttaşlarımızın huzur ve güveni sağlamada yetersiz hale gelmiştir. (R.G. Sayfa 3)

- Mazisi yüzyıllara dayanan Türk idare yapısı, şartların değişmesiyle yeniliklere ve ihtiyaçlara ayak uy duramayarak eskimiş, ekonomik ve sosyal gelişmelerin gerisinde kalmıştır. Bunun sonucunda kamu yönetiminde; aşırı merkezîyetçilik, görev, yetki ve sorumlulukların dağılımında dengesizlik, normalin çok üstünde istihdam atıl kapasite, verimsizlik, lüzumsuz formalite ve kırtasiyecilik hastalıkları meydana gelmiştir. Kalkınmada olan bir ülke durumundaki Türkiye'nin, ekonomik ve sosyal kalkınmasını engelleyen en önemli faktör Türk idaresinin bu hastalıklarıdır. Bu tabloya bir de son yıllardaki anarşik ortam eklenince idare toplumun güven ve huzurunu sağlamada yetersiz kalmıştır. (R.G. Sayfa 4)

0 1980 Türkiye'sinin artık herkes tarafından kabul edilen iki meselesi, asayiş ve huzurun sağlanması ile ekonomik durumun düzeltilmesidir. Vatandaşların can güvenliğinin ve huzurunun en kısa zamanda sağlanması, Hükümetimizin ilk yapacağı işlerin başında gelmektedir. (R.G. Sayfa 5)

İçinde bulunulan şartların ağırlığını ve bunun gerektirdiği sorumluluğu müdrik bulunan Hükümetimiz, ülkenin fevkalâde hal olarak vasıflandırılan bu durumu en başta gelen görevinin, can ve mal güvenliğinin, huzur ve sükûnun ve kanun ve nizam hâkimiyetinin mutlaka sağlanması olduğu düşüncesindedir.

Vatandaşlarımızı kaderde, kıvançta ve tasada ortak bir bütün halinde milli şuur ve ülküler etrafında birleştirmenin iç barış ve huzurun sağlanmasında vazgeçilmez faktör olduğu düşüncesi ile Atatürk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak, milli mücadele ruhunu yeniden canlandırmak, millet egemenliğine, Atatürk ilke ve devrimlerine olan bağlılığın tam şuurunu yerleştirmek ve geliştirmekle ülkemize yönelik tehditlerin ulusça göğüsleneneğine inanıyoruz.

Son iki yıllık süre içinde terör ve anarşinin Sakarya Savaşındaki şehit sayısına yakın miktarda ölüme sebep oluşu, anarşik olaylardaki öl sayısının günde 20 civarına yükselişi, görevimizin kolay olmadığına ortaya koymaktadır. Güzel yurdumuzda sulh ve sükûnu sağlayacak her türlü tedbiri, en seri ve kesin şekilde alacağız.

Bu itibarla;

— Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğini tehlikeye sokacak, kamu düzenini ciddi bir şekilde tahribe yönelecek, can ve mal güvenliğini telâfisi imkânsız zararlara uğrayacak yaygın şiddet hareketlerinin baş göstermesi halinde devamlı olarak sıkıyönetime başvurmamak için, idareye olağanüstü tedbirler alma imkânını ve yetkisini sağlayan "Olağanüstü Hâl Kanunu" hazırlanacaktır. (R.G. Sayfa 6)

— Devlete ve rejime, kamu düzenine, can ve mal güvenliğine yönelen tehditlere karşı koruyucu ve caydırıcı başlıca güç oluşturan Güvenlik Kuvvetlerimizin hizmet icaplarına uygun bir niteliği ve. Niceliğe kavuşturulmasına; günün şartları içinde yeni hüviyet kazanan suç ve suçlulara karşı sürdürdüğü mücadelede etkinlik sağlayacak şekilde teşkilatlanmasına önem verilecektir. Bunun için Jandarma ve Emniyet Teşkilâtı Kanunları yeniden hazırlanacak ve ilgili mevzuatta gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu yeniden gözden geçirilecektir.

— Dernekler Kanunu tadil edilerek, derneklerin amaçları dışında faaliyet göstermeleri ve siyasete karışmaları kesinlikle önlenerek, mali ve idari denetimlerinde ortaya çıkan aksaklıklar mutlaka giderilecektir.

— Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri mevzuatındaki boşluklar doldurulacak; toplantı ve gösteri hakkının kamu düzenini ihlâl etmesi veya günlük hayatı felce uğratması önlenecektir.

— Güvenlik Kuvvetlerinin (Jandarma ve Emniyet), modern araç ve gereçlerle donatılması, daha üstün hareket kabiliyetine ve etkinliği kavuşturulması için hazırlanan programın hızla uygulamaya konulması sağlanacak; elektronik, teknik ve kriminal tesisler geliştirilerek modernleştirilecektir.

— Kaçakçılıkla, özellikle silah ve mermi kaçakçılığı ile yapılacak mücadelenin etkili olabilmesi için gerekli mevzuat süratle hazırlanacak, güvenlik kuvvetlerinin bütün imkânları seferber edilecektir. Sınır, kıyı ve karasularımızın güvenliği ve kontrolü sorunu tekrar gözden geçirilecek ve lâzım gelen tedbirler alınacaktır.

— Bankalar ile resmi ve özel işyerlerinde vuku bulan ve Devletin itibarına gölge düşüren her türlü soygun, sabotaj ve benzeri eylemleri önlemek amacıyla, söz konusu yerlerde özel Güvenlik Teşkilâtı kurulması sağlanacaktır.

— Güvenlik Kuvvetlerinin hizmete bağlılıklarının sağlanması ve iş verimliliklerinin artırılması, sosyal güvenliklerinin temini üzerinde cüd

diyetle durulacak; asayiş ve huzurun tesisi uğruna şehit olan bu vatan çocuklarının ve ailelerinin gelecekleri mutlaka ve tam olarak teminat altına alınacaktır. Güvenlik Kuvvetleri ile ilgili Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Kanunu yürürlüğe konulacaktır.

Ayrıca, Güvenlik Kuvvetleri mensuplarının mesken sorunlarının çözülmesi için konut yaptırılması ve satın alma bir program dahilinde gerçekleştirilecektir.

— Güvenlik Kuvvetlerinin eğitim ve disiplinine özel bir önem verilecek; emniyet ve asayiş hizmetlerinde çalışan kamu personeli için etkili bir denetleme, ceza ve ödüllendirme sistemi oluşturulacaktır.

— İl İdaresi Kanunu günün şartlarına göre değiştirilerek yapılacak mücadelenin etkili olabilmesi için gerekli mevzuat süratle hazırlanacak, güvenlik kuvvetlerinin bütün imkânları seferber edilecektir. Sınır, kıyı ve karasularımızın güvenliği ve kontrolü sorunu tekrar gözden geçirilecek ve lâzım gelen tedbirler alınacaktır.

— Bankalar ile resmi ve özel işyerlerinde vuku bulan ve Devletin itibarına gölge düşüren her türlü soygun, sabotaj ve benzeri eylemleri önlemek amacıyla, söz konusu yerlerde özel Güvenlik Teşkilâtı kurulması sağlanacaktır.

— Güvenlik Kuvvetlerinin hizmete bağlılıklarının sağlanması ve iş verimliliklerinin artırılması, sosyal güvenliklerinin temini üzerinde ciddiyetle durulacak; asayiş ve huzurun tesisi uğruna şehit olan bu vatan çocuklarının ve ailelerinin gelecekleri mutlaka ve tam olarak teminat altına alınacaktır. Güvenlik Kuvvetleri ile ilgili Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Kanunu yürürlüğe konulacaktır.

Ayrıca, Güvenlik Kuvvetleri mensuplarının mesken sorunlarının çözülmesi için konut yaptırılması ve satın alma bir program dahilinde gerçekleştirilecektir.

— Güvenlik Kuvvetlerinin eğitim ve disiplinine özel bir önem verilecek; emniyet ve asayiş hizmetlerinde çalışan kamu personeli için etkili bir denetleme, ceza ve ödüllendirme sistemi oluşturulacaktır.

İl İdaresi Kanunu günün şartlarına göre değiştirilerek valilerin emniyet ve asayişle ilgili yetkilerine açıklık getirilecektir.

— Büyük can ve mal kaybına sebep olan trafik kazalarının önlenmesi için Trafik Kanunu yeniden düzenlenecek ve müessir bir kontrol sisteminin geliştirilmesi sağlanacaktır.

— Nüfus işlerindeki bürokratik engelleri ortadan kaldıracak Merkezi Nüfus İdaresi Projesi'nin gerçekleştirilmesine hız verilecek ve milli menfaatlerimizle yakından ilgili olan Vatandaşlık Kanunu kısa zamanda çıkarılacaktır. (R.G. Sayfa 7)

- Gümrüklerde yapılan her türlü rüşvet, suiistimal ve kaçakçılık olaylarının kesin olarak önlenmesi için bütün tedbirler alınacaktır.

- Yurdumuz üzerinden transit geçen ve yurdumuzda eşya getirip götüren tır kamyonlarının gidiş ve geliş hattı üzerindeki çeşitli noktalarda "Tır Kontrol Zinciri" tesis edilecektir. Bu suretle Gümrük, Jandarma Emniyet mensuplarının işbirliği sağlanarak tır vasıtaları ile yapılan kaçakçılık büyük ölçüde önlenmiş olmaktadır. (R.G. Sayfa 11)

- Memleketimizde kara yolları üzerindeki trafik ve nakliyenin günün şartlarına uydurulabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler gidilecektir. (R.G. Sayfa 14)

- Türkiye'nin gündemindeki iki meselenin, asayiş ve ekonominin düzlüğe çıkabilmesi, ülkenin sosyal ve kültürel yapısının süratle ıslah edilmesi mümkündür. Aksi takdirde, sosyal sistem ve özellikle eğitim sistemi ile bütünleşmemiş siyasi ve ekonomik tedbirler, sorunlar karşısında kalıcı ve köklü çözümler sağlayamayacaktır. Hükümetimiz, başta eğitim, kültür ve çalışma sorunları olmak üzere her türlü sosyal meselenin üzerine yılmadan gidecek; ekonomik kalkınmaya paralel bir sosyal güvenlik programının uygulanmasına girişecektir. (R.G. Sayfa 15)

- Hükümet programını bitirmeden önce programın ana hedeflerini kısaca vurgulamak isterim.

1. Atatürk ilkeleri rehberimiz olacaktır. Takip edeceğimiz yolu bu ilkeler aydınlatacak ve gösterecektir.

2. Ülkemizin bütünlüğüne ve bölünmezliğine yönelik,

- Anarşi,

- Mezhep kışkırtmacılığı,

- Bölücülük faaliyetleri,

kesinlikle yok edilecektir.

3. Aziz Yurdumuzun ufkunu karartan bütün kara bulutları dağıtmaya kararlıyız.

Bunun için de;

- Herkese insanca yaşayacağı gelir temine gayret etmek,

- İşsizlikle mücadeleyi kazanmak,
 - Pahalılığı etkisiz hale getirmeyi başarmak,
 - Ülkeyi her geçen gün daha mamur ve müreffeh hale getirmek,
- değişmez hedeflerimiz olacaktır.

- Bu suretle Aziz Türk Milleti, tam bir huzur ve güven ortamı içinde kısa zamanda lâyük olduğu refah ve mutluluğa kavuşacak, özgürlükçü demokrasi sağlam temeller üzerine oturtulacak, Devletin ve ülkenin bütünlüğünü tam anlamıyla güvence altına alınacak ve Devlet otoritesi yeniden ve en etkin bir biçimde tesis edilmiş olacaktır.

Devletin bekasını ve vatandaşların yaşama hakkı ile özgürlüklerini her türlü saldırıya karşı tam olarak koruyacak yasal ve idari tedbirleri bir an önce gerçekleştirerek hürriyetçi parlamenter sisteme süratle geçmek en samimi dileğimizdir. (R.G. Sayfa 22)

45.Hükümet Programı I. Özal Hükümeti / 13.12.1983 - 21.12.1987

19.12.1983

- 12 Eylül 1980 öncesi dönemde, Türk Devletin otoritesi zedelenmiş ve varlığı ciddi tehlikelere maruz kalmıştır. Anarşi, terör ve bölücülük hareketleri, memleketi bir iç savaşın eşiğine getirmiştir. Milli birlik ve bütünlüğümüzü sağlamak üzere geçici olarak Devlet yönetimini üstlenen Milli Güvenlik Konseyi, kısa zamanda huzur, güven ve asayiş temin etmiş, gösterdiği iyi niyetli ve başarılı çalışmalarla Milletimizi ve Devletimizi kurtarmıştır. 7 Kasım 1982 tarihinde Milletin büyük bir çoğunlukla kabul ettiği yeni Anayasa ile 6 Kasım Seçimlerine kadar uzanan demokrasi yolunun açılması da, yine bu iyi niyetli çalışmaların bir neticesidir. (R.G. Sayfa 2)

- Sayın Cumhurbaşkanımız 7 Aralık günü Parlamentoda yaptıkları konuşmalarında;

"Milletvekillerini bekleyen birçok sorunların başında anarşi ve terörle mücadele, ekonomik sıkıntılar ve çıkarılması gereken kanunlar gelmektedir." buyurmuşlardır.

- Önümüzdeki dönemde Türkiye'yi çetin meseleler beklemektedir.

12 Eylül yönetimi sayesinde anarşi ve terörle mücadelede merhaleler katedilmiş, anarşi ve terör sindirilmiş ve sokaklar tekrar yürünebilecek hale gelmiştir. Ancak bu konudaki iyi niyetli gayretlere rağmen henüz anarşinin kökü kazanamamıştır. Kışkırtıcı mihraklar ve elebaş-

ların bir kısmı yeraltına sinmiş ve tekrar meydana çıkmak için fırsat kollamaktadırlar.

1974 te başlayarak 12 Eylül 1980'e kadar anarşik olayların gelişimini tetkik ettiğimizde, bu dönemde anarşinin çığ gibi büyüdüğünü görüyoruz. Son üç yıllık dönemde anarşik olaylar süratle gerilemiş; olay, ölü ve yaralı sayıları bakımından yapılan değerlendirmelere göre 1975 yılındaki göstergelere kadar düşürülmüştür.

12 Eylül'den sonra anarşi ile mücadele konusunda gösterilen bu başarının devam ettirilerek anarşinin ortadan kaldırılmasına çalışacağız.

Muhalefetiyle, iktidarıyla, yasama ve yargı organlarıyla, eğitim sistemiyle, basınıyla, sendikalarıyla, radyosu ve televizyonu ile bütün meşru güçler, bu konuda el ele vermelidir.

Memleketin ihtiyaç duyduğu köklü bir huzur ve güven ortamının ancak bu şekilde yerleşeceğine inanıyoruz.

Milli birlik ve dayanışmanın sarsıntı geçirdiği, anarşi ve terörün kol gezdiği günler artık geride kalmıştır. Milletimizin o acı günleri tekrar yaşamaya tahammülü yoktur. (R.G. Sayfa 3)

- Devlet başta vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünün korunması olmak üzere, adaletin temini, yurdun savunması, emniyet ve asayişin sağlanması, sosyal ve iktisadi faaliyet ve hizmetlerin en verimli bir şekilde yapılabilmesi maksadıyla gene millet tarafından kurulu müesseselerden meydana gelir. (R.G. Sayfa 12) •

- Milletin ve devletin bütün meseleleri her siyasi iktidarın da meselesidir. Ancak temel mesele saydığımız belirli konulara büyük önem ve ağırlık verilmesini, gayretlerin ve kaynakların bu konular üzerine teksif edilmesini zaruri görüyoruz.

Bu temel meseleler şunlardır:

- Huzur ve Güven.
- Çiftçi, işçi, memur, esnaf ve emeklinin meydana getirdiği Orta Direğin güçlendirilmesi.
- İşsizlik.
- Konut.
- Başta Doğu ve Güneydoğu olmak üzere Kalkınmada Öncelikli Yörelerin geliştirilmesi.

- Bürokrasi. (R.G. Sayfa 13)

• Ülkede Huzur ve Güvenin temini, vatandaşın can ve mal emniyetinin sağlanması devletin ilk ve asli görevidir. Bu görev yerine getirilmeden devletin varlığından bahsedilemez.

Huzur ve güvenin sağlam ve kalıcı temellere oturtulması, siyasi, iktisadi ve sosyal politikaların bir bütünlük içinde uygulanmasına, birbiriyle ahenkli ve dengeli yürütülmesine bağlıdır.

- Huzur ve güvenin bedeli demokratik nizamdan insan hak ve hürriyetlerinden vazgeçmek değildir.

Son yirmi beş yıllık tecrübeler göstermiştir ki devlet otoritesinin zayıflaması, ülke ekonomisinin kötüye gitmesi, sosyal dengesizliklerin artması huzur ve güvenin bozulmasında ana sebepleri teşkil etmiştir.

Huzur ve güveni sarsan olayların başında anarşi ve terör gelmektedir. Anarşi ve terör basit bir zabıta olayı değildir. Devlete karşı gelme olayıdır. Bu yüzden de bütün organlarının ortak sorumluluğu altındadır. Yasama, yürütme ve yargı organlarının; iktidarıyla, muhalefetiyle bütün siyasi partilerin; işçisiyle, işvereniyle, esnafıyla, çiftçisiyle milletin bütün fertlerinin üzerine düşen görevler vardır.

Anarşi ve terörün yayılışı devletin iktisadi gücü ile ters orantılıdır. Ülkede ekonomik istikrarın bozulduğu dönemlerde anarşik olaylarda büyük bir sıçrama ve gelişme görülmektedir. Aşırı enflasyonun, yokluk ve kıtlıkların, işsizliğin hakim olduğu bir ortam demokratik rejimin tartışılmasına, komünizme, aşırı cereyanlara, bölücülüğe, anarşi ve teröre çıkartılmış en güzel davetiyedir. Demokratik rejimi insan hak ve hürriyetlerini korumanın, sosyal dengesizlikleri gidermenin önde gelen şartı ülkenin iktisaden güçlü olmasıdır.

Huzur ve güvenin sağlanmasında öngördüğümüz başlıca tedbirler şunlardır:

- Çocuklarımızı ve gençlerimizi, milli ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, bilgili; Türkiye'nin meselelerinin ancak milli birlik ve dayanışma ile ilmi ve akılcı yaklaşımlarla, gayret ve fedakârlıklarla çözülebileceğine inanan; herkese karşı sevgi, saygı ve müsamaha besleyen medeni birer insan olarak yetiştirmeliyiz. İnsanın yetiştirilmesi için yapılan harcamaları en verimli yatırım sayan Hükümetimiz eğitim ve öğretime büyük önem verecektir.

- Anarşi, terör, bölücülük ve aşırı cereyanlarla devamlı ve tesirli bir şekilde mücadele edilecektir. Bunun için güvenlik kuvvetlerimiz

modern imkân ve araçlarla donatılacak, eğitim ve öğretime ağırlık verilecek, ücret ve sosyal imkanları hizmetin önemine uygun bir seviyeye çıkarılacaktır.

Ülkemizde huzur ve güven ortamının iyileşmesine paralel olarak, kademeli bir şekilde sıkıyönetimin kaldırılmasını öngörüyoruz.

- "Güvenlik Hizmetleri Master Plânı", 2000 yılına kadar olan dönemi içine alacak şekilde hazırlanacaktır. Bu Master Plân çerçevesinde, organizasyon, personel, eğitim, teknik teçhizat, tesis - yatırım, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar, uygulama programı ayrıntısında tespit edilerek uygulanacaktır.

EM-RE-MO Projesinin uygulamaya konması, bu suretle silah, araç ve teçhizatın modernizasyonu ile personele ait konut yapımlarının hızlandırılması gerçekleştirilecektir.

- Güvenlik personeli, sayı ve kalite bakımından ihtiyaca yeterli hale getirilecektir.

- Güvenlik ve nüfus hizmetlerinin yürütülmesinde otomasyon sağlanacak ve bilgisayar sistemi, bütün yurtda kullanılacak şekilde uygulamaya konulacaktır.

- Trafik anarşisi ile kesin şekilde mücadele edilecektir.

- Mülki idare âmirlerimiz her şeyden önce tam bir tarafsızlıkla vatandaşın hizmetinde olacaktır. Mülki idare âmirlerimizin yetkileri arttırılacak ve vatandaşların işlerinin büyük bir kısmının Ankara'ya gelmeden mahallinde halledilmesine imkân verecek kanun ve idari düzenlemeler yapılacaktır. (R.G. Sayfa 15, 16)

- Altyapı, belediye, asayiş ve güvenlik hizmetleri ile birlikte sosyal hizmetler, şehirleşme hızına paralel olarak süratle büyüyen ve bu yüzden de süratle çözüm gerektiren hizmet alanlarıdır. (R.G. Sayfa 40)

- Milletlerarası terörizm ve onun bir parçası olan Ermeni cinayet şebekeleriyle daha müessir bir mücadele için bütün imkânlarımız seferber edilecektir. Devletlerarasında bu alanda işbirliği ve koordinasyonun arttırılması maksadıyla gerek ikili, gerek çok taraflı münasebetlerde ve milletlerarası kuruluşlarda konunun yakından takipçisi olacağız. (R.G. Sayfa 47)

- Türkiye'yi yepyeni, kavgasız, ileri ve modern bir ülke haline getirmeye azmettik.

- Önümüzdeki dönem kavga dönemi değil, birlik ve beraberlik dönemi olmalıdır. (R.G. Sayfa 48)

46. Hükümet Programı II. Özal Hükümeti / 21.12.1987 -

- Devlet, başta vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünün korunması olmak üzere, adaletin temini, yurt savunması, emniyet ve asayişin sağlanması, sosyal ve iktisadi faaliyetlerin ve hizmetlerin en verimli bir şekilde yapılabilmesi amacıyla gene millet tarafından kurulu müesseselerden meydana gelir.

- Devlet millet için vardır, Devletin millet ile bütünleşmesi esastır. (R.G. Sayfa 6)

- Son dört yılda nüfus işleri, adalet, emniyet, milli eğitim, vergi idaresi ve daha pek çok kamu kuruluşu bilgisayara geçmiştir. Bunun sonucu işlemler hızlanmış, bekleme süreleri tamamen kalkmış veya büyük ölçüde azaltılmıştır. Önümüzdeki dönemde vergi idaresi tamamen bilgisayara geçecek, bütün bakanlıklarda etkili ve verimli çalışacak şekilde bilgisayar yardımıyla otomasyon projeleri başlatılacaktır

- Ehliyet, pasaport, nüfus çok çeşitli alanlarda bürokratik işlemler, formaliteler basitleştirilmiştir.

- Ülkede huzur, asayiş ve güvenin temini, vatandaşın can ve mal emniyetinin sağlanması devletin ilk ve asli görevidir. Bu görev yerine getirilmeden devletin varlığından bahsedilemez.

- Huzur ve güvenin sağlam ve kalıcı temellere oturtulması, siyasi, iktisadi ve sosyal politikaların bir bütünlük içinde uygulanmasına, birbiriyle ahenkli, dengeli yürütülmesine bağlıdır.

- Huzur ve güvenin bedeli demokratik nizamdan, insan hak ve hürriyetlerinden vazgeçmek değildir.

- Son otuz yıllık tecrübeler göstermiştir ki devlet otoritesinin zayıflaması, ülke ekonomisinin kötüye gitmesi, sosyal dengesizliklerin artması, huzur ve güvenin bozulmasında ana sebepleri teşkil etmiştir.

- Huzur ve güveni sarsan olayların başında, anarşi ve terör gelmektedir. Anarşi ve terör basit bir zabıta olayı değildir, devlete karşı gelme olayıdır. Bu yüzden de devletin bütün organlarının ortak sorumluluğu altındadır. Yasa, yürütme ve yargı organlarının; iktidarıyla, muhalefetiyle, bütün siyasi partilerin; işçisiyle, işvereniyle, esnafıyla, çiftçisiyle milletin bütün fertlerinin üzerine düşen görevleri vardır.

- Huzur ve güvenin sağlanmasında aldığımız ve öngördüğümüz başlıca tedbirler şunlardır:

•Bölgeler arası gelişmişlik farklarının asgariye indirilmesi amacıyla, başta Doğu ve Güneydoğu olmak üzere kalkınmada öncelikli yörelerin geliştirilmesine büyük önem verilmektedir.

•Son iki yılda işsizlik mutlak ve nispi olarak azalmaya başlamıştır. İşsizlik meselesinin çözümü ile ilgili politika ve tedbirlere devam edilecektir.

• Sosyal adalet anlayışımızın gereği olarak orta direğin güçlendirilmesini, zaman içerisinde milli gelirin daha adil dağılımını sağlamak temel politikamızdır.

• Çocuklarımızı ve gençlerimizi, milli ve ahlaki değerlerimizi benimsemiş, Atatürk İlke ve İnkılaplarına bağlı, bilgili Türkiye'nin meselelerinin ancak milli birlik ve dayanışma ile ilmi ve akılcı yaklaşımlarla gayret ve fedakârlıkla çözülebileceğine inanan; medeni, hoşgörülü birer insan olarak yetiştirmeliyiz. (R.G. Sayfa 26)

• Anarşi, terör, bölücülük ve aşırı cereyanlarla sürekli ve etkili bir şekilde mücadele edilmektedir. Bunun için güvenlik kuvvetlerimizin kadrosu artırılarak modern imkân ve araçlarla donatılmış, eğitim ve öğretime ağırlık verilerek, ücret ve sosyal imkânları hizmetin önüne uygun bir seviyeye çıkarılmıştır.

• Güneydoğu Anadolu'daki birkaç ilimiz dışında ülkede huzur ve güven sağlanmıştır. Anarşik faaliyetlerin devam ettiği bu illerimizde ise Olağanüstü Hal Bölge Valiliği tesis edilerek Emniyet ve Güvenlik kuvvetlerinin ahenk ve uyum içerisinde çalışmaları temin edilmiştir. Bölge Valiliğine önemli yetkiler verilerek, hadiselerin üzerine ciddiyetle gidilmiş ve gidilecektir. •

• Emniyet ve asayişin tesisi için toplumun ihtiyaç duyduğu kanuni düzenlemeler yapılmıştır. İhtiyaca göre yeni düzenlemeler yapılacaktır. (R.G. Sayfa 27)

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren kurulan hükümetlerin programlarının güvenliğe ilişkin metinleri hiçbir yorum yapılmadan sunulmuştur. Ancak yeni bir yönetim tarzına geçiş ve kurulan ilk hükümetten bu yana gören alan 46 hükümetin programlarının verdiği mesajı; o yılların siyasi, sosyal, ekonomik ve sair faktörleri açısından değerlendirmek gerekmektedir. Cumhuriyetin ilk yılları, harp yılları, çok partili döneme ait yıllar, anarşi ve terörle geçen yıllar, askeri müdahale yılları hükümet programlarının çalışmamızla ilgili kesitinde kendisini hissettirebilmiştir.

Bazı programlarda çalışma konumuza ayrı bölümler halinde yer verilmiştir. Örneğin; 33. Hükümet Programında “Asayiş ve Güvenliğin Sağlanması”, 35. Hükümet Programında “İçişleri” ve 44. Hükümet Programında ise “Asayiş ve Huzurun Sağlanması” ana başlıkları yer almaktadır.

Metnin sonunda yer alan satır ağırlıkları ve yüzdeleri belki önemli görülmeyebilir. Ancak bütün programlarda iç güvenlik konularına yer verilmiş olması önem arz etmektedir.

CUMHURİYET DÖNEMİ HÜKÜMETLERİ

1. Hükümet Programı	I. İnönü Hükümeti /	29.10.1923-6.3.1924
2.Hükümet Programı	II. İnönü Hükümeti /	6.3.1924-22.11.1924
3.Hükümet Programı	Okyar Hükümeti	22.11.1924-3.3.1925
4.Hükümet Programı	III. İnönü Hükümeti	/3.3.1925-1.11.1927
5.Hükümet Programı	IV. İnönü Hükümeti	/1.11.1927-27.9.1930
6.Hükümet Programı	V. İnönü Hükümeti /	27.9.1930-4.5.1931
7.Hükümet Programı	VI. İnönü Hükümeti /	4.5.1931 -1.3.1935
8.Hükümet Programı	VII. İnönü Hükümeti /	1.3.1935-1.11.1937
9.Hükümet Programı	I. Bayar Hükümeti /	1.11.1937 -1.11.1938
10.Hükümet Programı	II. Bayar Hükümeti /	1.11.1938-5.1.1939
11.Hükümet Programı	I. Saydam Hükümeti/	25.1.1939-1.4.1939
12.Hükümet Programı	II. Saydam Hükümeti	/3.4.1939-9.7.1942
13.Hükümet Programı	I. Saraçoğlu Hükümeti	/9.7.1942-9.3.1943
14.Hükümet Programı	II. Saraçoğlu Hükümeti	/9.3.1943 -7.8.1946
15.Hükümet Programı	Peker Hükümeti /	7.8.1946- 10.9.1947
16.Hükümet Programı	I. Saka Hükümeti /	10.9.1947-10.6.1948
17.Hükümet Programı	II. Saka Hükümeti /	10.6.1948-16.1.1949
18.Hükümet Programı	Günaltay Hükümeti /	16.1.1949 - 2.5.1950
19.Hükümet Programı	I.Menderes Hükümeti /	22.5.1950-9.3.1951
20.Hükümet Programı	II.Menderes Hükümeti /	9.3.1951 -17.5.1954
21.Hükümet Programı	III. Menderes Hük. /	17.5.1954- 9.12.1955
22.Hükümet Programı	IV. Menderes Hükümeti /	9.12.1955-5.11.1957
23.Hükümet Programı	V. Menderes Hükümeti /	25.11.1957-7.5.1960
24.Hükümet Programı	I. Gürsel Hükümeti	/30.5.1960-5.1.1961
25.Hükümet Programı	II. Gürsel Hükümeti/	5.1.1961 -20.11.1961
26.Hükümet Programı	I. Koalisyon Hükümeti /	20.11.1961 -5.6.1962
27.Hükümet Programı	II. Koalisyon Hükümeti /	25.6.1962-5.12.1963
28.Hükümet Programı	III. Koalisyon Hükümeti /	25.12.1963- 0.2.1965
29.Hükümet Programı	IV. Koalisyon Hükümeti /	20.2.1965 - 7.10.1965
30.Hükümet Programı	I. Demirel Hükümeti /	27.10.1965- 11.1969
31.Hükümet Programı	II.Demirel Hükümeti /	3.11.1969-6.3.1970
32.Hükümet Programı	III.Demirel Hükümeti /	6.3.1970-12.3.1971
33.Hükümet Programı	I. Erim Hükümeti	26.3.1971 -1.12.1971
34.Hükümet Programı	II. Erim Hükümeti	11.12.1971-2.5.1972

35.Hükümet Programı	Melen Hükümeti	/22.5.1972-15.4.1973
36.Hükümet Programı	Talu Hükümeti /	15.4.1973-26.1.1974
37.Hükümet Programı	I.Ecevit Hükümeti /	26.1.1974-17.11.1974
38.Hükümet Programı	Irmak Hükümeti /	17.11.1974-31.3.1975
39.Hükümet Programı	IV. Demirel Hükümeti /	31.3.1975-21.6.1977
40.Hükümet Programı	II. Ecevit Hükümeti /	21.6.1977-21.7.1977
41.Hükümet Programı	V.Demirel Hükümeti /	21.7.1977-5.1.1978
42.Hükümet Programı	III. Ecevit Hükümeti /	5.1.1978- 12.11.1979
43.Hükümet Programı	Ulus Hükümeti /	12.11.1979- 2.9.1980
44.Hükümet Programı	I.Özal Hükümeti /	20.9.1980- 3.12.1983
45.Hükümet Programı	VI. Demirel Hükümeti /	13.12.1983-1.12.1987
46.Hükümet Programı	II. Özal Hükümeti	21.12.1987-

**HÜKÜMET PROGRAMLARINDA
KONUMUZA AİT
SATIR AĞIRLIKLARI**

HÜKÜMET SIRA NO.	SATIR AĞIRLIK ORANI	SATIR AĞIRLIK %
1.	30/8	27
2.	Programı Yok	—
3.	201/2	1
4.	17/4	24
5.	118/36	31
6.	115/6	5
7.	92/22	24
8.	58/8	14
9.	1216/39	3
10.	115/4	4
11.	126/10	8
12.	83/5	6
13.	340/13	4
14.	315/8	3
15.	684/85	12
16.	267/34	13
17.	126/8	6
18.	149/33	22
19.	205/39	19
20.	398/50	13
21.	440/116	26
22.	256/2	1
23.	497/54	11
24.	375/10	3
25.	—	—
26.	240/20	8
27.	370/14	3
28.	385/24	6
29.	280/27	10
30.	1520/20	1
31.	1802/36	2
32.	796/20	3
33.	637/56	9
34.	542/17	3

HÜKÜMET SIRA NO.	SATIR AĞIRLIK ORANI	SATIR AĞIRLIK %
35.	872/79	9
36.	368/26	7
37.	955/18	9
38.	1040/26	3
39.	982/21	2
40.	916/69	8
41.	1098/65	6
42.	1440/51	4
43.	888/137	15
44.	723/181	25
45.	1728/126	7
46.	1204/43	4

KAYNAKÇA

1. Doç. Dr. Armağan SERVET, 1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu, Fakülteler Matbaası, 1978.
2. T.C. Hükümetleri 1923 -1960, Cilt I, Başbakanlık Basımevi, 1978.
3. T.C. Hükümetleri 1960- 1978, Cilt II, Başbakanlık Basımevi, 1978.
- 4.43. T.C. Hükümeti 1979, Cilt III, Başbakanlık Basımevi, 1980.
- 5.1.10.1980 tarih ve 17122 Sayılı Resmi Gazete.
6. 25.12.1983 tarih ve 18262 Sayılı Resmi Gazete.
7. 31.12.1987 tarih ve 19681 Sayılı Resmi Gazete.

AVRUPA TOPLULUĞU NUN DOĞUŞU VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İrfan PAÇACI

APK Uzman Yardımcısı

GİRİŞ

Entegrasyon ve parçalanma siyasetin, siyasal bilimin ve tüm sosyal düşüncenin çok eski ilgi alanlarıdır. Entegrasyon işlerindeki, sorunlardaki, olaylardaki resmiyet veya bir proses (işlem) olarak görülebilir. Bu anlamda ele alındığında entegrasyonun oluşması için bazı belirgin kriterlerin bir araya gelmesi zorunludur. Ayrılıp dağılma bu kriterlerin artık daha fazla tamamlanamadığı zaman oluşur.¹

Ekonomik birleşme, bütünleşme veya artık ulusal bir nitelik kazanmış bulunan “entegrasyon” deyimleri özellikle 1945’lerden, yani İkinci Dünya Savaşından sonra literatürde daha sık kullanılır olmuştur. Bu dönemden önce de uluslararası örgütlenme ve barış tasarılarının Avrupa kıtasında ortaya çıktığını görüyoruz. Örneğin, William Penn yazdığı “Avrupa’nın Şimdiki ve Gelecekteki Barışı Üzerine Deneme (1693)” isimli eserinde, bir Avrupa Parlamentosunun kurulmasını, Abbe de Saint - Pierre’in yazdığı, “Avrupa’da Barışı Sürekli Kılma Tasarısı” nda ise Hristiyan Devletlerarasında örgütlenme önermekteydi. Ducde Sully, “Anılar” ya da “IV. Henri’nin Büyük Özlemi” başlığını taşıyan örgütlenme tasarısında ise bütün Avrupa’ya yeni bir düzen verilmesi düşüncesi savunulmaktaydı. Ayrıca, Jeremy Bentham “Sürekli ve Evrensel Bir Barış İçin Plan (1843)”, Kant “Ebedi Barış Üzerine Deneme (1795)”,

¹ Genel olarak kabul edilmiş esaslı bir entegrasyon tanımı bulunmamasına rağmen kriterler gözlemler tarafından belirlenip açıklanır. Entegrasyon bir proses olarak düşünüldüğünde, birimlerin tam izolasyonu (ayrılması) ve tam entegre olması halinde hareket etmesi gibi görünür. Bütünleşme bir süreç olarak ele alındığı zaman, ünitelerin tümüyle ayrılması ve tümüyle bütünleşme şartları arasında hareket etme olarak görülmüştür. Bkz. A.J.R. Groom and Alexis Heraclides : "Integration and Disintegration", International Relations - A hand book Current Theory, (Edited by Margot Light and A.J.R. Groom), London, 1985, s. 174. Entegrasyon Teorileri konusunda bkz. Vural F. Savaş : Türkiye ve AET, Ar Basım ve Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1988, s. 1-42. Ayrıca entegrasyon konusunda bkz. W. Andrew Axline: European Community Law And Organizational Development, Oceana Publications, Inc. Dobbs Ferry, New York, 1968, s. 1-10.

Emeric Cruce "Yeni Cynee (1623)" gibi yapıtlarda hep askeri boyutlu planlardan ve düşüncelerden hareket eden Avrupa'da barış olgusuna dayalı birleşmeler dile getirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra "entegrasyon", toplumsal yaşamın öteki alanlarında da özellikle sosyal ve siyasal bütünleşmeyi anlatmak üzere kullanılır olmuştur. Ancak, bu deyim günümüzde daha çok ekonomik anlamda uluslararası ekonomik birleşme, bütünleşme anlamında güncellik kazanmıştır.

Uluslararası ekonomik birleşme (entegrasyon) de, iki veya daha fazla ülkenin ekonomilerinin bütünleşmesi olarak düşünülebilir. Bu bütünleşme tüm ekonomiyi kapsayabileceği gibi belirli ekonomik kesimleri veya sektörleri de kapsayabilmektedir.

Avrupa'nın birleştirilmesi hareketi, tarihsel gelişim çizgisi izlenerek incelendiği takdirde Avrupa Devletleri arasında gerçekleşen her birleşimin gerçek kaynaşmaya ya da bütünleşmeye doğru atılmış bir adımı ifade ettiği görülmektedir.² Ancak bu sürecin İkinci Dünya Savaşı sonrasında somut sonuçları kurumsal anlamda ortaya çıkmıştır. Nitekim uluslararası birleşmelerin geleneksel biçimlerinin bir nitelik değişimine uğraması olgusu ise, ilk kez, geleneksel devlet egemenliği kavramına dayalı hukuk görüşünün ürünü olan kuruluşlarla Avrupa Birliğinin sağlanamayacağının iyice anlaşılmasından sonra Avrupa Toplulukları gibi uluslar üstü (supranational) örgütlerin kurulmasıyla ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşından bu yana uluslararası ilişkilere paralel olarak uluslararası ekonomik ilişkilerde de büyük değişim ve dönüşümler olmuştur. Bu ilişkiler kapsam bakımından olduğu gibi, içerik bakımından da büyük bir önem kazanmış bununla ilgili olarak kurulan kuruluşlar da dar sınırları aşarak geniş alanlara yayılmışlardır. Ülkeler bu arada özellikle gelişmiş ülkeler, büyük ölçekli üretim birimlerinin yani işletmelerin kurulmasına uygun ortamlar hazırlamak amacıyla ekonomik birleşmelere, sık sık yinelenen teknik deyimle entegrasyonlara doğ

² Avrupa Birliğinin temelleri ve tarihsel perspektifi için bkz. Walter Hallstein : Europe in the Making, (Translated by Charles Roetter), London - George Ailen and Unvvin Ltd., English translation first published in 1972, s. 15 vd. CDE Collins : "History and Institutions of the EEC", The Economics of the European Community, (First Published), Oxford, Philip Allan Publishers, 1980, s. 11 vd. Hendrik Brugmans : "Twelve 'models' for European Union", The European Community in the vworld, The external relations of the enlarged European Community, (Edited by Ph. P. Everts), Rotterdam University Press, 1972, s. 11 vd. Hans A. Schmitt: The Path to European Union, From the Marshal Plan to the Common Market, Lousiona State University Press, Baton Rouge, 1962, s. 3 vd.

ru önemli adımlar atmaktadırlar. Nitekim "Ekonomik Birleşme hareketi, özellikle İkinci Dünya Savaşından bu yana gelişmiş, günümüze doğru gelindikçe hızlanmış dünyanın çeşitli bölgelerinde çeşitli ekonomik birleşmeler kurulmuştur. Ancak, bunlardan en ileri düzeye erişmiş olanlar Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON)'dir. İlki piyasa ekonomilerinin kurmuş oldukları bir ekonomik birleşme olup ilkeleri de, piyasa ekonomisine dayanmaktadır. İkincisi ise, sosyalist ülkelerin kurdukları bir ekonomik birleşmedir ve sosyalist ekonomi ilkelerine dayanmaktadır."³

Yakın yılların bir olgusu olan İslam Ekonomik İşbirliği, henüz başlangıç aşamasında olup; bu hareketin ayırt edici özelliği, bu hareketin birincil motifini niteleyen "İslam" sıfatında açıkça anlatımını bulmaktadır. "Bu ekonomik işbirliği İslam kardeşliğine dayandığından, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Arap Ekonomik İşbirliği örneklerindeki bölgesel ekonomik bütünleşmelerden temelde farklı olmak durumundadır. Onun alanı hemen hemen bütün dünyadır."⁴

Demek oluyor ki, bugün aşama aşama yürürlüğe konulmaya çalışılan "Avrupa Bütünleşmesi" hareketinin tarihsel kökenleri ve spekülative çalışmaları çok eski yıllara dayanmaktadır. Diğer bir anlatımla "Avrupa Birleşik Devletleri" ya da "Birleşik Avrupa" düşüncesinin kuramsal (teorik) temelleri çoğu kez sanıldığı gibi 20. Yüzyılın bir ürünü olmayıp, 17. Yüzyıla kadar uzanmakta olup, uygulamaya ancak 20. Yüzyılda geçmiştir.

³ Nazi t Kuyucuktu: Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (Sev - Comecon), İ.Ü. İktisat Fakültesi No: 427, İstanbul, 1978, s. 128. Comecon Batı Avrupa'daki ekonomik entegrasyon deneyimlerine oranla farklı bir yapıya sahiptir. Bu farklılık, Örgüte üye devletlerin temel politik felsefesinden kaynaklanmaktadır. Comecon' un kuruluş amacı 1959 tarihli Örgüt statüsünün 1/1 maddesinde; "üye ülkelerin ekonomilerini bir araya getirerek sosyalist ekonomik bütünleşmenin gelişmesini sağlamak, üye ülkeler ekonomilerinin planlı kalkınmasını gerçekleştirerek, bu ülkelerdeki ekonomik ve teknik gelişmeyi hızlandırmak, sanayi düzeyi düşük olan ülkelerin bu düzeylerini yükseltmek, iş verimliliğinin sürekli gelişmesini sağlamak ve COMECON'a üye devletler halklarının yaşam düzeyini giderek yükseltmektir." şeklinde belirlenmiştir. Statüde belirlenen bu amaç, OECD'yi kuran sözleşmede belirlenen amaçla, AET'yi kuran Roma Antlaşmasında (1. maddede) öngörülen amaçlarla belli bir paralellik göstermektedir. Gerçekte, her üç örgütün de uluslararası platformda karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların ekonomik boyutları birbirlerine çok benzemektedir. Halûk Günûğur : "Comecon", G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, C. 3, S. 1-2, 1987, s. 21 ve 37.

⁴ F. R. Faridi: "İslam Ekonomik İşbirliği Stratejisinin Bazı Yönleri" (Açılış Bildirisi), İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği ve Türkiye Uluslararası Semineri, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 274, Ankara, 1983, s. 15.

II. Dünya Savaşı sırasında Batı Avrupa'nın karşılaştığı büyük sıkıntılar sonucunda, savaş sonrası dönemde Avrupa Birliğini sağlama fikri güçlenmiştir. Nitekim II. Dünya savaşından yıkılmış biçimde çıkan Avrupa'nın savaştan hemen sonra yeni bir "ekonomik ve politik" model arayışı içine girdiğini görüyoruz.

Güçlü bir Avrupa'nın oluşturulmasının temel felsefesi de bu ekonomik ve politik arayış içinde değerlendirilmelidir.

"Avrupa Topluluğunun bütünleşme süreci yeni bir egemenlik alanının doğuşuna yol açmıştır. Bu alan, bir bütünü temsil etmekte, onu oluşturan birimler arasında etkileşimi sağlamak koşuluyla dengeli bir kalkınmayı ve gelişmeyi hedefleyen yapıları oluşturmaya çalışmaktadır. Bütünleşme sürecine dinamizm kazandıran bu yapılar, bir yandan temsil ettiği ulusal birimler arasında işbirliğini sağlayarak aracılık rolünü oynamakta, diğer yandan da bütünün çıkarlarını gözeten temel kurallar, prensipler çerçevesinde bu işbirliğine yön vermektedir. Tüm bu işlevlerin zorunlu bir sonucu olan Topluluk bürokrasisinin işleyiş mekanizmasının çevresel etkileşimleri ve sorunlarının incelenmesi hukuki ve sosyolojik varlık gerekçesinin saptanmasıyla mümkün olmaktadır."⁵

Emile Noel; Avrupa Topluluklarının kurumsal sisteminin niteliğini saptayarak bir kategoriye sokmanın güçlüğüne vurgulamakta ve "Topluluk hükümetler arası bir örgütten çok daha ileri bir kuruluşur" diyerek:

"Topluluk ulusal parlamento ve hükümetlerin bazı konularda bağlı oldukları bir federasyon da değildir. En iyisi, belki de bu sistemin isimlendirilmesini geleceğin tarihçilerine bırakarak, onu sadece "Topluluk sistemi" olarak nitelemekdir."⁶ şeklinde ifade etmiştir.

Bu yazıda; "Topluluk sisteminin ortaya çıkması ve gelişimi, tarihsel süreci içinde incelenmeye çalışılmıştır.

A. AT'DEN ÖNCE AVRUPA KITASINDA ORTAYA ÇIKAN BİRLEŞME DÜŞÜNCELERİ

Avrupa kıtasında entegrasyon düşüncesi "Avrupa Topluluklarından çok daha önceki yüzyılların ürünüdür. Fakat Avrupa'yı ortak bir potaya

⁵ Avrupa Topluluğu Bürokrasisi, Kurumlar ve Yönetimleri: İ.K.V. Yayın 65, İstanbul, Aralık 1988, s. 1.

⁶ Emile Noel: Working Together, The Institutions of the European Community,(Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), 1985, s. 1.

dökmek, bir "Avrupa Birliği" ruhu ile "Avrupa Devletleri" idealine taşımak düşüncesi, eylemsel olarak;

"Avrupa halkları arasında giderek daha sıkı şekilde kurulacak bir birliğin temellerini atmak"⁷

ancak yüzyıllar sonra ortaya çıkarak, önce 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun, sonra 1957 de Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun ortak mirası şekillenmiştir.⁸ Nitekim, bir "Birleşik Avrupa" ya da "Avrupa Birleşik Devletleri" kurma düşüncesi 19. Yüzyıldan çok daha önceki dönemlerde ortaya çıkmıştır.⁹ "Roma İmparatorluğu döneminde bu günün dört Avrupa Devleti Roma İmparatorluğunun himayesinde bulunmuştur"¹⁰ Avrupa'da ortaya çıkan bu yöndeki gelişmelerin değişik bir örneği de Fransa'da gerçekleştirilmiştir. "Fransa'da IV. Henri döneminde bir Avrupa barışı devam ettirme, ordusu ile desteklenmiş Duc de Sully'nin "Tüm Hristiyan Konseyi" için "Büyük Özlemi" ni Hristiyan inançlarının örneği olarak verebiliriz.¹¹

Orta Çağ'da uluslararası örgütlenme doğrultusunda öne sürülen görüşler, dar bir Hristiyanlık çerçevesinde, Haçlı seferleri için güçleri birleştirme önerilerinden öteye gidememiştir.¹² Örneğin, Duc de Sully,

⁷ "DETERMINED to lay the foundations of an ever closer union among the peoples of Europe/" Bkz. •Treaties Establishing The European Communities : (Treaty establishing the European Economic Community, - Text Of The Treaty), European Communities - Commission, Luxemburg, 1978, s. 113.

⁸ Anne Daltrop : Political Realities - Politics And European Community, (Second Edition, 1987), London - Longman From "British Council Library." 8-29 Dccember 1988, s. 1.

⁹ Bu konuda ki Türkçe yazınlar çoğu kez 19. yüzyılı esas almakta ve önceki dönemlere gitmemektedirler. Avrupa Birliği'nin Öncüleri için bkz. Hans A. Schmitt: The Path to European Union From the Marshall Plan to the Common Market, Louisiana State University Press Baton Rouge, 1962, s. 3 vd.

¹⁰ Anne Daltrop : Political Realities -Politics And European Community (Second Edition, 1987), London - Longman From "British Council Library", 8-29 December 1988, s. 1.

¹¹ a.g.e., s. 1. Ayrıca bkz. Richard Mayne : The Community of Europe, Victor Gollancz Ltd., London, 1962, s.36vd.

¹² Fransız hukukçusu Pierre Dubois'nun 1306 da yayınlanan kitabında, Kutsal Toprakların Türklerden alınması için örgütlenme öğütleniyordu; Bohemya Kralı George Podebrad'm 1461 de yayınlanan kitabında da, İstanbul'un Türklerden alınması amacı güdüliyordu. Bu amaçlar için, Hristiyan Devletlerin aralarında savaşmamaları, anlaşmazlıklarını barışçı yollardan çözmeleri, güçlerini birleştirmeleri salık veriliyordu. Bkz. Seha L. Meray: Uluslararası Hukuk ve Örgütler, (El Kitabı), A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 399, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1977, s. 26.

"Anılar ya da IV. Henri'nin Büyük Özlemi" isimli yapıtıyla (1638), Avrupa'da barış ve düzeni sağlayacak bir federasyon önermekteydi.¹³

Diğer yandan, Avrupa Birliğini somut bir görüş olarak ortaya atan Amerikalı yazar William Penn 1693 de yayınladığı "Avrupa'nın Şimdiki ve Gelecekteki Barışı Üzerine Deneme" isimli eserde, Osmanlı İmparatorluğu'nun temsilcilerini de içerecek bir Avrupa Parlamentosu öneriyordu. Bu parlamento Avrupa'da ki askeri güçlerin kullanımı hakkında, hem de çoğunluk usulüyle karar verecekti. Penn, ancak böylelikle Avrupa'da sağlanacak barışın ortak bir ekonominin ve kültürün gelişmesine yardımcı olabileceği kanısındaydı.¹⁴

Tarihi gelişim içinde daha üst bir süreçte, ulusal devletler güçlendikleri zaman ulusal sınırlar içinde devam etme düşünceleri değişir. Bu gelişmeler sonucunda; Avrupa sosyal yapısında temel benzerliklerin var olduğu bir yapı içerisine girerler. Böylece her bir hanedan monarşisi etkin olarak bir tarım topluluğu, toprak sahibi bir derebeyi ve güçlü kilise üzerine oturmuştu. Nitekim bu sınırları dışına açılma eğilimi ilk somut belirtilerini şu şekilde ortaya çıkarmaktadır. "18. Yüzyılın ilk yarısında, her bir ülkeden sağlık ve eğitim sınıflarından genç insanlar "Büyük Tur" (Grand Tour) yaptılar. Fransa da çağdaşları ile değişimde bulundular. Fransızca da ilk defa bu eğitilmiş sınıfların ortak lisansı oldu.¹⁵ Sonraki gelişmelerde de Fransa'nın öncülüğünü görüyoruz. Nitekim Napoleon döneminde de Fransa'nın önderliğinde güç politikasına dayalı "Avrupa Birleştirme" planları ortaya çıkmıştır.¹⁶

19. Yüzyıl Avrupası'nda da değişik düşün akımları, Birleşik Avrupa idealini farklı şekillerde formüle ederek işlemişlerdir.¹⁷ Örneğin, 19. Yü

¹³ Seha L. Meray: Uluslararası Hukuk ve Örgütler, (El Kitabı), A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 399, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1977, s. 261.

¹⁴ Bkz. Ali Ülkü Azrak: Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İ.Ü.S.B.F. Yayını, İstanbul 1982, s. 1,2. Ayrıca bkz. Richard Mayne : The Community of Europe, Victor Galloncz Ltd., London, 1962, s. 37 vd. Avrupa Birliğinin tarihsel süreci için bkz. Avrupa Ekonomik Topluluğu : Kurucu Antlaşma (Roma Antlaşması) ve Ek-Belgeleri (Annexleri): (Çev. ve Açıklayan: Tarık Özil), İstanbul, 1967. Bkz. Ortak Pazarın "kökleri" başlığı altında s. VII, Tarihsel Dönemeç noktaları için de bkz. s. XI. Avrupa Topluluğunun tarihsel gelişimine kronolojik açıdan bkz. Steps to European Union: Community progress to date; a chronology, (sixth edition), March 1987, (Luxembourg; Office of Official Publications of the European Communities), 1987.

¹⁵ Anne Daltrop: Political Realities - Politics And European Community, (Second Edition, 1987), London - Longman From "British Council Library", 8-29 December 1988, s. 1.

¹⁶ a.g.e., s. 1,2. Ayrıca bkz. Richard Mayne : The Community of Europe, Victor Galloncz Ltd., London, 1962, s. 40.

¹⁷ a.g.e., s. 2.

yıl, Avrupa'da yaşanan sanayileşme ve kentleşme olguları bağlamında bu düşüncelere altyapı oluşturmuştur ve bu yüzyılda sanayileşme ve kent yaşamı sosyalist siyasal hareketlerin gelişmesine yardım etmiştir. Bazı sosyalist kuramcılar örneğin Pierre-Joseph Proudhon gibi ufak ülkelerin ve onların çalışanlarının (emekçilerin) çıkarlarını garanti altına almak için "Avrupa Uluslar Federasyonu" (a federation of European nations) nun gerekliliğini ileri sürdüler. Fakat uluslararası sosyalizm ayrı bir yol tuttu ve Avrupalı sosyalistler daha çok ulusal hareketler içerisinde ve ulusal hedefler aramaya çalışarak devam ettiler. Ulusal istek (hırs) ve ulusun kendi çıkarı yüzyıl boyunca Avrupa'da hâkim siyasal güç olarak kaldı. Ve 20. Yüzyılın ilk yarısında iki dünya savaşı felaketi ile sonuçlandı. Her iki savaşta bağımsız ve saldırgan karakterli devlete olası olan siyasal alternatif olarak, barışçıl yöntemlerle Avrupa entegrasyonu (European integration)'nun ciddi olarak çalıştırılmasının ulusal çıkarların başında geldiğini ortaya çıkarmıştır. Her biri merkezi otoriteye karşı bazı güçlerini isteyerek bırakan ve diğer katılanlara karşı kuvvet kullanımından feragat eden, önceden bağımsız olan birçok birimden daha büyük bir birliğin barışçıl olarak yaratılması demek olan 1920'lere kadar idealistlerin bir hayali olarak kalan politik entegrasyon, eski Roma İmparatorluğu kontlarından Richard Cudenhove - Kalergi önderliğinde Pan- Avrupai hareket zamanında sonuçta yönetimde bulunan iki Avrupa Devlet Başkanının desteğini kazanmıştır. 1925'den 1932'ye kadar Fransa Dışişleri Bakanı olan Aristide Briand ve 1923'den 1929'a kadar Alman Dışişleri Bakanı Gustav Stresemann savaşa dönüşü engelleme olanağını Federal bir Avrupa Birleşik Devletleri fikrinde görmüşlerdir.¹⁸ Nitekim "Birleşik Avrupa" ülküsü¹⁹ yolunda atılan somut adımlar II. Dünya Savaşından sonra tarihin gündemine çıkmıştır.

¹⁸ Ali Ülkü Azrak: Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İ.Ü. S.B.F. Yayını No: 8, İstanbul, 1982, s. 1, 2.

¹⁹ Giinuğur'a göre, "Avrupa bütünleşmesi" konusunda ilk fikir, 1849 yılında yazdığı bir eseriyle Victor Hugo tarafından ortaya atılmış olup, Hugo eserinde ilk kez bir "Avrupa Birleşik Devletlerinden söz etmiştir. Bkz. Halûk Günuğur: "Avrupa Bütünleşmesine Genel Bakış", Avrupa Topluluğu ve Türkiye - Avrupa Topluluğu İlişkileri/Semineri, T.O.B.B., Ankara, 5-7 Ocak 1888, s. 1. Victor Hugo kendisini, 20. yüzyılda ortaya çıkacak; önce Avrupa Birleşik Devletlerini, sonradan Dünya Birleşik Devletlerini meydana getirecek, bir partinin sözcüsü olduğunu açıkça ifade ediyordu. Bkz. Orhan Oğuz : Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortak Pazar, (2. Baskı), Eskişehir İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yayını No: 70-36, Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s. 16. Nitekim AET Adalet Divanı eski başkanlarından Robert Lecourt'un bir incelemesine göre : "Önceleri Fransız Antoine Marini ve Britanya'lı William Penn tarafından işlenen bu görüşler, daha sonraki yüzyıllarda Jean-Jacques Rousseau'ya da ilginç gelmiş ve onun, bağımsız mahkemesi ve askeri gücü olan

II. Dünya Savaşından hemen sonra, bu yönde bir çok çabanın ortaya çıktığını “Avrupa Birliği” (European Union)’ne yönelik planların ortaya atılarak uygulanmaya çalışıldığını görüyoruz. Avrupa Federasyonu fikrini ilk kez somut bir plan olarak, 1923’te yayımladığı “Pan- Europa” adlı eserinde savunan Avusturyalı diplomat ve yazar Kont Richard Nicolaus COUDENHOVE - KALERGİ, ünlü kişilerin himayesinde “Paneuropa - Union” adlı bir dernek kurarak bunun başkanlığına Fransız Dışişleri Bakanı Aristide BRIAND’ın getirilmesini sağlamıştır.²⁰ A. BRIAND’ın 1929’da Milletler Cemiyeti’nin Genel Kuruluna sunduğu bir muhtıra da Avrupa Devletlerinden oluşan bir federasyonu öngörmüştür. Bu bildiri komisyona havale edilmiş, fakat 1933’ten sonra Avrupa da ortaya çıkan yeni siyasal olaylar ve koşullar, bu bildirgenin komisyonda değerlendirilerek, proje haline dönüşmesini engellemiştir.²¹ Öncelikle büyük güçler dahil olmak üzere savaş sonrası en az on Avrupa devletinden oluşan kendine ait silahlı kuvvetleri bulunan, müşterek bir Konseyce yönetilen ve Avrupa Yüksek Mahkemesine (European High Court) dayanan bir Avrupa Devletini İngiliz Başbakanı Sir Winston Churchill savaşın sürdüğü sıralarda önermişti. Churchill Zürih (Zürich) Üniversitesinin Büyük Salonunda yaptığı ünlü konuşmasında bir çeşit Avrupa Birleşik Devletleri (United States of Europe) yapısından bahsetmiştir. Fransız Sosyalist Parti Başkanı Leon Blum, İtalya Başbakanı Alcide de Gasperi, Hristiyan Demokratik Parti Başkanı ve Belçika Sosyalist Dışişleri Bakanı Paul - Henri Spaak’ın fahri başkanlıkları arasında kendi başkanlığında bir Avrupa Komitesi Londra’da kuruldu. 1948 Mayısında 3’üncü Avrupa Kongresinde, ekonomik ve politik birleşme esasına da-

bir konfederasyon önerisine neden olmuştur. Victor Hugo’da ise, artık çocuğun ismi konmuş ve “Amerika Birleşik Devletleri nasıl yeni dünyayı taçlandırdıysa, bir gün gelecek Avrupa Birleşik Devletleri de eski dünyayı süsleyecek” denmiş ve ayrıca, fikrin gerçekleşmesi konusundaki o zamanların da ortak kuşkusu şu cümleyle dile getirilmişti: “ister benimsensin, ister reddedilsin; bu fikir, hiç durmadan yakılıp yıkılan kasıllık kavrulan bir kıtanın bin yıllık ihtilası olarak her zaman varlığını sürdürecektir” Bkz. Ali Sait Yüksel: Türkiye İlişkileri Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğu, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Nihat Sayar - Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No : 309 - 537, (İkinci Baskı), İstanbul, 1979, s. 8.

²⁰ Koundenhove Kalergi’ler, Dr. Heerfordt’lar ve Edouard Herriot’lar Avrupa kıtası üzerinde Yeni Avrupa kurulmasını istiyorlar, Pan-Avrupa fikrini savunuyorlardı. Bkz. Orhan Oğuz : Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortak Pazar, (2. Baskı), Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No: 70-36, Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s. 17. Ayrıca bkz. Richard Mayne : The Community of Europe, Victor Gollancz Ltd., London, 1967, s. 38-40

²¹ Anne Daltrop : Political Realities - Politics And European Community, (Second Edition, 1987), London - Longman From "British Council Library", 8-29 December 1988, s. 2.

yanan ve kendi Avrupa Meclisi olan bir Avrupa Konseyi kurulması hakkında karara varıldı.²² Böylece, 5 Mayıs 1949 da, Bakanlar Komitesi ile Danışma Meclisinden oluşacak bir Avrupa Konseyi kurulmasını amaçlayan statü, Fransa, İngiltere, Almanya, İrlanda, İtalya, Norveç, İsveç, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından imzalanmıştır.²³

Savaş sonrasında Avrupa'nın bütünleştirilmesi düşüncesinin hız kazanmasında İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in çabalarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. 19 Eylül 1946 tarihinde Churchill Zürih'te yaptığı ünlü konuşmasında²⁴ Avrupa Konseyinin kurulmasının "Avrupa Birleşik Devletler" kurulması amacına yönelik ilk adım olacağını belirtmiştir.²⁵

Churchill'in Zürih Üniversitesinde yaptığı bu konuşma, Avrupa Birliğinin kurulmasına yönelik çalışan birçok özel kuruluş ve örgütü harekete geçirmiştir. Bu kuruluş ve örgütlerin en etkin çalışanları; "Birleşik Avrupa Hareketi", "Avrupa Federalistler Birliği", "Avrupa İşbirliği için İktisat Cemiyeti" 1947 Aralık ayında "Avrupa Birliği Hareketi İçin Uluslararası Komite" adlı bir örgüt kurmuşlardır. Daha sonra bu komite tarafından 1948 Mayıs ayında gerçekleştirilen Avrupa Kongresi sonrasında, Avrupa'nın birleşmesi düşüncesini geliştirmek ve gerçekleşmesini sağlamak için aynı yılın Ekiminde, gayri resmi bir örgüt olarak da "Avrupa Hareketi" örgütü oluşturulmuştur.²⁶

Böylece İkinci Dünya Savaşından önce, genellikle resmi çevrelerde yoğunlaşan Birleşik Avrupa Hareketi, savaş sonrasında Avrupa Uluslarının bireylerince de benimsenmiştir. Bu çalışmalar ve İkinci Dünya Savaşı, Avrupa kamuoyunu Avrupa Birliği yönünde hazırlamıştır.

B. AT'NİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

I. Tarihsel Gelişim: Bir Çağrı "Schuman Deklarasyonu"

1950 Baharında sonradan Avrupa Topluluğu'nun babası olarak anılan Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman Fransa Dışişleri Bakanlığı-

²² a.g.e., s. 4.

²³ Mustafa Altıntaş : "Avrupa Topluluğu ve Türkiye İlişkileri", İdarecinin Sesi Dergisi, Mart 1988, C. II, S. 2, Ankara, s.37.

²⁴ Steps to European Unity : Community progress to date; a chronology; (sixth edition), Luxembourg : Office of Official Publications of the European Communities, 1987, s. 10.

²⁵ Mustafa Altıntaş : "Avrupa Topluluğu ve Türkiye İlişkileri", İdarecinin Sesi Dergisi, Mart 1988, C. II, S. 2, Ankara, s. 37.

²⁶ a.g.m., s. 37.

ğı²⁷nda ismi ile anılan "Schuman Deklarasyonu" nu yayımlayarak,²⁸ Ruhr bölgesindeki zengin kömür ve çelik madenlerini, eski savaş düşmanı Almanya ile birlikte bir "uluslar üstü" (Supranational) örgüt aracılığı ile işleteceklerini, aynı ideali paylaşan öteki demokratik Avrupa ülkelerinin de kurulacak bu örgüte girebileceklerini, dile getiren bir ideali açıklayarak²⁹ bu ideale diğer Avrupa Devletlerini de davet ediyordu.

Bu çağrıya; İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg olumlu yanıt veriyor ve 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te "Paris Antlaşması" adıyla bir antlaşma imzalanarak 25 Temmuz 1952'de yürürlüğe giriyor ve böylece "AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU" kuruluyordu.³⁰ Böy-

²⁷ "Quai d'Orsay".

²⁸ Emile Noel bu ünlü bildirinin (deklerasyonun) politik amacını şu şekilde açıklıyor : "Fransa, Almanya ve bu kararı kabul eden diğer ülkeler arasındaki yeni ilişkilerin kurulmasını öngören uzun dönemli süreci başlatmaktır. Bu ilişkiler Avrupa Federasyonunu oluşturmaya da yön verebilirdi. Kısa dönem içinde demir ve çelik alanında sorumlu olan örnek bir topluluk kurulmuştur. Bu arada AKÇT'den ve söz konusu bildiriden kaynaklanan iki ana Topluluk prensibini tekrar edeceğim: Belirli kurallara göre gerçek yetkilerle donatılan bağımsız bir Avrupa yönetimine sorumluluğun verilmesi ve Topluluğun yüksek bir hukuki kurum tarafından denetlenmesini sağlamak." Bkz. Emile Noel : "Avrupa Topluluğu - Bugünü ve Geleceği" (27 Kasım 1986 tarihinde Brüksel Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsünde verilen Konferans), İKV. Dergisi, S. 48 (Ocak), 1987, s. 7-8. Ayrıca Schuman Planı ile ilgili olarak bkz. Paul Armitage: About Europe, Office for Official Publications Of The European Communities, Luxembourg. 1984, s. 6. P.S.R.F. Mathijssen : A Guide to European Community Law, (Fourth Edition), London Svveet and Maxwell, 1985, s. 6. François Fontaine : "The Schuman Plan And The ECSC", EUROPE, Dream - Adventure - Reality, Elsevier - Brussels, 1987 by Elsevier Librice, Brussels, s. IIÖvd.

²⁹ 1950 yılının 9 Mayısında, Fransa Hükümeti adına, Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın yayınladığı bu bildiri (deklerasyon) ın back ground (arka plan)' unda Jean Monnet ile birlikte hazırladıkları bir plan yatar. Bu planın amacı, Fransız ve Alman demir ve çelik üretimini üstün yetkilerle donatılmış ortak bir kurumun denetimine vermektir. Bu kurum bütün Avrupa ülkelerinin katılımına açık olacaktı. Bu plan öncelikle iktisadi bir örgütlenme gibi görülmekle birlikte önemli ölçüde siyasal uzatılan da olacaktı. Bkz. Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Editör; Ömer Bozkurt, "Avrupa Topluluğunun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış" (Ömer Bozkurt), TODAİE Yayınları No: 220, (35. Yıl), Ankara, Nisan 1987, s. 8.

³⁰ Fransa'nın 9.5.1950 tarihli (1339 numaralı) hükümet bildirisinde; sanayi hammaddesi olarak kömürün paylaşımının yarattığı sorunların sınır komşusu Almanya ile sık sık güç kullanımına ve siyasal anlaşmazlıklara yol açtığı belirtilerek (özellikle Dışişleri Bakanı Robert Schman ve A.K.Ç.T.'nin manevi babası sayılan Jean Monnet'in katıldığı bir görüş) bunun ancak iktisadi ve siyasi dayanışmayı içeren bir Avrupa Birliği kurulması ile önlenileceği gö-

lece, Robert Schuman ve onun planının manevi babası sayılan Jean Monnet önerileriyle aslında sadece Avrupa'nın birleştirilmesi amacına yönelmiş olmayıp, Fransa ile komşusu Almanya arasında sık sık silahlı çatışmaya dönüşen uyuşmazlıkların çıkmasının nedeni olan Ruhr kömür ve çelik havzası sorununun kesin bir çözümünü de amaçlıyordu. Öte yandan Schuman Deklarasyonu kurumsal açıdan, ortak kurumlanıp, ulusal çıkarlar arasındaki sürtüşmeleri en iyi bir biçimde gidereceğini ve tarih içinde süregelen uzun vadeli sürtüşmelerin Avrupa birliğini sağlayacak ortak çalışmalarla atfedilebileceğini dile getirmekteydi. Almanya Federal Cumhuriyeti, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg, Fransız önerisini kabul ettiler ve işte birbirine komşu bu altı ülke (Batı Avrupa ülkesi), Avrupa Topluluğu'nun temellerini attılar.³¹

İşte bu gün aşama aşama teoriden pratiğe indirilerek yürürlüğe konulmaya çalışılan ve 1946 yılında İsviçre'nin Zürih üniversitesinde İngiltere'nin popüler Başbakanı Sir Winston Churchill tarafından kuruluş çalışmalarını başlatacak şekilde ilk kez ortaya atılan “Avrupa Birleşik Devletleri”³² düşüncesinin ilk örgütlü ve somut adımıydı bu.

Nitekim bu gün “AT” olarak simgeleşen “AVRUPA TOPLULUKLARI”³³ olarak okunan “Avrupa Bütünleşmesi” hareketinin tarihsel gelişme süreci; olumsuz girişimlerini de tarihine katarak Brüksel'in ünlü Val Duchesse Şatosunda geçen yoğun ve uzun çalışmalar sonucunda 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da Capitoile tepesinde³⁴ sonradan “İlk 6'lar” nitelemesi ile anılacak olan Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından imzalanarak (ve üye devletlerin ulusal parla-

rüşü öne sürülüyordu. Bu konuda bkz. Ali Ülkü Azrak: Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İ.Ü.S.B.F. Yayını, İstanbul, 1982, s. 3.

³¹ Avrupa Hakkında: (Avrupa Topluluğu Komisyonu Enformasyon Temsilciliği), Ankara, Eylül 1982, s. 5. Bu altı ülkeye "kurucu altılar" ya da "orijinal üyeler" adı verilmektedir. Bkz. Emile Noel: Working Together The Institutions of the European Community, (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), 1988, s. 5. Ayrıca bkz. Paul Armitage: About Europe, (Office for Official Publications Of The European Communities), Luxemburg, 1984, s. 7.

³² Günümüzde ki yaygın deyimlemesiyle "Avrupa Birliği / Union Europea".

³³ AKÇT, EURATOM ve AET Antlaşması ile kurulan Avrupa Topluluğu, bu antlaşmalar çerçevesinde "Avrupa Toplulukları" olarak anılırdı. Ancak son yıllarda, siyasal gelişmelerin bir sonucu olarak, çoğuldan tekile geçirilerek "Avrupa Topluluğu" sözü geçerlilik kazanmaya başladı. Bkz. Avrupa Topluluğu Sözleşti: (Avrupa Topluluğu Komisyonu Dokümantasyon Merkezi Yayınları), Ağustos 1984, s. 19. Bu terim (Avrupa Topluluğu) literatürde; E.C. European Community / C.E. Communaute Europeenne / E.G. Europäische Gemeinschaft, şeklinde yer almaktadır.

³⁴ Bkz. H. Brugmans: "Topluluğun Gümüş Yıldönümü", Avrupa Dergisi, (Avrupa Topluluğu Enformasyon Temsilciliği), Mart 1982 (69. Özel Sayı - AET), s.4.

mentolarımdan geçerek) "AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU" ve "AVRUPA ATOM ENERJİSİ TOPLULUĞU" adıyla 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe konulmuştur.

Avrupa kıtasının ortak yazısının simgesi olan "AT" bugün varlığını;

— AVRUPA KÖMÜR VE ÇELİK TOPLULUĞU (European Coal and Steel Community), ECSC.

— AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (European Economic Community), EEC.

— AVRUPA ATOM ENERJİSİ TOPLULUĞU (European Atomic Energy Community), EURATOM.

olarak sürdürmektedir.

Söz konusu bu üç topluluk, 25 Mart 1957 tarihli ve 8 Nisan 1965 tarihli FUSİON (birleşme)³⁵ Andlaşmalarıyla³⁶ "AVRUPA TOPLULUKLARI" adını almıştır.³⁷ Nitekim bu oluşum; Topluluk Hukukunda 1 Temmuz

³⁵ "MERGER TREATY"; (Birleşme / Kaynaşma Anlaşması), anlaşma metni için bkz. Treaties Establishing the European Communities : "Treaty Establishing a Single Council and a Single Communion of the European Communities (signed in Brussels on 8 April 1965)", (Abridged Edition), European Communities - Commission, (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), December 1978, s. 527-535.

³⁶ AKÇT, EURATOM ve AET'nin 'Avrupa Toplulukları' olarak birleşme olanağı EURATOM ve AET'nin kuruluş dönemlerinden itibaren bu üç topluluğun yapısal ve hukuksal sistemleri üzerinde etkilerini yansıtmıştır. Nitekim; "(...) üç topluluğun birbirine paralel görevler yapan yürütme organlarının birleştirilmesine ilişkin 1965 tarihli Fusion antlaşmasıyla, organların çalışmalarında önemli ölçüde yeknesaklık, tutarlılık ve hukuk birliği sağlanması, Adalet Divanının çalışmalarında bir verim artmasına yardımcı olmuştur". Bkz. Ali Ülku Azrak : Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İ.Ü.S.B.F. Yayını, İstanbul, 1982, s. 76. "1967 Temmuz'unda bu üç Topluluk tek bir Avrupa Topluluğu veya AT şeklinde birleşmişlerdir." Bkz. Philip Gabriel and Andrew Maslen : British Politics, (First Published 1986), Longman Group Limited 1986, England, s. 251.

³⁷ 25.3.1957 tarihli Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kurucu anlaşmaları ile birlikte "Avrupa Topluluklarının Ortaklaşa Bazı Kuramlarına İlişkin Sözleşme" adını taşıyan bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme ile üç Avrupa Topluluğunun ortaklaşa olarak bir Meclis (Mad. 2) ve bir Adalet Divanına (Mad. 3) sahip olacakları öngörülmektedir. Yine aynı sözleşmede (Mad. 5) Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Kurucu Anlaşmalarında sözü edilen Ekonomik ve Sosyal Komitenin bu iki kuruluşun ortak organı olması öngörülmektedir. Bkz. Müjde Avcıoğlu: "Avrupa Toplulukları Hukukunun Uluslar üstü (Supranasyonel) Özellikleri", Avrupa Toplulukları Konusunda Araştırmalar (Maliye ve Gümrük Bakanlığı Elemanları Tarafından Düzenlenen), Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayın No: 1988/303, Ankara, Eylül 1988, s. 41. Sonraki süreçte, "Avrupa Toplulukları için

1987 tarihinde yürürlüğe giren “Tek Avrupa Senedi” nde en güzel biçimde ifade edilmiştir:

“Avrupa Toplulukları, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kuran Antlaşmalar ve işlemler üstüne kurulmuşlardır”.³⁸

Yapıları yönünden uluslararası ve uluslar üstü yetkilerle donatılmış bu Toplulukların, ayrı bölgesel örgütler olma nitelikleri yanında, Avrupa Kömür ve Çelik Birliği ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun sektörel, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ise genel ekonomik nitelikli ihtisas örgütü olma özellikleri vardır. Her biri ayrı ayrı tüzelkişiliğe sahiptir.³⁹

Yukarıda belirttiğimiz Toplulukların ortaya çıkması sürecinde başarısızlıkla sonuçlanan denemelerin de olduğunu görüyoruz. Nitekim 18 Nisan 1951 tarihinde Kurucu Altıların Paris'te kurdukları “Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu” başarılı bir örnek oluşturmuyordu. Bu ilk örneğin başarısının motive edici etkisi, Avrupa'da değişik konularda entegrasyon denemelerinin ortaya çıkmasında büyük ölçüde rol oynamıştır.

Paris Antlaşması ile ortaya çıkan, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğundan sonra Avrupa Siyasal Tarihinde başarısızlıkla sonuçlanmış iki girişimin yer aldığını görüyoruz. Bunlardan ilki 'savunma' alanında, 27 Mayıs 1952'de Paris'te imzalanan Antlaşmayla kurulan “Avrupa Savunma Topluluğu”, İkincisi de, statüsü 10 Mart 1953 tarihinde Strazbourg'da kabul edilen “Avrupa Politik (Siyasi) Birliği” dir.

Avrupa Savunma Topluluğu'nun kurulması düşüncesi, Paris Antlaşmasının imzalanmasından önce, henüz bu hazırlık safhasındayken ortaya çıkmıştır. Bu düşünce o yıllarda hüküm süren siyasal ve askeri koşullardan kaynaklanmaktadır. Soğuk savaş sürmektedir, Almanya'nın ikiye bölünmesinden sonra, 1948 yılı Haziran ayında, Berlin kenti Sovyetler Birliği tarafından ablukaya alınmıştır. Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler iyice gergindir ve Kore Savaşı başlamıştır, işte bu çerçevede içinde ve Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatını güçlendirmek amacıyla

Tek Bir Konsey ve Tek Bir Komisyon Kuran Anlaşma” 8 Nisan 1965 tarihinde imzalanarak, daha önce bir kuruluşu özgülü olan Konsey ve Komisyonların Avrupa Topluluklarının tümünü içeren bir tek Konsey ve

³⁸ Single European Act: Bulletin of The European Communities, (Supplement 2/86), (Luxemburg: Office for official publications of the European Communities), 1986, s. 7 (Madde 1).

³⁹ Yıldırım Keskin: “Avrupa Toplulukları Amaçları ve Organları”, Yüksek Yargı Organları Üyeleri İçin Topuluk Hukuku Semineri, 15 Aralık 1988, DPT, Ankara, s. 12.

Avrupa Savunma Topluluğu Projesi meydana getirilmiştir. Bu topluluk orduların bütünleşmesine yönelmekteydi.⁴⁰

Avrupa Kömür ve Çelik Birliğinden sonraki proje tamamen başka bir alana, askeri savunma alanına ilişkin bulunuyordu. Nitekim Kömür ve Çelik Sanayi ile askeri silahlanma olgusu arasında yakın bir ilişki bulunduğu için, böyle bir projenin kolayca gerçekleştirilebileceği düşünülmekteydi. Diğer bir anlatım ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun başarısı Altılıları, 1952 yılında silahlı kuvvetlerini bir Avrupa Savunma Topluluğu adı altında birleştirmek üzere umutlandırmış, bundan kısa bir süre sonra da bir siyasal birliğin kurulması planları hazırlanmıştır.⁴¹ Dönemin Fransa Hükümet Başkamı Pleven'in girişimi ile ortak bir Avrupa savunma gücü projesi geliştirilmiş, böylece Federal Almanya'nın askeri güçleri, kurulacak uluslar üstü nitelikte bir Avrupa Savunma Topluluğu içerisinde, diğer üye Devletlerin (ki bunlar Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun üyeleri) askeri güçleriyle bütünleştirilecek, bir uluslar üstü Savunma Bakanlığına bağlanacaktı. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğuna yapı bakımından benzeyen hatta onunla kısmen ortak organlara (örneğin ortak yargı organı) sahip kılınan Avrupa Savunma Topluluğu Antlaşması 27 Mayıs 1952'de üye ülkelerin hükümetlerince imzalanmış, fakat Fransız Milli Meclisi, 30 Ağustos 1954 tarihinde aktedilen oturumunda, muhalefetteki komünistlerin ve Fransız ordusunun yabancı politik güçlerin söz sahibi olduğu bir makamın emrine verilmesini ulusal egemenliğe ve ülkenin çıkarlarına aykırı gören De Gaulle'cülerin oylarıyla, bu anlaşmanın onaylanmasını reddetmiştir.⁴²

Bu şekilde, antlaşmanın 38. Maddesinde öngörülen ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu üyesi altı Devlet» iç işleri Bakanlarınca atanan parlamento üyelerinin oluşturdukları cm hoc meclisin hazırladığı “Avrupa Siyasal Topluluğu” antlaşma projesi de gerçekleştirilme olanağım kaybetmiştir.

Burada bir noktanın tespit edilerek vurgulanması gerekmektedir; Avrupa Savunma Topluluğu'nun kurulması yolunda ilk fikir gene İngiltere Başbakanı Sir Winston Churchill'den gelmişse de, İngiltere bu

⁴⁰ Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Editör; Ömer Bozkurt, “Avrupa Topluluğunun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış” (Ömer Bozkurt), TODAİE Yayınları No: 220, (35.Yıl), Ankara, Nisan 1987, s. 11.

⁴¹ Avrupa Hakkında: (Avrupa Topluluğu Komisyonu Enformasyon Temsilciliği), Ankara, Eylül 1982, s. 7. Ayrıca bkz. Ali Ülkü Azrak: Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İ.Ü.S.B.F. Yayını, İstanbul, 1982, s. 10

⁴² Ali Ülkü Azrak: Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İ.Ü. S.B.F. Yayını, İstanbul, 1982, s. 11.

örgüte tiye olmamıştır. Almanya'nın yeniden silahlanmasını da amaçlayan antlaşma, her ne kadar öteki beş ülke Parlamentolarınca imzalanmışsa da Fransa Parlamentosu, ulusal bağımsızlığını tehlikeye sokacağı gerekçesiyle bu antlaşmayı 30 Ağustos 1954 tarihinde veto etmiştir. Özellikle o tarihlerde Fransız bir Avrupa Savunması düşünilemeyeceği için öteki beş ülke⁴³ de tutumlarını değiştirmişler ve Avrupa Savunma Topluluğu “ölü doğmuş bir çocuk” olarak tarih sayfalarında kalmıştır. Bu başarısızlık yalnızca bu sonuçla da kalmamış, statüsü daha önce belirlenen ve ikinci örgüt olarak kurulan “Avrupa Politik (Siyasi) Birliğinin gerçekleştirilmesi yolundaki aynı altı ülkenin ⁴⁴ girişimlerini terk etmelerine de neden olmuştur.⁴⁵

Avrupa'da meydana gelen diğer bir örgütlenme de “Batı Avrupa Birliği”⁴⁶ dir. Kısaca buna da değinmek gerekirse; bu örgütün de doğuşunda ve oluşumunda Avrupa'da hızla gelişen Komünizm tehlikesi rol oynamıştır. Nitekim Komünistlerin Çekoslovakya'da iktidarı ele geçirmeleri, Sovyet Rusya'nın niyetleri bakımından, Batıklar için bir alarm oldu.

İşte bu şartlar içinde, İngiltere ve Fransa ile Benelüks grubu (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) arasında, 4 Mart 1948'de Brüksel'de başlayan toplantı, 17 Mart 1948'de Batı Avrupa Birliği'ni kuran bir antlaşmanın imzası ile sona erdi.⁴⁷ Böylece, Batı Avrupa Birliği Brüksel'de imzalanan “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması” ile kurulmuştur. Paris'te 28 Eylül - 3 Ekim 1954'de yapılan toplantıda alman bir kararla, Almanya ve İtalya'da katılmağa çağırılmışlar ve bu Devletler Birliğe katılmışlardır. Böylece Batı Avrupa Birliği,

⁴³ Belçika, Almanya Federal Cumhuriyeti, İtalya, Lüksemburg, Hollanda.

⁴⁴ Fransa, Belçika, Almanya Federal Cumhuriyeti, İtalya, Lüksemburg, Hollanda.

⁴⁵ Haluk Gtinuğur : “Avrupa Bütünleşmesine Genel Bakış” Avrupa Topluluğu ve Türkiye - Avrupa Topluluğu İlişkileri Semineri, TOBB, Ankara, 5-7 Ocak 1988, s. 4.

⁴⁶ “Western European Union / YV.E.U.”.

⁴⁷ Fahir Armaoğlu: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 1914- 1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s. 445. Batı Avrupa Birliği Avrupa'daki Sovyet tehdit ve yayılmasına karşı alınmış ilk askeri tedbir oluyordu. Fakat Amerika'nın bu ittifak içinde olmayışı, Batı Avrupa Birliğini Sovyetler karşısında bir denge unsuru olmaktan yoksun bırakıyordu. Muhtemeldir ki, İskandinav ülkeleri de bunun için bu ittifaka katılmamışlardı. Lâkin 1948 yılının gelişmeleri, Batılıları ve Amerikalıları, daha geniş bir ittifak sistemi kurmaya sevk edecek ve NATO ortaya çıkacaktır. Bkz. a.g.e., s. 445,446. Nitekim; A.B.D., Batı Avrupa Birliği üyeleri, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda arasında 4 Nisan 1949'da imzalanan antlaşma ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North. Atlantik Treaty Organization / N.A.T.O.) kurulmuştur. Bkz. Seha L. Meray : Uluslararası Hukuk ve Örgütler, (El Kitabı), A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 399, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1977, s. 296.

50 yıllık bir süre için kurulmuştur. Bu antlaşmaya göre, taraflardan birisi Avrupa'da, silahlı bir saldırıya uğrarsa, öteki bağımlı Devletler ellerinden gelen her türlü askeri ve başka yardımları yapacaklardır.⁴⁸

Avrupa Birliği ruhunun organik yansımalarından bir diğeri de, Avrupa Siyasi İşbirliği'dir. Avrupa Siyasi İşbirliği, Avrupa Topluluğu üyesi 12 ülke arasında dış politika alanında enformasyon, danışma ve ortak eylemleri içeren bir süreç olup, ortak ve tutarlı bir Avrupa yaklaşımı sağlamak amacı ile uluslararası ilişkilerde 12'lerin etkinliğini mümkün olduğunca arttırabilmek hedefine yönelmiştir. Bu durumda, mevcut haliyle olmasa bile, siyasi işbirliği süreci, Avrupa'nın bütünleşmesi hareketinin önemli unsurlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Siyasi İşbirliğinin temeli 1950 yıllarına inmektedir. Ancak Avrupa Siyasi İşbirliğini tesis eden temel metin "Lüksemburg Raporu" (Bu rapora Davignon Raporu da denilir) olup, bu raporda Avrupa Siyasi İşbirliğinin üzerine kurulacağı mekanizmalar saptanmıştır. Bu tarihten itibaren de bu işbirliği sürekli geliştirilerek 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Tek Avrupa Senedi ile Avrupa Siyasi İşbirliği, Avrupa Topluluk mekanizmalarının bir unsuru haline gelerek, Topluluk organizasyonu içindeki yerini almıştır.⁴⁹

2. II. Dünya Savaşı Sonrasında Avrupa'nın Bütünleştirilmesi Çabalarının Nedenleri: Orijinde Bir Plan Saptaması ve Somut Nedenler

Avrupa Topluluğu'nun kuruluşundaki nedenler belirtilirken ya da anlatılırken hep konu dışı kalan ya da belirtilmesi hep unutilan bir nokta bulunmaktadır. Avrupa Topluluğu'nun kuruluşundaki nedenlerin de orijinde yer alan "Birleşik Avrupa" fikrinin II. Dünya Savaşı sürecinde de işlenmiş bir plan olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu konuda Rasyonel - Sosyalist tezlere uygun olarak (Alman ordularının 1940 da Fransa'yı işgalinden sonra) Avrupa planları ortaya atılmıştır. Bu tezlerde ortaya konan hedef "3. Reich" 'ın önderliğinde ya da egemenliğinde bir Avrupa öngörmesi olup bu planlarda⁵⁰ Bolşevizme karşı Bir

⁴⁸ Seha L. Meray: Uluslararası Hukuk ve Örgütler, (El Kitabı); A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 399, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1977, s. 296.

⁴⁹ Bu konu ile ilgili olarak bkz. Uluç Özülker: Avrupa Siyasi işbirliği (ASİ) Türkiye - AET İlişkileri Üzerine Düşünceler, (Hizmete Özel), Tıpkı Basım, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, A.Ü. S.B.F. ve Basın -Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara (1988), 1989, s. 1 vd,

⁵⁰ Bu planların tarihi süreci için bkz. Fahir Armaoğlu: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914 - 1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s. 291 ve 371. Ayrıca bu konuda bkz. Hans A. Schmitt: The Path to European Union From the Marshall Plan to the Common Market, Louisiana State University Press Baton Rouge, 1962, s. 10 vd

leşik Avrupa'nın doğuşundan ve "Yeni Avrupa Düzeni"⁵¹ nden söz edilmiştir.

Avrupa Topluluğunun tarihsel gelişiminin temelinde yer alan düşünsel gelişmelere baktığımızda önemli olayların yer, zaman ve tarih boyutlarıyla bazı önemli isimleri de ortaya çıkararak yükseldiğini görürüz. Nitekim bu gelişme trendi içinde, Avrupa Birliğini güçlendirme çabalarının, iktisadi ve siyasi yönden hız kazandığını ve giderek geliştiğini de saptayabiliriz. Uzun bir süreçlemenin ürünü olan bu gelişmelerde önemli duraklar olarak şu aşamaları sayabiliriz: Zürich Üniversitesinde 16 Eylül 1946 tarihinde Winston Churchill verdiği konferansta "Birleşik Avrupa Devletlerini kurmalıyız" diyor. Üç ay sonra Londra'da "United Europe Movement" adıyla bir örgüt ortaya çıkacak, bundan bir süre sonra da Paul Van Zeeland'ın başkanlığında "Avrupa İktisadi İşbirliği" ve Robert Bichet'nin başkanlığında "Nouvelles Equipes Internationales" kuruluyor. Ertesi yıl (1947) Bob Evans "Avrupa Birleşik Devletleri Hareketi" nin başına geçecek, Coudenhove - Calergi ve Georges Bohy "Union Parlemantaire Europeenne"i kuracaklar, "Birleşik Avru

⁵¹ Nitekim belirtmek gerekir ki daha sonra Avrupa Topluluklarının kurulmasıyla birlikte onları ve onların kurumlarının kaynağı olan üç kurucu Antlaşma şeklen ve meydana gelişlerine esas teşkil eden tasarruflar itibariyle Devletler Hukuku anlaşmaları sayılmaktadır. Ancak kurucu Anlaşmalar onları Klasik Devletler Hukuku anlaşmalarından ayıran kendine mahsus bir takım özelliklere sahiptir. Kurucu anlaşmalar sadece üye devletlere yükümlülükler getirmeyip ve sadece taraf devletlerarasında Devletler Hukuku bağları kurmayıp, Avrupa Topluluklarının statüsünü de içermektedir. (Bkz. Ayşe Füsün Arsava: Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar, A.Ü.S.B.F. Yayınları: 545, Ankara, 1985, s. 3 ve ayrıca bkz. s. 4). Söz konusu anlaşmalar ile yeni bir hukuk düzeni yaratılmıştır. Bu şekilde ortaya çıkan yapı yeni bir milletlerarası hukuk düzeni (a new international legal order) olup devletlerin hukuk sistemleri üzerinde etkiler yapmaktadır. (Bkz. Müjde Avcıoğlu : "Avrupa Toplulukları Hukukunun Uluslar üstü (Supranasyonel) Özellikleri", Avrupa Toplulukları Konusunda Araştırmalar (Maliye ve Gümrük Bakanlığı Elemanları Tarafından Düzenlenen), (Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayın No: 1988/303, Ankara, Eylül 1988, s. 37). Nitekim bu hukukla (Avrupa Topluluk Hukuku) donatılmış olarak ortaya çıkan bu yapısal teknik, AT antlaşmalarıyla yaratılmış olan ve onun Supranational olma özelliği dolayısıyla AT hukukunu "Sui generis bir hukuk düzeni" (kendine özgü bir hukuk düzeni) olarak deyimlemektedir. (Bkz. İrfan Paçacı: "Avrupa Topluluk Hukuku Üzerine", Türk İdare Dergisi, (60. Yıl özel Sayısı), Y. 60, Mart 1988, S. 378, s. 604). Bu dönem; Mauro Cappelletti'nin belirttiği gibi, uluslar üstü hukuk ve "uluslar üstü hukuka bağlılık kuralı" (Supranational Rule of Law) ile yeni bir dönem başlamıştır. (Bkz. Bakır Çağlar : "Anayasa Yargısında Yorum Problemi Karşılaştırmalı Analizin Katkıları", Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 5, Ankara, 1986, s. 164).

pa için Milletlerarası İşbirliği Komitesi" Duncan Sandys'i başkanlığa seçecektir.⁵²

Görüldüğü gibi Churchill'in Zürih Üniversitesinde yaptığı konuşma, çaba ve amaçları Avrupa Birliği'nin kurulmasına yönelik birçok özel kuruluş ve örgütü devinim içine sokmuştur. Yukarıda kısaca değindiğimiz gibi bu kuruluş ve örgütlerin belli başlıları olan "Birleşik Avrupa Hareketi", "Avrupa Federalistler Birliği", "Avrupa İşbirliği İçin İktisat Cemiyeti", 1947 Aralık ayında "Avrupa Birliği" Hareketi için Uluslararası Komite" adlı birçok örgüt kurdular. Bütün bu gelişmelerin sonucunda 1948 yılında Lahey'de Avrupa Siyasi yöneticilerinin toplanacakları bir kongre yapılacaktır. Kongre'nin ve özellikle Kongre çalışmaları sırasında H. Duncan Sandys'in gayretleri ve dinamizmi ile 1949 yılında Avrupa Konseyi kurulacaktır.⁵³ Komitece 1948 Mayısında gerçekleştirilen Avrupa Kongresi sonrasında, Avrupa'nın birleşmesi düşüncesini geliştirmek ve gerçekleşmesini sağlamak için 1948 Ekiminde, gayri resmi bir örgüt olarak "Avrupa Hareketi" örgütü oluşturulmuştur.⁵⁴

Avrupa'yı birleştirme çabaları 17 Mart 1948 günü "Brüksel Antlaşmasının imzalanması ve bir Danışma Konseyi'nin kurulması ile devam etmiştir. Avrupa entegrasyonuna taraftar olanlar La Haye Kongresinin ardından Avrupa Federal Parlamentosunun toplanmasını önermişlerse de, bu girişim sonuç vermemiştir.⁵⁵ Bu gelişme üzerine 5 Mayıs 1949'da, Bakanlar Komitesi ile Danışma Meclisinden oluşacak bir Avrupa Konseyi kurulmasını öngören bir statü Londra'da imzalanmıştır. Bu statü, Fransa, İngiltere, Almanya, İrlanda, İtalya, Norveç, İsveç, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından imzalanmıştır.⁵⁶ Avrupa Konseyi, belli başlı Avrupa sorunları üzerinde düşüncelerin ve görüşlerin açıklanmasına olanak sağlayan bir görünüm kazanmıştır. Avrupa Konseyi, Avrupa ortak siyasetini belirleme ve yönlendirme aracı olamadı ise de, kendi aralarında federal birleşmeye giden Altılar ile öteki Avrupa Devletleri arasında ilişki sağlayan bir işleve sahip olmuştur.⁵⁷

⁵² Yıldırım Keskin : "Ortak Pazar ve Türkiye", Avrupa Ekonomik Topluluğu, Çeşitli Hukuki Sorunlar Üzerine Konferanslar, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü Yayını No: 9, İ.Ü.H.F., 1973, s. 42, 43.

⁵³ a.g.e., s. 37.

⁵⁴ Mustafa Altıntaş : "Avrupa Topluluğu ve Türkiye ilişkileri", İdarecinin Sesi Dergisi, Mart 1988, C. II, S. 2, s. 37.

⁵⁵ Gelişen Türkiye AET ilişkileri: T.C. Başbakanlık, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1988, s. 4.

⁵⁶ a.g.e., s. 37.

⁵⁷ Avrupa Konseyi İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden kısa bir süre sonra kurulmuştur. O dönemden bu yana Batı Avrupa büyük değişiklikler geçirmiş, Konsey'in kuruluş amacı olan, halklar ve uluslararası barış ve dostluk

2. Dünya Savaşından sonra Sovyetlerin yayılmacı (expansiyonist) politikasına karşı, Roosvelt'in siyasetini terk eden A.B.D. Başkanı Harry S. Truman kendi adı ile anılan doktrini ortaya koymuştur. Bu doktrinde, Avrupa'yı (Komünizm tehlikesinden) kurtarmak için; savaştan yenik ve güçsüz çıkan Avrupa devletlerine geniş ölçüde ekonomik ve askeri yardım yapmak düşüncesi yatar. Bununla birlikte Truman Doktrini, esas itibariyle Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardımı öngörmüştür. Çünkü bu iki ülke Sovyetlerin doğrudan doğruya baskısı ve tehdidi altında idi. Fakat bu sırada Avrupa'nın durumu iktisadi açıdan son derece kötüdür. Altı yıllık savaş, bütün ülkelerin ekonomik kaynaklarını tüketmiş ve bütün ülkelerde ağır tahribat yapmıştır. Bir bakıma toplumlar aklıktan kıvrınmaktadır. Ekonomileri harekete geçirecek kaynak yoktur. Sovyet Rusya bu durumu fırsat bilerek Komünizm propagandasını şiddetlendirmiştir.⁵⁸

İşte bu koşullar altında ortaya çıkan Truman Doktrini, savaştan kısa bir süre sonra, kuzeydeki komşularının da destekledikleri bir iç savaşa ve gerilla faaliyetleri içine sürüklenen Yunanistan'a⁵⁹ ve o sırada Boğazlar üzerindeki istekleri nedeniyle Sovyetler Birliği'nin tehditleri altında bulunan Türkiye'ye⁶⁰ yardım yapılması amacıyla, Başkan Truman'm 12 Mart 1947'de Kongrede okuduğu bir mesajı ile başlatılmıştır.⁶¹ Nitekim Amerikan Kongresi'nin kabul ettiği yardım tahsisat miktarı 400 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.⁶²

kurulması büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Avrupa Konseyi bu gelişimin her aşamasında, Avrupa Birliğinin kurulması yolunda temel bir rol oynamıştır. Gerek insan hakları ve üye devletlerin yasaları arasında uyum sağlanması, gerek Avrupa'yı oluşturan ulusların farklılıklarının ve yakınlıklarının bilinciyle "Avrupa Benliği" kavramının geliştirilmesi alanlarındaki çalışmalarıyla Avrupa Konseyi, Avrupa demokrasileri için etkin bir buluşma noktası oluşturmaktadır. Bkz. Avrupa Konseyi : (Avrupa Konseyi Basın ve Enformasyon Müdürlüğü Yayını), Strazburg, 1986, s. 5.

⁵⁸ Fahir Armaoğlu: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914- 1980, (Üçüncü Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s. 443.

⁵⁹ Yunanistan iç. savaşı için bkz. Fahir Armaoğlu : a.g.e., s. 430 vd.

⁶⁰ Türkiye üzerinde Sovyet tehdidi için bkz. Fahir Armaoğlu: a.g.e., s. 426 vd. Nitekim, Sovyetler Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı boğazlarda ise üs verilmesini istiyordu. 7 Ağustos 1946'da Türk Hükümetine verdikleri bir nota ile Boğazların kontrolünü ele geçirme isteklerini resmen açıklıyorlardı. Bkz. Fahir Armaoğlu : a.g.e., s. 428.

⁶¹ Mehmet Gönlübol: Uluslararası Politika, İlkeler - Kavramlar - Kurumlar, (Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı), Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, s. 143.

⁶² Bu yardımdan Yunanistan'a 300 milyon ve Türkiye'ye de 100 milyon dolarlık askeri yardım yapılmıştır. Bkz. Fahir Armaoğlu: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914- 1980, (Üçüncü Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s.442

Batı Avrupa'nın siyasal bütünleşmesi çabalarının umulan gelişmeyi gösterememesi üzerine, biri askeri ve ötekisi ekonomik olarak iki örgütlenmeye gidildi. Bunlardan askeri olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), ekonomik olanı ise Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECD)'dür.⁶³ Diğer bir anlatımla, iktisadi alanda, Birleşik Amerika Devletlerinin Avrupa'nın yardımına koştuğunu görüyoruz. İkinci Dünya Savaşı sonrası, A.B.D. Marshall Planı adı verilen 3 Nisan 1948 tarihli Amerikan Yasası ile Batı Avrupa Ülkelerine yardım etme kararı almıştır. Ancak Avrupa ülkelerinin ekonomik gelişme yolunda aralarında örgütlenmelerini de koşul olarak öne sürmüştür.

Bir kez yapılan bu yardıma karşılık, zamanın Birleşik Amerika Dışişleri Bakanı General George C. Marshall'ın 5 Haziran 1947 tarihinde Harvard Üniversitesinde yaptığı konuşmada yer alan ve daha sonra "Marshall Planı"⁶⁴ olarak anılan bu teklifi görüşmek üzere 27 Haziran 1947'de Paris'te Sovyetler Birliği'nin⁶⁵ de katıldığı bir toplantı (Paris Toplantısı) yapılmıştır. Daha sonra 12 Temmuz'da, toplanan 16'lar⁶⁶ Konferansı 22 Eylül'de, Amerika'ya sunulmak üzere bir Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırladı. Bu program üzerine Amerika 3 Nisan 1948'de Dış Yardım Kanunu'nu çıkarmıştır.⁶⁷ Bu Kanunun çıkması üzerine, bir Avrupa ekonomisi kurmak ve Avrupa'nın ekonomik kalkınmasını sağlamak üzere on altı Avrupa Devleti 16 Nisan 1948'de, Avrupa

⁶³ Mustafa Altıntaş : "Avrupa Topluluğu ve Türkiye İlişkileri", İdarecinin Sesi Dergisi, Mart 1988, C. II, S.2. s. 38.

⁶⁴ Marshall Planı için bkz. Guy de Carmon: "The Marshall Plan And The OEEC", EUROPE, Dream - Aventure - Reality, Elsevier - Brussels, 1987 by Elsevier Librico, Brussels, s. 105 vd. Ayrıca bkz. Orhan Oğuz: Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortak Pazar, (2. Baskı), Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No: 70-36, Başnur Matbaası, Ankara, 1969, s. 19,20.

⁶⁵ Nitekim Sovyetler 2 Temmuz'da bu toplantıyı terk etti ve Marshall Planına karşılık Sosyalist ülkelerle kendileri arasındaki ekonomik ilişkileri ve işbirliğini sıkılaştırmak ve geliştirmek için "Molotov Planı" (Dönemin Sovyetler Dışişleri Bakanı Vyacheslav Mikhaïlovich Molotov'dur) adını verdikleri ikili ticaret sistemini kurmuşlardır. Bkz. Fahir Armaoğlu: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, (Üçüncü Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s. 444.

⁶⁶ 16'lar olarak anılan bu ülkeler şunlardır: İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka, İsveç.

⁶⁷ Fahir Armaoğlu: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914- 1980, (Üçüncü Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s. 444. Amerikan Yardımı ve Ekonomik Birlik konusunda bkz. Hans A. Schmitt: The Path to European Union, From the Marshall Plan to the Common Market, Louisiana State University Press, Baton Rouge, 1962, s. 17 vd.

Ekonomik İşbirliği Örgütünü⁶⁸ kurmuşlardır.⁶⁹ Bu örgüt küçük, basit ve teknik düzeyde bir örgüttü. Tabi ki siyasi yönden, hatta ne de iktisadi yönden Avrupa'nın ideallerini gerçekleştirecek ölçüde değildir.⁷⁰ Nitekim bu organizasyon, diğer bir ifadeyle savaş sonrası Batı Avrupa'nın ekonomik açıdan güçlenmesi ve gelişmesine Avrupa Ekonomik Ajansı ile birlikte katkıda bulunan ve temel görevi Marshall yardımının dağıtımını sağlamak olan OEEC'nin⁷¹ Avrupa Kalkınma Programı hazırlama çalışmaları 1952 yılına kadar sürdü.⁷²

3 Nisan 1948 tarihinde fiilen başlayarak, önceleri sadece on altı Avrupa devletine yapılan bu yardım sonradan gelişmekte olan bir kısım devletlere de teşmil edilerek genişletilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Amerikan yardımı sayesinde Batı Avrupa ülkelerinin çoğunluğu 1952 yılında iâşeden ekonomilerini düzeltmişlerdir.⁷³

1961'den sonra bu örgüt amaçlarını genişleterek yeniden örgütlenmiştir. Üye ülkelere, mali istikrar içinde, mümkün olan en yüksek kalkınmayı ve istihdamı gerçekleştirmeyi hedef alan örgütün ayrıca çok taraflı olarak dünya ticaretinin gelişmesini desteklemek, üye olan ve olmayan ülkelerin kalkınma için gösterdikleri çabalara yardım etmek ve bu şekilde dünya ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmak başlıca amaçları arasındadır.⁷⁴ Nitekim 14 Aralık 1960'da, O.E.C.E. üyelerine A.B.D. ile Kanada'nın da katılmasıyla, bu örgüt yerine, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü⁷⁵ adıyla yeni bir örgüt kuran antlaşma imzalanmıştır.⁷⁶ Böylece, 1961'de Avrupa İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

⁶⁸ "Organization for European Economic Cooperation / OEEC".

⁶⁹ Seha L. Meray: Uluslararası Hukuk ve Örgütler, (El Kitabı), AÜSBF Yayınları No. 399; A.Ü. Basımevi, Ankara, 1977, s. 300.

⁷⁰ Yıldırım Keskin: "Ortak Pazar ve Türkiye", Avrupa Ekonomik Topluluğu, Çeşitli Hukuki Sorunlar Üzerine Konferanslar, Milletlerarası Hukuki ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü Yayını No: 9, İÜHF, 1973, s. 42.

⁷¹ "Organization for European Economic Cooperation / O.E.E.C.; Organization Europeenne de Cooperation Economique / O.E.C.E."

⁷² Mustafa Altıntaş : "Avrupa Topluluğu ve Türkiye İlişkileri" İdarecinin Sesi Dergisi, Mart 1988, C. II, S. 29, s. 38.

⁷³ Mehmet Gönlübol: Uluslararası Politika, İlkeler - Kavramlar - Kurumlar, (Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı), Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, s. 143.

⁷⁴ Bkz. Yeni Türk Ansiklopedisi: C. I, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1985, s. 20.

⁷⁵ "Organization for Economic Cooperation and Development / O.E.C.D."

⁷⁶ Seha L. Meray: Uluslararası Hukuk ve Örgütler - (El Kitabı), AÜSBF Yayınları No. 399, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1977, s. 300.

gütü kurulmuştur.⁷⁷ Bu yeni Örgüt 30 Eylül 1961'de yürürlüğe girmiştir.⁷⁸

Görüldüğü gibi; II. Dünya Savaşı sırasında Batı Avrupa'nın karşılaştığı büyük sıkıntılar sonucunda, savaş sonrası dönemde Avrupa Birliğini sağlama fikri güçlenmiştir. Bunun neticesinde, Federal Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg 18 Nisan 1951 Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu, 25 Mart 1957 Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğunu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kurmuşlardır. Bu Toplulukların organları⁷⁹ olan Konsey, Komisyon ve Parlamento, 1 Temmuz 1967'de Füzyon Anlaşması ile birleştirilmişlerdir.⁸⁰

İkinci Dünya Savaşında faşist ve rasyonel - sosyalist yayılcılık hareketinin yenilgiye uğramasından sonra Avrupa Birliği hareketi, savaştan önceki dönemde olduğundan daha güçlü bir biçimde tekrar ortaya çıkmış ve bu hareket örgütsel bakımdan olduğu gibi işlevsel bakımdan da özgün nitelikler taşıyan yeni birleşmelerin yaratılmasına yardım etmiştir.⁸¹

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa'nın birleştirilmesi yolunda çaba harcamasının belli başlı nedenleri ise şöyle özetlenebilir: ⁸²

İki Dünya Savaşının başlangıç ve yoğunlaşma alanı olan Avrupa, siyasal ve iktisadi bakımdan büyük bir prestij kaybına uğramıştır. Avrupa'ya tekrar prestij kazandırmanın ve gelecekte Avrupa'nın bir daha savaş alanı olmamasını sağlamanın ancak Avrupa'nın birleştirilmesiyle mümkün olacağı kanısı güç kazanmıştır.

⁷⁷ Hamza Eroğlu: Devletler Umumi Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1984, s. 175.

⁷⁸ Seha L. Merav: Uluslararası Hukuk ve Örgütler, (El Kitabı), AÜSBF Yayınları No: 399, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1977, s. 300.

⁷⁹ Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalarda organ yerine "kurum - institution" kelimesinin kullanılmış olmasının özel hukuki ve siyasi anlamı vardır. Kurum kendisini meydana getirenlerden ayrı bir iradeye sahip, kendine özgü tasarruflarla ve özel usulle bu iradesini açığa vuran bir organdır. Bkz. İzzettin Doğan : "Avrupa Toplulukları Kurumları ve Yetkileri Açısından AET Hukukunun Milli Hukuklara Üstünlüğü", Birinci Avrupa Hukuku Haftası, İ.Ü. H.F. Yayınları, İstanbul, 1979, s. 4.

⁸⁰ "Avrupa Toplulukları ve Türkiye (Özet Not) : Uluslar üstü Kuruluşlara Uyum ve İnsan Faktörü Toplantısı, 3 - 5 Haziran 1988, Marmaris, DPT Avrupa Ekonomik Topluluğu İle İlişkiler Başkanlığı s. 1. Ayrıca bkz. Emile Noel: Working Together, The Institutions of the European Community, (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), 1988, s. 5.

⁸¹ Ali Ülkü Azrak: Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İ.Ü. S.B.F. Yayını, İstanbul, 1982, s. 2.

⁸² a.g.e., s. 2-4.

Avrupa'nın birleştirilmesi çabalarına öncülük eden Fransa, kendisinin Avrupa'da bir siyasal güç haline gelmesinin yolunun Avrupa'nın bütünleşmesinden geçtiğine kuvvetle inanmaktaydı. Fransa'nın tarihten gelen Avrupa'ya hükmetme egosu⁸³ sonra Avrupa'yı kendi öncülüğünde entegre etmek (bütünleştirmek anlamında) şeklinde belirginleşmiştir.⁸⁴ Burada kanımızca söz konusu olan, tarihi rakip Almanya'yı kendi öncülüğünde gerçekleştirecek bir entegrasyon içinde entegre etmektir (eritmek anlamında).

Birleşik (batı) Avrupa, ABD için daha az bir yük, komünizme karşı daha güvenli bir engel, siyasal ve iktisadi karşıtlıkları giderebileceği için Avrupa'yı tekrar bir savaş alanı olmaktan bir ölçüde koruyabilecek bir çözüm ve her şeyden önce de çekici bir pazardı. Bu nedenle ABD karşılıklı Güvenlik Yasasının (The Mutual Security Act) hedefi olarak, batı Avrupa'nın iktisadi birliği içeren bir federasyon (The Economic Unification and The Political Federation of Europe) biçiminde örgütlenmesini öngörüyordu.

Düşük üretimli kapitalist Avrupa, ABD karşısında iktisadi bakımdan giderek geriliyor ve güçsüzleşiyordu. Bunun en belirgin kanıtı Batı Avrupa ülkelerinin dış ödeme bilançolarının her geçen yıl biraz daha fazla açık vermesiydi. Avrupa'nın iktisadi güçlükleri şu olgulardan kaynaklanmaktaydı:

— İkinci Dünya Savaşının üretim araçları üzerindeki tahribatı henüz giderilemediği gibi uzmanlık ve emek gücü gibi etkenlerdeki büyük boyutlara varan boşluk kolayca doldurulamıyordu.

⁸³ Nitekim 19. Yüzyıl öncesinde Napoleon'un Fransa'nın önderliğinde kuvvete dayalı Avrupa Birleştirme Planlarını görüyoruz. Bkz. Anne Daltrop: Political Realities - Politics And European Community, (Second Edition, 1987), London, Longman From "British Council Library", 8-29 December 1988, s. 1.

⁸⁴ Nitekim Avrupa'da Federal Birleşme Hareketinin öncülerinin de Fransa'dan çıktığını görmekteyiz: Nitekim Topluluk düşüncesi, zamanın Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın Avrupa da gerçek ve gönüllü bir birliğin kurulması yolunda küçük fakat kararlı bir adımın atılması için yaptığı çağrı üzerine 9 Mayıs 1950'de ortaya atıldı. Bkz. Avrupa Hakkında: Avrupa Topluluğu Enformasyon Temsilciliği Yayını, Ankara, Eylül 1982, s. 5. Aynı şekilde Paris Konferansına, Fransız sanayiinin çağdaştırılması planının yüksek komiser ve önerinin sahibi M. Jean Monnet başkanlık etmiş olup bu çalışmalar sonucu 18 Nisan 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulması ve 50 yıl süreli olan Antlaşma imzalanmıştır. Bkz. Mustafa Altıntaş : "Avrupa Topluluğu ve Türkiye İlişkileri", İdarecinin Sesi Dergisi, Mart 1988, C. II, S. 2, s. 38. Ayrıca bkz. Europe, Our Futura: Jean Monnet, A Message For Europe, (European Communities), s.3vd.

— Eski kolonilerin birbiri ardınca yitirilmesi sonucunda hammadde sağlanması çok güçleşmişti.

— Fransa ve İngiltere'deki millileştirme işlemleri, kamu harcamalarına büyük bir yük getirmişti.

— Sosyal politikalar çerçevesinde alınan tedbirlerin finansmanını sağlamak için özel girişimcilere uygulanan yeni ve yüksek oranda vergiler yatırımların azalması eğilimini yaratmaktaydı.

Doç. Dr. Günuğur ise, A.T.'nin kuruluşunda iki temel neden ortaya koymaktadır : "Avrupa Topluluğu ekonomik özgürlük için ABD'ye, politik özgürlük için Sovyetler Birliği'ne karşı bir "reaksiyon" olarak ortaya çıkmıştır."⁸⁵

Bu temel nedenleri kısaca belirlemek gerekirse: Ekonomik nedeni; ABD'nin "Marshall Yardımı" adı altında başlayan ve giderek Amerikan sermayesinin akışının hızlanması süreci ve sonuçta ABD ekonomisine bağımlı kılınacağı kuşkusuna, politik faktörü; Sovyetlerin İkinci Dünya Savaşının sonlarına doğru Doğu Avrupa'yı Nazi işgalinden kurtarmak için o yörelere giren "Sovyet Ordularının bir daha oralarından kolay kolay çıkmayacakları endişesine dayanmaktaydı.⁸⁶ Bir diğer anlatımla bir takım gelişmelerin ve Avrupa içlerine yayılımcı politikaların ortaya çıkardığı "korku".⁸⁷ Görüldüğü gibi dikkati çeken nokta ortaya konan iki nedenin de ekonomik ve politik boyutlu bir "korku" olmasıdır. Temelinde bu olguları barındıran hareketin, yöneldiği hedefi diğer bir

85

⁸⁵ Haluk Günuğur : "Avrupa Bütünleşmesine Genel Bakış" Avrupa Topluluğu ve Türkiye - Avrupa Topluluğu İlişkileri Semineri, T.O.B.B., Ankara, 5-7 Ocak 1988, s.3.

⁸⁶ Sovyetler'in Avrupa'da ki bu hareketlerinin kısa bir dökümü:

- 1948 Şubatında Çekoslovakya Pilsen Ayaklanması ve "Prag Baharı ya da Darbesi".
- 1953 Baharında Doğu Berlin Ayaklanması ve 1948-49 "Berlin Ablukası".
- 1956 Polonya Poznan Ayaklanması.
- 1956 Ekimi Macar Milli Ayaklanması ve 30 Ekim 1956 "Budapeşte kuşatması ve Sovyet Deklarasyonu".
- 1968 Ağustosunda "Çekoslovakya işgali".

Bkz. Meydan Larousse: C. 8, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1981, S. 163,164 ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu: 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s. 445-447 ve 465. Ayrıca bkz. Kara Kitap: Çekoslovakya 1968 : (Türkçesi: Erdoğan Özbakır), Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu Yayını, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.

⁸⁷ Nitekim 1950'lerde Winston Churchill Avrupa Konseyinde yaptığı bir konuşmada "Avrupa Ordusu" kurulması gerektiğinden bile söz eder.

ifadeyle gerçekleştirmek istediği amacı da belirlemek zor olmasa gerek : “AET'nin esas amacı, Avrupa'nın siyasal bir bütünlüğe kavuşmasıdır.”⁸⁸

Öyleyse tümleyici bir yaklaşımla bütün bu faktörleri de dikkate alarak şu yargıya varabiliriz: A.T.'nin kuruluş nedenleri çeşitli portreler içinde tek bir objeye indirgenecekse kuşkusuz bu; barışın yaratılmasında tüm Avrupalıların ortaklaşa bir özlemde birleşmiş olmalarıdır: Orijininde savaş korkusu olan "BARIŞ ÖZLEMİ" :⁸⁹

"Avrupa halkları arasında giderek daha sıkı şekilde kurulacak bir birliğin temellerini atmaya (...),

Bu kaynaklar birliğinin kuruluşu ile barış ve özgürlüğün korunmasını geliştirip, kendi ülkelerini paylaşan öteki Avrupa halklarını çabalarına ortak olmaya çağırma AZİMLİ OLARAK..."⁹⁰

Nitekim AET'nu yaratanlar bu özlemi Roma Antlaşmasının "Önsöz" ünde ilk ve son cümlelere yazmışlardır. Dönemin Belçika Başbakanı M. Leo Tindemans tarafından kaleme alınan ve Avrupa Konseyi'ne sorulan "Tindemans Raporundada belirtildiği gibi "Avrupa kurucularının başlıca düşüncesi, Roma ve Paris Antlaşmalarında da kaydedildiği gibi halklarımız arasında aralıksız daha sıkı bir birlik meydana getirmektir" ⁹¹ diyerek bu idea'ya ulaşmada dinamik nokta (aynı ülkü paydalarında çabaları ortak bir kalıba dökmek olarak) vurgulanmaktadır.

3. Kuruluş Sonrası Topluluğun Sınırlarının Genişlemesi: Kuzeye Açılma - Güneye Açılma

İlk 6'larla başlayan kuruluş çalışması, 22 Ocak 1972 tarihinde İngiltere, Danimarka, İrlanda ve Norveç'in Toplulukla katılma antlaşması yapmasıyla yeni bir boyut kazandı. Norveç katılmayı halkoyuna (refe

⁸⁸ Sümer Oral: "Avrupa Topluluğu - Türkiye İlişkilerine Genel Bakış (I)", İktisat Dergisi, Haziran - Temmuz 1987, S. 271-272 (Özel Sayı), İ.Ü. İktisat Fak. Mez. Cem. Yay. Org., s. 17.

⁸⁹ "Önce barış.... Barış, "Avrupa'nın babaları" adı verilen kişilerin ısrarla peşinde koştuıkları büyük bir ideal olmuştur. Jean Monnet, Robert Schuman, Alcide De Gasperi, Konrad Adenauer ve Paul - Henri Speak, savaş sonrası Avrupa'sının karşı karşıya bulunduğu ağır ekonomik sorunların bilincine herkesten daha çok varmışlardır." Bkz. Lorenzo Natali: "Barış Demokrasi ve Özgürlük Avrupası", Avrupa Dergisi, (Avrupa Topluluğu Enformasyon Temsilciliği), Mart 1982 (69. Özel Sayı - AET 25), s. 24.

⁹⁰ Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması) : Çev.

Ve Der. Halûk Günuğur Genişletilmiş İkinci Baskı), TOBB, Ankara, 1968, s. 3.

⁹¹ Avrupa Birliği Konusunda Hazırlanan Tindemans Raporu : (Çev. Oktay Kozluca), İKV Yayını, İstanbul, 1976, s. 5.

randuma) sundu ve sonuçta Norveç halkı (% 53.49 unun reddi ile) Topluluk dışında kalma yönünde tercihte bulundu. Böylelikle Topluluklar, katılma antlaşmasının yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1973 tarihinde "Dokuzlu" hale geldi.

Topluluğun bu ilk genişlemesi "Kuzeye Genişleme" adı ile anılmaktadır.

Daha sonraki gelişmede; Yunanistan'ın 1975'de, İspanya ve Portekiz'in de 1977'de Topluluğa tam üyelik için yaptıkları başvuruları; Yunanistan'ın Topluluğa 1 Ocak 1981'de tam üye olması sonucunu doğurmuştur. İspanya ve Portekiz tam üye olmak için 5 yıl daha bekleyip, bu iki ülke 1 Ocak 1986 tarihinde Topluluklara tam üye olmuşlardır.

İlk 6'larla başlayan önce 6'lı, sonra 9'lu ve 10'lu olan Topluluk, bu son genişlemeyle bugünkü 12'li (Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Yunanistan, İspanya, Portekiz) halini almıştır.⁹²

Bu son genişlemelere Topluluğun "Güneye Genişlemesi" adı verilir.⁹³ Ayrıca, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile yapılan antlaşmalarla Afrika Devletlerinden birçoğu (1963 - 1969 yılları arası antlaşmaları), Malta (1970), Kıbrıs (1972) Avrupa Ekonomik Topluluğuna "Ortak Üye" olarak kabul edilmişlerdir.⁹⁴ Bu antlaşmalar sadece bir gümrük birliğini öngören antlaşmalar (Malta 1971 ve Kıbrıs 1973) olup işbirliği antlaş-

⁹² Bu konuyla ilgili olarak bkz.

Fernando de Sousa : "Portekiz Onlara Daha Da Yaklaşıyor", Avrupa Dergisi, S. 80, Nisan 1983, s. 5-7.

İspanya ve Portekiz'in 1 Ocak 1986 da Topluluğa katılmalarının siyasal yönü ile ilgili olarak bkz. Hans Jera Hansen : "Nelsen İle Söyleyişi", Avrupa Dergisi, S. 92, Haziran 1984, s. 6,7.

H. Peter Dreyer : "Topluluğun Genişlemesi Kritik Bir Sınavla Karşı Karşıya" Avrupa Dergisi, S. 95, Kasım 1984, s. 19-21.

"Üyeliğin Eşiğinde İspanya": Avrupa Dergisi, S. 99, Haziran 1985, s. 5-9. "İspanya ve Portekiz Avrupa Topluluğu Yolunda": Avrupa Dergisi, S. 100, Temmuz - Ağustos 1985, s. 24.

"Halkın Avrupası" Sloganının Ardında Ne Var?": Avrupa Dergisi, S. 101, Eylül - Ekim - Kasım 1985, s. 7.

Jacques Delors : "Avrupa: Mümkün Olanın Sanatı", Avrupa Dergisi, S. 108, Ocak - Şubat - Mart 1987, s. 16.

⁹³ Topluluğun genişlemesi ile ilgili olarak bkz. Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Editör; Ömer Bozkurt, "Avrupa Topluluğunun Bütünleme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış" (Ömer Bozkurt), TODAİE Yayınları No: 220, (35. Yılı) Ankara, Nisan 1987, s. 17,18.

⁹⁴ Bkz. Seha L. Meray: Uluslararası Hukuk ve Örgütler, (El Kitabı), A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 399, A.Ü. Basımevi, Ankara 1977, s. 304.

malarından (Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, Ürdün, Lübnan, Suriye ve İsrail) farklıdır.⁹⁵ Diğer yandan, Ankara'da 12 Eylül 1963'de imzalanan bir antlaşmayla (Ankara Antlaşması) Türkiye, A.E.T.'ye "Ortak Üye" olmuştur. Ankara Antlaşması 1 Aralık 1964'de yürürlüğe girmiştir. A.E.T. - Türkiye ortaklığı daha sonra, imzalanan protokollerle geliştirilmiştir. Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde de Topluluğa "Tam Üyelik müracaatı yapmıştır."⁹⁶

Yukarıda da belirtildiği gibi 1970'li yıllar Toplulukta siyasi işbirliği konusunda önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur.

Yunanistan - AET ortaklık ilişkileri, bu ülkedeki siyasi olaylar nedeniyle 1967 nisanından 1974 eylülüne kadar askıya alınmıştır. Bu iki Ortaklık Antlaşmalarının diğer bir söyleyiş ile Ankara ve Atina Antlaşma Topluluğa 1 Ocak 1981'de tam üye olması sonucunu doğurmalarının önemi, ileride bir katılmayı ve gümrük birliği kurulmasını öngörüyor olmalarıydı. Nitekim Yunanistan, sekiz yıl sonra, 1975'de Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve altı yıl bekleddikten sonra da 1981 yılında tam üye olmuştur. Bu bakımdan bu anlaşmalar, Topluluğun, daha sonra yaptığı ve sadece bir gümrük birliğini öngören anlaşmalarından farklıdır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu, yeni katılmalarla genişlemesi yanında, üçüncü ülkelerle gerçekleştirdiği, değişik nitelikli anlaşmalarla, dünya ölçeğinde bir ilişkiler ağı oluşturmıştır. Nitekim 1963 yılında 18 Afrika ülkesiyle mali, teknik ve iktisadi işbirliği öngören Yaunde (Karnenin) sözleşmesini, 1975 yılında da 46 Afrika, Karaib ve Pasifik ülkesi ile Topluluk arasında imzalanan Lome (Togo) sözleşmesi izlemiştir.

Belirtmemiz gerekir ki, Topluluğa üyelik için, İsviçre, Avusturya, G. Kıbrıs, İsrail ve Malta gibi ülkelerin hazırlık içinde oldukları, kamuoyuna yaptıkları açıklamalardan anlaşılmaktadır.

⁹⁵ Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Editör; Ömer Bozkurt, "Avrupa Topluluğunun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış (Ömer Bozkurt), TODAİE Yayınları No: 220, (35. Yıl), Ankara, Nisan 1987, s. 18.

⁹⁶ Bu gelişmelerle ilgili olarak bkz. Mehmet Ali Birand: Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası, 1959- 1985, Milliyet Yayınları, 1985, s. 53 vd.

Türkiye İle Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Antlaşması) : T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı AET Başkanlığı, Ankara, 1987, Katma Protokol / Mali Protokol / Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Yetki Alanına Giren Maddelerle İlgili Anlaşma: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı AET Başkanlığı, Ankara, 1987.

TOPLULUK ÜYELİK TAKVİMİ
(Topluluğun Genişleme Süreci)

BUGÜNKÜ PORTRE ÜYE ÜLKE KURULUŞ VE KATILMA TRENDİ

12'ler (1 Ocak 1986)

— Fransa

— F. Almanya

— İtalya

— Hollanda

— Belçika

— Lüksemburg

— İngiltere

— Danimarka

— İrlanda

— Norveç ... Referandum (% 53.49'unun reddi)
ile topluluk dışında kaldığı için :

— 9'lar.

1 Ocak 1973

— Yunanistan

— İspanya

— Portekiz

KURULUŞ :

I — İlk 6'lar (Kurucular - Orijinal Üyeler).

AKÇT Antlaşması :

İmza : 18 Nisan 1951

Yürürlük : 25 Temmuz 1952

Kurucu Antlaşmalar

AET Antlaşması ve

EURATOM Antlaşması :

İmza : 25 Mart 1957

Yürürlük : 1 Ocak 1958

GENİŞLEME SÜRECİ :

1 — Kuzeye Açılma

II — 10'lar.

22 Ocak 1972

2 — Güneye Açılma

III — 10'lar.

1 Ocak 1981

IV — 12'ler.

1 Ocak 1986

Türkiye'nin 14 Nisan 1987 tarihinde AT. Bakanlar Konseyi'ne "Tam Üyelik" başvurusu⁹⁷ olup Bakanlar Konseyi 27 Nisan 1987'de Türkiye'nin başvurusunu resmi "görüş" vermesi için Komisyona havale etmiştir. (Bu görüşün verilmesi 18 aydan üç yıla kadar sürebilecektir.)

⁹⁷ Türkiye'nin Avrupa Topluluğu işleri ile görevli Devlet Bakanı Ali Bozer müracaatı Belçika Dışişleri Bakanı Avrupa Bakanlar Konseyi Dönem Başkanı Leo Tindemans'a vermiştir. Dış basında haberin verilmesi ile ilgili olarak bkz. :

— "Türkiye AET üyeliği istiyor" The Washington Post, David Fouguet, 15 Nisan 1987.

— "Masada 13 Kişi mi?" Le Monde, 15 Nisan 1987.

— "Türkiye'nin Ortak Pazar'a üyelik başvurusu Batı için bir sınav niteliği taşıyor." The Wall Street Journal, 22 Nisan 1987.

Kıta⁹⁷ - Avrupa'sında meydana gelen bütün bu gelişmeler bir gerçeği yeniden gündeme getirmektedir: "... Salt askeri ve politik içerikli bütünleşme ve deneyimlerin Avrupa'da ortaya koyduğu sonuç başarısızlık."

Bu deyim Avrupa siyasal tarihinin bir yazgısı olurken Avrupa siyasetçilerinin de deneyimlerini belirliyordu. Bu tarihsel sürecin ve düşünsel pratiğin ulaştığı nokta bir gerçeği de tespit ediyordu:

"Altyapı olan ekonomiyi entegre etmeden üst yapı olan politik entegrasyon deneyimleri başarısızlığa mahkumdur."

İşte bu olgunun ortaya koyduğu somut sonuç olarak; "Roma Antlaşması, üyeleri arasında giderek gerçekleştirilecek bir ekonomik bütünleşmeyi öngörmektedir. Bu niteliğiyle onu bir "Ekonomik birleşme", ya da "Ekonomik bütünleşme" antlaşması saymak yerinde olur.⁹⁸ Ancak belirtmek gerekir ki son hedefi; ekonomik altyapı tamamlandıktan ve ekonomik bütünleşme sağlandıktan sonra, "üst yapı" olan politik birliğin sağlanmasıdır. Diğer bir anlatımla ekonomik entegrasyon asal hedef olan politik entegrasyonu hazırlamak için vardır.⁹⁹

4. Topluğun Bugünkü Yapısı

Avrupa Toplulukları bugün 321 milyon kişinin yaşadığı geniş bir alan üzerinde⁹⁹ 12 tam üye devlet tarafından oluşturulmuş siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlara sahip uluslar üstü (supranational) bir birleşme (integration) modelidir.

Topluluğun kurucu antlaşmaları olan 1951 Paris Antlaşması ve 1957 Roma Antlaşmaları ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunun organları ve işleyişleri ayrı ayrı belirlenmiştir. Nitekim 25 Mart 1957'de Roma'da Avrupa Atom Enerjisi

— "Avrupa Topluluğu için zor bir tercih", Financial Times, David Barchard, 20 Mayıs 1987.

Bkz. Dış Basında Türkiye : (1977- 1987), Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 1987, s. 189, 191, 192, 198.

⁹⁸ Tefvik Saraçoğlu: Avrupa Ekonomik Topluluğu, İ.K.V. Yayını, İstanbul, 1983, s. 6. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu, sektörel bazda entegrasyona yönelik anlaşmalar niteliğindeyken Avrupa Ekonomik Topluluğu, ekonominin bütününü amaçlayan global bazda bir ekonomik entegrasyon antlaşması niteliğindedir.

⁹⁹ 2.260 milyon Km2, yüzölçümü ile Yeryüzünün % 2'sini kaplayan topraklarda yaşayan bu nüfus, dünya nüfusunun % 7'sini oluşturmaktadır. Bkz. Avrupa Topluluğu ve Türkiye'nin Tam Üyeliği Sorunu, Makro Bir Değerlendirme: TÜSİAD Yayını İstanbul, Nisan 1987, s. 13.

Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu kurucu anlaşmaları ile birlikte "Avrupa Topluluklarının Ortak

laşa Bazı Kumrularına İlişkin Sözleşme"¹⁰⁰ adını taşıyan bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşme ile üç Avrupa Topluluğunun ortaklaşa olarak, bir Meclis (Madde 2) ve bir Adalet Divanına (Madde 3) sahip olacakları ve ayrıca Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Kumcu Anlaşmalarında sözü edilen Ekonomik ve Sosyal Komitenin bu iki kuruluşun ortak organı olması öngörülmektedir.¹⁰¹ Daha sonra 8 Nisan 1965'te imzalanan ve 1 Temmuz 1967 tarihinde yürürlüğe giren "Avrupa Toplulukları için Tek Bir Konsey ve Tek Komisyon Kuran Antlaşma"¹⁰² ile daha önce bir kuruluşa özgü olan konsey ve komisyonlarının Avrupa Topluluklarının tümü için bir tek konsey ve komisyon durumuna getirildiği görülmektedir.¹⁰³

Böylece Avrupa Topluluklarının yürütme ve karar organları da tekleştirilmiştir.¹⁰⁴

Avrupa Topluluğunun kurumsal yapısında yer alan organlar: ltta¹⁰⁵

¹⁰⁰ Bkz. Treaties Establishing The European Communities: (Abridged Edition), European Communities - Commission, (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities), December, 1978, s. 523.

¹⁰¹ Müjde Avcıoğlu: "Avrupa Toplulukları Hukukunun Uluslar üstü (Supranas- yonel) Özellikleri: "Avrupa Toplulukları konusunda araştırmalar, (Maliye ve Gümrük Bakanlığı Elemanları Tarafından Düzenlen), Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Yayın No: 1988/303, Ankara, Eylül 1988, s. 41

¹⁰² "Merger Treaty" (Füzyon: Birleşme / Kaynaşma Anlaşması) olarak anılan bu anlaşma için bkz. Treaties Establishing The European Communities : (Abridged Edition), European Communities - Communsion, (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities), December 1978, s. 523 vd.

¹⁰³ Hüseyin Pazarıcı: Uluslararası Hukuk Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğunun Yaptığı Anlaşmalar, A.Ü.S.B.F. Yayınları: 418, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s. 20. Ayrıca bkz. Basic Community Laws: Edited by Bernard Rudden and Derrick Wyatt, Clarendon Press, Oxford, 1980, s. 111.

¹⁰⁴ Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Editör; Ömer Bozkurt, "Avrupa Topluluğunun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış", (Ömer Bozkurt), TODAİE Yayınları No: 220, (35. Yıl), Ankara, Nisan 1987, s. 21.

¹⁰⁵ Topluluğun kurumsal yapısı için bkz. Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Editör; Ömer Bozkurt, "Avrupa Topluluğunun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış", (Ömer Bozkurt), TODAİE Yayınları No: 220, (35. Yıl), Ankara, Nisan 1987, s. 21 vd. Avrupa . Topluluğu ve Türkiye'nin Tam Üyeliği Sorunu, Makro Bir Değerlendirme: TÜSIAD Yayını, İstanbul, Nisan 1987, s. 1 vd. Ömer Bozkurt: Avrupa Parlamentosu Yetkiler ve Usuller, TODAİE Yayınları No: 225, Ankara, 1988, Ali Kazancı: "Avrupa Ekonomik Topluluğunda Yasama Görevi", Amme idaresi Dergisi, C. 3, S. 3, Eylül 1970. CDE

— Yürütme organı	: Komisyon ¹⁰⁶
— Yasama ve karar organı	: Konsey ¹⁰⁷
— Danışma ve demokratik denetim organı	: Avrupa Parlamentosu ¹⁰⁸
— Yargı organı	: Adalet Divanı ¹⁰⁹
— Bütçe ve denetim organı	: Avrupa Sayıştay ¹¹⁰
— Yatırım organı	: Avrupa Yatırım Bankası ¹¹¹
— Yardımcı organ	: Daimi Temsilciler Konseyi ¹¹²
— Danışma organları	: Ekonomik ve Sosyal Komite ve Danışma Komitesi ¹¹³

Bir ortaklık kurmak suretiyle, demokrasiyi ve barışı güçlendirmek, refahın daha iyi bir dağılımını sağlamak amacıyla olan üye ülkeler arasında çok çeşitli farklılıkların yanı sıra, ortak değerler de bulunmaktadır.¹¹⁴ Böylece, Altı Avrupa ülkesinin birlikte başladığı ve 1960'larm

Collins: "History and Institutions of the EEC", The Economics of the European Community, (First Published), Oxford, Philip Allan Publishers 1980. Yıldırım Keskin: "Avrupa Toplulukları Amaçları ve Organları", Yüksek Yargı Organları Üyeleri için Topluluk Hukuku Semineri, 15 Aralık 1988, DPT, Ankara, 1988. Hüseyin Pazarıcı: "Avrupa Topluluklarının Organları ve İşleyişi", Avrupa Topluluğu ve Türkiye - Avrupa Topluluğu İlişkileri Semineri, T.O.B.B., Ankara, 5-7 Ocak 1988, s. 1. Avrupa Topluluğu Kurumları: (Avrupa Dosyası), Avrupa Toplulukları Komisyonu Basın ve Enformasyon Bürosu, Ankara, Ocak 1986.

¹⁰⁶ Komisyon (the commission); Topluluk Komisyonu ya da Avrupa Komisyonu olarak da isimlendirilmektedir.

¹⁰⁷ Konsey (the Council); Bakanlar Konseyi (the Council of Ministers) olarak da anılmaktadır. Ayrıca bir de "Avrupa Topluluğu Konseyi" vardır ve Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyinden farklıdır. 1974 yılında yapılan Paris Zirvesinde Avrupa Topluluğu Konseyi'nin (Council de l'Europe / Council of Europe) kuruluşu gerçekleştirilmiş olup 1 Temmuz 1987 de yürürlük kazanan Tek Avrupa Senedi ile de Topluluk organları arasında "Avrupa Topluluğu Konseyi" adı ile yer almıştır. Bu Konsey, üye Devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları ile Avrupa Toplulukları Komisyonu Başkanı'nı bir araya getirmekte ve yılda en az iki kez toplanmaktadır.

¹⁰⁸ Avrupa Parlamentosu (the European Parliament), Avrupa Assamblesi (the Assembly) olarak da bilinmektedir.

¹⁰⁹ Adalet Divanı (the Court of Justice): Topluluğun Yüksek Yargı Organıdır.

¹¹⁰ Avrupa Sayıştay (the Court of Auditors).

¹¹¹ Avrupa Yatırım Bankası (the European Investment Bank).

¹¹² Daimi Temsilciler Konseyi (the Permanent Representatives Committee); Konsey içinde yer alan hazırlık organıdır.

¹¹³ Ekonomik ve Sosyal Komite ve Danışma Komitesi (the Economic and Social Committee and the Advisory Committee).

¹¹⁴ Avrupa Topluluğu ve Türkiye'nin Tam Üyeliği Sorunu, Makro Bir Değerlendirme: TÜSİAD Yayın, İstanbul, Nisan 1987, s. 13.

başında bir macera olarak nitelenen Altıların küçük Avrupası bugün ekonomik alanda dünyanın en büyük pazarı halini almıştır. Siyasi Planda ise, 12'ler çeşitli alanlarda ortaklaşa hareket eden siyasi bir güç olarak kendini kanıtlama yolundadır. 30 yıllık sürede ekonomik bütünleşme yolunda kaydedilen gelişmeler, Avrupa Topluluğu üyesi ülkelerde geri dönülmez bir süreç içinde ekonomilerini geliştirme, siyasi alanda ise, "Avrupa" çerçevesi içinde hareket etme, kısaca ekonomik alanda ve siyasi alanda birlikte yaşama alışkanlığı yaratmıştır.¹¹⁵ AET Adalet Divanı eski başkanlarından Robert Lecourt bir yazısında da bu özlemi dile getiren bir yoruma yer vererek; "Topluluğu özerk kumrularla donatırken, kurucular, hiç kuşkusuz onu devlet'in bir benzeri olarak düşünmüşlerdir" demektedir.¹¹⁶

SONUÇ YERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Bugün aşama aşama yürürlüğe konulmaya çalışılan "Avrupa Birliği" ¹¹⁷ ya da 'Avrupa Bütünleşmesi' hareketinin tarihsel kökenleri ve spekülative çalışmaları çok eski yıllara dayanmaktadır. Diğer bir anlatım ile "Avrupa Birleşik Devletleri"¹¹⁸ ya da "Avrupa Federal Devleti"¹¹⁹ gibi politik vurgulu deyimlerle de anlandırılmaya çalışılan "BİRLEŞİK AVRUPA" ülküsünün kuramsal temelleri çoğu kez sanıldığı gibi 20. Yüzyılın bir ürünü olmayıp, 17. Yüzyıla kadar uzanmakta olup, uygulamaya ancak 20. Yüzyılda geçmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Batı Avrupa'nın karşılaştığı büyük sıkıntılar sonucunda, savaş sonrası dönemde Avrupa Birliği'ni sağlama fikri güçlenmiştir. Nitekim İkinci Dünya Savaşından yıkılmış biçimde çıkan Avrupa'nın savaştan hemen sonra yeni bir "ekonomik ve politik" model arayışı içine girdiğini görüyoruz.

Güçlü bir Avrupa'nın oluşturulmasının temel felsefesi de bu ekonomik ve politik arayış içinde değerlendirilmelidir.

ikinci Dünya Savaşında Avrupa'nın siyasal ve ekonomik tablosunda, Sovyetlerin Avrupa içlerine yayılımcı (expansiyonist) politikası etkin

115

¹¹⁵ Mustafa Aşula : "AT'nın Dış Politikası" A.Ü.S.B.F. Avrupa Topluluğu Araştırma ve Geliştirme Merkezinin Kamu Yöneticileri İçin Düzenlediği Seminer, Ankara, s. 1.

¹¹⁶ Ali Sait Yüksel: Türkiye İlişkileri Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğu, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Nihat Sayar - Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No: 309-537, (İkinci Baskı), İstanbul, 1979, s.6.

¹¹⁷ "European Union".

¹¹⁸ "United States of Europe".

¹¹⁹ "Europe Federal States".

bir şekilde yer almakta ve böylece de dünya kamuoyunun dikkatini çekmekteydi. Nitekim gelişen bu politikanın sonuçlarından en çok etkilenen ve rahatsız olan Batı Avrupa olmakta ve bu gelişmeleri Batı Avrupa Devletleri tehlike olarak görmekteydiler. Bu gelişmeler karşısında Batı Avrupa'nın siyasetçileri, Avrupa'daki küçük devletleri bir araya getirerek güçlü bir siyasal entegrasyon kurmayı düşünüyorlardı. Nitekim İngiltere'nin popüler siyasetçisi ve dönemin İngiliz Başbakanı olan Sir Vinston Churchill, 19 Eylül 1946 tarihinde İsviçre'nin Zürih Üniversitesinde yaptığı ünlü konuşmasında ilk kez uygulamaya geçecek olan "Avrupa Birleşik Devletleri", düşüncesini ortaya atmıştır. Bu düşünce kısa zamanda Avrupa siyasetçilerinin dikkatini çekerek, Avrupa kamuoyunda benimsenmiştir. Diğer bir gelişmede, Sovyetlerin Avrupa'daki yayılmacılığına karşı, A.B.D.'nde ortaya konmakta; Avrupa'nın Komünizm'in etkisinden kurtarılması için başlıca önlem olarak, savaştan yenik ve güçsüz çıkan Avrupa devletlerine geniş ölçüde ekonomik ve askeri yardım yapılması öngörülmekteydi. Önce "Truman Doktrini" olarak ortaya çıkan bu düşünce, bir yardım programı şeklinde Türkiye ve Yunanistan'a uygulanmıştır. Truman Doktrini daha sonra "Marshall Planı" ismiyle bilinen ve bütün Avrupa'yı içine alan Amerikan Yardım Programı ile tamamlanmıştır.

Bu gelişmeler sonucunda, Avrupa bütünleşmesinin temel felsefesindeki politik boyut, ortaya çıkmıştır : "Sovyetlerin Batı Avrupa içlerine doğru yayılması ancak Avrupa'nın güçlü bir politik entegrasyonu sayesinde önenebilir."

İşte bu olgu ileride kurulacak "Avrupa Toplulukları"nın temel felsefesinin politik boyutunu oluşturmaktadır.

İkinci, Dünya Savaşından zarar gören Avrupa'nın savunulması düşüncesi, 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini'ni, ekonomisinin yeni baştan kurulması ihtiyacı ise 5 Haziran 1947 tarihli Marshall Planı'm ortaya çıkarmıştır. Diğer bir anlatım ile ikinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan Avrupa'nın ekonomik ve siyasal savunma gereksiniminin karşılanması, Avrupa ülkelerini bir araya getirmiştir.¹²⁰

Marshall Planı doğrultusunda Paris'te bir ekonomi konferansı toplanmış ve bu toplantıda "Uluslararası İktisadi İşbirliği Organizasyonunun kurulması hakkında bir anlaşma imzalanmıştır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu on altı ülkenin Temmuz 1947'de başlattıkları Konferans, 16 Nisan 1948 günü "Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı" (OECE) m kuran anlaşmanın imzalanması ile sonuçlanmıştır. Avrupa İktisadi İş

¹²⁰ Gelişen Türkiye, Türkiye AET İlişkileri: T.C. Başbakanlık, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1988, s. 4.

birliğine paralel olarak Washington'da da bir İktisadi İşbirliği Dairesi kurulmuştur. 1952 yılı sonuna kadar plan başarı ile uygulanmış ve hedefine ulaştıktan sonra da Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı çalışmalarını devam ettirmiştir. A.B.D., bu örgüt aracılığıyla, yıkık Avrupa'yı yeniden inşa etmek amacıyla Avrupa kıtasına "Marshall Yardımı" adı altında önemli bir maddi destek sağlamıştır. Ancak daha sonraki dönemde Batı Avrupa, A.B.D. sermayesinin Avrupa'ya akışının, giderek kendi ekonomilerini, A.B.D. ekonomisine bağımlı kılacağı sonucuna vararak yeni bir ekonomik model arayışı içine girmiştir. Bu yeni model "Avrupa patentli taşıyan yeni bir sermaye pazarı oluşturmaktır."

Bu gelişmeler sonucu, Avrupa bütünleşmesinin temel felsefesindeki egemen Ekonomik boyut, ortaya çıkmıştır : "Bir ekonomik entegrasyona giderek, Batı Avrupa Devletlerinin ekonomik potansiyellerini bir araya getirerek Güçlü bir Avrupa Pazarı - oluşturmaktır, ancak bu şekilde hızla gelişen A.B.D.'ye ekonomik bağımlılık önlenmiş olacaktır."

İşte bu olgu ileride kurulacak olan "Avrupa Topluluklarının temel felsefesinin Ekonomik boyutunu oluşturmaktadır.

Böylece, Avrupa tarihinin güçlü deneyim mirası, Avrupa siyasetçilerinin önüne evrensel bir gerçeği koymuştur:

"Altyapı olan ekonomi entegre edilmeden, üst yapı olan politik entegrasyon sağlanamaz."

Bu realiteden hareketle, 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te imzalanan Paris Antlaşması ile "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu" kurulmuş ve 25 Temmuz 1952'de yürürlüğe girmiştir. 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan Roma Antlaşması ile "Avrupa Ekonomik Topluluğu" ve "Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu" kurulmuş ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir.¹²¹

Topluluğun gelişim sürecinde, ilk 6'larla başlayan kuruluş, önce 6'lı iken sonra 9'lu ve 10'lu olmuş ve daha sonra ki son genişlemeyle; Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in katılması ile Topluluk bugünkü 12'li halini almıştır. Bu son genişlemeye, Topluluğun "Güneye Genişlemesi" adı verilmektedir.

¹²¹ Kurucu Antlaşmaların imza ve yürürlük süreci ile ilgili olarak bkz. P.S.R.F. Mathijsen: A Guide to European Community Law, (Fourth Edition), London Sweet and Maxwell, 1985, s. 7. Kurucu Antlaşmaların Metinleri için de bkz. Treaties Establishing The European Communities: (Abridged Edition), European Communities - Commission, (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), December 1978. Ayrıca bkz. Basic Community Laws: Edited by Bernard Rudden and Derrick Wyatt, Clarendon Press, Oxford, 1980.

Bugün Avrupa Toplulukları; Fransa, Almanya Federal Cumhuriyeti, İtalya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Yunanistan, İspanya ve Portekiz ile birlikte 12 tam üyeden oluşmakta olup Topluluk sınırları içinde 321 milyon Topluluk vatandaşı yaşamaktadır. Topluluklar, ilk kurulduğundan oldukça farklı bir kompozisyon içinde olup, Akdeniz Ülkelerinin¹²² de Toplulukla yaptıkları çeşitli antlaşmalarla Topluluğa katılmaları sonucu nispeten farklı gelir ve sanayileşme düzeylerinde ki üyelerden kurulu bir hale gelmiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğunun temel ve köklü amacı, "Avrupa Birleşik Devletleri'ni yaratmaktır. Üye Devletler, Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşmasının 2. maddesine göre bir Ortak Pazar aracılığı ile; Topluluk içinde uyumlu bir ekonomik yaşamın gelişmesini, Yaşam düzeyinin yükseltilmesini, Devletlerarasında sıkı ilişkilerin artmasını, gerçekleştirmek istemektedirler.¹²³ Bir Ortak Pazar tesis etmek amacıyla üye ülkeler arasında kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşmasını temin etmek, kuruluşundan beri Avrupa Topluluklarının temel hedefini oluşturmuştur. Bu alanda bugüne kadar önemli mesafeler katedilmiş ve 320 milyon tüketicisi bulunan bu büyük pazar dünyanın en büyük ticari gücü haline gelmiştir.¹²⁴

¹²² "A.K.P. Ülkeleri" adı verilen ve Topluluğa Lome (Togo) Sözleşmesi ile bağlı olan Afrika - Karayip - Pasifik ülkeleridir.

¹²³ Bkz. Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması) : Der. ve Çev. Halük Günuğur, (Genişletilmiş İkinci Baskı), TOBB Yayını, Ankara, 1988.

¹²⁴ Uğur Doğan: Avrupa Toplulukları İç Pazarı, (Avrupa Toplulukları Nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği), Aralık 1988, s. 2.

Ayrıca İç Pazar konusu ile ilgili olarak şu kaynaklara bkz.:

The European internal market: Towards a Final Abolition of Frontiers, (European File), April 1985, 8/85, Commission of European Communities, Brussels, s. 3.

Paolo Cecchini: The European Challenge 1992 The Benefits of a Single Market, Published by Wildwood House Limited, (The Commission of the European Communities, 1988).

Bilge Cankorel: "İç Pazar" Avrupa Topluluğu Danışma Kurulu Toplantısı Çalışma Belgeleri (Belge No: 3), Ankara, 23 Haziran 1988, s. 3 vd.

Ferdinand Riccardi : "İç Pazar", Avrupa Dergisi, S. 109, Ocak - Şubat - Mart 1987, s. 13 vd.

Europe Without Frontiers - Completing The internal Market: (Periodical 3/1988), (Luxembourg: Office for Official Publications of the Communities), 1988.

The big European market: a trump card for economy and employment : (European File), Commission of the European Communities, (Luxembourg):

Avrupa Topluluğunun geçirdiği önemli bir değişme ve gelişme de Roma Antlaşmasında ve Topluluk Hukukunda değişiklik yapan, 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiş olan "Tek Avrupa Senedinin Topluluk pozitif hukukuna kazandırılmasıdır. Tek Avrupa Senedi, Avrupa bütünleşmesinin kuvvetlendirilmesi ve hızlandırılması amacı ile Avrupa Birliğini sağlayan (somut) katkıları gerçekleştirmek üzere hazırlanmıştır. Bu belge, Avrupa'nın entegrasyonunu kuvvetlendirmeye yönelik olup; Topluluğun kurumsal yapısına ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun temellerine ve politikasına ilişkin değişiklikler getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, "Tek Avrupa Senedi, formel olarak kutsallaştırılmış yüklenimlere sahip olup; politik işbirliği ile Topluluk Sistemi, arasında kurulmuş olan doğal hattı tesis etmiştir"¹²⁵. Ayrıca, ortaklaşa dış politika oluşturma ve uygulamayı sağlayıcı hükümlere de yer vermektedir.

Tek Senedin getirdiği önemli bir düzenleme, İç Pazar'dır. "İç Pazar" düzenlemesinin amacı, 1992 yılından itibaren malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbestçe dolaşabilmesi için;

- Fiziki engellerin (iç sınırlardaki farklılıkların),
- Teknik engellerin (standartlardaki farklılıkların),
- Mali engellerin (vasıtalı vergilerdeki farklılıkların), mevzuat uyumu sağlanarak kaldırılmasıdır.¹²⁶

Görüldüğü gibi, Avrupa Toplulukları üyelerini bütünleştirmeye yönelik amaçları ile, üyeleri arasında işbirliğini gerçekleştirirken klasik uluslararası örgütlerden farklı ve değişik bir yapı oluşturmakta; böyle-

Office for Official Publications of the European Communities), August - September 1988 (14/88).

Completing The Internal Market (White Paper from the Commission to the European Council) : Commission Of The European Communities, June 1985. XXIst General Report. on the Activities of the European Communities 1987: Commission of the European Communities, (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities), Brussels - Luxembourg, 1988, s. 58 vd.

The removal of technical barriers to trade : (European file), Commission of the European Communities, (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities), November 1988, (18/88).

¹²⁵ Emile Noel: Working Together, The Institutions of the European Community, (Luxembourg: Office for Official of the European Communities), 1988, s.46.

¹²⁶ Uygunluk açısından alınması gereken tedbirler Beyaz Kitap (White Paper) da üç başlık altında sınıflandırılmıştır. Bkz. Completing The Internal Market (White Paper From the Commission to the European Council) : Commission Of The European Communities, June 1985, s. 5,6.

ce uluslar üstü (suprenational) yetkilerle donatılmış kendine özgü (suigeneris) bir sistem (Topluluk Sistemi) ortaya koymaktadır.¹²⁷

Bu sistem içinde yasama fonksiyonunun siyasi kaynağından çeşitli alanlardaki icrasına kadar bütün aşamalarını gözden geçirdiğimizde, “primaer”, “sekundaer” ve “tertiaer” sınıfların mevcut olduğunu görürüz.¹²⁸

Avrupa Toplulukları kuruluşlarından bu yana geçirdikleri gelişmeler sonucunda bugün üç karakteristik nitelik ortaya koymaktadırlar.¹²⁹

1. Bu örgütler ekonomik ve siyasi entegrasyon sürecine uygun yapıda kurumdurlar.
2. Uluslararası örgüt gibi ancak uluslar üstü yetkilerle donanımlı olarak kurulmuşlardır.
3. Özgün yürütme yapısına sahiptirler.

Diğer uluslararası örgütlerden farklı bir şekilde ortaya çıkan bu sistem; Topluluklara yetki devri (delegation), Topluluk kararlarının üye Devletlerde doğrudan uygulanabilirliği, ve üye Devlet temsilcilerinden oluşmayan bağımsız Topluluk organlarının varlığı ile üye Devletler temsilcilerinden oluşan organların oy çokluğuna dayalı karar alma meka

¹²⁷ Topluluk Hukukunun Supranational (uluslar üstü) karakteri ile ilgili olarak bkz. H. Ertan Ercan: “Avrupa Topluluklarında Supranasyonalite”, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Haziran 1988, S. 96, s. 39 vd. Ayşe Füsün Arsava: Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar, A.Ü.S.B.F. Yayınları: 545, Ankara, 1985, s. 9, 11 vd. İrfan Paçacı: “Avrupa Topluluk Hukuku Üzerine”, Türk İdare Dergisi (60. Yıl Özel Sayısı), Y.60, Mart 1988, S. 378, s. 599 vd. Hüseyin Pazarcı: “AT’ye Üyelik ve İç Hukukumuz”, Cumhuriyet Gazetesi, 19 Nisan 1987. John Temple Lang : “Avrupa Toplulukları Hukuku Temel Prensipleri”, (İKV Konferansı), İ.K.V. Dergisi, S. 51, Ocak, 1988, s.5vd.

¹²⁸ Ayşe Füsün Arsava : “Avrupa Ekonomik Topluluğu Hukuk Düzeninin Ulusal Hukuk Düzenleri Üzerindeki Etkisi”, Prof. Dr. Ümit Doğanay’ın Anısına Armağan 1, İ.Ü.S.B.F., Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982, s. 611. Avrupa Topluluklar hukuku bir yandan Toplulukları yaratan kurucu anlaşmalardan diğer yandan ise Topluluk organlarının tasarruflarından doğmaktadır. Kurucu anlaşmalardan kaynaklanan Topluluk hukuku “primaer Topluluk Hukuku”, Topluluk organlarının tasarruflarından kaynaklanan hukuk ise “sekundaer Topluluk Hukuku” ismini almaktadır. Bkz. A. Füsün Arsava: “AET Üyelğinde, Topluluk Hukuk Düzeni ile Türk Hukuk Düzeni İlişki ve Etkileşimleri”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y. 1988, S. 2, s. 184. m

¹²⁹ Uluç Öztelker: “Avrupa Toplulukları (AT) Kurumları ve Hukuku”, (Hizmete Özel), Tıpkı Basım, 23 Mart 1988, Ankara, Avrupa Topluluğu (Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi), A.Ü.S.B.F. ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1988, s. 1.

nizması ile çalışmaları, gibi özelliklerle-'0 Topluluğu, kendini yapısal, işlevsel ve yetkisel boyutlarıyla ulusla rüştü karakterde bir örgütlenme modeli olarak, ortaya koymaktadır.

Topluluğun Anayasası sayılan Kurucu Andlaşmalarında,¹³⁰ ¹³¹ "Yeni Uluslararası Hukuk Düzeni" (a new international legal order)'nin ana ilkeleri ve bu ilkeler çerçevesinde oluşturulan hukuk düzeninin temel kuralları belirtildikten sonra, bu ilke ve kuralları "kimin uygulayacağı" sorusuna Kurucu Devletlerin verdikleri yanıtlar Avrupa Topluluklarının Uluslararası Örgütler Hukukuna getirdikleri en büyük katkırı oluşturmaktadır.¹³² Avrupa Topluluk Hukuku ile Uluslararası Hukuk Düzeninde yeni bir çizgi, değişik bir ufuk açılmıştır. Bu çizgi, klasiği, "yeni" ile değiştirerek, uluslararası sistemin, hukuk, politika ve ekonomik ilişkilerinde etkili bir yapı oluşturmaktadır. Böylece, Yeni Uluslararası Hukuk Düzeninin de meydana gelen değişim, Demokratik - Liberal Anayasal - Hukuksal yapıların norm düzenini yeniden yazmaktadır. Bir başka anlatım ile "Demokratik - Liberal sistemlerde, bugün, hukuki düzenin temeli olan Anayasanın yeniden keşfine tanık olunmakta ve bir anlamda yeni bir "Anayasacılık" (neo-constitutionnalisme) kendini belli etmektedir".¹³³ Bu gelişmelere bakarak, XX. yüzyıl "Anayasa Mahkemeleri" yüzyılı¹³⁴ olmuşsa, XXI yüzyıl da Yeni Uluslararası Hukuk Düzeninin ortaya çıkardığı "Uluslar üstü (Supranational) Örgütlerin ve "Uluslar üstü Hukuktan yüzyılı olacaktır diyebiliriz.

¹³⁰ Bu konuda bkz. Ali Ülkü Azrak: Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, İ.Ü.S.B.F. Yayın No: 8, İstanbul, 1982, s. 37 vd.

¹³¹ Paris ve Roma Antlaşmaları.

¹³² İzzettin Doğan : "Avrupa Toplulukları Kurumları ve Yetkileri Açısından AET Hukukunun Milli Hukuklara Üstünlüğü", A.H.A.E.M., Birinci Avrupa Hukuku Haftası, (24-27 Ocak 1978), İ.Ü. Yayını, İstanbul, 1979, s. 1.

¹³³ Bakır Çağlar : "Yeni - Anayasacılık Üzerine Notlar" Anayasaların okunmasında "siyasi" tezden "hukuki" teze geçiş ya da "duvergerismo" krizi, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, (Vakur Versayı'a Annağan Özel Sayısı), Y. 6, S. 1-3, Aralık 1985, s. 29.

¹³⁴ Bkz. Bakır Çağlar : "Parlamentolar ve Anayasa Mahkemeleri, Teori ve Pratikte Anayasa Yargısının Sınırları Problemi" Sentetik Bir Deneme İçin Notlar, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 7, Ankara, 1987, s. 154. Anayasa yargılamasının farklı hukuk sistemlerinden taşarak "Dünya çapında bir patlama" olarak nitelendirilirken, bir "Milli-üstü" (transnationale sopranazionale) anayasa yargısı da Avrupa Hukuku ve İnsan Hakları Avrupa Konvansiyonu uygulamaları ile artan bir önem kazanmaktadır. Bkz. Bakır Çağlar : "Anayasa Yargısında Yorum Problemi Karşılaştırmalı Analizin Katkıları", Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 5, Ankara, 1986, s. 164.

KISALTMALAR

EURATOM	Avrupa Atom Enerji Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
TODAİE	Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
TÜSİAD	Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
AHAEM	Avrupa Hukuku Araştırma ve Eğitim Merkezi
GÜİİBF	Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
İÜSBF	İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi
İÜHF	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜ	Ankara Üniversitesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Çev. ve Der.	Çeviren ve Derleyen
Çev.	Çeviren
Bkz. / bkz.	Bakınız
a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
vd.	ve devamı
c.	Cilt
S.	Sayı
s.	sayfa

KAYNAKÇA

- AJ.R. Groom and Alexis Heraclides : “Integration and Disintegration” International Relations - A Hand Book Current Theory, (Edited by Margot Light and AJ.R. Groom), London, 1985.
- Avrupa Topluluğu Bürokrasisi, Kurumlar ve Yönetimleri: İ.K.Vİ Yayını 65, İstanbul, Aralık 1988.
- Anne Daltrop: Political Realities - Politics and European Community, (Second Edition, 1987), London Longman From, British Council Library, 8-29 December 1988.
- Ali Ülkü Azrak: Avrupa Topluluklarında İdari Yargının Genel Esasları, I.Ü. S.B.F. Yayını No: 8, İstanbul, 1982.
- Ali Sait Yüksel: Türkiye İlişkileri Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğu, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Nihad Sayar - Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları No: 309-537, (İkinci Baskı), İstanbul, 1979.
- Avrupa Topluluğu Sözlüğü: Avrupa Topluluğu Komisyonu Dokümantasının Merkezi Yayınları, Ağustos 1984.
- Avrupa Topluluğu ve Türkiye’nin Tam Üyeliği Sorunu, Makro Bir Değerlendirme: TUSİAD Yayını, İstanbul, Nisan 1987.
- Ayşe Füsün Arsava: Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar, A.Ü.S.B.F. Yayınları 545, Ankara, 1985.
- Ayşe Füsün Arsava: "Avrupa Ekonomik Topluluğu Hukuk Düzeninin Ulusal Hukuk Düzenleri Üzerindeki Etkisi", (Prof. Dr. Ümit Doğanay’ın Anısına Armağanı 1), I.Ü.S.B.F. Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982.
- Ayşe Füsün Arsava : "AET Üyeliğinde, Topluluk Hukuk Düzeni İle Türk Hukuk Düzeni İlişki ve Etkileşimleri", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Y. 1988, S. 2.
- Avrupa Konseyi: Avrupa Konseyi Basın ve Enformasyon Müdürlüğü Yayını, Strazburg, 1986.
- Avrupa Topluluğu ve Türkiye: Editör: Ömer Bozkurt, "Avrupa Topluluğunun Bütünleşme Süreci ve Yapısı: Bir Genel Bakış" (Ömer Bozkurt), TODAİE Yayınları No: 220, (35. Yıl), Ankara, Nisan 1987.
- Avrupa Ekonomik Topluluğu: Kurucu Antlaşma (Roma Antlaşması) ve Ek-Belgeleri (Annexleri) : (Çev. ve Açıklayan: Tarık Özil), İstanbul, 1967.
- Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması) : (Der. ve Çev. Halûk Günoğur), (Genişletilmiş İkinci Baskı), TOBB, Ankara, 1988.
- "Avrupa Toplulukları ve Türkiye (Özet Not)" : Uluslar üstü Kuruluşlara Uyum ve İnsan Faktörü Toplantısı, 3-5 Haziran 1988, Marmaris, DPT Avrupa Ekonomik Topluluğu İle İlişkiler Başkanlığı.
- Avrupa Hakkında: (Avrupa Topluluğu Komisyonu Enformasyon Temsilciliği), Ankara, Eylül 1982.

- Avrupa Birliği Konusunda Hazırlanan Tindenians Raporu : (Çev. Oktay Kozluca), İ.K.V. Yayını, İstanbul, 1976.
- Ali Kazancı: "Avrupa Ekonomik Topluluğunda Yasama Görevi", Amme İdaresi Dergisi, C. 3, S. 3, Eylül 1970.
- Avrupa Topluluğu Kurumları: (Avrupa Dosyası), Avrupa Toplulukları Komisyonu Basın ve Enformasyon Bürosu, Ankara, Ocak 1986.
- Bakır Çağlar : "Anayasa Yargısında Yorum Problemi Karşılaştırmalı Analizin Katkıları", Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 5, Ankara, 1986.
- Bakır Çağlar : "Yeni - Anayasacılık Üzerine Notlar", Anayasaların Okunmasında "siyasi" tezden "hukuki" teze geçiş ya da "duvergerismo" krizi, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, (Vakur Versan'a Armağan Özel Sayısı), Y. 6, S. 1-3, Aralık 1985.
- Bakır Çağlar : "Parlamentolar ve Anayasa Mahkemeleri, Teori ve Pratikte Anayasa Yargısının Sınırları Problemi", Sentetik Bir Deneme İçin Notlar, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 7, Ankara, 1987.
- Bilge Cankorel: "İç Pazar", Avrupa Topluluğu, Danışma Kurulu Toplantısı, Çalışma Belgeleri (Belge No: 3), Ankara, 23 Haziran 1988.
- Basic Community Laws: Edited by Bernard Rudden And Derrick Wyatt, Clarendon Press, Oxford, 1980.
- C.D.E. Collins : "History and Institutions of the E.E.C.", The Economics of the European Community, (First Published), Oxford, Philip Allan Publishers, 1980.
- Completing The Internal Market (White Paper From the Commission to the European Council), Commission Of The European Communities, June, 1985.
- Dış Basında Türkiye: (1977 - 1987) : Başbakanlık Basın - Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara, 1987.
- Emile Noel: Working Together The Institutions of the European Community, (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities), 1985.
- Emile Noel: Working Together, The Institutions of the European Community, (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities), 1988.
- Emile Noel: "Avrupa Topluluğu - Bugünü ve Geleceği", (27 Kasım 1986 tarihinde Brüksel Kraliyet Uluslararası ilişkiler Enstitüsünde Verilen Konferans), İ.K.V. Dergisi, S. 48 (Ocak), 1987.
- Europe Without Frontiers - Completing The Internal Market: (Periodical 3/1988), (Luxembourg: Office for Official Publications of the Communities), 1988.

- F. R. Faridi: “İslam Ekonomik İşbirliği Stratejisinin Bazı Yönleri, (Açılış Bildirisi)”, İslam Ülkeleri Arasında Ekonomik İşbirliği ve Türkiye Uluslararası Semineri, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 274, Ankara, 1983.
- François Fontaine : "The Schuman Plan and The ECSC", EUROPE, Dream - Adventure - Reality, Elsevier - Brussels, 1987 by Elsevier Librico, Brussels.
- Fernando de Sousa: Portekiz “Onlara Daha Da Yaklaşıyor” Avrupa Dergisi S. 80, Nisan 1983.
- Ferdinando Riccardi: “İç Pazar”, Avrupa Dergisi, S. 109, Ocak - Subat - Mart 1987.
- Fahir Armaoğlu: 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, 1914- 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986.
- Guy de Carmon: "The Marshall Plan And The OEEC" EUROPE, Dream - Adventure - Reality, Elsevier - Brussels, 1987 by Elsevier Librico, Brussels.
- Gelişen Türkiye AET İlişkileri: T.C. Başbakanlık, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1988.
- Hendrik Brugmans : "Twelve “models” for European Union”, The European Community in the World, The external relations of the enlarged European Community, (Edited by Ph. P. Everts), Rotterdam University Press, 1972.
- Hendrik Brugmans : "Topluluğun Gümüş Yıldönümü”, Avrupa Dergisi, (Avrupa Topluluğu Enformasyon Temsilciliği), Mart 1982 (69. Özel Sayı, AET).
- Hans A. Schmitt: The Patlı to European Union, From the Marshall Plan to the Common Market, Louisiana State University Press, Baton Rouge, 1962.
- Flalük Giinuğur : 'Comecon', G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, C. 3, S. 1-2, 1987.
- Halük Günuğur : "Avrupa Bütünleşmesine Genel Bakış”, Avrupa Topluluğu ve Türkiye - Avrupa Topluluğu İlişkileri Semineri, TOBB., Ankara, 5-7 Ocak 1988.
- Hamza Eroğlu: Devletler Umumi Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 1984.
- Hans Jera Hansen : "Nelsen İle Söyleşi”, Avrupa Dergisi, S. 92, Haziran 1984.
- H. Peter Dreyer : "Topluluğun Genişlemesi Kritik Bir Sınavla Karşı Karşıya”, Avrupa Dergisi, S. 95, Kasım 1984.
- “Halkın Avrupası “Sloganının” Ardında Ne var?” Avrupa Dergisi S. 101 Eylül-Ekim, Kasım 1985.
- Hüseyin Pazarcı: Uluslararası Hukuk Açısından, Avrupa Ekonomik Topluluğunun Yaptığı Antlaşmalar, A.Ü.S.B.F. Yorumları: 418, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1978.
- Hüseyin Pazarcı: “Avrupa Topluluklarının Organları ve İşleyişi”, Avrupa Topluluğu ve Türkiye - Avrupa Topluluğu İlişkileri Semineri, TOBB., Ankara, 5-7 Ocak 1988.
- Hüseyin Pazarcı : "AT'ye Üyelik ve İç Hukukumuz”, Cumhuriyet Gazetesi, 19 Nisan 1987.

- H. Ertan Ercan : "Avrupa Topluluklarında Supranasyonalite", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Haziran 1988, S. 96.
- İrfan Paçacı : "Avrupa Topluluk Hukuku Üzerine", Türk İdare Dergisi, (60. Yıl Özel Sayısı), Y. 60, Mart 1988, S. 378.
- İzzettin Doğan : "Avrupa Toplulukları Kurumları ve Yetkileri Açısından AET Hukukunun Milli Hukuklara Üstünlüğü", AHAEM, Birinci Avrupa Hukuku Haftası, (24-27 Ocak 1978), İ.Ü.H.F. Yayınları, İstanbul, 1979.
- "İspanya ve Portekiz Avrupa Topluluğu Yolunda", Avrupa Dergisi, S. 100 Temmuz - Ağustos 1985.
- Jean Monnet : "Europe, Our Future A Message For Europe", (European Communities).
- Jacques Delors : "Avrupa: Mümkün Olanın Sanatı" Avrupa Dergisi, S. 108, Ocak - Şubat - Mart 1985.
- John Tempie Lang: "Avrupa Toplulukları Hukuku Temel Prensipleri", (İKV Konferansı), İ.K.V. Dergisi, S. 51, Ocak 1988.
- Kara Kitap: Çekoslovakya 1968 : (Türkçesi: Erdoğan Özbakır), Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu Yayını, İletişim Yayınları, İstanbul, 1988.
- Katma Protokol / Mali Protokol / Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu yetki Alanına Giren Maddelerle İlgili Anlaşma: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı AET Başkanlığı, Ankara, 1987.
- Lorenzo Natali : "Barış Demokrasi ve Özgürlük Avrupası", Avrupa Dergisi, (Avrupa Topluluğu Enformasyon Temsilciliği), Mart 1982 (69. Özel Sayı - AET 25).
- Mustafa Altıntaş : "Avrupa Topluluğu ve Türkiye İlişkileri", İdarecinin Sesi Dergisi, Mart 1988, C. II, S. 2, Ankara.
- Müjde Avcıoğlu "Avrupa Toplulukları Hukukunun Uluslar üstü (Supranasyonel) Özellikleri", Avrupa Toplulukları Konusunda Araştırmalar (Maliye ve Gümrük Bakanlığı Elemanları Tarafından Düzenlenen) Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayın No: 1988/303, Ankara, Eylül 1988.
- Meydan Larousse: C. 8, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1981.
- Mehmet Ali Bırand: Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası 1959 - 1985, Milliyet Yayınları, 1985.
- Mustafa Aşula: AT'nun Dış Politikası, A.Ü.S.B.F. AT. Araştırma ve Geliştirme Merkezi Kamu Yöneticileri İçin Düzenlenen Seminer, Ankara.
- Mehmet Gönübol: Uluslararası Politika, İlkeler - Kavramlar - Kurumlar, (Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı) Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.
- Nazif Kuyucuklu: Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (Sev - Comecon), İ.Ü. İktisat Fakültesi No: 427, İstanbul, 1978.

- Orhan Oğuz: Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortak Pazar, (2. Baskı), Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 70-36 Başnur Matbaası, Ankara, 1969.
- Ömer Bozkurt: Avrupa Parlamentosu Yetkiler ve Usuller, TODAİE Yayınları No: 225, Ankara, 1988.
- Paul Armitage: About Europe: (Office for Official Publications Of The European Communities), Luxemburg, 1984.
- P.S.R.F. Mathijsen: A Guide to European Community Law, (Fourth Edition), London Sweet and Maxwell, 1985.
- Paolo Cecchini: The European Challenge 1992, The Benefits of a Single Market, Published by Wildwood House Limited, (The Commision of the European Communities, 1988).
- Philip Gabriel and Andrew Maslen: British Politics, (First Published 1986), Longman Group Limited 1986, England.
- Richard Mayne: The Community of Europe, Victor Gollanc Ltd. London, 1962.
- Seha L. Meray: Uluslararası Hukuk ve Örgütler, (El Kitabı), A.Ü.S.B.F. Yayınları No: 399, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1977.
- Steps to European Unity: Community progress to date; a chronology, (sixth edition), March 1987, (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), 1987.
- Single European Act: Bulletin of the European Communities, (Supplement 2/86), (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), 1986.
- Sümer Oral: “Avrupa Topluluğu - Türkiye İlişkilerine Genel Bakış (I)”, İktisat Dergisi, Haziran - Temmuz 1987, S. 271 - 272 (Özel Sayı) İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organı.
- Treaties Establishing the European Communities: (Abridged Edition), European Communities - Commission, (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communites), December, 1978.
- Türkiye İle Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması) : T.C. Başbakanlık, DPT. AET Başkanlığı, Ankara, 1987.
- Tevfik Saraçoğlu: Avrupa Ekonomik Topluluğu, İ.K.V. Yaynı, İstanbul, 1983.
- The European Internal Market: Torwards a Final Abolition of Frontiers, (European File), April 1985, 8/85, Commission of European Communes, Brussels.

—The Big European Market: a trump card for economy and employment: (European File), Commission of the European Communities, (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), August - September 1988, (14/88).

—The removal of technical barriers to trade: (European file), Commission of the European Communities, (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), November 1988, (18/88).

—Uluç Özülker : “Avrupa Siyasi İşbirliği, (ASİ), Türkiye AET İlişkileri Üzerinde Düşünceler”, (Hizmete Özel), Tıpkı Basım, (Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi), A.Ü.S.B.F. ve Basın - Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara (1988), 1989.

—Uluç Özülker: “Avrupa Toplulukları (AT) Kurumları ve Hukuku”, (Hizmete Özel), Tıpkı Basım, 23 Mart 1988, Ankara, Avrupa Topluluğu (Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi), A.Ü.S.B.F. ve Basın - Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, 1988.

—Uğur Doğan: “Avrupa Toplulukları İç Pazarı”, (Avrupa Toplulukları Nezdinde Türkiye Daimî Temsilciliği), Aralık 1988.

— "Üyelüğün Eşiğinde İspanya": Avrupa Dergisi, S. 99, Haziran 1985.

— Vural F. Savaş : Türkiye ve AET, Ar Basım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1988.

—W. Andrew Axline: European Community Law and Organizational Development, Oceana Publications, Inc. Dobbs Ferry, New York, 1968.

—Walter Hallestein: Europe in the Making (Translated by Charles Roetter), London - George Allen and Unwin Ltd., English translation first published in 1972.

—Yıldırım Keskin: “Avrupa Toplulukları Amaçları ve Organları”, Yüksek Yargı Organları Üyeleri İçin Topluluk Hukuku Semineri, 15 Aralık 1988, DPT, Ankara.

—Yıldırım Keskin: “Ortak Pazar ve Türkiye”.. Avrupa Ekonomik Topluluğu, Çeşitli Hukukî Sorunlar Üzerine Konferanslar, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Enstitüsü Yayın No: 9, İ.Ü.H.F., 1973.

—Yeni Türk Ansiklopedisi: C. I, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 1985.

— General Report on the Activities of the European Communities 1987: Commission of the European Communities, (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities), Brussels - Luxemburg, 1988.

MÜLKÎ İDAREDE İZ BIRAKANLAR

AHMET REŞİT REY

Mehmet ALDAN

Devlet hizmetine öğretmen olarak başlayan, daha sonra idare mesleğine geçen Ahmet Reşit (Rey), Mutasarrıflık, Valilik ve Dahiliye Nâzırlığı yapmış değerli idarecilerimizdendir.

Edebiyat-ı Cedide hareketine de katılmıştır.

HAYATI

Ahmet Reşit, 1870'de İstanbul'da doğdu. Babası, Çankırı Musarrıfı iken 1880'de ölen Abdullah Şefik Bey, annesi Huriye Hanımdır.

İlköğrenimine Çankırı'da başladı. İstanbul Soğukkuyu Askerî Rüştiyesi'nde orta, Mülkiye'nin İdari kısmında lise öğrenimini tamamladı.

9 Kasım 1888'de Mülkiye'den mezun oldu.

Öğrenciliği sırasında Edebiyat Müderrisi Recai Zâde Ekrem Bey'in etkisinde kaldı ve takdirini kazandı.

Ocak 1889'da Mülkiye Müdürü Abdurrahman Şeref Bey'in isteği üzerine Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Hikmet-i Tabiiye Muallim Muavinliğine atanarak devlet hizmetine girdi. Bu görevde bir yıl kaldıktan sonra, bir süre de Numune-i Terakki Mektebi'nde muallimlik yaptı.

Şubat 1890'da, yine Mülkiye Mektebi Müdürü Abdurrahman Şeref Bey'in aracılığıyla Mâbeyn-i Hümayun (Yıldız Sarayı) Üçüncü Kâtipliğine 1500 kuruş maaşla atandı. Bu görevde 14 yıl hizmet ederek Birinci Kâtipliğe yükseldikten sonra, Ağustos 1904 tarihinde idare mesleğine geçti ve terfi ettirilerek Kudüs Mutasarrıflığına atandı.

Rumeli Vilâyetleri Umumî Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşanın önerisi üzerine Aralık 1906'da Manastır Valiliği'ne atıldı. Buradaki hizmeti kısa sürdü. Ocak 1907'de Ankara, Eylül 1908'de Halep Valiliği'ne

getirildi. Bir yıl sonra bu görevden azledildiğinden İstanbul'a geldi ve Galatasaray Sultanisi ne Edebiyat Muallimi oldu.

Ahmet Muhtar Paşa Hükümeti tarafından Ağustos 1912'de merkezi İzmir olan Aydın Valiliğine tayin olundu. 29 Ekim 1912'de kurulan Kâmil Paşa Kabinesi'ne Dahiliye Nâzım olarak girdi. Üç ay kadar bu görevde kaldıktan sonra İttihatçıların, Bâbîâlî Baskım ile Hükümeti 23 Ocak 1913'de düşürmesi üzerine Nâzırlığı sona erdi. Bir iftiradan korktuğu için önce Mısır'a, sonra Paris'e gitti.

Sadrazam Mahmut Şevket Paşanın katli olayından dolayı gıyaben idamına karar verildi. Bu yüzden Birinci Dünya Savaşı yıllarını Cenevre'de geçirdi. Mondros Ateşkes Anlaşmasının imzalanması üzerine Ocak 1919'da İstanbul'a döndü ve 13 Ocak 1919'da kurulan Tevfik Paşa Kabinesine Dahiliye Nâzım olarak girdi. Bu görevi, Damat Ferit kabinesinde de sürdürdü.

Sarı-Remo Konferansı'nda alman karar gereğince, Osmanlı Hükümeti delegelerinin Paris'te bulunmaları tebliğ edildiğinden 1 Mayıs 1920'de, Dahiliye Nâzım Ahmet Reşit Bey de, diğer delegelerle birlikte Paris'e gitti. Tebliğ edilen Sevr Antlaşması projesini, "Türk Milletinin bir nevi idamı olarak kabul ettiği cihetle imzalamayacağını" Bâbîâlî'ye bildirerek Temmuz 1920'de hem delegelikten, hem de Nâzırlıktan istifa ederek İstanbul'a döndü.

Ahmet Reşit Bey, bu döneme ait olayları ve hizmetlerini, gecikmiş olan emeklilik işlemlerinin sonuçlandırılması amacıyla Başbakanlık Makamına sunduğu 15 Kasım 1947 tarihli dilekçesinde şöyle açıklamaktadır:

Başbakanlık Makamı Sâmisine,

Mânızı âcizimindir:

Düvel-i Müttefik ile akdedilen mütarekeden sonra İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri İstanbul'a birer müfreze askeriye göndererek şehirdeki askerlerimizi terhis ve silâhlarını ahzı hıfzetmişlerdi. 1920 senesi Mart'ının 16. gününü İngilizler İstanbul'u resen işgal edeceklerini ve oradaki müttefik devletler kuvvetinin kumandasını İngiliz Generalinin deruhte ettiğini ilân eylemişlerdi. Bundan takriben on, on bir gün sonra Bâbîâlî'ye müşterek bir nota vererek Anadolu'daki Kuvayı Milliye'yi reddi takbih (Desavouer) etmeği teklif ettiler. O zaman Sadrazam olan Salih Paşa, kabinesiyle beraber, istifa ederek çekildi.

Padişahın bana müracaatı üzerine, resmî bir vazife değil, ancak hususî bir teşebbüs olarak Düvel-i Müttetfika mümessillerine müracaatla o ültimatom tarzındaki notanın geri alınmasına mutabakatlarını istihsal ettim. Her türlü kuvvetten tecrit edilmiş olan İstanbul Hükümeti, bu hâli ileri sürerek ıtzar ettiği takdirde, kendisine İzmir'de taksit edilmiş (yığılmış) olan Yunan kuvvetinin müzaheret etmesi teklif edilecek ve bu suretle henüz kâfi kuvvet edinememiş olan Kuvayı-ı Milliye'nin tenkili ve Anadolu'nun kâmilten işgâli temin edilmiş olacaktı. Mezkûr notanın ıskatı, İngiliz Başvekilinin bu tasavvuruna mahal bırakmadı.

Müteakiben, Arzuyu Âli'ye göre, Damat Ferit Paşanın riyasetinde teşekkül edecek olan kabineye, arkadaşlarımı bizzat intihap etmek şartıyla, girmeyi kabul ettim. Bundan 25 gün sonra Sulh Konferansına davet edildik. O zaman, Ayan Reisi olan Teyfik Paşanın riyasetindeki Heyet-i Murahhasaye dahil olarak 1920 senesi Mayıs ihtidasında İstanbul'dan ayrıldım.

Paris'te bize teklif olunan 400 kûsur maddelik şeraiti sulhiyenin takriben nısfının tadilini istedik. Sulh Konferansı'nca muahede lâyihasının olduğu gibi kabulünde ısrar edilmesi üzerine nezaretten de, murahhaslıktan da istifa edip İstanbul'a döndüm ve bu suretle yukarıda söylediğim oyunun tekrarı teşebbüsüne ikinci defa olarak mâni oldum.

Benden sonra arkadaşlarımın da müçtemian istifa etmeleri üzerine sukut eden (düşen) kabinenin yeniden teşkili vazifesi, Sulh Muahedesini şekli hazırıyla kabul reyinde bulunan Ferit Paşa'ya tefviz (havale) edildi. Sulh lâyihasını bile münakaşa imza etmek vazifesiyle Paris'e gönderilen murahhasların imza ettikleri lâyiha Meclis-i Vûkelaca da tasvip ve tasdik olunarak Padişaha arz edildiğinin ertesi günü tesadüfen İstanbul'a vâsıl oldum. Deeb kadime riayetden (yerleşik usule uyarak) Saray'a gittiğim zaman derhâl huzura kabul edildim. Ve bu sulhu tasvip ve imza edemeyeceğine Padişahı ikna ettim. irade-i Saniyeye iktiran edemeyen sulh mazbatası, tasdiksiz olarak aynı oyunun, üçüncü defa olmak üzere, sukutuna sebep oldu. Bu suretle, Yunan taarruzunun 1922 senesine kadar teehhür etmesi ve üç devlet arasında aleyhimizdeki ittifakın da bu sırada bozulması sayesinde 1922 taarruzu bozgunlukla neticelenmiştir.

.....

Eski Dahiliye Nâzırı

A. Reşit Rey

Ahmet Reşit Bey, devlet hizmetinden ayrıldıktan sonra ölüm tarihi olan Nisan 1955 tarihine kadar, fikrî ve edebî çalışmalarını sürdürdü. Fransızca, Arapça ve Farsça bilirdi.

Kompozitör Cemal Reşit Rey ile operet ve revü yazarı Ekrem Reşit Rey, Ahmet Reşit Bey'in oğullarıdır.

EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Servet-i Fünûn Mecmuası etrafında toplanan "Edebiyatı Cedidecilerin en kültürlü sanatçılarından biri Ahmet Reşit Bey'dir. "Servet-i Fünûn'da ve daha sonra yayımladığı şiirlerinde, his ve hayâl unsurları ölçüsünde bilgi ve tefekkür maddeleri vardır."

Galatasaray Sultanisinde Edebiyat Muallimliği yaparken düzenlediği notlarını iki ciltlik "Nazariyatı Edebiye" adlı kitabında toplamıştır. Bu eser, devrinin en değerli edebî bilgiler kitabıdır.

Şiirleri kitap haline getirilmiş değildir. Nâzırlıktan ayrıldıktan sonra, kendini tekrar edebî çalışmalara vermiş ve bu arada Racine'in bütün eserlerini Türkçeye çevirmiştir. Lâtin şairi Vergilerin "Eneide" i, Cornielle'in bazı eserleri, Homer'in "İlyadası Ahmet Reşit Rey'in dilimize kazandırdığı eserler arasındadır.

Aşağıda edebî kişiliği hakkında yazılanlardan bazı aktarmalar yapılmıştır:

"Mektep Mecmuasını, 1895 tarihli 21. nüshasından itibaren Hüseyin Cahit (Yalçın) çıkarmaya başlamıştı. Ahmet Reşit ele bu mecmuaya iltihak etti. Hece vezniyle yazdığı bir sonat bu mecmuada intişar etti. Aynı yıl içinde Servet-i Fünûn Mecmuasında da şiirler neşrine başladı. Dergide kullandığı "H. Nâzım" adını Ona, bu mecmuanın sahibi Ahmet İhsan (Tokgöz) vermişti. H. Nâzım Servet-i Fünunda bir takım "Musâhabe Edebiye" ler de neşretmişti. Bunlar arasında Divan Edebiyatı hakkında umumî görüşleri ihtiva eden yazılar da vardı. Şair, bu edebiyatın gerilemesindeki sebebi, Arap edebiyatının örnek alınmayıp Acemin taklit edilmesinde buluyordu. Son yıllar içinde, Onun bir takım tercüme yapıtığını görüyoruz. 1934'de kurulan 'Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı isimli kütüphane de Fransız Klâsiklerinin en gözdesi olan Racine in eserlerini 4 cilt altında tercüme ve neşr etmiştir...

Ahmet Reşit Servet-i Fünûn şairleri arasında lisanının düzgünlüğü ile temayüz etmiş bir şahsiyettir. Fakat O'nun Fikret gibi, Cenap gibi

devamlı bir şöhret kazanamadığım ve manzumelerinin hâfızalarda derin bir iz bırakmadığım görüyoruz...”

Sadettin Nihat Ergun

“Reşit Bey, haddi zatında ilim sahibi mütefekkir bir zattır. Şairliği his ve hayâl coşkunluklarından ziyade muhakeme ve taklit mahsulüdür. ‘Valideme’ Unvanlı şiirinden başka ciddî bir tesir ilke eden şiiri nadirdir. Lâkin buna mukabil, tetkikatı edebiyesi şayamı dikkat derecede derinleşmiştir.”

İbrahim Necmi Dilmen

“H. Nâzım çok yazıyor, fakat kuru yazıyordu. Mısralarında, vezninde belki metanet vardı. Fesahate riayet ediyordu, kendisinde şekil aksaklığı göremiyorduk. Lâkin heyecansızdı, çıkardığı ses kalplere gelmiyordu. Bazı kadınlar vardır, güzel gibi görünür; aza ve eşkâli mütenasiptir, fakat cazibesi yoktur. Soğuktur, kansız bir beyazlıkla donuk dururlar. H. Nâzımın şiiri buna benziyor...”

İsmail Habib Sevki

Şairin yukarıda sözü edilen "Valideme" şiirini buraya aktarıyoruz:

VALİDEME

Hani sen... Saçlarımı okşayarak

Her gece germi-i hâlinde beni

Yatırırdın, ısıtırdın... Hani sen,

Nazar-ı şefkatine hande eden

Oğlunun dîde-i abidesini

Buselerle kapatırdın; ancak

O zaman kendin uyurdun da yine

Gece kaç kere benim için tekrar

Hâbî asudeni terk eyleyerek

Ser-i balinime şeh-bâl-i melek

Gibi bir zıllı sıyânet îsâr

Etmeden vazgeçmezdin, anne!

Hani ben... en ufak bir şeyle
 Bazen âzürde-i hüzn olsun eğer
 Nazar-ı şefkatinin buseleri
 Bana bir neşe ederdi kederi;
 Çeşm-i handânına eylerdi eser
 Bî-sebeb girye-itîflâne bile
 Hani sen... sıhhatim, rahatını,
 Yavrunun neşe-i masumu için,
 Zevk alırdın edivermekle fedâ.
 Görmesen oğlunu bir gün meselâ
 Mütehayyir, mütehayyiçtin o gün;
 O gün örterdi keder satvetini.

Hani sen... âh unutmam bunu hiç!
 Bister-i merke uzandın bî-tâb;
 İlticagâhım olan göğsünden
 Çıkıverdi nefesin pür şiven
 Dide-i müşfikin âlûd-ı sehâb
 Rûy-u zerdinde saçın pîç-â-pîç,
 Müteveccihî semâvâta yüzün.
 Bütün ebvâb-ı bülend-i rahmet
 Pîşgâhında küşâdeydi yine
 Bana matuf olarak söndü gözün,
 Beni tevdii düşündün birine
 Sen bu âlemden ederken rihlet.

Anlamı: Hani sen, saçlarımı okşayarak, her gece beni sıcak kucağına alır ısıtırdın... Hani sen, tatlı bakışlarına, gülümseyen oğlunun uykulu gözlerini öpücüklerle kapatırdın. Ancak, ondan sonra uyurdun da, yine kaç kez benim için tatlı uykunu bölerek başucumda, melekler gibi, koruyucu kanatlarını germekten vazgeçmezdin anne...

Hani ben, bazen, en ufak bir şeyle incinip hüznlensem, okşayıcı bakışların, bendeki kederi sevince dönüştürür; çocukça bir ağlama bile, gülen gözlerine yansırıdı... Hani sen, yavrunun neşesi için, sağlığını, rahatını feda etmekten zevk alırdın. Onu bir gün görmesen, kararsız ve heyecanlı olurdun. O gün keder kapları benliğini...

Hani sen... ah hâlsiz, ölüm döşegine uzandığın zaman, bunu hiç unutamam. Sığmağım olan göğsünden nefesin bir hıçkırık gibi çıkıverdi... Tatlı bakışların buğulanmıştı, bülüm bülüm saçlarının örttüğü

yüzün göklere dönüktü. Önünde bütün rahmet kapıları açılmıştı. Gözlerin yine benim üzerimde söndü. Bu âlemden göçüp giderken beni, birine emanet etmeyi düşündün...

İDARECİLİĞİ

Kudüs Mutasarrıflığı

Ahmet Reşit Bey, Kudüs'te Ağustos 1904 tarihinde göreve başladı. Burada karşılaştığı ilk olay bir kalpazanlık olayı oldu. Bir şebekenin gümüşten kalp 'Beşlik' bastırdığı haberi alınmıştı. Sıkı bir araştırma sonunda suçlulardan bir kısmı, kalpazanlık araç ve gereçleriyle yakalandı. Fakat Amerika Birleşik Devletleri uyuğu olan iki kalpazan Yahudi'yi tutuklamak ve yargılamak mümkün olmadı. Osmanlı uyuğunda bulunanların cezalandırılmış olmalarına karşın, yabancıların cezasız kalmaları, Mutasarrıf için, kendi deyimiyle “eza” ve “utanç” nedeni oldu.

Mutasarrıfın Kudüs'te ilk ele aldığı işlerden biri emniyet ve asayişin sağlanması, diğeri aşar vergisinin tahsilinde mevcut haksızlık ve yolsuzlukların önlenmesi oldu. Gerçekten bu verginin alınmasında uyguladığı 3^eni yöntemlerle hem halkı mültezim baskısından kurtardı hem de devlet gelirini artırdı. Bu yüzden Selâm-ı Şahane (Padişahın selâmı) ve nişanlar ile ödüllendirildi.

Mutasarrıf Ahmet Reşit Bey, kazaların sorunlarıyla da yakından ilgilenmiştir. Birüssebi kaza merkezinde: Cami, mektep, numune bahçesi, belediye binası, ve telgrafhane inşa ettirmiş ve kasaba evlerine su vermiştir. Gazze'de: Rıhtım ve iskele inşası ile köylerde birer mektep yaptırılmıştır. Erilia yolu kısmen yenilenmiştir.

Manastır Valiliği

Ahmet Reşit Bey, Manastır'da Kasım 1906 tarihinde göreve başladı.

O tarihte şehir hayatında bir durgunluk gözleniyor, akşamdan sonraları kimse şehir dışına çıkmıyordu. Hatta geceleri şehir içinde gezmek bile bir cesaret işi sayılıyordu. Halk Bulgarların baskısından korkuyor, arazilerden beklenen ürün alınamıyordu. Ayrıca Amerika'da çalışarak para kazanan Bulgar işçileri dönüşlerinde İslâm ahalinin topraklarını satın almaya çalışıyorlardı. Bütün bunlar, Bulgarların sistemli tertiplerinin bir parçasından ibaretti.

Vali Ahmet Reşit Bey, gerekli incelemelerden sonra Manastır'ın emniyet ve asayiş durumunu ve alınması gereken önlemleri açıklayan bir

yazıyı Sadarete sundu. Ancak bu yazıdan haberdar olan Müfettiş Hüseyin Hilmi Paşa ile Vali arasında bir soğukluk hâsıl oldu. Ayrıca Müfettiş Paşa'ya rağmen, Valinin, suçsuzlukları ortaya çıkan bir Kaymakamda bir Mutasarrıfı koruması; İngiliz Viskonsül'ünün iki İngiliz tutuklusunu, hapisanede hücrelerinde görmesine ilişkin Müfettiş Paşanın emrine uymayarak ziyaretin ancak hapisane müdürünün odasında yapılabileceğini bildirmesi aralarındaki soğukluğu daha fazla artırdı. Sonunda Müfettiş Paşanın : "Ben burada Padişaha sadakatle hizmet etmeye çalışıyorum. Manastır Valisi bu sâyime mâni oluyor. Ya beni buradan kaldırmaz yahut O'nu..." içeriğinde bir telgraf çekerek Valinin azlini sağladı.

Valinin Manastır'daki görevi, sâdece 45 gün sürmüştü. Ancak, kısa bir süre sonra Ankara Valiliği'ne atandı.

Ankara Valiliği

Ahmet Reşit Bey, Şubat 1907 tarihinde Ankara'ya geldi. Ankara o tarihte büyük bir köy durumundaydı. Halk sıtmadan kırılıyordu. Buna, iki bataklık neden oluyordu. Bunlardan biri, "İstasyon ile şehir arasındaki vâdide eğrübüğü bir hat resmeden ufak bir su akıntısı idi ki, iki tarafındaki arazi sahipleri, mâniolarla suyu şişirerek o vadiyi bataklık hâline getirip senede iki defa çayır biçiyorlardı..."*

Vali, bu suyun mecrasını bir metre eninde ve altmış santimetre derinliğinde düz bir hendek hâline getirtti; suyun dolanması, birikip göllenmesi önendi. Bu önlemin, sıtma üzerindeki etkisini öğrenmek için ecza hanelere birer istatistik yaptırdı. O yıl Sulfato satışlarında % 50 bir eksiliş olduğu anlaşıldı. Bu, hastalığın aynı oranda azalması demekti.

İkinci bataklık, şehirden biraz uzakta, "şehrin yaslandığı tepenin arkasından akan" derenin oluşturduğu daha büyük bir su birikintisi idi. Bunun temizlenmesi için gerekli para sağlanamadığından burada bir çalışma yapılamadı.

Şehirle istasyon arasındaki şose hem dar, hem de bozuktu. Bu yolu genişleterek onarmak, Sanayi Mektebi karşısındaki "mezarlık bozuntusu" nu gezinti ve dinlenme yeri hâline getirmek gerekiyordu. Cezaevi hükümlülerinden yararlanılarak bu işler gerçekleştirildi. Geceleri, bazı sokaklarla birlikte bu bahçe de aydınlatıldı. "Fakat halkı medeniyetin en iptidai ihtiyaçlarına alıştırmak mümkün olmadı."

* Canlı Tarihler, Gördüklerim - Yaptıklarım, Ahmet Reşit Rey, İstanbul 1945.

İstasyon şosesinden sonra, şehrin girişindeki Taşhan önündeki meydan (Bu günkü Ulus Meydanı) açıldı. Yanındaki mezarlığın çirkin görünümünü perdelemek ve Belediye ye bir gelir sağlamak üzere bir kaç dükkân yaptırıldı.

Bir süre sonra Vali Ankara'dan Erzurum'a atandı ise de gitmek istemediğinden atama kararı iptal edildi. Bu dönemde İkinci Meşrutiyet ilân olundu.

Ağustos 1908'de Halep Valiliği'ne atandı.

Halep Valiliği

Ahmet Reşit Bey, Eylül 1908 tarihinde Halep'te göreve başladı. Şehir tam bir karışıklık içindeydi. Bu durumun sona erdirilmesi için şehirde, polis destekli jandarma devriyelerinin dolaştırılması; halkı rahatsız edenlerin, zabıtaya karşı gelenlerin yakalanarak adliyeye verilmesi; zabıtaya karşı silâh kullananların zararsız hâle getirilmesi ve asayişin gece - gündüz tam olarak sağlanması hususunda zabıta âmirlerine kesin emirler verdi.

Alınan önlemlere uymayan, halktan bir iki kişinin gereken işleme tâbi tutulmasından sonra şehir huzura kavuştu.

Vali, Meclis-i Mebusan (Mebuslar Meclisi) seçimine başlanacağı zaman, İttihat ve Terakki Cemiyeti Selânik Genel Merkezinden bir telgraf aldı. Bunda, "malum olan zorbarların" seçtirilmemesi öneriliyordu. Buna şöyle cevap verdi:

"Halkın müntahibi sânileri (Kademeli seçimde ikinci seçmen), onların da mebusları seçmedeki serbestilerini sınırlamak elimden gelmez. Ancak seçimin kanuna, usul ve nizama göre yürütülmesini ve bu mühim işe ne maksatla ve ne taraftan olursa olsun fesat karıştırılmamasını sağlamayı vazife bilirim..." Genel Merkez buna bir cevap veremedi.

Gerek bu yazışmadan, gerek ittihat ve Terakki'nin, memur tayin ve nakillerine ilişkin yersiz isteklerini yerine getirmediğinden dolayı, merkezin güvenini kaybeden Vali Ahmet Reşit Bey görevinden azledildi.

Ahmet Reşit Bey'in Halep Valiliğinden sonra aldığı görevler ve yaşadığı olaylar daha önce "Hayatı" kısmında açıklanmış bulunmaktadır.

Madalya ve Nişanları

Ahmet Reşit Rey, hareketli ve başarılı geçen meslek hayatı boyunca birçok madalya ve nişan almıştır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır:

- 4.Rütbeden Mecidi Nişanı, 1892.
- Gümüş İmtiyaz Madalyası, 1893.
- 4.Rütbeden Nişan-ı Âli-i Osmanî, 1894.
- Gümüş Liyakat Madalyası, 1894.
- 3.Rütbeden Mecidi Nişanı, 1897.
2. Rütbeden Mecidi Nişanı, 1898.
- Altın İmtiyaz Madalyası, 1898.
- Yuan Muharebe Madalyası, 1899.
2. Rütbeden Nişanı Âli-i Osmanî, 1900.
1. Rütbeden Mecidi Nişanı, 1902.
- Altın Liyâkat Madalyası, 1903.
1. Rütbeden Nişan-ı Âli-i Osmanî (tebdilen), 1904.
- Murassa Mecidi Nişanı, 1904.
- Murassa Nişan-ı Âli-i Osmanî, 1908.
- Habeş Kıralları tarafından verilen Etoile d'honneur Nişanı, 1909.

KİŞİLİĞİ

Ahmet Reşit Rey, dürüstlük, hakseverlik ve vatanperverlik erdemleriyle örülü sağlam bir kişiliğe sahiptir.

İdareci olarak devlet otoritesinin korunmasında çok duyarlıdır. Görevlerinin yerine getirilmesinde ödünsüzdür.

Siyaset adamı olarak ulusal çıkarları her şeyin üstünde tutar. Cesurdur, karar ve prensip sahibidir.

Bugün, çoğu millî sınırlarımız dışında kalan ve pek çok sorunları olan Liva ve Vilâyetlerde başarılı çalışmalar yapmış olması O'nun idareciliğinin ve Sevr Antlaşması taslağını kabul etmeyerek delegelikten ve Dahiliye Nazırlığından istifa etmiş olması ise, vatanseverliğinin ve sağlam kişiliğinin en güzel kanıtlarıdır.

KAYNAKÇA

Canlı Tarihler - Gördüklerim, Yaptıklarım; Ahmet Reşit REY, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1945.

Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, N. Sami BANARLI, İstanbul 1948.

Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, Kanan AKYÜZ, Ankara 1953.

Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, Ali ÇANKAYA, Ankara 1968. içişleri Bakanlığı Arşivi, Sicil No. 6006.

İL PLANLAMA ve KOORDİNASYON MÜDÜRLERİ, İL PLANLAMA UZMANLARI ve APK UZMANLARI SEMİNERİ

Müşerref NEHROZOĞLU

APK Uzmanı

Giriş

Ülkemizin planlı kalkınma çabalarının başarıya ulaştırılmasında İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin önemli fonksiyonları olacağı kuşkusuzdur. Bu nedenle İçişleri Bakanlığınca İl Planlama ve Koordinasyon Müdürleri ve Planlama Uzman Yardımcıları ile APK Kurulunda görevli APK Uzman Yardımcılarının eğitimine büyük önem verilmektedir. Bu çerçevede 1984 yılından beri 15 günlük 3 hizmet içi eğitim programı ve 45'er günlük 3 kurs programı Devlet Planlama Teşkilatı ve diğer ilgili kuruluşların desteği ile gerçekleştirilmiş bulunmaktadır.

1988 yılında da sözü edilen personelin eğitimine devam edilmiş ve bu amaçla iki yeni eğitim programı hazırlanarak uygulanmıştır.

Geçmiş uygulamaların sonuçlarından da yararlanılarak ülkemizdeki yeni gelişmelerin görevli personele tanıtılması ve göreve yeni alman personele temel bilgilerin kazandırılması amacıyla düzenlenen programlardan ilki 10-12 Ekim 1988 tarihleri arasında İstanbul'da, APK Kurulu Başkanlığı ve İllerde görevli bütün planlama personelinin katılım ile gerçekleştirilmiştir.

İkincisi ise 24 Ekim - 18 Kasım 1988 tarihleri arasında, 1988 yılı başında APK ve Planlama Uzman Yardımcılıklarına atanmış olan yeni personelin katılımı ile Ankara'da Bakanlığımız eğitim merkezinde gerçekleştirilmiştir.

Programın Amacı

Programın birinci bölümünü teşkil eden İstanbul eğitim seminerinin amacı, ülkemizdeki yeni gelişmelerin sonucu olarak mahalli idarelere ve İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerine yansıyan ilave görevlerin aydınlatılması yanı sıra 13 Temmuz 1988 tarih ve 19871 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "İl Planlama ve Koordi

nasyon Müdürlükleri Kuruluş Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin uygulanmasında birlik ve beraberliğin sağlanması, bu yönetmelik gereğince hazırlanmakta olan yönerge taslağının geliştirilmesidir.

İkinci programın amacı ise göreve yeni alman APK ve Planlama Uzman Yardımcılarına temel eğitimin yanı sıra hizmette sürat ve etkinliğin artırılmasına yönelik mesleki ve hazırlayıcı eğitim verilmesi olmuştur.

Programların Uygulanması

1988 Yılı eğitim programı Bakanlığımızın onayı ile birinci bölümü İstanbul İl Özel İdare Büyükçekmece Eğitim ve Dinlenme tesislerinde, ikinci bölümü ise Ankara'da Eğitim Daire Başkanlığı binasında gerçekleştirilmiştir.

Açış töreninde önce İstanbul Vali Vekili Necati Develioğlu seminerin illerinde düzenlenmesinden duydukları memnuniyeti dile getirerek her ilin 5 yıllık kalkınma planı hazırlamasının önemine değinmiş ve kursiyerlere başarılar dilemiştir. Daha sonra söz alan Bakanlığımız APK Kurulu Başkam Ali Pıtırılı açış konuşmasında önce seminerin açılışında bulunan başta İstanbul Vali Vekili Necati Develioğlu ve mesai arkadaşları olmak üzere bütün misafirlere teşekkür etikten sonra özetle aşağıdaki konulara temas etmiştir.

“Başlamak üzere olduğumuz bu program geçen yıl açmış olduğumuz sınavla alınan ve şu anda aramızda olan 28 Planlama Uzman Yardımcısı ile 4 APK Uzman Yardımcısı için bir nevi “ilk eğitim programı” mahiyetinde olmakla beraber, diğer 56 planlama personeli için 1984 yılından beri sürdürülen programların yedincisidir.

İl çapında etkili bir planlama hizmeti, yeterli düzeyde yetişmiş insan faktörünün bulunmasına bağlıdır. Nitekim bilgi ve becerilerinin artırılmasına çalışılan Planlama Müdürlerimiz, Uzman Yardımcılarımız birimlerini etkin olmayan durumdaki kurtarmışlar ve kendileri de genelde aranan elemanlar olmaya başlamışlardır. Bu anlayış içinde sayı faktörü yerine nitelikli eleman alımına ve bunların uygulamaya yönelik olarak yetiştirilmelerine özen gösterilmektedir.

Ülkemizde planlı kalkınma dönemine girdikten sonra Vali, il çapında ekonomik içerikli hizmetlerin yaradılışından sonuçlandırılmasına kadar geçen her safhada yaratıcı, denetleyici, birleştirici, bütünleştirici, yol gösterici bir devlet temsilcisi olarak, bilfiil devrededir. İşte bu hizmetlerde Valilerimize teknik düzeyde yardımcı olmak amacıyla, bilgili ve dinamik bir kadronun emirlerinde bulundurulması Bakanlığımızca

temel ilke olarak benimsenmiş ve bunun için de bu eğitimler büyük bir titizlik içinde sürdürülmüştür.

Bu eğitimlere paralel olarak teşkilatlanma çalışmalarımız da belirli bir noktaya gelmiştir. Sayın Bakanımızın tasvibinden geçen "İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri Yönetmeliği" 13 Temmuz 1988 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin öngördüğü bu müdürlüklerin çalışma biçimlerini, İl Koordinasyon Kurullarını da kapsayacak şekilde daha detaylı biçimde belirleyecek yönergenin hazırlık çalışmaları da başlamıştır. Dolayısıyla bu seminerin bir amacı da planlamacı arkadaşlarımızın katkılarıyla, bu konuyu tartışarak yönergeye, uygulamaya en yakın biçimde son şeklini vermek ve böylece illerimizde uygulama birliği sağlamaktır."

Kurul Başkanı Ali Pıtırılı konuşmasının son bölümünde planlama personelinin gerekli mali olanaklara kavuşturulmaları çalışmalarının da sürdürüldüğü ilave ederek kursiyerlerin burada edinecekleri bilgileri günlük çalışmalarında değerlendireceklerine inandığını söylemiş ve başarılar dilemiştir.

Ayrıca seminerin düzenlenmesinde gösterdikleri yakın ilgi ve gayretler dolayısıyla İstanbul Valisi ve değerli mesai arkadaşlarına teşekkür etmiştir.

İstanbul Vali Yardımcısı ve İl Özel İdare Müdürü, İstanbul Büyükşehir Belediyesinden bir yönetici, İstanbul Üniversitesinden bir öğretim üyesi, bir Mülkiye Baş Müfettişi ve APK Kurulundan bir Daire Başkanının konferansçı olarak görev aldıkları İstanbul eğitim seminerinde konular derinlemesine incelenmiştir. Seminer kursiyerlerin de katılımları ile sürekli panel ortamında sürdürülmüştür. Ekip çalışmasına önem verilerek kursiyerlerden konulara göre gruplar oluşturulmuştur. Konular bu gruplar tarafından hazırlanıp sunulurken illerdeki değişik uygulamalar birlikte tartışılarak tam bir bilgi alışverişi sağlanmıştır. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi uygulamaları ile İstanbul Valiliğinde yeni kurulan bilgisayar sistemi hakkında yerinde incelemeler yapılmıştır.

Ankara hizmet içi eğitim programında yer alan konular, Bakanlığımız yetkili elemanların yanı sıra Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Exim Bank ve Gazi Üniversitesine mensup konferansçılar tarafından işlenmiştir.

Programın sonunda işlenen konuların bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca daha sonra uygulanacak programların geliştirilmesi amacıyla kursiyerlere anket uygulanmıştır.

Kurs Programında Yer alan Konular

İstanbul seminerinde konular 15 ana başlık altında işlenmiştir. Programın amacına uygun olarak seçilen konuları şöyle sıralayabiliriz;

—İl Düzeyindeki Planlama Çalışmalarına Yönelik Olarak Son Zamanlarda Ortaya Çıkan Gelişmelere Genel Bir Bakış

—İl Özel İdaresi Kanununun Getirdiği Yenilikler ve Yıllık Çalışma Programı Hazırlanması

—İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin Önemi ve Uygulanmasında Göz önünde Tutulacak Ana İlkeler

—İl Düzeyinde Araştırma ve İnceleme Konularının Belirlenmesi, Yöntemi ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi

—İl Envanterlerinin Hazırlanması

—Yıllık İl Yatırım Teklifinin Hazırlanması

—İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin Mahalli İdarelere Planlama Konusunda Yardımcı Olması Konusundaki İlişkiler

—Bursa İl Özel İdaresinin 1988 ve 1989 Yılı Çalışma Programlarının Hazırlanması

—İl Koordinasyon Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Düzenine İlişkin Olarak Göz önünde Tutulacak Ana İlkeler

—Periyodik Dönem Değerlendirme Raporunun Hazırlanması

—Yatırımların İzlenmesi ve Yatırımları İzleme Odasının Düzenlenmesi

—İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri Dosyalama Sistemi ve Tutulacak Defterler

—Ekonomik Girişimlerin Oluşturulması ve Yönlendirilmesi Ön Fizibilite Hazırlanması

—İstihdamı Geliştirme ve Beceri Kazandırma Kursları

—İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri ile İl Koordinasyon Kurulları Görev ve Çalışma Yönergelerinde Yer alması Gereken Konuların Belirlenmesi

Ankara hizmet içi eğitim programında ise konular 30 ana başlık altında işlenmiştir. Temel eğitimin yanı sıra mesleki eğitime de ağırlık verilerek aşağıdaki konular işlenmiştir.

—İçişleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri

—Atatürk İlke ve İnkıpları

—T.C. Anayasasının Genel Esasları

—Devlet Memurlarının Ödevleri, Sorumlulukları, Sosyal ve Mali Hakları, Yasakları, Alınma, Adaylık, İlerleme, Yükselme ve Yer Değiştirme, Memurluğun Sona Ermesi

—Devlet Memurlarının Müracaat ve Şikayetleri, Sicil İşleri ve Tedavileri, Sağlık İzinleri Raporlar ve Bunlara İlişkin İşlemler

—Disiplin Suçları, Cezaları ve Disiplin Komisyonları, Disiplin Yönetmeliği Hükümlerinin Uygulanması

—Araştırma, Yöntem ve Teknikleri

—Rapor Yazma Teknikleri

—Resmi Yazışma Kuralları ve Gizlilik Dereceli Evrakın Korunması

—Valilik ve Kaymakamlık Büroları, Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin Uygulanması

—Çağdaş Yönetim Anlayışı, Temel Unsurları ve Yönetmelik Planlamanın Önemi

—Yönetimde Haberleşme

—Türk Planlama Yönetimi

—İçişleri Bakanlığında Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Hizmetleri

—Merkezi İdarenin Taşra Örgütlenmesi, İl Sistemi ve Mülki İdare Amirlerinin Görev, Yetki ve Sorumlulukları

—Mahalli İdarelerin Önemi, Kuruluş ve Görevleri

—İl ve İlçe Düzeyinde Planlama, Koordinasyon ve İzleme

—Kalkınma Planları ve Yıllık Programların Uygulanması (Koordinasyon, İzleme, Kontrol ve Değerlendirme)

—Proje Kavramı, Plan - Program ve Proje İlişkileri

— Kırsal Kalkınma ve Merkez Köyleri

—Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Planlı Dönemdeki Uygulamalar

—Yerel Yönetimlerde Hizmet ve Yatırım Planlaması

—Mahalli Kaynakların Belirlenmesi ve Mahalli Teşebbüslerin Desteklenmesi

—Ülkemizde Uygulanan Teşvikler

—Çok Ortaklı Şirketler ve Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

—Uygun Yatırım Alanları Araştırmaları

—Proje Değerlendirme Süreci ve Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

—İl ve İlçe Düzeyinde Ekonomik ve Toplumsal Kalkınmada Önderlik

—Proje Hazırlama ve Değerlendirme

—Yönetimde Nicel Yöntemler

Programda yer alan konulardan bir kısmı "İl Planlama ve Koordinasyon Müdürleri ile APK ve Planlama Uzman Yardımcıları Kurs Notları" kitabında, bir kısmı da "İçişleri Bakanlığınca Düzenlenen Kurs ve Seminer Çalışmaları" başlığı altında Türk İdare Dergisinin 367 ve 375 inci sayılarında kısa özetler halinde yayımlandığından ayrıca münferiden Türk İdare Dergilerinde yer aldıkları için bu yazımızda konuların özetlenmesi yapılmamıştır.

Programların Sona Ermesi

Her iki eğitim programı bitiminde hazırlanan, sertifikalar törenle kursiyerlere dağıtılmıştır.

21 Ekim 1988 tarihinde yapılan İstanbul semineri, kapanış töreninde APK Kurulu Başkanı Ali Pıtırılı'nın kapanış konuşmasını müteakip törene katılan Sayın Bakanımız Doç. Dr. Mustafa Kalemli'nin konulara ve kursiyerlere hitabıyla sona ermiştir. Bu konuşmaların tam metni aşağıdadır.

Sayın Bakanım,
 Değerli Konuklar,
 TRT ve Basınıımızın Değerli Temsilcileri,
 Sevgili Kursiyer Arkadaşlarım,

İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlerimiz, İl Planlama Uzman Yardımcılarımız ve APK Uzman Yardımcılarımız için 10 Ekim tarihinden beri sürdürmekte olduğumuz seminerin kapanışı münasebetiyle tertip edilen törene şeref verdiğiniz için sizi ere teşekkür ediyor, saygıyla selamlıyorum.

İl düzeyinde yürütülen planlama hizmetlerinde başarının temelini, müessir bir yönetim yanında, hizmet şartlarına uygun eğitilmiş personelin teşkil ettiği aşikârdır. Ancak bu suretledir ki, kişiye tevdi edilen kamu hizmetinin gereği bihakkın yerine getirilmiş olur; kişi dinamizme kavuşur; meslekî icaplarında beceri hâsıl olur; iş hayatına, süratli iş görme yanında, yorum gücü gelir ve sonuç olarak, kişi çevresinde saygınlık kazanır. Yaşatılan bu ortamın vatandaşı kamu görevlisine ve kamu görevlisinin şahsında devlete yaklaştıracak şüphesizdir. Bunun yaratacağı tablo ne sevimli, ne sempatik bir tablodur.

İşte Sayın Bakanım Değerli Misafirler, biz, Bakanlık olarak, bunun özlemi içinde, aslında pekte eski sayılamayacak olan İl Planlama Ünitelerine evvelce alınmış olan planlama ve koordinasyon müdürü arkadaşlarımızla, bilahare, belirli bir kariyer statüsünde, peyderpey aldığımız İl Planlama Uzman Yardımcısı arkadaşlarımız için, daha 1984 yılında başlayan yoğun sayılabilecek bir eğitim uygulamasına giriştik. Şu anda kapanışını yaptığımız seminer, geçen 4 yıl içinde gerçekleştirilen Eğitim Programlarının yedincisidir. Ayrıca, bu Eğitimler 10 günle 45 gün arası süreleri kapsayan Eğitimler olmuştur. Bu Eğitimlerle, yukarıda arzına çalıştığım sevimli tabloya henüz ulaşabildiğimizi söyleyemem, fakat belirli bir mesafe almış olduğumuzu da ifade edebilirim.

Daha 1977 yılında illerimizde kurulmasına başlanan bu teşkilat, İl Planlama Ünitelerimiz, gerekli Eğitimlerle takviye edilmediği için, diyebilirim ki, yakın zamana kadar bir nevi "ismi var, cismi yok" üniteler halinde hayatiyetlerini sürdürmüşlerdir. İllerinde etkinlikleri belirli genel kurallardan uzak, mevzii ve kişisel çabalara bağlı kalmıştır.

Ne zaman ki, 1984 yılından beri yukarıda değindiğim Eğitim Programlarına başlanmış, Planlama Müdürlerimiz, Uzman Yardımcılarımız, genelde, illerinde aranan elemanlar olmaya başlamışlardır.

Bugün Bakanlığımız, İllerimizden vaki planlama elemanı taleplerini karşılayamamanın sıkıntısı içindedir.

Açılışta da belirttiğim gibi, bu sıkıntı bizler için aslında sevindirici bir sıkıntıdır. Zira bizler de, bu vesile ile dört yıl önce giriştiğimiz ve bu güne kadar takip ettiğimiz yolun ne kadar isabetli olduğunu görmüş olduk.

Bu hal, bundan sonrası için düşündüğümüz programlar için de bizlere güç vermiştir.

Zira Sayın Bakanım Değerli Misafirler bu arkadaşlarımız için, sanırım, şu gerçeği kabullenmek zorundayız. Bilindiği gibi, İl Düzeyinde Planlama Hizmetleri, Valilere, Yasalar, Kalkınma Planları ve bunların Yıllık Programlarıyla verilen yetki genişliği çerçevesinde yürütülen hizmetlerdir. Bu demek oluyor ki, Valinin İl Düzeyinde bu çerçevede sorumlu olduğu bütün kamu yatırımlarının, yerine göre, planlanmasında, izlenmesinde, koordinasyonunda ve varsa, darboğazlar tespit edilerek giderilmesi yönünde öneri oluşturulmasında bu arkadaşlarımız Valilerine karşı Teknik Müşavirlik yapmak durumundadırlar. Bu geniş tablo karşısında, sanırım söylemeye gerek yoktur, bu arkadaşlarımızın diğer tek yönlü hizmet birimlerindeki kamu görevlilerine nazaran daha fazla eğitim görmeleri zorunludur.

Diğer taraftan, görevlerine ilişkin konular itibariyle de bu, arkadaşlarımızın sık sık eğitime tabi tutulmaları gerekmektedir. Örnek olarak, İl Bazında ve Genelde Planlama - Koordinasyon Teknikleri, Fizibilite İncelemeleri, Mahalli Kaynakların Belirlenmesi ve Mahalli Teşebbüslerin Desteklenmesi, Genel, Katma ve Özel Bütçeli Kuruluşlar Arasında İşbirliği ve Koordinasyon, İl Düzeyinde Plan ve Program Uygulaması, İl Özel İdarelerinde Yıllık Program Hazırlıkları, İl ve İlçe Envanterleri, İstatistik Teknikleri gibi konular, genelde, çerçeveleri çok geniş, yani bildiğimiz diğer çoğu eğitimlerde olduğu gibi sadece ilgili yasa metinlerinin sınırları içinde kalınarak bilgi verilmekle yetinilemeyecek konulardır. Öyle bir kaç eğitim programına sığmayacak şekilde derin bilgiler verilmesini, uygulamalar gösterilmesini gerektirmektedirler. Bu da, bizleri, bu arkadaşlarımıza has olarak, bu eğitimleri sık sık düzenleme mecburiyetinde bırakmıştır. Sanırım, uzunca bir süre daha bu Eğitimlerin, bugüne kadar olduğu gibi, belirli aralıklarla sürdürülmesi gerekir. Tabiatıyla, her eğitimden sonrada, arkadaşlarımızdan daha müessir ve verimli hizmet isteme hakkını kendimizde göreceğiz. Fakat bu Eğitimleri de sürdüreceğiz.

Zira, Sayın Bakanım Değerli Misafirler bilindiği üzere, ülkemizde, planlı kalkınma dönemine girildikten sonra, Valilerimize evvelce il de

zeyinde yürütmekte oldukları geleneksel kamu hizmetlerine ve mütevazı mahallî imkanlarla kişisel çapta yerine getirmekte oldukları mevzii ekonomik içerikli hizmetlere ek olarak, kalkınma planları ve yıllık programlarla, merkezi nitelikteki yatırımların da takibi fonksiyonları verilmiştir. Yani, artık vali, il çapında ekonomik içerikli hizmetlerin yaradılışından sonuçlandırılmasına kadar geçen her safhada yaratıcı, yol gösterici, denetleyici, birleştirici, bütünleştirici bir Devlet temsilcisi olarak bilfiil devrededir. Yani, evvelce hukukî yönü ağır basan mülki idare mesleğine artık ekonomi de girmiştir. Bugün, bir idarecinin hukuk bilgi ve tecrübesi kadar, ekonomi bilgi ve becerisine sahip olması kaçınılmazdır.

Bu kadar ciddi bir işte valilerimizin yalnız - yardımcısız bırakılması mümkün değildir. Hatta Ülkemiz, Planlı Kalkınma Dönemine 1960'lı yılların başında girmiş olduğuna göre buna bu tarihlerde başlanması gerekirdi.

Ancak, biz inanıyoruz ki, sürdürdüğümüz bu Eğitimlerle, pekte uzun olmayan bir süre içinde Valilerimiz illerinde bugünkünden daha bilgili ve tecrübeli bir teknik kadroya kavuşmuş olacaklardır.

Bu Eğitimlere paralel olarak teşkilatlanma çalışmalarımız da belirli bir noktaya gelmiştir. Dikkatli bir hazırlık döneminden sonra Sayın Bakanımızın tasvibinden geçen İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği 13 Temmuz 1988 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Yönetmeliğin öngördüğü bu müdürlerin çalışma biçimlerini, İl Koordinasyon Kurullarını da kapsayacak şekilde, daha detaylı biçimde belirleyecek yönergenin hazırlık çalışmaları da başlamış olur, bu seminer sırasında uygulamacı arkadaşlarımızın da bu konuya dair bilgi ve tecrübeleri sorulmuştur. Sanırım bu tecrübelerin katacağı güçlü daha gerçekçi ve uygulamaya dönük bir yönerge ortaya çıkacaktır.

Yönetmelikle il düzeyinde planlama çalışmalarında uygulama birliği sağlanmış olup, yönerge ile bu birliğin perçinleneceğini sanmaktayız.

Sayın Bakanım Değerli Misafirler,

Burada, yeri gelmişken, il planlamacısı arkadaşlarımızın beklentilerini içeren bir hususa da kısaca değinmeden geçemeyeceğim. Arkadaşlarımızı emsali uzmanların tabi olduğu şartlar içinde sınava tabi tutarak göreve aldığımız ve bu şartlar içinde yetişmelerini sağladığımız ve onlar gibi kendilerinden görev beklediğimiz halde, şu anda kendi

lerine emsalleri diğer uzmanların almakta oldukları ek ödemeleri yapamamaktayız. Bu hususta Bakanlık olarak yapmış olduğumuz girişimler bugüne kadar nihai bir sonuca ulaşamamış ise de, belirli bir safhaya gelmiş olduğunu da belirtmeliyim. İl Planlama Uzmanları ile ilgili olarak Bakanlığımız Teşkilat Kanununa Ek Madde ilavesini öngören Kanun Hükmünde Kararname Tasarısı Sayın Bakanımızın da tasvipleri üzerine Başbakanlığa gönderilmiş olup, Kanunlaşması beklenmektedir. Kanunlaşmasını müteakip ek ödemelerin de devreye gireceğini ummaktayız.

Bu seminerle, İl Planlamacısı arkadaşlarımızın görevleri başında iken sıkıntısını çektikleri bilgi ve uygulama ihtiyaçlarını en yetkili kişiler eliyle karşıladıklarına inanıyoruz. Ayrıca bu seminerlerin illerde hizmette uygulama birliğini sağlamada büyük yararları olduğu da şüphesizdir.

Sözlerime son verirken, arkadaşlarımızın burada edindikleri bilgileri günlük çalışmalarında değerlendirmeleri yönünde her türlü çabayı göstereceklerini ummaktayız. Kendilerine seminer sonrası çalışmalarında başarılar dileriz.

Sayın İstanbul Valimize ve değerli mesai arkadaşlarına özellikle Vali Yardımcısı Şenol Engin'e Kurulumuz Daire Başkanı Tayfur Özşen'e bu seminerin düzenlenmesinde gösterdikleri gayretlerden dolayı gönülden teşekkürlerimizi sunarken, hepinize seminerimizin kapanışını şerefliendirdiğinizden dolayı şükranlarımı arz ederim.

Sayın Konuklar,

Değerli Kursiyer Arkadaşlarım.

Bakanlığımca son yıllarda Hizmet içi Eğitim faaliyetleri yoğun bir şekilde yürütülmekte ve bu faaliyetlerle, Bakanlığımız ve Mahalli İdareler Personeli, hizmete yönelik olarak, daha etkin ve verimli çalışabilmeleri için gerekli bilgilerle donatılmaktadır.

Bugün burada kapanışını yaptığımız İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlerimiz, İl Planlama Uzman yardımcılarımız ve APK Uzman Yardımcılarımız için düzenlenen Seminere gelince, söz konusu eğitim çalışmalarımız içinde bu Seminerlerin özel bir yeri olduğuna inanıyorum. Zira, değerli misafirler, halkımızın giderek artan ekonomik mahiyetteki beklentilerinin, illerimizde planlı bir kalkınma düzeni içinde karşılanabilmesi, her şeyden önce bu konularda yetişmiş nitelikli personelin bulunmasına bağlıdır. Böylece, demokratik düzen içinde hızlı kalkınma-

nını gerektirdiği plan - program uygulaması faaliyetler il bazında daha bir etkinlik kazanmış olacaktır.

İçişleri Bakanı olarak günümüze kadar mesaim dolayısıyla, İl Planlama Üniteleri ve burada görev yapan arkadaşlarımız hakkında belirli bir bilgim, aslında, vardı. İlgili birim başkanı arkadaşım Sayın Ali Pıtırılı gerek bu birimlere ilişkin ve tarafımdan onaylanarak yürürlüğe konulan Kuruluş ve Çalışma Yönetmeliği dolayısıyla ve gerekse İl Koordinasyon Kurullarının çalışma biçimlerini düzenleyen hazırlıklar dolayısıyla, keza, İl Planlama Uzmanların hakkında Bakanlığımız Teşkilât Kanununa bir madde eklenmesini amaçlayan çalışmalar dolayısıyla, bana gerekli bilgileri vermişti. Bu sebeple, konu hakkında temel bilgim vardı. Ancak, itiraf edeyim ki, burada, gözleri hizmet heyecanıyla parlayan genç ve dinamik bir kitleyi karşımda görünce daha bir duygulandım.

Zira muhterem arkadaşlar, şuna samimiyetle inanıyorum ki, bir İçişleri Bakanı olarak benim için ülkemizde ilk planda gelmesi gereken mesele nasıl huzur ve güvenliğin sağlanması ise, ikinci mesele de girişilen ekonomik kalkınma hamlelerinin hedeflenen zamanlarda gerçekleştirilmesi ve eksiksizce devamının sağlanmasıdır. Çünkü gerçek huzur bu iki meselenin bir arada yürütülmesine bağlıdır.

Ekonomik kalkınma hamlelerinin il düzeyindeki itici gücüne gelince, burada Mülki idare Amirlerimizin rolünü inkâr edemeyiz. Zira İl Yönetiminin başı olarak, İlde Kamu Kuruluşlarının çalışmalarını etkinleştirmek ve bunun gerçekleştirilmesi için de onları yönlendirmek, denetlemek ve aralarında işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla kanunen görevli olan Valilerimiz, Devletin İl Düzeyinde Temsilcisi olmanın tabii bir sonucu olarak, illerindeki ekonomik kalkınma çabalarından da sorumludurlar. Geniş bir işbirliği ve koordinasyonu gerektiren bu hizmetler için kendileri en iyi konumdadırlar. Nitekim planlı kalkınma dönemine girdiğimizden bu yana kalkınma planları ve yıllık programlarla kendilerine daima bu yönde görev ve sorumluluklar verilmiş olması bu inancımızı teyit etmektedir. Ayrıca tarihten gelen konumları da ilde bu görevlerini etkili bir biçimde yerine getirmelerine yardımcı olmaktadır.

İşte sevgili İl Planlamacısı arkadaşlarım, Bakanlık olarak İlde gerek mahallinden kaynaklanan ekonomik potansiyellerin harekete geçirilmesinde ve gerekse merkezden kaynaklanan kamu yatırımlarının izlenmesi ve koordinasyonu çalışmalarında Valilerimizi yalnız bırakmamak için, sizler gibi azimli, gelecek için ümit veren teknik bir kadroyu aramıza aldık ve şu anda kapanışını yaptığımız seminerde olduğu gibi,

yetiştirerek bu ağır çalışmalarında kendilerine destek vermeyi esas itti haz ettik.

Biraz önce Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanı arkadaşım bu Seminerin Yedinci Eğitim Programı olduğunu ifade etti. Buna, yeterlidir demiyorum. Fakat yetersiz de sayılmaz. Biraz da kendiniz buna bir şeyler ilâve ederseniz, yukarıdan beri izaha çalıştığım öneme paralel bir düzeye gelmemeniz için hiçbir sebep yoktur.

Bu semineri müteakip illerinize döndüğünüzde Valilerinize İl Bazında Yatırımların Planlanması, İzlenmesi ve Koordinasyonu gibi konularda öneri götürecek düzeyde birer Teknik Müşavir olabileceğinize dair olan kanaatim kuvvetlenmiştir. Sizlerden, illerinizde bu kanaatimin teyit edilmesini bekliyorum.

Kuruluşunuzu ve Çalışma Esas ve Usullerinizi Sağlayan Yönetmelik bu sene 13 Temmuz tarihinde yürürlüğe girmiştir. Teşkilatlanma yönünden bu, sizler için bir aşamadır. Buna ilişkin olarak halen hazırlıkları sürdürülen yönergeyi de yürürlüğe koyduğumuzda, çalışma şekil ve usullerinize daha büyük bir berraklık gelmiş olacaktır.

Kısacası, bu yeni teşkilatlanma zemini üzerinde, illerinizde Valilerinizin ekonomik muhtevalı tasarruflarında daha gerçekçi ve daha verimli sonuçlar alabilmeleri için, daha bilinçli ve her şeyden önce de belirli ana kuralları olan bir hazırlık çalışması yapma imkânına kavuştuğunuzu zannetmekteyim.

Yönerge ile bu imkân daha da artmış olacaktır.

Planlama Uzman Yardımcısı arkadaşlarımızın, illerine Uzman Statüsünde atandıkları halde bunun gerektirdiği emsallerine benzer mali haklardan halen yararlanamadıklarını biliyorum. Bu statüyü kanuni hükme bağlayacak olan Kanun Hükmünde Kararname Tasarısı halen başbakanlıktadır. Kanunlaşmasını müteakip, statünüzün gerektirdiği mali haklara kavuşacağımıza kuvvetle inanıyorum. Bunu takip edeceğim.

Ben, Bakanınız olarak, bu Seminerden sonra, illerinizdeki ekonomik muhtevalı meseleleri Valilerinize daha yetişmiş bir incelemeçi ve yorumcu gözûyle sunma imkânına kavuştuğunuza inanıyorum.

Artık Valilerimiz, illerinde, yatırımların izlenmesi ve bu izleme sırasında ortaya çıkacak darboğazların belirlenmesi, çözümleri için de işbirliği ve koordinasyon sağlanmasında daha yetişmiş ve becerikli birer Teknik Müşavire kavuştular dersem, sakın ola ki bu düşüncemde beni mahcup etmeyiniz.

Sözlerime son verirken, Seminerin taşra idaremiz için yararlı sonuçlar vermesini diler, hepinize sevgiler, saygılar sunarım.

HABERLER

Derleyen

Zerrin ÖZDEMİR

APK Uzm. Yrd.

Bu bölümde 1 Eylül 1988 - 30 Kasım 1988 tarihleri arasında Bakanlığımız tarafından gerçekleştirilen haber niteliğindeki önemli faaliyetlere yer verilmiştir. Bunlar; işçileri Bakanı Sayın Doç. Dr. Mustafa KALEMLİ'nin işçileri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 1989 Mali Yılı Bütçe tekliflerinin görüşülmesi nedeniyle T.B.M.M. Plan ve Bütçe Komisyonundaki takdim konuşması, bu süreçte gerçekleştirilen eğitim faaliyetleridir.

1 — İşçileri Bakanlığı 1989 Mali Yılı Bütçe Çalışmaları

İşçileri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 1989 Mali Yılı Bütçesinin, 1988 yılı Haziran ayından itibaren başlanan hazırlık çalışmaları tamamlanarak, 9 Kasım 1988 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçe ve Plan Komisyonunda görüşülmüştür.

TBMM Bütçe ve Plan Komisyonunun incelenmesine sunularak, görüşülen Bakanlık ve Bağlı Kuruluşları Bütçeleri, 20 Aralık 1988 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülerek kesinleşmiş bulunmaktadır.

İşçileri Bakanlığının 1989 Mali Yılı Bütçesi 192.285.000.000 TL. Olup, bu rakam 1988 Mali Yılı Bütçe Rakamına göre % 57'lik bir artışa tekabül etmektedir.

Bütçenin yatırım harcamalarında % 17'lik bir artış söz konusudur.

İşçileri Bakanlığı 1989 yılı Bütçesi işçileri Genel idare Sektörüne 4.500.000.000 TL., Eğitim Sektörüne 400.000.000 TL., Konut Sektörüne 1.300.000.000 TL., Güvenlik Sektörüne 7.567.000.000 olmak üzere 13.767.000.000 TL. Tahsis edilmiştir.

Nüfus ve Vatandaşlık işleri Genel Müdürlüğünün yürüttüğü Mernis Projesi için 500.000.000 TL. ve Genel Müdürlük Binası inşaatı için de 1.100.000.000 TL. Ödenek verilmiştir.

Bakanlığın 1989 yılı taşıt ihtiyacını karşılamak üzere, Kaymakamlık hizmetlerine ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği hizmetlerine tahsis edilecek taşıtlar için 2.550.000.000 TL. ödenek tahsis edilmiştir.

İçişleri Bakanlığı konut sektörü yatırım projelerinin büyük bir kısmını oluşturan Kaymakam Evleri yapımı için 640.000.000 TL., Kamulaştırma ve bina satın alınan için ise 500.000.000 TL. Ayrılmıştır.

İçişleri Bakanlığı Güvenlik Sektörü Yatırım Projeleri içinde yer almakta olan Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin daha iyi biçimde hizmet verilmesine yönelik olarak bu valilik için Makina - Teçhizat, Taşıt Alımı, Kamulaştırma, Fiziki Güvenlik Sistemi Yatırımlarına 7.567.000.000 TL. tahsis edilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğünde ise, 1988 Atalı Yılı Bütçe Rakamına göre % 58'lik bir artış olmuştur. 1989 Yılı Bütçesi içinde Güvenlik, Konut, Ulaştırma ve Eğitim sektörlerinin hizmetlerini yürütebilmesi için

87.600.000. 000 TL. Ödenek tahsis edilmiştir.

Bu ödenegin Güvenlik Sektörü içinde yer alan taşıt, Makina Teçhizat alınılan ve inşaat işlerine ayrılan kısmı 60.031.600.000 TL'dir. Taşıt Alınılan için 3.000.000.000 TL., Makina Teçhizat Alınılan için 3.031.000.000 TL. ve inşaat işleri için 54.000.000.000 TL. ödenek verilmiştir.

1989 Yılı Konut Sektörü Yatırım ödeneği olan 12.000.000.000 TL'nin ise 11.000.000.000 TL'si lojman, 1.000.000.000 TL'si Kamulaştırma için harcanacaktır.

1989 yılı Ulaştırma Sektörü Yatırımlarının 3.200.000.000 TL.si Taşıt Alımlarına, 2.500.000.000 TL.si Makina Teçhizat Alımlarına ve

2.800.000.000 TL'si inşaat işlerine harcanacaktır. Böylece toplam

8.500.000. 000 TL. ödenek harcanmış olunacaktır.

Eğitim Sektöründe yer alan 7.069.000.000 TL. ödenekle birlikte toplam 87.600.000 TL. ödenek Emniyet Genel Müdürlüğü yatırımları için kullanılacaktır. Böylece Emniyet Genel Müdürlüğü Yatırımlarında % 8 bir artış sağlanmıştır.

Jandarma Genel Komutanlığı Teşkilatı hizmetlerini yerine getirebilmek için beş alt program meydana getirmiştir. Personel Hizmetleri, Güvenlik ve Lojistik Destek Hizmetleri, Güvenlik Yatırımları, Taşınmaz Alınılan, Borç Ödemeleri.

Personel Hizmetlerinin başta gelen hedefi, Jandarma Personelini günün koşullarına uygun olarak nicelik ve nitelik yönünden güçlendirmektir. Bunun için ise 1989 yılında 117.888.000.000 TL. ödenek tahsis edilmiştir.

Güvenlik ve Lojistik Destek Hizmetlerine tahsis edilen

242.000.000.000 TL'nin amacı önleyici zabıta görevlerini en etkin şekilde yapabilmek, hudutlarımızda giriş ve çıkış kaçakçılığını tamamen önleyebilmek ve bunun sonucu olarak vergi kaybı ve işsizliğe engel olmak, yerli sanayii korumak olarak özetlenebilir.

Güvenlik yatırımlarına, konut projelerinin çabuk çözümlenebilmesi ve Jandarma vurucu gücünün artırılması, hareket kabiliyetinin hızlandırılması için 68.629.000.000 TL. tahsis edilmiştir.

Lojman satın alımları için ise 600.000.000 TL. ödenek tahsis edilmiştir. Jandarma Genel Komutanlığının 1989 Mali Yılı Bütçesi % 57'lik bir artış göstermiştir. Yatırımlarda ise % 61'lik bir artış sağlanmıştır.

Sahil Güvenlik Komutanlığı 1989 Yılı Bütçesi % 54'lük bir artış kaydetmiştir. Bütçenin yatırım harcamalarında ise % 54'lük bir artış söz konusudur. Yatırımlar toplamı 3.650.000.000 TL'dir.

Bu ödenegin 2.950.000.000 TL'si Güvenlik sektörü, 700.000.000 TL'si konut sektörü için harcanacaktır. Güvenlik sektörü içinde yer alan en önemli konu bot alımlarıdır. Bu yüzden 1989 yılında bu projeye 1.000.000.000 TL. ödenek tahsis edilmiştir. Geri kalan 1.950.000.000 TL. ise Taşıt, Makina Teçhizat Alımlarına harcanacaktır.

Böylece İçişleri Bakanlığı 192.285.000.000 TL., Emniyet Genel Müdürlüğü 797.003.000.000 TL., Jandarma Genel Komutanlığı 430.767.000.000 TL. ve Sahil Güvenlik Komutanlığı 24.383.000.000 TL. olmak üzere, İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 1989 Mali Yılı Bütçeleri toplam 1.444.438.000.000 TL. ile bağlanmış bulunmaktadır.

Aşağıda İçişleri Bakanı Sayın Doç. Dr. Mustafa KALEMLİ'nin İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşları Bütçeleri ile ilgili olarak 9 Kasım 1989 tarihinde TBMM Bütçe ve Plan Komisyonu'nda yaptığı sunuş konuşması yer almaktadır. Bu suretle İçişleri Bakanlığının bir yıllık faaliyetleri de sergilenmiş bulunmaktadır.

İÇİŞLERİ BAKANİ Doç. Dr. MUSTAFA KALEMLİ NİN T.B.M.M. PLAN VE BÜTÇE KOMİSYONUNDAKİ TAKDİM KONUŞMASI

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun Değerli Üyeleri,

Konuşmamaya başlamadan önce, sizleri şahsım ve İçişleri Bakanlığı camiası adına içtenlikle selamlarken, Bakanlığım ve Bağlı Kuruluşlarının 1989 yılı bütçe tekliflerini inceleyen ve yapıcı teklifleriyle bizlere ışıktan değerli raportörlere saygılarımı sunuyorum.

Bu görüşmeler sırasında yapacağınız değerli tenkit ve tavsiyelerinizle, çalışmalarımıza ışık tutacağınıza gönülden inandığım siz sayın üyelere de, daha şimdiden teşekkür ederim.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Yüksek malumlarınız olduğu üzere, İçişleri Bakanlığı, bağlı kuruluşlarıyla birlikte, Devlet ve toplum hayatı bakımından büyük önem arzeden hizmetleri yerine getirmekle görevli bir bakanlıktır.

Özellikle, bu görevler arasında yer alan emniyet ve asayişin sağlanması, huzur ve güven ortamının tesis ve sürdürülmesi; hem sağlıklı bir demokratik yönetim sisteminin muhafazası, hem de kalkınma gayretlerimizin başarıya ulaştırılabilmesi bakımından temel şarttır. Bu görev yerine getirilmedikçe Devletin varlığından söz edilemeyeceği, şüphesizdir.

İşte, Sayın Başkan, Değerli Üyeler, Devlet adına yurdun iç güvenliği ve asayişinin sağlanması, yurttan kanun ve nizam hakimiyetinin tesis edilmesi ve sürdürülmesi hizmetleri, Bakanlığım mensuplarınca yerine getirilmektedir.

Bunun yanı sıra, genel yönetimle ilgili olarak, verimli çalışan bir taşra idare mekanizmasının tesisi, mahalli idarelerimiz açısından yön verici düzenlemelerin yapılması, halkın nüfus ve vatandaşlıkla ilgili işlerinin yerine getirilmesi, sivil savunma hizmetlerinin sağlanması da Bakanlığımın görev sahası içindedir.

Kısaca özetlenebilen bu görevler manzumesi göstermektedir ki, başta mülki idare amirleri olmak üzere, Bakanlığımın bütün mensupları, büyük fakat büyük olduğu kadar da şerefli bir görev yükünün sorumluluğunu taşımaktadırlar; bunu yüz akıyla yerine getirebilmek için fedakârca gayret göstermektedirler; hatta hepimizin de sık sık tanık olduğu gibi, insanımızın huzuru, yurdumuzun bütünlüğü ve güvenliği için, yeri geldikçe, kanlarını dökmekten, canlarını vermekten dahi çekinmemektedirler.

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun Değerli Üyeleri,

Belirtmeliyim ki, bu çalışmalarımızda Bakanlık olarak daima temel kabul ettiğimiz ilke, huzur ve güven ortamı yanında, kanun hakimiyetini sağlayan ve halkımızın sorunlarına çözüm getirci, tarafsız ve dinamik bir idarenin kök salmasıdır.

Yönetimde başarının temelini, yöneticinin, yıllar önce kural olarak konmuş olan ilkelere düşüncesizce bağlı kalmasında değil, günün değil

şen şartlarına ve toplumun beklentilerine göre, yeni önerilere açık olmasında görüyoruz.

Ancak, bu ilkeyi takip ederken, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti anlayışına, yüce Atatürk'ün ilke ve inkılaplarına bağlı, temel hak ve özgürlüklere saygılı bir anlayışın, idaremiz ve güvenlik kuvvetlerimizin her kademesinde pekiştirilerek sürdürülmesi de, dayandığımız ve ısrarla takip ettiğimiz hedeflerden bir tanesidir ve en önemlisidir.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Takdir buyurulacağı üzere, yukarıda değinmeye gayret ettiğim hedeflere ulaşılması, Bakanlığımızın teşkilatının personel, araç ^ gereç ve eğitim gibi çeşitli alanlarda güçlendirilmesine bağlıdır. Zira, aşıkârdır ki, kaliteli hizmet, özellikle teknolojinin hızla geliştiği çağımızda kaliteli araç - gereç ister. Komisyonumuzun geçen toplantısında, muhterem üyelerin, bu alanlarda daha güçlü kılınmamız yönündeki teşvik edici beyanları, bu uğurda, bugüne kadarki çalışmalarımızda bizlere daima güç katmıştır.

Bundan sonraki çalışmalarımızla da, Bakanlığımız teşkilatının, daha ileri aşamalar kat ederek, Devlet gücünü yurdumuzda huzuru bozmaya yeltenecek her kanunsuz davranışı hezimete uğratacak bir karar ve hareket etkinliği içinde sürdüreceğine içtenlikle inanmanızı isterim.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Bakanlığımızın temel ilkelerini belirleyen bu genel açıklamadan sonra, şimdi de, kısaca, geçen dönemdeki faaliyetlerimiz hakkında bilgi arzına çalışacağım. Bu sunuşumu, önce güvenlik hizmetlerine, müteakiben de idari yapımızın işleyişine ve temel kamu hizmetlerinin yerine getirilmesine ait olmak üzere, iki ana bölüm halinde toparlamaya gayret edeceğim.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Sadece yurt güvenliği açısından önemli gördüğümüz bazı olayları suç türleri itibariyle gruplandırıdığımızda, bunlarda, yılın ilk 9 ayı itibariyle, genelde bir azalma olduğu görülmektedir. Örneğin 1987 yılının ilk 9 aylık dönemine göre, yurt sathında, ideolojik olay sayısı 444'ten 439'a düşerek % 1,13 gibi kısmi bir azalma meydana gelmiştir. Benzeri

azalmaları % 19,18 oranında azalma gösteren asayişe müessir olaylarda ve % 12,13 oranında azalma gösteren kaçakçılık olaylarında da görmekteyiz.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Bilindiği gibi, ülkemiz bir dönem, acımasız terörün boy hedefi olarak binlerce insanını kaybetmiştir. Burada hedef, yine herkesçe bilindiği gibi, top kumunuzun hızla yol aldığı demokratik rejimin sarsılarak çökertilmesi, ülkemizin parçalanması, bölünmesidir. Zira gün geçtikçe güçlenen, büyüyen Türkiye, bu düşüncede olanların emellerine her geçen gün daha büyük engel teşkil etmektedir. Hâlbuki güçlenen bir Türkiye, aslında, bölgede istikrarın bir unsurudur. Fesat yuvaları, bir zamanlar bu hedefe, ülkede anarşik ortam yaratmak suretiyle, kitleleri korku ve dehşet çemberi içine sokarak varmak istemişler, fakat devletimizin aldığı müessir tedbirlerle, emelleri suya düşmüştür.

Bugün, devletimiz, ülkede anarşi meselesini halletmiştir. Güneydoğudaki yurt dışı ile irtibatlı ve bölücü nitelikli olaylarda da bir kısmına aşağıda, bir kısmına da biraz sonra değineceğim gibi, güvenlik kuvvetlerimiz mücadele üstünlüğünü elde etmiştir.

Şimdi, müsaadelerinizle, Yüksek Komisyonunuza, bu konuda daha detaylı bilgi sunmaya çalışacağım.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kuruluş tarihi olan 19 Temmuz 1987 tarihinden 15 Ekim 1988 tarihine kadar, bölgede meydana gelen olaylarda Toplam 2120 sanık yakalanarak haklarında yasal işlem yapılmıştır. Bunlardan 593'ü 15 Ekim tarihi itibarıyla tutuklanmışlardır. 22'sinin Devlet Güvenlik Mahkemesinde, 286'sının Cumhuriyet Savcılığında soruşturmaları sürdürülmektedir. 106'sı da, söz konusu tarih itibarıyla, gözaltı durumundadırlar. Geri kalan 1123'ü ise sorgularından sonra serbest bırakılmıştır.

Aynı tarihler arasında güvenlik kuvvetleri ile silahlı çatışmaya giren 157 terörist ölü, 6 terörist yaralı, 43 terörist sağ olarak ele geçirilmiş; 24 teröristte kendiliğinden teslim olmuştur.

Keza, bu süre zarfında, 255'i kaleşinkof olmak üzere, 392 adet uzun namlulu silah, 95 adet tabanca, 76738 adet mermi, 644 adet şarjör, 16 adet roket atar, 20 adet roket sevk fişegi, 42 adet roket mermisi, 141 adet el bombası, 7 adet tüfek bombası, 264 adet tahrip kalıbı, 932 adet fûnye, 203 adet dinamit lokumu, 18 adet mayın, 11 adet el telsizi ve 38 adet dürbün ele geçirilmiştir.

Bu mücadelelerde, bölgede 59 güvenlik görevlimiz şehit olmuş, 96 güvenlik görevlimiz de yaralanmıştır.

Aynı dönemde teröristlerce 180 vatandaşımız öldürülmüş, 72 vatandaşımız da yaralanmıştır.

Bölgedeki gelişmeler, bölücü teröristlerin, artık, güvenlik kuvvetlerimizden ziyade savunmasız sivil vatandaşlarımızı hedef olarak seçtiklerini göstermektedir. Güvenlik kuvvetleri ile karşılaştıklarında, verdikleri zayıat sayısı ve teslim olmaları her geçen gün artmaktadır. Bunlar, bölgede güvenlik kuvvetlerimizin lehine gelişen en belirgin örneklerdir.

Güvenlik kuvvetlerimiz, bölgede, üstün bir işbirliği anlayışı içinde görevlerini sürdürmektedirler.

Gerek bu mücadeleler sırasında, gerekse yurdumuzun diğer bölgelerinde iç güvenliğimizi sağlarken şehadet mertebesine erişen güvenlik görevlilerimizle, terörist saldırılarında hayatlarını kaybeden vatandaşlarımıza Allaha rahmet dilerken, görevlerini feragat ve kararlılık içinde yerine getirmiş ve halen getirmekte olanları huzurlarınızda saygıyla selamlıyorum.

Ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyetini yıkmaya ve parçalama amacına yönelik sapık eylemlerin içinde bulunanlar güvenlik kuvvetlerimizi daima karşılarında bulacaklardır. Şu husus iyi bilinmelidir ki, bu eylemlerden yarar umanlar, her devirde olduğu gibi, Türkün mucizevi gücü ve başarıları karşısında er geç hüsrana mahkum olacaklardır.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Güneydoğu bölgesindeki güvenlik güçlerimiz, personel bakımından, araç-gereç bakımından programı gereğince takviye edilirken, bu bölgedeki sınırlarımızdan yurdumuza sızmaları önlemek için, geçen yıl ki konuşmamda yapılmakta olduğundan bahsettiğim fiziki güvenlik sistemine ilişkin çalışmalarımız da sürdürülmektedir. Bugüne kadar söz konusu çalışmalar, kendi ihtisas konularına göre, muhtelif kuruluşlar tarafından kendi bütçelerine konulan ödeneklerle muhtelif projeler halinde yürütülmekte olmaları hasebiyle, uygulamada zaman zaman koordinasyon güçlükleriyle karşılaşılmakta idi. 1989 ve müteakip yılların yatırım programlarında ise bu sistemin tek bir proje olarak İçişleri Bakanlığı yatırım programlarında yer alması öngörülmüştür. Bu suretle, uygulamada kolaylık ve buna bağlı olarak, sistemin yapısına sürat sağ-

lanacağı beklemekteyiz. Sistemin yapımı için bakanlığımız 1989 yılı bütçesinde 4 milyar lira ödenek ayrılmıştır. Halen fiziki güvenlik sisteminde son durum şöyledir;

— Nusaybin bölgesindeki 16 kilometrelik sınır hattında sistem (hendek hariç) bütün unsurlarıyla yapılmıştır.

— Nusaybin'den itibaren doğuda Hamam Boğazına kadar olan 192 kilometrelik sınır hattında devriye yolu ile, sınır aydınlatılması yapılmış; gözetleme kuleleri dikilmiş (250 adet); Cizre'ye kadar tel engellerin büyük bölümü tamamlanmıştır.

— Nusaybinden batıya doğru Gülünce karakoluna kadar olan 26 kilometrelik sınır hattında ham devriye yolu açılmış olup, sınır aydınlatılması ve engel tesis faaliyetleri devam etmektedir.

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun Değerli Üyeleri,

Şimdi de, güvenlik kuvvetlerimizin silah ve uyuşturucu kaçakçılığı üzerindeki faaliyetleri hakkında kısa bilgi sunmak istiyorum.

1988 yılının ilk 9 ayı içinde kaçakçılık, diğer adi suç olayları ve aramalarda toplam 17 el bombası, 382 uzun namlulu silah, 4.159 tabanca, 43.955 mermi, 2.586 şarjör, 159.093 fişek, 11 dinamit lokumu ve 246 dinamit fitili yakalanmıştır. Bunlardan, 103 uzun namlu silah, 3 el bombası, 122 tabanca, 69.314 mermi ve 79.498 fişek kaçakçılardan yakalanmıştır.

Anarşi ve terörün geçmiş yıllarda açtığı yaraları ve yaptığı tahribatı da dikkate alarak, güvenlik güçlerimiz, bunlar için yardımcı unsur olan silah ve mermi kaçakçılığının üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Ülkemizde anarşi ve terörün denetim altına alınmış olması, silaha olan talebi gittikçe azaltmaktadır. Artık Türkiye, uluslararası silah kaçakçıları için bir pazar olmaktan çıkmıştır.

Evvelce uyuşturucu konusu üzerinde, insanları sadece fizyolojik yönden zehirleyen sosyal bir tahrip aracı olduğundan dolayı duruluyordu. Bu olgu, tabiatıyla, bu gün de geçerlidir ve maddenin tabiatından kaynaklanmaktadır. Ancak, bunun ticareti, günümüzde diğer tahripkâr düşüncelerin harekete geçirilmesine de kaynaklık teşkil etmektedir. Artık, uyuşturucu kaçakçılığı, gizli silah teminine kaynak olarak, aynı zamanda anarşi ve terörü de besleyen bir unsur haline gelmiştir. Yani, olan şu ki, günümüzde yıkıcı ve bölücü odaklar, kendilerine parasal kaynak sağlamak için dünya narkotik trafiğini yürüten yeraltı teşkilat

larıyla yakın işbirliği içindedirler. Biz, uyuşturucu kaçakçılığı ile, işin, aynı zamanda bu yönünü de göz önünde bulundurarak savaşmaktayız ve bu savaşı sürdüreceğiz.

1988 yılının ilk 9 ayında toplam 464 uyuşturucu madde kaçakçılığı olayında 4573 kilogram esrar, 616 kilogram 437 gram eroin, 47 kilogram 296 gram baz morfin, 11 kilogram 706 gram afyon, 29 kilogram 400 gram asitanhidrat, 808 gram kokain ve 2.856.923 tablet uyuşturucu hap yakalanmıştır. Bu olaylarda 1038 kişi yakalanarak adli mercilere tevdi edilmiştir.

Ülkemiz için, biraz önce silah için değindiğimiz gerekçeyi uyuşturucu kaçakçılığı için de söyleyebiliriz. Artık polisimiz, jandarmamız, sahil güvenlik güçlerimiz, insanlığı zehirlemeye ve tahrip etmeye yönelik bu uyuşturucu madde kaçakçılığı olayları üzerine cesaretle gitmekte, faillerini yakalamak için bütün imkânlarını seferber etmektedir. Etmeye de devam edecektir.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Ülkemiz için güvenlik konularına ilişkin bu genel açıklamadan sonra, şimdi ise, kuruluş amacı ve faaliyetleri itibarıyla bu konu ile adeta iç içe bulunan Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin çalışmaları hakkında bilgi sunmak istiyorum.

Bilindiği gibi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yer alan 11 ilimizi kapsayan bu yeni Mülki Yönetim Biçimi, 1984 yılından itibaren yeni bir şekil ve boyutta ortaya çıkan bölücü terörist eylemlerle mücadele için ihdas edilmiştir. Bu suretle, mücadelede aksamalara meydan verilmediği gibi, ordumuzun da asli görevlerine bir an önce dönmesine imkân sağlanmıştır. Bölge Valiliğinin kuruluş tarihi olan 19 Temmuz 1987 tarihinden itibaren, Bölgede Sıkıyönetim uygulamasına son verilmiştir.

Bilindiği gibi, Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin kuruluşu ile birlikte, Bölgede Jandarma Asayiş Komutanlığı da kurularak bölücü nitelikteki terörist hareketlerle mücadelede ikisi birden devreye sokulmuştur. Mücadele polis timlerimizle güçlendirilmiştir. Bölgede terörizmle mücadelede bugüne kadar başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Bunlara yukarıda değinmeye çalıştığımдан, müsaadelerinizle, burada tekrar etmeyeceğim. Ancak, şu kadarını ifade edeyim, Bölge Valiliğimiz, emrindeki fedakâr güvenlik kuvvetlerimizle birlikte, bölgede terörizmi yok etmeye

yönelik görevlerini, büyük bir feragat ve kararlılık içinde bugüne kadar yerine getirmiştir. Bundan böyle de, kuruluş amacına ulaşmaya kadar yerine getireceğine kimsenin şüphesi olmasın, bu mücadelesinde kendisine lojistik yönden her türlü desteğin yapılmasına, bugüne kadar olduğu gibi, bundan böyle de devam edilecektir.

Bu arada, yeri gelmişken, şunu ifade edeyim. Bölge Valiliğimiz, bölgede asli görevi olan bölücü terörist hareketlerle mücadele ederken, bölgenin iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına yönelik çalışmalardan da geri kalmamaktadır. Bölgedeki illerin iktisadi, sosyal ve kültürel yönden gelişmeleri yakından takip edilmekte; özellikle altyapı yatırımları başta olmak üzere, gerekli yönlendirmeler yapılmakta; aksamalar belirlenmekte ve giderilmeleri yönünde alınan tedbirler izlenmektedir. Bunu bir örnekle ifade etmem gerekirse, bir süre önce bölge için "her fidana bir su kampanyası" adı altında bir kampanya başlatılmış olduğu malumlarıdır. Bu kampanya ile sağlanmış olan 155 milyon TL. bağış yanında, yurdun her köşesinden çok büyük miktarlara varan kitap, diğer yayın, okul araç ve gereçleri bölgeye bağış olarak gönderilmiş; okul ve ihtiyaç bulunan öğrencilere dağıtımlarına başlanmıştır.

Diyebilirim ki, Bölge Valisinin başlıca meşgaleleri arasında, bölgenin ekonomik ve sosyal meseleleri de yer almaktadır.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Şimdi de, müsaadelerinizle, Bölge Valiliğince bugüne kadar yapılan çalışmalar hakkında bilgi arz edeceğim.

— Bölgede terörizmle mücadelede, güvenlik kuvvetlerinin tim sistemine göre yapılmaları yoluna gidilmiştir. Bu sistem, çalışmalarında, güvenlik kuvvetlerimizi daha etkili hale getirmiştir.

Teröristlerin, evvelce geceye inhisar ettirdikleri katliamlarının önüne geçilmiştir.

Güvenlik kuvvetlerimiz, teröristlerin, sayısal olarak azalan basit ve rizikosu az olan eylem türleri dışındaki eylemlerini büyük ölçüde engelleyerek bölgede geceye hâkimiyet sağlamıştır.

Güvenlik kuvvetlerinin bölgede geceye hâkim olmasında yararlı olan araç ve gereçlerin alımları, Jandarma Genel Komutanlığı bütçesine bu amaçlarda kullanılmak üzere aktarılan ödeneklerle, sürdürülmüştür. Böylece toplam 38 milyar 170 milyon TL'lik ödenekle, Bölgede haberleş

me etkinliğini sağlayacak telsiz sistemi, tüfek ve mühimmat, 30 adet zırhlı araç, 80 adet taktik araç ve 6 adet genel maksat helikopterin alımına geçilmiştir.

Bölgede terörizmle mücadelede daha etkili ve verimli sonuçlar alınmasına yarayacak modern araç, gereç ve malzemenin alımları 1989 yılında da sürdürülecektir.

Yapılan incelemelerde, bölgede haberleşme zafiyetleri belirlenmesi üzerine, süratle bunun önüne geçmek için, daha 1987 yılında, kritik arz eden yerlere telsiz sistemi kurulması planlanmıştır. Buna uygun olarak, 500 adet el ve 50 adet sabit telsiz ithal edilerek, bölgede hassasiyet arz eden 6 ilin kırsal kesimlerinde hizmete sokulmuştur. Böylece, bu kesimlerin merkezle bağlantıları sağlanarak zafiyet giderilmiştir.

— Bölge Valiliği sorumluluk sahasında meydana gelen olayları, bölge asayiş ve güvenliğini ilgilendiren bilgi ve verileri depolamak ve gerektiğinde süratle değerlendirmek maksadıyla, Bölge Valiliği merkezinde geniş kapasiteli bir bilgisayar kurulmuştur. Bilgisayar ağının, zamanla bölgenin tümüne yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

— Bölgede yürütülen terörizmle mücadele açısından önem arz eden bölük ve karakol inşaatlarının yapımları için 1987 yılında 7 milyar TL. ödenek kullanılmış olup, bununla 32 adet karakol yapımına başlanmıştır. Bu inşaatlar dışında 1988 yılında yapımı başlatılan bölük, karakol ve emniyet komiserliği binası inşaatı sayısı da 61 olup, bunlar için bu yıl harcanması düşünülen ödenek miktarı 11 milyar 40 milyon TL'dir. Toplam sayısı 93 olan bu inşaatların 51'i halen bitirilmiş, 37'si de 1988 yılı sonuna kadar bitirilecektir. Bunlar dışında, 2 emniyet komiserliği ve 3 jandarma karakol binası inşaatına da önümüzdeki günlerde başlanacaktır.

Bölgede yerleşim birimlerinin dağılık, genelde birbirinden uzak olmaları, arazi ve mevsim şartlarının güçlüğü, ayrıca teröristlerin devlet imkânlarının yeterince ulaştırılamadığı yerlerde daha rahat barınma imkânlarını bulmaları nedenleriyle, bu karakolların faaliyete geçirilmesi hayati önem arz etmektedir. Ayrıca karakolların güvenliklerinin sağlanması yanında, her türlü sorunları için yeni müracaat kapılarının açılmasına da imkân vermektedir. Bir bölgede karakolun hizmete girmesi, o bölgeye sağlıklı bir yolun, haberleşme ünitelerinin ve elektriğin de ulaşması demektir. Vatandaşlarımız, sağlık ve diğer sorunları için, karakollar aracılığı ile merkezi birimlerle görüşerek sorunlarına çare bulma imkânlarına da kavuşmuş olmaktadır.

1989 yılında da, teröristlerin barınma kolaylığı buldukları en kritik noktalar belirlenerek, karakolların buralara götürülmesi çalışmaları sürdürülecektir.

— Bölgenin arazi şartları itibariyle çok sarp ve dağlık olan kesimlerinde güvenlik kuvvetlerinin hareket ve kontrolünü artırmak, olaylara anında müdahale etmek amacıyla, helikopter filosunun geliştirilmesine gerek duyulmuştur. Bu maksatla bakanlığımca 4 adet Helikopterin alımı gerçekleştirilmiş ve Bölge Valiliğine tahsis edilmiştir.

Helikopter filosu amirliği hizmet ve hangarlarının projeleri de hazırlanmakta olup, 1989 yılında hizmete sokulması planlanmıştır.

Teröristlerin kırsal kesimdeki faaliyetlerini gece şartlarında asgari düzeye indirmek, b öylece geceleri girişebilecekleri katliamların önüne geçmek amacıyla, "termal kamera sistemli hava gözetleme aracının alım işlemleri sürdürülmektedir. Araç, yılsonuna kadar hizmete sokulacak ve 1989 yılında alınacak sonuca göre, kapasitesi artırılacaktır.

Bölgedeki güvenlik kuvvetlerimiz, terörle mücadelede, dağınık bir şekilde görev ifa etmektedirler. Yararlanmaları ve sair rahatsızlıkları halinde, küçük birimlerdeki sağlık tesislerinde yeterince tedavileri mümkün olamamaktadır. Büyük tıp merkezlerinde yapılan tedavileri de ulaşım yönünden zaman kaybına sebep olmaktadır. Şüphesiz aynı sorunlar, bölgede yaşayan vatandaşlarımız için de söz konusudur.

Bu nedenlerle, hem güvenlik güçlerimize, hem de bölgede yaşayan vatandaşlarımıza hizmet verecek bir seyyar hastanenin hizmete sokulması düşünülmüştür. Hastane, içinde bulunduğumuz yıl faaliyete geçirilecektir.

Hastane, Ameliyat Ünitesi, Röntgen - Laboratuvar Ünitesi, Dâhiliye Ünitesi, Kadın Doğum ve Çocuk Ünitesi, Yoğun Bakım Ünitesinden oluşacak ve 5 araca yerleştirilerek hizmete sunulacaktır.

— Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, içinde bulunduğumuz yılda, normal görevlerine ek olarak, Iraktan ülkemize sığınan kişilerle de meşgul olmak mecburiyetinde kalmıştır. Bilindiği gibi, komşumuz Irak, İran ile arasındaki savaşa son verdikten sonra kuzeydeki topraklarında başlattığı askeri harekâtı genişletmesi üzerine, 28 Ağustos tarihinden itibaren bölge halkından ülkemize giderek artan sığınmalar başlamıştır. Sınırımızda 16 noktadan giriş yapan kişiler, süratle teşkil edilen ilk toplanma bölgelerine nakledilmiştir; buralarda gıda ve sağlık gibi acil ihtiyaçları karşılanmış; bilahare de, 3 Eylül tarihinden itibaren Hakkâri, Diyarbakır ve Mardin İllerinde teşkil edilen 5 geçici barınma merkezine

nakledilmişlerdir. Halen her türlü ihtiyaçları bu barınma merkezlerinde sağlanmaktadır.

Bütün bu çalışmalar, ilgili İl Valilikleri ve diğer Kamu Kuruluşlarının katkılarıyla, Bölge Valiliğinin fiili koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Devletimiz, geçen dönem içinde, Güneydoğuda bölücü terörle mücadelede büyük mesafeler almıştır. Bundan sonra da almaya devam edecektir. Bundan kimsenin şüphesi olmasın. Vatandaşlarımızın huzur içinde olacağı bir Güneydoğu ana hedefimizdir.

Bunun yanında, yolu ile okulu ile suyu ile ve diğer alt ve üstyapı hizmetleri ile donatılmış bir Güneydoğu görmek en büyük emel ve hedefimizdir. Hükümetimizin, kalkınma planları ve yıllık programlarla bölgede bu sahada da, her geçen gün mesafeler almakta olduğu, bir gerçektir.

Ülkede huzur ve güvenlik esastır; temel ihtiyaçtır. Sağlanması yönetimler için vazgeçilmez görevdir. Fakat gönülden inanıyorum ki, gerçek huzur, bu iki unsurun, yani güvenlik ve ekonomik gelişmişliğin bir arada bulunmasıyla mümkündür.

İşte, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, bölgenin ekonomik açıdan kalkınması için girişilen büyük ölçekli kalkınma projelerine, kendi imkânları içinde giriştiği ve teşvik ettiği yol, su, okul yapım ve donatımı gibi altyapı hizmetleriyle katkıda bulunma gayretlerine de girişmiştir. Bölgenin kalkınmasında adeta bir itici güç durumundadır.

Bölücü teröristler bu kalkınma hamlelerinden de korkmaktadırlar. Zaman zaman okul yakmaya yeltenmeleri, şantiyelerde bölgeye hizmet götüren makineleri yakmaya yeltenmeleri, bu korkularının alametleridir.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Şimdi, vaktimizin elverdiği ölçüde Bakanlığımca 1988 yılında yapılan ve 1989 yılında yapılacak diğer çalışmalara kısaca değinmek istiyorum.

Emniyet teşkilatımız, görevli olduğu sınırlar içinde asayiş, amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korumak, halkın ırz, can ve malım muhafaza ve ammenin istirahatini temin gibi vazgeçilmez ve böyle olduğu kadar çok sorumlu, fakat şerefli görevlerle yükümlü

kılınmıştır. Polisimiz bu görevlerle, kanunların yüklediği diğer görevleri yapabilmek bunların üstesinden gelebilmek için, kendisine tanınan imkânlarla, hizmetlerini en iyi şekilde yerine getirme gayreti içindedir.

Ülkenin birlik ve bütünlüğüne, Anayasal düzene, Atatürk ilke ve inkılaplarına saygı, bu görevlerini sürdürürken polisimizin izlediği vazgeçilmez ilkelerdir.

Şimdi, müsaadelerinizle, 1988 yılında emniyet teşkilatında yapılan çalışmaları özet halinde arz edeceğim.

— Emniyet Genel Müdürlüğünde 1988 yılında günümüze kadar, 22 İlçede Emniyet Amirliği, 9 İlçe ve 2 Bucakta Emniyet Komiserliği kurulmuş; emniyet teşkilatı bulunmayan diğer 144 İlçeden durumları öncelik arz eden 56’smda da teşkilat kurulması için tarafımdan onay verilmiş ve fiilen kurulma işlemlerinin tamamlanması hususu ilgili Valiliklere bildirilmiştir.

Merkezde, İnterpol Şubesi Daire Başkanlığına dönüştürülmüştür.

— Halen Emniyet Teşkilatının Kanuni Kadrosu 141.272 olup, bunun 112.537’si doludur.

Fiilen çalışan Personelin 85.594 u Emniyet Hizmetleri Sınıfında, 380’i Genel İdare, 216’sı Teknik Hizmetler, 386’sı Sağlık Hizmetleri, 197’si Eğitim ve Öğretim Hizmetleri, 1’i Din Hizmetleri ve 24.258’i, Çarşı ve Mahalle Bekçileri dâhil, Yardımcı Hizmetler Sınıfındandır.

79 Personel Sözleşmeli olarak istihdam edilmekte, 1.408 Personel de İşçi Kadrosundadır. TMK (Teşkilat - Malzeme - Kadro) planlamamız çerçevesinde Personel sayısının Kanuni Kadro sayısına çıkarılmasına ilişkin çalışmalarımız çok dikkatli biçimde ve belirli standartlar içinde sürmektedir. Bu cümleden olarak, 1988 yılında 2.812 polis adayının ve diğer hizmet sınıflarından 148 kişinin teşkilata ataması yapılmış, 135 kişi de memuriyete iade edilmiştir. Ayrıca, bu yıl, Polis Okullarından 4.980 polis adayımız mezun olmuştur.

Halen, Polis Akademisinde 1.414, Polis Kolejlerinde 2.562 ve Polis Okullarında 2.521 öğrencimiz eğitim görmektedir.

Yıl içinde 851 personel emeklilik ve diğer sebeplerle görevden ayrılmış; 15 personelimiz şehit olmuş; 75 personel hastalık sonucu hayatını kaybetmiş; 7 personel de intihar etmiştir.

Burada, yeri gelmişken arz edeyim, İstanbul Polis Hastanemizde, diğer servislere ek olarak, bir ruh sağlığı merkezi kurulması çalışmalarına başlanmıştır.

Personeli göreve alırken belirli standartları dikkatle uyguladığımızı yukarıda belirtmiştim. Artık polis memurluğuna bir süreden beri en az lise ve dengi okul mezunları alınmaktadır. Bunun, emniyet teşkilatında, her geçen gün, belirli bir kalite yükselmesine yol açtığını memnuniyetle görmekteyiz. Tabiatıyla, aşağıda değineceğim eğitim çalışmalarımızın da bunda katkısı olduğunu inkâr edemeyiz. Bu gün, Emniyet Teşkilatında, Emniyet Hizmetleri Sınıfı Personelinden 3.942'si Yüksek Okul, 35.663 u Lise ve Dengi Okul, 44.494 u Orta Okul ve 1.485'i de İlkokul mezunudur. Bugün Ortaokul mezunlarının meslek içindeki sayısı toplam sayının % 51,9 oranına, İlkokul mezunlarının sayısı da % 1,7 oranına düşmüştür. Sürdürülen yeni göreve alma sistemi ile bu eğitim düzeyleri zamanla daha yukarılara tırmanacaktır.

— Bakanlığım, görevinde yararlı hizmet veren personeli takdir ettiği gibi, kusurlu hareket edeni de tecziye etmekten çekinmemektedir. Bu tutum içinde, 1988 yılında, 337 personele takdirname verilmiş; 671 personel de para ile ödüllendirilmiştir.

Bunun yanında, çeşitli tutum ve davranışlardan dolayı 132 personel meslekten, 13 personel devlet memurluğundan ihraç edilmiş; 61 personelin, aldıkları mahkûmiyet kararları nedeniyle, memuriyetleri sona erdirilmiş; 474 personel görevden uzaklaştırılmışlardır.

667 personel uzun süreli durdurma, 814 personel kısa süreli durdurma, 1.436 personel aylık kesimi, 342 personel kınama ve 36 personel de uyarma cezalarına çarptırılmışlardır.

— Teşkilatta, sürat ve verimliliğin yükseltilmesi amacıyla, eğitimlerimiz planlı, programlı biçimde 1988 yılında da sürdürülmüştür. Bu cümleden olarak, Polis Akademisinin kapasitesi artırılmış; Gölbaşındaki Polis Eğitim Merkezi, Polis Akademisinin ek ünitesi haline getirilmiştir.

— Adana ve Kayseri'de Polis Kolejlere açılmış, böylece, Polis Akademisinin öğrenci kaynağını teşkil eden bu kolejlerin sayısı beşe çıkarılmıştır.

Polis okullarında okutulan ders programları yeniden gözden geçirilerek mevzuattaki değişikliklere ve günümüz şartlarına uygunluk sağlanmıştır.

— 1.385 Amir ve 1.970 Polis Memuru uzmanlık kurslarından, 17.884 muhtelif derecede personel de bilgilerini tazelemek, yürürlüğe giren yeni mevzuatı öğrenmek amacıyla uygulamalı eğitimlerden geçirilmiştir.

Eğitimlerde, yeni teknolojinin tanıtılmasına, özellikle yıkıcı faaliyetler, terörle mücadele, özel harekât, operasyon, çeşitli cihazları kullanma, kaçakçılarla mücadele ve iş basitleştirilmesi konularına ağırlık verilmektedir.

— Mesleki bilgi ve görgülerini artırmak için toplam 79 görevli bir yıl süre ile yurt dışına gönderilmiştir.

— 70 görevlinin, yabancı dil öğrenmek için Yabancı Dil Eğitim Merkezlerine devamı sağlanmıştır.

— Evvelce inşasına başlanan 24 hizmet binası ve 1.723 lojman tamamlanarak hizmete sokulmuştur. 1989 yılında da, evvelce başlatılmış olan inşaatların bitirilmesine öncelik verilecektir.

— Şehir içinde ve il merkezleriyle ilçeler arasında telsiz muhaberesini sağlayan FM telsiz sistemini takviye amacıyla, 1.150 el telsizi tedarik edilerek hizmete sokulmuştur.

Ayrıca, Güneydoğu Bölgesinde bulunan Özel Harekât Timlerinin kırsal alandaki telsiz muhaberesini sağlamak için 800 adet VHF/FM el telsizi, 22 adet HF/SSB sabit telsiz, 100 adet sırt telsizi, 30 adet oto telsizi satın alınarak hizmete sokulmuştur.

1989 yılında 6.033 adet muhtelif cins telsiz cihazının, 27 adet santralın, 200 adet telefon kriptu cihazının, 21 adet faksimilerinin, 31 adet jeneratörün ve 100 adet cihazının alımı planlanmıştır.

— Diyarbakır'da bir Bir Polis Radyosu faaliyete geçirilmiştir.

— Bakanlığımca, polisimizin sağlık sorunları üzerinde de durulmaktadır. Genel Müdürlükteki Polikliniğin dışında, İstanbul, İzmir, Samsun, Diyarbakır ve Erzurum da da Bölge Poliklinikleri faaliyete geçirilmiştir. Bunlardan Diyarbakır Polis Polikliniğinin Polis Hastanesine dönüştürülmesi yönünde çalışmalara başlanmıştır.

— Güvenlik hizmetlerinde helikopter kullanımı, hem kuvvet nakli ve hem de havadan kontrole imkân vermeleri açısından önemlidir.

Genel Müdürlükte büyük tipte çok maksatlı helikopter bulunmadığı için, bunlarla karşılanacak hizmet, olağanüstü hal bölgesinde terörle mücadelede kullanılmak ve bu arada denenmek üzere kiralanan 5 helikopterle yerine getiriliyordu. Bilahare 4 adet Puma tipi helikopterin temin edilerek hizmete sokulması üzerine, helikopter kiralınmasına son verilmiştir.

Halen polisimizde, evvelce satın alınmış olan 18 adet Aluette marka küçük tip helikopter ve 2 adet eğitim helikopteri ile beraber, 24 adet helikopter bulunmaktadır.

— Evvelce başlatılmış olan hudut kapılarındaki (Kapıkule, Gürbulak, Cilve gözü) ve havalimanlarındaki (Atatürk, Esenboğa, Adnan Menderes, Dalaman) bilgisayarlı kontrollere ilave olarak, Adana - Şakir Paşa havalimanı ile Habur hudut kapısında da bilgisayarlı denetim için çalışmalara başlanmıştır.

Sarp hudut kapısı 31 Ağustos 1988 tarihinde giriş ve çıkışa açılmıştır.

— 1988 yılında Polis Kriminal laboratuvarlarına;

Balistik açıdan 8.369 iş intikal etmiş; 4.419 ateşli silah, 3.338 ateşsiz silah, 37.530 fişek, 9.291 kovan, 1.291 mermi çekirdeği incelenmiştir, incelenen bu delillerin 694 olayla ilişkisi bulunmuş; 2.750 kovan ve 317 mermi çekirdeğinin hangi silahla atıldığı belirlenmiştir.

Sahtecilik ve Grafoloji açısından 2.255 iş intikal etmiş; 1.722 el yazısı belge, 61.817 tahrifat, 6.554 mukayese ve 6.134 diğer sahtecilik belgesi incelenmiştir.

Laboratuvarın kimya bölümlerine 853 iş intikal etmiş; 3.777 analiz, 2.830 uyuşturucu, 218 patlayıcı ve 729 diğer madde incelenmiştir.

Bilindiği gibi, Emniyet Teşkilâtımız İnterpol üye bulunmaktadır. Böylece Milletlerarası suçlarla mücadelede ülkeler güvenlik güçleri ile işbirliği yapılmaktadır. 1988 yılında İnterpole dairemizce çeşitli suçlardan sanık 26 kişi hakkında kırmızı bülten çıkarılmış; yurtdışında yakalattırılan 7 kişinin ülkemize iadesi sağlanmış; ülkemizde yakalanan 2 kişi de ülkelerine iade edilmiştir.

— Güvenlik soruşturmalarına, son çıkarılan "Güvenlik Soruşturma Yönetmeliği" ile hız kazandırılmış olduğu, muhtelif vesilelerle açıklanmıştı. içinde bulunduğumuz yılın ilk 9 aylık döneminde toplam 119.014 soruşturma isteği gelmiş; geçen yıldan devreden dosyalarla birlikte 128.974 dosyanın soruşturması bitirilmiştir.

Soruşturmaların en kısa sürede sonuçlandırılması yönünde, emniyet teşkilatımız bütün dikkat ve hassasiyetini göstermektedir.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Şimdi de önemli sorunlarımızdan biri olan trafik sorununa değineceğim:

Sürdürdüğümüz bütün gayretlere, rağmen, karayollarımızda trafik kazalarının maalesef, can almaya devam ettiğini söylemek mecburiyetindeyim. Kazalarda son zamanlarda belirli bir artış gözlenmektedir. Örneğin, 1986 yılına göre 1987 yılında kaza sayısında % 18,98, ölü sayısında % 2,93 ve yaralı sayısında % 12,07'lik artışlar olmuştur. 1988 yılının ilk 8 aylık döneminde 72.296 kaza olmuş; bunlarda 4.624 vatandaşımız hayatını kaybetmiş; 54.888 vatandaşımız da yaralanmıştır.

Bakanlığım, getirdiği yeni yasal düzenlemelerle, trafik kontrollerinin artırılması, trafik polisimizin eğitilmesi ve gerekli araç-gereçlerle donatılması, sürücülerle doğrudan temaslara geçilmesi yönünde almış olduğu tedbirler ve yaptığı uygulamalarla, daima bu artışın durdurulması gayreti içinde olmuştur. Fakat bütün bunlara rağmen trafik kazalarının meydana gelmekte olduğunu ifade etmeliyim.

Bakanlığım, bizlere son derece üzüntü veren trafik kazalarının azaltılması yönünde, üstüne düşen kontrol hizmetlerini sürekli ve müessir biçimde bundan böyle de sürdürecektir. Ancak, sadece bir kuruluş tarafından alınan tedbirler, demek ki, bunda yeterli olmamaktadır. Bunları, tabiatıyla, mazeret olarak söyleyemiyorum. Sadece, almakta olduğumuz tedbirler yanında, yaptığımız araştırmaların da bir sonucu olarak, bilgi kabilinden sunuyorum.

Ülkemizde yolcu taşımacılığının % 95'i ile yük taşımacılığının % 76' sı karayollarında yapılmaktadır. Bu, haliyle karayollarında trafiği yoğunlaştırmaktadır.

Bu arada, taşıt sayısında yıllık % 9 civarında artışlar meydana geldiğini de belirtmeliyim.

Bir de, kazalarda kusurlu unsurların dağılımı incelendiğinde, sürücülere düşen kusur payının gittikçe artarak, 1987 yılında % 80'lere ulaştığı görülmektedir. (% 80,24). Söz konusu yılda yayalara düşen kusur payı % 15 civarındadır. (0/0 15,16). Diğer kusurlar da % 2,63 ile araçta, % 1,33 ile yolda ve % 0,62 ile yolcуда olan kusurlardır.

Sürücülerin kusurundan kaynaklanan kazalar, daha ziyade aşırı hız, hatalı sollama, yakın takip, ilk geçiş hakkını vermeme, yorgun ve uykusuz araç kullanma gibi temel trafik kurallarının ihlalinden ileri gelmektedir. Özellikle, şehirlerarası yollarda bu temel kuralların ihlali çok ağır sonuçlara yol açabilmektedir, örnek vermem gerekirse, 1987 yılında meydana gelen kazaların ancak % 2'ün şehirlerarası yollarda meydana geldiği halde, bu kazalarda ölüm oranı % 54'e ulaşmıştır. Demek oluyor ki, hiç bir kusur ve kabahati olmayan masum insanlarımız, di

reksiyon başındaki sürücünün sorumsuz ve şuursuz davranışları sonucunda hayatını kaybedebilmektedir.

Özellikle, ticari yük taşıyan araçlarla, otobüs sürücülerinin dinlenmeden, normal çalışma sürelerinin dışına da çıkarak, gidilecek yere bir an önce ulaşma gayretleri, kazaların oluşmasında önemli derecede rol oynamaktadır. Burada sürücülerin olduğu kadar firma yetkililerinin de vicdanı sorumlulukları bulunduğunu belirtmeliyim.

Bu arada, yollarımızın fiziki yapısındaki yetersizlikler, üstyapısındaki yatay ve dikey işaretleme eksiklikleri, yolların yapım ve onanını sırasında trafik güvenlik tedbirlerinin yeterince alınmaması gibi diğer bazı sebepler ileri sürülebilirse de, bunlar asıl sebeplerin yanında tali derecede kalmaktadır.

Biz bakanlık olarak, yukarıda da alındığını belirttiğim tedbirlerimizi dikkatle uygulamaya sürdürmekteyiz.

Trafik Kanununun polisimize yüklediği hizmetleri müessir bir şekilde yerine getirmeye, kanun hâkimiyetini karayolları üzerinde tesis etmeye matlup olan bu tedbirlerimizi, müsaadelerinizle, çok kısa pasajlar halinde aşağıda sunacağım ve bu konularda tavsiyelerinizi öğrenmekten mutluluk duyacağım.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

— Mevsimlik trafik hareketliliğine bağlı olarak, başta E-5, E - 25 ve E - 24 gibi transit trafiğe açık olan karayollarında ve turistik bölgelerdeki yollarda trafik kontrollerine daha da ağırlık verilmekte; kontrol ekiplerinin sayısı arttırılmakta ve sürücülere alternatif yollar tavsiye edilmektedir.

— Otobüs sürücülerinin kural dışı davranışlarını görev başında iken tespit etmek ve zamanında kanuni işlem yapmak için daha önce uygulaması başlatılmış olan sivil kıyafetli denetim görevlilerinin otobüslere bindirilmesi şeklindeki denetimler yaygınlaştırılmıştır.

— Akaryakıt istasyonlarında ve konaklama yerlerinde yemek molaları sırasında bazı sürücülerin alkollü içki aldıklarının tespiti üzerine, bu gibi yerlerin özel ekipler vasıtasıyla gözetim altına alınması yaygınlaştırılmıştır.

— Kazaların yoğunlaştığı hassas bölgelerde sivil kıyafetli görevliler vasıtasıyla yapılan radar, ihbarlı kontrol gibi kontrol sistemleri yaygınlaştırılmıştır.

— Karayollarında ışık donanımı eksik motorlu ve motorsuz araçların sebep oldukları kazaların vahameti ve arz ettiği tehlikeler malumumuzdur. Yeni Karayolları Trafik Kanunu ile traktör römorklarının daha imalat sırasında ışıklandırılması mecburi kılınmıştır. Evvelce ışiksiz imal edilenlerin ışıklandırılması için de, yıllardan beri mücadele verildiği halde, az da olsa, halen geceleri ışiksiz römorklarla yola çıkıldığına tanık olunmaktadır.

Bu tür taşıtların, ışık donanımlarını tamamlatıncaya kadar seyrine engel olmak için müsamahasız hareket edilmesi hususunda trafik görevlilerine kesin talimat verilmiştir.

— Kazaların yoğunlaştığı yol güzergâhlarında, sürücülere, dikkat etmeleri gereken hususlarda bilgiler vermek ve bu münasebetle, dinlenmelerine imkân vermek amacıyla, bölge trafik kuruluşlarınca daha önce başlatılmış olan kamyon sürücüleri ile sohbet toplantılarına hız verilmiştir.

— Karayollarında kurallara uygun biçimde araç kullanan ve uzun yıllar kaza yapmayan sürücülerin takdir ve taltifi, buna mukabil, trafik kurallarının suç saydığı fiilleri işleyen sürücüler hakkında da yasal işlem yapılmaktan geri kalınmamaktadır. 1988 yılının ilk 8 aylık döneminde 3.775.529 sürücüye 8.885.323.500 TL. Para cezası yazılması ve bunlardan 242.217'sinin mahkemeye sevk edilmiş olması, bunu doğrular kantatındayım.

— Başta E - 5, E - 23 ve E - 24 gibi transit trafiğe açık olan karayolları ile turistik bölgeler ve sahil şeridi başta olmak üzere, trafiğin Helikopterlerimizle havadan denetlenmesine hız verilmiştir. Böylece, hareket halindeki trafiğin içerisinde, kusurlu sürücülerin anında tespiti ve yerdeki ekiplere bildirilmesi mümkün olmaktadır. Masraflı, fakat etkili bir denetimdir.

— Polis radyolarındaki sürücülere yönelik eğitici ve uyarıcı yayınlara ek olarak, trafik konusunda daha yaygın eğitim yapılabilmesi için, TRT Genel Müdürlüğü ile işbirliği yapılarak, radyo ve televizyon yayınlardaki trafik konulu yayınlara ağırlık verilmiş ve süreklilik kazandırılmıştır.

— Sürücülere ceza puanı uygulaması, şimdilik eğitim amaçlı olmak kaydıyla, 1 Ağustos 1988 tarihinde başlatılmıştır.

Bu uygulamanın yurt düzeyinde başlatılması için, bugüne kadar verilmiş olan bütün sürücü belgelerinin değiştirilip bilgisayar ortamına geçirilmesi gerekmektedir. Yürürlükteki kanun bunu amirdir. Halen 5

milyona yakın eski tip sürücü belgesinin 2,5 milyonu yeni tip belgelerle değiştirilmiş ve bu değiştirilenlerin büyük kısmı da bilgisayar kayıtlarına intikal ettirilmiştir. Ancak tamamının yeni belgelerle değiştirilmesi ve bilgisayara aktarılması daha uzun zamanı alacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle, bu işlemlerin tamamlanmasını beklemeden ceza puanı uygulamasına imkân verecek bir kanun değişikliği tasarısı hazırlandı. Tasarı yüce meclis tarafından 3 Kasım 1988 tarihinde kabul edilmiştir.

Kanunla, trafik polisimiz denetimlerde, mevcutlara ek olarak yeni ve etkili bir müeyyideye daha sahip olmuştur.

— Yük ve yolcu taşımacılığı yapan otobüs, kamyon ve çekici türü araç sürücülerinin çalışma ve dinlenme sürelerine, hız limitlerine riayet edip etmediklerinin tespiti için araçlarda bulundurulması mecburi tutulan takigraf cihazları, mekanik ve elektronik topoğraf uygulaması şeklinde başlatılmıştır. Ancak, bu uygulamadan önce araçlara takılmış bulunan mekanik topoğraf cihazları, teknik özellikleri itibarıyla, müdahaleye elverişli olduklarından, kontroller sırasında üzerlerinde polisi yanıltıcı şekilde müdahaleler yapıldığı tespit edilmiştir.

— Bunların önlenebilmesi, dolayısıyla, kontrollerin sağlıklı bir şekilde yapılması amacıyla, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile işbirliği yapılarak, evvelce araçlara takılmış bulunan bu tür topoğrafların yurt düzeyinde bakım, onarım ve ayar hizmetleri bir firmaya verilmiştir.

15 Ekim 1988 tarihinden itibaren, bakım, onarım ve ayarı yapılan topoğraflar mühürlenerek kullanıma geçirilmiştir.

Dijital elektronik topoğraf uygulamasına gelince, söz konusu topoğraf uygulaması ilk önce 1987 yılı başında Ankara'da başlatılmıştı. Fakat bazı teknik değişikliklere ihtiyaç duyulması sebebiyle yurt sathına yaygınlaştırılması mümkün olamamıştı. Değişiklik çalışmalarının sonuçlandırılması, ayrıca üretimin de artırılması üzerine, bu tür topoğrafın, Ankara dışında, 34 ilde daha, 1 Eylül 1988 tarihinden itibaren, otobüs, kamyon ve çekicilere montajına başlanmıştır.

Bu uygulamanın bütün illerimizde yaygınlaşmasıyla, çalışma sürelerine riayetsizlik, aşırı hız, yorgun ve uykusuz araç kullanma yüzünden meydana gelen trafik kazalarının büyük ölçüde azalacağını ummaktayız.

— Bölge trafik kuruluşları, hizmetin amacına uygun olarak sürat yapabilen yeni araçlarla takviye edilmiştir.

— Trafik kuruluşlarımızın personel yönünden takviyesi için, polis okullarımızdan birisi, tüm öğrencileri ile sadece trafik branşına tahsis

edilmiştir. Bu suretle daha fazla eğitilmiş elemanlarla, trafik hizmetlerinde etkinlik artırılmış olacaktır.

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun Değerli Üyeleri,

Üzerinde hepimizin çok hassas olduğuna inandığım trafik konuşuma, hazırladığımız ve yüce meclisçe 3 Kasım tarihinde kabul edilmiş olan Karayolları Trafik Kanununda değişiklik yapılmasını öngören Kanun Tasarısı hakkında bilgi sunarak, son vermek istiyorum. Kanunla;

Halen mahkemelerin yetki sahasında bulunan cezalar idari cezaya dönüştürülmektedir.

Trafik polisine, eskiden olduğu gibi, peşin para cezası tahsil etme yetkisi verilmektedir.

Trafik para cezaları, günümüz şartlarına göre yeniden düzenlenmektedir. Özellikle, seyir halinde iken hatalı sollama, aşırı hız, alkollü araç kullanma, kırmızı ışık ihlali gibi kusurlu hareketleri yapanlar için daha ağır müeyyideli getirilmektedir.

Yukarıda değindiğim ceza puanı uygulamasına hukuken başlama imkânları elde edilmektedir.

Getirilen bu hükümlerin, sürücülerin dikkate davet etmede etkili olacağına, böylece, kanun hâkimiyetini karayolları üzerinde, zaman kaybı olmadan sağlayarak, vatandaşın can ve mal kaybını, asgari düzeye indireceğine inanmaktayız.

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun Değerli Üyeleri,

Şimdi de, içinde bulunduğumuz yılda Jandarma Genel Komutanlığınca yapılan çalışmalara özet halinde değineceğim. Bilindiği gibi bu teşkilatımız ülke yüz ölçümünün % 92'sine şamil bir sahada huzur ve güvenliği sağlamak, kaçakçılığı men ve takip etmek, ceza infaz kurumlarının dış korumalarını yapmak ve bu ana görevlerinin yanı sıra da çok sayıda mevzuat ile kendisine verilen diğer çeşitli görevleri yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır.

Komutanlık, aynı zamanda, toplam 2753 km'lik kara sınırlarımızın Suriye, Irak ve İran'la olan 1334 km'lik en sorunlu kısmını da korumakla görevlendirilmiştir.

Bu normal görevlerine ek olarak, komutanlık, özellikle Güneydoğu Anadolu bölgemizin daha ziyade kırsal kesiminde yoğunlaşan bölücü nitelikteki olaylarla da mücadele etmekle yükümlüdür. Bu olaylara yukarıda değinmeye çalıştığımın, müsaadelerinizle, burada tekrar etmeyeceğim. Ancak, ifade etmeliyim ki, jandarma teşkilatımız bu görevlerini büyük bir feragat ve kararlılık içinde yerine getirmektedir. Ve bundan böyle de yerine getirmeye devam edecektir.

Bu teşkilatımızca 1988 yılında yapılan çalışmaları, vaktinizi almamak için, ana hatları ile aşağıda kısaca belirtmeye çalışacağım.

— 15 Ağustos 1984 tarihinde güneydoğu bölgemizde başlayan bilinen olaylar sebebiyle, evvelce Türkiye sathına dengeli bir vaziyette yerleştirilmiş durumda olan jandarma komando birlikleri gibi toplu birliklerin hemen hemen tamamı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine kaydırıldığı gibi, yine bu bölgelerde ihtiyaçtan doğan, yeni Karakol ve bölük çapında diğer birlikler de teşkil edilmiştir. Bu durum doğu ve güneydoğu da birlik kesafetinin diğer bölgeler aleyhine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Özellikle bu durum personelin büyük kısmının bu bölgede istihdamını zorunlu hale getirmiştir. Evvelce bu yöredeki 8 ilde, tüm personelin % 14 u istihdam edilirken halen % 25'i istihdam edilir hale gelmiştir. Personelin, Olağanüstü Hal Bölge Valiliği sorumluluk sahasındaki bu illerde yoğunlaşması, ortalama 2 yılda birçok yer değiştirmeleri yapılmasına neden olmaktadır. Personelin sosyal yaşantısına menfi yönde etkisi olan bu durumu asgari hadde indirmek için, personel artırılmasına yönelik tedbirler alınması yoluna gidilmiştir. Bu cümleden olarak Kara Harp Okulundaki Jandarma Subay kontenjanı artırılmıştır.

— Teşkilatta mevcut astsubay noksanlığının giderilmesi amacıyla, Jandarma Astsubay Okulunun kapasitesi artırılmış, yılda 1.000 öğrenci mezun edebilecek kapasiteye çıkarılmıştır.

— Jandarma teşkilatımızda evvelce mevcut olan uzman jandarma kademesi 1963 yılında lağvedilmişti. Hâlbuki geçen zaman içinde ülkemizin sosyo-ekonomik gelişmesine paralel olarak, suç ve suçluların nitelik ve niceliğinde meydana gelen gelişmeler, asayiş hizmetlerinin, tecrübesi ve uzmanlık özelliği olmayan, kısıtlı hizmet süresine tabi erbaş ve erlerle yeterince yürütülemeyeceğini ortaya çıkarmıştır. Hizmetin, müstakil karar verme yeteneğine sahip, daha iyi eğitilmiş ve görevde uzun süre kalacak elemanlarla yürütülmesi zorunlu hale gelmiştir. Beliren bu yeni ihtiyaçlar karşısında, biz, bu kademenin tekrar lüzumuna inandık ve bu amaçla hazırladığımız kanun tasarısını yüce meclisin tasviplerine sunduk. Tasarının bu sene Mayıs ayında kanunlaşması üze

rine, uzman jandarma yetiştirilmesine yönelik hazırlıklara giriştik. Ankara'da 850 kişi kapasiteli Uzman Jandarma Okulu 19 Eylül tarihinde eğitime başlatılmıştır. Emirdağ'da düşündüğümüz ikinci okul da 15 Mart 1989 tarihinde faaliyete geçirilecektir. İlk 3-4 sene içinde 10.000 uzman jandarmanın hizmete sokulması planlanmaktadır. Böylece, bir yandan uzman jandarma kaynağının yeniden ihdası, diğer taraftan subay-astsubay mevcutlarında sağlanan artışlarla, Türk jandarması Fransa, İtalya ve İspanya'daki emsalleri gibi, çağdaş dünya jandarmalarının personel yapısına, yani tecrübeli ve kalıcı bir personel yapısına kavuşmuş olacaktır.

— Daimi konuş yeri Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin görev sahası dışında bulunan komanda birlikleri de, rotasyonla görevlendirildikleri bu bölgede, bölücü eşkiya ile mücadelede daha etkili olabilmeleri için tim kuruluşuna dönüştürülmüştür.

— Çoğunluğu olağanüstü hal bölgesinde olmak üzere, muhtelif illerde toplam 59 yeni jandarma karakolu faaliyete geçirilmiştir.

— İstanbul'da bir adet yeni cezaevi sevk bölüğü teşkil edilmiştir.

— 055 numaralı "Polis İmdat" telefonu gibi, jandarma bölgesinde de 056 numaralı "Jandarma İmdat" telefonu ihdas edilerek, tehlike anlarında vatandaşlarımızın jandarma kuvvetlerimize ulaşmaları kolaylaştırılmıştır.

— Jandarma sınır birlikleri için temin edilen VHF/FM alt bent telsiz sistemi, devriye seviyesine kadar ulaştırılmıştır.

— Jandarma birlikleri için PTT den 24 adet uzun devre telefon hattı ve 3 adet teleks hattı kiralanmıştır.

— Jandarma Hava Birliklerimiz, güneydoğudaki olaylar nedeniyle, adeta sefer şartları içinde görev ifa etmektedirler. 1988 yılında, bu görevleri sırasında 18 genel maksat ve 13 keşif gözetleme helikopteri ile 14 Ekim tarihine kadar, 4.082 saat uçuş gerçekleştirmişlerdir.

Bölgede güvenlik kuvvetlerimizin ateş üstünlüğünü daha fazla artırmak ve harekât sırasında personel zayıyatını asgari hadde indirmek amacıyla, daha 6 adet genel maksat ve 2 adet silahlı helikopterin alımı safhasına geçilmiştir.

— Jandarma personelimizin eğitime büyük önem verdiğimiz burada belirtmeliyim. Burada hedefimiz, bu personeli, barışta kanunların öngördüğü mülki ve adli görevleri çok iyi yerine getirecek bir düzeye çıkarmak, sefer halinde de yurt savunmasına üstleneceği görevleri bi

hakkin başaracak bir muharip güç haline getirmektir. Bu amaçla, 1988 yılından günümüze kadar 122 adet çeşitli kurs açılmış ve bu kurslarda toplam 563 subay ve 1.228 astsubay eğitilmiştir.

En iyi silahın iyi yetişmiş asker olduğu inancı içinde olan bakanlığım, jandarma personelimizin, nitelik ve nicelik bakımından hizmete yeterli seviyeye gelmesini amaçlayan eğitimlerini 1989 yılında da dikkatle sürdürecektir.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

— Jandarma teşkilatında görüntü yönünden de iki önemli değişiklik gerçekleştirilmektedir.

Jandarma araçlarının ve personel kıyafetlerinin kara kuvvetleri araçları ve personel kıyafetleri ile olması ve olaylara bu araçlarla ve kıyafetlerle müdahale edilmesi, özellikle yabancılarda, Türkiye’de emniyet ve asayiş halen askerin sağladığı, sürekli sıkıyönetim uygulaması olduğu gibi hatalı ve bizce mahsurlu bir kanaatin doğmasına sebep olduğu müşahade edilmektedir. Bu kanaatin giderilmesi düşüncesiyle, 1988 yaz mevsiminde İzmir, Muğla ve Antalya’nın turistik yörelerinde jandarma iç güvenlik birliklerinin erbaş ve er kıyafetleri değiştirilmiş ve bundan çok olumlu sonuçlar alınmıştır. 1989 yılında bu kıyafet teşkilatın büyük bir kısmına teşmil edilecek, müteakiben de bütün teşkilata yazlık ve kışlık olarak yaygınlaştırılacaktır.

Keza, jandarma araçlarında bulunan "Jandarma" ibaresinin özel bir renkle diğer askeri araçlardan ayırtabilecek şekilde yazılması sağlanmıştır.

Jandarma teşkilatı için geleceğe dönük projelerimizi de kısaca bilgilerinize sunmak istiyorum.

— Teşkilatın istihbarat yeteneğinin artırılması için gerekli kadro reorganizasyonları yapılmıştır. Personel yapısındaki güçlenme paralelinde, uzmanlaşmış istihbarat elemanı sayısı artırılacak, böylece olayların arkasında koşmak değil, olaylara takaddüm etmek niteliği, yani "manii zabıta" özelliği geliştirilecektir.

— Asli görev unsuru olan karakoldan başlanarak, ilçe jandarma, il jandarma ve jandarma bölge komutanlıkları personel, araç, gereç bakımından güçlendirilecektir. Karakol seviyesine motorlu araç tahsisi planlanmış ve icraya başlanmıştır.

— Bir plan dâhilinde, kriminal ve narkotik konularında uzmanlaşma yoluna gidilecektir.

— Trafik kanununun verdiği görev paralelinde trafik teşkilatlanmasına başlanacaktır.

— Merkez nüfusu 4.000'nin üzerinde olan her yerleşim merkezine veya 5 ila 10 köye bir jandarma karakolu düşecek şekilde yeni jandarma karakollarının açılması planlanacaktır.

— Büyüyen personel ihtiyacını karşılayabilmek için yeni bir jandarma okulu açılması faaliyetleri sürdürülecektir.

— Bütçe imkânları çerçevesinde ateş gücünü, hareket kabiliyetini, gece görüş ve hedef tespit kabiliyetini, muhabere irtibatlarını, iskan kabiliyetini yükseltici projeler, belirlenen plan dâhilinde icra edilecektir. Bu hedeflerin, tümüyle bütçeye yük olmaması amacıyla, bir jandarma vakfı kurulması düşünülmektedir.

Sayın Başkan,

Komisyona Değerli Üyeleri,

Malumları olduğu üzere, emniyet teşkilatı mensuplarının, görevin ifası sırasında mağdur duruma düşmeleri halinde avukatlık ücretinin bütçeden karşılanması, keza şehitlerin birinci derecede yakınları ile görev malûl olanlara faizsiz toplu konut kredisi verilmesi hususlarında yasal düzenlemeler yapılmıştır. Aynı imkânların, aynı şartlarla jandarma personeline de sağlanması yolundaki düzenleme çalışmalarımız sürmektedir. Tasarı huzuruza geldiğinde, gerekli olan müzaheretini göstererek fedakâr jandarmamıza da bu imkanı sağlayacağımıza inanıyorum.

Şimdi, müsaadelerinizle Sahil Güvenlik Komutanlığımızın faaliyetleri hakkında kısaca bilgi sunmak istiyorum.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Kıyılarımızın muhafazası yanında, karasularımızda deniz yoluyla yapılan her türlü kaçakçılığın men ve takibinden de sorumlu olan Sahil Güvenlik Komutanlığımız, üçüncü bir güvenlik kuruluşumuz olarak, arz ettiğim bu ana görevleri ile birlikte, sualtı eserlerimizin, deniz ürünlerimizin korunmasına, denizde arama ve kurtarmaya, denizin kirlenmesine ve sahillerde yasak kum çıkarılmasına engel olma gibi görev

leri de kanun sınırları içinde yerine getirmekle yükümlü kılınmış bir kuruluşumuzdur.

İçinde bulunduğumuz yılda, 1 Ekim tarihi itibarıyla, Sahil Güvenlik Komutanlığı botlarına 28.221 saat devriye seyri icra edilerek, bu müddet zarfında muhtelif çapta 2.536 tekne kontrol edilmiştir. Kontrol edilen teknelerden 762'si hakkında kanuni işlem yapılmıştır. Bu cümleden olarak, kontroller sırasında; Ege sahillerimizden yurt dışına iltica maksadıyla girişilen 9 kaçmaya teşebbüs olayında 12 kişi yakalanmıştır.

1 uyuşturucu, 1 silah kaçakçılığı, 1 anfüra olayına müdahale edilmiştir.

Kaçak sahada kum çıkaran 14 kum kosteri, yasak balık avlayan, eksik belge ve personelle seyreden 519 balıkçı teknesi, aşırı yük alan ve denizi kirleten toplam 231 muhtelif cinsten sair tekne hakkında ilgili kanunları gereğince işlem yapılarak adli mercilere teslim edilmiştir.

Özellikle son yıllarda, ülkemiz kara sahasında güvenlik kıvvatlerimizce kaçakçılığa karşı mücadelede alınan etkin önlemler, kaçakçıları deniz yolunu tercihe mecbur bırakmaktadır. Uluslararası suların serbestliği avantajı da kaçakçılar için risk faktörünü azaltan bir unsur olarak görülmektedir.

Bu arada, Ege Adalarının kıyılarına yakın oluşu, olaylara karşı botlarımızın reaksiyon süresini kısaltmaktadır.

Sahil Güvenlik Komutanlığımız, hizmete ilişkin plan ve uygulamalarını, bu yeni eğilimlere ve coğrafi faktörlere göre düzenlemektedir. Komutanlık, denizlerimizde, devamlı kontrolü sağlayan kanuni bir güç olarak, varlığını bundan böyle de yılmadan hissettirecektir.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Bakanlığımın, üzerlerinde temel düzenlemeleri yapmak, bunların uygulanmasını sağlamak, izlemek ve geliştirmekle yükümlü olduğu diğer mülki ve mahalli hizmetlere gelince, genelde ifade etmeliyim ki, hükümetimiz kuruluşundan bu yana, bütün konularda kararların daima üst noktada olduğu bir sevk ve idare sistemi yerine, merkezden taşraya yetki devrine yönelik bir anlayış içinde olmuştur. Bu anlayışla, halka en yararlı hizmetin onun en yakınında yer almış bulunan mahalli idarelerimizce götürülebileceği inancı içinde, bu idareleri daima destekleyen ve özellikle parasal yönden takviye eden bir tutum içinde olmayı sürdürdük. Büyük bir memnuniyet içinde ifade etmeliyim ki, İl Özel

İdaresi ve Belediyelerimiz, günümüzde, tarihinde görmedikleri mali imkânlarla kavuşmuşlardır. Kanaatimiz odur ki, mali imkândan yoksun bir mahalli idareden halka yönelik hizmet beklenemeyeceği gibi, bu mahalli idarenin özerkliğinden de söz edilemez. Müsaadelerinizle, burada, yeri gelmişken, yüksek heyetimize rakama dayalı kısa bilgiler arz etmek istiyorum. İl Özel idaresi ve Belediyelerimizin gelirleri 1987 yılında, bir önceki yıla göre % 59,7 oranında artarak 2 trilyon 177 milyar 600 milyon TL. Ye ulaşmıştır. 1988 yılı içinde bu gelirlerin % 70,9 oranında artarak 3 trilyon 720 milyar 700 milyon TL. Ye ulaşması beklenmektedir. Bu gelirler içinde toplam vergi gelirlerinin payı, genelde, % 65 civarındadır. Bu % 65'in % 76'sim genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan paylar teşkil etmektedir. Bu da, hükümetimizin mahalli idarelerimize verdiği önemin en belirgin kanıtıdır, sanıyorum. Bu gelirlerin tahsis ediliş biçimlerinin bir sonucu olarak, devlet gelirleri arttıkça bunlar da otomatik olarak artmaktadır. Bu gelirlerde oranlar ve dağıtım şekilleri objektif kriterlere göre kanunla belirlendiğinden, biz, mahalli idarelere "Bölüşülen Gelir" şeklinde yapılmakta olan bu desteği, diğer mali destekler arasında en istikrarlı ve özerkliğe en uygunu olarak görmekteyiz. Harcanması tamamıyla mahalli idarelerimizin kendi karar organlarının inisiyatifi ile olmaktadır.

Bugün mahalli idarelerimiz, ülke düzeyinde toplam sabit sermaye yatırımlarının %18,8'ini gerçekleştirir hale gelmişlerdir.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Şimdi de, müsaadelerinizle, Bakanlığımın emrindeki fonlardan mahalli idarelerimize yapılan yardımlar hakkında bilgi arz edeceğim.

İçinde bulunduğumuz yılın Ekim ayı başına kadar mahalli idareler fonundan belediye ve köyler için toplam 18.504.500.000 TL. Yardım dağıtılmıştır. Bunun 14.819.500.000 TL'si proje karşılığında 1.673 belediyeye dağıtılmış; geriye kalan 3.685.000.000 TL. İse, mahalli idareler fonu yönetmeliğimizin 4. ve 5. maddeleri gereğince, köylere yardım olarak intikal ettirmek üzere 67 II Valiliği emrine eşit olarak gönderilmiştir.

İl Özel idareleri ortak fonundan toplam 9.045.000.000 TL. Yine proje karşılığı olarak, Özel idarelerimize gönderilmiştir.

Muhtaç durumdaki asker ailelerine yardım olarak intikal ettirmek üzere, toplam 211.606.315 TL. de talepte bulunan 23 Belediyeye gönderilmiştir.

Sayın Başkan,
Değerli Üyeler,

Bilindiği gibi, 3360 Sayılı "İl Özel İdaresi Kanunu" yüce mecliste kabul edilerek 26 Mayıs 1987 tarihinde yürürlüğe girmişti. Kanunda, İl Özel İdarelerinin mahalli müşterek nitelikte olan imar, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım, çevre sağlığı ve koruması, eğitim ve spor, tarım, ağaçlandırma, orman tesisi, ekonomi ve ticaret, haberleşme, kültür, turizm ve diğer çeşitli mevzuatla verilen görevleri, imkânlar ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak, belirlenecek öncelik sırasına göre yürütmeleri ana ilke olarak getirilmiştir. Ayrıca, İl Özel İdaresi hizmetlerinin yıllık programa bağlanması ve genel, katma ve özel bütçeli idarelerin kendi bütçelerinde yer alan ödenekleri İl Özel İdarelerine aktarmak suretiyle, hizmetin bu idarelerce görülmesi hükme bağlanmıştır. Böylece, İl Özel İdarelerimize, yeni bir programlı harcama anlayışının yanı sıra, mali kaynağı ile birlikte hizmet devri de yasal hükme bağlanmıştır. Bu anlayışın, İl Özel İdarelerimizi daha dinamik bir tutum içine soktuğunu, geçen bir yıllık uygulamalar bize göstermiştir.

Mahalli idareler konusunda sözlerime son vermeden, bir hususta yüksek komisyonunuzu aydınlatmadan geçemeyeceğim.

Hükümetimiz, Avrupa Konseyince hazırlanarak 15 Ekim 1985 tarihinde üye ülkelerin imzasına açılan "Avrupa Mahalli İdareler Özerklik Şartı"nın imzalanmasını kararlaştırmıştır. Buna ilişkin Bakanlar Kurulu karar alınmış olup, şartın, Avrupa Konseyi nezdindeki daimi temsilcimiz tarafından kısa süre içinde hükümetimiz adına imzalanması beklenmektedir. Şarta, milli kanunların sınırları içinde, mahalli özerkliği sağlayıcı hükümler getirilmektedir. Bilindiği gibi, mahalli özerkliği, ülke yönetiminde belli fonksiyon ve yetkilerin, merkezi idarece mahalli yönetim birimlerine aktarılması şeklinde tanımlayabiliriz. Ülkemizde, bu fonksiyon ve yetki aktarılması kanunla yerine getirilmektedir. Yukarıda arz ettiğim gibi, tutumumuz ve düşüncemiz odur ki, mahalli nitelik arz eden hizmetlerin, mahallerine intikal ettirilerek buralarda görülmesinin sağlanmasıyla, demokratik prensiplerin, en uç noktalardaki mahalli yönetim birimlerinde de işlemesine fırsat verilmiş olacaktır. Bu suretle, vatandaşının kendi meselelerini kendisi, yani kendi seçtiği mahalli organlar eliyle çözüme ve yerine getirme imkânına kavuşmuş olmaktadır. Bugüne kadar hükümetimizin mahalli idarelerimize bakış açısı sürekli bu çizgide olmuştur. Şartı imzalama kararı, bu görüşümüzü bir kere daha teyit eden bir belgedir.

Nüfus ve vatandaşlık hizmetleri konusundaki çalışmalarımıza gelince, Bakanlığımızca evvelce başlatılmış bulunan ve kısaca Mernis adıyla ifade ettiğimiz "Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi" nin geliştirilmesi ve genişletilmesi yönündeki çalışmalarımız sürdürülmektedir. Sistem, nüfus kayıtlarının bilgisayar makinaları ile tutulmasına ve nüfus hizmetlerinin bu esasa göre yeniden düzenlenmesine yöneliktir. Bu suretle, nüfus kayıtları eksiksiz, hatasız ve güvenilir bir hale getirilmiş olacak ve vatandaşa daha süratli ve kaliteli hizmet verilmesi imkan dâhiline girecektir.

Tarama, kodlama ve bilgisayara geçiş olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilmesi planlanan Mernis uygulamasında ilk aşama olan tarama çalışmaları günümüze kadar Türkiye genelinde % 85 oranında tamamlanmıştır. 1989 yılında tamamen bitirilmesi planlanmıştır.

Taraması tamamlanan ilçelerde, ikinci aşama olan kodlama çalışmalarına girilmiş ve bugüne kadar 363 ilçede toplam 4.120.000 vatandaş ara formlara geçirilmiştir.

Üçüncü aşama olan bilgisayara giriş çalışmalarına gelince, bu çalışmalara, kodlamaları büyük ölçüde ilerleme kaydeden ilçelerden başlanmıştır. Halen 82 ilçede 3.700.000 vatandaş bilgisayara yüklenmiş ve bunlardan 7 ilçenin (Çankaya, Mamak, Hassa, Reyhanlı, Altınözü, Ürgüp, Mudanya) yükleme çalışmaları tamamlanmıştır. Halen bu 7 ilçeye terminal konulması ve merkezle bağlantı kurulması çalışmaları yapılmaktadır.

Ayrıca, 1988 yılı icra planının 302 numaralı tedbirinde de görüleceği üzere, doğum ve ölüm istatistiklerinin Mernis projesi çerçevesinde toplanması için gerekli hazırlık çalışmalarının yapılması görevi İçişleri Bakanlığına verilmiştir. Bakanlığımızca, bu göreve ilişkin çalışmalara başlanmış ve bu cümleden olarak bilgisayar programları hazırlanmış, veri girişi planlanmış ve bilgisayar uygulaması başlatılmıştır. 1989 yılında kodlanan istatistiklerin yayınlanması sağlanacaktır.

Bu arada, nüfus hizmetlerini bu çalışmalarımızın gerektirdiği anlayış içerisinde düzenleyen yeni bir "Nüfus Hizmetleri Hakkında Kanun" tasarısı üzerinde çalışmalara başlanmıştır.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğüne, yukarıda değindiğim çalışmalara ilişkin tesis ve teçhizatı da kapsayacak biçim ve genişlikte bir hizmet binasının proje çalışmalarının bitirilmesi üzerine, bina, içinde bulunduğumuz yıl içinde ihaleye çıkarılmıştır. İnşaatı halen sürmektedir.

Sayın Başkan,
Değerli Üyeler,

Sivil Savunmanın daha etkili bir şekilde hizmet vermesini amaçlayan çalışmalarımız 1988 yılında da sürdürülmüştür. Bu cümleden olarak, 67 il ve 291 ilçede toplam 83.276 Sivil Savunma yükümlüsünün savaş ve afet hallerinde yapılacak acil yardım ve kurtarma hizmetleri konularında eğitimleri planlanmış olup, plan dâhilinde eğitimleri sürdürülmektedir. Bu, 1987 yılına göre 13.086 kişilik bir artış demektir. Bu eğitimler mutlak tatbikatlarla pekiştirildiği gibi, önceden planlanan örnek tatbikatlarla da takviye edilmektedir. Bu şekilde, 1988 yılında, günümüze kadar 3 şehirde servis tatbikatı, üç şehirde plan tatbikatı ve iki şehirde de itfaiye tatbikatı yapılmıştır.

Ayrıca, Bakanlığımız bünyesindeki sivil savunma personelinin temel eğitim ve hizmet içi eğitimleri de program dairesinde sürdürülmektedir. Bu arada, Mayıs 1988 ayında 67 İl'in Sivil Savunma Müdürlerini bir araya getiren çok yararlı bir semineri düzenlenmiş olduğuna değinmeden geçemeyeceğim.

Düşman saldırısı haberlerinin halka süratle duyurulması ve böylece gerekli korunma tedbirlerinin alınabilmesini sağlamak amacıyla, evvelce beş şehirde (İzmit, Gölçük, Mersin, Kırıkkale, İskenderun) bitirilmiş olan merkezi telsizle uzaktan kumandalı elektronik ikaz - alarm sistemine ek olarak, 12 şehirde daha (Erzurum, Trabzon, Samsun, Kayseri, Gaziantep, Konya, Zonguldak, Karabük, Bursa, Antalya, Adapazarı, Edirne) bu sistemin kurulması işi 1987 yılında başlatılmıştır. 12 şehirde sistem kurularak Mayıs 1988 ayında geçici kabulleri yapılmıştır. Sistemin yurt düzeyinde yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilecektir.

Sivil savunmanın araç, malzeme ve teçhizatının yurt düzeyinde tamamlanması çalışmaları da sürdürülmüştür. Başlıca alım olarak, nakil işlerinde kullanılmak üzere 1988 yılında günümüze 2 otobüs, 2 kamyon ve 1 ambulans satın alınarak hizmete sokulmuştur.

Sivil Savunma müdürlüklerinin hizmet binası ihtiyacını karşılamak üzere şimdiye kadar 19 hizmet binasının satın alınması işlemleri tamamlanmış ve 3'ünün işlemleri ise sürdürülmektedir. 6 ilimizde de (Erzincan, Eskişehir, Mardin, Ordu, Tekirdağ, Tunceli) hizmet binası inşaatı çalışmaları sürmektedir.

1 Ekim tarihi itibarıyla, 20 il, 145 ilçe ve 234 kasabanın mülkiye müfettişleri ve mahalli idareler kontrolörlerince teftişleri yapılmıştır.

Bu teftişler sırasında 4.556.770.154 TL'lik bir meblağ kişi borcuna alınmıştır. Keza, bu görevler sırasında veya soruşturmalar sonunda toplam olarak 191.152.977 TL'lik zimmet olayına, 39.000.000 TL'lik rüşvet olayına ve 1.054.500.193 TL'lik tazmini gerektiren ödeme olayına rastlanmış ve müsebbipleri hakkında yasal yollara başvurulmuştur.

Mülkiye müfettişleri dışında 18 il ve 123 ilçedeki emniyet kuruluşlarımız kendi denetim elemanlarınca teftişe tabi tutulmuştur.

Jandarma Genel Komutanlığı ile Sahil Güvenlik Komutanlığı birliklerinin 1988 yılına ait icraat ve mal denetimleri de program gereğince sürdürülmüştür.

Bunlar dışında, 1988 yılında Eylül ayı sonu itibariyle 54 adet idari bağılılık değişikliği yapılmış; 120 adet köy kurulmuş, 10 adet köyün tüzelkişiliği kaldırılarak kendilerine en yakın birimlere bağlanmışlar; 73 köy ve 5 köy bağılsının da adları değiştirilmiştir.

Tanıtıcı Bayrakların Kullanma iznine ve Tescili İşlemlerine Ait Yönetmelik hükümleri gereğince 370 adet tanıtıcı bayrağın tescili yapılmıştır.

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun Muhterem Üyeleri,

Dinamik bir kamu idaresi için nitelikli görevliler yetiştirilmesinin önemi tartışmasızdır. Bu inancın bir sonucu olarak, son yıllarda, Bakanlığım teşkilatında her düzeyde personelin hizmet içi eğitimine yönelik çalışmalara hız verilmiştir. Bakanlığımda, ülke yönetiminde büyük sorumluluklar yüklenen personelin görev almış olması, bu eğitimin önemini artırmakta ve daha büyük bir hız vermemizi gerektirmektedir. Çağımızdaki hızlı gelişmeler ve özellikle son yıllarda her sahada meydana gelen gelişmelere paralel olarak, hızlı mevzuat değişiklikleri de, mevcut bilgilerin yenilenmesini zorunlu kılmaktadır.

Personelinin eğitimi konusunda bu duygu ve düşünceler içinde olan Bakanlığımın Sivil Savunma ve bağlı kuruluşlarına ilişkin eğitim faaliyetlerine yukarıda kısaca değinmiştim. Bunlar dışında, Vali Yardımcıları, Kaymakamlar, İl Nüfus ve Vatandaşlık Müdürleri, Kaymakam Adayları, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürleri ile İl Planlama Uzman Yardımcıları ve diğer Tali Memurlar için, günümüze kadar açılan 7 kurs ve seminerde, toplam 511 görevlinin hizmet içi ve temel eğitimleri yapılmıştır.

Diğer iki kurs ve seminer de yılsonuna yapılacak ve bunlarda 85 kişi eğitilecektir.

Mensuplarımızın yabancı dil bilgilerinin geliştirilmesi için Bakanlık merkezinde kurulmuş bulunan laboratuvar da lisan bilgileri geliştirilen 90 Mülki İdare Amiri İngiltere'ye, 30 Mülki İdare Amiri de Amerika Birleşik Devletlerine gönderilmişlerdir.

Değişik Mesleki konularda inceleme yapmak üzere 3 Mülkiye Müfettişi İngiltere'ye, 4 Mülkiye Müfettişi de Belçika'ya gönderilmiştir.

Böylece, Bakanlığımca, dünyada yönetim hizmetlerindeki yeni gelişmelerin meslek mensuplarına tanıtılması yönündeki düşünce ve çalışmalarımız, uygulama alanına girmiş bulunmaktadır.

Eğitim hizmetleri için kullanılan binamızın ihtiyaca yeterli olmadığına anlaşılması üzerine, yakınında bulunan bir arsa satın alınmış ve üzerinde yapılacak ek tesisin ihale işlemleri de tamamlanmıştır. Tesisin 1989 yılında tamamlanması beklenmektedir.

Yeni oluşturulan 111 İlçenin İçişleri Bakanlığı teşkilatı açısından donatım çalışmaları sürdürülmektedir. Söz konusu ilçe Kaymakamlarının telsiz ihtiyaçları ile araç ihtiyaçları için de, Bakanlığımız 1989 yılı bütçesine gerekli ödenekler konmuştur.

Sayın Başkan,

Plan ve Bütçe Komisyonunun Değerli Üyeleri,

Sözlerimi tamamlamadan önce, şimdi de İçişleri Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının bütçe tasarıları üzerinde çok kısa bilgi sunmak istiyorum.

İçişleri Bakanlığı 1989 yılı bütçe tasarısı 192.285.000.000 TL. olarak belirlenmiştir. Bu, 122.221.000.000 TL. olan 1988 yılı bütçesine göre miktar olarak 70.064.000.000 TL'lik ve nispet olarak da % 57'lik bir artışa tekabül etmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçesi 797.002.000.000 TL. olarak belirlenmiş ve 504.700.000.000 TL. olan 1988 yılı bütçesine göre rakam olarak 292302.000.000 TL. tutarında ve % 58 nispetinde bir artış göstermiştir.

Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi 430.767.000.000 TL. olarak belirlenmiş ve 274.985.000.000 TL. olan 1988 yılı bütçesine göre rakam olarak 155.772.000.000 TL. tutarında ve % 57 nispetinde bir artış göstermiştir.

Sahil Güvenlik Komutanlığı Bütçesi ise 24.383.000.000 TL. olarak belirlenmiş olup bu, 16.905.000.000 TL. olan 1988 yılı bütçesine göre

rakam olarak 7.478.000.000 TL. tutarında ve % 44 nispetlilde bir artışa tekabül etmektedir.

Bakanlığımız ve bağlı kuruluşları tahsis edilmiş olan ve ödeneklerle, üzerlerine düşen hizmetleri en iyi bir şekilde yürütmek azim ve gayreti içinde olacaktırlar.

Sayın Başkan,

Değerli Üyeler,

Buraya kadar yapmaya gayret ettiğim açıklamalarla, İçişleri Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının 1989 mali yılı bütçe teklifleri üzerindeki sözlerimi tamamlamış bulunuyorum.

Beni dinlemek lütfunda bulunduğunuzdan dolayı hepinize şahsım ve Bakanlığım mensupları adına teşekkür eder, saygılar sunarım.

*

**

2 — İl Planlama ve Koordinasyon Müdürleri ile APK ve İl Planlama Uzman Yardımcıları Eğitim Semineri İstanbul ve Ankara’da yapıldı.

İstanbul’daki eğitim semineri, 10 Ekim 1988 tarihinde, İstanbul İl Genel Meclisi salonunda başlamış İstanbul İl Özel İdaresinin Büyükçekmece Eğitim Tesislerinde devam ederek, 21 Ekim 1988 tarihinde İstanbul İl Genel Meclisi’nde İçişleri Bakanı Sayın Doç. Dr. Mustafa Kalemli’nin de katıldığı bir törenle sona ermiştir.

İstanbul’da düzenlenen Hizmet içi Eğitim Seminerine çeşitli illerden İl Planlama ve Koordinasyon Müdürleri, APK ve İl Planlama Uzman Yardımcıları olmak üzere toplam 80 kişi katılmıştır.

Ankara’da düzenlenen Eğitim Semineri, 24 Ekim - 18 Kasım 1988 tarihleri arasında Bakanlığımız Eğitim Merkezinde 1988 yılı başında APK ve İl Planlama Uzman Yardımcılıklarına atanmış olan 28 Planlama Uzman Yardımcısı ile 4 APK Uzman Yardımcısının katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

(Söz konusu Seminerlerle ilgili olarak daha ayrıntılı bilgiler ve İçişleri Bakan Sayın Doç. Dr. Mustafa Kalemli ile APK Kurul Başkanı Sayın Ali Pıtırılı’nın konuşmaları, İçişleri Bakanlığınca Düzenlenen Kurs ve Seminer Çalışmaları bölümünde yer almaktadır.)

MEVZUAT BÖLÜMÜ
1 EYLÜL 1988 - 30 KASIM 1988 TARİHLERİ ARASINDA
RESMİ GAZETEDE YAYIMLANAN İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
VE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ İLE İLGİLİ
MEVZUAT (KRONOLOJİK FİHRİST)

Derleyen
Haydar ÖZTÜRKÇÜ
APK Uzman Yardımcısı

I — KANUNLAR

Yayınlandığı Resmi Gazetenin

Tarihi Sayısı	Konusu	Tarihi Sayısı
28.9.1988 3473	Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun	4.10.1988 19949
13.10.19883480	Malûller ile Şehit Dul ve Yetimlerine Tütün ve Alkol Ürünlerinin Satış Bedellerinden Pay Verilmesi Hakkında Karar	16.10.198819961
6.10.1988 3476	1163 Sayılı Kooperatifler Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna İki Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun	25.10.198819990
20.10.19883481	İdari Usul ve İşlemlerin Yeniden Düzenlenmesi ile İlgili Kanun	25.10.198819970
26.10.19883482	3100 Sayılı Katma Değer Vergisi Mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihazları Kullanmaları Mecburiyeti Hakkında Kanunun, 7338 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun, 213 Sayılı Vergi Usul Kanununun, 7338 Sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun ve 488 Sayılı Damga Vergisi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun	5.11.1988 19980

		26.5.1927 Tarihli ve 1050 Sayılı Muhasebei Umumiye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanunun Bir Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin 27.2.1979 Tarihli ve 24 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun 3484 4353, 5539, 6200 ve 6760 Sayılı Kanunlar da Yer Alan Parasal Sınırların Saptanmasına İlişkin 11.12.1978 Tarih ve 17 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun 3485, 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun		
26.10.1988	3483		5.11.1988	19980
26.10.1988	3484		5.11.1988	19980
26.10.1988	3485		5.11.1988	19980
21.10.1988	3486	Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	5.11.1988	19980
26.10.1988	3487	12.3.1982 Tarih ve 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun	5.11.1988	19980
26.10.1988	3483	26.5.1927 Tarihli ve 1050 Sayılı Muhasebei Umumiye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanunun Bir Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin 27.2.1979 Tarihli ve 24 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun 3484 4353, 5539, 6200 ve 6760 Sayılı Kanunlar da Yer Alan Parasal Sınırların Saptanmasına İlişkin 11.12.1978 Tarih ve 17 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun 3485, 4792 Sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabulü Hakkında Kanun	5.11.1988	19980
26.10.1988	3484		5.11.1988	19980
26.10.1988	3485		5.11.1988	19980
21.10.1988	3486	Milletlerarası Para Fonu ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasına Katılmak İçin Hükümete Yetki Verilmesine Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	5.11.1988	19980

Kanun

26.10.1988	3487	12.3.1982 Tarih ve 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununa Bir Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun	5.11.1988	19980
------------	------	--	-----------	-------

II— KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELER

Yayınlandığı Resmî Gazetenin

Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
26.8.1988	K.H.K.341	3201 Sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname	25.10.1988	19970
21.10.1988	K.H.K.347	233 Sayılı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Bir Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname	21.11.1988	19996

III — T.B.M.M. KARARLARI

Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
1.9.1988	50	(10/15) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonunun Görev Süresinin Uzatılmasına İlişkin	6.9.1988	19921
8.11.1988	51	Daha Evvel 9 İlde Uzatılan Olağanüstü Hal'in Bir İl'de Kaldırılmasına, Sekiz H'de Uzatılmasına Dair	10.11.1988	19985

IV — TÜZÜKLER

Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
14.7.1988	13159	Fındık İhracatının Murakebesine Dair Tüzükte Değişiklik Yapılmasına Dair Tüzük	21.9.1989	19936

V — BAKANLAR KURULU KARARLARI

			Yayınlandığı Resmi Gazetenin	
Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
5.7.1988	88/13015	İraktan Ülkemize Geçmek Zorunda Kalan Kişilere Hazırlanacak Esaslar Dahilinde Yardım Yapılması Hakkında Karar	3.9.1988	19918
9.9.1988	88/13281	Motorlu Taşıtlar Vergisi Hakkında Karar	16.9.1988	19931
30.7.1988	88/13208	Yabancı Tütünle Yurt İçinde Harmanlanmış ve İmal Edilmiş (Blended) Sigaraların Satış Fiyatı Üzerinden Fon Alınmasına Dair Karar	20.9.1988	19935
26.8.1988	88/13252	1988 Yılı Kampanyası Şeker Pancarı Alım Fiyatına Dair Karar	20.9.1988	19935
19.8.1988	88/13221	Türk Soyundan 60 Göçmenin Türk Vatandaşlığına Alınması Kararı	22.9.1988	19937
2.9.1988	88/13264	Türk Vatandaşlığına Alınma Kararı	24.9.1988	19939
19.8.1988	88/13222	95 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmalarına Dair Karar	29.9.1988	19944
20.9.1988	88/13298	289 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkarılması Hakkında Karar	9.10.1988	19954
13.10.1988	88/13384	Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu Hakkında Karar	14.10.1988	19959
13.10.1988	88/13385	İthalat Rejimi Kararına Ek Karar	14.10.1988	19959
14.10.1988	88/13388	1989 Yılı Programının Uygulanması Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar	16.10.1988	19961
7.10.1988	88/13335	270 Kişiye Türk Vatandaşlığından Çıkma İzni Verilmesine Dair Karar	18.10.1988	19963
7.10.1988	88/13276	Emniyet Genel Müdürlüğüne Bağlı Her Derecedeki Eğitim ve Öğretim Kurumları ile Hizmet içi Eğitimlerde Aylık Karşılığı ve Ücretle Okutulacak Ders Saatlerinin Sayısı Ders Görevi Alacakların Nitelikleri ve Diğer Hususların Tespitine Dair Karar	20.10.1988	19965
7.10.1988	88/13259	Su Altında Korunması Gerekli Tabiat ve Kültür Varlıklarının Bulunduğu Bölgelerin Koordinatlarının Tespiti Hakkında Karar	22.10.1988	19967

16.10.1989	88/13388	1989 Yılı Programı - 16 Ekim 1988 Gün ve 19961 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan 14 Ekim 1988 Gün ve 88/13388 Sayılı "1989 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair" Bakanlar Kurulu Kararı	30.10.1988	19974
				Mükerrer
3.11.1988	88/13341	Toplu Konut Fonu Kaynaklarının Tespit Edilmesi Hakkındaki Karar'da Değişiklik Yapılmasına Dair Karar	5.11.1988	19980
13.11.1988	88/13450	99 Kişiye Türk Vatandaşlığından Çıkmasına İzin Verilmesine Dair Karar	13.11.1988	19988

VI — YÖNETMELİKLER

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayınlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
26.8.1988	88/13241	Sinema, Video ve Müzik Eserleri Yapımcıları ile Film Çekmek İsteyen Yabancılar ve Yabancılarla Yapılacak Ortak Hakkında Yönetmelik'in Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	12.10.1988	19957
26.8.1988	88/13246	Sinema, Video ve Müzik Eserleri Yapımcıları ile Film Çekmek İsteyen Yabancılarla Yapılacak Ortak Yapımlar Hakkında Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	12.10.1988	19957

B—BAKANLIKLARCA YÜRÜRLÜĞE KONULAN YÖNETMELİKLER

Konusu	Yayınlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
Su Kirliliği Yönetmeliği	4.9.1988	19919
Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Yeni Ek Maddelerin İlave Edilmesi Hakkında Yönetmelik	7.9.1988	19922
Mersin ve Antalya Serbest Bölgeleri Yönetmelik Değişikliği Valilik ve Kaymakamlık Bürolarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği	8.9.1988	19923
	10.9.1988	19925
Grev Sözcülerinin İhtiyaçlarının Karşılanması Hakkında Yönetmelik	11.9.1988	19926

Emniyet Teşkilatında İlk Defa Kamu Hizmeti ve Görevlerine Devlet Memuru Olarak Atanacaklar İçin Mecburi Yeterlik Yarışma Sınavları Özel Yönetmeliği	15.9.1988	19930
Mahalli İdareler Fon Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	15.9.1988	19930
Karşılığı Nakit Olmayan Piyangolar ve Çekilişler Hakkında Yönetmelik	19.9.1988	19934
1615 Sayılı Gümrük Kanunun Uygulanmasına Dair Gümrük Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	22.10.1988	19967
Ege Serbest Bölgesi Yönetmeliği	30.10.1988	19974
İl Özel İdareleri, Belediyeler ve İl Özel İdareleri ve Belediyelerin Kurdukları Birlikler ile Bunlara Bağlı Döner Sermayeli Müessese ve İşletmelerde İlk Defa Memuriyete Alınacaklara Ait Sınav Yönetmeliğinin Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	7.11.1988	19982

TEBLİĞLER VE GENELGELER

Yayınlandığı Resmi Gazetenin

Konusu	Tarihi	Sa yısı
06 Devlet Memurları Kanunu Genel Tebliği	14.9.1988	19929
Vergi İadesi Genel Tebliği	26.10.1988	19971
3 Katma Değer Vergisi Mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihazları Kullanmaları Hakkında Kanunla İlgili Genel Tebliğ	26.10.1988	19971
4 Katma Değer Vergisi Mükelleflerinin Ödeme Kaydedici Cihazları Kullanmaları Hakkında Kanunla İlgili Genel Tebliğ	25.11.1988	20000
09 Devlet Memurları Kanunu Genel Tebliği	25.11.1988	20000

MEVZUAT METİNLERİ
EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ HİZMETİÇİ EĞİTİM
YÖNETMELİĞİ NİN 39. VE 41. MADDELERİNİN
DEĞİŞTİRİLMESİ HAKKINDA YÖNETMELİK

Madde 1 — Bakanlık Makamının 6.10.1983 tarihli onayı ile yürürlüğe giren Emniyet Genel Müdürlüğü Hizmet içi Eğitim Yönetmeliğinin 2.8.1985 ve 30.4.1987 tarihli onaylarla değişik 39. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

MADDE 39 — Komiser Yardımcılığı kurslarına katılacak Polis memurları için;

- a. En az iki yıllık Yüksekokul veya Fakülte mezunu olmak,
- b. Sınavın yapıldığı yılın 1 Ocak tarihi itibariyle, Emniyet Hizmetleri Sınıfında fiilen en az 3 yıllık hizmetini tamamlamış olmak,
- c. Sınav tarihinden önce Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğüne göre uzun süreli durdurma cezası almamış olmak,
- d. Son üç yıllık sicili olumlu olmak,
- e. Sınavın yapıldığı yılın 1 Ocak tarihi itibariyle (36) yaşından gün almamış olmak,
- f. Hakkında zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, emniyeti suiistimal gibi yüz kızartıcı suçlar ile Devletin Şahsiyetine karşı işlenen suçlar, 1609 Sayılı Kanunun birinci maddesinde belirtilen; gerek doğrudan doğruya, gerekse memurluk görevini kötüye kullanmak suretiyle, kaçakçılıktan, resmi eksiltme ve arttırmalara, alım satıma fesat karıştırmaktan ve Devletin dış politikasına ait gizli evrak ve şifreleri açıklamak veya açıklanmasına sebep olmaktan, bu suçlara katılmaktan adli ve idari soruşturma, memurluktan veya meslekten çıkarmayı gerektiren suçlardan ötürü de disiplin işlemi yapılmamakta olmak,
- g. Komiser Yardımcısı rütbesine yükselmesinin uygun olacağı hususunda, İl Emniyet Müdürleri ve diğer kadrolardaki en üst birim amirinin olumlu ve kesin kanaati bulunmak,

h. Genel Müdürlükte bulunan özlük dosyasındaki bilgilerden olumsuz bazı halleri tespit edildiği takdirde sınava çağrılmasına engel bir hali olmadığı yolunda Genel Müdürlük İntihap Encümenince olumlu karar verilmek,

- i. Yapılacak sınavlarda başarılı olmak,
şart ve nitelikleri aranır.

Madde 2 — Aynı Yönetmeliğin 30.4.1987 tarihli onayla değişik 41. maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

MADDE 41 — Komiser Yardımcılığı kursuna katılabilmek için 39. maddede belirlenen nitelikleri taşıyan adaylar yazılı (Klasik veya Test) ve sözlü sınava tabi tutulur. Sözlü sınav; beden eğitimi, silah kullanma yeteneği ve mülakattan oluşur. Yazılı veya sözlü sınavdan hangisinin önce yapılacağı Genel Müdürlükçe tespit edilir.

Yazılı sınavda; Anayasa Hukuku, idare Hukuku, Ceza Hukuku, Polisi ilgilendiren Mevzuat, Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi, Genel Kültür konularından Genel Müdürlükçe tespit edilecek sayıda soru sorulur.

Beden eğitimi ve silah kullanma yeteneği, Genel Müdürlükçe belirlenen normlara göre uygulamalı olarak yapılır. Mülakatta ise adayların anlama ve ifade kabiliyeti ile temsil yeteneği değerlendirilir.

Beden eğitimi, silah kullanma yeteneği ve mülakat notları ortalaması sözlü sınav notu olarak belirlenir.

Madde 3 — Bu Yönetmelik onay tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 4 — Bu Yönetmelik hükümlerini İçişleri Bakanı yürütür.

**TÜRK İDARE DERGİSİ NİN 378 - 381 İNCİ SAYILARINDA
YAYIMLANAN YAZILARA İLİŞKİN FİHRİST**

**Berrin UYANIK
APK Uzman Yrd.
I. KONU FİHRİSTİ
(KRONOLOJİK)**

GENEL İDARE İLE İLGİLİ KONULARI İÇEREN MAKALELER
Yayınlandığı

Konusu	Yazan	Derginin
Kamu Hizmeti, Özelleştirme ve Bürokrasinin Azaltılması Üzerine Devlet, Yapısı ve İşlevleri	Prof.Dr.Turgut Tan	378 73—90
	Doç. Dr. Doğu ERGİL	378 91—106
Türkiye’de Yönetimin Anayasası Gelişim Süreci	Tacettin KARAER	378 107—136
Türkiye’de Kamu Personel Rejiminde İyileştirme Çalışmaları ve Son Gelişmeler	Doç. Dr. Doğan CANMAN	137—155
İdarede Verim	Özden TENİK	378 183—187
Protokol	Fikri GÖKÇEER	378 189—202
Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler ve Mülki İdare Amirlerine Düşen Başlıca Görevler	Ethem ÇENGELCİ	378 203—234
Belçika’da Mülki İdare, Ekonomik Gelişme ve Planlama	Kutluay ÖKTEM	378 235—248
Türkiye’de Planlama Mekanizmasının İşleyişi Üzerine (1960-1980 Deneyimi)	Dr.Nejla GONCA	378 477—530
Kalkınmada Öncelikli Yörelerin Belirlenmesi ve Yatırımlarla Teşviklerin Bu Yöreler Açısından Değerlendirilmesi	İsmail SARICA	378 531—580
İstihdamın Geliştirilmesi ve Beceri Kazandırma Kursları	Orhan KIRLI	378 581—588

Konusu	Yazan	Derginin Sayısı	Sayfası
Türk Hukukunda Kamu Mallan Hususiyle Meralardan İstifade Şekline Dair Savan Aşiretine Mensup Sürü Sahiplerinin Kadim Hakları Üzerine Bir Mütalâa	Ergün T EZEL	379	123— 136
3091 Sayılı Taşınmaz Mal Ertuğrul TAYLAN Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanun ve Uygulanması	Mal Ertuğrul TAYLAN	379	137— 150
Federal Almanya'da İlçe Yönetimi Hakkında Bir Seminer Üzerine Notlar	Dr. Tayfur ÖZSEN	380	23—67
Olağanüstü Yönetim Usullerinde Bölge Valiliği Uygulaması	Mustafa TAMER	380	93— 104
Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi	M. Kemal ÖKTEM	380	105— 136
Cumhuriyet Döneminde Planlama Hareketleri	Vedat ATACAN	380	166- 176
Atatürk'ün Devlet, Devlet Yönetimi ve Yöneticilerle İlgili Düşünceleri	Ayşe ŞEN	381	61—67
İmar Kanununun Mülki Amirler ve İdare Kurullarına Verdiği Görevler ve Yetkiler	Orhan PİRLER	381	101— 119
Valilik Sisteminde Ülkemizde ve Fransa'da Son Durum ve Sorunlar	Ahmet ÖZER	381	121— 149
Mülki İdare Bölümleri Arasındaki Sınır Anlaşmazlıkları Üzerine Bir İnceleme	Ertuğrul TAYLAN	381	151— 168

MAHALLİ İDARELERLE İLGİLİ KONULARA İLİŞKİN MAKALELER

Konusu	Yazan	Derginin Sayısı	Sayfası
Danimarka, Hollanda ve Belçika'da Mahalli İdare Sistemleri ve Türkiye ile Karşılaştırılması	Ziya ÇÖKER	278	249— 269
Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Gelişi Yaymlandığı	M. Kemal ÖKTEM	378	271— 308

Konusu	Yazan	Yayınlandığı Derginin Sayısı	Sayfası
Mahalli İdarelerde Hizmet-İçi Eğitimin Önemi ve Etkinliği	Doç.Dr.İsmail BİRCAN	378	309—316
İl Özel İdarelerinin Organları, Görevleri ve Merkezi İdare ile İlişkileri	Ahmet ÖZER	378	317—360
Büyük Kent Belediyesi Yönetim Sistemi	Yrd. Doç. Dr.		
Londra Kenti Uygulaması ve İzmir İçin Bir Yaklaşım	Zerrin TOPRAK	378	361—396
Planlama İşlevi Örneğinde Büyük Kent İle İlçe Belediyelerinin İlişkileri	Birgül GÜLER	378	397—416
Belediyelerde Yeni Hizmet Birimleri	Ahmet KARABİLGİN	378	417—433
Çukurova Projesi Deneyimleri Işığında Belediyelerde Reorganizasyon ve Ör gütisel gelişme	FiruzeDemir YAŞAMIŞ	378	435_446
Yeni Belediyeler	Orhan PİRLER	378	447—453
Çevre Sorunları ve Belediyelerimiz	Prof. Dr. Tahir AKTAN	378	455—464
Türkiye’de Köy ve Mahalle Muhtarla-rının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	Yrd. Doç. Dr. Bilal ERYILMAZ	378	465—475
İspanya’da Yerel Yönetim Sistemi (Örgütlenme ve Finansman)	Turgut KILIÇER	379	41—52
İl Özel İdarelerinin Mahalli İdare Sis temimiz İçindeki Yeri	Yrd. Doç. Dr. Bilal ERYILMAZ	379	69—79
İl Özel İdaresi	Bahtiyar AKYILMAZ	379	81—121
İl Özel İdareleri ve Bölgesel Kalkınma	Mustafa TEKME	380	1—22
Atatürk İlkeleri ve Mahalli İdarelerimiz	Turgut KILIÇER	381	9—22
Kırsal Alanda Yerel Yönetim Sorun lan ve Çözüm Yolları	Ziya ÇÖKER	381	69—100
Kent Yönetiminde Ekonomik Kararla rın Etkinliği	Yrd.Doç.Dr.Zerrin OPRAK	381	189—200

GÜVENLİKLE İLGİLİ KONULARI İÇEREN MAKALELER

Yayınlandığı
Derginin

Konusu	Yazarı	Sayısı Sayfası
Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısına Doç. Dr. Durmuş TEZCAN		379 53—68
Göre Vatana İhanet Suçları ve Milli Yararlara Aykırı Hareketler		

Yayınlandığı
Derginin

Sayısı Sayfası

Konusu

Yazarı

CumhuriyetHükümetleriProgramlarında İç Güvenlik TuncerÖZYER 381201—256

DiĞER İNCELEME KONULARI VE İLGİLİ MAKALELER

Yayınlandığı

Konusu	Yazan	Derginin Sayısı Sayfası	
Mesleğin 60 Yıllık Emektarı Türk İdare Dergisi	Ali PITIRLI	378	5—7
60 ıncı Yayın Yılında Türk İdare Dergisi	Dr. Tayfur ÖZSEN	378	9—23
İçişleri Bakanlığında Yayın Hizmetlerinin 60 Yıllık Gelişimi	Muallâ ERKUL	378	25—40
Siyasi Sistem İçinde Yargının Yeri, Yargı Manzumelerinin Doğuşu, Yargı ve Yönetim Arasındaki Denetim Farkı	Osman MERİÇ	378	41—71
Hukuk Reformu - Mevzuatın Resmen Ayıklanması ve Yürürlükte Olanların "Tek Metin" Halinde Derlenmesi Çalışmaları ve Sonuçları	Doç. Dr. Muammer OYTAN	378	157—181
AET Üst Kademe Yönetici Modeli Üzerine	Ergün TEZEL	378	589—597
Avrupa Topluluk Hukuku Üzerine	İrfan PAÇACI	378	599—621
Emlâk Vergisi Üzerine Bir İnceleme	Ahmet BAŞSOY	379	1—32
Lınformatisation Del'etat Civil En Turquie Et les Juridiques qvi En Resultent (Nüfus Hizmetlerinde Bilgisayar Kullanımı ve Ortaya Çıkan Hukuki Sorunlar)	Ahmet ÖZER	379	33—39
Kamuoyu Araştırma Uygulamalarının Özgür YEĞENOĞLU Düzenlenmesinde Alternatif Yaklaşımlar		379	151—163
Avrupa Topluluğu ve Tek Avrupa Birgöl GÜLER Yasasının Getirdikleri		.379	165—183
Osmanlı Devletinde Nüfus Sayımları ve Nüfusun Yapısı	Yrd. Doç. Dr. Bilal ERYILMAZ	380	69—91

Konusu	Yazan	Derg Sayısı	inin Sayfası
İstatistikte Yanılgı Kaynakları	Özgür YEĞENOĞLU	380	137— 166
Ölümünün 50. Yılında Atatürk	Mehmet ALDAN	381	1—8
Avrupa Toplulukları Hukuku İle Ramazan SODAN		381	169— 187
Anayasa Hukukumuzun Uyumu Sorunu			
Atatürk'ün Ekonomi İle İlgili İsmail SARICA		381	23—59
Düşünceleri Türkiye İktisat Kongresi ve Sanayi Planları			
Avrupa Topluluğunun Tarihsel İrfan PAÇACI		381	257— 302
Gelişimi			
Türk İdare Dergisi'nin Sayılarında Berrin UYANIK		381	369— 380
Yayımlanan 374-377 nci Yazılara İlişkin Fihrist			

MÜLKİ İDAREDE İZ BIRAKANLAR BÖLÜMÜNDE YAYIMLANAN MAKALELER

Konusu	Yazan	Yayınlandığı Derginin Sayısı	Sayfası
Ebubekir Hazım TEPEYRAN	Mehmet ALDAN	378	623 —638
Halil Rıfat PAŞA	Mehmet ALDAN	379	185 —202
Mehmet Ali AYNÎ	Mehmet ALDAN	380	175 —185
Ahmet Reşit REY	Mehmet ALDAN	381	303 —312

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA DÜZENLENEN KURS VE SEMİNERLER ÇALIŞMALARI

Konusu	Yazan	Yayınlandığı Derginin Sayısı	Sayfası
İl Planlama ve Koordinasyon Müdür leri, İl Planlama Uzmanları ve APK Uzmanları Semineri	Müşerref NEHROZOĞLU	381	313— 324

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI VE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ İLE İLGİLİ YAYIMLANAN MEVZUATA İLİŞKİN FİHRİST

Konusu	Hazırlayan	Yayınlandığı Derginin Sayısı Sayfası
1 Aralık 1987 - 29 Şubat 1988 Tarihleri Arasında Yayınlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki idare Amirleri ile ilgili M evzuat Fihristi	Haydar ÖZTÜRKÇÜ	378 691—695
1 Mart 1988 - 31 Mayıs 1988 Tarihleri Arasında Yayınlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki idare Amirleri ile ilgili M evzuat Fikristi	Haydar ÖZTÜRKÇÜ	379 209—214
1 Haziran 1988 - 31 Ağustos 1988 Ta- rihleri Arasında Yayınlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki idare Amirleri ile ilgili Mevzuat Fihristi	Haydar ÖZTÜRKÇÜ	380 189—195
1 Eylül 1988 - 31 Aralık 1988 Tarihleri Arasında Yayınlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki idare Amirleri ile ilgili Mevzuat Fihristi	Haydar ÖZTÜRKÇÜ	381 361—366

HABERLER BÖLÜMÜNE İLİŞKİN FİHRİST

Konusu	Hazırlayan	Yayınlandığı Derginin Sayısı Sayfası
1 Aralık 1987 - 31 Mart 1988 Tarihleri Arasında Bakanlığa ilişkin Haberler	Zerrin ÖZDEMİR	378 641— 691
1 Nisan 1988 - 31 Mayıs 1988 Tarihleri Arasında Bakanlığa ilişkin Haberler	Zerrin ÖZDEMİR	379 203— 209
1 Haziran 1988 - 31 Ağustos 1988 Tarihleri Arasında Bakanlığa ilişkin Haberler	Zerrin ÖZDEMİR	380 187— 189
1 Eylül - 31 Aralık 1988 Tarihleri Arasında Bakanlığa ilişkin Haberler	Zerrin ÖZDEMİR	381 325— 360

II. YAZAR ADLARI FİHRİSTİ

ALFABETİK)

- AKTAN, Prof. Dr. Tahir, “Çevre Sorunları ve Belediyelerimiz”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 455464.
- AKYILMAZ, Bahtiyar, “İl Özel İdaresi”, Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 81-121.
- ALDAN, Mehmet, “Ebubekir Hazım Tepeyran”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 623-638.
- ALDAN, Mehmet, "Halil Rıfat Paşa", Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 185-202.
- ALDAN, Mehmet, “Mehmet Ali Aynı”, Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 175-185.
- ALDAN, Mehmet, “Ölümünün 50. Yılında Atatürk”. Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 1-8.
- ALDAN, Mehmet, "Ahmet Reşit Rey", Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 303-312.
- ATACAN, Vedat, “Cumhuriyet Döneminde Planlama Hareketleri”, Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 167-174.
- BAŞSOY, Ahmet, “Emlâk Vergisi Üzerinde Bir İnceleme”, Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 1-32.
- BİRCAN, Doç. Dr. İsmail, "Mahalli İdarelerde Hizmet içi Eğitimin Önemi ve Etkinliği", Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 309-316.
- CANMAN, Doç. Dr. Doğan, "Türkiye’de Kamu Personel Rejiminde İyileştirme Çalışmaları ve Son Gelişmeler” Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 137-155.
- ÇENGELCİ, Dr. Ethem, “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler ve Mülki İdare Amirlerine Düşen Başlıca Görevler”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 203-234.
- ÇÖKER, Ziya, "Danimarka, Hollanda ve Belçika’da Mahalli İdare Sistemleri ve Türkiye ile Karşılaştırılması”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 249-269.
- ÇÖKER, Ziya, “Kırsal Alanda Yerel Yönetim Sorunları ve Çözüm Yolları” Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 69-100.
- ERGİL, Doç. Dr. Doğu, “Devlet; Yapısı ve İşlevleri”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 91-106.
- ERKUL, Muallâ, “İçişleri Bakanlığında Yayın Hizmetlerinin 60 Yıllık Gelişimi”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 2540.
- ERYILMAZ, Yrd. Doç. Dr. Bilâl, “Türkiye’de Köy ve Mahalle Muhtarlarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 465475.
- ERYILMAZ, Yrd. Doç. Dr. Bilal, "İl Özel İdarelerinin Mahalli İdare Sistemimiz İçindeki Yeri, Yıl 60, Sayı 379, Mart 1988, s. 69-79.

- ERYILMAZ, Yrd. Doç. Dr. Bilâl, “Osmanlı Devletinde Nüfus Sayımları ve Nüfusun Yapısı”, Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 69-92.
- GONCA, Dr. Nejlâ, “Türkiye’de Planlama Mekanizmasının İşleyişi Üzerine (1960- 1980 Deneyimi)”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 477-530!
- GÖKÇEER, Fikri, “Protokol”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 189-202.
- GÜLER, Birgül, “Planlama İşlevi Örneğinde Büyük Kent ile İlçe Belediyelerinin İlişkileri”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 397-416.
- GÜLER, Birgül, “Avrupa Topluluğu ve Türk Avrupa Yasasının Getirdikleri”, Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 165-183.
- KARABİLGİN, Ahmet, “Belediyelerde Yeni Hizmet Birimleri”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 417-433.
- KARAER, Tacettin, “Türkiye’de Yönetimin Anayasal Gelişim Süreci”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 107-136.
- KILIÇER, Turgut, “İspanya’da Yerel Yönetim Sistemi (Örgütlenme ve Finansman)”, Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 41-52
- KILIÇER, Turgut, “Atatürk İlkeleri ve Mahalli İdarelerimiz”, Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 9-22.
- KIRLI, Orhan, “İstihdamın Geliştirilmesi ve Beceri Kazandırma Kursları”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 581-588.
- MERİÇ, Osman, “Siyasi Sistem İçinde Yargının Yeri, Yargı Manzumelerinin Doğuşu, Yargı ve Yönetim Arasındaki Denetim Farkı”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 41-71.
- NEHROZOĞLU, Müşerref, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürleri, İl Planlama Uzmanları ve APK Uzmanları Semineri, Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 313-324.
- OYTAN, Muammer, “Hukuk Reformu - Mevzuatın Resmen Ayıklanması ve Yürürlükte Olanların Tek Metin Halinde Derlenmesi Çalışmaları ve Sonuçları”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 157-181.
- ÖKTEM, Kutluay, “Belçika’da Mülkî İdare, Ekonomik Gelişme ve Planlama”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 235-248.
- ÖKTEM, M. Kemal, “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Gelişimi”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 271-308.
- ÖKTEM, M. Kemal, “Kamu Yönetiminin Yeniden Düzenlenmesi”, Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 105-136.
- ÖZDEMİR, Zerrin, “Haberler”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 641-691.
- ÖZDEMİR, Zerrin, “Plaberler”, Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 203-209.
- ÖZDEMİR, Zerrin, “Haberler”, Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 157-189.
- ÖZDEMİR, Zerrin, “Haberler”, Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 325-360.
- ÖZER, Ahmet, “İl Özel İdarelerinin Organları, Görevleri ve Merkezi İdare İle İlişkileri”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 317-360.

- ÖZER, Ahmet, "L'Informatisation Del'etat Civil En Turquie Et Les Juridiques qui En Resultent (Nüfus Hizmetlerinde Bilgisayar Kullanımı ve Ortaya Çıkan Hukuki Sorunlar)", Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 33-39.
- ÖZER, Ahmet, "Valilik Sisteminde Ülkemizde ve Fransa'da Son Durum ve Sorunları", Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 121-149.
- ÖZSEN, Tayfur, "60 inci Yayın Yılında Türk İdare Dergisi", Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 9-29.
- ÖZSEN, Tayfur, "Federal. Almanya'da İlçe Yönetimi Hakkında Bir Seminer Üzerine Notlar", Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 23-68.
- ÖZTÜRKÇÜ, Haydar, "Aralık 19&7 - 29 Şubat 1988 Tarihleri Arasında Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri ile İlgili Mevzuat Fihristi", Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 691-695.
- ÖZTÜRKÇÜ, Haydar, "1 Mart - 31 Mayıs 1988 Tarihleri Arasında Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri İle İlgili Mevzuat Fihristi", Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 209-214.
- ÖZTÜRKÇÜ, Haydar, "1 Haziran 1988 - 31 Ağustos 1988 Tarihleri Arasında Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri ile İlgili Mevzuat Metinleri", Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 189-195,
- ÖZTÜRKÇÜ, Haydar, "1 Eylül 1988 - 31 Aralık 1988 Tarihleri Arasında Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri ile İlgili Mevzuat", Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 361-366.
- ÖZYER, Tuncer, "Cumhuriyet Hükümetleri Programlarında İç Güvenlik", Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 201-256.
- PAÇACI, İrfan, "Avrupa Topluluk Hukuku Üzerine", Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 599-621.
- PAÇACI, İrfan, "Avrupa Topluluğunun Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi" Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 257-302.
- PITIRLI, Ali, "Mesleğin 60 Yıllık Emektarı: Türk İdare Dergisi", Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 5-7.
- PİRLER, Orhan, "Yeni Belediyeler", Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 447-453.
- PİRLER, Orhan, "İmar Kanununun Mülki İdare Amirlerine ve İdare Kurullarına Verdiği Görev ve Yetkileri", Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 101-119.
- SARICA, İsmail, "Kalkınmada Öncelikli Yörelere Belirlenmesi ve Yatırımlarla Teşviklerin Bu Yörelere Açısından Değerlendirilmesi", Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 531-580.
- SARICA, İsmail, "Atatürk'ün Ekonomi İle İlgili Düşünceleri Türkiye İktisat Kongresi ve Sanayi Planları", Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 23-59.
- SODAN, Ramazan, "Avrupa Toplulukları Hukuku İle Anayasa Hukukumuzun Uyumu Sorunu", Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 169-187.

- ŞEN Ayşe, “Atatürk’ün Devlet, Devlet Yönetimi ve Yöneticilerle İlgili Düşünceleri”, Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 61-67.
- TAMER, Mustafa, “Olağanüstü Yönetim Usullerinde Bölge Valiliği Uygulaması”, Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 93-104.
- TAN, Prof. Dr. Turgut, “Kamu Hizmeti, Özelleştirme ve Bürokrasinin Azaltılması Üzerine”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 73-90.,
- TAYLAN, Ertuğrul, “3091 Sayılı Taşınmaz Mal Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanun ve Uygulanması”, Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 137-150.
- TAYLAN, Ertuğrul, “Mülki İdare Bölümleri Arasındaki Sınır Anlaşmazlıkları Üzerine Bir İnceleme”, Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 151-168.
- TEKMEN, Mustafa, “İl Özel İdareleri ve Bölgesel Kalkınma”, Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 1-22.
- TENİK, Özden, “İdarede Verim”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 183-187.
- TEZCAN, Doç. Dr. Durmuş, “Türk Ceza Kanunu Ön Tasarısına Göre Vatana İhanet Suçları ve Milli Yararlara Aykırı Hareketler”, Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 53-68.
- TEZEL, Ergün, “AET ve Üst Kademe Yönetici Modeli Üzerine”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 589-597.
- TEZEL, Ergün, “Türk Hukukunda Kamu Malları: Hususiyle Meralarda İstifade Şekline Dair Savak Aşiretine Mensup Sürü Sahiplerinin Kadim Hakları Üzerine Bir Mütalâa” Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 123-136.
- TOPRAK, Yrd. Doç. Dr. Zerrin, “Büyük Kent Belediyesi Yönetim Sistemi Londra Kenti Uygulaması ve İzmir İçin Bir Yaklaşım”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 361-396.
- TOPRAK, Yrd. Doç. Dr. Zerrin, “Kent Yönetiminde Ekonomik Kararların Etkinliği”, Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 189-200.
- UYANIK, Berrin “Türk İdare Dergisi’nin 378-381 inci Sayılarında Yayımlanan Yazılara İlişkin Fihrist”, Yıl 60, Sayı 381, Aralık 1988, s. 369-380.
- YAŞAMIŞ, Firuze Demir, “Çukurova Projesi Deneyimleri Işığında Belediyelerde Reorganizasyon ve Örgütsel Gelişme”, Yıl 60, Sayı 378, Mart 1988, s. 435-446.
- YEĞENOĞLU, Özgür, “Kamuoyu Araştırma Uygulamalarının Düzenlenmesinde Alternatif Yaklaşımlar”, Yıl 60, Sayı 379, Haziran 1988, s. 151-163.
- YEĞENOĞLU, Özgür, “İstatistikte Yanılgı Kaynakları”, Yıl 60, Sayı 380, Eylül 1988, s. 137-166.

